

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Η. ΛΑΓΙΟΥ
Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ — ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ

Ν Ε Ο Ε Λ Λ Η Ν Ι Κ Α
Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Μ Α Τ Α
Σ γυμνασίου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

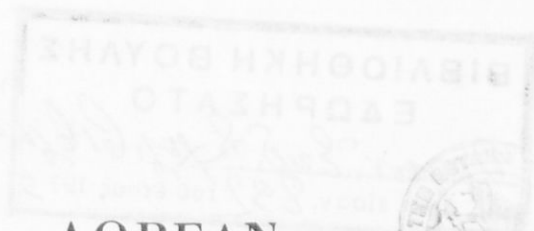
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Ελληνικής Παιδείας

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

εγ/5

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΒΕΛΟΤ ΔΟΤΟΔ

ΔΩΡΕΑΝ

002
HME
ETOB
99

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
Νορμαν, Έντ. Σ. Χερ. Βιβλίου
αριθ. εισαγ. 882 του έτους 1975

Νεοελληνική Γραμματική

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

I. ΡΗΤΟΡΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΥΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸν λόγον τοῦτον ἐξεφώνησεν ὁ αἰμνήστος Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Παῦλος εἰς ἑκτακτὸν δημοσίαν συνεδρίαν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὴν 25 Μαρτίου 1954, καθ' ἣν ἐγένετο ἐπίσημος ἀναγόμενσις Αὐτοῦ ὡς ἐπιτίμου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας.

Μὲ συγκίνησιν ἴσταμαι ἐπὶ τοῦ πανεπιστημιακοῦ τούτου βήματος, πλουσίου εἰς ὅλως ἐξέχουσαν πνευματικὴν παράδοσιν, ἀρχομένην ἀπὸ εἴκοσι πέντε καὶ πλέον αἰώνων καὶ περιλαμβάνουσαν τρεῖς Ἑλληνικοὺς πολιτισμοὺς, τὸν ἀρχαῖον, τὸν βυζαντινὸν καὶ τὸν σύγχρονον.

Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὴν γενομένην μοι σήμερον ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς στοργῆς μου καὶ τῶν προσπαθειῶν μου ὑπὲρ τοῦ Λαοῦ μου.

Θεωρῶ ὅτι τὸ νὰ ἀνήκη τις εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν σῶμα τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν εἶναι μία ἰδιαιτέρα διάκρισις μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Γνωρίζω δὲ ὅτι ἡ μοναδικὴ πολιτιστικὴ κληρονομία τοῦ Ἰδρύματος τούτου, ὁμοῦ μετὰ τῆς ὑψίστης τιμῆς, συνεπάγεται καὶ μεγάλας εὐθύνας διὰ τοὺς ἀνήκοντας εἰς αὐτό. Κατὰ τὸ πρόσφατον εἰς Ἀμερικὴν ταξίδιον μου ἡ σκέψις μου πολλάκις ἐστράφη εὐγνώμων πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο διὰ τὸ πνευματικὸν κύρος καὶ τὰ ἐφόδια, τὰ ὁποῖα ἡ ἐντεῦθεν προέλευσίς μου ἔδιδεν εἰς τὴν ἐκεῖ ἀποστολήν μου.

Προσεφώνησα τὴν ὁλομέλειαν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Columbia ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ καὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Καλιφορνίας παρὰ τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡσθάνθην ἑμαυτὸν προνομιοῦχον, καὶ τοῦτο ἀπλῶς, διότι εἶμαι Ἕλλην καὶ διότι ἡρχόμην ἐξ Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐδῶ συγκεντρώσεως, ἐπιθυμῶ νὰ ἐκθέσω μερικὰς σκέψεις μου ἐπὶ τινων ἐκ τῶν μεγάλων

σημερινῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι αὐτῶν τοποθετήσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ὁποία ταλαιπωρεῖται ἀπὸ ἀβεβαιότητα, ἀπὸ ἄσκοπον πόνον καὶ δυστυχίαν, ἀναμένει ἀκόμη πολλὰ ἀπὸ τὴν γενέτειραν τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ ἰδεώδους.

Ὅλοι αἰσθανόμεθα ὅτι διερχόμεθα σοβαρὰν κρίσιν. Φῆμαι πολέμου, ἀνησυχία, κοινωνικαὶ ταραχαὶ καὶ ἐπαναστάσεις εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου καθιστοῦν τὸν παγκόσμιον ὀρίζοντα ζοφερόν.

Ἡ κρίσις ἐμφανίζεται ὡς κοινωνική, πολιτική, οἰκονομική. Εἰς τὸ βάθος ὅμως ἡ κρίσις εἶναι πνευματική.

Ὁ παλαιὸς ἠθικὸς καὶ πνευματικὸς ἡμῶν μανδύας δὲν εἶναι πλέον ἱκανὸς νὰ θερμάνῃ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅλοι τὸ αἰσθανόμεθα. Ἡ καθυστέρησις τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἡμῶν προόδου ἔναντι τῆς ὑλικῆς αὐξάνει διαρκῶς. Εἶναι ἤδη σήμερον τόσον μεγάλη, ὥστε τὸ οἰκοδόμημα τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων δὲν δύναται πλέον νὰ σταθῇ ἐπὶ μακρὸν ὄρθιον μὲ τὴν παλαιάν του ἀρχιτεκτονικὴν. Ὁ τοπικισμὸς τῶν στενῶς νοουμένων ἐθνικοτήτων, αἱ φυλετικαὶ διαφοραὶ, αἱ περιωρισμένης ἐκτάσεως οἰκονομικαὶ ἀντιλήψεις συνοδεύονται εἰς τὴν παρατηρουμένην ἑλλειψιν ἐνότητος ἔπαυσαν νὰ ἀποτελοῦν ἱκανοποιητικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς δημοκρατικῆς κοινωνίας.

Τὸ ἑλληνικὸν μήνυμα τῆς ἐλευθερίας, ζυμωθὲν ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ὥριμασεν εἰς τὴν σημερινὴν μορφήν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ὡς ἀνέφερον ὅμως καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Καλιφορνίας, αἰσθάνομαι ὅτι ἦλθε πλέον ὁ καιρὸς, ὅτι ἡ ἀνάγκη μᾶς πιέζει, ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τῆς σήμερον, τῆς κρίσεως σήμερον, νὰ προσθέσωμεν κάτι καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἔργον τῶν ἀνθρώπων τοῦ παρελθόντος, νὰ προσθέσωμεν καὶ ἡμεῖς νέας ἀξίας εἰς τὴν πνευματικὴν κληρονομίαν των.

Ὁφείλομεν νὰ παρουσιάσωμεν ἐμπνευσμένον τὸ μήνυμά μας, ὥστε νὰ διεγείρῃ καὶ πάλιν πρὸς πρόοδον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ νὰ καταστήσῃ ἐκ νέου τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν ζωογόνον καὶ κινοῦσαν δύναμιν.

Ἀλλά, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ πείσωμεν καὶ νὰ ἐμπνεύσωμεν, διὰ νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν λύσιν τῆς σημερινῆς κρίσεως, δεόν ἢ σκέψις ἡμῶν νὰ ὑψωθῇ θαρραλέα καὶ ἀνταξία τῆς ὑλικῆς προόδου τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ εὕρῃ τὴν ὀρθὴν ἐξήγησιν τοῦ ὑλικοῦ κόσμου ἐντὸς τοῦ ἄρτι ἀποκαλυφθέντος κόσμου τῆς δυνάμεως.

Εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν τῆς δυνάμεως μᾶς εἰσήγαγε τὸ μέγα κατόρθωμα τῆς διασπάσεως τοῦ ἀτόμου.

Τὸ γεγονός τοῦτο, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἴσως ἀποδειχθῇ τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς Γῆς. Ἡ Θεία Πρόνοια τὸ ἔστειλεν ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἦτο ἀναγκαῖον, διὰ νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀνάγκην νέας φιλοσοφικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς ζωῆς.

Μὲ θαυμασμόν καὶ μὲ δέος πληροφορεῖται ἑξαφνα ὁ ἄνθρωπος ὅτι ὁ κόσμος τῆς ὕλης δὲν διακρίνεται ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς δυνάμεως καὶ ὅτι ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του μίαν τρομακτικὴν καὶ ἀπεριόριστον νέαν δύναμιν. Ἀπὸ αὐτὸν πλέον ἐξαρτᾶται νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ διὰ τὴν καταστροφὴν ἢ διὰ δημιουργίαν.

Εἰς ἡμᾶς, τοὺς πνευματικούς ἡγέτας τῆς Ἑλλάδος, ἀνήκει τὸ προνόμιον νὰ μελετήσωμεν φιλοσοφικῶς τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέοντα ἐπίσης μεγάλα καὶ δύσκολα προβλήματα.

Ἄς παραμερίσωμεν ἀπὸ τὴν σκέψιν μας τὸν κίνδυνον τῆς ἀτομικῆς βόμβας καὶ ἃς ἐργασθῶμεν, διὰ νὰ ἐκφράσωμεν τὸ φιλοσοφικὸν μήνυμα, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον ἡ διάσπασις τοῦ ἀτόμου. Τὸ μήνυμα τοῦτο εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἄγγελα ἀρμονίας καὶ εἰρήνης.

Ἀπεκαλύφθη ὅτι ἡ ὕλη εἶναι καὶ δύναμις, ἡ δὲ δύναμις εἶναι καὶ ὕλη. Δὲν εἶναι τοῦτο μία ἀπόδειξις τῆς ἐνότητος ὅλων τῶν πραγμάτων, ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν;

Σᾶς προσκαλῶ νὰ εἰσέλθωμεν μὲ πίστιν εἰς ἕνα νέον ἀγῶνα.

Εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν δεόν νὰ λάβῃ θέσιν ἡγετικήν, ἄλλως δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ σταθῇ εἰς τὸ ὕψος τῆς κληρονομίας του, τῶν δυνατοτήτων του, τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἔχει σήμερον ὁ δυτικὸς κόσμος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως.

Τὸ πρᾶγμα ἐπείγει. Δὲν ὑπάρχει χρόνος δι' ἀναβολήν.

Τρομακτικὰ ἐρωτήματα ἴστανται ἀπὸ τὴν ἐνώπιόν μας ἀναμέ-

νοντα ἀπάντησιν. Καὶ τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ συνοψίζονται εἰς τὸ μέγα καὶ ἀγωνιώδες πρόβλημα τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς τοποθετήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τῆς νέας ἐμφανίσεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Ἡ ὕλη διελύθη καὶ ἐγινε δύναμις, ἐγινεν ἐνέργεια. Πῶς θὰ κυβερνήσωμεν τὴν τρομακτικὴν αὐτὴν νέαν δύναμιν ;

Οἱ σοφοὶ τῆς ἀνθρωπότητος μᾶς ὑπέδειξαν ἤδη, θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, ὅτι ἡ ὕλη καὶ δύναμις εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν οὐσίαν, μολονότι κατὰ τὴν μορφήν διαφέρουν.

Ἐφ' ὅσον αὐτὸ εἶναι πλέον ἀλήθεια, τότε ποῦ νὰ τοποθετήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας ;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι δύσκολος. Εἶναι ζήτημα ἐμπνεύσεως, νέας ἀναγνώρισεως τοῦ ἑαυτοῦ μας, νέας τοποθετήσεως τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Μέχρι τοῦδε, παρὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς νουθεσίας τῆς Θρησκείας ἡμῶν, ἀπεκτήσαμεν διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν συνήθειαν νὰ ταυτίζωμεν τὸν ἑαυτὸν μας μὲ μόνον τὸ ὄρατὸν μέρος ἡμῶν. Θεωροῦμεν δηλαδὴ τὸν ἑαυτὸν μας ὅτι εἶναι αὐτό, τὸ ὁποῖον βλέπομεν ζῶν ἐντὸς τοῦ ὄρατοῦ σύμπαντος. Τώρα ὅμως ἡ ἐπιστήμη μᾶς ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ὑλικὸν σύμπαν, καθὼς καὶ ἡ ὑλική μας ὑπαρξις ἀποτελούμενα ἀπὸ ἄτομα δύνανται νὰ διαλυθοῦν καὶ νὰ μεταβληθοῦν εἰς δύναμιν.

Ἡ Θρησκεία ἀπὸ μακροτάτων αἰώνων μᾶς ἐφανέρωσε διὰ τῆς πίστεως τὴν δύναμιν ταύτην ὡς τὴν Θεϊαν παντοδυναμίαν. Ἡ ἐπιστήμη διὰ νέας ὁδοῦ μᾶς προσέφερε τελευταίως καὶ ἄλλας πειστικὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὑπερτάτης δυνάμεως καὶ ταυτοχρόνως περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐνότητος τοῦ ἐνιαίου ὕλης καὶ δυνάμεως.

Παρέχει οὕτως ἡ ἐπιστήμη μεγίστην ὑπηρεσίαν καὶ ἐνίσχυσιν εἰς τὸ θρησκευτικὸν ἡμῶν συναίσθημα, ὅσον καὶ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἡμῶν διάνοησιν, διότι μᾶς βοηθεῖ νὰ ἀπαλλαγῶμεν τῶν παλαιῶν προκαταλήψεων καὶ νὰ ταυτίσωμεν ἑαυτοὺς μὲ τὴν ὠ λ ο κ λ η ρ ω μ έ ν η ν ἀλήθειαν καὶ οὐχὶ μὲ τ μ ἦ μ α μόνον τῆς ἀληθείας.

Λέγων τοῦτο, ἐννοῶ ὅτι δεόν νὰ ταυτίσωμεν ἑαυτοὺς μετὰ τῆς ἀοράτου δυνάμεως, ἣτις εἶναι αὕτη αὕτη ἡ Θεία δύναμις, νὰ ἐγκαταλείψωμεν δὲ τὴν παλαιὰν ἐσφαλμένην ταύτισιν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ ὄρατὸν αὐτοῦ μέρος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τμῆμα μόνον τῆς ἀληθείας.

Ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν νὰ ταυτίζωμεν ἑαυτοὺς μὲ τμῆμα μόνον τῆς ἀληθείας, περιστέλλοντες οὕτω τοὺς ὀρίζοντάς μας, οὐδέποτε θὰ δυνηθῶμεν νὰ πλησιάσωμεν τὴν λύσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ὁλοκληρωμένης ἀληθείας, δηλαδή τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἔννοια τοῦ σύμπαντος θὰ παραμείνῃ οὕτω δι' ἡμᾶς διὰ παντός συγκεχυμένη, ἂν ὄχι κλειστὸν βιβλίον.

Αἱ σκέψεις αὐταὶ δὲν εἶναι τόσον ἐπαναστατικαὶ, ὅσον ἴσως φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρωπότης, κατὰ τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων πρόοδον αὐτῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καλεῖται νὰ ἀπορρίψῃ παραδεδεγμένης θεωρίας καὶ ἀρχάς.

Κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς χρόνους πᾶσα ἔννοια, ἔστω καὶ ἀπλῶς ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν σημερινὴν Χριστιανικὴν ἀγάπην, ἔθεωρεῖτο παραλογισμός. Ὅτι ὅμως ἄλλοτε ἦτο ἀκατανόητον σήμερον εἶναι βασικὸς νόμος τῆς ζωῆς.

Κάτι ἀνάλογον συνέβη καὶ ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου. Μέχρι μόλις πρὸ 400 ἐτῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀποδίδων εἰς τὸ σύμπαν τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ μορφήν, ἐπίστευεν ὅτι ἡ Γῆ εἶναι ἀκίνητος καὶ τὰ πάντα κινοῦνται περὶ αὐτήν. Συνεπεία τούτου πολλοὶ ὑπολογισμοὶ ὠδήγουν εἰς ἐσφαλμένους κατευθύνσεις καὶ πολλὰ προβλήματα ἔμεναν ἄλυτα. Ἐνεφανίσθησαν ὅμως ὁ Κοπέρνικος καὶ ὁ Γαλιλαῖος, ἀνέτρεψαν τὴν μέχρι τότε ἐσφαλμένην πίστιν τὴν βασιζομένην ἐπὶ τῶν ὁρατῶν, ἀποκατέστησαν τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἔδωσαν νέαν, πολὺ πλέον ἀληθῆ μορφήν εἰς τὸ σύμπαν, καὶ αὐτομάτως προβλήματα προηγουμένως δύσκολα καὶ ἄλυτα εὗρον τὴν λύσιν των.

Οὕτω καὶ σήμερον ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ δεχθῇ τὴν νέαν ἔννοιαν τοῦ κόσμου καὶ ἐπομένως τὴν νέαν ἐν αὐτῷ ἀποστολὴν τῆς πολὺ μεγαλυτέρας καὶ ἀπείρους εὐρυτέρας εὐθύνης.

Ἡ νέα σύλληψις τοῦ κόσμου θὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὸ ὑλικὸν καὶ τὸ αὐλὸν εἰς ἓν νέον σύνολον, εἰς μίαν νέαν ἐνότητα. ἀποκαλύπτουσιν τὴν ἀνέκαθεν τονιζομένην ὑπὸ τῆς Θρησκείας μας ἀλήθειαν. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο διαγράφεται πρωταρχικὴ ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἑλλάδος, τῆς γενετιέρας τῆς ἐλευθερίας. Διότι τότε μόνον ἡ ἐνότης θὰ ἀποβῇ συνειδητὴ ἐκφρασις τῆς ζωῆς, ὅταν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα θὰ ἔχῃ ἀφομοιώσει τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας.

Μόνον όταν ή έλευθερία θά μάς έχη καταστήσει τόσον ώρίμους, ώστε νά έχουμε βαθείαν επίγνωσιν τής ευθύνης μας άπέναντι τής έλευθερίας τοϋ πλησίον, θά δυνηθώμεν νά αξιοποιήσωμεν τò μάθημα, τò όποιον θά λάβωμεν, άποδεχόμενοι τήν νέαν αντίληψιν περί νέας μορφής τοϋ κόσμου. Μόνον τότε θά δυνηθώμεν νά ενώσωμεν όλοι έθελουσίως τήν ψυχήν καί τò πνεϋμά μας πρòς έπιτέλεσιν τοϋ κοινου μεγάλου σκοποϋ.

Πιστεύω ότι ή ένότης είναι ή έννοια, έντòς τής όποίας ό κόσμος θά εύρη τήν νέαν του έρμηνείαν καί ό άνθρωπος τήν όρθήν θέσιν καί ίσοροπίαν του.

‘Η έννοια τής ένότητος ταύτης δέν είναι μόνον ανάγκη, είναι ή πραγματικότητα. ‘Η πηγή τής σημερινής κακοδαιμονίας έγκειται εις τò ότι, ταυτίζοντες έαυτοϋς με μέρος μόνον τής άληθείας, ήγνοήσαμεν τήν ανάγκην τής ένότητος καί δέν ένηρμονίσαμεν πρòς αύτήν τήν ζωήν επί τής Γής. Σημειωτέον ότι ή έλλειψις ένότητος έχει επί τής καθόλου προόδου τής ανθρωπότητος άρνητικήν έπιρροήν, τήν σημασιαν τής όποίας έπαυξάνει ή σημερινή τεχνική πρόοδος.

‘Εφθασεν όμως ό καιρός, καθ’ όν δέον νά αναγνωρίσωμεν πλέον τήν ένότητα όλων τών πραγμάτων, όρατών καί άοράτων. ‘Εχοντες οϋτως επίγνωσιν τής δυνάμεώς μας καί άπηλλαγμένοι άπό τούς φανταστικούς φόβους, τούς όποιους μάς προκαλεί ή έσφαλμένη έννοια, τήν όποιαν άπεδίδομεν εις τήν υλικήν ήμών ύπαρξιν, δυνάμεθα νά εργασθώμεν με νέας, άπείρως μεγαλυτέρας δυνατότητας διά τήν δημιουργίαν μιās καλυτέρας α υ ρ ι ο ν.

Τί είναι όμως αύτή ή αύριον ; Είναι όλόκληρον τò πρò ήμών μέλλον, δηλαδή ή νέα δημιουργημένη ανθρωπότης.

‘Η ποιότης, ή κανονική λειτουργία καί έπομένως ή ευτυχία μιās δημοκρατικής κοινωνίας δέν δύναται νά υπερβαίνει τās δυνατότητας τής ήγεσίας της. ‘Η ποιότης δέ τής ήγεσίας έξαρτάται άπό τήν πολιτικήν άγωγήν καί τò ήθικόν καί πνευματικόν επίπεδον τών άτόμων, τὰ όποια τήν άπαρτίζουν.

Δημιουργία μιās καλυτέρας αύριον σημαίνει νά προετοιμάσωμεν διά τὰ τέκνα ήμών συνθήκας καλυτέρας τών σημερινών, καί επί πλέον νά τὰ καταστήσωμεν ίκανά νά αξιοποιήσουν καί νά βελτιώσουν τās συνθήκας αύτάς. Νά καλλιεργήσωμεν δηλαδή με φρόνησιν καί άγά-

πην τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτελέσῃ τὴν πεφωτισμένην δημοκρατικὴν ἡγεσίαν τῆς καλυτέρας αὐριανῆς κοινωνίας.

Γνωρίζομεν ὅλοι ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ κόσμῳ διαγράφεται πνευματικὴ καὶ οὐχὶ ὑλική, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ τιμὴν διὰ τὴν πατρίδα μας καὶ δι' ἡμᾶς.

Ἐχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς προσπάθειάς μας, δυνάμεθα πλέον μὲ εὐρεῖαν καὶ θαρραλέαν σκέψιν καὶ μὲ ὑγιᾶ ἔμπνευσιν νὰ χαράξωμεν τὰς νέας βελτιωμένας γραμμάς τῆς παιδείας, τὰς ὁποίας καὶ νὰ ἐφαρμόσωμεν πρῶτοι ἡμεῖς ἐν τῷ πνευματικῷ τούτῳ λίκνῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ νέα συγχρονισμένη παιδεία πρέπει νὰ κατευθύνῃ τὰ τέκνα ἡμῶν εἰς τὴν ἀντίληψιν δύο κυρίως ἀρχῶν : πρῶτον ὅτι ἡ ἐ ν ὁ τ ῆ ς εἶναι τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον βοηθεῖ ἡμᾶς νὰ λύσωμεν τὴν φαινομενικὴν διάστασιν μεταξὺ τοῦ ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου κόσμου, μεταξὺ τῆς ὕλης καὶ τῆς δυνάμεως, μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, καθὼς ἐπίσης καὶ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι πράγματι ὁ ἀνθρωπος εἶναι τέκνον τοῦ Θεοῦ. Δεύτερον ὅτι τὰ τέκνα ἡμῶν, ἀφοῦ συνειδητοποιήσουν τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία ἐνυπάρχει εἰς τὴν ἐνότητα, δεόν νὰ διδασθῶν τὸ μέγεθος τῆς εὐθύνης τῶν ἀπέναντι τῆς δυνάμεως ταύτης. Ὄταν ἡ νεότης ἀντιληφθῇ καὶ πιστεύσῃ ὅτι εἴμεθα μέρος τῆς δυνάμεως, τότε δεόν ἐπίσης νὰ μάθῃ νὰ μεταχειρίζεται ταύτην ἐποικοδομητικῶς διὰ θετικῆς καὶ δημιουργικῆς σκέψεως, διὰ θετικῶν καὶ δημιουργικῶν αἰσθημάτων, καθὼς καὶ θετικῶν καὶ δημιουργικῶν πράξεων.

Ἡ νεότης δεόν νὰ ἐμποτισθῇ ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅτι ὁ μόνος τρόπος χρησιμοποίησεως τῆς δυνάμεως αὐτῆς εἶναι ὁ δημιουργικός, καὶ ὅτι ἄλλοιᾳ χρήσις ἐπαναφέρει ἡμᾶς εἰς τὴν προηγούμενην ἐσφαλμένην ταύτισιν ἡμῶν μὲ μόνον τὸ ὑλικὸν τμῆμα τῆς ἀληθείας καὶ οὐχὶ μὲ τὴν ὠλοκληρωμένην ἀλήθειαν· ὅτι ἄλλοιᾳ χρήσις ἀποτελεῖ ἀσέβειαν πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν ὑπάρχουσαν Θεῖαν δύναμιν, ἐπομένως πρὸς τὸν Θεόν, πλῆγμα πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνότητος καὶ καθαρὰν ζημίαν δι' ἑαυτοὺς καὶ διὰ τοὺς συνανθρώπους ἡμῶν.

Ἴδου τὸ ἔργον ὑμῶν τῶν μελῶν καὶ συνεργατῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, τῶν φορέων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν καὶ ἐνθαρρυντικὸν τὸ ὅτι καὶ ἡ ἐπιστήμη μὲ τὴν ἀσύλληπτον πρόοδον αὐτῆς, μὲ τὰς τολμηρὰς νέας ἀνα-

καλύψεις της καταλήγει πάντοτε εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Χριστιανικῆς ἡμῶν θρησκείας. Ἡ ἔννοια τῆς ἐνότητος καὶ τῆς δημιουργίας εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγάπης, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀπαλλαγῆς ἐνὸς ἐκάστου ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ ἐγὼ τοῦ.

Ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι πνευματική. Ἦλθε πλέον ὁ καιρὸς νὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, «Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου», ἡ πραγματική ἔννοια τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ συνειδητὴ ἀνύψωσις πρὸς προὔπαντησιν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ.

Ἴδου ἡ εὐθύνη, ἴδου ἡ μεγάλη καὶ εὐγενὴς ἀποστολὴ καὶ τὸ ἔργον ὑμῶν, τῶν διδασκάλων καὶ σπουδαστῶν.

Εὐχομαι ὁ Θεὸς νὰ φωτίζῃ πάντοτε τὰ βήματά σας.

2. ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΣΤΗΝ ΠΝΥΚΑ

Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἡμερίδα «Αἰὼν» τὴν 13 Νοεμβρίου 1838 μὲ τὸ ἀκόλουθον χρονικόν: «Κατὰ τὴν 7 Ὀκτωβρίου ὁ στρατηγὸς Θ. Κολοκοτρώνης, σύμβουλος ἐν ἐνεργείᾳ, ἐπισκεφθεὶς τὸ Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον τῆς καθέδρας ἡκροάσθη μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν τὸν πεπαιδευμένον Γυμνασιάρχην κ. Γεννάδιον παραδίδοντα. Ἐνθουσιασθεὶς καὶ ἀπὸ τὴν παράδουσι καὶ ἀπὸ τὴν θέαν τοσούτων μαθητῶν εἶπε πρὸς τὸν Γεννάδιον, τὴν ὁποίαν συνέλαβεν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ὁμιλήσῃ, εἰ δυνατόν, καὶ ὁ ἴδιος πρὸς τοὺς νέους μαθητάς. Τὴν πρότασιν τοῦ αὐτὴν ἀπεδέχθη ὁ κ. Γυμνασιάρχης μὲ τὴν μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν καὶ προσδιώρισε τὴν 10 ὥραν τῆς ἐπιούσης ὡς ἡμέρας ἐορτασίου. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν καὶ ἡ στενότης τοῦ Γυμνασίου παρεκίνησε τοὺς διδασκάλους νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν Πνύκα, ὡς μέρος εὐρύχωρον καὶ μεμαχρυσμένον ὅπως οὖν. Τὴν ἐπαύριον δύο ἀπεσταλμένοι μαθηταὶ ἐπροσκάλεσαν ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ τὸν στρατηγὸν Κολοκοτρώνην εἰς τὴν Πνύκα. Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν ἠγνόουν μέχρις ἐκεῖνης τῆς στιγμῆς τὴν περίστασιν αὐτήν. Ἀμα ἡ φήμη διεδόθη, συνέρρουσε πλῆθος διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ τάξεων ἀνθρώπων. Ὁ δὲ στρατηγὸς Κολοκοτρώνης περιτριγυρισμένος καὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς Πνυκὸς ὡμίλησε τὸν ἀκόλουθον λόγον, τοῦ ὁποίου ἐγγράμμεθα τὸ ἀκριβές, καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ ἐνθυμηθῶμεν».

Παιδιά μου !

Εἰς τὸν τόπον τοῦτο, ὅπου ἐγὼ πατῶ σήμερα, ἐπατοῦσαν καὶ ἐδημηγοροῦσαν τὸν παλαιὸ καιρὸ ἄνδρες σοφοί, καὶ ἄνδρες με τοὺς ὁποίους δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ συγκριθῶ καὶ οὔτε νὰ φθάσω τὰ ἴχνη των. Ἐγὼ ἐπιθυμοῦσα νὰ σᾶς ἰδῶ, παιδιά μου, εἰς τὴν μεγάλη δόξα τῶν προπατόρων μας, καὶ ἔρχομαι νὰ σᾶς εἰπῶ, ὅσα εἰς τὸν καιρὸ τοῦ ἀγῶνος μας καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὸν ὁ ἴδιος ἐπαρτήρησα, καὶ ἀπ' αὐτὰ νὰ κάμωμε συμπερασμούς καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν εὐτυχίαν σας, μολονότι ὁ Θεὸς μόνος ἤξεύρει τὰ μέλλοντα. Καὶ διὰ τοὺς παλαιούς Ἕλληνας, ὁποίας γνώσεις εἶχαν καὶ ποία δόξα καὶ τιμὴν ἔχαιραν κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη τοῦ καιροῦ των, ὁποίους ἥρωας, στρατηγούς, πολιτικούς εἶχαν, διὰ ταῦτα σᾶς λέγουν καθ' ἡμέραν οἱ διδάσκαλοί σας καὶ οἱ πεπαιδευμένοι μας. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀρκετός. Σᾶς λέγω μόνον πῶς ἦταν σοφοί, καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἐπῆραν καὶ ἐδανείσθησαν τὰ ἄλλα ἔθνη τὴν σοφίαν των.

Εἰς τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον κατοικοῦμε, ἐκατοικοῦσαν οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἡμεῖς καταγόμεθα καὶ ἐλάβαμε τὸ ὄνομα τοῦτο. Αὐτοὶ διέφεραν ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν θρησκείαν, διότι ἐπροσκυνοῦσαν τὲς πέτρες καὶ τὰ ξύλα. Ἀφοῦ ὕστερα ἦλθε στὸν κόσμον ὁ Χριστός, οἱ λαοὶ ὅλοι ἐπίστευσαν εἰς τὸ Εὐαγγέλιό του, καὶ ἔπαυσαν νὰ λατρεύουν τὰ εἰδῶλα. Δὲν ἐπῆρε μαζί του οὔτε σοφοὺς οὔτε προκομμένους, ἀλλ' ἀπλοῦς ἀνθρώπους, χωρικούς καὶ ψαράδες, καὶ μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἔμαθαν ὅλες τὲς γλῶσσες τοῦ κόσμου, οἱ ὅποιοι, μολονότι ὅπου καὶ ἂν ἔβρισκαν ἐναντιότητες καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ τύραννοι τοὺς κατέτρεχαν. δὲν ἠμπόρεσε κανένας νὰ τοὺς κάμῃ τίποτα. Αὐτοὶ ἐστερέωσαν τὴν πίστιν.

Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες, οἱ πρόγονοί μας, ἔπесαν εἰς τὴν διχόνοιαν καὶ ἐτρώγονταν μεταξύ τους, καὶ ἔτσι ἔλαβαν καιρὸ πρῶτα οἱ Ρωμαῖοι, ἔπειτα ἄλλοι βάρβαροι καὶ τοὺς ὑπόταξαν. Ὑστερα ἦλθαν οἱ Μουσουλμάνοι καὶ ἔκαμαν ὅ,τι ἠμποροῦσαν, διὰ νὰ ἀλλάξῃ ὁ λαὸς τὴν πίστιν του. Ἐκοψαν γλῶσσες εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐστάθῃ ἀδύνατον νὰ τὸ κατορθώσουν. Τὸν ἕναν ἔκοπταν, ὁ ἄλλος τὸ σταυρὸ τοῦ ἔκαμε. Σὰν εἶδε τοῦτο ὁ σουλτάνος, διόρισε ἕνα βιτσερέ (ἀντιβασιλέα), ἕναν πατριάρχη, καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν ἐξουσία τῆς ἐκκλησίας. Αὐτὸς καὶ ὁ λοιπὸς κληρὸς ἔκαμαν ὅ,τι τοὺς ἔλεγε

ὁ σουλτάνος. Ὑστερον ἔγιναν οἱ κοτζαμπάσηδες (προεστοὶ) εἰς ὅλα τὰ μέρη. Ἡ τρίτη τάξις, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ προκομμένοι, τὸ καλῦτερο μέρος τῶν πολιτῶν, μὴν ὑποφέροντες τὸν ζυγὸ ἔφευγαν, καὶ οἱ γραμματισμένοι ἐπῆραν καὶ ἔφευγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὴν πατρίδα των, καὶ ἔτσι ὁ λαὸς, ὅστις στερημένος ἀπὸ τὰ μέσα τῆς προκοπῆς, ἐκατήντησεν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, καὶ αὕτη αὖξιναι κάθε ἡμέρα χειρότερα· διότι, ἂν εὐρίσκετο μεταξὺ τοῦ λαοῦ κανεὶς μὲ ὀλίγην μάθησιν, τὸν ἐλάμβανε ὁ κληρὸς, ὅστις ἔχαιρε προνόμια, ἢ ἐσύρετο ἀπὸ τὸν ἔμπορο τῆς Εὐρώπης ὡς βοηθὸς του ἢ ἐγένετο γραμματικὸς τοῦ προεστοῦ. Καὶ μερικοὶ μὴν ὑποφέροντες τὴν τυραννίαν τοῦ Τούρκου καὶ βλέποντας τὰς δόξας καὶ τὰς ἡδονὰς ὅπου ἀνελάμβαναν αὐτοί, ἄφηναν τὴν πίστην τους καὶ ἐγίνοντο Μουσουλμάνοι. Καὶ τοιοῦτοτρόπως κάθε ἡμέρα ὁ λαὸς ἐλίγνευε καὶ ἐπτώχαινε.

Εἰς αὐτὴν τὴν δυστυχησμένην κατάστασιν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς φυγάδες γραμματισμένους ἐμετάφραζαν καὶ ἔστελναν εἰς τὴν Ἑλλάδα βιβλία· καὶ εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ χρωστοῦμε εὐγνωμοσύνην, διότι εὐθὺς ὅπου κανένας ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ λαὸ ἐμάνθανε τὰ κοινὰ γράμματα, ἐδιάβαζεν αὐτὰ τὰ βιβλία καὶ ἔβλεπε ποίους εἶχαμε προγόνους, τί ἔκαμεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης καὶ ἄλλοι πολλοὶ παλαιοὶ μας, καὶ ἐβλέπαμε καὶ εἰς ποίαν κατάστασιν εὕρισκόμεθα τότε. Ὅθεν μᾶς ἦλθεν εἰς τὸ νοῦ νὰ τοὺς μιμηθοῦμε καὶ νὰ γίνουμε εὐτυχέστεροι. Καὶ ἔτσι ἔγινε καὶ ἐπροόδευσεν ἡ Ἑταιρεία.

Ὅταν ἀποφασίσουμε νὰ κάμωμε τὴν Ἐπανάστασιν, δὲν ἐσυλλογισθήκαμε οὔτε πόσοι εἴμεθα οὔτε πῶς δὲν ἔχομε ἄρματα οὔτε ὅτι οἱ Τούρκοι ἐβαστοῦσαν τὰ κάστρα καὶ τὰς πόλεις οὔτε κανέναν φρόνιμον μᾶς εἶπε «ποῦ πᾶτε ἐδῶ νὰ πολεμήσετε μὲ σιταροκάραβα βατσέλα», ἀλλὰ ὡς μία βροχὴ ἔπεσε εἰς ὅλους μας ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας μας, καὶ ὅλοι, καὶ ὁ κληρὸς μας καὶ οἱ προεστοὶ καὶ οἱ καπεταναῖοι καὶ οἱ πεπαιδευμένοι καὶ οἱ ἔμποροι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅλοι ἐσυμφωνήσαμε εἰς αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ ἐκάμαμε τὴν Ἐπανάστασιν.

Εἰς τὸν πρῶτο χρόνον τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχαμε μεγάλη ὁμόνοια καὶ ὅλοι ἐτρέχαμε σύμφωνοι. Ὁ ἓνας ἐπῆγεν εἰς τὸν πόλεμον, ὁ ἀδελφὸς του ἔφερνε ξύλα, ἡ γυναῖκα του ἐζύμωνε, τὸ παιδί του ἐκουβαλοῦσε ψωμί καὶ μπαρουτόβολα εἰς τὸ στρατόπεδον· καὶ ἐὰν αὕτη ἡ ὁμόνοια ἐβαστοῦσε ἀκόμη δύο χρόνους, ἤθέλαμε κυριεύσει καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἴσως ἐφθάναμε καὶ ἔως

τὴν Κωνσταντινούπολη. Τόσον τρομάξαμε τοὺς Τούρκους, ὅπου ἄκουγαν Ἑλληνα καὶ ἔφευγαν χίλια μίλια μακρά. Ἐκατὸν Ἑλληνες ἔβαζαν πέντε χιλιάδες ἔμπρός, καὶ ἓνα καράβι μὴν ἄρμαδα. Ἀλλὰ δὲν ἐβάσταξεν. Ἦλθαν μερικοὶ καὶ ἠθέλησαν νὰ γένουν μπαρμπέρηδες εἰς τοῦ κασίδι τὸ κεφάλι. Μᾶς πονοῦσε τὸ μπαρμπέρισμά τους. Μὰ τί νὰ κάμωμε ; Εἶχαμε καὶ αὐτουνῶν τὴν ἀνάγκη. Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ διχόνοια καὶ ἐχάθη ἡ πρώτη προθυμία καὶ ὁμόνοια. Καὶ ὅταν ἔλεγες τὸν Κώστα νὰ δώσῃ χρήματα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους ἢ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν πόλεμο, τοῦτος ἐπρόβαλλε τὸν Γιάννη. Καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κανεὶς δὲν ἠθελε οὔτε νὰ συνδράμῃ οὔτε νὰ πολεμήσῃ. Καὶ τοῦτο ἐγένετο, ἐπειδὴ δὲν εἶχαμε ἓνα ἀρχηγὸ καὶ μίαν κεφαλὴν. Ἀλλὰ ἓνας ἔμπαινε πρόεδρος ἕξι μῆνες, ἔσηκωνετο ὁ ἄλλος καὶ τὸν ἔριχνε καὶ ἐκάθετο αὐτὸς ἄλλους τόσους, καὶ ἔτσι ὁ ἓνας ἠθελε τοῦτο καὶ ἄλλος τὸ ἄλλο. Ἴσως ὅλοι ἠθέλαμε τὸ καλὸ· πλὴν καθένας κατὰ τὴ γνώμη του. Ὅταν προστάζουνε πολλοί, ποτὲ τὸ σπῖτι δὲν χτίζεται οὔτε τελειώνει. Ὁ ἓνας λέγει ὅτι ἡ πόρτα πρέπει νὰ βλέπῃ εἰς τὸ ἀνατολικὸ μέρος, ὁ ἄλλος εἰς τὸ ἀντικρινὸ καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὸν βορρᾶ, σὰν νὰ ἦτον τὸ σπῖτι εἰς τὸν ἀραμπὰ καὶ νὰ γυρίζῃ καθὼς λέγει ὁ καθένας. Μὲ τοῦτο τὸν τρόπο δὲν κτίζεται ποτὲ τὸ σπῖτι, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι ἓνας ἀρχιτέκτων, ὅπου νὰ προστάζῃ πῶς θὰ γενῇ. Παρομοίως καὶ ἡμεῖς ἐχρειάζομεθα ἓναν ἀρχηγὸ καὶ ἓναν ἀρχιτέκτονα, ὅστις νὰ προστάζῃ καὶ οἱ ἄλλοι νὰ ὑπακούουν καὶ νὰ ἀκολουθοῦν. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἴμεθα εἰς τέτοια κατάστασις ἐξ αἰτίας τῆς διχονοίας, μᾶς ἔπεσε ἡ Τουρκία ἐπάνω μας καὶ κοντέψαμε νὰ χαθοῦμε, καὶ εἰς τοὺς στερινοὺς ἑπτὰ χρόνους δὲν κατορθώσαμε μεγάλα πράγματα.

Εἰς αὐτὴ τὴν κατάστασις ἔρχεται ὁ βασιλεὺς, τὰ πράγματα ἡσυχάζουν καὶ τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ γεωργία καὶ οἱ τέχνες ἀρχίζουν νὰ προσδεύουν καὶ μάλιστα ἡ παιδεία. Αὐτὴ ἡ μάθησις θὰ μᾶς αὐξήσῃ καὶ θὰ μᾶς εὐτυχήσῃ. Ἀλλὰ διὰ νὰ αὐξήσωμεν, χρειάζεται καὶ ἡ στερέωσις τῆς πολιτείας μας, ἡ ὁποία γίνεται μὲ τὴν καλλιέργειαν καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Θρόνου. Ὁ βασιλεὺς μας εἶναι νέος καὶ συμμορφώνεται μὲ τὸν τόπο μας· δὲν εἶναι προσωρινός, ἀλλ' ἡ βασιλεία του εἶναι διαδοχικὴ καὶ θὰ περάσῃ εἰς τὰ παιδιά τῶν παιδιῶν του, καὶ μὲ αὐτὸν καὶ σεῖς καὶ τὰ παιδιά σας θὰ ζήσετε. Πρέπει νὰ φυλάξετε τὴν πίστη σας καὶ νὰ τὴν στερεώσετε, διότι, ὅταν

ἐπιάσαμε τὰ ἄρματα, εἶπαμε πρῶτα ὑπὲρ πίστεως καὶ ἔπειτα ὑπὲρ πατρίδος. Ὅλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἔχουν καὶ φυλάττουν μιὰ θρησκεία. Καὶ αὐτοὶ οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι κατατρέχοντο καὶ μισοῦντο καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, μένουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστη τους.

Νὰ μὴν ἔχετε πολυτέλεια, νὰ μὴν πηγαίνετε εἰς τοὺς καφενέδες καὶ τὰ μπιλιάρδα. Νὰ δοθῇτε εἰς τὰς σπουδὰς σας, καὶ καλύτερα νὰ κοπιάσετε ὀλίγον, δύο καὶ τρεῖς χρόνους, καὶ νὰ ζήσετε ἐλεύθεροι εἰς τὸ ἐπίλοιπο τῆς ζωῆς σας, παρὰ νὰ περάσετε τέσσαρους πέντε χρόνους τῇ νεότητά σας, καὶ νὰ μείνετε ἀγράμματοι. Νὰ σκλαβωθῇτε εἰς τὰ γράμματά σας. Νὰ ἀκούετε τὰς συμβουλὰς τῶν διδασκάλων καὶ γεροντοτέρων, καί, κατὰ τὴν παροιμία, μύρια ἤξευρε καὶ χίλια μάθαινε. Ἡ προκοπὴ σας καὶ ἡ μάθησή σας νὰ μὴν γίνῃ σκεπάρνι μόνο διὰ τὸ ἄτομό σας, ἀλλὰ νὰ κοιτάζῃ τὸ καλὸ τῆς κοινότητος, καὶ μέσα εἰς τὸ καλὸ αὐτὸ εὐρίσκεται καὶ τὸ δικό σας.

Ἐγώ, παιδιὰ μου, κατὰ κακὴ μου τύχη, ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων, ἔμεινα ἀγράμματος καὶ διὰ τοῦτο σᾶς ζητῶ συγχώρηση, διότι δὲν ὁμιλῶ καθὼς οἱ δάσκαλοί σας. Σᾶς εἶπα ὅσα ὁ ἴδιος εἶδα, ἤκουσα καὶ ἐγνώρισα, διὰ νὰ ὠφεληθῇτε ἀπὸ τὰ ἀπερασμένα καὶ ἀπὸ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς διχονοίας, τὴν ὁποῖαν νὰ ἀποστρέψετε, καὶ νὰ ἔχετε ὁμόνοια. Ἐμᾶς μὴ μᾶς τηρᾶτε πλέον. Τὸ ἔργο μας καὶ ὁ καιρὸς μας ἐπέρασε. Καὶ αἱ ἡμέραι τῆς γενεᾶς, ἡ ὁποία σᾶς ἄνοιξε τὸ δρόμο, θέλουν μετ' ὀλίγον περάσει. Τὴν ἡμέρα τῆς ζωῆς μας θέλει διαδεχθῇ ἡ νύκτα τοῦ θανάτου μας, καθὼς τὴν ἡμέραν τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων θέλει διαδεχθῇ ἡ νύκτα καὶ ἡ αὐριανὴ ἡμέρα. Εἰς ἐσᾶς μένει νὰ ἰσάσετε καὶ νὰ στολίσετε τὸν τόπο, ὅπου ἡμεῖς ἐλευθερώσαμε· καί, διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο, πρέπει νὰ ἔχετε ὡς θεμέλια τῆς πολιτείας τὴν ὁμόνοια, τὴν θρησκεία, τὴν καλλιέργειαν τοῦ ὁρόνου καὶ τὴν φρόνιμον ἐλευθερίαν.

Τελειῶνω τὸ λόγο μου. Ζήτω ὁ Βασιλεὺς μας Ὁθων ! Ζήτω οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι ! Ζήτω ἡ Ἑλληνικὴ Νεολαία !

3. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ ΕΙΣ ΠΑΥΛΟΝ ΜΕΛΑΝ

Ἐξεφωνήθη τῇ 23 Ὀκτωβρίου 1904 ἐν τῷ Α΄ Νεκροταφείῳ Ἀθηνῶν, τελουμένου μνημοσύνου ὑπὸ τῶν φοιτητῶν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἥρωος μακεδονομάχου Παύλου Μελά.

Δὲν μὲ ἀναβιβάζει ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦτο ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ στείσω καὶ ἐγὼ τὸ δάκρυ μου ἐπὶ τῷ ἡρωϊκῷ θανάτῳ φίλου ἀγαπητοῦ καὶ στρατιώτου γενναίου, ὅσον καὶ ἂν θεωρῶ μεγάλην τὴν ἀπώλειαν τοῦ νεαροῦ προμάχου τῆς πατρίδος, οὗ ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἐγγύθεν παρηκολούθησα καὶ ἐγνώρισα τὴν ἀκοίμητον φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἄμετρον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφοσίωσιν, ἱερὰν κληρονομίαν τοῦ πατρικοῦ του οἴκου.

Ἄν τοῦτο μόνον ἤθελον ἢ ἂν τοῦτό μοι ἀντιτίθετο, θὰ προετίμων νὰ σιγῇσω, διὰ νὰ μὴ πνίξωσι τὴν φωνήν μου τὰ δάκρυα μου, ἀναπολοῦντος ὅτι ἔσβησε διὰ παντὸς ὁ θάνατος τὸ μεδίαιμα τὸ γλυκὺ τοῦ ὠραίου καὶ θαρραλέου τέκνου τῆς Ἠπείρου, μεδίαιμα, ὅπερ ἀνέβαινεν ἀκόμη γλυκύτερον εἰς τὰ χεῖλη του, ὁσάκις ὠμίλει περὶ πατρίδος.

Ἀλλὰ μὲ ἀναβιβάζει ἄδακρυν ἐπὶ τοῦτο τὸ βῆμα, ὅπερ ἐστόλισαν μὲ νεκράνθεμα αἱ χεῖρές σας αἱ νεανικαί, ἡ φωνὴ ὑμῶν ἡ ἐπιτακτική, ᾧ φιλόπατρις Νεολαία τοῦ Πανεπιστημίου· ἐπειδὴ ἐνταῦθα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θρηνήσωμεν, ἀλλ' ἐπιβάλλεται νὰ στεφανώσωμεν μὲ παριλίσσιον δάφνην ἐκείνον, ὅστις διὰ τοῦ αἵματός του προώριστο νὰ ποτίσῃ ἀνὰ τὰς μακεδονικὰς δειράδας τὰς δάφνας, αἵτινες θὰ κοσμήσωσι μίαν ἡμέραν τὰ μέτωπα τῶν ἀμυντόρων τῆς ἑλληνικῆς ιδέας ἐν Μακεδονίᾳ.

Τὴν πολυπαθῆ πατρίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν στολίζει ἡ πορφύρα ἡ βασιλείος τοῦ μεγάλου ἐκδικητοῦ τῆς Ἑλλάδος, τοῦ στήσαντος νικηφόρον τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν Σούσων καὶ τῶν Ἐκβατάνων, ἀλλὰ καλύπτει ὁ νεκρώσιμος μανδύας, ὃν μελαίνει καθ' ἡμέραν ἀσπιλάγχυνος καὶ βαρβάρως χυνόμενον ἄδικον αἷμα.

Εἰς τὴν σκοτίαν ἐκείνην τῆς ἐρημώσεως, εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην δολοφονικὴν ἀποβαράθρῳσιν παντὸς ὁ, τὴν ἑλληνικὸν ἐν τῇ γενετείρᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς τὰ σεσωρευμένα ἐρείπια νάων κατεδαφισθέντων, εἰς τὴν τέφραν οἰκιῶν πυρποληθεισῶν, εἰς τὰ κρησφύγετα τῶν διωκομένων, εἰς τοὺς πενθοῦντας οἴκους τῶν χρηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν.

νῶν μυρίων θυμάτων, εἰς τοὺς τάφους σφαγιασθέντων ἱερέων, εἰς τὰ βάθρα ληστρικῶς ἐρημουμένων σχολείων, εἰς τὰ κελλία ἀγρίως λαφυραγωγουμένων μονῶν ἤλθε νὰ φέρῃ παρηγορίαν, ἐνθάρρυνσιν, ἐλπίδα καὶ φῶς ἐξ ἀκτίνων ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀπὸ τοῦ Ὑμητοῦ ὁ στρατιώτης τοῦ καθήκοντος, ὁ ἐργάτης τῆς ἐλληνικῆς ιδέας. Καὶ ὁ ἄβρὸς νεανίας, ὁ γεννηθεὶς ἐπὶ κλίνης τριχάπτων ἐν Μασσαλίᾳ, ἔπεσε μαχόμενος μὲ τὴν στολὴν ἀρματολοῦ λεβέντη καὶ μὲ τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος ὡς ὑπερινήν του διαθήκη ἐκεῖ, ὅπου ἐκάλει αὐτὸν τὸ καθῆκον, ἐκεῖ ὅπου καλεῖ τὸ καθῆκον πάντα Ἑλληνα.

Τοιοῦτοι θάνατοι εἶναι λουτρὸν παλιγγενεσίας δι' ὁλόκληρα ἔθνη. Καὶ ἐνῶ ἡμεῖς ἐδῶ, ἀποθαυμάζοντες τὸν ἥρωισμόν τοῦ πεσόντος, ἀναγνωρίζοντες τὸ μέγεθος τῆς προσωπικῆς του θυσίας, σχεδὸν μεθυσκόμενοι ὑπὸ τοῦ νέκταρος τοῦ πατριωτισμοῦ, ὅπερ ἐνέχυσεν ὁ αἰγλήεις, ὁ ποιητικὸς του θάνατος εἰς τὴν χέρσον τῶν καρδιῶν μας, στρέφομεν ὅλοι πλέον τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς ἀπὸ συνθήματος ἀναμενόμενου εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν ἄόρατον, εἰς τὴν ὑπὸ πολλῶν λησμονημένην Μακεδονίαν, δι' αὐτοὺς τοὺς ταλαιπωρουμένους Μακεδόνας ὁ θάνατος τοῦ εὐγενοῦς στρατιώτου ἐπ' αὐτῶν τῶν μακεδονικῶν πεδίων εἶναι ἀναθάρρησις καὶ παρηγορία, εἶναι ἀπαρχὴ νέων ἀγώνων, εἶναι ἀνατολὴ νέων ἐλπίδων. Δύνανται πλέον νὰ σκεφθῶσιν, ὅτι ὑπάρχει ἀλληλεγγύη μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Μακεδονίας, ἀλληλεγγύη σφραγισμένη διὰ τοῦ ἐκλεκτοτάτου αἵματος, ὅπερ εἶχε νὰ προσφέρῃ ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, ὁ ἐλληνικὸς στρατός, ἡ νεολαία τῆς πατρίδος.

Τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου Μελά θὰ περιβάλλῃ ἐν ταῖς Μακεδονικαῖς χώραις ἡ αὐτὴ ἐκείνη ποιητικὴ αἴγλη, ἣν ἐσκόρπισεν ἡ δημώδης μουσα περὶ τὸ ὄνομα τῶν παλαιῶν ἀρματολῶν. Ὁ δὲ ναῖσκος, ἐν ᾧ θνήσκων ἐξήνεγκε τὴν αἰώνιαν του κατάραν κατὰ τῶν θελόντων ληστρικῶς νὰ μεταβάλωσι τὸ ἐν Μακεδονίᾳ ἐθνολογικὸν καθεστῶς, θὰ γίνῃ μνημεῖον ἅμα τοῦ ἥρωος καὶ μορμολύκειον τῶν ληστῶν ὡς ποτε ὁ Βουνὸς τοῦ Λέοντος ἐκεῖνος, πρὸ τοῦ ὁποῖου διήρχοντο ἔντρομοι οἱ Βούλγαροι.

Πρὸ τοιούτου θανάτου, τοιαῦτα ἐπαγγελλομένου καὶ παρασκευάζοντος, δὲν ἡδύνατο νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος ἰδιαζόντως ἡ ἀκαδημαϊκὴ νεότης. Πρὸς τοιούτου νεκροῦ τὴν μνήμην ὑπέλαβε δικαίως, ὅτι συνδέει αὐτὴν, εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλον, ἄρρηκτος δεσμός. Ἡσθάνθητε σεῖς πρῶτοι, οἱ νεανίαί, τὴν σημασίαν τῆς θυσίας τοῦ νεανίου. Ἐνέβαλε

κέντρον εἰς τὰς ψυχὰς ὑμῶν πρώτων, τῶν στρατιωτῶν τῆς αὔριον, τὸ μαρτύριον τοῦ στρατιώτου. Ὑμᾶς τοὺς φοιτῶντας εἰς τὸ ἔθνικόν καθίδρυμα, ἐν ᾧ παρίσταται τὸ ἱερὸν ἕαρ τῆς Ἑλλάδος συμπασης, τῆς Ἑλλάδος τῆς ἐνιαίας, τῆς Ἑλλάδος τῆς μεγάλης, ἣν δὲν περιορίζει ὁ Ὀλυμπος καὶ ἡ Μαλέα, δὲν διέλαθε καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διαλαθῇ ἡ πρὸς τὴν μεγάλην Ἑλλάδα ἀφοσίωσις τοῦ στρατιώτου τοῦ βασιλέως, ὅστις ἀπέθανεν ὡς στρατιώτης τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἣν ἀπὸ τῶν παιδικῶν του ἡμερῶν ἀναπαρίστανον εἰς αὐτὸν αἱ παραδόσεις τοῦ ἡπειρωτικοῦ του οἴκου καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Γεροστάθη τοῦ θείου του. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν ὁ Παῦλος Μελάς ὑπῆρξε συμφοιτητῆς σας ἐν τῷ πανελληνίῳ διδακτηρίῳ, ὅσον καὶ σεῖς θέλετε νὰ δεῖξητε, ὅτι θὰ ἀναδειχθῇτε ἐν τῷ μέλλοντι ἀντάξιοι συστρατιῶται τοῦ φιλοπάτριδος νεκροῦ.

Αὐτὰς τὰς πατριωτικὰς συγκινήσεις νομίζω, ὅτι διαγινώσκω εἰς τὴν ὠχρότητα τοῦ προσώπου σας.

Αὐτοὺς τοὺς εὐγενεῖς παλμοὺς νομίζω, ὅτι ἀκούω ταύτην τὴν ὥραν λακτίζοντας τὰ νεανικὰ σας στήθη.

Καὶ εἰς τὸν νεκρώσιμον βόμβον τῶν δισχιλίων σας στομάτων νομίζω, ὅτι ἀναγνωρίζω, ᾧ ἀκαδημαϊκοὶ πολῖται τοῦ πανελληνίου καθιδρύματος τῶν Μουσῶν, τὴν εὐχὴν καὶ τὸν ὄρκον δισχιλίων στρατιωτῶν τῆς αὔριον, οἵτινες ἐδῶ, ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τούτῳ, ὅπου ὑψοῦνται τὰ μανσωλεῖα τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀλγοῦσιν ὑποκάρδιον μὴ δυνάμενοι νὰ ἀσπασθῶσιν εὐλαβῶς τὸ μέτωπον τοῦ στρατιώτου θανόντος ὑπὲρ πατρίδος, εἰς ὃν δὲν ἐπεφυλάσσετο ν' ἀναπαυθῇ ἐγγὺς ἐκείνων νικηφόρως, ἀλλ' ὅστις ἐπέπρωτο νὰ πέσῃ μακρὰν, ὄνειροπόλος λυτρωτῆς τῶν δεδουλωμένων.

Κομίσατε τοὺς στεφάνους σας εἰς τὴν ἀριστοτόκον μητέρα τοῦ ἥρωος, τὴν δίκην ἀρχαίας Λακαίνης ὑπερήφανον ἐπὶ τῷ θανάτῳ του. Κομίσατε τοὺς στεφάνους σας εἰς τὴν ἀρρενωπὴν σύντροφον τῶν πατριωτικῶν του ὀνείρων, τὴν εὐγενῆ χήραν τοῦ μάρτυρος. Ἡ δὲ σεμνὴ σας ἐπιμνημόσυτος τελετὴ ἄς χρησιμεύσῃ ὡς βάπτισμα ἀναγνωρίσεως τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόντων, ὡς ἀρραβῶν μέλλοντος εὐτυχεστέρου, ὡς σιωπηρὰ καὶ σοβαρὰ καθομολόγησις ὄρκου ὑψηλοῦ καὶ μεγάλου.

Μόνον τότε θὰ ἔχῃ ἀξίαν τὸ δάκρυ σας. Μόνον τότε θὰ ἀποβῶσι βαρυσήμαντοι οἱ στέφανοί σας. Μόνον τότε εἰς ἐκείνον, ὃν θρηνεῖ μεθ'

ύμῶν καὶ θαυμάζει τὸ ἔθνος ὅλον τὸ ἐλληνικόν, θὰ ὑπάρξῃ ἐλαφρὰ ἢ καλύψασα τὸν πολῦτιμόν του νεκρὸν Μακεδονικὴ γῆ.

Ἑφημερὶς «Ἐμπρός» 24 Ὀκτωβρίου 1904

Σπυρίδων Λάμπρος

4. ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗΝ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1942 ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτὴν, ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν, μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι, λόγοι καὶ φιλόμουσοι προσήρχοντο κατ' ἔτος, διὰ νὰ ἀναπολήσουν, νὰ τιμήσουν καὶ νὰ ἐορτάσουν. Εὐτυχές, ὑπερήφανον ἐγέμιζε τὸ πλῆθος τοὺς δρόμους τοῦ ἄστεως. Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου, συμβολίζουσα τὴν αἰωνίαν ἔνωσιν τῆς ἀρχαίας μετὰ τὴν νεωτέραν δόξαν, ἐκυμάτιζεν ἡ γαλανόλευκος.

Καὶ ἐφέτος, πιστοὶ εἰς τὰς παλαιὰς ἐθνικὰς παραδόσεις, συνήλθομεν ἐπὶ τὸ αὐτό, διὰ νὰ ἀναπολήσωμεν, ὅχι ὅμως καὶ νὰ ἐορτάσωμεν. Πένθος βαρὺ, πένθος ζοφερὸν ἀπλώνεται ὑπὲρ τὴν Ἑλληνίδα γῆν. Τοῦ πολέμου ὁ σίδηρος ἠφάνισε τὰς πόλεις, ἐμάρανε τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄνθη. Χῶραι ἐλληνικαί, ποτισμέναι μετὰ τὸ τίμιον αἷμα καὶ μετὰ τὰ δάκρυα γενεῶν ὀλοκλήρων, εὐρίσκονται δέσμιαι. Μυριόστομος ἀπὸ παντοῦ ἀκούεται ὁ στόνος τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ πόνου. Καὶ ὅμως συνήλθομεν. Συνήλθομεν, διότι

ἐπὶ τὸ μέγα ἐρείπιον
ἡ Ἑλευθερία ὀλόρθη
πλανᾶται·

ἡ δόξα καλύπτει μετὰ τὰ πτερά της τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ὄρη· εἰς τὰ λιπώσαρκα στήθη τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐκάμφθη ἡ ψυχὴ, δὲν ἐξέλιπεν ἡ ἐλπίς καὶ τὸ θάρρος.

Εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτὴν, ὅπου ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ἠκούσθησαν τῆς χ α ρ ᾱ ς καὶ τῆς ἐ λ π ῖ δ ο ς τὰ μηνύματα, μακρὰ καὶ ἀτελεύτητος παρελάνει σήμερον ἡ ἔνδοξος χορεία τῶν ἡρώων. Τοῦ Μαραθῶνος τὰ τρόπαια, τῆς Σαλαμῖνος τὰ ξύλινα συντρίμματα, τοῦ Ἀκροῖνου καὶ τοῦ Κλειδίου τὰ ἀνδραγαθήματα, ἀδελφωμένα μετὰ τοὺς ἡρωισμοὺς τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Δερβενακίων, εἶναι καὶ παραμένουν τὰ σύμβολα τῆς π ῖ σ τ ε ω ς, εἶναι οἱ ἔνδοξοι σταθμοὶ τῶν μακρῶν διὰ τὴν ἐ λ ε υ θ ε ρ ῖ α ν ἀγώνων. Καὶ ἀπὸ κάτω ἡ δόξα ἀγκαλιάζει

τὰ πεδία τῶν νεωτέρων ἡρωϊσμῶν : ἐδῶ τὸ Κιλκίς, ἐκεῖ ἡ Δοϊράνη· καί, μακρότερον ἀκόμη, ἡ Πίνδος μὲ τὰ χιονισμένα ἡπειρωτικά βουνά.

Πρὸ τῶν ἱερῶν τούτων εἰκόνων, πρὸ τῶν παλαιῶν καὶ νέων μαρτύρων τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ συντετριμμένη καὶ αἰμάσσουσα καλεῖται νὰ ἀναπολήσῃ καὶ νὰ προσευχηθῇ. Ὁ ψίθυρος τῶν χειλέων, ὁ πόνος, ὁ ὁποῖος σφίγγει τὸν ὕπνον τῶν ἀνθρώπων, ἃς μὴ ταράξῃ τὰς καρδίας τῶν ἡρώων. Καὶ μόνον σεῖς, τῶν ὁποίων τὰ στήθη γεμίζει καὶ ἀναταράσσει ἡ συγκίνησις καὶ τὸ πένθος, σιωπηλά, μὲ τὴν καρδίαν καθαρὰν καὶ τὸ πνεῦμα ἐλεύθερον, ὄρθιοι προσευχηθῆτε.

Ἄς εἶναι ἱερὸν τὸ χῶμα, ποὺ κρύπτει τῶν μαρτύρων τοὺς τάφους. Ἄς εἶναι ἀνθισμένα τὰ δένδρα, ποὺ σκιαζοῦν τὴν γῆν τὴν ποτισμένην μὲ τὸ αἷμά των. Ἡ ἀνοιξὶς καὶ τὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν ἃς φέρουν εἰς τὰ ἀλβανικά βουνὰ τὸν χαιρετισμὸν τῆς γλυκυτάτης μακρινῆς πατρίδος. Δύναμιν καὶ ἐλπίδα ἃς δίδῃ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ κομμένα χέρια καὶ μὲ τὰ κομμένα πόδια, εἰς τὰς πενθούσας μητέρας, εἰς τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά.

Καὶ ἀφοῦ καθίσωμεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ προσευχηθῶμεν πρὸ τῶν σεπτῶν μορφῶν τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἡρώων, ἃς ἐνθυμηθῶμεν. Τὸ στιβαρὸν τῆς Ἱστορίας χέρι θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ. Καὶ τότε ἀπλετον, ἀνέσπερον θὰ γεννηθῇ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸ φῶς. Τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, τὸ φῶς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος. Καὶ τότε θὰ πεισθῶμεν ὅτι τοῦ Ἔθνους οἱ ἀγῶνες ἐθεμελίωσαν καὶ ἐχάραξαν τὸν μαρτυρικὸν δρόμον πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, προάγγελος νέας περιόδου τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ἀποτελεῖ πολὺμορφον ἱστορικὸν φαινόμενον. Ἀλλ' αἱ γενεσιουργοὶ δυνάμεις, οἱ παράγοντες, τὰ μακρὰ στάδια τῆς παρασκευῆς τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεών του, μορφαὶ πολὺπλευροὶ καὶ πολυσύνθετοι καθ' ἑαυτάς, καταλήγουν εἰς μίαν θεμελιώδη ἀρχὴν καὶ δημιουργὸν δύναμιν : τὴν ἱστορικὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους. Δύο μεγάλα ρεύματα ἰδεῶν συγγενῶν καὶ παραλλήλων ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀφετηρίας ὁρμώμενα ἐμπνέουν καὶ γονιμοποιοῦν δύο παραλλήλους κόσμους. Τὸ ἐν χύνεται εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰς πεδιάδας, φωτίζει τὰς ταπεινὰς καλύβας καὶ γίνεται θρόνος καὶ γίνεται τραγοῦδι τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης. Τὸ ἄλλο μὲ

τοῦ νοῦ καὶ τῆς γνώσεως τὰ εὐρήματα κατευθύνει τοὺς πόθους καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, καταφεύγει εἰς τὰ ταπεινὰ ἐργαστήρια τῆς παιδείας καὶ γίνεται ἰ δ ἑ α.

Ἰδέα καὶ θρύλος, σπουδὴ τοῦ παρελθόντος καὶ τραγούδι, εἶναι αἱ ἐξωτερικαὶ μορφαὶ — μορφαὶ σεπταί, εἴτε ἀντιλαλοῦν εἰς τὰ φαράγγια καὶ τὰ δάση εἴτε προδίδουν τὸν μόχθον τοῦ γραφείου — εἶναι αἱ ἐξωτερικαὶ μορφαὶ τῶν μυχίων πόθων τοῦ Ἔθνους. Καί, ἔαν εἰς τὸν μόχθον τοῦ γραφείου ἀδελφώνωνται τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου αἱ παραδόσεις, εἰς τοὺς θρύλους καὶ τὰ τραγούδια θαμπή ἢ ἀνάμνησις τοῦ λαοῦ ἔχει διατηρήσει τῶν ἀνδρειωμένων καὶ τῶν γιγάντων τοὺς μύθους, ἐνῷ ζωντανὴ ἀντιθέτως παραμένει εἰς τὴν ψυχὴν του τῆς αὐτοκρατορίας ἡ αἴγλη.

Ἡ Βυζαντινὴ ἰδέα εἶναι τόσον παλαιὰ, ὅσον καὶ ἡ δουλεία, ἀσφαλῶς δὲ παλαιότερα τῆς δευτέρας ἀλώσεως. Διότι καὶ πρὸ τοῦ 1453, ὅτε τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀνάλογος κύκλος παραδόσεων καὶ ἰδεῶν εἶχε γεννηθῇ περὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κυρίως ὁμως μετὰ τὴν δευτέραν ἄλωσιν ἡ λαϊκὴ ψυχὴ χρησιμοποιοῦσα πολλὰ παλαιότερα στοιχεῖα καὶ ἐφευρίσκουσα νέα σύμβολα περιέλαβε μὲ τὸν θρυλικὸν τύπον τοὺς παλμούς καὶ ἔπλασε τὸν κύκλον τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων.

Οἱ ἀρχικοὶ πυρῆνες, περὶ τοὺς ὁποίους ἐστράφη ἡ λαϊκὴ φαντασία, εἶχον ὡς ἀντικείμενον τὸν τελευταῖον Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, τὴν θεοφύλακτον πόλιν τοῦ Βοσπόρου καὶ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, σύμβολα σεπτὰ καὶ θρυλικά τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων.

Μακρὰ προεργασία τοῦ χρησιμοῦ καὶ τοῦ θρύλου εἶχον παρασκευάσει τὰ πλαίσια. Τὰ βιβλία τῶν ἀστρολόγων, αἱ ὁράσεις, αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ αἱ γλυπταὶ παραστάσεις τῶν ἀρχαίων μνημείων προέλεγον τὰ «ἔσχατα τῆς πόλεως». Μελαγχολικαὶ προβλέψεις τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους συνέχει ὁ φόβος. Σπέρματα ἀπαισιοδοξίας καὶ συγχρόνως σπέρματα μελλοντικῶν ἐλπίδων :

Καὶ πάλιν ἔξεις, Ἐπτάλοφε, τὸ κράτος,
λέγει ὁ χρησμός.

Τὸν νεκρὸν ἤδη καὶ πᾶσι λελησμένον
οἶδασι πολλοί, κἄν μηδεις τοῦτον βλέπη.

Ποῖος ἦτο ὁ νεκρός, ὁ λησμονημένος ἀπ' ὅλους, ποῖος ἦτο ὁ ἀόρατος νεκρός ; Ἀνὴρ ἀνώνυμος, λίαν ἀπέριτος καὶ πενιχρός, σκευὸς τῆς ἐκλογῆς. Ὅταν οἱ κατακτηταὶ θὰ καταλάβουν τὴν θεοφύλακτον, ὅταν θὰ φθάσουν μέχρι τοῦ κίονος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἄγγελος Κυρίου «φέρειν ρομφαίαν παραδώσει (αὐτῷ) τὴν βασιλείαν σὺν τῇ ρομφαίᾳ καὶ ἐρεῖ αὐτῷ : λάβε τὴν ρομφαίαν ταύτην καὶ ἐκδίκησον λαὸν Κυρίου». Καὶ τότε οἱ Ἕλληνες θὰ ἐκδιώξουν τὸν κατακτητὴν «ἄχρις ὁρίων Περσίας, ἐν τόπῳ καλουμένῳ Μονοδενδρίῳ».

Ἀνὴρ ἀνώνυμος, λίαν ἀπέριτος καὶ πενιχρός. Ἡ ἥρωϊκὴ μορφή τοῦ Κωνσταντίνου, στρατιώτου ἀπλοῦ καὶ ἀπερίττου, ἐνετάχθη εἰς τοὺς παλαιότερους θρύλους. Τὴν λαϊκὴν ψυχὴν συνετάραξεν ἡ τύχη τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ ἱστορία ἀμφιβάλλει. Ὁ σύγχρονος Φρατζῆς καὶ ὁ Nicolo Barbaro ἐκφράζουν δισταγμοὺς περὶ τοῦ θανάτου του, Ἀρμένιος δὲ μοναχὸς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μαρτυρεῖ ὅτι ἔφυγεν ἐπὶ φραγκικοῦ πλοίου.

Ἡ φήμη ἤρπασεν εἰς τὰ πτερὰ τῆς τὰς ἀμφιβολίας τῶν συγχρόνων, περιῆλθε τὴν κουρσεμένην χώραν, ἐχαμήλωσεν εἰς τὰς ταπεινὰς καλύβας, ὅπου ἐπεκράτει ἡ ἐλπίς καὶ ὁ φόβος, καὶ οὕτως ἐγεννήθη ὁ πανελλήνιος θρύλος τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ, «ποῦ καρτερεῖ τὴν ὥρᾳ νὰ ῥθῇ ὁ ἄγγελος πάλι νὰ τὸν ξεμαρμαρώσῃ».

Καὶ μέσα εἰς τὴν βασιλίσσαν τῶν πόλεων, ἀθάνατον, μνημεῖον τῆς τέχνης, προσκύνημα τῆς Χριστιανοσύνης, ἡ Ἁγία Σοφία, συγκεντρώνει τὰς σκέψεις καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνθρώπων. Νοεροὶ προσκυνηταί, πρὸς αὐτὴν στρέφονται ἀδιάκοπα οἱ σκλάβοι. Ὡς ἔμεινεν ἀλειτούργητος, ὥς ἔμειναν βωβὰ τὰ σήμαντρά της. Εἰς τὰς ψυχὰς τῶν δούλων ἀκούεται ἀκόμη ἡ ἁρμονία τῆς μακρινῆς καμπάνας. Καὶ γίνεται ὁ ναὸς, ναὸς καὶ τέμενος τοῦ Ἔθνους. Τὸ μεσονύκτιον τῆς Ἀναστάσεως τοῦ ἔτους 1522, διηγεῖται ὁ ταπεινὸς καὶ ἀνώνυμος χρονογράφος, οἱ δερβίσηδες ἦλθον εἰς τὰ προαύλια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκεῖ «ἤκουσαν ψαλμωδίαν καὶ εἶδον καὶ φῶς μέγα ἐν τῷ ναῷ». Ὁ θυμὸς ἐγέμισεν τὰ στήθη των καὶ, ὅτε ἀνεζήτησαν παντοῦ, διὰ νὰ ἴδουν μήπως ἡ χαρμόσυνος φωνὴ ἀνεπέμπετο ἀπὸ ἀνθρώπινα χεῖλη, «εὐθὺς ἐξέλιπε καὶ τὸ φῶς καὶ ἡ ψαλμωδία». Δὲν ἦτο φωνὴ ἀνθρώπων, ἡ ὁποία ἐξένισε τοὺς ἀφελεῖς δερβίσηδες κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ 1522. Τὸ φῶς δὲν τὸ εἶχεν ἀνάψει χερί ἀνθρώπινον. Ἦτο

ἡ ὑπερκόσμιος φωνὴ τῶν ἀγγέλων· καὶ τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον κατηύ-
γαζε τοὺς θόλους, ἦτο οὐράνιον. Καὶ ἀπὸ τότε, ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλή-
ρους, ἡ θρυλικὴ ἐκκλησία :

μέ τὰ τρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυὸ καμπάνες

ἐλίκνιζε τὰ παιδικὰ ὄνειρα καὶ τὰς ἀνδρικὰς ἐλπίδας τῶν ἑλληνικῶν
γενεῶν.

Ἐνῶ δὲ ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων ἐξέπεμπε πρὸς τὰς ἐσχατίας τῆς
ἑλληνικῆς γῆς τοὺς θρύλους τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ καὶ τῆς
Ἀγίας Σοφίας, ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας τοὺς κάμπους, ἀπὸ τὰ μετε-
ρίζια τοῦ Εὐφράτου ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ποὺ τὸν εἶχε ἡ Ρωμιοσύνη :

κι ἀπ' τὰ θρονιά τὰ ρήγικα,
πιὸ ἀπάνου, ἀπάνου ἀπ' τὰ παλάτια,
στοὺς βασιλιάδες βασιλιά,

κατέκτα τοῦ Πανελληνίου τὰς ψυχὰς κι ἐγένετο τὸ σύμβολον τῆς ἀν-
δρείας. Ὁ στίχος μετουσίωνε τοὺς ἐλλήνικοὺς ἀγῶνας. Ἦρωσ καὶ
σύντροφος, μορφὴ ἐπικὴ ὁ Διγενὴς παρίστατο εἰς τὴν χαρὰν τοῦ
γάμου καὶ τῆς τάβλας, παρίστατο εἰς τὸ δοκίμιν καὶ τὸ κοῦρσος,
κατέβαιναν εἰς τῶν νηπιῶν τὸ προσκέφαλον κι ἐγένετο νανούρισμα :

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, ὁμορφε διωματάρη,
γιὰ νὰ γληγοροκοιμηθῆς καὶ γιὰ ν' ἀργοϋπνήτησς,
νὰ μεγαλώσης, νὰ γενῆς μεγάλο παλικάρι,
νὰ χτενιστῆς, νὰ διαρνιστῆς, νὰ στολιστῆς, ν' ἀλλάξης,
νὰ καλλικέψης τ' ἄλογο, ποὺ περπατεῖ καὶ δρέμει.
μέ τὰ σελοχαλίναρα τὰ χρυσοκεντημένα,
μέ τ' ἀσημένια πέταλα καὶ μέ τὰ φταρμιστήρια,
πού στέκει καὶ χιλιμιντρᾶ στὸ πέργερο δεμένο,
νὰ πάγης εἰς τὸν πόλεμο νὰ λιοντοπολεμήσης
μ' οὐλοὺς σου τοὺς ἀκράνηδες, μ' οὐλοὺς τοὺς στρατολάτες.
Κι εἰς ὅποιο πόλεμο βρεθῆς, νὰ βγῆς κεφαλαιωμένος,
νὰ πάρης χάρες καὶ χαρές, χῶρες, χωριά καὶ κάστρα.

Ὁ βουρκωμένος ὁ Εὐφράτης τὰ κύματά του στέλλει ν' ἀπαντή-
σουν τοῦ Πηνειοῦ τὰ θολωμένα τὰ νερά. Τῆς Λυκανδοῦ, τῆς Ποδαν-

δοῦ, τῆς Ἀναβάρζου τὰ κοντάρια εἰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Πίνδου τ' ἀκροβράχια ἀντιλαλοῦν. Δὲν εἶναι τὸ Βυζάντιον ὁ τόπος τοῦ μυστικισμοῦ, δὲν εἶναι μόνον τῶν προλήψεων ἡ χώρα. Εἰς τοῦ Χαρσιανοῦ τοὺς κάμπους, εἰς τοῦ Ἀντιταύρου τὰς κλεισούρας, στὰ κονταροχτυπήματα μὲ τὰ φαριὰ τὰ μαῦρα τ' Ἀρμουροπούλια κι οἱ Σκληροί, οἱ Ξάντινοι, οἱ Πορφύρηδες μάχονται καὶ κουρσεύουν. Εἰς τὸν τουρκοκρατούμενον Ἑλληνισμόν, ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι τοῦ Ταινάρου, ὁ Διγενὴς, ἀθάνατος, παρέχει τὸ ὑπόδειγμα καὶ τὸ ἡρωϊκὸν στοιχεῖον. Κλέφτες καὶ ἀπελάται ἀδελφώνονται, ἀκριῖται καὶ ἄρματολοι γεννήματα πολέμων καὶ ἀγώνων, τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς σκλαβιάς τὰ σύμβολα τὰ ἡρωϊκὰ ἐνσαρκώνουν. Καί, ὅπως εἰς τ' ἀπόμακρα τῆς Καππαδοκίας ἄκρα τὸ λαϊκὸν τραγούδι περιέβαλε πρόσωπα ἱστορικὰ καὶ γεγονότα, οὕτω κι ἀπ' τοῦ Κισσάβου τὰ βουνὰ ἐξεπήδησαν σὰν γάργαρα νερὰ τὰ κλέφτικα τραγούδια.

Τὸ ἀδιάκοπον τοῦ στίχου σμίλευμα, ἡ ἀναζήτησις τῶν ἀνωτέρων μορφῶν ἐκφράσεως, ὁλόκληρος ἡ ἀθόρυβος ἐργασία τοῦ ἀγνώστου ποιητοῦ, πλὴν τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως, ἐδημιούργησαν καὶ παράδοσιν πνευματικὴν. Ἀπ' αὐτὴν θὰ ἀντλήσουν ἀργότερα αἱ νεώτεροι φιλολογικαὶ γενεαί.

Εὐλογημένα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐπότισαν τὰ νάματα τῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Τὸ ρεῦμα τῆς λαϊκῆς παραδόσεως θὰ παράσχη εἰς τὸν Ἑλληνισμόν ὄχι μόνον τὰς πνευματικὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν διατήρησιν, ὄχι μόνον τὰ ἡρωϊκὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ἀντίδρασιν, ἀλλὰ καὶ τὰ σπέρματα τῆς μελλοντικῆς πνευματικῆς του δράσεως.

Ὁ ἀντίλαλος τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ σπανίως φθάνει μέχρι τοῦ ταπεινοῦ ἐργαστηρίου τῆς μαθήσεως καὶ τῆς μελέτης. Ὁ πνευματικὸς дуῖσμός τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ μετοχετεύεται εἰς τὸν νεώτερον βίον τοῦ ἔθνους. Παραλλήλως δηλαδὴ πρὸς τὴν λαϊκὴν πνευματικὴν παράδοσιν συνεχίζεται ἡ λογία προσπάθεια, τῆς ὁποίας αἱ ρίζαι ρίπτονται βαθύτατα εἰς τοὺς ὑστέρους βυζαντινοὺς χρόνους.

Ἡ δουλεῖα εὔρε τὸν Βυζαντινὸν κόσμον εἰς μεγάλην πνευματικὴν ταραχὴν. Δύο διακεκριμένα ρεύματα ἰδεῶν ἀναταράσσουν τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν. Εἰς μάτην ὑπὸ τὰς δογματικὰς συζητήσεις, ὑπὸ τὰ ἄζυμα καὶ ἐνζυμα, ὑπὸ τοὺς Βαρλααμίτας καὶ τοὺς Παλαμιστὰς ζητοῦν νὰ κρύψουν βαθυτέρας ἀντιθέσεις. Ἡ ὀρθόδοξος, ἡ δύσκαμπτος

ἀνατολική σοφία, εὑρίσκεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸ ἀναγεννώμενον πνεῦμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ζείδωρος αὔρα τοῦ Ταυγάτου πνέει ὑπεράνω τῆς Ἑπταλόφου. Ἐπὶ αἰῶνας ἡ εὐρωπαϊκὴ Ἑλλὰς ἔμενε κλεισμένη εἰς τὰ στενὰ πλαίσια τοῦ ἀσιατικοῦ δόγματος.

Μακαρισμένος, ἐσύ, ποὺ μελέτησες
νὰ τὸν ὀρθώσης ἀπάνου στοὺς ὤμους σου
τὸ συντριμμένο ναὸ τῶν Ἑλλήνων.

Μακαρισμένος ὁ σοφὸς τοῦ Μιστρᾶ : «Ἐσμὲν γὰρ οὖν, ὦν ἡγεῖσθε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ», λέγει ὁ Γεμιστός. Καὶ ἀποκρίνεται ὁ Σχολάριος : «Ἕλλην ὦν τὴν φωνήν, οὐκ ἂν ποτε φαίην Ἕλληνα εἶναι... εἴ τις ἔροιτό μοι, τίς εἰμι, ἀποκρινοῦμαι, χριστιανός...».

Οἱ δύο ἀντίθετοι κόσμοι συναντῶνται μόνον εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους. Καὶ ἐνῶ ὁ Χριστιανός, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας, συνεβιβάσθη καὶ ἔκλινε προστατευτικὰ πρὸς τὸ σκλαβωμένον γένος, ὁ Ἕλληνα ἀνυπότακτος, ἐλεύθερος ἠκολούθησε τὸν δρόμον τῆς ξενιτιάς. Εἰς τὴν μαρτυρικὴν του περιπλάνησιν, εἰς τὴν διασπορὰν εἰς χώρας ξένας καὶ ἀξένους ἠγωνίσθη, ἐκήρυξεν, ἐνεθουσίασε καὶ τελικῶς ἐκάμφθη. Δὲν ἠθέλησε νὰ μείνῃ ἀπλοῦς πνευματικὸς ἐκπρόσωπος. Πιστὸς εἰς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν συνεννόησιν μετὰ τῆς Δύσεως καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς Δύσεως ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδούλων ἑδαφῶν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἡ ἐθνικὴ δρᾶσις τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς Ἀναγεννήσεως κινεῖται ἐντὸς εὐρυτέρων πλαισίων τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς.

Μορφὴ οἰκουμενικὴ καὶ ἐπιβλητικὴ, ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν δισταγμῶν τῆς Ἀγίας Ἐδρας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὑποψίας καὶ τῆς ἐπιφυλακτικότητος εἰς τὸ συνέδριον τῆς Μαντουῆς, εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Νυρεμβέργην ἐκπέμπει τὸ κήρυγμα τῆς σταυροφορίας. Ὁ Ἰανὸς Λάσκαρις, ὁ Μιχαὴλ Μάρουλλος Ταρχανιώτης ἱκετεύουν τὸν νικητὴν τῆς Νεαπόλεως, τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον τὸν Ἡ', νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκστρατείαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν

τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' ἧς στιγμῆς, ἔλεγε τῷ 1525 ὁ Λάσκαρις πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον τὸν Α', ἀφ' ἧς στιγμῆς ἔλαβον γνώσιν τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, ἀπομακρυνθεὶς τῆς πατρίδος μου ἕνεκα τῆς τυραννίας τῶν ἀπίστων Μωαμεθανῶν, δὲν ἔπαυσα νὰ κηρύσσω καὶ νὰ ἀναζητῶ τὰ μέσα, διὰ νὰ ἐπανέλθω εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἄλλοτε γνωρίσει. Σήμε-

ν ἡ προσοχὴ τῶν φυγάδων στρέφεται πρὸς τὸν Φερδινάνδον τὸν καθολικόν, αὐριον θὰ στραφῇ πρὸς τὸν Μαξιμιλιανὸν τὸν Α', πρὸς τὸν Κάρολον τὸν Ε', αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ βασιλέα τῆς Ἰσπανίας.

Ἀγῶνες τραχεῖς, πικρίαι καὶ δοκιμασίαι ἀναμένουν τὸν Βησσαρίωνα, τὸν Ἰανὸν Λάσκαριν, τὸν Μᾶρκον Μουσοῦρον καὶ ὁλόκληρον τὴν πλειάδα τῶν Ἑλλήνων λογίων. Ὁ πόθος καὶ ἡ νοσταλγία τῆς μακρινῆς πατρίδος βασανίζει τὰς ψυχὰς των. Οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, πρόσωπα μυθικὰ καὶ ἱστορικά, ἀρχαῖαι ἀναμνήσεις ἐμπνέουν τοὺς ποιητάς: *vox diversa sonat*. Ἀλλ' ἡ φωνὴ των παρηλλαγμένη καὶ ἀγνώριστος ὑπὸ τὸ ψυχρὸν ἀρχαϊκὸν ἢ λατινικὸν περίβλημα ἀπηχεῖ τὸ παράπονον τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους.

Καὶ ἦλθε τὸ χάσμα· χάσμα εἰς τὴν πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Περίοδος σκοτεινὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον καὶ ἀπὸ δημογραφικῆς καὶ ἀπὸ πνευματικῆς ἀπόψεως εἶχεν ἀρχίσει νὰ κάμπτεται. Ὁ θεσμὸς τοῦ παιδομαζώματος, βαρβαρος φόρος τοῦ αἵματος, ἐμάραινε τὰς ἑλληνικὰς γενεάς. Αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις διὰ τῆς διασπορᾶς καὶ τῆς μεταναστεύσεως ἐμείναν χωρὶς παράδοσιν καὶ χωρὶς συνοχήν. Καὶ ὅτε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ', καὶ κυρίως κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, αἱ ζωτικαὶ δυνάμεις ἀναδύουσαι ἐκ τῶν μυχιῶν τοῦ ἔθνους ἤρχισαν καὶ πάλιν νὰ ἀντιδροῦν, τὰ πράγματα εἶχον τελείως μεταβληθῇ. Ὁ ἄξων τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς εἶχε μετατεθῇ ἐκ τῆς Ρώμης, τῆς Βενετίας καὶ τῶν Παρισίων εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὴν Μόσχαν. Καὶ τότε οἱ Ἕλληνες ἐνεθυμήθησαν καὶ πάλιν τοὺς παλαιοὺς χρησμούς. Τὰ ξανθὰ γένη, ἄλλοτε ἐχθρικά καὶ ἀντίπαλα, ἔγιναν σύμμαχα. Φιλόπατρις ποιητής, ὁ Μυρέων Ματθαῖος, ἔγραφε τῷ 1618:

Ἑλπίζομεν εἰς τὰ ξανθὰ γένη νὰ μᾶς γλιτώσουν,
νὰ ῥθοῦν ἀπὸ τὸν Μόσχοβον νὰ μᾶς ἐλευθερώσουν.

‘Ο δὲ ποιητὴς - λαὸς ἐνσαρκώνων τὰς προσδοκίας τοῦ ἔθνους ἔτραγούδησε δειλὰ καὶ σιγαλὰ :

‘Ακόμη τούτ’ τὴν ἀνοιξη,
ραγιάδες, ραγιάδες,
καημένη Ρούμελη,

ὅσο νὰ ἔρθῃ ὁ Μόσχοβος,
ραγιάδες, ραγιάδες,
νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι
Μοριά καὶ Ρούμελη.

‘Η ἀνατολικὴ πολιτικὴ τοῦ μεγάλου ὁμοδόξου κράτους δὲν ἄφησε ξένους τοὺς Ἕλληνας λογίους. Ἐνῶ ὁ Βολταίρος ἀνέμενε τὴν ἀνάστασιν τῶν ἀρχαίων θεῶν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σλαβίνιου καὶ Χερσῶνος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις ἀφιέρωνεν εἰς τὴν Αἰκατερίνην τὴν Β’ ἀρχαιοπρεπεῖς ῥodάς. Ὁ Ἰωαννίτης λόγιος Ἀθανάσιος Ψαλίδας ἔγραφε πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν : «ταῖς σαῖς ἀκτίσι καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ τὸ πάλαι μὲν ἔνδοξος καὶ εὐδαίμων διὰ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἄρην, νῦν δὲ ἄδοξος καὶ δυστυχὴς διὰ τὸν τῶν βαρβάρων θλίβοντα καὶ ἐπιβαρύνοντα ζυγόν, ψυχρὰ οὖσα, θερμαίνεσθαι ἤρξατο...». Ἀνάλογα ἔγραφον καὶ πρὸς πρίγκηπα Γρηγόριον Ποτέμκιν οἱ Θεσσαλοὶ συγγραφεῖς τῆς Νεωτερικῆς Γεωγραφίας, ὁ ἱερομόναχος Δανιὴλ καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς. Γενικῶς δὲ σημαντικὴ πνευματικὴ δραστηριότης παρατηρεῖται εἰς τὰς ἑλληνικὰς παροικίας τῆς ὁμοδόξου αὐτοκρατορίας.

‘Η ὑπὸ τοῦ «ἐλληνικοῦ σχεδίου» τοῦ 1781 προβλεπομένη ἀνασύστασις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Κωνσταντῖνον, ὁ γάμος τῆς Ζωῆς - Σοφίας, θυγατρὸς τοῦ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου Θωμᾶ Παλαιολόγου, μετὰ τοῦ ἡγεμόνος Ἰβάν τοῦ Γ’ παρεῖχον εἰς τοὺς ἀτυχεῖς Ἕλληνας τὴν ἐλπίδα τῆς πραγματοποιήσεως τῆς βυζαντινῆς ιδέας.

Ἐποχὴ παρασκευῆς καὶ ὠριμότητος τὰ τέλη τοῦ ΙΗ’ καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ΙΘ’ αἰῶνος. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶχε παρασκευάσει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἐμπνευσμένος ὁραματιστὴς ὁ Ρήγας ἀπομακρύνεται φαινομενικῶς τῆς βυζαντινῆς ιδέας, τὴν ὁποίαν ὑποτάσσει εἰς τὰς φιλελευθέρους ἀρχὰς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώ-

που και τοῦ πολίτου. Καί ὁμως οὐδεμία ἄλλη μορφή κατώρθωσε τὸν ἐπιτυχῶς, ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ νεωτέρου πνεύματος, νὰ συγκεράσῃ δύο παλαιὰς παραδόσεις. Μορφή λογίου, μορφή λαϊκοῦ ψάλτου τῆς ἐλευθερίας, ὁ Ρήγας συνέδεσε τὰ δύο διεστῶτα ρεύματα, ἔκλεισε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ τὴν ιδέαν καὶ τὸ τραγούδι.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν ιδέαν. Ὅτε ἐν μέσῳ γενικῆς συγκινήσεως ἐνεκρίνετο τὸ 98ον ἄρθρον τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδηλοῦτο ὅτι «αἱ πολιτικαὶ καὶ ἐγκληματικαὶ διαδικασίαι βάσιν ἔχουσι τοὺς νόμους τῶν ἀιμνήστων Χριστιανῶν ἡμῶν αὐτοκρατόρων», αἱ ψυχαὶ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους ἐστρέφοντο πρὸς τὸ ἔνδοξον παρελθόν. Καὶ ἀργότερα Ἕλληνες πρόκριτοι ἐξεληθόντες εἰς ἀναζήτησιν βασιλέως ἐπεσκέπτοντο τὸ Landwiph, ἄσημον καὶ ὁμιχλώδη κωμόπολιν τῆς Ἀγγλίας, ὅπου εἶχον προσφάτως ἀνευρεθῇ οἱ τάφοι τῶν τελευταίων Παλαιολόγων. Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ εἰρηνικοὶ πολῖται, οἱ ὅποιοι ἐκοιμῶντο τὸν αἰῶνιον ὕπνον εἰς τοὺς τάφους τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Landwiph, οὐδεμίαν ρανίδα αὐτοκρατορικοῦ αἵματος εἶχον εἰς τὰς φλέβας των. Τὸ πρᾶγμα ὁμως δὲν ἔχει σημασίαν. Τὸ διάβημα τοῦ Ἕθνους, ἀναζητοῦντος εἰς τὰς μακρινὰς χώρας τοῦ βορρᾶ τοὺς ἐπιζῶντας νομίμους συνεχιστὰς τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, δεικνύει εὐγλώττως καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ιδέας τῶν συγχρόνων.

Καὶ ὁ ἱστορικός, ἐρμηνευτὴς τοῦ παρελθόντος, τῶν φυλῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων γνώστης, θὰ σταματήσῃ εἰς τὰ πετάγματα τοῦ χρόνου, καὶ μὲ τὸν ἔνδοξον τῆς Ἱστορίας πέπλον θὰ καλύψῃ τὰς πτυχὰς τῆς γῆς. Θὰ φέρῃ ἀργά, βαριὰ τὰ βήματά του πρὸς τὸν Ἱερὸν Βράχον, εἰς τοῦ Ταυγέτου τ' ἀντερείσματα μὲ τοῦ Μιστρᾶ τὰ ἐρείπια, εἰς τὸ Μεσολόγγι τῆς Πίνδου θ' ἀντικρίσῃ τοὺς πολιοὺς κροτάφους καὶ κάτω, μακριά, τὴν Ροδόπην ποῦ

ξέφωτη στυλώνει τὴν κορφή της
μεσουρανίς . . .

Τῆς γῆς αὐτῆς τὸ ἱερὸν χῶμα τὸ ἁγίασεν ὁ στίχος· τὸ ἔβαψε τὸ αἷμα τῶν ἡρώων, τὸ κάθε πετραδάκι της ἀνιστορεῖ τὰ περασμένα μεγαλεῖα. Σήμερα κουρασμένη χώρα κύπτει καὶ πάλιν πρὸ τῆς βίας καὶ τῆς δυστυχίας.

Καὶ ὁ ἱστορικός, τῶν ἐρχομένων ὀραματιστής, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ὀνείρων πλάστης, θὰ σταματήσει εἰς τὰ πετάγματα τοῦ χρόνου. Εἶπεν ὁ σοφός : «τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ξένην ἐπίδρασιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνορθώνεται· διότι ἡ βία τοῦ κατακτητοῦ εἶναι πρόσκαιρος καὶ τὸ πνεῦμα αἰδίων» (Η. Taine).

Ἐθάναντο τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αἰώνων ἀγῶνες, αἰώνων τὸ ἔθρεψαν δοκιμασίαι. Κι ἂν πρὸς στιγμὴν ἐκάμφθη, κι ἂν ἐκλονίσθη καὶ ἐλύγισεν, ἀδάμαστον καὶ πάλιν θὰ ἀνορθωθῇ. Αὔριον τὰ νῶτα τῆς θαλάσσης, καράβια πρωτοτάξιδα θὰ φέρουν εἰς τὰ μακρινὰ ἀκρογιάλια. Ἐμποροὶ καὶ ταξιδευτάδες τῆς Ἀνατολῆς θὰ φέρουν τὰ ἀρώματα τὰ ἐξωτικά. Θὰ φέρουν καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τὰ δῶρα, τῆς εἰρηῆς καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τὸ κήρυγμα :

Ἄς σταματήσουν τὰ δάκρυα τῶν σκλάβων.

«Ἠχός, γλυκύτατος ἡχός» ἀκούεται.

Δὲν εἶν' ἀηδόνι κρητικό, ποὺ παίρνει τὴ λαλιά του σὲ ψηλοὺς βράχους κι ἄγριους. . .

Εἶναι τοῦ ποιητῆ ἡ φωνή, εἶναι ὁ χρησμός ὁ ἱερὸς βγαλμένος ἀπ' τὰ τρίσβαθα τοῦ Ἑθνους. Εἶναι μαζὶ καὶ προσευχὴ καὶ προφητεία :

Κι ἂν πέσαμε σὲ πέσιμο πρωτάκουστο
καὶ σὲ γκρεμὸ κατρακυλήσαμε,
ποὺ πιὸ βαθὺ καμιὰ φυλὴ δὲν εἶδ' ὥς τώρα,
εἶναι γιατί με τῶν καιρῶν τὸ πλήρωμα
ὅμοια βαθὺ ἐν' ἀνέβασμα μᾶς μέλλεται
πρὸς ὕψη οὐρανοφόρα.

Διον. Α. Ζακυθινός

II. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ—ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

1. ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΓΛΥΚΟΦΙΛΟΥΣΑ

Ἄς εἰσδύῃ μία μόνη ἀκτὶς ἡλίου, ἅμα τῇ ἀνατολῇ, διὰ τοῦ θαμβοῦ φεγγίτου εἰς τὸν πενιχρὸν θάλαμον μὲ τοὺς τέσσαρας τοίχους ἀσβεστωμένους λευκοὺς, μὲ μίαν ψάθαν καὶ ἐπ' αὐτῆς μικρὸν ἀμαυρὸν κιλιμάκι στρωμένα ἐπὶ τοῦ πατώματος, μὲ δύο προσκεφαλάδες ἀκουμβημένας σύρριζα εἰς τοὺς τοίχους, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς γωνίας τοῦ πυρός, ὅπου τέσσαρες ξηροὶ δαυλοὶ καὶ δύο μεγάλα ξύλα ὀρθὰ καίουσιν καὶ βρέμουνσιν ἐπὶ τῆς ἐστίας.

Τοιοῦτος νὰ εἶναι ὁ χειμερινὸς θάλαμος, ἔχων τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμᾶς, συνεχόμενος μὲ ἄλλον βορεινὸν θαλαμίσκον, ὅστις νὰ εἶναι συγχρόνως δῶμα καὶ ἡλιακωτὸν καὶ ὑπερῶν. Κατεσκευασμένος μὲ πλίνθους, μὲ ξυλοτοίχους, στεγασμένος μὲ ξύλα καὶ μὲ κεράμους, ἀφάτνωτος, ἀνώροφος, εὐήλιος, ἀθήρμαστος, εὐήνεμος, σχεδὸν ὑπαίθριος, μὲ τὸ μόνον ὑψηλὸν καὶ πλατὺ παράθυρον, τὸ ἀπᾶν εἰς ὅλον τὸν ρυθμὸν τοῦ κτιρίου καί, χάριν πολυτελείας, μὲ πηχουσίαν ὕαλον, διὰ ν' ἀπολαύῃ τις ὀρθίως, εἰς τὰ βασίλεια τοῦ βορρᾶ, τὴν μεγάλην θέαν καὶ τὴν μεγάλην πάλην. Τοιαύτη θὰ ἦτο, χωρὶς νὰ παραβῶ τὴν δεκάτην Ἐντολήν, ἡ μόνη φιλοκτημοσύνη μου καὶ ἡ μόνη μου πλεονεξία.

Ὁ οἰκίσκος νὰ εἶναι κτισμένος ἐπὶ βράχου ὑψηλοῦ, ἐπὶ τοῦ μόνου ὑψηλοῦ βράχου, τοῦ προσφιλοῦς εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου. Ἐκεῖ ἀπλοῦται ἀτελείωτον τὸ πέλαγος, ἀνὰ τὴν ἀχανῆ ἔκτασιν ἀπὸ ἀκτῆς ἕως ἀκτῆς καὶ ἀπὸ κόλπου ἕως κόλπου, καὶ χαμηλώνει ὁ οὐρανὸς εἰς τὴν μίαν ἄκραν, τὴν ἀπωτέραν, διὰ νὰ περιπτυχθῇ ἐγγύτερον τὴν ἐσχατιὰν τῶν θαλασσῶν, ὁ σάπφειρος φιλῶν τὸν σμάραγδον, τὸ βαθύχλωρον ἀντασπαζόμενον τὸ γλαυκόν. Φυσᾷ ὁ Καικίας, κατερχόμενος ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Θράκης καὶ ὁ βορρᾶς παγερὸς ἀποσπᾶται μυριοπτερυγος ἀπὸ τὸν νεφελοσκεπτῇ καὶ χιονοστέφανον Ἄθω καὶ ὁ Ἀργέστης ριγηλὸς κατεβαίνει ἀπὸ τὸν γεραρὸν Ὀλυμπον· φρίσσει τὸ κύμα εἰς τὴν ἐπαφὴν τῆς ψυχρᾶς πνοῆς, φρικιᾷ ὁ πορφυροῦς πόντος ἀπὸ τὴν κρα-

ταϊὰν αὖραν, ρυτιδοῦται ἡ θάλασσα ἀπὸ τὴν ἀλλεπάλληλον ραγδαίαν ριπήν, ἀγριαίνει τὸ πέλαγος, ὠρύεται μανιωδῶς ἡ καταιγίς, ρήγνυται τὸ κύμα εἰς τοὺς σκληροὺς αἰχμηροὺς βράχους. Συννεφοῦται ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὰς μαύρας κάπας τῶν θυελλῶν τὰς σωρευομένας ἐπάνω του, φαεινὸς στῦλος προκύπτει ἐν ἀκαρεῖ ἐν μέσῳ ἀχανοῦς κυκεῶνος στροβίλων· ἰδοὺ, ἡ ἀκτὺς θὰ διώξη τὸ ἔρεβος, ἡ γαλήνη θὰ ἐξώση τὸν τυφῶνα. Ὁ φαεινὸς στῦλος ἦτο σίφων τρομακτικὸς, σχεδὸν ὑπερφυῆς θέαμα, τὸ ὁποῖον ἐρρίζωσεν ἐν ριπῇ ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκορυφώθη ἕως εἰς τὸν οὐρανόν.

Ὁ σίφων ἐξεργάγη, ραγδαῖος ὄμβρος ἔλουσε καταπληκτικῶς τὴν γῆν καὶ τοὺς αἰγιαλοὺς, ὁ ἄνεμος συνεμαζεύθη εἰς τὰ ἄντρα καὶ τὰς ἀγκάλας, ἡ Σκοτεινὴ Σπηλιὰ ἤχεϊ παρατεταμένως, μυστηριωδῶς ἀπὸ τὴν κοπεῖσαν κολοβὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου, ἀπὸ ἀπειλὴν νέας μανίας λυσσασδεστέρας τῆς πρώτης, ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐν τῇ σιωπῇ συνωμοσίας τῶν στοιχείων. Τὸ Κακόρρεμα ἀντηχεῖ διακεκομμένως ἀπὸ τὴν δάνειον ἰαχὴν τῆς λαίλαπτος, ἀπὸ τὴν καταρρακτώδη κάθοδον τοῦ χειμάρρου. Ἡ Νηρηὶς ἀνῆλθεν ἀπὸ τὸ ὑποβρύχιον ἄντρον τῆς, ἀνέβη εἰς τὸ ἀπάτητον ὕψος τοῦ αἰχμηροῦ βραχῶδους προβλήτος καὶ ἄτρωτος αὐτὴ ἀπὸ τὸν ὄμβρον καὶ τὸν ἄνεμον θεωρεῖ μειδιῶσα τὴν πάλιν τῶν στοιχείων. Ὁ Τρίτων, κολυμβῶν κάτω εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου, ἀνίσχει τὴν κεφαλὴν ἔξω τοῦ κύματος. Ὁ ταῦρος τοῦ Θεοδόσι, ὁ μονόκερος, ὁ φιλέρημος καὶ μελαγχολικὸς, καταβὰς πρὸ μικροῦ, διὰ νὰ κάμη τὸν συνήθη περίπατόν του κάτω εἰς τὸ βαθὺ ρεῦμα, τὸ κατερχόμενον δι' ἑλιγμῶν καὶ βράχων καὶ καταρρακτῶν εἰς τὸν Μικρὸν Γιαλόν, ἐξέβαλεν ἕνα θρηνηδὴ μυκηθμόν, εἴτα ἔμεινεν ἐξηπλωμένος, ἀπαθής, ἀκίνητος, δεχόμενος ἐπὶ τῶν νώτων ὅλον τὸν κρῦον λουτήρα τῆς καταιγίδος. Ἐὰν ἔβλεπέ τι, ἔβλεπε τὰς ἀσπρομαύρας καλικάτζούνας, μεγάλα θαλάσσια ὄρνεα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῶν ἀνεχόντων μέσῳ τοῦ κύματος σκοπέλων, εἰς ἀπόστασιν ὀργυιῶν τινων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, πολλοὶ ἐξέλαβον μακρόθεν ὡς γυναῖκας ἀνασκουμπωμένας καὶ ἀσπρομαυροβολουσας, αἵτινες ἡσυχολοῦντο νὰ βγάλουν πεταλίδας κύπτουσαι ἐπὶ τῶν βράχων. Ἄλλ' ἦτο ἀδιάφορος καὶ πρὸς τὸ θέαμα τοῦτο, ὡς καὶ πρὸς ὅλα τὰ λοιπά.

Δύο γίδες τοῦ Στάθη τοῦ Μπόζα εἶχαν λείψει τὴν πρωΐαν ἐκείνην ἀπὸ τὸν μικρὸν αἰπόλον. Εἶχαν ἐκπέσει ἀποπλανηθεῖσαι καὶ

εἶχαν βραχυνθῇ κάτω εἰς τὴν στενὴν πετρώδη κόγχην, τὴν σχηματιζομένην κατέμπροσθεν καὶ ὑποκάτω ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Βῆμα τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφιλοῦσης. Ἡ κόγχη ἐκείνη ἦτο καὶ δὲν ἦτο ἐσοχή, ἦτο καὶ δὲν ἦτο σπήλαιον. Σπήλαιον ἀστεγές καὶ ἐσοχή στεγανή. Ἡωρεῖτο ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, ἔχασκεν ἄνωθεν τοῦ πόντου. Κάτω βράχος, χιλίων ἑκατογχείρων ἀγκάλισμα, κρημνὸς μόνον εἰς νυκτερίδας καὶ εἰς γλαῦκας βατός. Εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου τὸ κύμα, πολλῶν ὀργυῶν βόλισμα, φωκῶν κολύμβημα καὶ καρχαριῶν. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ βάλλῃ τις εἰς τὸν νοῦν του, ὅτι ἡδύνατο ἄνθρωπος νὰ καταβῇ εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην αἰώραν, διὰ νὰ ἀνασύρῃ τὰς ἀποπλανηθείσας.

Αἱ δύο βραχωμέναι αἴγες, συνηθισμέναι ν' ἀναρριχῶνται εἰς ὅλους τοὺς κρημνοὺς, ν' ἀναπηδῶσιν ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ χαλάσματα, εἰς ὅλους τοὺς ρέποντας καὶ καταρρέοντας τοίχους, δὲν εἶχον ἐννοήσῃ ὅτι ἔπεσαν εἰς παγίδα, τὴν ὁποίαν ὁ δαίμων τῆς ἀβύσσου εἶχε στήσῃ δι' αὐτάς. Ἡσθάνοντο καὶ αὐταί, ὡς ἄλογα κτήνη ὅπου ἦσαν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γλιτώσουν ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦσαν βραχωμέναι.

Ἀφοῦ ἔφαγαν εἰς μίαν ὥραν ὅλην τὴν κάππαριν καὶ ὅλα τὰ κρίταμα καὶ τὰς ἀρμυρήθρας, ὅσαι ἦσαν φυτρωμέναι ἐκεῖ, ἔβλεπαν καλῶς ὅτι, διὰ νὰ ξαναβοσκήσουν, ἔπρεπε νὰ περιμένουν ἑβδομάδας ἢ μῆνας τινας, ἕωσοῦ ξαναφυτρώσουν πάλιν ἄλλη κάππαρις καὶ ἄλλα κρίταμα. Τοῦτο τὸ ἔπαθαν, διὰ νὰ ἔχουν τὴν κακὴν συνήθειαν νὰ μὴ ζητοῦν ποτὲ τὴν ἄδειαν τοῦ αἰπόλου εἰς ὅλας τὰς κινήσεις των καὶ τὰ σκιρτήματά των. Καὶ διὰ νὰ μάθουν ἄλλην φοράν, ἂν ἐπιθυμοῦσαν ν' ἀρμυρίσουν, νὰ εὕρσκουν ἄλλον δρόμον, διὰ νὰ καταβαίνουν κάτω εἰς τὴν ἄμμον τοῦ αἰγιαλοῦ. Ἀλλὰ τώρα ἦτο πολὺ ἀμφίβολον ἂν θὰ ἐγλίτωναν, διὰ νὰ βάλουν γνῶσιν δι' ἄλλοτε.

Ἐπάνω εἰς τὸν βράχον ἦτο κτισμένον τὸ παρεκκλήσιον μαστιζόμενον ἀπὸ θυέλλας καὶ λαίλαπας, λικνιζόμενον ἀπὸ τὸ ἀειτάραχον καὶ πολὺρροιβδον κύμα, ναναριζόμενον ἀπὸ τὰ ἄσματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνεμος ἔφαλλε δι' αὐτὸ εἰς τοὺς σκληροὺς βράχους καὶ εἰς τὰ ἡχώδη ἄντρα. Οἱ τέσσαρες τοῖχοι ἴσταντο ἀκόμη ἄρραγεις, πετροθεμελιωμένοι, σφύζοντες μικρὸν ἐπίχρισμα ἀπὸ παλαιοῦ καιροῦ περὶ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν γωνίαν, χορταριασμένοι καὶ μαυροπράσινοι περὶ τὴν βορειοανατολικήν.

Ἡ στέγη φέρουσα ἀκόμα ὀλίγας κεράμους καὶ πλάκας ἐστηρίζετο ἐπὶ δοκοῦ μὲ πολλὰς ἀκτῖνας ἐκ σκληρᾶς καστανέας. Ὀλόγυρα εἰς τοὺς τοίχους, ὑψηλὰ ἄνω τῶν ὑπερθύρων καὶ ὑπὸ τὰ γείσα τῆς στέγης, ὠραῖα μικρὰ πινακία παλαιῶν χρόνων ἦσαν ἐγκολλημένα σχηματίζοντα μέγαν σταυρὸν ἐπὶ τῆς χιβάδος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος πρὸς ἀνατολὰς, μετὰ ὑποποδίου εἰς σχῆμα ἀνεστραμμένου **Τ** ἐκ πέντε ἄλλων πινακίων, καὶ ἄλλους δύο σταυροὺς δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ὕπερθεν τῶν δύο παραθύρων τοῦ χοροῦ, καὶ τέταρτον σταυρὸν ἄνωθεν τῆς φλιᾶς τῆς εἰσόδου δυσμότην.

Τὰ ὠραῖα παλαιὰ πιατάκια ἦσαν ὅλα χρωματιστά, γαλάζια καὶ ὑποπράσινα καὶ κιτρινωπὰ καὶ λευκά, μὲ κλαδάκια καὶ μὲ λούλουδα καὶ μὲ ἀνθρωπάκια καὶ μὲ πουλιά, φιλοκάλως καὶ κομψῶς διατεθειμένα, στίλβοντα εἰς τὸν ἥλιον, χάρμα τῶν ὀφθαλμῶν, κειμήλια ὑψηλὰ κείμενα, στερεὰ βαλμένα εἰς τὰς κόγχας των, ἀφελῇ ἀναθήματα, λείψανα παλαιῶν χρόνων, περισώσματα ἀρπαγῶν καὶ δηώσεων παντοίων, ὀλιγώτερον, φεῦ! ἀσφαλῇ ἀπὸ τῆς νεωτέρας ἀρχαιολογικῆς καὶ ἀρχαιοκαπηλικῆς μανίας. Καὶ ὁ ἀπλοῦς οὗτος στολισμὸς παρῆχε μεγάλην χάριν, μεμειγμένην μὲ ἄρρητον τρυφερὸν θέλημα, εἰς τὸ μικρὸν βραχοφυτευμένον παρεκκλήσιον, ἐμπνέων εἰς τὸν ἐπισκέπτην μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ διασκεΐσῃ τὸ κατώφλιον, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πενιχρὸν ναῖσκον, νὰ ἀνάψῃ κηρίον, νὰ κάμῃ τὸν σταυρὸν του καὶ ν' ἀσπασθῇ εὐλαβῶς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφιλούσης, τῆς ζωγραφισμένης παρειὰν μὲ παρειὰν μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ ὑπερθέου Βρέφους τῆς.

Καὶ πάλι κίνησα νὰ ρθῶ, Χριστέ μου, στὴν αὐλή σου,
νὰ σκύψω στὰ κατώφλια σου τὰ τρισαγαπημένα,
ὅπου μὲ πόθο ἀχόρταγο τὰ λαχταρεῖ ἡ ψυχὴ μου,

καί, ἂν δὲν ἦτο ἄλλως πολυάσχολος ἀπὸ τὴν βιοτικὴν τύρβην (ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι τοιοῦτος εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην ἀκτὴν, ἔπρεπε νὰ εἶναι ζωέμπορος ταξιδεύων διὰ ν' ἀγοράσῃ ἐρίφια), νὰ σταθῇ ν' ἀκούσῃ τὰς Μεγάλας Ὠρας καὶ τὸν Ἑσπερινὸν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγένων ψαλλόμενα ἀπὸ τὸν μπάρμπ' Ἀναγνώστην τὸν Παρθένην, τὸν μόνον βοηθὸν τοῦ παπα-Μπεφάνη, εἰς ὅλας τὰς λειτουργίας, ὅσας ἐτέλει ἐκεῖνος τὰς ἡμέρας ταύτας ἐξ εὐχῆς καὶ ταξίματος κατὰ προτίμησιν, εἰς τὸ μικρὸν παρεκκλήσιον.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡ σάρκα μου ἀναγάλλιασε σιμά σου κι ἡ καρδιά μου.
 Τὸ χελιδόνι ἤϋρε φωλιά καὶ τὸ τρυγόνι σκέπη
 νὰ βάλουν τὰ πουλάκια τους, τὰ δόλια νὰ πλαγιάσουν,
 στὸν ἱερό σου τὸ βωμό, ἀθάνατε Χριστέ μου.

Καὶ ὁ εὐσεβὴς προσκυνητὴς θὰ εὔρισκε μεγάλην γλύκαν καὶ παρηγορίαν ἀπὸ τὶς πίκρες τοῦ κόσμου εἰς τὸ νὰ θεωρῇ μόνον τὴν πενιχρὰν κανδήλαν καίουσαν ἐμπρὸς εἰς τὴν ὡραίαν εἰκόνα, τὴν ζωγραφισμένην ἀπὸ τὸν μακαρίτην Ἀθανάσιον τὸν Κεφαλᾶν, Ἡπειρώτην, ἄνδρα ἀγωνιστὴν, εὐπαίδευτον, πολὺγλωσσον, ὥρολογοποιὸν καὶ ζωγράφον, ὅστις ὅμως ὅλην τὴν ζωὴν του ὑπῆρξε δημοδιδάσκαλος γ' τάξεως, καὶ ἀπέθανεν ὑπερεννεηκοντούτης μὲ τὴν τριακοντάδραχμον σύνταξίν του.

Ἡ ὡραία μικρὰ εἰκὼν, μὲ τὸ ὥχρον πρόσωπον τῆς Παναγίας, ἐνούμενον κατὰ παρειὰν μὲ τὸ λευκὸν καὶ ἔνθεον πρόσωπον τοῦ λατρευτοῦ Βρέφους τῆς, εἶχεν ἄφατον γλυκύτητα καὶ ἦτο καλλίστη ἔκφρασις τῆς μητρικῆς στοργῆς, τῆς γεννωμένης ὡς ἐκ πικρᾶς ρίζης γλυκέος καρποῦ, εὐθύς μὲ τὰς ὠδῖνας τοῦ τοκετοῦ, καὶ συναυξανομένης μὲ τῆς ἀνατροφῆς τοὺς κόπους καὶ τὰς μερίμνας.

Καὶ ὁ φιλακόλουθος πιστὸς δὲν θὰ ὑστέρει τῆς ἀμοιβῆς διὰ τὴν εὐσεβῆ προσέλευσιν.

Κάλλιο μιὰ μέρα στὴ δική σ' αὐλή, παρὰ χιλιάδες
 στὸν ἴσκιο ἅς εἶμαι τοῦ ναοῦ σὰν παρατιτεταμένως
 καλύτερα, παρὰ νὰ ζῶ σ' ἁμαρτωλῶν λημέρια.

Δεξιὰ ἐπὶ τοῦ τέμπλου, ἦτο ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Προδρόμου. Ἀριστερὰ ἡ Παναγία ἡ Γλυκοφιλοῦσα, ἡ προστάτις τῶν μητέρων, καὶ ὁ Ἅγιος Στυλιανός, ὁ φίλος καὶ φρουρὸς τῶν νηπίων.

Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου ὑπῆρχον ἀκόμη ὀλίγοι Ἅγιοι ζωγραφισμένοι ἀπὸ παλαιοῦ καιροῦ. Ἄλλων ἦσαν ἐφθαρμένα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ στέρνα, ἄλλων ἀσβεστωμένα τὰ σκέλη καὶ οἱ πόδες, ἀπὸ ἀτελεῖς ἀποπείρας ἐπιχρίσεως ἢ στολισμοῦ ὑπὸ ἀμαθῶν εὐλαβῶν γυναικῶν. Ἦσαν ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν ἐγκύων, καὶ ἡ Ἁγία Μαρίνα, ἡ προστάτις τῶν ὠδινουσῶν. Εἶτα ἦσαν ὁ Ἅγιος Γεώργιος καὶ ὁ Ἅγιος Δημήτριος μὲ

τὰ χαντζάρια των, μὲ τὰς ἀσπίδας, τοὺς θώρακάς των καὶ τὴν ἄλλην πανοπλίαν των. Καὶ ἡ Ἁγία Βαρβάρα καὶ ἡ Ἁγία Κυριακὴ μὲ τοὺς σταυροὺς καὶ μὲ τοὺς κλάδους τῶν φοινίκων εἰς τὰς χεῖρας. Ἦσαν καὶ οἱ Ὅσιοι μὲ τὰ κουκούλια, μὲ τὰς λευκὰς γενειάδας των, μὲ τὰ κομποσχοίνια καὶ τοὺς ἐρυθροὺς σταυροὺς των, ὁ Ὅσιος Ἀντώνιος καὶ Εὐθύμιος καὶ Σάββας.

Ἦτο ἐκεῖ καὶ ὁ Ὅσιος Ποιμὴν, ὁ ἀσκητὴς, μὲ τὸ λόγιόν του: «Ὁ Ποιμὴν τέκνα οὐκ ἐγέννησε» καὶ μὲ τὴν ἀπάντησίν του εἰς τὸν ἀνθύπατον, προκειμένου περὶ ζωῆς ἢ θανάτου τοῦ ἀθώου ἀνεψιοῦ του: «Εἰ μὲν εὖρεις ἔνοχον, κόλασον αὐτόν, εἰ δὲ ἀθῶον, ὡς θέλεις πρᾶξον». Ἦτο καὶ αὐτὸς ἐκεῖ, προστάτης οὐδέν ἡττον καὶ φρουρὸς τῶν ἀκάκων καὶ τῶν παιδίων. Ἦτο καὶ ὁ Ὅσιος Μωϋσῆς, ὁ Αἰθίοψ, «ἄνθρωπος ὅψιν καὶ θεὸς τὴν καρδίαν». Μωϋσῆς δεῦτερος εἶχε χαράξει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ὅταν διεκολύμβησε δις καὶ χιαστὶ τὸν Νεῖλον κρατῶν ἐπὶ τῶν ὀδόντων τὴν μάχαιραν μὲ σκοπὸν νὰ φονεύσῃ τὸν ἐχθρόν του, καὶ μὴ ἐπιτυχὼν αὐτὸν ἐπανέπλευσε κρατῶν δύο κριοὺς ζωντανοὺς διὰ τῶν ρωμαλέων βραχιόνων του ὑπεράνω τοῦ ρεύματος. Καὶ ὁ λήσταρχος ἐγένεν ἅγιος, καὶ ὑπῆγε νὰ εὕρῃ τὸν ἄλλον παλαιὸν ὁμότεχνόν του, ἐκείνον τὸν ὁποῖον, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, εἶχε θηλάσει ποτὲ εἰς τὴν ἔρημον, κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγὴν, ἐν καιρῷ τῆς βρεφοκτονίας, ἡ Παναγία.

Δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν θύραν ἴστατο παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου ἡ Ἁγία Ἀναστασία ἡ φαρμακώτρια κρατοῦσα μὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὸ μικρὸν τῆς ληκύθιον, τὸ περιέχον τὰ λυτῆρια ὅλων τῶν μαγγανειῶν καὶ τῶν ἐπωδῶν καὶ τῶν φίλτρων, ὡς νὰ προσέφερεν εἰς τὰς εὐσεβεῖς προσκυνητρίας καὶ νὰ ἔλεγεν: «Ἐλᾶτε, ἐγὼ εἶμαι ποὺ χαλνῶ τὰ μάγια». Τὸ παρεκκλήσιον ἐώρταζε, τῇ 26ῃ Δεκεμβρίου, τὴν Σύναξιν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἥτοι τὰ Ἐπιλόχεια.

Κάτωθεν τῆς εἰκόνας, ἐπὶ λευκῇ μεταξοῦφοῦς ποδιᾷς, ἐφαίνοντο ἀνηρτημένα παιδάκια, καὶ μόνον παιδάκια, ἀσημένια, ἐξαιρέσει ἑνὸς μόνου ἀργυροῦ τεμαχίου, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἄλλο σχῆμα, ζῶον, ὁμοίου σχεδὸν μὲ ἄρνα κερασφόρον ἢ μὲ ἔριφον. Ἐπὶ τινος ἀφράκτου ἐρμαρίου εἰς τὸν ἀριστερὸν τοῖχον ἐβλεπέ τις διάφορα ἀντικείμενα, οἷον στεφάνους ἀνδρογύνων (νεκρῶν ἴσως ἀνδρογύνων) τυλιγμένους ἐντὸς λευκῆς σκέπτης, τεμάχια βαπτιστικῶν καὶ κου-

κουλιών από τὸ βάπτισμα βρεφῶν, ὡς καὶ γυνὰ κόκκαλα, ἀκόμη καὶ τρυφερά λευκὰ κρανία μικρῶν παιδίων.

Τὰ παιδάκια τὰ ἀνηρτημένα ἐπὶ τῆς λευκῆς ποδιᾶς ἦσαν ὁμοιώματα μικρῶν παιδίων ταχθέντα ἀπὸ τὰς μητέρας, ὅταν τὰ μικρὰ τῶν ἦσαν ἄρρωστα, εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Γλυκοφιλοῦσαν, τὴν μητέρα τοῦ Θείου Βρέφους, καὶ προσφερθέντα εἰς τὸν ναόν της μετὰ τὴν ἴασιν τῶν ἀρρώστων. Τὸ ὁμοίωμα τοῦ μικροῦ ζώου ἦτο καὶ αὐτὸ βεβαίως ἀπὸ τάξιμον. Καὶ οἱ στέφανοι τῶν ἀνδρογύνων ἦσαν ἀφελῇ ἀποθέματα καὶ μνημόσυνα ἀτυχῶν συνοικεσίων, γενόμενα ὑπὸ τῆς μητρός, ἣτις ἐπέζησεν, ἔρημη καὶ ἄχαρη, εἰς ἀνάμνησιν θυγατρὸς, ἣτις ἀπέθανεν ἴσως λεχὼ εὐθύς μετὰ τὸν πρῶτον τοκετόν, ἀφιερῶματα καὶ ταῦτα εἰς τὴν προστάτιδα τῶν λεχῶν, τὴν Παναγίαν τὴν Γλυκοφιλοῦσαν. Καὶ τὰ τεμάχια τῶν βαπτιστικῶν καὶ κουκουλίων ἦσαν καὶ ταῦτα ἐνθύμια παιδίων ἀποθανόντων εὐθύς μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τὰ λευκὰ κόκκαλα καὶ τὰ κρανία τὰ τρυφερά ἦσαν ἄσπιλα λείψανα παιδίων, τὰ ὅποια εἶχεν εὐδοκήσει νὰ καλέσῃ ἑνῶρις εἰς τὸν Παράδεισον, πλησίον τοῦ Ὑιοῦ της εἰπόντος: «Ἄφετε τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά», ἡ Παναγία ἡ Γλυκοφιλοῦσα.

Τὰ στέφανα τοῦ γάμου καὶ τὰ βαπτιστικά κουκούλια τοῦ μικροῦ παιδιοῦ τὰ εἶχε φέρει εἰς τὸν ναῖσκον ἡ θειά - Ἄρετώ, ἡ Χρονιάρα, ἡ ἀφιλοκερδῆς νεωκόρος καὶ πρόθυμος διακοσμήτρια ὅλων τῶν ἐξωκκλησιῶν. Ἦρχετο τακτικά, δύο φορὰς τὴν ἐβδομάδα, ἀπὸ τὸ καλυβάκι της, τὸ ὅποιον ἀπεῖχεν ἡμισείας ὥρας δρόμον ἀπὸ τὴν ἔρημον ἀκτὴν, ἤρχετο, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Παναγίαν τὴν Γλυκοφιλοῦσαν καὶ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους καὶ τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ ὅλα τὰ παρεκκλήσια τὰ κτισμένα ἐπάνω εἰς τοὺς ἀγρίους μονήρεις βράχους, διὰ ν' ἀνάψῃ τὰ κανδήλια καὶ νὰ προσευχηθῇ εἰς τοὺς Ἀγίους. Ἐκατοικοῦσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς της τοῦ συχωρεμένου εἰς τὸν ἐξοχικὸν οἰκίσκον, σιμὰ εἰς τὸ Πυργί, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην, ἀνάμεσα εἰς τὸ Κακόρρεμα καὶ εἰς τὸ Μεγάλο Ὁρμάνι. Εἶχε τὴν μικρὰν περιοχὴν της μὲ τὸν ἐλαιῶνα, τὴν ἄμπελον, τοὺς μικροὺς κήπους καὶ τὸν ἀγρὸν καὶ ἀπ' ἐκεῖ οἰκονομοῦσε τὸ καθημερινόν της κι ἐξοῦσε αὐτὴ καὶ τὰ ἐγγόνια της, υἱοὶ τοῦ μεγάλου υἱοῦ της, ὁ πρῶτος εἰκοσαετής, ὁ δεῦτερος δεκαεπταετής, καλλιεργοῦντες τὴν γῆν.

Οἱ γονεῖς των εἶχον ἀποθάνει νέοι πρὸ δεκαπενταετίας καὶ πλέον. Ἡ μάμμη των αὐτῇ τοὺς ἀνέθρεψεν, αὐτὴ τοὺς εἶχεν ἀναστήσει, αὐτὴν ἐγνώριζαν μητέρα. Ἡ θειά - Ἀρετὴ ἦτο καλὴ χριστιανὴ καὶ δὲν εἶχε κάμει κακὸ εἰς καμμίαν γειτόνισσαν, καὶ ὅμως ὑπέφερε πολλὰς δυστυχίας εἰς τὴν ζωὴν της. Ὁ χάρος τὴν εἶχε κατατρέξει, καί, ἂν δὲν εἶχε καὶ τὰ δύο ἐγγόνια της, θὰ ἦτον ἔρημη εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὅμως εἰς ὅλα ἔλεγε «Δόξα σοι ὁ Θεός». Εἶχε καὶ μίαν κόρην, τὴν Ἀλεξανδρῶν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπανδρεύσει πρὸ τριῶν ἐτῶν, νέαν εἴκοσιν ἐτῶν, μὲ τὸν Κωνσταντὴ τὸν Ντάναν. Καὶ εἰς αὐτὴν εἶχε δώσει καλὰ μαθήματα καὶ τὴν ἔκαμε νὰ εἶναι ἀπὸ πολλὰς συνουμιλικούς της φρονιμωτέρα. Τῆς ἔδιδε συμβουλὰς, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ, ἐὰν ἐπέζη ἐκείνη. «Ζήσης, χρονίσης, θυγατέρα, τῆς ἔλεγε, ποτέ σου νὰ μὴ ζηλέψης τὸ ξένο στολίδι, νὰ μὴν πῆς κακὸ γιὰ τὴ γειτόνισσα, νὰ μὴν κοιτάζης τί κάνει ἢ πλαγινὴ σου, νὰ μὴ βάλης μαναφούκια, νὰ μὴ ξευχηθῆς, νὰ μὴ βλαστημήσης».

Καὶ ἄλλα ἀκόμη τῆς ἔλεγε. Πλὴν ἐκείνη, ἡ πτωχή, δὲν εἶχε τύχην νὰ ζήσῃ, διὰ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν ὅλας τὰς καλὰς ταύτας συμβουλὰς. Προχθὲς ἀκόμη τὸ παρθενικὸν ἄνθος εἶχεν ἀνοίξει ἐρυθρόν. Χθὲς ἔγινε νύμφη, τὴν ἄλλην ἡμέραν μήτηρ, λεχώ, νεκρά... Καὶ ἀφοῦ ἀπέθανεν ἐκείνη, δέκα ἡμερῶν λεχώ, ἀπέθανε καὶ τὸ παιδίον, δώδεκα ἡμέρον. Ἀφοῦ ἐβαπτίσθη, ἡ θειά - Ἀρετὴ ἔλαβε τὰ στέφανα τοῦ γάμου, ἔκοψε τὸ μέρος ἀπὸ τοὺς «φωτεινοὺς χιτῶνας» καὶ τὰ «κουκούλια ἀγαλλιάσεως» τοῦ μικροῦ καὶ τὰ ἔφερεν ἀφιέρωμα εἰς τὸν ναῖσκον τῆς Παναγίας. Ἐλαβε καὶ τὴν μεταξωτὴν χρυσοκέντητον νυμφικὴν στολὴν τῆς ἁμοιρῆς καὶ τὴν προσέφερεν ὅλην εἰς τὸν παπα-Μπεράνην, τὸν συνήθη ἱεουργὸν τοῦ παρεκκλησίου.

Καὶ τὸ μὲν κόκκινον ἐκ μεταξωτῆς σκέπης ὑποκάμισον μὲ τὴν τραχηλιὰν καὶ τὰ μανίκια κεντητὰ ἐκ χρυσοῦ τὸ ἔκαμε στιχάριον, διὰ νὰ τὸ φορῇ ὁ ἱερεὺς ποδιῆρες, ὅταν προσφέρῃ τὰς λογικὰς θυσίας. Τὸ δὲ ποδογύρι τοῦ φουστανίου, ὁλόχρυσον, τρεῖς σπιθαμὰς παρὰ δύο δάκτυλα πλατύ, μὲ ἀδράς ἐκ χρυσοῦ κλάρας καὶ μὲ ἄνθη, τὸ ἔκαμεν ἐπιτραχήλιον, διὰ νὰ τὸ φορῇ ὁ λειτουργὸς τὰς καλὰς ἡμέρας. Τὴν δὲ χρυσοῦν ζώνην μὲ τὰ ἀργυρᾶ, τορνευτὰ καὶ ἀμυγδαλωτὰ τσαπράκια τὴν ἔκαμε περιζώνιον, διὰ νὰ τὸ ζώνεται ὁ ἱεροφάντης περὶ τὴν ὀσφύν του. Καὶ τὰ χρυσοῦφанта προμά-

νικα, τοῦ βαβουκλιοῦ, τὰ ἀναδιπλωμένα περὶ τὰς ὠλένας τῶν νυμφῶν, τὰ ἔκαμε ἐπιμάνικα, διὰ νὰ συστέλλῃ ὁ θύτης τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν του, ὅταν ἐν φόβῳ ἔμελλε νὰ προσφέρει τὰ ἅγια. Καὶ τὸ ὠραῖον πολύπτυχον φόρεμα, τὸ χαρένιο, μὲ τὸ γλυκὺ βυσσινὶ χρῶμα καὶ τὸ ὅποσον ἔκαμνε νερὰ - νερὰ εἰς τὸ βλέμμα, τὸ ἔκαμε φαίλονιον, διὰ νὰ σκέπῃ ὁ ἱερεὺς τὰ νῶτα καὶ τὸ στέρνον του, ὅταν ἴσταται ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ θυσιαστηρίου.

Καὶ ὅλην αὐτὴν τὴν ἀλλαξιὰν τῶν ἱερῶν ἀμφίων τὴν εἶχε προσφέρει εἰς τὸν παπα-Μπεφάνην, τὸν συχνὸν λειτουργὸν καὶ σχεδὸν ἐφημέριον τοῦ μικροῦ βορεινοῦ παρεκκλησίου. Καὶ δύο φορὰς τὴν ἑβδομάδα ἔπαιρνε τὸ ραβδάκι τῆς εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸ καλαθάκι τῆς εἰς τὸν ἀγκῶνα τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος καὶ ὀδηγοῦσα καὶ μίαν ἀμνάδα καὶ μίαν αἶγα, τὰς ὁποίας ἔβοσκεν ἡ ἰδία, κατήρχετο εἰς τὸ Μεγάλον Ὁρμάνι καὶ ἔφθανεν εἰς τὴν κρημνώδη θαλασσόπληκτον ἀκτὴν κι ἐπήγαινε ν' ἀνάψῃ τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφίλουσης.

Εἶχε σιγήσει ὁ φοβερὸς τυφὼν καὶ εἶχε κοπάσει ἡ λαίλαψ καὶ ἡ θάλασσα ἔβραζεν ἀκόμη μὲ ὑπόκωφον βοὴν δεχομένη τὰ χωματοχρόα καὶ θολὰ ρεύματα τῶν χειμάρρων καὶ ὁ ἄσπιλος πόντος εἶχε μιανθῇ ἀπὸ τῆς γῆς τὰς ὕλας. Ὁ ἥλιος εἶχε φανῇ εἰς μίαν γωνίαν τοῦ οὐρανοῦ, τὰ σύννεφα εἶχαν συμμαζευθῇ εἰς μίαν ἄλλην γωνίαν. Ὁ ταῦρος τοῦ Θεοδόση, ὁ φιλέρημος, μὲ τὸ ἐν κέρατον (εἶχε χάσει τὸ ἄλλο πρὸ ἐτῶν, ὅταν ἦτο νέος ἀκόμη, εἰς μάχην μὲ ἄλλον ταῦρον) ἐξηκολούθει νὰ βλέπῃ τὰς καλικοτίζουσας, αἵτινες εἶχον κατέλθει πρὸ ὀλίγου, τίς οἶδεν ἀπὸ ποίαν ἀνήλιον σπηλιάν, ἀπὸ τὰ ὕψη τῶν φοβερῶν ἀλιπλήκτων βράχων καὶ ἔκαμναν ὡς νὰ ἐβουτοῦσαν τὰ ράμφη ἐπιπολῆς τοῦ κύματος καὶ ἐτίναζαν τὰ πτερά, διὰ νὰ στεγνώσουν, καὶ πάλιν ἔκαμναν ὡς διὰ νὰ βουτήξουν. Τέλος ἐβούτηξαν ὅλοι ἐν σώματι καὶ ἀνελθοῦσαι εἰς τὸ κύμα ἤρχισαν νὰ πλέωσι κανονικῶς, ὡς μικρὸς στολίσκος τελείως ὀργανισμένος, ἡγουμένης μιᾶς, εἴτα δευτέρων ἐρχομένων δύο καὶ ἀκολουθουσῶν τῶν λοιπῶν, δέκα ἢ δώδεκα, δύο μόνον οὐραγῶν ἐπομένων. Ὁ ταῦρος ἀφῆκε μακρὸν μυκηθμόν, ἐσηκώθη καὶ αὐτός, ἐτίναξε τὰ μέλη καὶ στραφεῖς ἤρχισε ν' ἀνέρχεται τὸ ρεῦμα ἐπιστρέφων εἰς τὴν στάνην τοῦ Θεοδόση, ὡς ἔκαμνε καθημερινῶς, ὅταν δὲν εἶχεν ἐργασίαν.

Αἱ αἴγες τοῦ Στάθη Μπόζα, αἵτινες εἶχον καταυλισθῆ, ἐνόσω διήρκει ἡ καταιγίς, ὑποκάτω εἰς τὸ μέγα Κιόσκι, τὸ σωζόμενον ἀκόμη, τοῦ παλαιοῦ ἐρήμου χωρίου, ὅπου τὸ πάλαι συνήρχοντο ὅλοι οἱ προστοὶ καὶ ἐβουλευόντο περὶ τῶν κοινῶν, ἐξῆλθον καὶ αὐταί, διὰ νὰ βοσκήσωσιν, ἅμα ἡ καταιγίς ἔπαυσε. Καὶ δύο ἐξ αὐτῶν εἶχον ξεκαμπίσει καὶ εἶχον ἀπομακρυνθῆ καὶ κατέβησαν ἀπὸ ἕνα ὑψηλὸν κυρτὸν βράχον καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν μικρὰν κόγχην, κάτωθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφιλοῦσης, ὁπότεν ἀρχίζει ὁ φοβερός κάθετος κρημνὸς εἰς τὴν θάλασσαν, διακοσίων ὀργυιῶν ὕψος, κι ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐβόσκησαν ὅλα τὰ κρίταμα ὅσα ηὔραν, ἐβραχώθησαν κι ἔμειναν, μὴ δυνάμεναι πλέον ν' ἀναβῶσιν. Ἐβραχώθησαν καθὼς βραχώνεται ἡ μεγάλη χονδρὴ ἀπετουνιά μὲ τὸ μέγα ἄγκιστρον καὶ μὲ τὸ γενναῖον δόλωμα εἰς τὸ θαλάμι, κάτω εἰς τὸν πυθμένα, εἰς τὰ ἀνεξερεύνητα βάθη, ἀνάμεσα εἰς βράχους ριζωμένους καὶ εἰς φύκη καὶ ὄστρακα. Καὶ τὸ μὲν δόλωμα τὸ ἔφαγεν ὁ πελώριος ὀρφὸς ἢ σμέρνα, ἡ παρδαλὴ καὶ μαυρειδερὴ, ἡ ἀντιπαθὴς καὶ ἄπιαστη, τὸ ἄγκιστρον ἐβραχώθη κάτω εἰς τὸ θαλάμι καὶ δὲν βγαίνει πλέον, ἡ δὲ ἀπετουνιά τραβᾶται καὶ τεντώνεται καὶ κόπτεται καὶ ὁ ψαρᾶς μένει μὲ δυὸ πῆχεις σπάγγον εἰς τὴν χεῖρα.

Ὅμοίως καὶ ὁ Στάθης ὁ Μπόζας, ὁ βοσκός, ἔμεινε μὲ τὸ μικρὸν κοπάδι του κολοβὸν καὶ ἀκρωτηριασμένον, ἅμα ἔχασε τὰς δύο αἴγας, τὰς ὁποίας ἔβλεπεν, ἰστάμενος ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βράχου, κρατῶν τὴν ὑψηλὴν μαγκούραν του, καὶ ὁ ἴσκιος του ἔπιπτε μακρὸς ἐμπρὸς του καὶ ἡ κεφαλὴ του ἐφαίνετο πέραν, εἰς μεγάλην ἐσοχὴν τοῦ βράχου, μόλις διακρινομένη καὶ χανομένη, καθόσον ὁ ἥλιος ἔχαμήλωνεν ὁλονὲν εἰς τὴν δύσιν. Τὰς ἔβλεπε φυλακωμένας εἰς τὴν φοβερὰν πτυχὴν τοῦ κρημοῦ, παρὰ τρίχα εἰς αὐτὸ τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, καὶ τὰς ἐκάλει εἰς μάτην διὰ τῶν καταληπτῶν εἰς ἐκείνας συνθηματικῶν μονοσυλλαβῶν:

—“Αἰ, αἰ! οἱ! Ψαρὴ! ὦ, χῶ, Στέρφα!

Εἰς μάτην, ἡ Ψαρὴ καὶ ἡ Στέρφα εἶχαν καθίσει ἀδρανεῖς, ἀνάληγτοι, ἀναίσθητοι καὶ οὐδ' ἀπήντων διὰ βελασμοῦ εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ βοσκοῦ.

Καὶ ὁ Στάθης ἔκυπτε πρὸς τὴν ἀβυσσον, ἀφειδῶν τῆς ἰδίας ψυχῆς του, περιφρονῶν τὸν Ἰλιγγον, προκαλῶν τὴν σκοτοδίνην, διὰ νὰ τὰς ἴδῃ καλύτερον. Καὶ τὰ δύο ζωντανὰ πράγματα ἴσαντο

καὶ ἐκάθηντο καὶ ἔκαμπτον τὰ γόνατα ἐπὶ τῆς στενῆς προβολῆς τοῦ βράχου, καὶ μόνον ἡ μία, ἡ Ψαρή, ἀπήντησε τέλος διὰ παραπνοε-
τικοῦ βελάσματος εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ κυρίου της.

Ἡ ἄλλη, ἡ Στέρφα, οὔτε φωνὴν ἐξέβαλεν οὔτε κίνημα ἔκαμεν οὔτε ἐσκέπτετό τι περὶ ὅλης τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων.

— Δὲν μὲ μέλει διὰ τῆ Στέρφα, εἶπε τέλος στεναζών ὁ βοσκός.
Τὴν Ψαρή ὡς ἡμποροῦσα νὰ γλιτώσω!...

Ὁ μπάρμπ' Ἀναγνώστης ὁ Παρθένης, ὅστις εἶχε φθάσει ἄρτίως
κι ἐκάθηντο ἐπὶ τῆς πεζούλας ἔξωθεν τοῦ ναῖσκου τῆς Παναγίας
περιμένων νὰ ἔλθῃ ὁ παπα-Μπεφάνης, διὰ νὰ διαβάσῃ τὸν Ἑσπε-
ρινόν — ἦτο δὲ τότε ἡ ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τρίτη ἀπὸ
τῶν Χριστουγέννων — ἐπρότεινε γνώμην, ὅτι ἔπρεπε νὰ πάρουν
λεπτόν, ἀλλὰ γερόν σχοινί, νὰ κάμουν θηλειὰν τεχνικὰ εἰς τὴν ἄκρην
καὶ νὰ τὸ ρίψουν κάτω, διὰ νὰ τραβήξουν τὰς δύο αἴγας. Ἡ θειά
Ἀρετῶ, ἡ Χρονιάρα, εἶπε νὰ κατεβάσουν διὰ σχοινίου μεγάλην ὑπερ-
μεγέθη κοφίναν καὶ νὰ σείσουν τὸ σχοινίον τοιούτῳ τρόπῳ, ὥστε νὰ
εἶναι ἑλπίς νὰ ἔμβῃ τέλος ἡ μία γίδα πρῶτον, εἴτα ἡ ἄλλη μέσα εἰς
τὴν κοφίναν, καὶ οὕτω νὰ τὰς ἀνασύρουν τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην.
Ἡ θειά Ἀρετῶ διηγεῖτο ὅτι παρόμοιόν τι εἶχε συμβῇ καὶ εἰς τὸν
παπποῦν της πρὸ ἐξηντα χρόνων καὶ ὅτι τὸ μέσον τοῦτο ἐπέτυχε
τότε.

Ὁ Κωνσταντῆς ὁ Περηφανάκας, συνάδελφος τοῦ Στάθου, ἐξέφερε
γνώμην, ὅτι ἔπρεπε νὰ πάρουν μέγα χονδρὸν ἄγκιστρον ὡσὰν
ἀρπάγην, νὰ τὸ δέσουν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ σχοινίου καὶ εἰς τὸ ἄγκι-
στρον ἐπάνω νὰ περάσουν κλαδιὰ καὶ χόρτα καὶ βλαστάρι καὶ διὰ
τοῦ δολώματος τούτου νὰ ἐφελκύσουν τὰς δύο αἴγας, ὥστε, ἐνῶ αὐ-
ται θὰ ἔμασούσαν τὴν ὀρεκτικὴν τρυφερὰν βοσκήν, τὸ ὄξύ ἀκονημέ-
νον ἄγκιστρον θὰ ἦτο πιθανὸν νὰ χωθῇ μέσα εἰς τὸ κατωσάγωνον
τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης γίδας καὶ τότε αἱματωμένας μὲν, ἀλλὰ σωσμέ-
νας θὰ τὰς ἐτραβοῦσαν ἐπάνω.

— Δὲν εἶναι προκοπὴ, εἶπεν ἀποφασιστικῶς ὁ Στάθης ὁ Μπόζας.
Ἐλα νὰ μὲ καλουμάρετε κάτω, νὰ ἰδῶ τί θὰ κάμω!...

Ἡ θειά - Ἀρετῶ ἤρχισε νὰ κάμνῃ πολλοὺς σταυροὺς, ἐξιστα-
μένα διὰ τὸν τολμηρὸν λόγον τοῦ βοσκοῦ.

— Ποῦ νὰ σὲ κατεβάσουν, γιέ μ', Στάθου μ', ἔλεγε· πῶς νὰ σὲ κατε-
βάσουν! Ποῦ θὰ πᾶς; ποῦ θὰ πατήσης;

‘Ο μπάρμπ’ Ἀναγνώστης ὁ Παρθένης ἐτανύσθη ἀκουμπῶν εἰς τὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίτσας, εἰς τὸ προσήλιον, καὶ ἀφῆκε παρατεταμένον θορυβῶδες χάσμημα, ἡνωμένον μετὰ στεναγμοῦ.

‘Ο Κωνσταντῆς ὁ Περηφανάκιος ἤρχισεν εὐγλώττως νὰ ἀποτρέπη τὸν Στάθην τὸν Μπόζαν.

— Δὲ βολεῖ, νὰ σ’ πῶ, Στάθ’, ἀπ’ λέει οὐ λόους, τάχα, νὰ ποῦμε. Γλέπ’ς κεῖ δὰ κάτ’ εἶν’ οἱ γίδις στριμουμένες κι οἱ δυό, τοῦ λόου σ’ ποῦ θὰ πατήσης νὰ τσ’ δέσης, νὰ το’ ἀνεβάσης ἀπάν’ ;

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔφθασε καὶ ὁ παπα-Μπεφάνης μὲ τὴν λευκὴν του γενειάδα, μὲ τὸ κοντὸν τρίχινον ράσον του καὶ μὲ τὸ μαῦρον σάλι του περὶ τὸν λαιμόν. Ἔμαθε τὸ συμβάν, ἤκουσε τὸ σχέδιον τοῦ Στάθης κι ἔσεισε τὴν κεφαλὴν.

— Ἀποκοτιά, εἶπε, ἀποκοτιά.

— Ἀποκοτιά, μαθέ, ἐπανέλαβε καὶ ἡ θειά τὸ Ἀρετώ. Συγχρόνως δὲ κατέβη εἰς τὸν νοῦν της μία ἰδέα.

— Ἀμὴ σὰν τὸ ἀποφασίσσης, γιέ μ’, κάμε τὸ σταυρό σ’ καὶ τάξε τίποτε στὴν Παναγιά νὰ σὲ φυλάξῃ.

— Ἔταξα ἐγὼ μέσα μου, εἶπεν ὁ Στάθης· ἔταξα νὰ τῆς τὴν πάγω ἀσημένια τὴ μιὰ γίδα, σὰν τὴ γλιτώσω, τὴν Ψαρή. Τὴν Ψαρή ἄς γλίτωνα!

‘Ο ἱερεὺς ἔκαμε διφορούμενον νεῦμα.

— Δὲν εἶναι πρέπον, εἶπε, νὰ παρακινοῦμεν τοὺς ἄλλους νὰ τάζουν... Τὸ τάξιμον εἶναι προαιρετικόν... «Ὅση πέφυκεν ἡ προαίρεσις», ποὺ λέει καὶ τὸ τροπάρι... Μὰ ἄς εἶναι... ἂν ἤθελε νὰ κάμη καμιά λειτουργία...

Εἶτα ἐπανέλαβε:

— Καὶ τὸ καλύτερο ποὺ ἔχει νὰ τάξῃ κι αὐτὸς κι ὅλοι τοὺς εἶναι νὰ μὴν ἀφήνουν τὰ γίδια τοὺς νὰ μπαίνουν μέσα εἰς τὰ ξωκκλήσια... Νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι καὶ νὰ ἔχουν περισσότερον σέβας. Νὰ μὴν πατοῦν τὰ ξένα κτήματα μὲ τὰ κοπάδια τοὺς καὶ τρώγουν τὶς ἐλιές καὶ τὰ θηλιάσματα τῶν χριστιανῶν. Αὐτὰ πρέπει νὰ τάξῃ.

— Τάζω, εἶπεν ὁ Στάθης.

— Καλά, νὰ ἔχῃς τὴν εὐχή... Τώρα, ἂν σὲ καλουμάρουν, ἔχε θάρρος.

— Ἡ εὐχή σ’, παπά μ’.

Ἐφαίνετο ἀποφασισμένον, ὅτι ὁ Στάθης θὰ κατεβιβίζετο διὰ

σχοινίου εἰς τὸν βράχον, διὰ νὰ ζητήσῃ τὰς δύο χαμένες αἰγὰς του. Μόνον ὁ Περηφανάκιος ἔλαβε πάλιν τὸν λόγον.

— Νὰ σ' ὀρίσου, ἀπ' ἑξέως οὐ λόους, παπά μ', νὰ σ' πῶ, Στάθῃ μ', αὐτό, τί λογαῖτε, εἶναι, ἀπού' πε κι ἡ αἰοσύνη τ', ἀπ' ἑξέως κι ἡ θειά τ' Ἀρετώ, μιγὰλ' ἀπουκουτιά. "Ενα πὰτ'μα εἶναι κειδὰ μέσα, ἔν' ἀπλόχερο χοῦμα κι δυὸ δάχτ'λα κουτρόνι, ποῦ θὰ πατήσ', πῶς θὰ πιάσ' τσ' γίδις νὰ τσ' δέσ', ἀπ' ἑξέως οὐ λόους, νὰ σ' ὀρίσου, παπά μ';

— Ἐγὼ δὲν τὸν παρακινῶ νὰ κατέβῃ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς . . . Εἰς πράγματα τόσον λεπτά, ὅπου ἀποβλέπουν τὴν ζωὴν καὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου, κανεὶς δὲν πρέπει ν' ἀναγκάζῃ τὸν ἄλλον. 'Ο ἴδιος θὰ δώσῃ λόγον.

— Κι λές, παπά μ', σὰν πάθῃ τίποτα, θὰ πάῃ κολασμένος; ἤρῳτησεν ὁ Στάθης.

— Αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸ ξέρεῖ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς. Ἔσεῖς, οἱ πλιότεροι, εἰσθε ἀλιβάνιστοι. Δὲν ζυγώνετε σ' ἐκκλησίᾳ!

— Κάθε κακὸ φεύγει· ἐπιθύρῃσεν ὁ μπάρμπ' — Ἀναγνώστης ὁ Παρθένης, ὅστις εἶχε σηκωθῇ ἀπὸ τὴν πεζούλαν καὶ ἴστατο στηριζόμενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας του ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναῖσκου.

— Κανεὶς σας δὲν ἤρθε νὰ ἐξομολογηθῇ αὐτὲς τίς ἡμέρες. Ἀχ! οἱ γονεῖς σας δὲν ἦσαν τέτοιοι. . . Ἀχ! οἱ παλιοί, οἱ παλιοί!

— Οἱ παλιοί, οἱ πρωτινοί, ἦταν ἀνθρώποι, εἶπεν ἐπιβεβαιωτικῶς ἡ θειά τὸ Ἀρετώ.

— Ἐγὼ δὲν εἶμαι καὶ τόσον φευγάτος ἀπ' τὰ θεῖα, παπά, εἶπε παραπονετικῶς ὁ Στάθης.

— Ἐσὺ ἔχεις κάποια μικρὴ διαφορά. . . Μὰ ἀκόμα, ἀκόμα. . .

— Ἐχομε ταμένα μαζί μὲ τὸν Κωνσταντὴ τὸν Ἀγγουρο νὰ ξανακτίσουμε καὶ τὴν ἐκκλησίᾳ τ' Αἰ - Παντελεήμονα. . . Τὴν εἶχε ὀνειρέψει τοῦ Κωνσταντῆ ἡ γυναῖκα.

— Ἀμποτε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς ἀξιώσῃ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

— Μακάρι, ἅγιος ὁ μισθός σας, εἶπε καὶ ἡ θειά τὸ Ἀρετώ.

'Ο Ἀγκούτσας δὲν ἦτο ἰδιοκτῆτης ποιμνίων, οὔτε γεωργός, οὔτε κὰν βοσκός, οὔτε οἰκίαν εἶχεν, οὔτε φαμιλιάν, τίποτε. Ἦτο πλάνης, ἄστεγος. Πότε ἐδούλευε μὲ ἡμεροκάματον σιμὰ εἰς τοὺς κολήγας, τοὺς καλλιεργητάς, πότε ἔμβαινε παραγιὸς εἰς τοὺς βοσκούς, διὰ νὰ φυλάγῃ τὰς αἰγὰς. Τὸν περισσότερον καιρὸν ἐγύριζεν

ἀπὸ μάνδραν εἰς μάνδραν, ἀπὸ καλύβι εἰς καλύβι, ἀπὸ κατάμερον εἰς κατάμερον, χωρὶς ἐργασίαν, καὶ τοῦ ἔδιδαν οἱ ποιμένες ξυνόγαλα κι ἔτρωγε.

Κάποτε τοῦ ἔλεγαν:

— Δὲν πᾶς, καημένε Ἀγκούτσα, νὰ βγάλῃς τίποτε πεταλίδες κάτω στὸ γιאלὸ ἢ τίποτε καβουράκια κάτω στὸ ρέμα μέσα;

Τοῦτο ἦτο ἀσφαλὲς σημεῖον ὅτι τὸν ἔδιωχναν. Ὁ Ἀγκούτσας τὸ ἐκαταλάβαινε κι ἔφευγε.

— Καλὰ ποὺ μοῦ τὸ θύμισες, ἔλεγε.

— Κι ἦτανε μεγάλο πρᾶγμα νὰ τὸ θυμηθῇς;

— Ὁχι· μὰ κάνει ζέστη· τόση ζέστη.

Καὶ θὰ ἦτο μόνον Μάρτιος· πλὴν ὁ Ἀγκούτσας δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ τὴν ζέστην.

Ἐλεγεν ὅτι τοῦ κάκου, ἀδύνατον ἦτο νὰ κάμῃ τις δουλειὰ τὸ καλοκαίρι. Κι ὅλος ὁ καιρὸς, ἐκτὸς ὀλίγων ἐβδομάδων μοιρασμένων σποραδικῶς εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας μῆνας, ἦτον καλοκαίρι.

Ἐφευγε λοιπὸν ἀπὸ κάθε στάνην, ὁποῦθεν τὸν ἔστελλαν νὰ βγάλῃ πεταλίδες. Καὶ δὲν ἐπήγαινε μὲν νὰ βγάλῃ πεταλίδες, ἀλλ' ἐπήγαινε εἰς ἄλλην στάνην, εἰς ἄλλο κατάμερον.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνέβη ὁ Ἀγκούτσας νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν Στάθην τὸν Μπόζαν. Καὶ ἀφοῦ τὸν ἐνθυμήθη, ἦλθε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Εὗρε δὲ τὴν ομάδα τῶν ἐπτὰ ἢ ὀκτῶ ἀνθρώπων ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναῖσκου τῆς Παναγίας, ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμήν ἡ θεὸς τὸ Ἀρετὼν ἦρχετο εἰς τὸν Στάθην νὰ εἶναι ἄξιος ὁ μισθὸς του.

— Τί τρέχει; ἠρώτησεν ὁ Ἀγκούτσας.

Ὁ Περηφανάκας, τοῦ ὁποῦ ἡ γλῶσσα ἦτο καταληπτὴ εἰς τὸν Ἀγκούτσαν, τοῦ διηγήθη ἐν ὀλίγοις τὰ τρέχοντα.

Ὁ Ἀγκούτσας μὲ τὸ ἥλιοκαὲς καὶ ρικνὸν πρόσωπον, μὲ τὰ πυκνὰ ἀκτένιστα μαλλιά, ἔμεινε σύνοφρυς ἐπὶ ὀλίγα δευτερόλεπτα καὶ εἶτα εἶπε:

— Τί μ' δίνεις, Στάθη, νὰ κατιβῶ ἐγὼ νὰ τσ' ἀνεβάσω;

— Θὰ κατεβῶ ἐγώ, ἀπήντησεν ὁ Στάθης.

— Τοῦ λόου σ', Στάθη, ἔεις γ'ναῖκα καὶ πιδιά... Ἄφσε νὰ κατιβῶ ἐγώ, ἀπ' δὲν ἔχου σ'οὺν ἥλιο μοῖρα.

Ὁ Στάθης ἐσιώπα.

— Νὰ μ' δώσης ἐμένα τὴ μιὰ γίδα, τὴν Ψαρή, κι νὰ μὲ καλουμά-

ρετε κάτ', νὰ κατιβῶ νὰ το' ἀνεβάσου.

— Τὴν Ψαρὴ ἐγὼ τὴν ἔταξα στὴν Παναγία, ἀπήντησεν ὁ Στάθης.

‘Ο Ἀγκούτσας ἔδειξεν ὅτι δὲν ἐνόει.

— Τὴν ἔταξα ἀσημένια, ἀπήντησεν ὁ Στάθης. ‘Η Ψαρὴ ἐμένα μ’ χρειάζεται.

‘Ο Ἀγκούτσας ἔμεινεν ἐπὶ ὀλίγας στιγμὰς σύννους.

— Ἀς εἶναι, μ’ δίνεις τὴ Στέρφα... Καλὴ ’ναι κι ἡ Στέρφα ... Ἄ δὲ βρῶ νὰ τὴν πουλήσω νὰ κάμω χαρτὸ’λίκι, τὴν ξεφαντώνουμε κανένα μεσ’μέρι μὲ τὴν παρέα ἐδῶ.

— Θὰ κατεβῶ ἐγὼ, ἀπήντησεν ἰσχυρογνώμων ὁ Στάθης. Ἐλᾶτε, παιδιά, νὰ μὴ χασομεροῦμε.

Ἔφεραν μακρὸν σχοινίον δέκα ὀργυῶν. Ἔδεσαν τὴν μίαν ἄκρην εἰς μέγαν κορμὸν πελωρίου σχοίνου, θάλλοντος δίπλα εἰς τὸ παρεκκλήσιον. Ὁ Στάθης ἔλαβε τὴν ἄλλην ἄκρην, ἔκαμε θηλειὰν κι ἐδέθη μοναχὸς του ὑπὸ τὰς μασχάλας.

Τρεῖς ἄνδρες, ὁ Περηφανάκας, ὁ ἄλλος βοσκός, ὅστις ἦτο ὁ Ντάνας, ὁ συμπτέρος τῆς θειάς Ἀρετῶς, καὶ ὁ Ἀγκούτσας, ὅστις δὲν ἐμνησικάκει διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς προσφορᾶς του, κρατοῦντες σφιγκτὰ τὸ σχοινίον ἐκαλουμάρισαν σιγὰ - σιγὰ τὸν Στάθη εἰς τὸ ἱλιγγιώδες κενόν, εἰς τὸν τρομακτικὸν κρημνόν, εἰς τὴν αἰώραν τῆς ἀβύσσου.

Ὁ Στάθης εἶχεν ὠχριάσει κατ’ ἀρχάς. Ἔκαμε τρεῖς σταυροὺς καὶ ἤλθεν εἰς τὴν ὄψιν του. Κατέβαινε κάτω ταλαντευόμενος, προσπαθῶν νὰ ψαύῃ μὲ τὰς χεῖρας καὶ μὲ τοὺς πόδας τὸν βράχον.

Μίαν φορὰν ἐκτύπησε τὸ δεξιὸν πλευρόν, ὅχι πολὺ σφοδρῶς, κατὰ τοῦ βράχου.

— Ἀγάλια - ἀγάλια! μαλακά, παιδιά! ἐκέλευεν ὁ Ἀγκούτσας. Λάσκα, λάσκα, καλούμα!

— Ποῦ ἔμαθες πῶς μιλοῦν οἱ караβάδες, διαόλ’ Ἀγκούτσα; εἶπεν ὁ Περηφανάκας.

— Σιώπα, μὴ βλαστημᾶς, λάσκα, λάσκα.

Ὁ Στάθης κατέβαινεν εἰς τὸ κενὸν σφίγγων τοὺς ὁδόντας, ἀνοίγοντες τὰ ὄμματα, κρατούμενος σφιγκτὰ ἀπὸ τὸ σχοινίον. Δὲν ἐφαίνετο νὰ ἐδειλίασε.

— Κοίταξέ τονε πῶς κατεβαίνει, εἶπεν ὁ Ντάνας, σὰ νύφη καμα-

ρωμένη.

Τέλος, ὁ Στάθης ἐπάτησεν ἐπὶ τῆς ἐσοχῆς τοῦ βράχου.

Ἐκάθισε καλῶς, συνεμαζεύθη μὲ τὰ δύο σκέλη περιβάδην ἐπὶ τῆς Ψαρῆς, ἣτις ἐβέλασεν ἅμα τὸν εἶδεν. Ἐλυσε τὴν θηλειάν ἀπὸ τὰς μασχάλας του, ἔδεσε καλὰ τὴν Ψαρὴν περὶ τὸ στέρνον καὶ ὑπὸ τοὺς προσθίους πόδας. Ἐκαμε σημεῖον, καὶ οἱ τρεῖς ἄνδρες ἄνωθεν τοῦ βράχου ἤρχισαν νὰ ἀνασύρῳσι σιγά - σιγά τὴν Ψαρὴν.

Μετὰ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας κατῆλθε πάλιν κενὸν τὸ σχοινίον.

Ὁ Στάθης ἔδεσε τὴν Στέρφαν, καὶ οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνέσυραν αὐτήν.

Ἡ Στέρφα τότε μόνον ἐδοκίμασε νὰ ἐκβάλῃ βελασμόν, ὅταν ἤρχισε νὰ ταλαντεύεται εἰς τὸ κενὸν μὲ τὸ σχοινίον.

Ὁ Στάθης ἔμεινε μοναχὸς του ἐπὶ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας, χωρὶς τὴν Ψαρὴν καὶ χωρὶς τὴν Στέρφαν.

Κατὰ τὰ δέκα ταῦτα λεπτὰ ὑπέφερε φοβερῶς. Ὁ ἱλιγγος ἤρχισε νὰ τὸν καταλαμβάνῃ. Ἐκλείει τὰ ὄμματα, διὰ νὰ μὴ ζαλίζεται. Ἐσφιγγε τὰ δόντια. Ἐλεγε τὸ «Πάτερ ἡμῶν», τὸ «Θεοτόκε Παρθένε», καὶ δύο ἀκόμη προσευχάς, ὅσας ἤξευρε.

Ὁ ἄνεμος, ὁ σφοδρὸς ἄνεμος τοῦ μεγάλου κενοῦ καὶ τοῦ πελάγους, ἐφύσα μετὰ βοῆς εἰς τὰ ὠτά του. Ἀνέπνεε δυνατὰ, ἤσθμαινε, καὶ ἡ καρδία του ἔπαλλε σφοδρῶς.

Τέλος ἐφάνη τὸ σχοινίον.

Ὁ Στάθης τὸ ἔδραξε πτεταχτά, ἐδέθη σπασμωδικῶς, ἐσφίχθη. Ἐξέχασε νὰ σείσῃ τὸ σχοινίον, διὰ νὰ δώσῃ σημεῖον εἰς τοὺς ἄνδρας.

Πλὴν ἐκεῖνοι ἠσθάνθησαν τὸ βάρος καὶ ἤρχισαν νὰ τραβοῦν.

Ὁ Στάθης ἀνέπεμψεν ἔνθερμον, ἐσχάτην προσευχὴν ἀγωνίας, ἐκρατήθη μὲ τρεμούσας χεῖρας ἀπὸ τὸ σχοινίον καὶ ἀφέθη εἰς τὸ κενόν.

Ἐταλαντεύετο σφοδρῶς. Ὁ ἄνεμος εἶχε δυναμώσει. Ἐκτύπησε δύο ἢ τρεῖς φορὰς τὴν κεφαλὴν, τοὺς ὤμους καὶ τοὺς πόδας εἰς τὸν βράχον.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ βράχου, εἶχε ξεπιάσει ἤδη τὰς χεῖρας ἀπὸ τὸ σχοινίον. Ἦτο λιπόθυμος καὶ μόλις ἀναπνέων.

Οἱ ἄνδρες τὸν ἔλυσαν, τὸν ἐπλάγιασαν ὑπὸ τὸ σχοῖνον, τοῦ ἔδωκαν νὰ πῇ ρούμι καὶ τὸν ἔβρεξαν μὲ νερό.

Εὐτυχῶς δὲν ἐβράδυνε νὰ συνέλθῃ.

‘Η Ψαρή ἦτο ἐκεῖ καὶ τὸν ἐξέσταινε μὲ τὴν πνοήν της.

‘Η Στέρφα ἴστατο ὀλίγον παραπέρα καὶ ἐκοίταζεν ἡλιθίως.

‘Η θειά - Ἀρετῶ ἐθαύμαζε καὶ ἔλεγεν ἀκόμη:

— Τί ἀποκοτιά! Τί ἀποκοτιά!

‘Ο ἱερεὺς βοηθούμενος ἀπὸ τὸν μπάρμπ’ - Ἀναγνώστη τὸν Παρθένην εἶχε ψάλει τὴν μικρὰν παράκλησιν ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφιλούσης.

‘Ο Περηφανάκιος ἔλεγε:

— Νὰ σᾶς ὀρίσου, βρὲ πιδιά, πOUTÉ μ’ δὲν εἶδια τέτοιου πρᾶμα, ἀπ’ λῆει οὐ λόους. Κακὴ δ’λειά, νὰ σᾶς πῶ, βρὲ πιδιά!

‘Ο Ἀγκούτσας ἐκοίταζε μετὰ πόθου τὴν Στέρφαν.

— Ἀξιζεν, ἀξιζεν, εἶπε μέσα του· θὰ τ’νε ξεφαντώνουμε μιὰ χαρά!

‘Ο Ντάνας εἶπε:

— Κι εἶδατε πῶς κατέβαινε, σὰν καμαρωμένη νύφη. Κι τώρα ζαλίστηκε τὸ παιδί· δὲν πειράζει, περαστικὰ νὰ ν’ναι.

‘Οταν συνῆλθεν ὁ Στάθης, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, ἐστράφη πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ εἶπε:

— Τώρα τὴν Ψαρή τὴν ἔταξα ἀσημένια στὴν Παναγία καὶ θὰ τὴν δώσω... Μὰ ὡς τόσο ἓνα κατσικάκι, ποὺ μοῦ βρίσκεται ἀκόμα ἀπ’ τὰ πρῶτα γεννητούρια, ἀξιζετε, θὰ σᾶς τὸ θυσιάσω. Ἐλᾶτε, παιδιά, πᾶμε στὸ μαντρί νὰ σᾶς φιλέψω.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

2. ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ

Εἰς τὸ Μανιάκι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἐκ τῶν τριακοσίων μαχητῶν δὲν ἀπέμεινεν οὔτε ἓνας ζωντανός. ‘Ο ἥλιος προβάλλων ἀπὸ τὰς χιόνας τῶν βουνῶν τοὺς ἐχαιρέτισεν ὀρθίους ὅλους, ἐφώτισε τὰς λευκὰς φουστανέλλας, ἐχάϊδευε τὰς μαύρας κόμας των ἀπῆστραπεν εἰς τοὺς φλογερούς των ὀφθαλμούς, κατωπτρίσθη εἰς τὸν χάλυβα τῶν σπαθιῶν των, ἐchrύσωσε τῶν ἀρμάτων των τὰς λαβὰς. Καὶ τώρα δύων ἐκεῖ κάτω, μέσα εἰς τὸ πέλαγος, τοὺς ἀποχαι-

ρετίζει λυπημένος νεκρούς, σκορπισμένους ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα, καὶ χάνεται ἀργά - ἀργά, ὡς μέγα κλειόμενον ἐρυθρὸν ὄμμα, ὅπερ σβῆ-
νον θέλει ἀκόμη νὰ ρίψη τελευταῖον βλέμμα πρὸς τοὺς γενναίους.
"Ὀλην τὴν ἡμέραν ἄσιτοι καὶ ἄποτοι ἐπάλαισαν πρὸς τὴν θύελλαν
τῶν σφαιρῶν, ἀντέστησαν εἰς τὴν χάλαζαν τῶν βομβῶν, κατήσχυ-
ναν τὴν βροχὴν τῶν μύδρων, ἐχλεύασαν τὴν ὀρμὴν τῆς ρομφαίας
καὶ τῆς λόγχης τὴν βίαν. Καὶ ἀφοῦ ἔφαγαν τὴν μπαρούτην μὲ τὴν
φούχταν, ἀφοῦ καὶ τὸ ἔσχατον σπυρὶ τῆς ἐσώθῃ μέσα εἰς τὶς πα-
λάσκες των, ἀφοῦ ἔρραγίσθη καὶ τοῦ τελευταίου ὅπλου των ἡ κάννη,
ἀφοῦ καὶ τὸ ὕστατον γιγαγάνι ἔσπασε μέσα εἰς τὸ χέρι των, ἔπεσαν
χαμαί· ἄψυχοι ναί, ἥττημένοι ὄχι. Κι ἐν τῷ μέσῳ των ὁ Παπα-
φλέσσας, ὁ πρῶτος ἀρχίσας τὴν σφαγὴν καὶ τελευταῖος σταματή-
σας, πελιδνός, ξαπλωμένος, μὲ πλατεῖαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους
κρατεῖ ἀκόμη τὸ θραυσμένον τμῆμα, αἰμοστάζον, μὲ σφικτὰ δάκτυ-
λα ἐν σπασμῷ.

Καὶ ὁ Αἰγύπτιος ἀνέρχεται ἐν καλπασμῷ ἵππων καὶ κλαγγῇ
ξιφῶν, ἐν ἤχῳ τυμπάνων καὶ σαλπίγγων βοῇ, ἐνῷ τὰ μπαϊρά-
κια του ἀναπεπταμένα φρίσσουν εἰς τὸν ἄνεμον τῆς ἐσπέρας καὶ
τὰ μισοφέγγαρα ἀστράπτουν ἐπὶ τοῦ καθαροῦ ὀρίζοντος τῆς δύ-
σεως. Μυρμηκιᾶ ἀνὰ τὴν πεδιάδα καὶ τὰ πρανῇ ὁ συρφετὸς καὶ βαρὺ
ἀκούεται τὸ βῆμά του. Ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἐκ τοῦ λύθρου γῆς οἱ Ἄρα-
βες βαδίζουν ἐπιμόχθως, τῶν ἁλόγων τὰ πέταλα γλιστροῦν.
Ἄλλ' ἢ χαρὰ ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ νίκῃ εἶναι τόση, ὅση εἶναι ἡ μετὰ
τὸν φόβον ἡδονή, ὥστε φέρει αὐτοὺς ταχεῖς πρὸς τὸν ἀνήφορον,
ταχεῖς φέρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ράχιν. Ἦδη ὁ ἀρχηγὸς των ἔφθασεν
εἰς τὴν ὄφρυν τοῦ λόφου, ἀνέβη κι ἐπ' αὐτῆς ἐστάθη, περιέφερε τὸ
βλέμμα, ἐκοίταξε τὸ κοκκίνισαν ἔδαφος, ὅπερ πίνει λαιμάργως τὸ
αἷμα τῶν ἀνδρείων, ἐπεσκόπησε τὸν ἀνερχόμενον στρατόν, εἶδε
κύκλω τοὺς πεσόντας. Καὶ μ' ἀνοικτὸν τὸ ὄμμα, ἐκπληκτος ἀναμε-
τρᾷ τοὺς ὑψηλοὺς κορμούς των, τὰ εὐρέα στέρνα των καὶ τοὺς βρα-
χίονάς των τοὺς νευρώδεις, τὰς ὠραίαις των μορφάς, τὰ μέτωπά
των τὰ ἀγέρωχα. Καὶ ἐπὶ τὴν τραχεῖαν ὄψιν του, ὡς νέφος τι διέρ-
χεται, τὸ βλέμμα του θολοῦται ἐλαφρῶς, ἀδιόρατος παλμὸς συσπᾷ
τὰ χεῖλη του.

— Κρίμα νὰ χαθοῦν τέτοιοι λεβέντες.

Καὶ βλέπει, βλέπει γύρω, βλέπει θαυμάζων, βλέπει ἀπορῶν, ὥσάν νὰ μὴ πιστεύῃ πὼς ἐχάθησαν τοιοῦτοι ἄνδρες, ὅτι κείνONTαι ἀναίσθητοι καὶ δὲν κοιμῶνται μόνον, διὰ νὰ ξυπνήσουν πάλιν φοβερώτεροι, πὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ὑπῆρξεν ἰσχυρότερος αὐτῶν.

— Ποιὸς εἶναι ὁ Παπαφλέσσας;

Οἱ ὁδηγοὶ τοῦ ἔσπευσαν, προσέδραμον, ἔδειξαν τὸ πτώμα διάβροχον, περιρρεόμενον ἐκ τοῦ ἰδρώτος τοῦ ἀγῶνος, κατερρακωμένον τὰ φορέματα, μαῦρον ἀπὸ τοῦ καπνοῦ.

— Σηκῶστε τον, μωρέ, πάρτε τον... Πάρτε τον... πλύντε τον... Πλύντε τὸ παλικάρι...

Δύο ἄνδρες ἔλαβον αὐτὸν ἀπὸ τῶν μασχαλῶν, τὸν ἤγειραν, τὸν ἔστησαν ἐπάνω εἰς τοὺς πόδας του καὶ ἐβάδισαν διευθυνόμενοι πρὸς παραρρέουσαν πηγὴν. Ἐκεῖ τοῦ ἔπλυναν τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον, ἐξέτριψαν τὸν πηλὸν καὶ τὸν ἰδρώτα, τὸν ἐκαθάρισαν ἐκ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τῆς ἀσβόλης, τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ ἰχώρος, τὸν ἐσπόγγισαν, διευθέτησαν τὰ ξεσχισμένα του ἐνδύματα καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω φέροντές τον.

Οἱ ἄνδρες κρατοῦντες ἐκατέρωθεν αὐτὸν ὥδευσαν πρὸς τὸ δειχθὲν δένδρον, τὸν ἀπέθηκαν παρὰ τὴν ρίζαν του, τὸν ὕψωσαν καὶ τὸν ἀκούμβησαν, τὸν ἐστερέωσαν ἐπὶ τὸ στέλεχος αὐτοῦ, τὸν ἱσορρόπησαν, ὥσανεὶ ζῶντα. Ἐπειτα ἐτραβήχθησαν, ἀπεμακρύνθησαν καὶ τὸν ἀφῆκαν μόνον βασταζόμενον διὰ τῆς ἰδίας του δυνάμεως.

Τὸ πτώμα ἐναπέμεινεν ἀκίνητον, εὐθύ, στηρίζον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τὴν ράχιν, τὸν θώρακα προτεταμένον καὶ κρεμάμενα τὰ χέρια μὲ ἀναπόσπαστον τὸ τμήμα τοῦ σπασμένου χατζαριοῦ, τὰ σκέλη διεστῶτα, ὑψηλὰ τὴν κεφαλὴν. Τότε ὁ Ἱμπραίμης πλησιάζει βραδέως πρὸς τὸ δένδρον, ἵσταται καὶ προσβλέπει σιγῆλὸς ἐπὶ μακρὸν τὸ ἄπνουν πτώμα τοῦ ἀντιπάλου· καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἣτις ἀνέτελλε τὴν ὥραν ἐκείνην αἱματόχρους, ὥσεὶ βαφεῖσα καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ λύθρου τοῦ χυθέντος κατὰ τὴν μάχην, ὑπὸ τοὺς σειομένους κλάδους, οἵτινες ἀνέφρισσον πενθίμως, φιλεῖ παρατεταμένον φίλημα τὸν ὀρθιον νεκρὸν.

3. ΝΑΥΑΓΙΑ

Μόλις άράξαμε στη Στένη, ό καπετάν Ξυρίχης πήρε τη βάρκα κι έτρεξε στο τηλεγραφείο. Δυό ήμέρες τώρα δέν ήβρεσκε ήσυχία. Τριάντα μίλια έξω από το Μπουγάζι άντάμωσε τον «'Αρχάγγελο», το μπάρκο του, που ήταν μέσα κυβερνήτης και γραμματικός τὰ δυό του άδέρφια. Δέν πρόφτασαν νά καλοχαιρετηθούν, νά είπούν για τὸ φορτίο και τὸ ναύλο τους και τούς χώρισε ό χιονιάς. Κατόρθωσε τέλος νά όρθοπλωρίση τὸ δικό μας και όλάκερο ήμερονύχτι θαλασσο-δαρθήκαμε στ' άνοιχτά. Μά όταν μπήκε στο Βόσπορο, ρώτησε όλους τούς βαρκάρηδες, τούς πιλότους, άκόμη τούς κουμπάρους και τίς κουμπάρες· άλλά τίποτε δέν έμαθε για τὸν «'Αρχάγγελο». Τί νά έγινε; Φυλάχτηκε πουθενά; Πρόφτασε νά όρθοπλωρίση κι εκείνος ή έπεσε άπάνω στους βράχους; Κι άν τσακίστηκε τὸ μπάρκο, σώθηκαν τουλάχιστον τ' άδέρφια του; Όλο τέτοια συλλογίζεται κι έχει συγνεφωμένο τὸ μέτωπο, τρέμουλο έχει στην καρδιά.

Όταν έφτασε στο τηλεγραφείο, ξέχασε μιὰ στιγμή τὸν πόνο του εμπρός στον πόνο τῶν άλλων. Κάτω στην αὐλή, άπάνω στίς σαρακωμένες σκάλες και παραπάνω στ' άσάρωτα πατώματα κόσμος σάν αὐτὸν άνήσυχος· γυναίκες, άντρες, παιδιὰ πρόσμεναν νά μάθουν από τὸ σύρμα τήν τύχη τῶν δικῶν τους. Κι εκείνο σώριαζε με τήν ταρναριστή φωνή του άκατάπανστα θλίψη. Όνόμαζε πνιγμούς, μετρούσε θανάτους, έλεγε ναυάγια, περιουσίας χαμούς, συνέπαιρνε χαρές κι έλπίδες σάν δρόλαπας. Και κάθε λίγο άπάνω στα πατώματα, στίς σκάλες κάτω και παρακάτω στην αὐλή θρῆνοι άκούονταν, κορμιὰ έπεφταν λιπόθυμα, φωτιὰ κυλούσε τὸ δάκρυ.

Ό καπετάν Ξυρίχης δέ μπορούσε νά ύποφέρη περισσότερο τὸ βάσανο. Βιαζότανε νά μάθη και τή δική του μοίρα. Έσπρωξε τὸν κόσμο ζερβόδεξα, άνέβηκε δυό - δυό τὰ σκαλιά, έφτασε με κόπο στη θυρίδα και ρώτησε με όλότρεμη φωνή:

— Για τὸν «'Αρχάγγελο»... τὸ μπάρκο... μὴν άκούσατε τίποτα;
— Τίποτα· τοῦ άπαντὰ ξερά ό τηλεγραφητής.

— Τίποτα! πῶς είναι δυνατό; Ξαναρωτάει. «'Αρχάγγελο» τὸ λέν· έχει φιγούρα δέλφινά... έχει στο μεσανὸ κατάρτι κόφα. Σπετσιώτικο χτίσιμο.

Και κολλάει περιέργα τὰ μάτια στοῦ ύπαλλήλου τὸ πρόσωπο,

αυτιάζεται τούς κρότους που βγάζει ξερούς, συγκρατητούς, σαν δοντοχτύπημα κρυωμένου, ή μηχανή. Τὰ σωθικά του λαχταροῦν, φεύγουν τὰ σανίδια ἀπὸ τὰ πόδια του· ἔτοιμος νὰ λιποθυμήσῃ. Μὰ δὲν τὴν παραιτᾷ τὴ θέσῃ του. Τέλος σηκώνει ἐκεῖνος τὰ μάτια, τὸν καλοκοιτάζει μιὰ στιγμή καὶ λέει μὲ φωνὴ ἀδιάφορη:

— Ναί... « Ἀρχάγγελος ». Χάθηκε στὸ τάδε μέρος τῆς Ρούμελης· κόπηκε στὰ δυό· ἡ πρύμνη του ρίχτηκε στοὺς βράχους μὲ δυὸ παιδιά μέσα... Τὰ παιδιά εἶναι ζωντανά.

Ζωντανά! Ἀναστυλῶνεται ὁ καπετάνιος στὰ πόδια του.

— Τὰ ὀνόματα; λέει μὲ φωνὴ σὰν χὰδι· δὲ μπορούμε τάχα νὰ μάθουμε τὰ ὀνόματα;

— Πέτρος καὶ Γιάννης.

Δόξα σοι ὁ Θεός! Πέτρος καὶ Γιάννης εἶναι τ' ἀδέρφια του. Ζωντανὰ λοιπὸν καὶ τὰ δυό. Ζωντανὰ ἐκεῖνα, θρύμματα τὸ ὀλοκαίνουργο σκαφίδι! Πάλι δόξα σοι ὁ Θεός! Φτιάνουν ἄλλο μεγαλύτερο καὶ ὁμορφότερο. Φιλεῦει ἀνοιχτόκαρδος πέντε ποῦρα τὸν ὑπάλληλο· δίνει ἓνα μετζίτι κέρασμα στὸν ὑπηρέτη· παρηγορεῖ γλυκομίλητος τὰ θλιμμένα πρόσωπα: — Δὲν εἶναι τίποτα· ὅλοι καλὰ εἶναι· ὅλα καλὰ!

— Ποιᾶς ἡλικίας τάχα νὰ εἶναι τὰ παιδιά; ρωτᾷ πάλι.

Ὁ ὑπάλληλος σκουντουφλιάζει· Μὰ τὸν παρασκότισε! Γύρω ἀκούονται φωνές ἀνυπόμονες· σπρώχνει ὁ ἓνας τὸν ἄλλον· θέλουν νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴ θυρίδα. Ἔμαθε πὼς ζοῦν τ' ἀδέρφια του· δὲν τοῦ φτάνει; Εἶναι κι ἄλλοι που λαχταροῦν γιὰ τοὺς δικούς των. Ἀς μάθουν κι ἐκεῖνοι κατιτί! Μὰ ἐκεῖνος δὲν ἀφήνει τὴ θέσῃ του.

— Ποιᾶς ἡλικίας τάχα; ξαναρωτᾷ.

— Δέκα δώδεκα χρονῶν.

Πάλι ἀπελπισία. Τ' ἀδέρφια του δὲν εἶναι τόσο μικρά. Εἶναι ἀπὸ εἴκοσι πέντε κι ἀπάνω. Σκουντούφλης κατεβαίνει τὶς σκάλες, βγαίνει ἀπὸ τὴν αὐλὴ, παίρνει τὸ βαποράκι καὶ φτάνει στὰ Θεραπειά. Ἀπὸ κεῖ μ' ἓν ἄλογο φτάνει στὸν Ἀι - Γιώργη, παίρνει τὴν ἀκρογιαλιά. Τὰ μάτια του ὀμπρίζουν. Ὁ ἥλιος παιγνιδίζει ἀκόμη σὲ ζαφειρένιο οὐρανό. Ἡ θάλασσα λίμνη ἀπλώνεται ὡς τὰ οὐρανοθέμελα. Ἡ γῆ ἀνθοσπαρμένη μοσχοβολᾷ. Μὰ ἡ ἀκρογιαλιά μοιάζει μὲ νεκροταφεῖο. Κάθε βράχος καὶ νεκροκρέβατο. Καράβια κομματιασμένα, βαρκοῦλες μισοσπασμένες, σχοινιά, κατάρτια, φιγοῦρες, πανιά, εἰκονίσματα, παδέλες, πιάτα, λιβανιστήρια, πυξίδες, χρυσόξυλα. Καὶ μαζί χέρια, πόδια,

κορμιά δίχως κεφάλια, κεφάλια δίχως κορμιά, ἄδεια καύκαλα, τρίχες χωμένες στὶς σκισμάδες, μυαλὰ στουτιασμένα στὴν πέτρα. Ἐνα τρεχαντηράκι ὁμορφοφτιασμένο, ἄγγελος, πρόβαινε μὲ πανιὰ καὶ ξάρτια, λὲς κι ἄρμενιζε ἄνδρα. Καὶ ὅμως ἦταν καρφωμένο στὸ βράχο, σφιλιασμένο τόσο καλὰ στὴν πέτρα, ποὺ οὐδὲ νερὸ οὐδ' ἄνεμος μποροῦσε νὰ περάσῃ. Κι ἓνα σκυλὶ στὴν πρύμνη δεμένο γύριζε μάτια φωτιές, δάγκωνε τὴν ἀλυσίδα του καὶ τὸ νερὸ κοιτάζοντας ἀλίχταγε κι ἀλίχταγε, σὰν νὰ τὸ ἔβριζε, ποὺ χάλασε τ' ὁμορφοκάραβο.

Ἐκαμε ἀκόμη μερικὰ βήματα ὁ καπετὰν Ξυρίχης καὶ ἄξαφνα βρέθηκε μπρὸς στὸ μπάρκο του. Ἐπρεπε νὰ εἶναι δικό του ξύλο, γιὰ νὰ τὸ γνωρίσῃ. Οὔτε κατάρτια οὔτε πανιὰ οὔτε σκαφίδι ἀπόμενε πλιά. Μονάχα ἡ πρύμνη του, κι ἐκεῖνη ξεσκλησμένη, κρατιότανε σὲ δυὸ χάλαρα. Καὶ γύρωθὲ της πικρὴ νεκροπομπή, ἄλλα ξύλα σκορπισμένα, κουπιὰ καὶ ἄρμενα· ἄλλες καρίνες φαγωμένες· ἄλλα ποδόσταμα καὶ σωτρόπια καὶ σταύρωσες. Κι ἀκόμη γύρωθὲ της ἄλλη πικρότερη συνοδεία! Βλέπει τὸ ναύκληρο νεκρὸ στὸ πλάγι· βλέπει τοὺς ναῦτες πέρα δῶθε σκορπισμένους, ἄλλους κολλιτσιδα ἀπάνω στὰ κοτρόνια, ἄλλους μισοσκεπασμένους μὲ τὸν ἄμμο, ἄλλους παιχίδι τοῦ νεροῦ, δαρμὸς καὶ φτύμα του. Κι ἀπάνω στὰ τουμπανιασμένα κουφάρια, στὰ πρόσωπα τὰ χασκογέλαστα τὰ ὄρνια καλοκαθισμένα βύθιζαν τὸ ράμφος στὴ νεκρὴ σάρκα καὶ στὸν κρότο του πέταξαν κρίζοντας, σὰν νὰ διαμαρτύρονταν ποὺ τὰ ἐνοχλοῦσε στὸ πλούσιο φαγοπότι.

Ἀρχίζει τώρα φριχτότερο τοῦ καπετάνιου τὸ βάσανο. Ἐκεῖνα τὰ κουφάρια δείχνουν πὼς κοντὰ βρίσκονται καὶ τὰ δικά του. Θέλει νὰ δράμῃ, νὰ ψάξῃ ὅλοῦθε, μὰ δὲν τολμᾷ. Κάτι μέσα του τὸν κρατεῖ, τὰ πόδια του καρφώνει στ' ἀχνάρια τους. Τέλος πάει καὶ ψαχουλεύει. Βρίσκει ἀσούσουμα καὶ τ' ἀδέρφια του. Τὸ ἓνα κείμεται μὲ τὸ κεφάλι συσφαλιασμένο, τὸ ἄλλο ἔχει καὶ τὰ δύο πόδια κομμένα στὰ γόνατα. Ἄν δὲν τοῦ τό'λεγε ἡ ψυχὴ, βέβαια δὲ θὰ τὰ γνώριζαν τὰ μάτια του, ὅπως καὶ τὸ μπάρκο. Ἀλλὰ τοῦ τὸ εἶπε καὶ τὰ καλογνώρισε. Καὶ τότε τὰ μάτια του στέρεψαν· οὔτε δάκρυα βγάζουν οὔτε σπαρταροῦν. Τὴ θάλασσα μόνο κοιτάζουν πειστωμένα. Ἄξαφνα ὁ γρόθος σηκώνεται καὶ πέφτει μὲ ὀρμή, ποὺ λὲς τρόμαξε καὶ πισωπάτησε ἐκεῖνη φοβισμένη.

Ἐπειτα σκύφτει καὶ γλυκοφιλεῖ τ' ἀδέρφια του. Χαϊδεύει τους τὰ

χτυπημένα κορμιά ανάλαφρα, σὰν νὰ φοβᾶται μὴν τὰ ξυπνήσῃ·
κάτι τοὺς ψιθυρίζει μυστικά στ' αὐτί, θὲς παρηγοριά, θὲς μακρινὴν
ὑπόσχεση. Ἐπειτα μὲ τὸ λάζο ἀρχίζει καὶ σκάφτει τὸν τάφο τους.
Παιδεύτηκε κάπου μιὰ ὥρα στὸν ἄμμο. Τὸν ἀνοιξε καλὰ· ἀπίθωσε
πρῶτα τ' ἀδέρφια, ἔπειτα τὸ ναύκληρο, κατόπιν τοὺς ναῦτες, κύ-
λησε ἐπάνω πέτρες καὶ χάλαρα. Ἐπειτα ἔπιασε πάλι τὴ στράτα του
κι ἔφτασε στὰ Θεραπειά. Βρίσκει τὸ βαπόρι, ἔφτασε πάλι στὸ μπάρ-
κο του.

— Ἔτοιμα; ρωτᾷ τὸ γραμματικό.

— Ἔτοιμα.

— Βίρα ἄγκουρα!

Ὁ καπετὰν Ξυρίχης, ἀμίλητος, ἔπιασε τὴ θέση του στὸ κάσαρο
κι ἔξακολουθήσαμε τὸ ταξίδι.

«Λόγια τῆς πλώρης»

Ἀνδρέας Καρχαβίτσας

4. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Τὸ ἄγαλμα (Ἑλευσίς)

Ἀναφέρεται σὲ κολοσσιαῖο ἄγαλμα ἀπὸ τὰ Προπύλαια τῆς Ἑλευ-
σίνος. Κοινῶς λέγεται ἄγαλμα τῆς Δήμητρος, στὴν πραγματικότητά
ὅμως πρόκειται γιὰ «κιστοφόρο». Τὸ ἄγαλμα αὐτὸ βρισκόταν σ'
ἓνα ἀλώνι κοντὰ στὸ Τελεστήριο καὶ μετακομίστηκε τὸ 1801 στὴν
Ἀγγλία, ὅπου ἀπετέθη στὸν πρόδρομο τῆς Πανεπιστημιακῆς Βιβλιο-
θήκης τοῦ Καϊμπριτζ.

Σ' ἓνα ἀλώνι στὴ Λεψίνα, ἦταν ἓνα μαρμαρένιο ἄγαλμα, ποὺ
προστάτευε τὸ χωριὸ καὶ μὲ τὴ βοήθεια του πήγαιναν πάντα καλὰ
τὰ γεννήματα. Κανεὶς δὲ μποροῦσε νὰ τὸ πάρῃ, ὅποιος δοκίμαζε
νὰ τὸ κουνήσει ἀπὸ κεῖ ποὺ ἦταν στημένο, τοῦ κοβότανε τὸ χέρι.
Μιὰ φορὰ τὸ πήραν Φράγκοι καὶ τὸ τράβηξαν ὡς τὸ γιालὸ καὶ ἤθε-
λαν νὰ τὸ φορτώσουν, ἀλλὰ τὴ νύχτα γύρισε μοναχὸ του στὴ θέση
του.

Ἦξεραν ὅλοι πῶς, ἂν τὸ ἔβαναν σὲ καράβι νὰ τὸ πᾶν ἀλλοῦ,
τὸ καράβι θὰ βούλιαζε. Ὅμως κατόρθωσαν νὰ τὸ πάρουν οἱ Ἑγγλέ-
ζοι στὰ 1801, ἀφοῦ ἔδωκαν πολλὰ χρήματα στοὺς Τούρκους. Τὴν
παραμονὴ τῆς ἡμέρας ποὺ ἤθελε νὰ τὸ πάρουν, ἓνα βόιδι ἔκοψε τὸ

ζυγό, έχούμισε καταπάνω στο μάρμαρο και τὸ χτύπησε μὲ τὰ κέρατά του κι ἀπὸ κεῖ ἀπολύθη μουγκρίζοντας στὸν κάμπο. Οἱ χωριανοὶ κατάλαβαν πὼς θὰ τοὺς ἔβρη μεγάλο κακὸ, ἂν τὸ ἀφήσουν, καὶ δὲν ἤθελαν κι ἔλεγαν πὼς θὰ καταστραφοῦν τὰ γεννήματά τους. Ἀλλὰ οἱ Ἑγγλέζοι τοὺς ἔπεισαν πὼς δὲ θὰ πάθουν τίποτα· καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρῶτὸ ἔβαλαν τὸν παπὰ μὲ τὸ πετραχήλι καὶ πρῶτος μὲ τὴν ἀξίνα ἔσκαψε τὸ χῶμα ποὺ ἦταν γύρω στὸ μάρμαρο. Τὸ σήκωσαν λοιπόν, τὸ φόρτωσαν στὸ καράβι τους καὶ τὸ πῆγαν στὴν Ἀγγλία κι ἐκεῖ τὸ ἔβαλαν σ' ἓνα μουσεῖο. Τὸ καράβι ὅμως ποὺ τὸ φόρτωσαν πραγματικῶς ἔπεισε ὅζω κι ἐχάθηκε.

Τὸν ἄλλο χρόνο ἦταν καλὴ σοδεὶὰ καὶ οἱ χωριάτες ἐπίστεψαν πὼς τὸ ἀγαλμα θὰ γυρίσῃ πάλι. Ὑστερα ἦρθαν δύστυχοι χρόνοι καὶ εἶδαν πὼς αὐτὸ ἦταν, γιατί ἄφησαν νὰ τοὺς πάρουν τὸ ἀγαλμα.

β) Τὸ Πετροκάραβο (Πόρος)

Παραδόσεις γιὰ «μαρμαρώματα» ὑπάρχουν πολλές. Δημοτικὰ τραγούδια περιγράφουν ἀγῶνα δρόμου τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ ἥρωος Γιάννη, ὅπου ὁ θνητὸς ἡττᾶται. Συγγενὴς φαίνεται καὶ ὁ ἀρχαῖος μῦθος γιὰ τὴν κυνηγὸ Ἀργη, ἡ ὁποία κυνηγώντας ἓνα ἐλάφι εἶπε ὅτι θὰ τὸ φτάσῃ, ἀκόμα κι ἂν αὐτὸ τρέξῃ τόσο γρήγορα ὅσο ὁ Ἥλιος. Ὁ Ἥλιος θύμωσε γι' αὐτὸ καὶ τὴν μεταμόρφωσε σὲ ἐλάφι.

Ἀντίκρυ στὸν κάβο Μπίστη τοῦ Πόρου καὶ στὸν Καβαλάρη τῶν Μεθάνων εἶν' ἓνα ξερονήσι μοναχικὸ καὶ ἔρημο, τὸ Πετροκάραβο. Αὐτὸ ἔναν καιρὸ ἦταν μία ἀπὸ τίς μεγαλύτερες μπρατσέρες τοῦ κόσμου.

Ἦταν ὀγλήγορη καὶ πέρναγε ὅλα τ' ἄλλα καράβια. Καπετάνιο εἶχε μιὰ Νεράιδα, ποὺ τὴν ἔχασε ἡ μεγάλη της περηφάνια. Γιατὶ δὲν τὴν ἔσωνε ποὺ ἦταν ἡ πρώτη στὴ θάλασσα, μόν' ἠθέλησε νὰ γίνῃ καὶ ἡ πρώτη τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ γι' αὐτὸ βάλθηκε νὰ περάσῃ καὶ τὸ φεγγάρι κι ὀρκίστηκε « ἡ τὸ τὸ φεγγάρι θὰ περάσω ἢ θὰ χαθῶ ».

Καὶ μιὰ βραδιὰ ἡ Νεράιδα, ἀφοῦ ἐτοίμασε τὸ καράβι της, λέει στὸ φεγγάρι: « Ἐλα νὰ ἰδοῦμε σήμερα ποιὸς θὰ γίνῃ ὁ ἀφέντης τῆς θάλασσας ». Τὸ φεγγάρι τραβοῦσε ἡσυχὰ τὸ δρόμο του, καὶ ἡ Νεράιδα ἐπάσχιζε νὰ τὸ φτάσῃ. Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες ἐπάλευε, ὅσο

πού είδε τ' ἄσπρα της πανιά νὰ γίνουν κουρέλια. Ἀπὸ τὸ θυμὸ καὶ τῇ ντροπῇ της ἄρχισε νὰ βρίζη καὶ νὰ καταριέται τῇ μάνα της. Τότε σηκώνεται μεγάλη θαλασσοταραχὴ κι ἓνα ἀστροπελέκι ἐπέτρωσε τὸ καράβι.

Ἄν τύχη καὶ ζυγώση κανεὶς ἐκεῖ καὶ βάλη τ' αὐτί του σὲ μιὰ τρύπα, πού εἶναι στὴ μέση στὸ Πετροκάραβο, ἀκούει κάτι σὰν φωνές, σὰν μοιρολόγια· ἐκεῖ λὲν πὼς ἦταν ἡ κάμερα τῆς Νεραίδας. Καὶ πολλὰ καράβια, ὅταν περάσουν ἀπὸ κεῖ νύχτα καὶ κάνη μεγάλη φουρτούνα, βλέπουν μπροστὰ στὴν πλώρη ἓνα μεγάλο κόκκινο φῶς τρεμουλιαστό· μερικοὶ μάλιστα ἀλαφροῖσκιωτοι βλέπουν καὶ μιὰ γυναίκα μὲ κάτασπρα ντυμένη νὰ κρατῇ αὐτὸ τὸ φῶς στὸ δεξὶ της χέρι.

γ) Ὁ δράκοντας τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου (Καλάβρυτα)

Προτοῦ νὰ γίνη τὸ μοναστήρι τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἦταν ὁ τόπος ἄγριος, κι ἔβροσκε ἐκεῖ τὰ γίδια τοῦ ἓνα κορίτσι ἀπὸ ἕνα χωριὸ ἐκεῖ κοντά. Τὸ κορίτσι αὐτὸ ἦταν πολὺ καλὸ καὶ θεοφοβούμενο καὶ μὲ τῇ χάρη τῆς Παναγίας ἁγίασε καὶ τὸ λὲν ἁγία Κόρη. Ἐνα μεσημέρι πού καθότανε ἐκεῖ πού εἶναι ἡ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἀγίων Πάντων, βλέπει ἓνα ἀπὸ τὰ τραγιά της, καὶ ξεκόπη ἀπὸ τ' ἄλλα καὶ προχώρησε στὸ γκρεμό, κεῖ πού φαινότανε ἡ τρούπα μιᾶς σπηλιάς, μπῆκε μέσα, ὕστερα βγῆκε μὲ τὸ γένι του βρεμένο καὶ ἦρθε καὶ στάθη μπροστὰ της. Δὲν ἔδωσε καμιὰ προσοχή, ἀλλὰ καὶ πάλι τὸ ἄλλο μεσημέρι τὸ τραγὶ ἔκαμε τὸ ἴδιο, καὶ τρίτη φορὰ καὶ πάλι τὸ ἴδιο.

Ἐγίνε τότε περίεργη καὶ τὸ ἀκολούθησε. Καὶ μπῆκε μέσα στὴ σπηλιά, πού ἦταν ὅλη κρυμμένη ἀπὸ τὰ βᾶτα καὶ τοὺς κισσοὺς καὶ τ' ἄλλα φυτὰ, κι ἐκεῖ βλέπει μιὰ βρύση νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ βράχο καὶ ψηλὰ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, πού τὴν ἔχει ἱστορισμένη μὲ μαστίχα ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκάς. Καὶ ἀκουσε νὰ τῆς φωνάζη ἡ χάρη της καὶ νὰ τῆς λέη πὼς θὰ ῥθοῦν δυὸ καλογέροι (καὶ εἶπε τὰ ὀνόματά τους) καὶ νὰ τοὺς δείξη σ' αὐτοὺς τὴν εἰκόνα, νὰ χτίσουν μοναστήρι.

Ἐβγῆκε ἡ ἁγία Κόρη καὶ πραγματικῶς σὲ λίγο εἶδε τοὺς δυὸ καλογέρους, κι ἦσαν οἱ ἅγιοι, πόχτισαν τὸ μοναστήρι, τοὺς εἶπε τί εἶδε καὶ τοὺς ὁδήγησε καὶ πῆγαν καὶ πῆραν τὴν εἰκόνα. Καὶ ἐσκέφτηκαν νὰ βάλουν φωτιά νὰ κάψουν αὐτὸν τὸν λόγγο καὶ νὰ καθαρί-

σουν τὸ σπήλαιο. Ἀλλὰ μέσα βαθιά στὸ σπήλαιο, ἐκεῖ ποὺ εἶναι τώρα τὸ μεγάλο βαγένη τοῦ μοναστηριοῦ, ἦταν ἓνας φοβερός δράκοντας. Αὐτός, ὅταν ἀναψε ἡ φωτιά, πῆγε νὰ βγῇ, μόν' ἀπὸ τὴν εἰκόνα, ποὺ τὴν κρατοῦσαν οἱ ἅγιοι, βγῆκε μιὰ ἀστραπή καὶ τὸν ἔκαψε καὶ τὸν ἔκαμε στάχτη. Καὶ μόνο λίγα κόκκαλα τοῦ ἔμειναν καὶ τὰ εἶχαν στὸ μοναστήρι, ὅσο ποὺ ἔγινε ἡ μεγάλη φωτιά, ποὺ ἔκαψε τὸ μοναστήρι, πᾶνε πολλὰ χρόνια τώρα, καὶ τὰ ἔκαψε κι αὐτά.

δ) Διονύσιος (Κόκκινον τοῦ Δήμου Ἀκραϊφνίου τῶν Θηβῶν)

Ἡ χαριτωμένη αὐτὴ παράδοση εἶναι ἀκραϊφνῶς ἐλληνική, ἂν καὶ ἀνάλογες ὑπάρχουν καὶ σὲ ἄλλους λαούς· θὰ ἔχουν ὡς κοινὴ πηγὴ κάποιοι ἀρχαῖο ἐλληνικοὶ μῦθοι. Ὁ Διονύσιος τῆς παραδόσεως εἶναι ὁ θεὸς τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ κρασιοῦ Διόνυσος, καὶ ἡ Ἀξιά, δηλαδὴ ἡ Νάξος, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ κέντρα τῆς λατρείας του. Τὴν ἡθικὴ διδασκαλία γιὰ τ' ἀποτελέσματα τοῦ κρασιοῦ ἐπαναλαμβάνουν πολλοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς.

Ὅταν ὁ Διονύσιος ἦταν ἀκόμη μικρός, ἐταξίδευε γιὰ νὰ πάη στὴν Ἀξιά. Ἐπειδὴ ἦταν πολὺς ὁ δρόμος, ἀπόστασε καὶ κάθισε σ' ἓνα κοτρόνι γιὰ νὰ ξεκουραστῇ. Ἐκεῖ ποὺ κοίταζε πέρα δῶθε, βλέπει μπρὸς στὰ πόδια του νὰ φυτρῶνῃ ἓνα βοτάνι, ποὺ τοῦ ἐφάνη τόσο πολὺ ὁμορφο, ὥστε ἀποφάσισε νὰ τὸ πάρῃ μαζί του καὶ νὰ τὸ ματαφυτέψῃ. Τὸ ξερίζωσε τὸ λοιπὸν καὶ τὸ κουβαλοῦσε μαζί του. Ἀλλὰ ὁ ἥλιος ἔκαιγε πολὺ καὶ φοβήθη μὴν ξεραθῇ, προτοῦ νὰ φτάσῃ στὴν Ἀξιά. Ἐκεῖ βρῆκε ἓνα κόκκαλο πουλιοῦ, τὸ ἔβαλε τὸ βοτάνι μέσα καὶ τράβηξε τὸ δρόμο του. Ἀλλὰ στὰ εὐλογημένα χέρια του τὸ βοτάνι τόσο γρήγορα μεγάλωσε, ποὺ ἔβγαине κι ἀπὸ πάνω κι ἀποκάτω ἀπὸ τὸ κόκκαλο. Ἐφοβήθη πάλι μὴν ξεραθῇ καὶ συλλογιζότανε τί νὰ κάμῃ. Τότε βρῆκε ἓνα κόκκαλο λιονταριοῦ, ποὺ ἦταν χονδρύτερο ἀπὸ τοῦ πουλιοῦ τὸ κόκκαλο, καὶ σ' αὐτὸ ἔχωσε τὸ κόκκαλο τοῦ πουλιοῦ μὲ τὸ βοτάνι. Σὲ λίγο μεγάλωσε καὶ ἔβγαине ὅξω καὶ ἀπὸ τοῦ λιονταριοῦ τὸ κόκκαλο. Βρῆκε μιὰ γαιδουροκοκκαλο ποὺ ἦταν μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτό, κι ἔχωσε μέσα τοῦ πουλιοῦ καὶ τοῦ λιονταριοῦ τὸ κόκκαλο κι ἔτσι ἔφτασε στὴν Ἀξιά.

Ὅταν θέλησε νὰ φυτέψῃ τὸ βοτάνι, ἐπαρατήρησε πῶς οἱ ρί-

ζες του ἦσαν κολλημένες στὰ κόκκαλα, καὶ δὲ μποροῦσε νὰ τὸ βγάλη
χωρὶς νὰ χαλάσῃ τὶς ρίζες· τὸ ἐφύτεψε λοιπὸν ὅπως ἦταν. Σὲ λίγο
φύτρωσε τὸ βοτάνι καὶ πρόκοψε κι ἔγινε ἀμπέλι κι ἔβγαλε σταφύ-
λια. Ἀπ' αὐτὰ ἔφτιασε τὸ πρῶτο κρασί καὶ ἔδωκε στοὺς ἀνθρώπους
νὰ πιοῦν. Καὶ ὦ τοῦ θαύματος! Ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔπιναν, στὴν
ἀρχὴ κελαηδοῦσαν σὰν τὰ πουλιά· ὅταν ἔπιναν περισσότερο, γινόν-
ταν δυνατοὶ σὰ λιοντάρια, κι ὅταν ἀκόμη περισσότερο ἔπιναν,
γινόνταν σὰν τὰ γαϊδούρια.

Ν. Γ. Πολίτου, «Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης
τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Παραδόσεις», τόμ. Α'.

III. ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ — ΧΡΟΝΙΚΑ

I. ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Κήρυξις τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Ἀρτῇ

Τελειώνοντας ὁ πόλεμος, συνάχτηκαν καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν χωριῶν τῆς Ἀρτας καὶ οἱ νοικοκυραῖγοι καὶ μιλήσανε πῶς θὰ βαστάξουν αὐτὸν τὸν μεγάλον ὄχτρον, ὅπου ἔταν πνιμένος ὅλος αὐτὸς ὁ τόπος ἀπὸ τὰ Γιάννινα, Ἀρτα, Πρέβεζα, Σούλι, ὅλο αὐτὸ τὸ καυκὶ πληθὺς Τουρκιὰ καὶ πασάδες καὶ ὅλο νέοι κουβαλιόνταν ἀπ' οὐλα τὰ μέρη τῆς Τουρκιᾶς καὶ Ἀρβανιτιᾶς ἐξαιτίας τοῦ Ἀλήπασα τὴν πολιορκία. Καὶ ὕστερα γεννήθη καὶ τὸ δικό μας τὸ Ἑλληνικὸν κι ἐμεῖς τὸ πηγαίναμε σκεπασμένο, ὅτι δουλεύομε διὰ τὸν Ἀλήπασα, τὸν ἀφέντη μας, νὰ τὸν σώσωμε, ὅτι ἀδίκως τὸν κατατρέχει ὁ Σουλτάνος. Αὐτὰ βγαίναμε νὰ ἐλκύζωμε τοὺς Τούρκους Ἀρβανίτες, τὸ κόμμα τοῦ Ἀλήπασα, νὰ τοὺς ἔχωμε φίλους αὐτούς, νὰ μᾶς βοηθήσουνε κι αὐτῆνοι, ὅτι ἤμαστε ὀλίγοι καὶ οἱ Τοῦρκοι πληθῆς.

Ἀφοῦ συνάχτηκαν οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ νοικοκυραῖγοι, μιλήσαμε νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ μυστήριον κρυφόν, καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Ἀλήπασα νὰ τοὺς λέμε συντρόφους διὰ τὸν σωμὸ τοῦ Ἀλήπασα. Ἀφοῦ μιλήσαμε δι' αὐτό, εἶπαμε καὶ μὲ τί μέσα θὰ βαστήσουμε τὸν πόλεμον. Καὶ δὲν εἶχαμεν οὔτε ὅπλα οἱ περισσότεροι οὔτε τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ὅλοι. Ἀποφάσισαν οἱ νοικοκυραῖγοι ὅτι ἡ τυραγνία τῶν Τούρκων — τὴν δοκιμάσαμεν τόσα χρόνια, δὲν ὑποφέρνονταν πλέον. Καὶ δι' αὐτήν τὴν τυραγνία, ὅπου δὲν ὀρίζαμεν οὔτε βιὸν οὔτε τιμὴ οὔτε ζωὴ (ξέραμεν κι ὅτ' ἤμασταν ὀλίγοι καὶ χωρὶς τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου) ἀποφασίσσαμεν νὰ σηκώσωμεν ἄρματα ἐναντίον αὐτῆς τῆς τυραγνίας. Εἴτε θάνατος εἴτε λευτεριά. Τώρα ὅπου ἀρχίσαμεν, νὰ τοὺς πολεμήσωμεν καὶ νὰ θυσιάσωμεν καὶ τὸ βιὸν μας εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ σ' ἐκείνους ὅπου δὲν ἔχουν τὸν τρόπον, νὰ τοὺς ζωοτροφίζωμεν καὶ νὰ κάνουν καὶ ἐκεῖνοι τὰ χρέη τους διὰ τὴν πατρίδα. Τότε σύστησαν τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τιμίους καὶ πρόβλεπταν διὰ τ' ἀναγκαῖα καὶ δὲν καρτεροῦσαν οἱ ἄνθρωποι. Ἀπὸ κείνους πάλε ὅποιος εἶχε τὸν τρόπον τοὺς ἔδινε καὶ τὸ δικόν του καὶ πολέμαγε καὶ διὰ τὴν λευτερίαν του· πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἦταν τὸ ἴδιον.

Καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα ἦταν σὲ ὅλη τὴν πατρίδα, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ σύστημα πορέψαμε δυὸ χρόνια. Τηρᾶτε τὸ ἱστορικὸν ἐκείνου τοῦ καιροῦ πόσο προβοδέψαμε, πόση ἄρμονίαν εἶχαμε, πόση ὁμόνοιο καὶ ἀδελφοσύνη.

Ἔχρη τῆς Σφακτηρίας (Ἀπρίλιος 1825)

Σὲ δυὸ μέρες εἶδαμε καρσὶ εἰς τὴν Μοθώνη καὶ Σφακτηρία ὡς ἑκατὸν τριάντα κομμάτια καράβια τούρκικα τοῦ Σουλτάνου, τοῦ Μπραΐμη, τῶν Ἀλτζερίνων καὶ τῶν ἀλλουνῶν ὀτζακῶν. Σὲ δυὸ ἡμέρες ἦρθε κι ὁ Μιαούλης μὲ τὰ ἑλληνικὰ ὡς τριάντα κομμάτια· καὶ ἦταν καρσὶ εἰς τὰ τούρκικα· καὶ φαίνονταν τὰ ἑλληνικὰ σὰν φελοῦκες μπρὸς εἰς τὰ τούρκικα. Τότε σὰν ἦρθε ὁ στόλος τοῦ Μπραΐμη, στέλνει ἕναν Τοῦρκο ἀπ' ὅσω τὸ κάστρο νὰ μιλήσουμε. Βγήκαμε ἀπὸ τὸ κάστρο διορισμένοι ὁ Μπεζαντὲς Μαυρομιχάλης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες, ὁ Γιατράκος ἀπὸ τοὺς Πελοποννήσιους, ἐγὼ ἀπὸ τοὺς Ρουμελιῶτες. Τοῦ λέμε τοῦ Τούρκου: « Τί ὀρίζεις; — Ὁ πασὰς μ' ἐστεῖλε ν' ἀφήσετε τὸ κάστρο νὰ φύγετε, νὰ μὴ χαθῆτε. — Δὲν πρέπει ὁ πασὰς, τοῦ εἶπαμε, νὰ μᾶς λυπᾶται τόσο· ἄς κοπιᾶσῃ νὰ τὸ πάρῃ μὲ πόλεμον κι ὅταν μᾶς κυργέψῃ, φαίνεται ἡ ἐσπλαγχχνία του. Καὶ σῦρε εἰς τὴν δουλειά σου ».

Ἔφυγε ὁ Τοῦρκος. Βλέπομε ἀπὸ τὰ καράβια ἔρχονται πλῆθος φελοῦκες κι ἔμπαιναν ἀσκέρια καὶ τὰ πῆγαιναν εἰς τὰ καράβια. Εἰς τὴν Σφακτηρία τὸ νησί εἶχαμε ἕξι κομμάτια κανόνια καὶ φύλαγαν τὸ στόμιον τοῦ λιμανιοῦ καὶ καμπόσους ἀνθρώπους ἐκεῖ ἀπάνου. Ὅταν οἱ φελοῦκες τελείωσαν τ' ἀσκέρι τὸ τούρκικον, τό ἔβαλαν εἰς τὰ καράβια τους. Τότε βλέπομεν τὰ καράβια πλησιάζουν, ὅσα εἶχαν τ' ἀσκέρι, κοντὰ εἰς τὸ νησί κι Ἀβαρίνους.

Ὅσοι ἦταν εἰς τὸ νησί γυρεύουν δύναμιν — γύρευε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ὁ ὑπουργὸς νὰ βγῶ ἐγὼ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου εἰς τὸ νησί, ὁποῦ ἔταν κι αὐτός, καὶ νὰ πάρω κι ἐκείνους ἀπὸ τοὺς Ἀβαρίνους, νὰ πᾶμε ὅλοι στὸ νησί νὰ δυναμώσουμε ἐκείνη τὴν θέσιν. Ἀκούγοντας αὐτὸ ὅς ἦταν εἰς τὸ κάστρο, πὼς θὰ πάγω μὲ τὸ σῶμα μου εἰς τὸ νησί, δὲν θέλησαν· ἂν βγῶ ἐγὼ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου, βγαίνουν κι ἐκεῖνοι. Καὶ γράφει ὁ φρούραρχος ὅτι ἐμένα δὲν μ' ἀφήνουν ἀπὸ τὸ κάστρο νὰ βγῶ. Τότε βγάλαμεν τὸν Τζόκρη καὶ τὸν Σταῦρο Σαῖνη

μέ καμπόσους καί πήγαν εἰς τὸ νησί· κι ἔστειλε κι ὁ Χατζηχρήστος καμπόσους δικούς του ἀπὸ τοὺς Ἀβαρίνους.

Τότε τὰ καράβια τὰ τούρκικα βαροῦσαν ἐκείνους εἰς τὸ νησί μὲ τὰ κανόνια· δὲν τοὺς ἔδωσαν καιρὸν νὰ ὀχυρωθοῦνε· καί ἦταν εἰς τὸ σιάδι. Οἱ φελοῦκες πλήθος μὲ τ' ἀσκέρια τὰ τούρκικα κάμανε ντισμπάρκο ἀπάνου εἰς τὸ νησί. Αὐτῆνοι πολλοί, οἱ ἔδικοί μας ἀδύνατοι — καί κάτι ὀλίγοι γλίτωσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας κατὰ τὸ μέρος τοῦ Ἀβαρίνου. Ρίχνονταν εἰς τὴν θάλασσα κι ὅσοι μέναν χωρὶς νὰ πνιγοῦνε ἐκεῖνοι γλίτωσαν. Χάθηκαν ἐκεῖ κεφαλές, ὁ Τζαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαΐνης, ὁ Σίμος καί ἄλλοι πολλοί.

Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν πῆγε κι ὁ Μπραΐμης μ' ὅλες τὶς δύνამες καί πολέμαγε τοὺς Ἀβαρίνους μὲ κανόνια καί ντουφέκια καί τὰ καράβια του τοῦ πελάγου. Τότε βγήκαμεν κι ἐμεῖς ἀπὸ τὸ κάστρο ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὰ χαρακώματά τους, τοὺς πολεμήσαμεν γενναίως. Βλέποντας αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι τοῦ νησιοῦ, μᾶς βαροῦσαν μὲ τὰ κανόνια τὰ δικά μας, ὅπου ἔχουμεν εἰς τὸ νησί· μᾶς βαροῦσαν ἀπὸ τὶς πλάτες κι ἤφεραν κι ἀσκέρια ἀπ' τὸ νησί ἐναντίον μας· καί δυναμώθηκαν καλὰ οἱ Τοῦρκοι. Σκοτώσαμεν ὀλίγους· κι ἀπὸ μᾶς σκοτώθηκαν καμπόσοι καί πληγώθηκαν. Μᾶς ἀφάνισαν τὰ κανόνια. Μπήκαμεν πίσου εἰς τὸ κάστρο. Ὁ Μπραΐμης πῆρε καί τοὺς Ἀβαρίνους μὲ συνθήκες· κι ἄλλοι φύγαν μὲ γιρούσι, κι ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι σκοτώθηκαν καί πληγώθηκαν. Πῆρε καί σκλάβους τὸν Χατζηχρήστον, τὸν δεσπότη Μοθώνης ὅπου ἔταν ἐκεῖ· κι ἐκείνον ὅπου ἔχα κεφαλὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους μου τὸν πλήγωσαν καί τὸν πιάσανε· καί τὸν πήγαν εἰς τὸ Μισίρι. Στάθη τέσσερα χρόνια ἐκεῖ κι ὀλίγον καιρὸν ἔχει ὅπου ῥθε. Τὸν λένε Στάμον Βελέτζα.

Εἰς τὸ νησί ἀπάνου ἦταν καί ὁ Μαυροκορδάτος· μπῆκε εἰς τὸ καράβι τοῦ Τζαμαδοῦ, μπῆκε κι ὁ Σαχτούρης μέσα, ὁ φρούραρχος τοῦ Νιόκαστρου, καί πολεμώντας μ' ὅλα τὰ καράβια τῶν Τούρκων σώθηκαν μὲ μεγάλον κίντυνο καί μ' ἀπερίγραφη γενναιότητα ὅπου δειξαν αὐτῆνοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ καραβιοῦ. Ἄλλο ἦταν νὰ τὸ βλέπη ὁ ἀνθρωπος κι ἄλλο νὰ τὸ λέγη. Σώθηκαν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ δίνοντάς τους ἀντρεία πολλή.

Αὐτὴν ἡ μέρα, ἀδελφοί ἀναγνώστες, ἦταν πολὺ φαρμακερὴ διὰ τὴν πατρίδα, ὅπου ἔχασε τόσα παλικάρια καί σημαντικούς ἀν-

τρεις, στεριανούς και θαλασσινούς· διὰ ὅλη τὴν πατρίδα ἦταν φαρμάκι ἐκείνη ἡ μέρα καὶ διὰ μᾶς πεθαμός, ὅτι χάσαμεν τοὺς συντρόφους μας.

Εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης (13 Ἰουνίου 1825)

Εἰς τοὺς Μύλους τ' Ἀναπλιοῦ ἦταν γιομάτο ζαϊρέδες καὶ πολεμοφόδια, ὅπου ἔχαν πάρει τὰ καράβια μας πρέζες, ὅπου τὰ πάγαιναν τοῦ Μπραϊμη, καὶ ἦταν ὅλα ἐκεῖ νὰ χρησιμέψουν διὰ τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Πελοπόννησος, ὅπου θὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους. Κι οἱ Τοῦρκοι ἔρχονταν εἰς τοὺς Μύλους νὰ πάρουν τοὺς ζαϊρέδες τους καὶ πολεμοφόδια τους ὀπίσου, ὅπου τοὺς πῆραν τὰ καράβια μας.

Τότε ἔπιασα τοὺς Μύλους καὶ ἔφκιασα ταμποῦρια κι ἐκλεισα τοὺς Μύλους μέσα. Τὸν τοῖχο τὸν ἔχτισα ὡς μέσα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἀσφάλισα καλὰ ὅλο μὲ μασγάλια. Ἔπιασα καὶ τὴν κούλια ὅπου ἔναι πλησίον στοὺς Μύλους, καὶ τὴν τρύπησα ἀπὸ πάνου εἰς τὸ πάτωμα καὶ εἰς τὸ κατώγι. Ἐκοψα καὶ νερὸ ἀπὸ τὸ μυλαύλακον καὶ τὸ πέρασα εἰς τὴν κούλια κάτου ἀπὸ τὴν γῆ, νὰ ἔχωμεν νερὸ, ὅτι παλαβώσαμε ἀπὸ νερὸ εἰς τὸ Νιόκαστρον.

Ἀφοῦ ἔφκιασα αὐτά, ἔφκιασα καὶ ταρατζα εἰς τὰ κεραμίδια τῆς κούλιας, καὶ τὴν ἄλλη κούλια τὴν συγύρισα καλὰ νὰ δεχτῶ τὸν ἀφέντη μου τὸν Μπραϊμη, ὅπου ἔθελε εἰς τὸ Νιόκαστρο νὰ μὲ πάρῃ μαζί του, ὅτι μ' ἤβρε νηστικὸν καὶ διψασμένον. Συγυρίστηκα εἰς τοὺς Μύλους κι ἐφόδιασα τίς κούλιες ἀπ' οὐλα τ' ἀναγκαῖα, καὶ κρέας καὶ κρασί καὶ ρακί, — καὶ τώρα θέλει ἰδεῖ ντουφέκι ἑλληνικόν !

Εἰς τὴν Καλαμάτα ὁ Μπραϊμης ἔσμιξε μὲ τὸν Ντερνύ, τὸν ναύαρχον τῆς Ἰαλλίας, κι ἔφαγαν εἰς τὴν φρεγάδα του· κι ἕνας τράβηξε τῆς στεριᾶς κι ἄλλος τοῦ πελάου καὶ εἶπαν νὰ σμίξουν εἰς τοὺς Μύλους. Καὶ ἦρθε ὁ ναύαρχος Ντερνύς πρωτύτερα. Πῆγα καὶ τόκαμα βίζιτα καὶ μοῦ εἶπε ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ μπορέσω νὰ πολεμήσω τὸν Μπραϊμη. Τοῦ εἶπα : « Τέτοιες συνθήκες δὲν ἔκαμα, ὅταν ἔφυγα ἀπὸ τὸ Νιόκαστρο· ὅτι δὲν εἶχα ζαϊρὲ ἐκεῖ καὶ θὰ τὸν πολεμήσουμεν ἐδῶ, νὰ εἰμαστε καὶ τὰ δυὸ μέρη χορτάτα ».

Δυνάμωσα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καλὰ, νὰ πολεμήσουμεν ἐκεῖ ὅσο νὰ λιώσουμε. Ὅτι, ἂν μᾶς πάρῃ αὐτὴν τὴν θέσιν, πάγει καὶ τ' Ἀνάπλι...

Ἐκεῖ ὁποῦ ἴφκιανα τὶς θέσες εἰς τοὺς Μύλους, ἦρθε ὁ Ντερνὺς νὰ μὲ ἰδῇ. Μοῦ λέγει : « Τί κάνεις αὐτοῦ ; Αὐτὲς οἱ θέσες εἶναι ἀδύνατες· τί πόλεμον θὰ κάμετε μὲ τὸν Μπραίμη αὐτοῦ ; — Τοῦ λέγω, εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσες κι ἐμεῖς, ὅμως εἶναι δυνατὸς ὁ Θεός, ὁποῦ μᾶς προστατεύει· καὶ θὰ δείξουμεν τὴν τύχη μας σ' αὐτὲς τὶς θέσες τὶς ἀδύνατες. Κι ἂν εἴμαστε ὀλίγοι εἰς τὸ πλῆθος τοῦ Μπραίμη, παρηγοριόμαστε μ' ἓναν τρόπον, ὅτι ἡ τύχη μᾶς ἔχει τοὺς Ἕλληνες πάντοτε ὀλίγους. Ὅτι ἀρχὴ καὶ τέλος, παλαιόθεν καὶ ὡς τώρα, ὅλα τὰ θερία πολεμοῦν νὰ μᾶς φᾶνε καὶ δὲν μποροῦνε· τρῶνε ἀπὸ μᾶς καὶ μένει καὶ μαγιά. Καὶ οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νὰ πεθάνουν· κι ὅταν κάνουν αὐτήν τὴν ἀπόφασιν, λίγες φορὲς χάνουν καὶ πολλὰς κερδαίνουν. Ἡ θέση, ὁποῦ εἴμαστε σήμερα ἐδῶ, εἶναι τοιοῦτη· καὶ θὰ ἰδοῦμεν τὴν τύχη μας οἱ ἀδύνατοι μὲ τοὺς δυνατούς. — Τρὲ μπιὲν » λέγει κι ἀναχώρησε ὁ ναύαρχος.

Ἀπάντησις τοῦ ἀγωνιστοῦ εἰς τὸν Ἐιδὲκ

Ὁ Μακρυγιάννης ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Βαυαροὺς διὰ τὸ ζήτημα τῆς βαθμολογίας τῶν ἀγωνιστῶν.

Τότε τοῦ λέγω : « Ἐγὼ κι ἀπλὸ στρατιώτῃ νὰ μὲ βάλετε στρέγω διὰ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδας μου. Ὅμως ἐδῶ δουλεῖ ἀδικία· καὶ δὲν εἶναι δικές σας γνώσες αὐτές, εἶναι ἀλλοιῶν· καὶ δὲν θὰ πᾶμεν καλὰ ». Ἐγὼ τό εἶπα ἀπαθῆς. Ὁ φίλος μου ὁ Ἀιντέκ ἐπειράχτη καὶ μόκρινε μὲ πολὺ φαρμάκι. « Ὅ,τι σᾶς λένε, αὐτὸ θὰ κάμετε, καὶ γινώμες δὲν μπορεῖτε νὰ δώσετε, ὅτι ὁ Μπαυαρία ἔχει τριάντα χιλιάδες *μπαγενέτα* καὶ φέρνει ἐδῶ καὶ σᾶς ὑποτάζει ». Τότε βρέθηκα εἰς θέση δεινὴ· νὰ μὴν μιλήσω δὲν μποροῦσα, ὅτι ἀδικιόνταν οἱ ἀγωνισταὶ καὶ βραβεύονταν οἱ κόλακες. Τοῦ λέγω : « Δυστυχία μας τῶν καημένων ! Κακὰ καὶ ψυχρὰ θὰ πᾶμεν. Ἐγὼ σοῦ μίλησα ἀλλιῶς κι ἐσὺ μοῦ ἀπαντεῖς διαφορετικὰ μὲ *μπαγενέτα*. Σᾶς λέγω, ὡς φίλος, νὰ πασκίσετε καὶ τὸν Βασιλέα κι ἐσᾶς ν' ἀγαποῦμεν, κι ὅχι νὰ σᾶς φοβόμαστε. Ὅτι τὸν κιότη χίλιες φορὲς νὰ τὸν ἔβρης κιότη καὶ νὰ τὸν χτυπᾶς, πάγει καλὰ· μιὰ νὰ σὲ χτυπήσῃ, δὲν σὲ φοβᾶται πλέον. Κι αὐτήν τὴν ἡ πατρίδα δὲν λευτερώθῃ μὲ παραμύθια, λευτερώθῃ μ' αἵματα καὶ θυσιῆς· κι ἀπὸ αὐτὰ ἔγινε βασιλείον — κι ὅχι νὰ βραβεύωνται ὁλοένα οἱ κόλακες κι οἱ ἀγωνισταὶ νὰ ἀδικιῶνται. Ὅτι, ὅταν σκο-

τώνονταν οί αγωνισταί, αὐτῆνοι κοιμόνταν. Κι ὅσο ἀγαπῶ τὴν πατρίδα μου δὲν ἀγαπῶ ἄλλο τίποτας. Νὰ ῥθῇ ἓνας νὰ μοῦ εἰπῇ ὅτι θὰ πάγῃ ὀμπρὸς ἡ πατρίδα, στρέγομαι νὰ μοῦ βγάλῃ καὶ τὰ δυό μου μάτια. Ὅτι, ἂν εἶμαι στραβὸς καὶ ἡ πατρίδα μου εἶναι καλὰ, μὲ θρέφει· ἂν ἡ πατρίδα μου εἶναι ἀχαμνά, δέκα μάτια νὰ ᾿χω, στραβὸς θὰ νὰ εἶμαι. Ὅτι σ' αὐτὴν θὰ ζήσω, δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ πάγω ἄλλου. — Μοῦ λέγει, τὸν βασιλέα δὲν τὸν ἀγαπᾷς ; — Ὅχι τοῦ λέγω· δὲν ξέρω ψέματα. Ὅταν χαθῇ ἡ πατρίδα μου, οὔτε αὐτὸς μ' ἔχει ὑπήκογόν του οὔτε ἐγὼ βασιλέα. Καὶ δι' αὐτὸ χρειάζεται δικαιοσύνη ἀπὸ σᾶς κι ὅχι φοβέρες μὲ μπαγενέτες ».

Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη « Ἀπομνημονεύματα »

2. ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Θ. Κολοκοτρώνη εἰς Γ. Τερτσέτην)

α) Ὁ Κολοκοτρώνης ἐναντίον τοῦ Ἱμπραήμ

Πολλοὶ ἐφώναζαν τότε καὶ ἡ ἰδίᾳ ἡ Κυβέρνηση μὲ ἔγραφε νὰ συστήσω γενικὸ στρατόπεδο καὶ νὰ κάμω ἓνα γενικὸ πόλεμο. Αὐτοὶ ὅμως δὲν ἤξευραν τὴν κατάστασίν μας, διότι οἱ Τοῦρκοι εἶχαν πιάσει τὸ κέντρο καὶ δὲν μᾶς ἄφηκαν ποτὲ νὰ συγκεντρωθοῦμε δέκα καὶ δεκαπέντε χιλιάδες νὰ ἀντιπαραταχθοῦμε εἰς τὸν ἐχθρό. Κάθε ἐπαρχία ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὑπεράσπισίν της. Ἐπειτα ὁ τόπος εἶχε ἐρημωθῇ, ὁ πόλεμος δὲν ἄφηνε νὰ καλλεργῇται, ψωμί δὲν ἐβρίσκαμε, ἡ Κυβέρνηση ἦτον μόνο διὰ τὸ ὄνομα, διότι δὲν εἶχε καὶ ἐκείνη καὶ δὲν μᾶς ἔστελνε, μόνο μὲ ἀστάχια, ψάρι καὶ μὲ κρέας ἐζούσαμε εἴκοσι καὶ τριάντα ἡμέρες. Καὶ ἂν ἐκάμναμε καὶ ἓνα γενικὸ πόλεμο καὶ ἐχάνοντο τέσσερες ἢ πέντε χιλιάδες, ἦτο ἀδύνατο νὰ μεταμαζεύσω στράτευμα, ἐνῶ, ἐὰν ἐχάνοντο καὶ δέκα - δεκαπέντε χιλιάδες παλιαραπάδες, ἔφerven ἄλλους ὁ Ἱμπραῖμης.

Εἰς αὐτὴ τὴν περίστασι οἱ τσοπάνηδες μᾶς ἐβοήθησαν πολὺ, διὰτὶ ὅλο μὲ τὰ ζωντανὰ τοῦ κόσμου ἐβαστίετο στρατόπεδο. Εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀκροβολιστικούς πολέμους ὅλοι εὐδοκίμησαν, ὅλοι, πλην κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἀντωνάκης Κολοκοτρώνης, ὁ Κορέλας ἀπὸ τὸ Ἀρ-

κουδόρεμα, ὁ παπα - Δημήτρης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι· ἐσκότωναν πότε εἴκοσι, πότε τριάντα, σαράντα, πενήντα. Εἰς ὅλες τὲς ἐπαρχίες ἀπαντοῦσε ἀντίσταση. Οἱ Ἀρκαδινοὶ καὶ οἱ Κοντοβουνίσιοι καὶ ὅλοι οἱ Μεσσηνιοὶ ἐπῆγαιναν εἰς τὰ Μοθωκόρωνα καὶ τοὺς ἐκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐσκότωναν καὶ τοὺς ἐπαιρναν πότε εἴκοσι, πότε τριάντα, σαράντα, μουλάρια, καὶ ἔτσι ἐζοῦσαν, διατὶ μισθὸν οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπῆραν, παρὰ ἀπὸ τὰ τούρκικα λάφυρα ἐζοῦσαν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπῆγαιναν εἰς ἓνα βουνό, ἐρχόντανε οἱ Τούρκοι, ἔφευγαν καὶ ἐπῆγαιναν εἰς ἄλλο βουνό· ὅλα αὐτὰ ἐγίνοντο εἰς τὰ 1826.

Ἐπειδὴ τοῦ ἐχάλασα τοὺς μύλους τοῦ Ἰμπραίμη, δὲν εἶχε πλέον πῶς νὰ ἔχῃ ζωτροφίες. Ἄνοιξε δρόμο ἀπὸ τὰ Μοθωκόρωνα ἕως τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἀπὸ τὴν Μεσσηνία ἔστειλε φορτηγὰ μὲ ζωτροφίες, ἔπιασε εἰς τοῦ Ἰσαρι καὶ ἔκαμε στρατόπεδο. Ἀφοῦ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἐφοδίασε διὰ κάμποσο καιρὸ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἄφηκε καὶ πέντε χιλιάδες φρουρά, αὐτὸς ἐσυνάχθηκε εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Ἀφοῦ ἔμαθα ἀπὸ ζωντανοὺς Ἀράπηδες, ποὺ ἔπιαναν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὁ Ἰμπραίμης ἐτοιμάζεται, διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴ Γαστοῦνη καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μισολόγγι, ἔγραψα εἰς τὴν Κυβέρνηση καὶ τοὺς ἔδιδα γνώμη μὲ δυὸ γράμματά μου, ὅτι νὰ μοῦ δώσουν τὴν ἄδεια νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Γαστοῦνην ἢ ἄλλον νὰ στείλουν, διὰ νὰ σηκώσουν ὅλες τὲς ζωτροφίες, ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Γαστοῦνη, καὶ νὰ τὲς ἐμβάσουν εἰς τὸ Μισολόγγι, καὶ ἂν ἤθελαν μὲ ἀκούσει, ὁ Θεὸς ἡξεύρει πῶς ἤθελε γυρίσουν τὰ πράγματα, διατὶ τὸ Μισολόγγι δὲν ἤθελε πέσει ἔχοντας ζωτροφίες. Εἶχαν καιρὸν εἴκοσι ἡμέρες· τοὺς ἔδωσα τὴν εἶδηση πρωτύτερα. Ἐφοδίασε τὰ τρία φρούρια μὲ στρατεύματα καὶ ζωτροφίες, καὶ ἐκίνησε διὰ τὴν Γαστοῦνη. Οἱ Γαστουναῖοι, ἄλλοι ἐπῆραν τὰ βουνὰ καὶ ἄλλοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Χλομούτσι· ἀπὸ τὲς ζωτροφίες ἄλλες ἔκαψε καὶ ἄλλες ἐβάσταξε καὶ τὲς ἐπῆρε στὸ Μισολόγγι.

β) Ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου

Τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων ἔκαμαν γιουρούσι στὸ Μισολόγγι οἱ ἥρωες τοῦ Μισολογγιοῦ, σὲ τόσες χιλιάδες ἀσκέρι, σὲ τόσα κανόνια, χαντάκια, καρβαλιάρια· ἐγλίτωσαν δυὸ χιλιάδες καὶ τὸ γυναικόπαιδο ἔγινε θῦμα. Μᾶς ἦλθε ἡ εἶδηση Μεγάλῃ Τετράδῃ, εἰς τὸ

δειλινό, πού είχε παύσει ή Συνέλευση καί εἴμεθα εἰς κάτι ἴσκιους. Μᾶς ἦλθε εἰδηση, ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη. Ἔτσι ἐβάλαμε τὰ μαῦρα ὅλοι, μισή ὥρα ἐστάθη σιωπὴ πού δὲν ἔκρινε κανένas, ἀλλ' ἐμέτραε καθένas μὲ τὸ νοῦ του τὸν ἀφανισμό μας. Βλέποντας ἐγὼ τὴ σιωπὴ ἐσηκώθηκα εἰς τὸ πόδι καὶ τοὺς ὀμίλησα λόγια, διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν. Τοὺς εἶπα ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη ἐνδόξως καὶ θὰ μείνη αἰῶνας αἰῶνων ἡ ἀνδρεία. Ἐὰν βάλωμε τὰ μαῦρα καὶ ὀκνεύσωμε, θὰ πάρωμε τὸ ἀνάθεμα καὶ θὰ πάρωμε τὸ ἀμάρτημα τῶν ἀδυνάτων ὄλων. Μὲ ἀπεκρίθησαν : « Τί νὰ κάμωμε τώρα, Κολοκοτρώνη ; ». « Τί νὰ κάμωμε ; » τοὺς λέγω. « Τὴν αὐγὴ νὰ κάμωμε συνέλευση, νὰ ἀποφασίσωμε κυβέρνηση, πέντε, ἕξι, ὀκτῶ ἄτομα, διὰ νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ νὰ διαλέξωμε καὶ ἄτομα νὰ ἀποφασίσουν νὰ ἀνταποκρίνονται μὲ τὰ ἐξωτερικὰ (πού τότε ἦτο περασμένος καὶ ὁ μινίστρος Κάνιγγ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολη)· ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως διὰ τὰ ἐξωτερικὰ νὰ δίδῃ λόγο εἰς τὴν Κυβέρνηση καὶ εἰς τὸ λαό, καὶ ἡμεῖς οἱ ἄλλοι νὰ σκορπίσωμε εἰς τὲς ἐπαρχίες καὶ νὰ πιάσωμε γενικῶς τὰ ἄρματα, ὡς τὰ πρωτοπιάσαμε εἰς τὴν Ἐπανάστασιν ».

Θ. Κολοκοτρώνη, « Ἀπομνημονεύματα »

3. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΕΝΘΥΜΗΜΑΤΑ

Ἀπὸ τὰ μέσα Φεβρουαρίου 1826 ἄρχισαν πολλὲς φαμελιές νὰ ὑστεροῦνται τὸ ψωμί. Μία Μεσολογγίτισσα, Βαρβάρηνα ὠνομάζετο, ἣτις περιέθαλπεν ἀσθενῇ καὶ τὸν αὐτάδελφόν μου Μῆτρον, ἔτελείωσε τὴν θροφήν της καὶ μυστικά, μαζί μὲ ἄλλες δύο φαμελιές Μεσολογγίτικες, ἔσφαξαν ἕνα γαῖδουράκι, πωλάρι, καὶ τὸ ἔφαγαν.

Τὲς ηῦρα, ὅπου ἔτρωγαν· ἐρώτησα ποῦ ηῦραν τὸ κρέας καὶ τρόμαξεν ἡ ψυχὴ μου, ὅταν ἄκουσα ὅτι ἦτον γαῖδούρι.

Μία συνδροφιὰ στρατιωτῶν Κραβαριτῶν εἶχεν ἕναν σκύλον καὶ κρυφὰ καὶ αὐτοὶ τὸν ἔσφαξαν καὶ τὸν μαγείρευσαν. Ἐμαθητεύθη καὶ τοῦτο.

Ἡμέραν παρ' ἡμέραν αὐξάνουσα ἡ πείνα, ἔπεσε καὶ ἡ πρόληψις κι ὅλα τοῦ νὰ τρώγουν ἀκάθαρτα καὶ ἄρχισαν ἀναφανδὸν πλέον νὰ σφάζουν ἄλογα, μουλάρια καὶ γαῖδούρια καὶ ἀκόμη νὰ τὰ πωλοῦν μία λίρα τὴν ὁκὰ οἱ ἰδιοκτῆται των — καὶ ποῦ νὰ προφθάσουν ;

Τρεῖς ἡμέρες ἐπέρασαν καὶ ἐτελείωσαν καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα.

Περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου οἱ στρατιῶται εἶχαν ἀπὸ 2 - 3 ὁκ. ἀλεύρι ἕκαστος καὶ ἄλλοι καθόλου.

Ἐδιορίσθη μία Ἐπιτροπὴ νὰ παρατηρήσῃ εἰς ὅλας τὰς οἰκίας, καὶ εἰς τὰ κιβώτια ἀκόμη τῶν οἰκογενειῶν, καὶ ὅ, τι ἀλεύρι εὑρεθῇ νὰ τὸ συνάξῃ, διὰ νὰ διανεμηθῇ κατ' ἄνδρα εἰς ὅλους, στρατιώτας καὶ πολίτας, μικροὺς καὶ μεγάλους, ὥστε νὰ σώσωμεν τὴν τροφὴν ὅλοι ἴσια.

Ἐξετάσασα κατὰ σειρὰν ὅλας τὰς οἰκίας, μόλις ἤϋρεν 600 ὁκάδες· καὶ ἕως 600 ἄλλες ὁκάδες, ὅπου εἶχαν αἱ εὑρεθεῖσαι σάκκινες, 1200. Τοῦτο τὸ ἀλεύρι ἐμοιράσθη μὲ ἐν φιλτζ' ἀνὶ ὡς μέτρον. Ἐμοιράσαν καὶ ἀπὸ ἐν φιλτζιάνι κουκιά. Ἀρχισαν λοιπὸν νὰ σμίγουν ἐτοῦτο τὸ ὀλίγον κουκὶ καὶ ἀλεύρι εἰς τὴν τέντζερην καὶ βάνουν μέσα καὶ καβούρους στουμπίζοντές τους.

Ὁ συνεργάτης τοῦ Κου Γ. Μενεσθέα, τυπογράφου, καθήμενος εἰς τὴν οἰκίαν μας ἔσφαξε καὶ ἔφαγε μίαν γάταν καὶ ἔβαλεν τὸν ψυχογιὸν τοῦ Στορνάρη καὶ ἐσκότωσαν ἄλλην μίαν. Τοῦτος ὑπέμνησεν εἰς τοὺς ἄλλους νὰ πράξουν τὸ ἴδιον καὶ εἰς ὀλίγες ἡμέρες γάτα δὲν ἔμεινεν.

Ὁ Ἀγιομαυρίτης ἱατρὸς Π. Στεφανίτης ἐμαγείρευσεν τὸν σκύλον του μὲ λάδι, ἀπὸ τὸ ὅποῖον εἶχαμεν ἀρκετόν, καὶ ἐπαινοῦσε τὸ φαγὶ του ὅτι ἦτον τὸ πλέον νοστιμώτερον.

Ἀρχίσαμεν περὶ τὰς 15 Μαρτίου τὲς πικραλῆθρες, χορτάρι τῆς θαλάσσης· τὸ ἐβράζαμεν πέντε φορές, ἕως ὅτου ἐβγαίνειν ἡ πικράδα, καὶ τὸ ἐτρώγαμεν μὲ ξίδι καὶ λάδι ὡσὰν σαλάτα, ἀλλὰ καὶ μὲ ζουμί ἀπὸ καβούρους ἀνακατωμένον καὶ τοῦτο.

Ἐδόθησαν καὶ εἰς τοὺς ποντικούς, πλὴν ἦτον εὐτυχῆς ὅστις ἐδύνατο νὰ πιάσῃ ἕναν. Βατράχους δὲν εἶχαμεν, κατὰ δυστυχίαν.

Ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς θροφῆς αὖξαναν αἱ ἀσθένειαι, πονόστομος καὶ ἀρθρίτις.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὕρισκόμασθον, ὅταν μᾶς ἐφθασεν τὸ γράμμα τῶν ἀπεσταλμένων μας εἰς Ναύπλον, συσταῖνον νὰ βαστάξωμεν 12 ἡμέρες καὶ νὰ φάγωμεν ἐν ἀνάγκῃ ἕνας τὸν ἄλλον.

Μὲ αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐπολέμησαν οἱ ἀθάνατοι τῆς Κλείσοβας 13 ὥρες.

4. Η ΠΕΝΙΑ ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

«Ὅ,τι λέγει ὁ Ἡρόδοτος περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀρμόζει κάλλιστα καὶ ἐπὶ τοῦ Κοραῆ, ὅστις ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἔσχε πάντοτε ἀδιάζευκτον σύντροφον τὴν πενίαν — «θηρίον βαρύτατον» ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὴν ὁ Μένανδρος.

Ὁλίγον πρὶν ἀπάρῃ ἐκ Σμύρνης, παρεκάλεσε τὸν Πρωτοψάλτην νὰ πωλήσῃ ἐπιπλά τινα καὶ σκεύη, ἐλπίζων ὅτι τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως ἀργύριον θὰ ἐπῆρκει εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ χρείας. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1872, μικρὸν μετὰ τὸν κατάπλου εἰς Λιβόρνον, ἔγραφε κατεπειγόντως πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην :

«Σοῦ ἐνθυμίζω νὰ ἐπιμεληθῇς τὴν πώλησιν ἐκείνων τῶν ὀλίγων πραγμάτων, διὰ νὰ μὲ στείλῃς χωρὶς ἀναβολὴν τὰ ἐξ αὐτῶν συναχθησόμενα ἀργύρια».

Ὁ Πρωτοψάλτης προσκόπτων εἰς ἐμπόδια, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ ραδίως τοῦ φίλου τὴν ἐντολήν.

«Πίστευσόν μοι (ἔγραφεν ὁ Κοραῆς) ὅτι, ὅταν ἦλθεν ἡ πόστα καὶ δὲν ἔλαβα τὰ ἐλπιζόμενα, ἠγανάκτησα μεγάλως μάλιστα, διότι ἐπρόσμενον αὐτὰ τὰ ὀλίγα ἀργύρια, διὰ νὰ ἀγοράσω μερικὰ ἀναγκαιότατα βιβλία, χωρὶς τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάγω ἐμπρός».

Καὶ πάλιν :

«Ὅσα εἶδη ἰδικὰ μου ἔμειναν εἰς χεῖράς σου, κάμε τρόπον (νὰ ζῆς) νὰ τὰ πωλήσῃς τὸ γρηγορώτερον· τὸ νὰ προσμένῃς περισσότερον εἶναι ἀνωφελές· εἶπε τοῦ ἀδελφοῦ μου νὰ σοῦ δώσῃ καὶ μερικὰ ὑποκάμισα παλαιά, διὰ νὰ πωλήσῃς καὶ αὐτὰ».

Ἐπὶ πᾶσιν ἐδέετο ὁ Κοραῆς τοῦ Πρωτοψάλτου νὰ πωλήσῃ ὅπερ ἀφῆκεν αὐτῷ ὠρολόγιον, προσέτι δὲ καὶ σιδηροῦν τι κιβώτιον.

«Ἐλπίζω νὰ μὲ γράψῃς μὲ πρῶτον, ὅτι ἐπώλησας τὸ ὠρολόγιον καὶ τὸ σιδηροῦν κιβώτιον· ἂν δὲν τὸ ἔκαμες, μὴ βραδύνῃς νὰ τὸ κάμῃς, διότι εἶμαι γυμνὸς ἀκόμη ἀπὸ βιβλία καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα. Ἄν εἶναι ἀδύνατον νὰ πωλήσῃς εὐθύς τὸ ὠρολόγιον, παρακάλεσον τὸν ἐξάδελφόν μου Κ. Διαμαντῆν νὰ σὲ δανείσῃ 50 γρόσια, λαβὼν ἐνέχυρον πρὸς ὦραν τὸ ὠρολόγιον, καὶ πέμψον αὐτὰ χωρὶς ἀναβολὴν».

Ὁ ὑπὸ τῆς πενίας πάσχων Κοραῆς, πρὸς ἀποφυγὴν ἐξόδων ἀπέστελλε τὰ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην γράμματα οὐχὶ διὰ τοῦ τα-

χυδρομείου, αλλά διὰ φίλων· ὁ δὲ Πρωτοψάλτης λαμβάνων τὰς ἐπιστολὰς κατόπιν ἐορτῆς ἡσχαλλε καὶ ἡγωνία ἐπὶ τῇ βραδύτητι τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐν τοῖς γράμμασι περιεγράφοντο τὰ τότε μεγάλα πολιτικά καὶ πολεμικά συμβάντα.

« Νὰ μὴν αἰτιάσαι (ἀποκρίνεται ὁ Κοραῖς) μήτε Γάλλους μήτε Μαλτέζους, ἀλλὰ τὴν κατάρaton πενίαν, «ἣς οὐδὲν πέφυκεν ζῶον ἐξωλέστερον ». Παρακαλεῖ δὲ τὸν Πρωτοψάλτην « νὰ γράφῃ εἰς χάρτην τῆς πόστας χάριν οἰκονομίας καὶ ἂν δὲν τὸν ἔχῃ, νὰ τὸν ζητῇ ἀπὸ τὸν Δόμινον (Κεῦνον) ».

Καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐν Μομπελλιῇ διατριβῆς του ἡγωνίζετο ὁ Κοραῖς πρὸς τὴν ἔνδειαν.

« Προσπαλαίω μὲ δύο φοβεροὺς καὶ ρωμαλέους ἐχθροὺς, τὴν πενίαν καὶ τοὺς κόπους τῶν μαθημάτων· καὶ ποῖος ; ὄχι κανένας Ἡρακλῆς, ἀλλ' ἄνθρωπος λεπτῆς καὶ νοσηρᾶς κράσεως. Σὲ βεβαιώνω, ἀδελφέ, ὅτι καὶ ὁ πέρυσι καὶ ὁ ἐφέτος πυρετός μου δὲν εἶχεν ἄλλην αἰτίαν παρὰ τὴν ἀπορίαν μου καὶ τὴν καθημερινὴν μέριμναν τῆς αὔριον καὶ τὸν φόβον νὰ μὴ μὲ λείψωσι τὰ ἀναγκαῖα· εἰς τὴν τελευταίαν μου νόσον εὐρέθην μὲ 5 μόνον γρόσια ».

Καὶ αὖθις :

« Εὐρίσκομαι κατὰ τὸ παρὸν καλὰ, ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρίσκειται καλὰ, ὅστις εὐρίσκεται εἰς ἀναργυρίαν. Μὴν ἐρωτᾷς, ἀδελφέ, πόσῃ στενοχωρίαν ἐδοκίμασα καὶ δοκιμάζω. Τὸ διὰ τί δὲν ἔγινα σφάγιον τῶν ἀλλεπαλλήλων μου συμφορῶν, εἰς ἄλλο δὲν τὸ ἀποδίδω, πάρεξ εἰς μίαν ἐξαίρετον πρόνοιαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ Θεὸς δι' ἐμέ, δὲν ἠξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν ». Εἶπε καὶ ὁ Σχίλλερος ἡ ὁ Γκαϊτε, δὲν ἐνθυμούμεθα καλῶς ὁπότερος, ὅτι « καὶ ὁ ὑγιὴς ἄνθρωπος, ἀπορῶν χρημάτων, εἶναι κατὰ τὸ ἡμισυ ἄρρωστος ».

Ἀλλὰ τί ἔγινε τὸ κακόμοιρον τοῦ Κοραῖ ὠρολόγιον ; Ἔτη ἐπὶ ἔτεσι παρῆλθον, ἀλλ' ὅμως ἔμενεν ἄπρατον.

« Εἶδα (ἔγραφε πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην) καὶ τὰ ὅσα ἐδοκίμασας διὰ τὸ ὠρολόγιον, ὅσα εἶπας τὸν μεσίτην, ὅσα σὲ εἶπεν ὁ μεσίτης, τοὺς κόπους τοῦ ὠρολογᾶ, διὰ νὰ τὸ καθαρίσῃ, τοὺς ἰδικούς σου, διὰ νὰ τὸ μεταφέρῃς ἀπὸ τοῦ ὠρολογᾶ εἰς τὸν μεσίτην καὶ ἀπὸ τοῦ μεσίτου εἰς τὸν ὠρολογᾶν· βάσανα μεγάλα καὶ φοβερά, διὰ τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν συμπάσχω, μήτε σὲ λυτποῦμαι παντάπασιν, ὅτι εἶναι ἐκούσια καὶ δὲν δύνασαι νὰ αἰτιαθῇς μήτε θεὸν μήτε τύχην. Ἀφοῦ

τὸ ἔλαβες εἰς χεῖρας αὐτὸ τὸ ἀτυχὲς ὥρολόγιον, τὸ ἐνόμισας θησαυρόν, σὲ ἐφάνη, δὲν ἡξεύρω πῶς, πολυτελέστερον λίθων τιμίων, καὶ ἀπεφάσισας νὰ κερδίσης ἀπ' αὐτὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν ζωοτροφίαν μου. Θαυμάζω ὅτι δὲν εὐρέθη ἀκόμη τις νὰ σὲ δώσῃ τοῦλάχιστον χίλια γρόσια ».

Χαλεπῶς καὶ περιλύτως μνημονεύει ἐκάστοτε τὰ χρέη του ὁ Κοραῖς λέγων ὅτι « ἐορτὴν ἐορτῶν καὶ πανηγυριν πανηγύρεων θέλει εἶναι πρὸς αὐτὸν ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν θέλει ἀξιῶσει αὐτὸν ὁ Θεὸς νὰ πληρῶσῃ τὰς ὀφειλάς του ».

Ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ ἱκανὴν τῶν βιβλίων του μερίδα, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ ἐκ τῆς πείνης.

« Ἦναγκάσθη (λέγει) νὰ πωλήσω μέρος τῶν βιβλίων μου, διὰ νὰ μὴ λιμοκτονηθῶ. Εἰς αὐτὸν τὸν φρικτῶδη χειμῶνα (ἐπὶ τοῦ 1796) ἔχασα τὰ δύο τριτημόρια τοῦ αἵματός μου ἀπὸ τὰς αἰμορροΐδας, πολλάκις δὲ ἐλιποθύμησα. Ἐλευθερωθεὶς καὶ ἀπ' αὐτὸ εἶχον χρεῖαν καὶ περισσοτέρας τροφῆς καὶ περισσοτέρας ἀναπαύσεως τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, διὰ νὰ ἀναλάβω τὰς δυνάμεις μου· ἡ τροφή μου ἐστάθη πολλάκις μία οὐγγία ἄρτου καθ' ἡμέραν, ἐπειδὴ ἡ λίτρα τοῦ ἄρτου ἐπωλήθη ἕως εἴκοσι γρόσια ».

Κατὰ τὸ ἀρχαῖον ρητὸν « οὐδὲν ἀθλιώτερον ἀπόρου γέροντος »· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ καὶ ἐν τῷ γήρᾳ ἐμαστίζετο δεινῶς ὁ Κοραῖς ὑπὸ τοῦ στυγεροῦ τῆς πενίας δαίμονος. Ἐπὶ τοῦ 1824 ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐκποιήσῃ μέρος τῶν βιβλίων του, ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς πολλαπλᾶς αὐτοῦ χρεῖας.

« Μὴν ἀμφιβάλλης (ἔγραφε τῇ 7ῃ Νοεμβρίου 1824 πρὸς τὸν φίλον του Ρῶταν) ὅτι κανεὶς ἐκ τῶν ἐδῶ ὀλίγων πιστῶν φίλων μου, ἂν ἐγνώριζε τὴν κατάστασίν μου, δὲν ἤθελε μὲ ἀνασύρειν πάραυτα ἀπὸ τὴν ὁποῖαν βασιανίζομαι γέενναν ἡμέρας καὶ νυκτός. Δὲν σὲ λέγω παραμύθια· ἰδοὺ τί μὲ συνέβη ταύτας τὰς ἡμέρας ! Ἕνας ἀπὸ τοὺς εἰρημένους φίλους μου, ὁ τυπογράφος Διδότος, νέος χαριτωμένος, ἔμαθε, δὲν ἡξεύρω πόθεν, ὅτι πωλῶ μέρος τῆς βιβλιοθήκης μου. Χωρὶς νὰ μὲ φανερώσῃ τίποτε περὶ τούτου, ἤρχισε νὰ μὲ προσφέρει δάνεια, ἂν ἔχω χρεῖαν· βλέπων ὅτι δὲν τὰ ἐδεχόμην, μοῦ ἐπρόβαλε νὰ ἀγοράσῃ τὴν βιβλιοθήκην μου, μὲ συνθήκην νὰ μὴ τὴν παραλάβῃ ἢ μετὰ τὸν θάνατόν μου. Τὸν εὐχαρίστησα ἀπὸ ψυχῆς λέγων ὅτι δὲν κατήντησα ἀκόμη εἰς τόσῃν ἀνάγκην ».

Τοῦ Κοραῆ αἱ ἀνάγκαι ἦσαν ἀληθῶς δεινόταται καὶ κατεπίγουσαι, ὁ μέγας ὅμως ἀνὴρ εἶχεν ἐκάστοτε ἐν διανοίᾳ τὸ παλαιὸν παράγγελμα « σοφοὶ συγκρύπτουσιν οἰκείας βλάβας », τὴν φοβερὰν δὲ χρηματικὴν αὐτοῦ ἀπορίαν ἐφύλαττεν ἐπομένως ἀπόρρητον. Ἦτο δὲ οὐ μόνον ἀξιοπρεπὴς ἐν τῇ πενίᾳ του· θὰ ἔστεργε μᾶλλον νὰ διαφθαρή ὑπὸ λιμοῦ ἢ νὰ ἀφαιρεθῇ ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν καὶ αὐτεξουσιότητα.

« Δὲν λυποῦμαι ὅτι εἶμαι πτωχὸς (ἔλεγε)· σπαράσσει μόνον τὴν καρδίαν μου ὁ φόβος μήπως ἡ πενία ἀρπάσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν μου ».

Οὐδεμίαν, οὐδὲ τὴν ἐλάχιστην, ἀπεδέχετο συνεισφοράν.

« Εὐεργεσίαν δέχομαι μετ' εὐχαριστίας, ἐπειδὴ εἶμαι ἀκόμη εἰς κατάστασιν νὰ ἀντευεργετήσω· ἐλεημοσύνην δὲν ἔλαβα ἀκόμη ἀπὸ κανένα. Ἐγγραφα ἀποκρινόμενος εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα ὅτι δὲν δέχομαι τὴν κατ' ἔτος τῶν 500 ταλίων βοήθειαν ».

Ὅτε ἔμαθεν ὅτι ὁ Κοντόσταυλος καὶ ὁ Ρώτας προέτρεψαν τοὺς ἄλλους Χίους νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ :

« Σᾶς παρακαλῶ θερμῶς (ἀνήγγειλε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κοραῆς) νὰ παύσητε νὰ ἐνοχλῆτε τοὺς συμπολίτας δι' ἐμέ ».

Ἐνίστε φιλότιμοί τινες καὶ φιλοπάτριδες Χῖοι ἀπέστειλαν αὐτομάτως πρὸς τὸν Κοραῆν μικρὰ χρηματικὰ βοηθήματα· οὗτος δέ, ἵνα μὴ λυπηθῇ τοὺς εὐπροαιρέτους καὶ εὐπροθύμους φίλους καὶ συμπολίτας, δὲν ἀπειποιεῖτο μὲν τὰς ἀποστελλομένας χορηγίας, ἀλλ' ἀνταπέσπελλε παραχρῆμα πρὸς τοὺς χορηγοὺς βιβλία (ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδεδομένων) ἴσης ἀξίας πρὸς τὴν προσφοράν.

« Οἱ Σεκιάραι καὶ Ἀργένται (ἔγραφε) μ' ἔστειλαν 150 φρ. ὡς ἐτήσιον μὴ ζητοῦντες τίποτε. Ἄλλ' ὅμως ἔκρινα δικαιότερον νὰ τοὺς πληρώσω καὶ αὐτοὺς εἰς τόσους Ξενοκράτας, καὶ τοὺς ἐπλήρωσα. Ἐπιθυμοῦσα νὰ συνεργήσω περισσότερον εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις πόρων μὲ ψήνει καὶ μὲ τηγανίζει καὶ ἔχει δεμένας τὰς χεῖράς μου μὲ βαρεῖας καὶ ὀδυνηρὰς ἀλυσίδας ».

« Ἡ πενία μου, τὴν ὁποίαν βλέπω ὅτι γνωρίζεις, (ἔγραφεν ὀγδοηκοντούτης πρὸς τὸν Καποδίστριαν) δὲν μὲ καταισχύνει, ἐπειδὴ δὲν ἐγεννήθη οὗτ' ἀπ' ἀργίαν οὗτ' ἀπ' ἀσωτίαν, ἀλλ' ἀπὸ περιστάσεις ἀπροσδοκῆτους· μὲ θλίβει ὅμως, διότι μ' ἐμποδίζει νὰ συνεισφέρω κι ἐγὼ ὅσον ἐπιθυμῶ εἰς τὰς πολλὰς χρεῖας τῆς πατρίδος. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἔλειψα νὰ πέμψω δῶρα τινὰ εἰς τὴν ἐν Ναυπλίᾳ φιλαν-

θρωπον ὀνομαζομένην ἑταιρείαν, ἥτις δὲν μ' ἐφίλανθρωπεύθη οὐδὲ κἄν μὲ μίαν ἀπόκρισιν ».

Ὅποσον ἐπὶ τέλους συνησθάνετο ὁ Κοραῆς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς πενίας, γίνεται δῆλον ἐξ ὧων ἔγραφεν ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς τὰς Ἐπικτῆτου διατριβάς :

« Ἄν ἀμφιβάλλῃ τις ὅτι ἔχει καὶ ἡ πενία τὴν μεγαλοπρέπειάν της, ἃς ἐρωτήσῃ τὸ λογικόν του, τίνα κρίνει μεγαλοπρεπέστερον τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον πέμποντα δωρεὰν εἰς τὸν Φωκίωνα ἑκατὸν τάλαντα ἢ τὸν ἀποστρεφόμενον τὴν δωρεὰν ταύτην Φωκίωνα ».

Ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1825 μέχρι τῆς τελευτῆς του ὁ Κοραῆς ἐπορίσατο τὸν βίον ἐξ ἐτησίου δανείου ἐπὶ τόκῳ 6 % τεθέντων ἐνεχύρων τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῶν ἐκδόσεών του. Ἐπὶ τῷ εὐφύμῳ ὀνόματι δανείου (ἵνα μὴ προσβληθῇ ἡ φιλοτιμία τοῦ σεβαστοῦ γέροντος) ἐτέλεσαν τὸν ἔρανον τοῦτον πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Ζαννῆς Βλαστός ἀνὰ φράγκα 600 κατ' ἔτος, ὁ Ἰάκωβος Ρώτας ἀνὰ 500, ὁ ἐν Τεργέστῃ Ἀμβρόσιος Στεφάνου Ράλλης ἀνὰ 300, ὁ Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος ἀνὰ 300 καὶ πέντε ἢ ἐξ ἄλλοι Χῖοι ἀνὰ ὀλιγώτερα ποσά. Ὁ μὲν Κοραῆς ἐνόμιζεν ὅτι ἐλάμβανε τὰ χρήματα ὡς δάνειον ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐκδόσεών του, ἀλλ' οἱ γενναῖοι τῶν χρημάτων δοτῆρες ἐγίγνωσκον ὅτι τιμὴν καὶ δόξαν περιεποιοῦν πρὸς ἑαυτούς, τιμῶντες οὕτω τῆς Χίου τὸ καύχημα, τὸν μεγαλόφωνον καὶ μεγαλόφωνα κήρυκα καὶ ὑπέρμαχον τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

« Ἀδαμάντιος Κοραῆς »

Διονύσιος Θερεϊανός

5. Ο ΤΟΡΠΙΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ « ΕΛΛΗΣ »

Εἶχε ροδίσει γιὰ καλὰ ἡ αὐγή, ὅταν τὸ ἱερὸ πλοῖο ζύγωνε στὴν Τῆνον γιὰ τὸ μεγάλο γιορτάσι. Ὁ αὐγουστιάτικος ἥλιος, πού 'κανε τ' ὀλόστρωτο Αἰγαῖο ν' ἀντιφέγγῃ τεράστιο πετράδι παραμυθιοῦ, ἔβαφε τριανταφυλλόχρυσή τὴ σπαθάτη σιλουέτα του. Ἡ πολιτεία εἶχε ξυπνήσει. Ἀπὸ τὰ μαγαζάκια τῆς προκουμαίας εἶχε σηκωθῇ κιόλας ἡ βουὴ τοῦ πανηγυριοῦ. Οἱ καμπάνες χτυποῦσαν χαρμόσυνα, τὰ περιστέρια πετοῦσαν πάνω ἀπ' τὰ λουλουδισμένα περιβόλια καὶ τὶς στέγες, ἄνθρωποι χαρούμενοι κυκλοφοροῦσαν στοὺς δρόμους.

Τὸ πλοῖο ἔγραφε γοργὰ κομπὸ τόξο καὶ φουντάρησε στὸ λι-

μάνι απέξω, πεντακόσια πενήντα μέτρα μακριά από τὸ πράσινο φανάρι τῆς μπούκας.

Κάθε καράβι ἔχει τὴ μοίρα του. Ποιὸς θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ βάλῃ μὲ τὸ νοῦ του πῶς αὐτὸ ἐδῶ, σκαρωμένο στὴν Ἀμερικὴ γιὰ λογαριασμό τῶν Κινέζων, πού τὸ ἔθελαν σχολὴ πυροβολικοῦ, θὰ ξεκινούσε ἀπὸ τὰ μακρινὰ νερὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ μὲ τὸ ἐξωτικό ὄνομα « Φέι-Χούνγκ », γιὰ νὰ ῥθῃ μιὰ μέρα νὰ βρῇ τάφο ἱστορικό στο βυθὸ τοῦ Αἰγαίου, σαβανωμένο μὲ τὴ γαλανόλευκὴ τῶν Ἑλλήνων, μ' ἓνα μυθολογικό μας ὄνομα στὴν πρύμνη του ; Μὰ καὶ ποιὸς ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς « Ἑλλης », πού ἦταν ἀραγμένη στὸν Ἀδάμη τῆς Μήλου, θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ φαντασθῇ, ὅταν ὁ στόλαρχος πρόσταξε τὸ καράβι νὰ φύγῃ αὐτὴ τὴ νύχτα γιὰ τὴν Τῆνο, γιὰ τὸ πανηγύρι, πῶς τὸ ταξίδι αὐτὸ θὰ ἔτανε τὸ τελευταῖο τῆς καί, γιὰ μερικοὺς, καὶ τὸ δικό τους ;

Εἶχανε βγῇ ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Μήλου στὴ μιὰ μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Ἀπόλυτὴ μπονάτσα. Ἐπλεαν μὲ εἴκοσι μίλια σὲ θάλασσα γυαλί, πού θὰ μπορούσες νὰ μετρήσης τ' ἄστρα πού καθρέφτιζε. Καὶ ἦταν ὅλα τόσο ἡσυχά, τόσο γλυκά, πού ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦτες νὰ ρωτιοῦνται γιατί νὰ εἶναι τὸ καράβι σὲ πολεμικὴ ἐγερση. Αὐτὴ δὲν ἦτανε νύχτα γιὰ σκληρὰ ἔργα πολέμου, ἀλλὰ γι' ἀγάπη.

Ἐλαφρὸς λίβας ἄρχισε νὰ φυσᾷ καὶ νὰ τυλίγῃ τίς μορφὲς μὲ χλιαρὸ λάδι, ἅμα φουντάρησαν στὴν Τῆνο. Ἡ ὥρα ἦταν ἕξι καὶ μισή. Ἐνα σάλπισμα εὐθυμὸ ἀντιλάλησε : Πρόσταγμα νὰ γίνῃ « ἀνάτασις σημαιῶν ». Τὸ πλοῖο φόρεσε μεμιᾶς τὸ φαιδρὸ τρίγωνο τοῦ μεγάλου σημαιοστολισμοῦ του. Στὰ σκοινιά, πού ἦτανε τὰ σήματα, εἶχανε ράφει καὶ τίς λεγόμενες « ὀριζόντιες σημαῖες ἀναγνωρίσεως », προορισμένες νὰ δείχνουν ἀπὸ μακριὰ στ' ἀεροπλάνα τὴν ἐθνικότητα τοῦ καραβιοῦ.

Στὴν προκυμαία καὶ γύρω ἀπ' τὸ ναὸ τῆς Μεγαλόχαρης ἡ κίνηση τώρα δυναμώνει. Οἱ ἄπειροιπραματευτάδες ἄρχισαν νὰ ζουζουνίζουν σὰ σφήκες ἀνάμεσα στοὺς πανηγυριῶτες. Καὶ τί δὲν πουλοῦσαν ! Σταυροὺς, κομπολόγια, χαρτοκόφτες, κοντυλοφόρους ἀπὸ τ' Ἀγιονόρος, εἰκονίσματα, φυλαχτά, κανατάκια, ξυλογλυπτικὴ, ξυλολεπτουργικὴ, νταντέλες, βεντάλιες, σουτιέν, νυχτικιές, βραχιόλια, μαντίλια, ὅ,τι μπορεῖ νὰ ζαλίσῃ τίς γυναικοῦλες τῶν πανηγυριῶν. Κοντὰ στοὺς ἐμποράκηδες, μέσα στὰ πλήθη, ἀπατεῶνες καὶ λωπο-

δύτες, άρσενικοί καί θηλυκοί, προσπαθοῦν νά πασάρουν τά ψεύ-
τικα δαχτυλίδια τους ἤ νά σουφρώσουν τὸ πορτοφόλι τῶν πιστῶν.

Ἡ πιὸ γελαστή ἀτμόσφαιρα βασίλευε στὴν «Ἑλλη» αὐτὴ τῇ
στιγμῇ. Εἶχε λυθῇ στὸ ταξίδι τὸ πολυθρῦλητο ζήτημα ποιοὶ ναῦτες
θὰ σχηματίζαν τὸ τιμητικὸ ἄγλημα (ἔπρεπε νά εἶναι σαράντα), πού
θὰ συνόδευε τὴν καθιερωμένη λιτανεία. Καὶ τώρα εἶχαν κατεβῇ στὸ
πρυμναῖο ὑπόφραγμα μαζί μὲ τοὺς ὀκτῶ εὐσεβεῖς ὑπαξιωματικούς
πού εἶχανε ζητήσῃ μόνοι τους ἀπὸ τὸν κυβερνήτη νά τοὺς ἐπιτρέ-
ψῃ νά κρατοῦν ἐκ περιτροπῆς τὴν εἰκόνα τῆς Παρθένας στὴν πε-
ριφορὰ της. Ζυρίζονταν, πλένονταν, ἀλλάζαν τὶς στολές τους, γυά-
λιζαν τὰ κουμπιά τους μ' ἀστεῖα πειράγματα καὶ τραγούδια. Κι
αὐτὸς ὁ ζῆλος τοὺς γλίτωσε, γιατί, ἂν ἦτανε στὸ κατὰστροφμα, μπο-
ρεῖ νά εἶχανε τύχῃ διαφορετικὴ. Οἱ ἄλλοι ναῦτες ἔπλεναν καὶ καθά-
ριζαν τὸ καράβι.

Ἦταν ἡ ὥρα ἑπτὰ παρὰ τέταρτο, πού ἀκούστηκε νά βουίξῃ κι-
νητήρας ἀεροπλάνου στὸν ἀέρα. Μιὰ ἰταλικὴ ἀεράκατος, πού εἶχανε
σβήσει τὰ ἐθνικὰ χρώματά της, ζύγωσε τὴν «Ἑλλη». Ἐρχόταν ἀπὸ
ἀνατολικὴ διεύθυνση πετώντας σὲ 1000 μέτρα ὕψος. Στὴ στιγμῇ
βρέθηκαν στὴ θέση τους οἱ ὁμοχειρίες τῶν πυροβόλων. Ὁ ὑπαξιω-
ματικὸς πυροβολητὴς πῆρε διαταγὴ νά παρακολουθῇ τὸ ἀεροσκά-
φος μὲ τὴν ὁμοχειρία τοῦ πρώτου πυροβόλου «Τέρνυ». Τὴν ἴδια
διαταγὴ πῆρε καὶ ὁ ἀρχικελευστὴς πυροβολητὴς μὲ τὴν ὁμοχειρίαν
τῶν πυροβόλων «Σκόντα».

Ἡ ἀεράκατος ἔκαμε δυὸ μεγάλες βόλτες πάνω ἀπὸ τὸ λιμάνι.
Τὰ πλήθη, πού ἐτοιμάζονταν γιὰ τὴ λιτανεία, θαρρώντας πῶς
ἦταν ἑλληνικὸ, χαιρετοῦσαν ἀπὸ τὴν προκυμαία, τὰ δρομάκια, τὰ
μπαλκονάκια μὲ καπέλα καὶ μαντίλια. Τὸ ἀεροσκάφος, περνώντας
ἀπὸ τὴν «Ἑλλη» σὲ κάποια ἀπόσταση, τράβηξε μὲ κατεύθυνση τὸ
Σκίρωναν ἐλαττώνοντας ὀλοένα τὸ ὕψος του.

Κανέναν δὲν ἔδωσε σ' αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο τὴ σημασίαν πού εἶχε.
Ἀπὸ κανενὸς τὸ νοῦ δὲν πέρασε, ὅτι ἡ ἀεράκατος ἐρχότανε νά κάμῃ
ἀναγνώριση, νά δώσῃ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐπικείμενὴ θανάσιμὴ ἐπί-
θεση. Καὶ ἡ προετοιμασία γιὰ τὴ λιτανεία ἐξακολουθοῦσε στὸ κα-
ράβι — ἐτοιμασία ἐξόδου καὶ καθαρισμῶν. Οἱ ναῦτες στὸ πρυμναῖο
ὑπόφραγμα παραλάβαιναν τώρα τὸν ὀπλισμό τους.

Ἦτανε πιά ἡ ὥρα 8 καὶ εἴκοσι πέντε. Στὸ κατὰστροφμα βρισκό-

ταν ὁ σηματοφόρος τῆς βάρδιας (τετραωρίας), ὁ ὑπαξιωματικὸς τῆς φυλακῆς, ὁ « σκοπὸς κλίμακος », ὁ ἀγγελιαφόρος, οἱ ἄντρες τῶν ὁμοχειριῶν, μερικοὶ ἄντρες τοῦ ἀγῆματος, ποὺ εἶχαν ἐτοιμαστῇ, καὶ ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Κυριαζόπουλος περιστοιχισμένοι ἀπὸ ὑπαξιωματικούς.

Τὸν εἶχαν ζυγώσει γιὰ νὰ τὸν ρωτήσουν :

— Θὰ βγῆτε, θὰ πᾶτε στὴ Μεγαλόχαρη ;

— Γιατί ρωτᾶτε ; εἶπεν ὁ ἀξιωματικὸς.

— Γιὰ νὰ σᾶς δώσουμε ν' ἀνάψετε καὶ γιὰ μᾶς ἓνα κερί, κύριε ἀνθυποπλοίαρχε.

Δὲν εἶχε προλάβει ν' ἀποκριθῇ, ποὺ ἀκούστηκε ἀπὸ τὴ γέφυρα τοῦ карабиоῦ ὅπου στέκονταν οἱ σηματοωροί, μιὰ δυνατὴ φωνή :

— Τορπίλη δεξιά !...

Καὶ σύγχρονα τὶς τελευταῖες συλλαβὲς σκέπαζε δαιμονισμένος πᾶταγος καὶ βουὴ ἀπὸ τρομερὴ ἔκρηξη.

Τράνταγμα φριχτό, σεισμὸς ἀλλόκοτος ἔσεισε τὸ καράβι, ποὺ νόμιζες πὼς θὰ διαλυθῇ, πὼς θὰ ξεκολλήσουν τὰ σίδερά του καὶ τ' ἀτσάλια καὶ θὰ φύγουν στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Σύγκορμο ἀναπήδησε δυὸ μέτρα ἔξω ἀπὸ τὴ θάλασσα, σὰν νὰ τὸ σήκωσε γιγάντια δύναμη. Κι ἀπὸ τὰ σπλάχνα του, ἀνοιγμένα μεμιᾶς ἀπὸ τεράστια ὑπερπίεση, τινάχτηκαν μ' ἀπαίσιο οὐρλιασμα, μούγκρισμα καὶ φύσημα λαβωμένου μεγαθήριου, σὲ ὕψος μεγάλο φλόγες, ἄτμοι, σίδερα, σωλῆνες κομματιασμένοι καὶ στριμμένοι, ρουμπινέτα, σύρματα, μπροῦντζοι παραμορφωμένοι καὶ σάρκες ἀνθρώπινες, ξεσκισμένες, καρβουνιασμένες. Καὶ τὸ καράβι κατάρπησε πάλι στὰ νερὰ μὲ καινούριο τράνταγμα κι ἀναπαλμό, ποὺ κράτησε λίγες στιγμές.

Ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Κυριαζόπουλος, ποὺ βρισκόταν στὸ ἄλλο πλευρὸ τοῦ карабиоῦ ἀπ' αὐτὸ ποὺ ὄσκασε ἡ τορπίλα, τινάχτηκε ψηλὰ στὸν ἀέρα. Κι ὅταν ἔπεσε πάλι στὸ κατὰστρωμα μὲ τὰ σπλάχνα του τρανταγμένα, εἶδε ὅλους τοὺς ὑπαξιωματικούς ποὺ κουβέντιαζε μαζί τους λίγα δευτερόλεπτα πρὶν, στρωμένους κάτω νὰ βογγοῦν ματωμένοι.

Μ' ὅλο τὸν πόνο ποὺ νιώθει στὰ σωθικά του, σηκώνεται, ζυγώνει νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Βαριὰ πληγωμένοι. Νεκρὸς ὅμως ὁ Παπανικολάου, παραμορφωμένος. Μιὰ σιδερένια πόρτα ὀλάκερη ξεκόλλησε ἡ ἔκρηξη ἀπὸ τὴ θέση της, τὴν εἶχε ρίξει ἀπάνω του μ' ἀφάνταστη ὀρμὴ καὶ τὸν εἶχε συντρίψει.

“Άλλοι τρεῖς νεκροὶ κείτονταν στὸ ἀντικρινὸ πλευρὸ τοῦ καραβιοῦ, πού ’σκασε ἡ τορπίλα. Ἀπ’ ὅλα τὰ μέρη ἀκούγονταν βογγητὰ καὶ φωνές. Οἱ ὑπαξιωματικοί, ἔξω ἀπὸ τοὺς ἀσυρματιστές, ἦταν ὅλοι λαβωμένοι, καὶ οἱ περισσότεροὶ σοβαρά. Οἱ ναῦτες ἀπὸ τὸ πρυμναῖο ὑπόφραγμα τρέχανε πάνω κάτω νὰ τοὺς περιμαζέψουν, νὰ τοὺς φροντίσουν. Ἦτανε πάνω ἀπὸ τριάντα. Ὅσοι βρέθηκαν κοντὰ στὴν ἔκρηξη πάθανε τρομερὰ ἐγκαύματα, καφαλίστηκαν, ἀλείφτηκαν πετρέλαιο, μοιάζαν μὲ ἀνθρώπους ἄλλης φυλῆς.

Οἱ λίγοι ναῦτες πού εἶχαν ἀνεβῆ ἀπ’ τὸ πρυμναῖο ὑπόφραγμα ἔτοιμοι γιὰ τὴ λιτανεία, οἱ σηματοῦροι ἀπὸ τὴ γέφυρα, ὁ ὑπαξιωματικὸς τῆς φυλακῆς, ὁ «σκοπὸς κλίμακος», οἱ ἄνδρες τῶν ὁμοχειριῶν, ὅσοι βρέθηκαν στὸ κατὰστρωμα, ἔγιναν ἀνάρπαστοι. Μωλωπισμένοι, λαβωμένοι, ματωμένοι βρέθηκαν στὴ θάλασσα σ’ ἄρκετὴ ἀπόσταση γύρω ἀπὸ τὸ καράβι, τραγικοὶ κι ἀπρόοπτοι ναυαγοί, νὰ φωνάζουν βοήθεια. Κι ὅσοι τοὺς ἄκουγαν κι ὅσοι πρόφταιναν κι ὅσοι μπορούσαν ἔτρεχαν στὰ «ἐνθέμια» κι ἄρπαζαν σωσίβια καὶ τοὺς πετοῦσαν. Γιατὶ ἀνάμεσα σ’ αὐτοὺς ἦτανε καὶ πολλοί, πού κολυμποῦσαν λαβωμένοι, τσουρουφλισμένοι, μὲ πόνους ἀβάσταχτους.

Μέσα στὸ κύτος ἄλλη θύελλα. Στὰ καμαράκια τῶν ἀξιωματικῶν μπροστὰ στὴν πλώρη, γυαλικά συντρίβονταν, λάμπες σπάζανε, λαβομάνοι πέφτανε, ντουλάπες ἀναποδογυρίζονταν, τὰ φῶτα σβήνανε, οἱ ἄνθρωποι μένανε στὸ σκοτάδι.

Οὔτε τρία λεπτὰ δὲν εἶχανε περάσει ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκρηξη, πού ἀκούστηκε δεῦτερος τρομερὸς κρότος. Κι ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ δυτικοῦ λιμενοβραχίονα, πού σάλεψαν κι ἔφυγαν οἱ μολόπετρές του σὲ φάρδος τριάμισι μέτρα, σηκώθηκε ἀπίστευτὴ κολόνα, πάνω ἀπὸ ἑβδομήντα μέτρα, σίφουνas θεόρατος ἀπὸ νερά, τσιμέντα, πέτρες, πλάκες, χαλίγια, κομμάτια τοῦ ρημαγμένου μόλου πού τινάχτηκαν μακριὰ κατὰ τὴν πολιτεία κ. ἔπεφταν ὁλοῦθε στὸ λιμάνι καὶ στὰ σπτίτια καὶ τσάκιζαν κεραμίδια, κάγκελα μπαλκονιῶν καὶ τὶς γλάστρες μὲ τὰ φλογάτα γεράνια πού τὰ στόλιζαν.

Ὁ κυβερνήτης κι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς «Ἑλλης» φαντάστηκαν πὼς μπομπάρδιζε ἀπὸ πολὺ ψηλὰ Ἰταλικὸ ἀεροπλάνο. Ἀπὸ τὶς βάρκες ὅμως πού πηγαινάν με γλήγορο κουπὶ νὰ βοηθήσουν ν’ ἀνασυρθοῦν οἱ ναῦτες ἀπὸ τὴ θάλασσα, σὲ λίγο ἀκούστηκαν φωνές :

- Τορπίλα !... Τορπίλα !...

Ήταν ή τρίτη. Κρότος δυνατός άκούστηκε. Καί μιá κολόνα νερό, καπνός καί τρίμματα βράχων, τινάχτηκε πάνω άπό σαράντα πέντε μέτρα, κοντά στό πράσινο φανάρι τής μπούκας, άπό μιá ύφαλο. Αύτή ξεσκέπασε τό ιστορικό στίγμα τοῦ Μουσουλίνι. Ήμοιαζε ή τρίτη τούτη κολόνα, σαν νά τή φύσηξε άπό τή ράχη τής ύπερφυσική, τιτανική φάλαινα. Στριφογύρισε στόν άέρα κι έσπασε τέλος καί κατάπεσε, σκορπίστηκε ίριδίζοντας στόν αύγουσιτιάτικον ήλιο.

Τά τζάμια τῶν σπιτιῶν πέφτανε μέ πάταγο. Τά μαγαζιά τής παραλίας κλείνανε χτυπώντας βιαστικά τίς πόρτες. Μιά γυναικούλα μεσόκοπη, καταγωγής άρμένικης, πού περνούσε κοντά στό δυτικό μόλο, σωριάστηκε στόν τόπο άπό συγκοπή. Μιά βουερή, πάνδημη συναυλία τρομάρας γέμισε τόν άέρα τοῦ νησιοῦ, ὅπου κυριαρχούσαν οί φάλτσες γυναικειές ὀδυφωνίες. Κι ὅλοι φεύγαν άλαφιασμένοι, ξεφρενιασμένοι, κοπάδια, πού τά σαλαγοῦσε φοβερός καί άγριος βοσκός — ὁ πανικός. Σκαρφάλωναν σαν κατσίκια στους λόφους πού στεφανώνουν τήν πολιτεία. Άλλοι — κι ήτανε κάμποσοι — άντρες, γυναίκες, παιδιά, φτάσανε τρέχοντας σ' άπίστευτα λίγη ὥρα ὡς αύτή τήν πίσώ μεριά τοῦ νησιοῦ, κατά τό φράγκικο μοναστήρι.

Οί τρομαγμένες γυναικοῦλες ιστοροῦσαν πῶς ήτανε τό καράβι γεμάτο τορπίλες, πού τρελάθηκαν καί φεύγανε μονάχες τους καί χτυποῦσαν ὅπου λάχη, γιατί, λέγανε, ή έμαρτία περίσσεψε κι ήθελε ή Παναγιά νά μās παιδέψη. Μά ὁ μεγάλος, ὁ πραγματικός φόβος τῶν ανθρώπων πού 'φευγαν ήταν μὴν έπαιρνε φωτιά ή μπαρουτοθήκη τοῦ караβιοῦ. « Καί τότε — χουχουλίζονταν τά φοβισμένα πλήθη — άχ, Βαγγελίστρα μου !... ».

Σπύρος Μελάς

6. Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1940 - 41

α) Αί μεγάλοι δυσχέρειαι τοῦ ελληνικοῦ στρατοῦ

Προηγείται ή έξις-όρησις τῶν πολεμικῶν γεγονότων άπό τῆς 28ης Ὀκτωβρίου μέχρι τῆς 13ης Νοεμβρίου 1940, ὅτε ὁ ελληνικός στρατός εἶχεν άπωθήσει τούς εισβολεῖς μέχρι τῶν συνόρων.

Αί άνωτέρω έπιτυχίαι τῶν ήμετέρων δυνάμεων εἰς τήν ὀρεινήν περιοχήν Πίνδου εἶναι τοσοῦτο μάλλον άξιοσημείωτοι καθ' ὅσον

ἐπρόκειτο περὶ μονάδων μόλις ἐπιστρατευθεῖσων καὶ ριπτομένων εἰς τὸν ἁγῶνα, λόγῳ τοῦ ἐπείγοντος τῆς καταστάσεως, μὲ ἑλλιπῆ μεταγωγικά καὶ συνεπῶς μὲ ἀνεπαρκῆ ἐφοδιασμὸν εἰς πυρομαχικά καὶ τρόφιμα. Ἐξαιρετικαὶ δυσχέρειαι παρουσιάσθησαν κατὰ τὰς ἐν Πίνδῳ ἐπιχειρήσεις διὰ τὸν εἰς πυρομαχικά καὶ τρόφιμα ἀνεφοδιασμὸν τῶν ἐκεῖ μαχομένων ἑλληνικῶν δυνάμεων. Αὐτοκίνητα διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν ἠδύναντο νὰ προωθηθῶσι μόνον μέχρι Νεστορίου (πρὸς βορρᾶν), μέχρι Δούτσικου (πρὸς ἀνατολὰς), μέχρι Μετσόβου (πρὸς νότον), ἀλλὰ αἱ ὁδοὶ πρὸς Νεστόριον καὶ πρὸς Δούτσικον, καρποποίητοι καὶ ἄνευ καταστρώματος, κατέστησαν μὲ τὰς πρώτας βροχὰς τοῦ Νοεμβρίου ἄβιοτοι εἰς τροχόν.

Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ἡ ὄρεινὴ περιοχὴ τῆς Πίνδου εἶναι πτωχὴ εἰς πόρους καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἱταλοὶ εἰσβαλόντες ἐξήντηλσαν καὶ τοὺς ὀλίγους διατιθεμένους ἐπιτοπίους πόρους, ἐγεννᾶτο μὲ τὴν ἀνακατάληψιν τῆς ἀνωτέρω περιοχῆς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων ζήτημα ἀνεφοδιασμοῦ καὶ αὐτῶν τούτων τῶν κατοίκων. Διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν μαχομένων στρατευμάτων ἐχρησιμοποιήθησαν ἔκτακτα μέτρα, ὠργανώθησαν ἐφοδιοπομπαὶ ἐκ χωρικῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς προσερχομένων μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ἐγένετο ἐπίσης μερικὴ τις χρησιμοποίησις ἀεροπλάνων διὰ τοὺς ἀνεφοδιασμούς, ἥτις ὅμως ὑπῆρξε λίαν περιορισμένη, ἐλλείψει ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ καταλλήλων ἀεροπλάνων καὶ λόγῳ ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν.

β) Ὁ θαυμασμὸς τῶν Γερμανῶν διὰ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν

Προηγείται ἡ ἐξιστόρησις τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ὀχυρώσεων τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπὸ 6ης μέχρι τῆς 9ης Ἀπριλίου 1941.

Κατὰ τὰς τετραήμερους ταύτας ἐπιχειρήσεις εἰς τὸ πρὸς Βουλγαρίαν μέτωπον αἱ ὀλιγάριθμοι ἑλληνικαὶ δυνάμεις, καίτοι στερούμεναι παντελῶς ἀεροπορίας καὶ συγχρόνων πολεμικῶν μέσων, ἠγωνίσθησαν γενναίως, μετ' ἀφθάστου ἥρωισμοῦ καὶ πρωτοφανοῦς αὐτοθυσίας, ἐναντίον ἐχθροῦ πολλαπλασίως πολυαριθμοτέρου, διαθέτοντος ὅπλα καὶ λοιπὰ πολεμικὰ μέσα ἀσυγκρίτως ἰσχυρότερα καὶ πολυαριθμότερα, καὶ προεκάλεσαν εἰς αὐτὸν σημαντικωτάτας ἀπωλείας εἰς ἄνδρας καὶ ὑλικόν. Ἐκ πληροφοριῶν Ἑλλήνων ἀξιο-

ματικῶν αἰχμαλώτων, ὀδηγηθέντων ἐν ἀρχῇ εἰς νότιον Βουλγαρίαν καὶ ἀκολουθῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν, χωρικῶν παραμεθορίων χωρίων, ὅπου ἐνεταφιάσθησαν φονευθέντες Γερμανοί, ἐξ ἀκριτομυθίων διαφόρων Γερμανῶν καὶ ἐκ πληροφοριῶν διαφόρων ξένων ραδιοφωνικῶν σταθμῶν, καθ' ἃς μέγιστος ἀριθμὸς τραυματιῶν μετεφέρθη εἰς νοσοκομεῖα ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἄνω τῶν δύο χιλιάδων νεκρῶν ἐνεταφιάσθησαν μόνον εἰς τὸ νεκροταφεῖον τοῦ βουλγαρικοῦ χωρίου Πετριτσίου, δύναται νὰ ἐξαχθῇ ὡς ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἀπωλειῶν τοῦ ἐχθροῦ εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας θὰ ἀνῆλθεν εἰς δεκαπέντε περίπου χιλιάδας. Παρὰ τὰ ἡμέτερα πενιχρὰ ἀντιαεροπορικὰ μέσα ὁ ἐχθρὸς ἀπώλεσε περὶ τὰ δεκαεπτὰ ἀεροπλάνα. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ καταστραφέντα ἐχθρικά ἄρματα, ταῦτα δὲν εἶναι δυνατόν ἐπακριβῶς νὰ ὑπολογισθῶσιν. Ἀρκετὰ τούτων ἀνετράπησαν ἐξ ὑπονομεύσεων τοῦ ἐδάφους καὶ πολλὰ ἐβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀντιαρματικῶν πυροβόλων τῶν πυροβολείων, τῶν ὀχυρῶν καὶ τοῦ λοιποῦ πυροβολικοῦ παντὸς διαμετρήματος. Ὅσakis παρουσιάσθησαν ἄρματα ἐν προχωρήσει ἔναντι πυροβολείων καὶ ὀχυρῶν, ἐξηναγκάσθησαν εἰς ἀναστροφὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἀρκετὰ τούτων κατεστράφησαν.

Τὴν ἀνδρείαν, τὴν μαχητικότητα καὶ τὸν ἥρωϊσμόν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὡς καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἡμετέρας ὀχυρώσεως ἐξετίμησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Γερμανοί. Παραθέτω σχετικὰς τινὰς κρίσεις αὐτῶν: Τὴν 9ην ὥραν τῆς 10ης Ἀπριλίου 1941 προσῆλθε Γερμανὸς συνταγματάρχης, ἵνα παραλάβῃ τὸ ὀχυρὸν Παλιουριῶνες. Γερμανικὸν τάγμα εἶχε παραταχθῇ πρὸ τοῦ ὀχυροῦ. Ὁ Γερμανὸς συνταγματάρχης προσεφώνησε διὰ διερμηνέως τὸν διοικητὴν τοῦ ὀχυροῦ καὶ συνεχάρη τὴν φρουρὰν τοῦ ὀχυροῦ ἐκφράσας τὸν θαυμασμόν του διὰ τὴν ἀντίστασιν τῆς. Προσέθεσεν ὅτι τὰ γερμανικὰ στρατεύματα εἶναι ὑπερήφανα ἔχοντα τοιοῦτους ἀντιπάλους. Μεθ' ὃ παραλαβὼν τὸν διοικητὴν τοῦ ὀχυροῦ τὸν ὠδήγησε πρὸ τοῦ γερμανικοῦ τάγματος πρὸς ἐπιθεώρησίν του ὑπ' αὐτοῦ. Ἐπὶ πλεον ὁ Γερμανὸς συνταγματάρχης διέταξεν, ὅπως ἡ γερμανικὴ σημαία ἀνυψωθῇ ἐπὶ τοῦ ὀχυροῦ μόνον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ. Τὴν 10ην Ἀπριλίου 1941 ὁ Γερμανὸς ἀξιωματικὸς, ὁ ἐντεταλμένος νὰ καυνοίσῃ τὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Ροῦπελ, κατόπιν τῆς γενικῆς συνηκολογήσεως τῶν δυνάμεων Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἀφοῦ συνε-

χάρη τὸν διοικητὴν τοῦ ὀχυροῦ, διεβίβασεν εἰς αὐτὸν καὶ τὰ συγχαρητήρια τῆς διοικήσεώς του καὶ τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν ἥρωϊκὴν ἀντίστασιν τοῦ ὀχυροῦ καὶ ἐτόνισεν ὅτι διὰ τοὺς Γερμανοὺς ἀποτελεῖ τιμὴν καὶ ὑπερηφάνειαν, ὅτι εἶχον ὡς ἀντίπαλον ἓνα τόσο ἥρωϊκὸν στρατόν. "Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἡμετέραν ὀχύρωσιν, ἀνέφερεν ὅτι αὕτη ἐκρίθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνωτέρα τῆς ὀχυρώσεως τῆς γραμμῆς Μαζινὸ καὶ ἰσότημος τῆς ὀχυρώσεως τῆς γραμμῆς Ζίγκ-φριδ. Τὰ ἀνωτέρω συγχαρητήρια διὰ τὴν ἥρωϊκὴν ἀντίστασιν τοῦ Ροῦπελ καὶ ὁ θαυμασμὸς διὰ τὴν ὀχύρωσίν μας διευτυπώθησαν βραδύτερον εἰς Σέρρας καὶ αὐτοπροσώπως εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Ροῦπελ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ συνταγματάρχου, τοῦ διοικήσαντος τὰ κατὰ τοῦ Ροῦπελ ἐπιτεθέντα γερμανικὰ στρατεύματα.

Ὁ Γερμανὸς διοικητὴς τῆς 72ας μεραρχίας, ὁμιλῶν μὲ τὸν διοικητὴν τῆς ὁμάδος μεραρχιῶν ἀντιστράτηγον Δέδεν, ἐξέφρασεν ἀνεπιφύλακτον θαυμασμὸν διὰ τὴν μαχητικότητα τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὀχυρώσεως. Προσέθεσεν ὅτι ἐπολέμησεν εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλ' ὅτι οὐδαμοῦ συνήνητησε τόσο ἀποτελεσματικὴν καὶ φθοροποιὸν ἀντίστασιν, ὅπως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπεδείχθη προσέτι εἰς τὸ ἀντιστράτηγον Δέδεν ἡ ἔκθεσις τῆς 72ας μεραρχίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεγράφετο ὅτι ἡ ὀχυρώσεως καὶ ἐπιτυχοὺς ἐκτελέσεως, ὑπερεῖχεν εἰς ἀμυντικὴν ἀξίαν τῆς ὀχυρώσεως τῆς γραμμῆς Μαζινὸ καὶ ὅτι ἡ κατ' αὐτῆς ἐπίθεσις προσέκρουσεν εἰς πολὺν μεγαλυτέρας δυσκολίας.

Ὁ ἐπιτελάρχης τοῦ 5ου γερμανικοῦ σώματος στρατοῦ εἶπε τὰ ἐξῆς εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Δέδεν: «Ἐπολεμήσατε θαυμάσια: τὸ πυροβολικόν σας ἦτο ὑπέροχον, αἱ πλαγιοφυλάξεις ἀποτελεσματικώταται. Μόλις μετεκινεῖτο ἔστω καὶ μία ὁμὰς μάχης, ἐδέχετο ἐπιτυχή βολήν. Ἄν τὰ βλήματα σας δὲν εἶχον κατὰ τὰ 3/5 ἀφλογιστίας, οὐδὲν ἀπὸ τὰ μετασχόντα εἰς τὸν ἀγῶνα τμήματά μας θὰ ἐσώζετο ἀπὸ τὴν κόλασιν ἐκείνην τοῦ πυρός». Ὅταν δὲ ὁ αὐτὸς ἐπιτελάρχης ἐπληροφορήθη πόσον ἀσθενὲς πυροβολικὸν διετίθετο εἰς τὴν γραμμὴν τῶν ὀχυρῶν, ἀπήντησεν: «Εἴσθε ἀξιέπαινοι, διότι ἐπροξενήσατε ἐντύπωσιν μεγάλης ἰσχύος καὶ μεγίστης ἀφθονίας μέσων, ἡ ὁποία ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς γερμανικῆς διοικήσεως».

Γερμανὸς ἀξιωματικὸς τῆς ἀεροπορίας ἐδήλωσεν εἰς τὸν ἀντιστρατηγὸν Δέδεν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι ὁ πρῶτος στρατὸς, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως « Στούκας » δὲν ἐνέσπειραν πανικόν. « Οἱ στρατιῶταί σας ἀντὶ νὰ φεύγουν ἀλλόφρονες, ὅπως ἐγένετο εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Πολωνίαν, μᾶς ἐπυροβόλουν ἀπὸ τὰς θέσεις των », προσέθεσεν ὁ Γερμανὸς ἀεροπόρος.

Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1942 ἀφίκοντο εἰς Ἀθήνας ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Σνάϊντερ καὶ ὁ Γερμανὸς ταγματάρχης Τεοκάρι, βραδύτερον δὲ ὁ συνταγματάρχης Στράϊμπερ. Οὗτοι ἀνῆκον εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τῆς ἀνωτάτης διοικήσεως τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ καὶ εἶχον ἀποσταλῇ μετ' ἄλλων ἀξιωματικῶν εἰς Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν διὰ τὴν μελέτην τῶν ἑλληνικῶν ὁχυρώσεων. Εἰς συνομιλίας, ἃς οὗτοι ἔσχον μετὰ τοῦ ὑποστρατήγου Στρίμπερ, ὑπαρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου ἐν τῷ γενικῷ στρατηγείῳ, ἐξεφράσθησαν λίαν ἐπαινετικῶς τόσον διὰ τὴν ἡμετέραν ὁχύρωσιν, ὅσον καὶ διὰ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῆς ἀμύνης. Ἐξῆραν ἰδιαιτέρως τὸ ἐφαρμοσθὲν σύστημα ὁχυρώσεως, τὴν θαυμασίαν ἐκλογὴν τῶν θέσεων, τὴν ἀρίστην ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν τελείαν, ὡς εἶπον, προσαρμογὴν τῶν ὁχυρώσεων καὶ τῶν πυρῶν εἰς τὸ ἔδαφος. Ὁ στρατηγὸς Σνάϊντερ ἐχαρκτήρισε τὸ ἐφαρμοσθὲν σύστημα ὁχυρώσεως ὡς ἀποτελοῦν χρυσοῦν μέσον ὅρον μετὰ τοῦ γαλλικοῦ συστήματος καὶ τῶν συστημάτων ἄλλων κρατῶν καὶ ὡς καταλληλότατον δι' ὀρεινὰ ἐδάφη, ὡς τὰ ἡμέτερα. Ἐπεξηγῶν τὰ ἀνωτέρω ὁ στρατηγὸς Σνάϊντερ εἶπεν ὅτι ἡ γαλλικὴ ὁχύρωσις ἐχαρκτηρίζετο ὑπὸ ὑπερβολικῆς καλύψεως, ὑπερβολικῆς φροντίδος διὰ τὴν ἀνεσιν καὶ εὐζωίαν τοῦ προσωπικοῦ καὶ ὑπὸ ποσότητος ὀπλισμοῦ δυσαναλόγως μικρᾶς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν ὑπογείων ἐσκαφῶν τῶν ὁχυρῶν καὶ τὰ διατεθέντα χρηματικὰ μέσα. Ἐξ ἀντιθέτου, ἡ ὁχύρωσις τῶν ἄλλων κρατῶν ἐχαρκτηρίζετο ὑπὸ ἀνεπαρκoῦς φροντίδος διὰ τὴν ζωὴν τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἐξ ἄλλου ὑπὸ δυσαναλόγως μεγάλης πυκνότητος ὀπλισμοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν ἔργων. Τὰ ἑλληνικὰ ὁχυρὰ ἐχαρκτηρίσεν ὡς παρέχοντα ἐπαρκῆ κάλυψιν, ἐπαρκῆ φροντίδα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ προσωπικοῦ, πυκνότητα δὲ ὀπλισμοῦ ἀνάλογον πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν ἔργων. Προσέθεσε δὲ ὅτι, καίτοι ἡ ἑλληνικὴ ὁχύρωσις εἶχεν ὡς σκοπὸν νὰ ἀποκρούσῃ βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν, ἐν τούτοις ἀπεδείχθη ἰσχυρὰ καὶ διὰ τὰ γερμανικὰ μέσα καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐπί-

σκεψιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὸ ἑλληνικὰ ὄχυρά, παρετήρησεν ὅτι πολλὰ ἔργα εἶχον δεχθῇ πλείστας βόμβας ἀεροπλάνων καὶ βλήματα πυροβολικοῦ μὲ μόνον ἀποτέλεσμα ἀποφλοιώσιν τινὰ καὶ ἐλαφρὰς ρωγμάς, αἵτινες κατ' οὐδὲν παρημποδίζουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς των. Ἐπίσης ὅτι τὰ ἔργα, ἅτινα εἶχον δεχθῇ ἐκ τοῦ σύγγυς βολὴν βαρέων πυροβόλων εὐθυτενοῦς τροχιᾶς, εἶχον ὑποστῇ βεβαίως ζημίας εἰς τὰ φατνώματα, ἀλλὰ κάλλιστα ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἀντικαθισταμένων τῶν ἐκτὸς μάχης ἀνδρῶν καὶ τοῦ βλαβέντος ὀπλισμοῦ. Ὁμόφωνος ὑπῆρξεν ἡ γνώμη πάντων τῶν Γερμανῶν ἀξιωματικῶν ὅτι ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς δὲν θὰ ἐπετύγχανε διάσπασιν τῆς τοποθεσίας.

Ὁ στρατηγὸς Σνάϊντερ ἐξῆρεν ἐπίσης τὴν προσαρμογὴν τῆς ὄχυρώσεως πρὸς τὰς νεωτάτας ὀχυρωματικὰς καὶ τακτικὰς ἰδέας καὶ τὸ ἐπιθετικὸν πνεῦμα ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς ἀμύνης, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ παθητικὸν πνεῦμα, ὅπερ διεῖπε τὰς ὄχυρώσεις ἄλλων κρατῶν καὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀμύνης των. Ἰδιαιτέρως ἐπῆνεσε τὴν ὑπαρξιν εἰς τινὰ σημεῖα χαρακωμάτων καὶ συγκοινωνιῶν πρὸς αὐτά, καὶ τὴν ὑπαρξιν πλειόνων ἐξόδων, ἐπιτρεπουσῶν τὴν ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ εἰς τὸ κατάλληλον σημεῖον ἐξοδὸν τμημάτων πρὸς ἐνέργειαν ἀντεπιθέσεων ἐναντίον τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄχυροῦ ἐπικαθίσαντος ἐχθροῦ ἢ πρὸς συγκράτησιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐφεδρικῶν ὀπλων καὶ τμημάτων διὰ τοὺς ἀνωτέρω σκοπούς. Ταῦτα, ὡς εἶπεν ὁ Γερμανὸς στρατηγός, ἀπετέλεσαν ἐκπληξιν διὰ τοὺς ἐπιτεθέντας. Ὁ Γερμανὸς συνταγματάρχης Στράϊμπερ ἐδήλωσεν ἐπίσης ὅτι ὁ τρόπος οὗτος ἐνεργείας ὑπῆρξεν ἡ πλέον συγχρονισμένη τακτικὴ ἀντίληψις, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἄμυναν τῶν ὄχυρῶν, δι' ἣν ἐξέφρασε τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἐκπληξίν του.

Ἐντύπωσιν ἐπίσης ἐνεποίησεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὸ λίαν περιωρισμένον τῆς δαπάνης ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν γενομένην ἐργασίαν. Ὁ συνταγματάρχης Στράϊμπερ εἶπεν ὅτι δι' αὐτὸν ἀποτελεῖ αἰνιγματὸς πῶς μὲ τόσον ὀλίγα μέσα καὶ μὲ τὰς ὑπαρξάσας πάσης φύσεως δυσχερείας ἐπετεύχθη ἐν σχετικῷ βραχεῖ χρόνῳ ἡ γενομένη ὀχύρωσις.

Ἡ τεχνητὴ ἀπόκρυψις, εἰς ὅσα ἔργα εἶχεν αὕτη συντελεσθῇ, ἦτο, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Γερμανῶν, ἐπιτυχεστάτη. Ὁ στρατηγὸς Σνάϊντερ ἐδήλωσεν ὅτι εἰς διάφορα σημεῖα ἐδέησε νὰ φθάσουν οἱ Γερ-

μανοὶ στρατιῶται εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μόλις δεκάδων μέτρων, διὰ νὰ ἀντιληφθῶσι τὴν ὕπαρξιν θυρίδος βαλλούσης αὐτούς.

Οἱ Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ ἐζήτησαν ἐπιμόνως νὰ πληροφορηθοῦν ἂν τὰ ἑλληνικὰ ὄχυρά διέθετον ὅπλα εἰδικοῦ τύπου. Ὅταν ἐπληροφορήθησαν τὸ ἀντίθετον, ἐξεφράσθησαν ἔτι μᾶλλον ἐπαινετῶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὀχυρώσεως, χρησιμοποιοῦσάσης τὰ συνήθη ὅπλα τοῦ στρατοῦ ἐκστρατείας. Ἐξεπλάγησαν δ' ἔτι περισσότερον, ὅταν ἐπληροφορήθησαν ὅτι τὰ πολυβολεῖα προσεφέροντο διὰ τὴν χρησιμοποίησιν οἰουδήποτε τύπου πυροβόλου ἐκ τῶν ἐν χρήσει εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ὅτι πλεῖστα πυροβολεῖα προσεφέροντο διὰ τὴν χρησιμοποίησιν δύο τύπων πυροβόλων, διαφερόντων πολὺ ἀπ' ἀλλήλων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι πεδινοῦ καὶ ὀρειβατικοῦ πυροβόλου.

Τέλος δέ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐφαρμοσθὲν σύστημα διατηρήσεως τῆς μυστικότητος, οἱ Γερμανοὶ ἐδήλωσαν ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχον ἐπιτύχει πληροφορίας ἐπὶ τῶν ὀχυρῶν μας.

Ἀλέξανδρος Παπάγος

IV. ΜΕΛΕΤΑΙ — ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ — ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

1. Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΚΑΙ Η ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

Τὴν ποίησιν τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων ἡ κοινὴ συνείδησις ἀποδίδει εἰς ἓνα ἀπρόσωπον καὶ ἀνώνυμον ποιητὴν, τὸν ἑλληνικὸν λαόν, καὶ ἡ δημώδης ποίησις θεωρεῖται ὅχι μόνον κτῆμα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ δημιουργημα αὐτοῦ· οὕτω δὲ μόνον, ἂν θεωρήσωμεν δηλ. δημιουργημα τοῦ λαοῦ τὴν δημοτικὴν ποίησιν, καθίσταται εὐεξήγητον πῶς ἐν αὐτῇ συναισθανόμεθα παλλομένην τὴν καρδίαν, ἐκδηλουμένους τοὺς μυχίους πόθους, διατυπούμενον ἀκίβδηλον τὸν χαρακτήρα τοῦ λαοῦ. Διότι τίς ἄλλος θὰ εἶχε ποτὲ τὴν δύναμιν νὰ συγκεντρώσῃ τὰ συναισθήματα καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἔθνους σύμπαντος εἰς μίαν ἐστίαν ἀκτινοβολοῦσαν πιστὸν ὁμοίωμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Ἐπιφαίνονται βεβαίως ἐνίοτε εἰς ἡ καὶ πλείονες δαιμόνιοι ἄνδρες, οἵτινες αἰρόμενοι ὑπὲρ τὸ πάτριον ἔδαφος γίνονται ἐξάγγελοι καὶ ὑποφῆται ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων ἰδεωδῶν ἀπροσίτων εἰς τὸ πολὺ πλῆθος, διὰ τῶν δεσμῶν δέ, δι' ὧν ἐξακολουθοῦν νὰ συνδέωνται ἀρρήκτως πρὸς τὸ ἔθνος των, ἀποβαίνουν σὺν τῷ χρόνῳ τροφεῖς καὶ διδάσκαλοι αὐτοῦ καὶ ἀνασύρουν αὐτοὶ μέχρι τοῦ ὕψους, ἐφ' οὗ ἴστανται, καὶ οὕτω τὸ ἔθνος ἐγκολποῦται τὰ ἰδεώδη τοῦ δαιμονίου ἀνδρὸς καὶ λαμβάνει συνείδησιν αὐτῶν ὡς ἰδίων, τότε δ' ἐκεῖνος ἀνακηρύσσεται διερμηνεὺς τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν. Μακάρια τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια ηὐμοίρῃσαν νὰ γεννήσουν τοιοῦτους μεγαλοφυεῖς ποιητάς! Οὕτως ὁ Ὅμηρος, διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς ἓν μόνον, ἀλλ' ἐνδεικτικώτατον παράδειγμα, ὁ ποιητὴς ὁ ἐκπροσωπῶν ἐν ἀρχῇ τὴν διανόησιν μικρᾶς ἐπιλέκτου μερίδος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τῆς τάξεως τῶν ἀριστέρων, ἔγινε σὺν τῷ χρόνῳ, προαγομένου τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ποιητὴς ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους. Ἄλλ' οἱ μεγάλοι οὗτοι ποιηταί, ὅταν δημιουργοῦν τὸ ἔργον των, ἀσθενεστάτην ἔχουν ἐπαφὴν πρὸς τὸν λαόν, εἶναι σχεδὸν κεχωρισμένοι αὐτοῦ καὶ μόλις διακρίνονται εἰς τοὺς στίχους των ἀμυδρόταται ἀπηχήσεις τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς· μόνον δ' ὅταν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὀγκωθῇ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν διανόησιν τοῦ λαοῦ, εἰς ὑστερωτέραν περίοδον ἀναπτύξεως, ὁ λαὸς δια-

πλάσσεται οὕτως, ὥστε νὰ εἰσδέχεται καὶ διασπείρη τὴν ἀνταύγειαν τῆς αἴγλης τοῦ ποιητοῦ. Ἡ δημοτικὴ ποίησις τοῦναντίον οὔτε προάγει οὔτε μεταβάλλει τὸν λαόν, δὲν ἐξυψώνει, δὲν ἐξωραΐζει αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον προβάλλει εἰκόνα αὐτοῦ ἀπαράμιλλον κατοπτρίζουσα πιστὸν Ἰνδαλμα τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς.

Διὰ τίνος θαυμασίας δυνάμεως γίνεται τοῦτο κατορθωτὸν καὶ εἰς τίνα πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὴν συντέλειαν ἔργου τόσον μεγάλης ἐπιβολῆς; Δυνάμεθα ἄρα γε νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ποιητῆς τῶν δημοτικῶν ἔσμάτων εἶναι αὐτὸς ὁ λαός, ἐν συνεργασίᾳ κατὰ τρόπον ἀκατάληπτον φιλοτεχνήσας τὴν ποίησιν αὐτοῦ, ἣ ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἄνθρωποι κοινοὶ καὶ ἄσημοι, οὐδὲν ἔχοντες ἰδιάζον γνώρισμα, τὸ ἐξαΐρον αὐτοὺς ὑπὲρ τοὺς πολλούς, ἀπειργάσθησαν ἰδίᾳ ἕκαστος ἐν ἡ ἔστω καὶ πλείονα τῶν δημοτικῶν ἔσμάτων, χωρὶς ν' ἀποτυπώσουν εἰς αὐτὰ τὴν σφραγίδα τῆς ἰδίας αὐτῶν προσωπικότητος, χωρὶς νὰ διασπᾶσουν τὴν ἐνότητα καὶ ὁμοιομορφίαν τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, ἀλλ' ἐν τούτοις μετ' ἴσης ἀριστοτεχνικῆς δεξιότητος διαγράψαντες εἰς τὰ ἔργα των τοὺς χαρακτηριστῆρας, ἐκφράσαντες τὰ πάθη καὶ προσδῶσαντες μορφήν συγκεκριμένην εἰς τὰ ὄνειρα τοῦ λαοῦ;

Κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσωμεν ὅσον ἔνεστι διὰ βραχυτάτων τὸ ζήτημα τοῦτο, νὰ προσπαθῇσωμεν δηλ. νὰ εὕρωμεν πόθεν ἀναβλύζουν οἱ κρουνοὶ τῆς δημώδους ποιήσεως καὶ νὰ διακρίνωμεν ποῦ προπάντων ἔγκειται ἡ ἀρετὴ αὐτῆς.

Ἐκ τῶν προτέρων δυνάμεθα νὰ κηρύξωμεν ὡς δόγμα ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ὅτι ὁ λαός, ὡς λαός, ὡς σύνολον, εἶναι ἀνίκανος νὰ συνθέσῃ ποίημα. Ἡ ὁμαδικὴ ποίησις εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον. Παρουσιάζουν μὲν αἱ λογοτεχνίαι πολλῶν ἐθνῶν παράδειγμα ἔργων προελθόντων ἐκ κοινῆς συνεργασίας, ἀλλ' εἶναι ταῦτα ἐξαιρέσεις, ἐλέγχουσai παρέκκλινειν ἀπὸ κανόνων ἀπαραβάτων τῆς ποιητικῆς δημιουργίας, γεννήματα ἀνάγκης τινὸς ἢ περιστάσεων ἀσχέτων πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τέχνης, καὶ διὰ τοῦτο δὲν δικαιούνται νὰ προβάλλουν ἀξιώσεις ἔργων τέχνης.

Πῶς δὲ γεννῶνται τὰ δημοτικὰ ἔσματα; Εἰς τῶν πολλῶν, ἔχων τὸ χάρισμα τῆς στιχουργικῆς δεξιότητος καὶ τὸ μουσικὸν αἶσθημα ἀνεπτυγμένον, ὑπείκων εἰς ἐσωτερικὴν ὥθησιν, ἐν στιγμῇ

ἐξάρσεως συνθέτει τὸ ἄσμα, ταυτοχρόνως ἐξευρίσκων τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέλος ἢ προσαρμόζων εἰς γνωστά. Τὸ ἄσμα τοῦτο εὐκόλως παραλαμβάνει ἄλλος τῆς αὐτῆς μορφώσεως καὶ ἐπαναλαμβάνει, ὅταν διατελῇ εἰς παρομοίαν ψυχικὴν διάθεσιν, διότι διαβλέπει ἐν αὐτῷ ἀποτύπωσιν τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων του, ἐπιφέρων ἐνίστε εἰς αὐτὸ ἀσημάντους μεταβολάς, διὰ ν' ἀποκτήσῃ πληρεστέραν τὴν συμφωνίαν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἴδια συναισθήματα. Οὕτω δ' ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διαδιδόμενον καθίσταται κοινὸν κτῆμα· ἕκαστος τραγουδιστὴς ἰδιοποιεῖται αὐτὸ τρόπον τινὰ ἀνεπιγνώστως, τὸ ἰδιοποιεῖται ἀπλούστατα καὶ φυσικώτατα, καθόσον φέρεται ἀδέσποτον, καὶ ὅπερ σπουδαιότερον, καθόσον εὐρίσκει ἐν αὐτῷ τὰ πάντα γνώριμα, οὐδὲν δὲ ξένον ἢ ἀνώτερον τῶν ἰδίων νοημάτων καὶ συναισθημάτων, ἢ καὶ ἂν εὕρῃ τι τυχὸν ἀλλότριον ἢ ἀπρόσιτον εἰς αὐτόν, τὸ μεταβάλλει ἢ τὸ ἀποβάλλει.

Εἶναι δὲ ἀδέσποτον τὸ τραγούδι, διότι ὁ πρῶτος δημιουργὸς αὐτοῦ δὲν κατείχετο ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ καταστήσῃ γνωστὸν τὸ ὄνομά του, ἀλλ' ἀμοιρῶν φιλολογικῆς φιλοδοξίας τὸ ἐποίησε, διότι τοῦ τὸ ἐπέβαλεν ἀνάγκη τῆς καρδίας του. Καὶ ἡδύνατο, ὡς ὁ τραγουδιστὴς τοῦ Γκαῖτε, νὰ εἴπῃ : « τραγουδῶ καθὼς κελαδεῖ τὸ πουλί, πού φωλιάζει στὰ κλαριά· τὸ τραγούδι, πού βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα μου, εἶναι πλούσια ἀμοιβή μου ». 'Ο δ' ἐπαναλαμβάνων τὸ ἄσμα, ἰδιοποιούμενος αὐτό, κυρίως εἰπεῖν, δὲν σφετερίζεται ξένον πλοῦτον, ἀλλὰ μάλλον κάμνει χρῆσιν κοινοῦ κτήματος. Διότι ὁ ποιητὴς καὶ τὰ συστατικὰ τοῦ ἄσματος καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἐξωτερικῆς διαπλάσεως αὐτῶν παραλαμβάνει ἐκ τοῦ ἔθνικοῦ ταμείου τῶν παραστάσεων, τῶν γνώσεων, τῶν ἐμπειριῶν, καὶ συναρμολογῶν σποράδην κεχυμένα ὑλικά, ἀφομοιῶν καὶ ἀναχωνεύων αὐτὰ δημιουργεῖ, προσθέτων ἀσήμαντά τινα μόρια εἰς τὸν ἔθνικόν θησαυρὸν τῶν παραδεδομένων, ὅταν κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεώς του διασκευάζῃ ἢ μεταπλάσῃ τὰ εἰλημμένα ἢ καὶ πλουτίζῃ αὐτά.

Μεταβολὰς ἐπιφέρουν, ὡς εἵπομεν, καὶ οἱ ἐπαναλαμβάνοντες τὸ ἄσμα, μέχρις ὅτου λάβῃ τοῦτο τὴν τελειωτικὴν διάπλασιν αὐτοῦ, ὅθεν εὐλόγως δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ λαὸς ἀπεργάζεται τὴν ὀριστικὴν μορφήν τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων. 'Αλλ' αἱ μεταβολαὶ αὗται ἔχουν χαρακτηῖρα οὐσιωδῶς ἀρνητικόν, συνιστάμεναι εἰς διορθώσεις, ἀφαιρέσεις ἢ ἐναρμογάς. Οὕτω δὲ ὁ λαὸς παρουσιάζεται ὅχι ὡς

παραγωγὸς δύναμις, ἀλλ' ὡς φθαρτικὴ, πάντοτε εἰσδεχόμενος καὶ οὐδέποτε δίδων, διότι ἡ κυριωτάτη συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν δημιουργίαν ποίησιν εἶναι ἡ ἀποκάθαρσις αὐτῆς ἀπὸ τῶν μὴ ὁμογενῶν στοιχείων. Ἡ παραγωγή εἶναι κλῆρος τῶν ὀλίγων, οἱ ὅποιοι ὡς δημιουργοὶ χωρίζονται ἀπὸ τὸν μὴ παραγωγὸν λαὸν καὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς αὐτόν, ἂν καὶ ἐξέρχωνται ἐκ τῶν σπλάγχων του.

Πολλῶ μείζων εἶναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ποίησιν, διατηροῦσα τὸν ἀρνητικὸν χαρακτῆρα αὐτῆς πάντοτε εἰς δύο περιπτώσεις. Πρῶτον μὲν ὅταν παραλαμβάνη ἔργα τῆς τεχνικῆς ποιήσεως, ἐξερχόμενα τῆς περιοχῆς τῶν συνήθων αὐτῶ παραστάσεων, ἄσματα ἀνώτερα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῆς ἀντιλήψεώς του. Ὁ λόγος, δι' ὃν παραλαμβάνει τοιαῦτα ἄσματα, εἶναι τὸ μέλος αὐτῶν. Ἐλκυόμενος ὑπὸ τῆς μουσικῆς προσπάθει νὰ καταστήσῃ εὐληπτα καὶ τὰ διὰ τῶν στίχων ἐκφραζόμενα νοήματα, ποὺ μὲν παραλείπων τὰ παντελῶς ἀκατάληπτα, ποὺ δὲ ἀπλοποιῶν καὶ ὄχι σπανίως παρανοῶν καὶ διαφθείρων οὕτως, ὥστε συμβαίνει ἐνίοτε μόνον ὄρθιον ν' ἀπομένῃ τὸ μέλος, οἱ δὲ στίχοι νὰ ἐπέχουν θέσιν ἐπουσιώδους ἐπικουρήματος τῆς μουσικῆς μεταβαλλόμενοι εἰς ἀδιανόητα τερετίσματα.

Δευτέρα δὲ περίπτωσις, ἀντίθετος ὅλως, παρουσιάζεται, ὅταν τὸ ἄσμα εἶναι ἔργον ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, ὑστεροῦντος εἰς στιχουργικὴν δεξιότητα καὶ εἰς σαφήνειαν ἐκδηλώσεως τῶν συναισθημάτων. Διαδίδεται μὲν τὸ ἄσμα, ὅταν δὲν στερῆται ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ πάντες οἱ ἐπαναλαμβάνοντες φιλοτιμοῦνται νὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν του διορθώνοντες καὶ περικοσμοῦντες αὐτό. Ἄν δὲ καὶ μεθ' ὅλας τὰς συντελεσθείσας μεταβολὰς ἐναπολειφθοῦν πλημμέλειαι, ἔχουν συνειδήσιν τῆς ἀτελείας τοῦ ἄσματος οἱ τραγουδοῦντες καὶ ὁμολογοῦν ὅτι δὲν ἔλαβε τὴν τελειωτικὴν διάπλασιν αὐτοῦ. Φίλος καθηγητῆς, ἀκούσας ποτὲ ἐν Τήνῳ τοιοῦτον ἄξεστον καὶ ἀκατάσκευον ἄσμα, ἔλαβε περίεργον ἐξήγησιν τῆς ἀπορίας του: « Ἀκόμα δὲν τὸ ταίριασαν οἱ κοπέλλες τὸ τραγούδι· θὰ τὸ ταιριάσουν τὸν ἄλλο χρόνον »· ὅτι δηλαδὴ μόλις τὸ ἐπόμενον ἔτος θὰ λάβῃ τὸ τραγούδι τὴν ὀριστικὴν του διατύπωσιν.

Πλὴν τῶν ἁσμάτων, ὅσα ὁ λαὸς ἐνστερνίζεται καὶ θεωρεῖ κτῆμά

του, εἰς τὴν δημῶδη ποιήσιν καταλέγονται καὶ ἄσματα εἰς στενωτάτην περιοχὴν κυκλοφορούμενα, διερμηνεύοντα δὲ τὰς ἰδέας καὶ τὰ φρονήματα ἢ πληροῦντα ἀνάγκας μικρᾶς ὁμάδος, ἐλαχίστου μορίου τοῦ ὅλου ἔθνους. Τὸ λοιπὸν ἔθνος ἐνδέχεται νὰ εἶναι ξένον ἢ ἀδιάφορον πρὸς τὰς ἀνάγκας, ὧν τὴν πληρῶσιν ζητοῦν, νὰ μὴ συμμερίζεται τὰς ἰδέας, τὰς ὁποίας ἐκφράζουν, ἀλλ' ὅμως, ὡς οἰκεία πρὸς τὴν διανόησιν τοῦ λαοῦ καὶ συντεθειμένα κατὰ τοὺς ὅρους τῆς δημῶδους ποιήσεως, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χωρισθοῦν τῶν κατ' ἐξοχὴν δημοτικῶν ἄσμάτων. Τοιαῦτα λ.χ. εἶναι τὰ ἐργατικά ἄσματα, τὰ διὰ τοῦ ρυθμοῦ ἐπιβοηθοῦντα εἰς ταχυτέραν συντέλεισιν τῆς ἐργασίας εἰς τινὰ ἐπιτηδεύματα καὶ κανονίζοντα τὴν τάξιν αὐτῆς, τὰ ἐπιχώρια, τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἄσματα, εἰς τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ τάξωμεν καὶ στασιωτικά ἢ φατριαστικά, ἄσματα συνήθως ἐφήμερα καὶ θνησιγενῆ, ἀλλὰ μὴ ἀμοιροῦντα ἀξίας, ὅταν συμπέσει ὁ ποιητὴς αὐτῶν, ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, νὰ ἐκφράσῃ σθεναρῶς τὰ συναισθήματα τῆς λαϊκῆς ὁμάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει.

Διότι τὸ κυριώτερον γνώρισμα τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος εἶναι ἡ συμφωνία αὐτοῦ πρὸς τὴν διανόησιν τῶν πολλῶν. Οὐδὲν πρέπει νὰ περιέχῃ τὸ ὑπερεξέχον τοῦ κοινοῦ ἐπιπέδου τῆς μορφώσεως, οὐδὲ τὸ μαρτυροῦν τὴν παρέμβασιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ποιητοῦ, προσωπικότητος χωριστῆς καὶ ἀνωτέρας. Ὁ ποιητὴς τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος πρέπει νὰ εἶναι εἰς τῶν πολλῶν, δυσδιακρίτως συγχεόμενος εἰς τὸ ἀνώνυμον πλῆθος. Ἀλλὰ τούτου δεδομένου, πῶς ἐξηγεῖται τὸ κάλλος καὶ ἡ δύναμις τῆς δημοτικῆς ποιήσεως; Πῶς τὰ ἔργα ἀπαιδευτῶν καὶ ἀμορφῶτων ἀνομολογοῦνται πολλάκις ὑπέρτερα τῶν δημιουργημάτων καλλιτεχνῶν τοῦ λόγου, οἵτινες τὸ ποιητικὸν χάρισμα αὐτῶν ἐκαλλιέργησαν καὶ ἐνίσχυσαν διὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς μορφώσεως; Ποῖον τὸ μυστήριον τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς;

Ἡ ὑπεροχὴ τῆς δημῶδους ποιήσεως ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκφαινομένην ἐν αὐτῇ ἐπλότητα καὶ ἀλήθειαν. Ἐχει τὸ ἀνεπιτήδευτον καὶ τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀρετὴν, ἢ ὁποῖα ἐν ἄλλῃ περιοχῇ τῆς τέχνης, ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ ἑλληνικῇ τέχνῃ ἢ ἐν τῇ προρραφαρικῇ, καταθέλλγει τοὺς λεπτοὺς τεχνοκρίτας. Ἐκ τῶν ἀμέσων καὶ διαυγεστάτων πηγῶν τῆς γλώσσης ἢ δημῶδης ποιήσεως ἀντλεῖ φραστικὴν δύναμιν καὶ ἐνάργειαν, ἐγγύτερον δὲ προκειμένη εἰς τὴν φύσιν δέχεται ἀκραϊφνεστέραν τὴν ἀπὸ ταύτης ἐντύπωσιν. Οὐδὲν ἐν αὐτῇ τὸ ψευδὲς ἢ

τὸ περίτεχνον. Ἡ μὲν παρατήρησις τῶν πραγμάτων τοῦ ἑξωτερικοῦ κόσμου εἶναι ἐπλή, ἀλλ' ἀκριβής, ἡ δὲ ἔκφρασις τῶν παθῶν ἀπερίκοσμητος, ἀλλὰ βαθεῖα καὶ ἀληθινή.

Ὅταν μεγάλα γεγονότα, ὅταν δεινὰ συμφοραὶ ἢ ἀπροσδόκητοι εὐτυχίαι γεννοῦν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου πάθῃ σφοδρά, ὅταν ἔξαιρετικὴ τις περίστασις ἐπιφέρῃ ὑπερεκχείλισιν προσωπικῶν συναισθημάτων, ἡ εἰλικρινὴς καὶ ἀπείριτος ἐκδήλωσις αὐτῶν συγκινεῖ ἰσχυρῶς. Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἀναπληρῶναι τὴν ἑλλείπουσαν τέχνην· ἡ δὲ προσπάθεια ἐντονωτέρας ἐκδηλώσεως αὐτῶν διὰ τῶν ἀτελῶν μέσων, τὰ ὅποια ἡμπορεῖ νὰ διαθέσῃ πρωτογενὴς καὶ ἄμορφος τέχνη, ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, ἐνίοτε μάλιστα συμβαίνει νὰ φέρῃ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἀπὸ τὸν *Θρηῖνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως*, τὸν ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἑμμανουὴλ Γεωργιλᾶν, τὸν ὁποῖον πάντως συνέθεσε σύγχρονος τῆς ἐλώσεως λόγιος στιχουργός, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους θρήνους τῶν συγχρόνων, τοὺς ὁποίους ἀνεῦρον εἰς κώδικας βιβλιοθηκῶν καὶ ἔφερον εἰς φῶς ὁ Σπ. Λάμπρος, ὁ Κρουμπάχερ, ὁ Ροῦσος καὶ ἄλλοι, πολλῶν ἀνώτερον καὶ ἐκφραστικώτερον εἶναι τὸ δημοτικὸν ἔθνος, τὸ ἀρχόμενον μὲ τὴν ὀδυνηρὰν κραυγὴν τῆς ἀπογνώσεως :

Πῆραν τὴν Πόλην, πῆραν τὴν, πῆραν τὴ Σαλονίκη,
πῆραν καὶ τὴν Ἀγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι!

καὶ τελειῶνον μὲ τὴν ἐξαγγελίαν τῆς θείας ὑποσχέσεως περὶ πληρώσεως τῶν ἐλπίδων τοῦ δυσμοίρου ἔθνους

Πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλε δικά σας εἶναι.

Τοιαῦτα δημιουργήματα ἔχουν ἐν ἑαυτοῖς τὴν δύναμιν νὰ ἐπιζήσουν τοῦ ποιητοῦ αὐτῶν, καὶ ἐπὶ γενεάς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδιδόμενα νὰ συγκλονοῦν τὰς ψυχάς.

Ὅμοιās συγκινήσεις μόνον μεγάλοι ποιηταὶ δύνανται νὰ προκαλέσουν· δυσκόλως δὲ ἡ τέχνη καὶ δοκιμωτάτων ποιητῶν παρέχει ἀποτελέσματα, ὅποια δι' ἀπλῶν μέσων ἐπιτυγχάνει ἀνεπιγνώστως ὁ λαϊκὸς ποιητής.

« Λογογραφικὰ Σύμμεικτα »

Ν. Γ. Πολίτης

2. ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

*Οὗς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες καὶ τὸ εὐδαιμον τὸ
ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὐφυχον κρίναν-
τες, μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους.*

Θουκυδ. II 43

Ὑπάρχει τάχα κανένας λόγος, γιὰ νὰ μιλήσῃ κανεὶς σήμερα γιὰ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας, σὲ στιγμὲς ποὺ αὐτὴ πιά δὲν εἶναι μιὰ λαχτάρα καὶ μιὰ νοσταλγία στὰ βάρη τῆς ψυχῆς μας, σὲ στιγμὲς ποὺ ἡ παρουσία τῆς εἶναι ὀλοφάνερη ἀνάμεσά μας; Σὲ κάθε μας βῆμα τώρα συναντοῦμε τὴν ἐλευθερία, περπατεῖ ἐπάνω στὴν ἀφανισμένη μας γῆ, ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς ὀλοζώντανη, χεροπιαστή. Μποροῦμε νὰ βάλουμε τὸ δάχτυλό μας στὸν τύπο τῶν ἡλῶν τοῦ φριχτοῦ μαρτυρίου τῆς, τὰ μάτια μας τὰ θαμπώνει ἡ ὀλόφεγγη ὄψη τῆς. Τὴν ἀκοή μας τὴν καταπλημμυρίζει ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων ποὺ κρατοῦν τὰ ὅσα αὐτὴ ἐμψυχώνει ἀντρειωμένα χέρια.

Ὅ,τι ἐζούσαμε ὡς ὄραμα μακρινὸ μέσα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τῶν σπιτιῶν, ποὺ ἐπυρπολοῦσε μέσα στὶς πολιτεῖες ὁ τύραννος, μέσα ἀπὸ τὶς τριζοβολοῦσες πύρινες γλῶσσες ποὺ ἀναδίνονταν ἀπὸ τὴ λεηλατημένη μας ὑπαιθρο, ἐξεπρόβαλε πιά σὲ ὀλοζώντανη θεοφάνεια ἐμπρὸς μας. Μποροῦμε τώρα μαζί μὲ τὸν ποιητὴ νὰ τὴ γνωρίσωμε καὶ νὰ τὴν ἀναγνωρίσωμε ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ καὶ τὸ βιαστικό της τὸ περπάτημα. Δὲν τὴν ἀντικρίζομε πιά ὡσὰν εἰκόνα, ἀλλὰ ὡσὰν σύλληψη τοῦ νοῦ, ἀλλὰ αὐτοπρόσωπη, βγαλμένη μέσα ἀπὸ τὸ μαρτύριο τῶν παιδιῶν τῆς, στολισμένη μὲ αἱματόβρεχτη πορφύρα. Ἀμέτρητοι θάνατοι, ἄλλοι λαμπροπερίχυτοι ἀπὸ τὴ φεγγοβολή τῆς δόξας καὶ τῆς νίκης, ἄλλοι ἄργοι, μακρόσυρτοι μέσα στὸν παιδεμὸ τοῦ φριχτοῦ βασανισμοῦ τῆς φυλακῆς, τῆς πείνας, τῆς ἀρρώστιας καὶ τῆς ἐγκατάλειψης, πνιγμένοι μέσα στὴ στυγνὴ σιωπὴ τῆς ἡττας καὶ τοῦ ἐξολοθρεμοῦ, τὴν ξανάστησαν ἀθάνατη καὶ ἀκατάλυτη ἐπάνω στὰ χώματα τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

Εἶναι ἡ ἴδια αὐτὴ, ποὺ ἐχαιρέτισαν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῆς νίκης στὴ Σαλαμίνα, στὶς Πλαταιές, στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴν Πίνδο, οἱ ἱαχὲς τῶν ἄγνωστων μαχητῶν στὰ βουνὰ καὶ στὰ πέλαγα καὶ στοὺς αἰθέρες, εἶναι ἡ ἴδια αὐτὴ ποὺ ὀραματίστηκαν ὅσοι ὑποχρεώθηκαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ θάνατο στημένοι ἐμπρὸς στοὺς γυμνοὺς τοί-

χους άβοήθητοι, άνυπεράσπιστοι, χωρίς έλπίδα λυτρωμοϋ, χωρίς τη δυνατότητα για άντίσταση.

Καί όμως σήμερα είναι ό έρμόδιος καιρός για να συγκεντρώσoμε τo πνεϋμα μας στη θέση της, προσπαθώντας να κερδίσουμε μιá γνήσια ένατένισή της. Λίγες μέσα στην Ιστορία τών αιώνων είναι οί μεγάλες στιγμές, λίγες φορές έρχεται ή έλευθερία σέ αυτό-πρόσωπη εμφάνιση, πολύ σπάνια γίνεται άληθινό βίωμα.

Ύπάρχουν έποχές που δεν είχαν την εύτυχία να την ίδoυν κατά πρόσωπο, άλλες τη βλέπουν έλλειπτικά, άλλες μέσα από τo θαμπωμένο κρύσταλλο τοϋ νοϋ, άλλες την ξαναφέρνουν στην ενόραση με την Ιστορική μνήμη κι άλλες χρησιμοποιoύν τo δελεασμό της φαντασίας και τη μαγεία της τέχνης, για να μās δώσουν κάποιαν εξεικονιστική της άναπαράσταση. Οϋτε ή επάνω στην καλλιτεχνική μαγανεία στηριγμένη ενόραση οϋτε ή κίνηση τοϋ άφαιρετικοϋ στοχασμοϋ μπορεί να μās κάμη προσιτή την έλευθερία.

Άλήθεια είναι πώς οί φιλόσοφοι έβαλαν τo νοϋ τους σέ μεγάλο κόπο και πολλά είπαν και έγραψαν σχετικά με τo νόημα της έλευθερίας. Τo έκπληκτικό όμως είναι πώς πολλές φορές προσπαθώντας να άποδείξουν την ύπαρξή της εκάταφέραν να άποδείξουν τo αντίθετο. Αυτό μās κάνει να σκεφτοϋμε πώς ή έλευθερία είναι μιá πραγματικότητα, που ή τη ζoϋμε ή δεν τη ζoϋμε. Δεν πρέπει να τη λογαριάσoμε ώσαν κάτι, που τo εύρίσκει ό άνθρωπος έξω από τόν έαυτό του, όπως κάθε άλλο άντικείμενο. Πρέπει να την πάρωμε ώσαν κάτι, που πραγματώνεται μέσα στο βαθύτατο της ανθρώπινης ψυχής στρώμα. Είναι κάτι που φυτρώνει μέσα στη ρίζα της ανθρώπινης ψυχής, κάτι που μπορεί και πρέπει να ταυτιστή με την εύψυχία μας.

Ή έλευθερία δεν μπορεί να χαρακτηρισθή ώσαν κτήμα, που θα τo συναντήσoμε έξω από τόν έαυτό μας· αυτή έρχεται ή δεν έρχεται σέ μās ανάλογα με τά έργα μας, γιατί είναι τρόπος ζωής και άγώνισμα. Δεν έχει κανένα νόημα να ζητήσoμε από έναν άλλο άνθρωπο να μās δώσει την έλευθερία μας, όπως θα τοϋ ήταν εύκολο να μās δωρίση ένα από τά στην κατοχή του υλικά αγαθά.

Έπάνω στη γή έζησαν άπειράριθμοι σκλάβοι, που πολλές φορές έζήτησαν από τούς άφέντες τους την έλευθερία. Κι επάνω στη γή έζησαν πολλοί άφέντες, που στάθηκαν πρόθυμοι να τούς κάμουν

αὐτὴ τὴ δωρεά. Παρ' ὅλο τοῦτο ὅμως ἡ δουλεία δὲν καταλύθηκε, γιατί ἐκεῖνοι ποὺ ἐπῆραν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐπῆραν ὡσὰν δωρημένο κτῆμα καὶ ὄχι ὡσὰν ἀγώνισμα. Κι αὐτὸ ἔγινε, γιατί, σχετικά μὲ τὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο, ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι κάτι τὸ εἰσερχόμενο, ἀλλὰ κάτι τὸ ἐξερχόμενο. Ἐξαρτᾶται ἀπόλυτα ἀπὸ τὴ μορφολογία τοῦ ψυχικοῦ μας εἶναι. Αὐτὸ ἤθελε νὰ εἰπῇ ὁ Θουκυδίδης χαρακτηρίζοντας τὸν ἐλεύθερο ὡς εὐψυχο, ἐξαρτημένο δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐσώτατη μορφολογικὴ ὑφὴ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Ἄς μὴ λησμονᾶμε ὅτι ἡ ψυχὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνες δὲν σημαίνει ἓνα κάποιο ἐπένθετο στοιχεῖο, ποὺ ἔρχεται νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἀποτελεῖ τὴν ἐντελέχεις ὁλόκληρου τοῦ ἀνθρώπου θεωρημένου στὴ συνολικότητά του. Γιὰ τοὺς παλαιούς Ἕλληνες ἡ διατήρηση τῆς ἐλευθερίας ἐθεωρήθηκε συνδυασμένη μὲ τὴν προθυμία γιὰ διακινδύνευση καὶ ἀνάληψη πολεμικῆς εὐθύνης καὶ ἡ πιὸ ταιριαστὴ παρακίνηση γιὰ κείνους, ποὺ ἤθελαν νὰ μείνουν ἐλεύθεροι ἦταν: « μὴ περιοῤῥσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους ».

Ἀληθινὰ ποτὲ δὲν θὰ εἴμαστε δικαιολογημένοι νὰ εἰποῦμε ὅτι αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ περιστάτικὸ ἐστάθηκε ἡ αἰτία, γιὰ νὰ πέσωμε στὴ σκλαβιά. Γινόμαστε δοῦλοι ἢ ἐλεύθεροι μόνο ἐξαιτίας μας, καὶ ἂν πρέπει νὰ ζητηθῇ κάποιος ὑπεύθυνος γιὰ τὴ δούλωσή μας, αὐτὸς εἶναι ὁ ἑαυτὸς μας.

Ἐσυνηθίσαμε νὰ παραδεχόμαστε ὡσὰν αὐτονόητο ἀξίωμα τὴν ἀπόφασιν ποὺ λέει ὅτι « ὁ ἄνθρωπος γεννιέται ἐλεύθερος ». Ἄν καλοεξετάσωμε ὅμως τὰ πράγματα, θὰ εὐροῦμε ὅτι ἡ δοξασία αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀναδρομικὴ πρὸς τὰ πίσω τοποθέτηση ἑνὸς ὑστερογέννητου γεγονότος. Ὁ ἄνθρωπος δὲν γεννιέται, ἀλλὰ γίνεται ὕστερα ἀπὸ ἀδιάκοπο σκληρὸ ἀγῶνα ἐλεύθερος. Συμφωνότερο μὲ τὰ πράγματα θὰ ἦταν, ἂν ἐλέγαμε ὅτι « οἱ ἄνθρωποι ἐρχόμενοι στὸν κόσμον μοιάζουν μὲ δεσμῶτες ὀλυσσοδεμένους μέσα σὲ σκοτεινὸ σπήλαιον ». Ὁ καθένας μας χρεωστῇ σπαζοντας τὰ δεσμά του νὰ γίνῃ ἐλεύθερος, καί, μόνο ἂν συνεχίζῃ κάθε στιγμὴ αὐτὴ του τὴν προσπάθεια, θὰ κατορθώσῃ νὰ κρατηθῇ στὴν περιοχὴ τῆς ἐλευθερίας. Σὲ κάθε στιγμὴ τῆς ζωῆς του εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὑποκείμενος στὴ δούλωσιν. Τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς δοῦλος δὲν σημαίνει μόνο νὰ χάσῃ τὴν πολιτικὴν τὴν ἐλευθερίαν, καὶ δὲν πιστοποιεῖται ἡ δούλωσιν ἀπὸ τὴν τυπικὴ πρᾶξι τῆς κατάλυσης ἑνὸς ἔθνους ἢ ἑνὸς πολιτικοῦ καθεστώτος. Ση-

μαίνει πώς έστρέψαν οί πηγές του θάρρους και τής άγωνιστικότητας, πώς ή ψυχή έχασε τήν έγρήγορή της.

Ο άγώνας είναι διαρκής, γιατί σέ κάθε μας βήμα παραμονεύει τò πολύμορφο τέρας τής σκλαβιάς, για νά μās ξαναδουλώσει. Και τīs περισσότερες φορές ό άνθρωπος δέν άντέχει στόν πειρασμό, χαλαρώνει τήν άγωνιστικότητά του και ζή μέσα στη φαντασίωση μιās ψευδοελευθερίας.

Τόν περισσότερο καιρό ό άνθρωπος ύποκύπτοντας άσυνείδητα σέ κάθε λογής δουλεία χάνει τò άληθινό βίωμα τής έλευθερίας. Γι' αυτό μόνο σέ άγωνιστικές έποχές, όπως ή τωρινή, γίνεται βολετό νά ύψωθούν τά ανθρώπινα μάτια στην ένατένιση τής άληθινής έλευθερίας, όπως τήν είδε και ή έποχή του 21 και τήν έτραγούδησε με τόν μεγαλόστομο "Ύμνο του Σολωμού". Όλες οί γενεές, όσες ήρθαν έπειτα από τήν επαναστατική γενεά του 21, κάθε φορά πού αισθάνονταν νά αδυνατίζει τò βίωμα τής έλευθερίας μέσα τους, έξαναγύριζαν στην έποχή εκείνη. Και θά έρθουν έπειτα από έμās πολλές γενεές, πού θά ξαναγυρίσουν, για νά θερμάνουν τήν ψυχή τους με ό,τι έμείς ζοϋμε στις ήμέρες αυτές.

Τò νά κρατηθῇ κανείς στην περιοχή τής έλευθερίας είναι επίπονο άγώνισμα. Άναφορικά με τήν έλευθερία μας, ή ζωή μας είναι πάντοτε πεσμένα σέ φανερή ή σέ λανθάνουσα κρίση και μέσα στα βάθη του είναι μας παραμονεύει παίρνοντας χίλιες δυο μορφές ή σκλαβιά έτοιμη νά μās τραβήξει στο σκοτεινό της βασίλειο. "Όταν μās λείψη τò θάρρος και ή θεληματικότητα, χάνομε τò άληθινό της βίωμα και ζοϋμε με τή φαντασίωσή της πέφτοντας πραγματικά στην άνελευθερία. Μπορεί τότε νά κραυγάζωμε και νά χειρονομοϋμε για τήν έλευθερία, χωρίς όμως νά ζοϋμε τò νόήμά της. Τότε πιά είναι πού από ζωντανό βίωμα ξεπέφτει σέ κραυγή, σέ μορφασμό και γίνεται χωρίς νόημα γλωσσική άρθρωση και άδειανό φώνημα.

Δέν είναι καθόλου περίεργο σέ μιá τέτοια παρακμή οί πιό άνελεύθεροι νά ξεπροβάλλουν διαλαλητές και άπολογητές της. Αυτό όμως δέν θά μās ξαφνιάσει καθόλου, αν σκεφτοϋμε πώς πίσω από τò φως ακολουθεί πάντα ή σκιά...

Η πραγματικότητα, όπως τήν έζησαμε τīs τελευταίες δεκαετηρίδες, μās έδειξε πώς ύπάρχουν άνθρωποι πού τρέφουν μέσα στην

ψυχή τους άκατασίγαστη νοσταλγία όχι για 'Ελευθερία, αλλά για σκλαβιά. 'Η πιό έντονη μέριμνά τους είναι να εύρουν κάποιο είδωλο, για να το προσκυνήσουν, έναν αφέντη, για να τον στήσουν επάνω στο κεφάλι τους. Διαλέγουν πάντοτε τον πιό άνελεύθερο μεταξύ τους, έναν άνθρωπο, που ή ψυχή του είναι γεμάτη από φόβους, από σφαδασμούς και από οδύνες, και αυτός με τη σειρά του περνά από τον τράχηλό τους τα δεσμά της πιό φριχτής και σκοτεινής σκλαβιάς. "Άλλοι πάλι άνθρωποι δεν έχουν καμιά δυσκολία να θεωρήσουν αντάλλαγμα ισάξιο με την 'Ελευθερία τους την ύλική τους ευδαιμονία.

Μια τέτοια νοοτροπία αντιμετωπίζοντας ο ιστορικός των αρχαίων 'Αθηνών διεκήρυξε πώς για άληθινή ευδαιμονία αξίζει να λογαριαστή μόνο ή 'Ελευθερία. Προϋπόθεση για την 'Ελευθερία δεν είναι ο ύλικός ευδαιμονισμός, αλλά στην άληθινή ευδαιμονία μονάχα ή 'Ελευθερία μπορεί να μάς οδηγήσει. Αυτή φτερουγίζει πιό επάνω από τα δεσμά του ύλικού χορτασμού και ή ουσία της στέκει στο ότι ούτε δεσμεύεται ούτε κιβδηλεύεται. Μένει έλευθερία καθαρή, χωρίς να επιδέχεται κανέναν άλλο προσδιορισμό, χωρίς να υποτάσσεται στην έξυπνέτηση καμιάς άλλης σκοπιμότητας. Ούτε στη γνώση ούτε στην έπιστήμη εμπρός χάνει το κυριαρχικό της αξίωμα.

Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στα τελευταία χρόνια παρουσίασαν την τεχνικοποιημένη γνώση και έπιστήμη ώσαν όργανα, που έρχόντανε να έξυπηρετήσουν τις πιό βάρβαρες και άντιανθρώπινες επιδιώξεις. 'Η δουλεία στον παλαιό κόσμο ήταν σε θέση να σκοτώνη μόνο το σώμα· ή με έπιστημονικό έξοπλισμό άρματωμένη άνελευθερία της πρόσφατης έποχής είχε προχωρήσει τόσο πολύ, ώστε έστάθηκε ίκανή να διαφθείρη τις ψυχές και να σκοτώνη το πνεύμα. Αυτή ήταν, που έκαμε να ξεπέσει ο άνθρωπος σε αυτόματα μηχανή χωρίς πρωτοβουλία, χωρίς άτομική σκέψη, επαναλαμβάνοντας τα όσα έλεγαν οι έξουσιαστές του σαν πλάκα γραμμοφώνου.

Κάτω από τον έπηρεασμό της ή ανθρώπινη πολιτεία, που ο λόγος της ύπαρξης της είναι ή διασφάλιση της έλευθερίας των μελών της, μεταμορφώθηκε σε σατανική μηχανή καταδούλωσης.

'Ενάντια στο άκαταμέτρητο εκείνο κύμα της άνελευθερίας, που είχε δαμάσει έκατομμύρια ανθρώπινες ψυχές, όρθώθηκε ο 'Ελληνικός λαός και έδωκε τη μάχη του. "Όταν έπηρε την άπόφαση να μπή στον άγώνα, δεν είχε πίσω του ούτε τους άτέρμονες ώκεανούς ενός όλόκλη-

ρου γήινου ήμισφαιρίου, όπως οι Ἀγγλοσάξονες, ούτε την ανθρωποπλημύρα και την απεραντοσύνη της ρωσικής γής, ούτε την τεχνοκρατική οργάνωση των αντιπάλων του.

Σύμφωνα με την παρακέλευση των προγόνων του είδε την ευδαιμονία του στην ελευθερία του, και αυτήν πάλι την έστήριξε στην εύψυχία του. Ἀνέλαβε τόν πολεμικό κίνδυνο από δική του πρωτοβουλία, αντιστάθηκε επάνω στη στενή λωρίδα της πατρικής γής, αγωνίστηκε με απέραντη καρτερία και αναδείχτηκε, πρώτος αυτός, νικητής, δείχνοντας και στους άλλους σύμμαχους λαούς ότι τα πόδια του σιδερόφραχτου γιγάντιου αντιπάλου ήταν φτιασμένα από άργιλο. Γι' αυτό αξίζει στο λαό των Ἑλλήνων ο πρώτος νικητήριος στέφανος.

Περ. «Νέα Ἑστία» 1945

Κωνσταντῖνος Δ. Γεωργούλης

3. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ποῖον είναι τὸ περιεχόμενον τῆς έννοίας «πνευματική ζωή;» Κατά τήν γνώμην μου, πνευματική ζωή είναι τὸ ἴδιον ἀκριβῶς πρᾶγμα, ὅ,τι ονομάζομεν πολιτισμόν, ἐφ' ὅσον οὗτος θεωρεῖται ὅχι καθ' ἑαυτόν καὶ ἀντικειμενικῶς, ἀλλ' ἀπὸ τήν ἀποψιν τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὁποῖον εἶναι φορεὺς καὶ ἐργάτης τοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ ταῦτα, ἂν πολιτισμὸς εἶναι τὸ σύνολον τῶν δημιουργημάτων τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, εἰς τὰ ὁποῖα πραγματοποιοῦνται καὶ λαμβάνουν μορφήν διάφοροι ἀξίαι, ἀξίαι ἠθικαὶ π.χ. θρησκευτικαί, αἰσθητικαί, γνωστικαί, οἰκονομικαί, δυναστικαί κλπ., πνευματική ζωή εἶναι αὕτη αὕτη ἡ δημιουργία καὶ πραγματοποίησις τῶν ἀξιῶν ἐντὸς τοῦ ὑποκειμένου καὶ διὰ μέσου τοῦ ὑποκειμένου.

Πολιτισμὸς εἶναι τὸ προϊόν, ὁ σκοπὸς τῆς πνευματικῆς τῆς ζωῆς, πνευματική ζωή εἶναι τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννᾶται καὶ ἀποκρυσταλλοῦται ὁ πολιτισμὸς.

Ὁ πολιτισμὸς δύναται νὰ νρηθῇ ὡς ἓνα συγκρότημα ἀντικειμενικόν, ἀνεξάρτητον τοῦ ἀτόμου, ἀποτετελεσμένον εἰς ὠρισμένην στιγμήν ὅχι τόσον ὡς περιεχόμενον (ἀφοῦ τὸ περιεχόμενόν του μεταβάλλεται διαρκῶς), ἀλλ' ὡς μορφή καὶ ὡς ἰδέα· εἶναι ἄλλως τε προϊόν λογικῆς ἀφαιρέσεως ἀπὸ τήν ἄμεσον πραγματικότητα. Τούναντίον

ή πνευματική ζωή δὲν νοεῖται χωρὶς τὸ ὑποκείμενον ποὺ τὴν ζῇ, εἶναι κάτι, ποὺ εὐρίσκεται εἰς διαρκῇ κίνησιν, ροήν, μεταβολήν, ἐξέλιξιν· εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ πραγματικότης, ὅπως μᾶς παρουσιάζεται εἰς τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς αὐτοπαρατηρησίας.

Σαφέστερος γίνομαι, ἂν, ἀντὶ τῆς καθολικῆς ἐννοίας «πολιτισμός», φέρω ὡς παράδειγμα ἓνα ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους αὐτοῦ στοιχείων. Εἰς τὴν *θρησκείαν* π.χ. ἔχομεν ἓνα σύνολον πεποιθήσεων, γνώσεων, παραδόσεων, τύπων, ἠθικῶν κανόνων, ἑξωτερικῶν συμβόλων κ.τ.τ. *Θρησκευτικὴ ζωὴ* ὁμως εἶναι ὅλος ὁ κόσμος τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀτόμου, ποὺ ἀναδημιουργεῖ μέσα του τὰς πεποιθήσεις καὶ τοὺς κανόνες καὶ τὰ σύμβολα καὶ συλλαμβάνει ἐσωτερικῶς τὸ νόημά των. Τὴν αὐτὴν διαφορὰν δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν μεταξὺ πολιτείας καὶ πολιτικῆς ζωῆς, τέχνης καὶ ζωῆς καλλιτεχνικῆς κ.ο.κ.

Ὡς ἄμεσος πραγματικότης ἡ πνευματικὴ ζωὴ νοεῖται, κυρίως εἰπεῖν, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν χρονικῶν ὁρίων τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, τοῦ παρόντος. Ἡ ζωὴ, εἴτε φυσιολογικὴ εἴτε πνευματικὴ εἶναι, ὑπάρχει πάντοτε εἰς ἓνα συγκεκριμένον ὄργανισμόν, ὁ ὁποῖος ζῇ, ἐφ' ὅσον χρόνον αὐτὸς ζῇ.

Ἀφ' ἐτέρου ὁμως ὡς ζωὴ τοῦ πνεύματος, ὡς ζωὴ δηλαδὴ ἀξιών, ἔχει χαρακτηρὰ ἐξόχως κοινωνικὸν καὶ ὑπερπηδῶντα τὰ ὅρια τοῦ παρόντος. Διότι τὸ ἄτομον, καθ' ἑαυτὸ λαμβανόμενον, δὲν ἔχει μέσα του ἐξ ἀρχῆς ἀξίας πνευματικὰς, ἀλλὰ τάσεις καὶ ροπὰς πρὸς ἀξίας· δὲν ἔχει π.χ. θρησκευτικὰς ἀξίας, ἀλλὰ θρησκευτικὸν αἰσθημα, δὲν ἔχει αἰσθητικὰς ἀξίας, ἀλλὰ *καλαισθησίαν* κ.τ.τ. Τὸ ἄτομον, ὡς φορεὺς πνευματικῆς ζωῆς, εἶναι μία σύνθεσις ἀπὸ δύο διαφορετικῆς προελεύσεως στοιχεῖα: ἀπὸ τὸ περιβάλλον μὲ τὸ πλῆθος τῶν περιεχομένων καὶ ἀξιών τῆς κοινωνίας, ἀξιών θεωρητικῶν, πρακτικῶν, αἰσθητικῶν, θρησκευτικῶν κ.τ.λ., καὶ ἀπὸ τὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ τὴν ψυχικὴν — τὸ πνευματικόν του ἐγὼ — σύνθεσις ὀχι σταθερὰ καὶ παραμόνιμος, ἀλλὰ διαρκῶς ἀλλοιουμένη καὶ ἀνανεουμένη εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, ὅπως καὶ εἰς τὰς γενικὰς τῆς κατευθύνσεις καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς πραγματοποιήσεώς της. Καὶ ἀκριβῶς ἡ ἐπαφὴ αὕτη καὶ σύνθεσις τῆς ἰδίας πνευματικῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἀτομικῶν ροπῶν καὶ τάσεων πρὸς τὰς ἀξίας τῆς κοινωνίας ἀπαρτίζει τὴν πνευματικὴν ζωὴν.

Ἡ ἐπαφή αὕτη εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι διαφορωτάτης φύσεως· νὰ εἶναι παθητική ἀφομοίωσις τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν ἢ συνδυαστική διαφόρων τάσεων ἐνέργεια ἢ ἐκλεκτική μεταξύ τῶν ποικιλιῶν αὐτῶν, δυνατόν ὅμως καὶ νὰ εἶναι ἐχθρική, νὰ καταλήξῃ εἰς πάλην, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἄτομον ἀποδεχόμενον πολλὰς ἢ ὀλίγας ἀπὸ τὰς ἀξίας τῆς κοινωνίας, τὰς τρυνποποιεῖ ἢ δημιουργεῖ τελείως νέας, τὰς ὁποίας κατορθώνει βαθμηδὸν νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς ἐξαιρετικὰς προσωπικότητας τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πνεύματος. Οἰαδήποτε ὅμως καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐπαφή αὕτη διὰ τὸ ἄτομον, θὰ ὀδηγήσῃ πάντοτε εἰς νέαν δημιουργίαν ἀξιῶν, νέαν ἀκόμη καὶ εἰς περίπτωσιν παθητικῆς ἀποδοχῆς τῶν παραδεδομένων. Διότι καὶ τότε γίνεται ἀνάπλασις τῶν ἀξιῶν τῆς κοινωνίας καὶ προσαρμογὴ τούτων πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας καὶ ἰκανότητας τοῦ ἀτόμου· μόνον κατόπιν τῆς ἐπεξεργασίας αὐτῆς γίνονται αὐταὶ κτῆμα τοῦ ἀτόμου καὶ μέρος τῆς ζωῆς του.

Ἄς ἀναφέρω καὶ ἐδῶ συγκεκριμένον παράδειγμα. Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν στιγμήν, ποῦ τὸ ἔμφυτον θρησκευτικὸν αἶσθημα ἀποκτᾷ συνείδησιν ἑαυτοῦ ἐρχόμενον εἰς ἐπαφήν πρὸς ὠρισμένας θρησκευτικὰς ἀξίας τοῦ περιβάλλοντός του, π.χ. πρὸς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ συνήθειας τῶν γονέων του. Ἀναλόγως τῶν ἀτομικῶν του ροπῶν, ἀναγκῶν καὶ ἰκανοτήτων θὰ ἀφομοιώσῃ ἐξ αὐτῶν περισσότερα ἢ ὀλιγώτερα, ταῦτα ἢ ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, θὰ προσθέσῃ ἢ θὰ ἀφαιρέσῃ ἄλλα, θὰ ἐπιφέρῃ μεταβολὰς, θὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ἄλλα τὸν χαρακτήρα, ποῦ ἔχουν αἱ ἀτομικαὶ θρησκευτικαὶ ἀνάγκαι (πανθεϊστικὸν π.χ. ἢ μυστικοπαθῆ ἢ αἰσθητικὸν ἢ ἠθικὸν ἢ τελετόφιλον καὶ φιλακόλουθον κλπ.), ὥστε ν' ἀποτελέσῃ τὴν προσωπικὴν του θρησκευτικὴν ζωὴν, ἡ ὁποία θὰ εἶναι προσωπικοῦ αὐστηρῶς χαρακτήρος, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν περιέχῃ κανένα πρωτότυπον, κυρίως εἰπεῖν, στοιχεῖον. Μεταξὺ τῶν ἑκατομμυρίων χριστιανῶν ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποῦ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν πρωτότυπους ἀντιλήψεις περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ αἰσθημάτων, ἀλλὰ, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀτομικῆς πνευματικῆς ζωῆς, εἰς κάθε χριστιανὸν ἀντιστοιχεῖ καὶ μία ἰδιαιτέρα μορφή τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὰ προϊόντα τῆς συνθέσεως αὐτῆς εἰς κάθε ἄτομον, δι' ἡμᾶς εἶναι ἀρκετὴ ἡ διαπίστωσις, ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ σήμερον προϋποθέτει ἀπαραιτήτως ἀξίας ἔξω τοῦ ἀτόμου κει-

μένες, άξίας, πού εισδέχεται τὸ ἄτομον ἀπὸ τὸ κοινωνικόν του περιβάλλον. Αἱ άξίαι δ' αὐταὶ δέν προσφέρουν μόνον κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν ἀτόμων τὸ περιεχόμενον τῆς ἀτομικῆς πνευματικῆς των ζωῆς, ἱκανοποίησιν τῶν πνευματικῶν των ροπῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν τῶν πόθων αὐτῶν καὶ τὴν κατεύθυνσιν ἐπηρεάζουν — καὶ τὸ σπουδαιότερον, μόνον διὰ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὰς ἔξω τοῦ ἀτόμου πνευματικὰς άξίας λαμβάνει τὸ ἄτομον ἐπίγνωσιν καὶ συνειδησιν τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν πνευματικῶν του ἀναγκῶν. Τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα π.χ. εἶναι ἔμφυτον εἰς τὸ ἄτομον, κατὰ τὴν πεποίθησίν μου· ἀλλὰ ζήτημα εἶναι, ἂν, χωρὶς τὴν ἐπαφήν πρὸς ὠρισμένας ἀντικειμενικὰς (ἀντικειμενικὰς μὲ τὴν ἔννοιαν ἔξω τοῦ ἀτόμου κειμένας) θρησκευτικὰς άξίας, θὰ ἐλάμβανε τὸ ἄτομον συνειδησιν τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς φύσεως τοῦ θρησκευτικοῦ του αἰσθήματος.

Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ὁμιλοῦμεν περὶ πνευματικῆς ζωῆς ὄχι μόνον ἐνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ ἐνὸς ἔθνους, μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως, μιᾶς ἐποχῆς κλπ. — καὶ ἀκριβῶς καὶ τὸ ἄτομον προσπαθοῦμεν νὰ συλλάβωμεν ἐντὸς τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς φυλῆς καὶ τῶν χρόνων του. Γίνεται δὲ τοῦτο, διότι μεταξὺ τῶν ἀτόμων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς ἐνότητος, ἐνότητος φυλετικῆς ἢ ταξικῆς ἢ χρονικῆς, παρατηροῦνται ἀναλογίαι καταπληκτικαὶ καὶ κοινὰ χαρακτηριστικὰ εἰς τὴν πνευματικὴν των ζωὴν, ὀφειλόμενα εἰς τὸ ὅτι κοινὰ εἶναι καὶ τὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἓνα ἕκαστον ἄτομον ἠντλησεν ἀπὸ τὸ περιβάλλον του διὰ τὴν πνευματικὴν του ζωὴν, ὅμοιαι δὲ καὶ αἱ συνθῆκαι τῆς ὑπάρξεως, πού ἐπηρεάζουν τὰς πνευματικὰς τῶν ἀτόμων ροπὰς. Πνευματικὴ δὲ ζωὴ μιᾶς ἐποχῆς δέν σημαίνει τὸ ἄθροισμα τῶν πνευματικῶν ζωῶν τῶν ἀτόμων ὧλων, πού ζοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτῇ· εἶναι τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ, τὰ κοινὰ περιεχόμενα, αἱ κοιναὶ κατευθύνσεις, ὁ κοινὸς ρυθμός, πού παρατηροῦνται εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς μεγίστης πλειονότητος τῶν ἀτόμων τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ἄλλὰ δέν ἔχει μόνον κοινωνικὰς προϋποθέσεις ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Ἄν καὶ κατ' οὐσίαν εἶναι φαινόμενον σύγχρονον, ἔχει χαρακτῆρα ἱστορικόν. Διότι αἱ άξίαι, πρὸς τὰς ὁποίας ἔρχεται εἰς ἐπαφήν τὸ ἄτομον, διὰ νὰ ζήσῃ τὴν πνευματικὴν του ζωὴν, εἶναι καρπὸς τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἄλλων ἀτόμων ἢ ομάδων

προϋπαρξάντων ἢ συγχρόνων μὲν, ἀλλὰ καρπὸς προγενέστερος. Αἱ ἀξίαι ἄλλωστε τοῦ πολιτισμοῦ μας παρουσιάζονται εἰς τὴν πραγματικότητα πάντοτε ὡς περιεχόμενα ὠρισμένου ἱστορικοῦ περιβλήματος, συνυφασμένοι δηλαδὴ μὲ ὠρισμένας τοπικὰς καὶ χρονικὰς συνθήκας τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ποὺ τὰς ἐδημιούργησαν. Καθ' ἑαυτὰς οὐδέποτε τὰς συναντῶμεν, πλὴν μόνον εἰς τὴν λογικὴν ἀφαίρεσιν. Κατὰ ταῦτα πνευματικὴ ζωὴ δὲν εἶναι νοητὴ, παρὰ μόνον ὡς ἐπαφὴ πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ παρελθόντος — τοῦ μακρινοῦ ἢ τοῦ ἀμέσου παρελθόντος, ἀδιάφορον· πάντως τοῦ παρελθόντος — καὶ ἔχει βαθεῖαν ἔννοιαν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι « πολιτισμὸς σημαίνει συναναστροφὴν μὲ τοὺς νεκρούς ».

Ἡ ἐπαφὴ αὕτη πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ παρελθόντος, ἡ ὁποία, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της ὡς ζωῆς, ἔχει πάντοτε τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ ἐπικαίρου, εἶναι δυνατὴ, μόνον ἐφ' ὅσον αἱ ἀξίαι, τὰς ὁποίας πραγματοποιοῦν δι' ἑαυτοὺς τὸ ἄτομον ἢ ἡ κοινωνία τοῦ παρελθόντος, ἐξωτερικεύονται εἰς ὠρισμένα ὑλικά ἀντικείμενα ἢ αἰσθητὰ φαινόμενα, ἐφ' ὅσον λαμβάνουν ὠρισμένην ἀντικειμενικῶς αἰσθητὴν μορφήν.

Αἱ μορφαὶ ἀποτελοῦν τὸ ὑλικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διενεργεῖται καὶ δρᾷ ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Ἡ γνῶσις τούτων προκαλεῖ καὶ εἰς τὸ ἄτομον, ποὺ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν παρωχημένων γενεῶν, τὰ αὐτὰ ψυχικὰ φαινόμενα (ἡ περίπου τὰ αὐτά), ποὺ ἐπροκάλεσαν τότε τὴν γένεσιν καὶ δημιουργίαν τῶν μορφῶν. Ἐνας καλλιεργημένος ἀγρὸς π.χ. ἡ ἓνα ἄγαλμα εἶναι ἀντικείμενα ὑλικά, ἀλλ' ἡ αἰσθησις τούτων ἐπιτρέπει εἰς τὴν ψυχὴν μου ν' ἀναπλάσῃ τὰς αὐτὰς ψυχικὰς λειτουργίας, ποὺ ὠδήγησαν τὸν γεωργὸν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ ἢ τὸν καλλιτέχνην εἰς τὴν πλάσιν τοῦ ἀγάλματος, καὶ νὰ ζήσῃ ἐκ νέου τὰς ἀξίας τῆς ὠφελιμότητος ἢ ὠραιότητος, ποὺ ἐξεφράσθησαν διὰ τοῦ λίθου ἢ τῆς γῆς. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς καὶ ὁ καλλιεργημένος ἀγρὸς καὶ τὸ ἄγαλμα ἀποτελοῦν μορφάς.

« Φιλολογία καὶ Ζωή », 1931

Ἰωάννης Συκουτρῆς

4. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἀνήκει σὲ μιὰ εὐρύτερη μελέτη τοῦ Δραγούμη γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, γραμμένη τὸ 1913, μετὰ τὸ τέλος τῶν δύο Βαλκανικῶν πολέμων.

Ξεσκέπασε τὴ δημοτικὴ παράδοση καὶ πρόσωπο μὲ πρόσωπο θὰ ἀντικρίσης γυμνὴ τὴν ψυχὴ σου.

Ἐπειτα, καλλιεργώντας τὴν παράδοση αὐτὴ καὶ ἀνεβαίνοντας κατὰ τὶς ρίζες καὶ προσέχοντας καὶ τὴ γύρω σου φύση, θὰ προβλέψης τοὺς νέους δρόμους ποὺ δύνασαι νὰ ἀνοίξης, τὸν πολιτισμὸ ποὺ μπορεῖς μὲ τὸ ἔθνος σου νὰ δημιουργήσης.

Τὸ χωριὸ καὶ οἱ γυναῖκες πρῶτα - πρῶτα μποροῦν νὰ σοῦ δείξουν καθαρότερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸ μονοπάτι, γιὰ νὰ ἀνηφορίσης κατὰ τὶς ρίζες του. Στὸ χωριὸ βρίσκεις τὴ βάση τοῦ ἀνθρώπου τῆς φυλῆς σου, γιατί εἶναι κάτι πλατύτερο ἀπὸ τὴν οἰκογένεια καὶ ὄχι ἀκόμα ἐθνικὴ κοινωνία, μολονότι ἀρχὴ ταύτης.

Καὶ στὶς πολιτείες, στὸ λαὸ μπορεῖς νὰ μελετήσης τὴ ζωὴ τῆς φυλῆς σου, γιατί δὲ μολεύτηκε ὁλότελα ἀπὸ ξενισμοὺς καὶ σχολαστικισμοὺς. Ὅσο γιὰ τὶς ὅποιες γυναῖκες, καὶ τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς πολιτείας, αὐτὲς παντοῦ, μὲ τὸ νὰ μένουν πιότερο στὸ σπίτι παρὰ στὴν ἀγορὰ καὶ νὰ μὴ διαβάζουν ἐφημερίδες καὶ γιὰ νὰ εἶναι πιὸ ἐσωτερικὲς, αἰσθαντικὲς, θρησκευτικὲς ἀπὸ τὸν ἄντρα, φυλάγουν πιστότερα τὴν παράδοση ἀπὸ τοὺς ἄντρες, ποὺ τὴν παραμορφώνουν ἀπὸ ἐξωτερικὲς ἐπιρροὲς καὶ ἀπὸ λογικὴ.

Χνάρια τῆς παράδοσης θὰ σοῦ δώσουν τὰ νησιώτικα καὶ τὰ ἄλλα κεντήματα καὶ ὑφάσματα, τὰ τραγούδια καὶ οἱ χοροί, οἱ παροιμίες, ποὺ καθρεφτίζουν τὴν πείρα καὶ τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὰ παραμύθια, ὡς καὶ οἱ προλήψεις, οἱ ἱστορικὲς, προφορικὲς παραδόσεις, τὰ συνήθια, τὸ σπίτι μὲ ὅ,τι βρίσκεται μέσα.

Ὅλα αὐτὰ σοῦ φανερώνονται μὲ τὴ λαϊκὴ γλῶσσα, καὶ χωρὶς αὐτὴν εἶναι σὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν, γιατί μόνο μὲ δαύτῃ μποροῦν καὶ μεταδίδονται πιστὰ ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ. Καὶ ὁ χορὸς δίχως τραγούδι δὲ στέκεται, καὶ τὸ τραγούδι δίχως ποίημα καὶ τὸ ποίημα χωρὶς γλῶσσα, καὶ τὸ φάσιμο ἢ μάνα μὲ παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ μὲ λόγια θὰ τὸ διδάξῃ τῆς κόρης της, καὶ κάθε ὄργανο γιὰ τὸ φάσιμο καὶ τὸ κέντημα καὶ ὅλα τὰ σκεύη

τοῦ νοικοκυριοῦ καί ὅ,τι περιτριγυρίζει τὸν ἄνθρωπο στὴν καθημερινή του ζωὴ ἔχει ὄνομα. Ξερίζωσε τὴ λαϊκὴ σου γλώσσα καί θὰ χάσης τὴν ψυχὴ σου. Μονάχα κάτι κληρονομίες ἀσύνειδες θὰ ἀπομένουν μέσα σου, ποὺ θὰ ξεπροβάλλουν ἄξαφνα, γιὰ νὰ δείχνουν στοὺς ξένους πῶς δὲν εἶσαι ὁλότελα δικός τους, καί θὰ εἶσαι χωρὶς πατρίδα, ὥσπου μὲ τὴν ἐπιγαμία τὰ παιδιά σου καί τὰ ἐγγόνια σου νὰ ριζώσουν σ' ἄλλη πατρίδα καί νὰ ἐξωτερικεύσουν τὴν ψυχὴ τους σ' ἄλλη γλώσσα. Μὲ τὸ νὰ μὴ γίνεται νὰ ξεφορτωθοῦμε ὁλότελα τὴ γλώσσα μας τὴ λαϊκὴ, ὅσο τουλάχιστο ζοῦμε στὸν τόπο μας, συνεχίζουμε τὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους μας σ' ὅλα τὰ ξένα ἢ τὰ παλιὰ ποὺ φορτωνόμαστε.

Πήγαινε λοιπὸν στὰ δημοτικὰ τραγούδια, στὴ δημοτικὴ τέχνη καί στὴ χωριάτικη καί τὴ λαϊκὴ ζωὴ, γιὰ νὰ ἔβρης τὴ γλώσσα σου καί τὴν ψυχὴ σου, καί μ' αὐτὰ τὰ ἐφόδια, ἂν ἔχῃς ὀρμὴ μέσα σου καί φύσημα, θὰ πλάσης ὅ,τι θέλεις, παράδοση καί πολιτισμὸ καί ἀλήθεια καί φιλοσοφία.

Ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καί ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ μπορεῖς νὰ προβλέψῃς πῶς θὰ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ. Ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες, τὰ ἀρχοντόσπιτα καί τὰ χωριάτικα σπῖτια θὰ προμαντέψῃς τὴν ἀρχιτεκτονικὴ. Ἀπὸ τὶς εἰκόνες καί τὶς τοιχογραφίες καί τὰ μωσαϊκὰ τὴ ζωγραφικὴ. Ἀπὸ τὰ κεντήματα τῶν χωριῶν τὴν ποικιλικὴ. Ἀπὸ τοὺς στίχους τῶν τραγουδιῶν, ἀπὸ τὰ παραμύθια καί τὶς παροιμίες καί τὶς ὁμιλίες θὰ μαντέψῃς τὴ γλώσσα καί τὸ πνεῦμα καί τὴ λογοτεχνία. Ἔτσι καί τὰ ἄλλα. Καὶ ἅμα γνωριστῆς μ' αὐτά, ποὺ πάσκιζαν αἰῶνες τώρα οἱ γραμματισμένοι σου πατριῶτες νὰ σ' ἀποξενώσουν, τότε προσέχοντας καί τὴ φύση θὰ ὠριμάσης, γιὰ νὰ πλάσης κι ἐσὺ κάτι πρωτότυπο καί, ἂν ἔχῃς πνοή — ὅπως ἔχεις —, θὰ δημιουργήσης τὸν πολιτισμὸ σου. Θὰ προσέξῃς καί τὴ γύρω σου πλάση, γιατί ἔτσι ὅχι μόνο θὰ νιώσης καλύτερα τὶς ρίζες τῆς ζωῆς σου, τὴ φύτρα σου, μὰ καί θὰ ἐνωθῇς μαζί της, γιὰ νὰ γεννήσης τελειότερα πράγματα.

Ἔχεις χρέος νὰ τὰ μελετήσης αὐτά, γιατί εἶναι ὅλα δικά σου καί ἀρκετὰ πιά τὰ περιφρόνησες ὥς τώρα μὲ τὸ νὰ ἔχουν κοντέψει νὰ σὲ πείσουν πῶς εἶναι ἄσχημα, κατώτερα καί γιὰ πέταμα. Ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ σου θὰ ἀρχίξῃς πάντα, δὲν ἔχεις καί τίποτε ἄλλο δικό σου καί

ἀνθρώπους, ἐπῆγε ἀρκετὰ μακριά, μὰ ὅχι παντοῦ, ἀλλὰ, ὅταν προσέ-
χοντας κάθε ψυχική ἐκδήλωση παρατήρησε στὴν Ἰουδαία μιὰ θρη-
σκεία ἀνθρώπινη, τὴν πῆρε, τὴ μεταμόρφωσε καὶ τὴν ἔκανε δεχτὴ
στὸν κόσμον, γιατί τῆς ἔδωσε τὴν ἔκφραση. Αὐτὴ ἦταν τοῦ ἑλληνικοῦ
ἔθνους ἡ ἰδιοφυΐα ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια, νὰ μπορῇ νὰ ἐκφράζη
ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι μισοἐνιωθαν, νὰ ἀνθρωπίζη, νὰ δίνη μορφὴ στὰ
ἀσύνειδα, νὰ τραβᾷ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν θησαυρῶν τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τὰ
πλούτη τοῦ ἀσύνειδου καὶ νὰ φέρνῃ στὸ φῶς ὅσαμποροῦσε περισ-
σότερα, κάνοντάς τα συνειδητὰ ἢ δίνοντάς τους νοητὴ μορφή. Ἡ
ἀξιοσύνη του ἦταν καὶ εἶναι νὰ βοηθῇ τὴν ἀνθρωπότητα, γιὰ νὰ
ἐκφρασθῇ. Ἄν ἡ νέα θρησκεία εἶναι τὸ ἔθνος, τὴν ἔκφραση τῆς, τὴ μορ-
φὴ τῆς πάλι οἱ Ἕλληνες θὰ τὴ βροῦνε καὶ θὰ φανερώσουν ἔτσι στὸν
κόσμον τὴν ἀληθινὴ ἔθνολατρεία, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ
καλλιέργεια τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ὁμαδικῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.
Πολιτισμὸς δὲν εἶναι μόνο κοινότητα σκέψης, αἰσθησης καὶ θέλησης,
παρὰ καὶ βάση, γιὰ νὰ ὑψωθῇ ἐπάνω τὸ ἀνώτερο εἶδος τῶν ἀνθρώ-
πων, οἱ ἐξαιρετικοὶ ἀνθρώποι, οἱ μεγάλοι ἄντρες σὲ κάθε λογῆς ἀνθρώπινη
ἱκανότητα. Ἐχει τὴν ἀξιοσύνη ὁ πολιτισμὸς νὰ πλάσῃ τοὺς ἐξαι-
ρετικούς ἀνθρώπους, ποὺ περιέχουν καὶ ἀντιπροσωπεύουν ὅλες τὶς
ιδιότητες καὶ ἱκανότητες τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἔθνους ποὺ τοὺς
γέννησε.

«Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς»

Ἰων. Δραγοῦμης

5. ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

Ἐν Παρισίοις, 5 Σεπτεμβρίου 1821

Φίλοι ὁμογενεῖς,

Ἡ δικαιοτάτη κατὰ τοῦ τυράννου μας ἐπανάστασις καὶ οἱ κατ'
αὐτοῦ ἕως τὴν ὥραν ταύτην ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνές σας ἔδειξαν
εἰς τοὺς φωτισμένους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἡ πολυχρόνιος τυραν-
νία δὲν ἴσχυσε νὰ ἐξαλείψῃ ὁλότελα ἀπὸ τὰς ψυχὰς μας τὰ προγο-
νικὰ γενναῖα φρονήματα, ὡς ἀδίκως τινὲς ἐξ αὐτῶν μᾶς ὠνειδίζουν
καὶ δὲν ἔπαυσαν ἀκόμη νὰ μᾶς ὀνειδίζωσι. Μὴν ἔχοντες πλέον νὰ κα-
τηγορώσιν ὡς ἀνάνδρους τοὺς Γραικοὺς, τοὺς κακολογοῦν τῶρα ὡς

ἀποστάτας καὶ βόσκονται μὲ τὴν ἀπάνθρωπον ἐλπίδα νὰ μᾶς ἴδωσιν ἢ πάλιν ἐξαναδεμένους εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ τυράννου ἢ ἀπωλεσμένους ἀπὸ ἐμφύλιον πόλεμον διὰ τὴν ἀδυναμίαν πῶς νὰ κυβερνηθῶμεν μὲ νόμους δικαίους αὐτόνομοι. Τὸ πρῶτον εἶναι ματαία καὶ ἀνόητος ἐλπίς, ἐπεὶδὴ ἀπεφασίσατε γενναίως νὰ μὴ παραδώσετε πλέον παρὰ νεκρὰ τὰ σώματά σας εἰς τοὺς τυράννους. Σᾶς ἔμεινε τῶρα νὰ ματαιώσετε καὶ τὴν δευτέραν ἐλπίδα τῶν ἐχθρῶν· τὸ ὁποῖον δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλετε κατορθώσῃ, ἂν καὶ πολλὰ δυσκολώτερον τοῦ πρώτου.

Τὴν δυσκολίαν ταύτην συγχωρήσατέ με, φίλοι ὁμογενεῖς, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος νὰ σᾶς παραστήσω χωρὶς περιπλοκάς, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ μέσα ἱκανὰ νὰ τὴν νικήσωμεν. Χωρὶς τῆς νίκης ταύτης, αἱ πρότεραι νῖκαι ἀντὶ δόξης θέλουν μᾶς προσενηύσῃν κατασχύνῃν. Πολεμοῦντες τοὺς Τούρκους ἐπολεμήσατε τοὺς ὁποίους καὶ ἄλλοι ἐπολέμησαν καὶ ἐνίκησαν ἀρχύτερά σας. Ἡ ἀπόκτησις τῆς ἐλευθερίας εἶναι βέβαια μέγα καὶ ἀξιέπαινον ἔργον· δὲν εἶναι ὁμως σπάνιον. Ἡ φυλακὴ τῆς εἶναι τὸ μέγιστον καὶ σπανιώτατον κατόρθωμα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἀρκεῖ ὁ πρόσκαιρος κατὰ τῶν τυράννων πόλεμος, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ πολεμῇ τις ἀκαταπαύστως τὰ πολὺ τυραννικώτερα πάθη τῆς ψυχῆς του, διὰ νὰ τὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν ἅγιον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν νόμων ζυγόν. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει ἄρκετά, ὅτι εἰς κανὲν ἔθνος δὲν ἔλειψαν ποτὲ Μιλτιάδαι, Θεμιστοκλεῖς καὶ Λεωνίδαι, τῶν ὁποίων τὰ ἡρωϊκὰ ἔργα ἀνενεώσατε πρὸ μικροῦ· ἐξεναντίδαι, τῶν ὁποίων τὰ ἡρωϊκὰ ἔργα ἀνενεώσατε πρὸ μικροῦ· ἐξεναντίας παντοῦ καὶ πάντοτε οἱ Ἀριστείδαι καὶ Φωκίωνες ἐφάνησαν σπατιώτατοι. Διὰ τοῦτο καὶ πολλὰ ἔθνη ἴσχυσαν ν' ἀποκτήσωσιν, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ φυλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἀπόκτησις αὐτῆς δὲν χρειάζεται πολλάκις πλὴν μόνην ἀνδρείαν· καὶ ὁ ἐνθουσιασμός της εὐκόλα ἀνάπτεται εἰς καθενὸς τὴν ψυχὴν, ἂν ἡ φύσις, πάλιν τὸ λέγω, δὲν τὸν ἐπλάσεν ὁλότελα ἀνδράποδον· ἀλλ' ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν φυλάξῃ, ἔχει χρειάν φρονήσεως συνωδευμένης μὲ τὰς ἄλλας ὅλας ἀρετάς, καὶ ἐξαιρέτως τὴν βασιλίσσαν αὐτῶν δικαιοσύνην.

Ἴδετε, φίλοι ὁμογενεῖς, τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν προγόνων μας καὶ τοὺς ἐμιμήθητε τόσον λαμπρὰ, ὥστε μὲ δίκαιον ἐμπορεῖ καθεὶς ἀπὸ τοὺς νέους ἀγωνιστὰς τῆς Ἑλλάδος νὰ καυχᾶται τοῦ λοιποῦ φωνάζων :

«Ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὐχομαι εἶναι».

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

‘Αλλ’ ἴδετε καὶ τὰς διχονοίας των, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἴσχυσαν νὰ φυλάξωσι μέχρι τέλους τὴν ἐλευθερίαν. Ἄν ἀληθῶς τὴν ἀγαπᾶτε προθυμήθητε, διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ ! νὰ μὴ τὰς μιμηθῆτε, ἀλλὰ νὰ συνδεθῆτε σφιγκτὰ μὲ τὸν ἱερὸν δεσμόν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, διὰ νὰ ἀξιωθῆτε νὰ καυχᾶσθε καὶ τὸ πολὺ ἐνδοξότερον καύχημα τοῦτο :

« Ἡμεῖς τε πατέρων μέγ’ ἀμείνονες εὐχόμεθ’ εἶναι ».

Ναί ! φίλοι ὁμογενεῖς, σᾶς ὑπόσχομαι χωρὶς φόβον νὰ ψευσθῶ ὅτι ἡ ὁμόνοια θέλει σᾶς καταστήσειν ἀληθῶς « μέγ’ ἀμείνονας » καὶ πολὺ εὐδαιμονεστέρους τῶν προγόνων μας.

Πραγματικὴ ἐλευθερία

Ἡ ἐλευθερία, διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ αὐτῆς τὴν ἀληθῆ σημασίαν, ἡ ἐλευθερία, λέγω, τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ πράσσῃ ἀνεμποδίστως ὅχι ὅ,τι θέλει, ἀλλ’ ὅ,τι συγχωροῦν οἱ νόμοι. Διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτῆς οἱ πρόγονοί μας δὲν ἤρκεσαν νὰ τὴν φυλάξωσι πολὺν καιρόν, ἀφοῦ μὲ τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνάς των ὀλίγοι αὐτοὶ τὸν ἀριθμὸν ἐδίωξαν πολλὰς βαρβάρων μυριάδας, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν νὰ τοὺς δουλώσωσι. Διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτῆς δὲν ἐδυνήθησαν οὔτε πόλεις μὲ πόλιν οὔτε πολίτης μὲ πολίτην νὰ συνδεθῶσι μὲ τὴν αὐτὴν ὁμόνοιαν, ἥτις τοὺς ἔκαμε νὰ θριαμβεύσωσι κατὰ τῶν τυράννων. Μόλις ἐδίωξαν τὸν ὑπερήφανον δεσπότην τῆς Ἀσίας κι ἐζήτησαν νὰ δεσπώσωσιν αὐτοὶ πολῖται συμπολίτας, πόλεις ἄλλας ὁμογενεῖς πόλεις. Διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτῆς αἱ δύο τάξεις τῶν πολιτῶν, οἱ ἐπίσημοι καὶ οἱ δημοτικοί, δὲν ἠθέλησαν νὰ πιστεύσωσιν ὅτι τῆς ἐλευθερίας ἡ φυλακὴ δὲν εἶναι ἀσφαλής, ἂν δὲν φυλάσσεται ἐντάμα καὶ ἀπὸ τὰς δύο. Οἱ ἐπίσημοι ἤθελαν μόνοι αὐτοὶ νὰ δεσπώζωσιν ὀλιγαρχικῶς τὴν πολιτείαν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔφθασαν εἰς τόσῃν πλεονεξίαν, ὥστε ἐμβαίνοντες εἰς πολιτικὰ ἀξιώματα ἐτόλμων νὰ ὀμνύωσι τὸν ἄνομον καὶ ἀναίσχυντον ὄρκον, νὰ μεταχειρίζωνται ὡς ἐχθροὺς, ποίους ; ὅχι τοὺς βαρβάρους τυράννους τῆς Ἀσίας, ὡς ἤθελε φυσικὰ τὸ συλλογισθῆ πᾶς ἓνας, ἀλλὰ τοὺς δημοτικούς, ἤγουν τοὺς συμπολίτας, τοὺς ἀδελφούς των. Οἱ δημοτικοὶ πάλιν, ὅταν ὑπερίσχυαν εἰς τὴν πολιτείαν,

«ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,
 ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
 παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη,
 θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών».

Τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς νέους, ὅσοι ἕως τώρα ἐδράμετε εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, οὐδ' ἐφοβήθητε νὰ κενώσετε τὰς φλέβας σας ἀπὸ τὸ αἷμα, διὰ νὰ ἐκδικήσετε ὅσα αἵματα ἀθῶων ἔχυσε καὶ χύνει καθ' ἡμέραν ὁ παράνομος καὶ ἀνανδρος τύραννος τῆς Ἑλλάδος! Τιμὴν καὶ δόξαν ἔχετε νὰ λάβετε καὶ σεῖς, ὦ νέοι, οἱ σήμερον μιμούμενοι καὶ ὅσοι μέλλετε νὰ μιμηθῆτε τὰ ἥρωϊκὰ ἀνδραγαθήματα τῶν εὐγενῶν ὁμηλικίων σας, τόσον ἐνδοξότερα τῶν Μαραθωνίων καὶ Σαλαμινίων ἀνδραγαγημάτων, ὅσον ἐκεῖνοι μὲν ἐδίωκαν ἀπὸ ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἐξωθεν ἐρχομένους δεσπότας νὰ τὴν δουλώσωσιν, ἐσεῖς δὲ ἀγωνίζεσθε νὰ διώξετε βαρβάρους ριζωμένους πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς αὐτὴν καὶ κατατρῶγοντας τὰ σπλάγχνα της. Οἱ ἕως τῆς ὥρας ταύτης ἀγῶνές σας εἶναι λαμπροί· τὸ ἐλευθερωθὲν μέρος τῆς Ἑλλάδος ἐγεύθη τοὺς ἐλπιζομένους ἀπὸ τὴν ἡλικίαν σας γλυκεῖς καρποὺς καὶ καυχᾶται ἡ πατρίς σας καὶ μητρὶς εἰς τὴν γέννησιν τοιούτων τέκνων.

Ἄλλὰ σᾶς μένουν ἄλλοι ἀσυγκρίτως ἐνδοξότεροι τούτων ἀγῶνες, ὦ γενναῖα τέκνα τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τῶν παρόντων ἡλευθερώσατε τὴν Ἑλλάδα· τῶν δὲ νέων ἀγώνων σκοπὸν πρέπει νὰ προβάλετε τὴν φυλακὴν τῆς ἐλευθερίας, φυλακὴν δύσκολον καὶ διὰ τοῦτο προσοχῆς πολλῆς ἀξίαν. Οἱ πρότεροί σας ἀγῶνες ἐκαθάρισαν τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ τυράννου· σᾶς μένει τώρα ὁ μέγας ἀγὼν νὰ τὴν καθαρῖσετε καὶ ἀπὸ τὸν μολυσμὸν τῆς ἀδικίας του, βάλλοντες εἰς τόπον αὐτῆς τὴν δικαιοσύνην, τὴν μητέρα τῆς εἰρήνης, ἃν ἀγαπᾶτε νὰ φυλάξετε τὴν πατρίδα σας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, πολὺ πλεόν ἑναντίους τῆς ἐλευθερίας παρὰ τοὺς ἐξωτερικούς. «Χαλεποὶ γὰρ πόλεμοι ἀδελφῶν».

Ὅσοι μάλιστα ἀπὸ σᾶς ἐγνωρίσατε τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἐποτίσθητε μὲ τῆς φιλοσοφίας της τὰ μαθήματα καὶ ἴδετε ὅσα ἀγαθὰ ἀπολαύουν οἱ εὐνομούμενοι αὐτῆς λαοὶ καὶ ὅσα ἐλπίζουν ἀκόμη ν' ἀπολαύσωσι διὰ τὴν καθ' ἡμέραν τελειοποίησιν τῆς Πολιτικῆς ἐπιστήμης, εἰς τὴν κυριωτάτην ταύτην τῶν ἐπιστημῶν, τὴν ἐπι-

στήμην τοῦ Σωκράτους, χρεωστεῖτε σήμερον νὰ καταγίνεσθε· αὐτῆς τὰ περὶ δικαιοσύνης μαθήματα νὰ διδάσκετε καὶ εἰς τὰς καθημερινὰς τῶν πολιτῶν ἀναστροφὰς καὶ συνλεύσεις καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν γυμνασίων, ἐάν τινες ἀπὸ σᾶς ἔχετε διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. "Ο-λους τοὺς πάσης τάξεως καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος πολίτας πρέπει νὰ πληροφορήσετε, ὅτι ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ συζῇ εἰρηνικῶς καὶ εὐδαιμόνως με τοὺς ὁμοίους τοῦ χωρὶς δικαιοσύνην, ἐπιθυμεῖ πρᾶγμα ἀδύνατον. Εἰς ὅλων τὰς ψυχὰς πρέπει νὰ φυτεύσετε τὸ μῖσος τῆς ἀδικίας...

Ἐπέκεινα νὰ προχωρήσω, ὦ φίλη μου πατρίς, μ' ἐμποδίζει τὴν ὥραν ταύτην ὁ γεννηθεὶς εἰς τὴν ψυχὴν μου σεισμός, ὅστις καὶ τὴν χεῖρά μου παραλύει καὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου σκοτίζει με τὰ δάκρυα. Ἐξωρίσθην ἐκούσιος ἀπὸ τοὺς κόλπους σου, μὴν ὑποφέρων νὰ σὲ βλέπω καθημέραν σπαρασσομένην ἀπὸ τὰς ἀνομίας τῶν βαρβάρων. Εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ὀδυνηρᾶς μου ζωῆς ἀκούω παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ὅτι ἐξήνθησε καὶ πάλιν ἡ ἀπὸ τοὺς τυράννους καταμαραμένη σου ἐλευθερία. Μὴ δυνάμενος ν' ἀκούσω ἢ νὰ ἴδω πλέον καὶ τοὺς καρπούς της διὰ τὴν μετ' ὀλίγον μέλλουσιν ἐξορίαν μου ἀπὸ τὸν βίον, τοὺς εὐχομαι πολλοὺς καὶ καλοὺς εἰς ὅλα σου τὰ τέκνα, τοὺς ἀδελφούς μου ! Χαῖρε, φίλη μου πατρίς !

« Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη » τ. ΙΓ', 1821.

Ἀδαμάντιος Κοραῖς

6. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΟΥ 1821 ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΝ

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτι κατεβλήθη ἰδιαιτέρα προσπάθεια, ἵνα ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 θεωρηθῇ ὡς τὸ ἔργον οὐχὶ ὀλοκλήρου τοῦ κακοπαθοῦντος ἔθνους, ἀλλὰ τῶν προκρίτων μεγάλων γαιοκτημόνων, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς κράτος ἀνεξάρτητον ἐπεδίωξαν νὰ διατηρήσουν καὶ ἐδραιώσουν τὴν ἀρχὴν των.

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ὑπῆρξε προῖον τῆς ὁμαδικῆς συνεργασίας τῶν ὁπανταχοῦ Ἑλλήνων, τοῦ ἔθνους ὀλοκλήρου, ὡς διεκήρυξε τοῦτο ἡ περισσότερον παντὸς ἄλλου ἐκπροσωποῦσα τὴν θέ-
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λησιν αὐτοῦ συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου διὰ τῆς ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου 1822 προκηρύξεως τῆς :

«Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν, μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιοφελεῖς μέρους τοῦ σύμπαντος ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοπούς, εἶναι πόλεμος ἐθνικός, πόλεμος ἱερός, τοῦ ὁποῖου ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάγκη τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς, τὰ ὁποῖα τὴν σήμερον ὅλοι οἱ εὐνομούμενοι καὶ γειτονικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης τὰ χαίρουσι ».

Δὲν εἶναι τὸ ἔπαθλον μέρος τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲ τὸ τίμημα τῶν θυσιῶν μερίδος τῶν Ἑλλήνων ἢ κτηθεῖσα ἐλευθερία. Ἀλλὰ ἐνιαῖος ἦτο ὁ πόθος, ἐνιαία ἡ ἐλπίς, ἐνιαῖος ὁ ἀγὼν τοῦ ἔθνους, ὅπως εἶναι ἐνιαία καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ὑπόστασις. Ἡ φυλὴ ὁλόκληρος εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐξεγέρσεως, ἡ φυλὴ ὁλόκληρος ἠγωνίσθη μὲ τὴν ψυχὴν καὶ τοὺς ὀδόντας διὰ τὴν πατρίδα καὶ τῆς φυλῆς ὁλοκλήρου τὸ ψυχικὸν σθένος καὶ αἱ θυσαί ἐξησφάλισαν τὸ πρῶτον σκῆνωμα τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ ἐδάφους ἑλληνικοῦ καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ ἐν διασπορᾷ εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ τῆς Συρίας μέχρι τῆς Βενετίας καὶ τῆς Τεργέστης, ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας καὶ τῶν Παραδουναβίων ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς Αἰγύπτου, εἶναι οἱ αὐτουργοὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς τῶν χωρίων, μοναχοὶ τῶν μονῶν, ἀγρόται δουλοπάροικοι δι' ἐπαχθοῦς ἐργασίας καὶ τοῦ ἰδρώτος τοῦ προσώπου κερδίζοντες τὸν ἄρτον των, ναυτιλλόμενοι διὰ τῆς πάλης πρὸς τὴν ἀγριότητα τῆς θαλάσσης πλουτήσαντες, ἔμποροι ἀνταλλάξαντες τὸ εὐκραὲς κλίμα τῆς πατρίδος πρὸς τὸ τραχὺ καὶ ἄξενον κλίμα ξένων χωρῶν, ἵνα δώσουν διέξοδον εἰς τὴν περισσεύουσαν δραστηριότητά των, ταπεινοὶ τοῦ γένους διδάσκαλοι, οἱ φρουροὶ τῆς ἐννόμου τάξεως καὶ ἀσφαλείας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀρματολοί, οἱ κλέφται τῶν ὁρέων καὶ οἱ πειραταὶ τῆς θαλάσσης: ὅλοι αὐτοὶ εἶναι οἱ πρωτεργάται τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἡ καταπληκτικὴ διάδοσις τοῦ μυστηρίου τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τῆς ὁποίας πυκνοὶ οἱ πλόκαμοι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, εἰς ὅλους τοὺς τόπους, ἔνθα ὁμαδικῶς ἢ διεσπαρμένοι ἔζων Ἕλληνες, ἀπὸ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τῆς

Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας μέχρι τῶν μοναχῶν τῶν μονῶν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ἀπὸ τῶν ἐμπορίων τῆς Ρωσίας, τῆς Βεσσαραβίας, τῆς Τεργέστης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἄρματολῶν τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀπὸ τῶν ἀγροτῶν τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀριστοκρατίας τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν.

«Ἐγχεμόνες καὶ πατριάρχαι — παρατηρεῖ ὁ πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Χριστιανουπόλεως καὶ ἐκ τῶν αὐθεντικωτέρων ἱστορικῶν τῆς ἐπαναστάσεως Ἀμβρόσιος Φραντζῆς — μητροπολίται καὶ ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι καὶ ἡγούμενοι μοναστηρίων καὶ ἱερομόναχοι καὶ πρεσβύτεροι καὶ μοναχοὶ καὶ ἀπλοὶ δόκιμοι, ἄρχοντες, προεστώτες, ἔμποροι, τεχνῖται, βιομήχανοι μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ποιμενικοῦ ὑπηρέτου ἐπερίμεναν τὴν στιγμὴν τῆς ἀποστασίας καὶ τῆς καταστροφῆς ὅλων τῶν Τούρκων...».

Μαρτυροῦν περὶ τούτου ὁ τρόπος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος καὶ αἱ ἀνήκουστοι θυσίαι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη κατὰ τὴν διάρκειάν του τὸ ἔθνος ὁλόκληρον, ἀνεξαρτήτως τόπου καὶ κοινωνικῆς τάξεως, πρὸς ἐξαγορὰν τῆς ἐλευθερίας του.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἔνεκα ἀντιξῶων περιστάσεων δὲν ἐπεξετάθη ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821, κατὰ τὰ ἐσχεδιασμένα, πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ἀλλὰ παρέμεινε μέχρι τέλους ἐντοπισμένη εἰς μικρὸν μόνον τμήμα αὐτῆς. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ἰωάννου Φιλήμονος, τὸ ἐν τέταρτον μόνον τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, τὰ δὲ τρία τέταρτα ἔμειναν μέχρι τέλους ἀμέτοχα αὐτοῦ. Ἡ συνωμοσία ὁμως τοῦ ἔθνους ὑπῆρξε γενικὴ καὶ ὄχι μερική. Ἐνέχονται εἰς αὐτὴν οἱ Ἀσιᾶται καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι Ἕλληνες, οἱ ἐξεγερθέντες καὶ οἱ μὴ ἐξεγερθέντες· ὅλα τὰ τμήματα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς προσφέρουν τὰ ὀλοκαυτώματά των εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος: ἡ Θράκη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν· ἡ Μακεδονία τὴν Νάουσαν, τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὴν Κασσάνδραν καὶ τὰ Μαδεμοχώρια· ἡ Ἡπείρος τὸ Σούλι, τὸ Συράκον καὶ τοὺς Καλαρῦτας· ἡ Θεσσαλία τὸν Ἀσπροπόταμον καὶ τὴν Μαγνησίαν· ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς τὸ Μεσολόγγι, τὴν Ἀλαμάναν καὶ τὴν Γραβιάν· ἡ

Πελοπόννησος τὸ Μανιάκι, τὸ Βαλτέτσι, τὴν Σφακτηρίαν καὶ τὰ Δερβενάκια· ἡ Μ. Ἀσία τὰς Κυδωνίας, τὰ Μοσχονήσια καὶ τὴν Σμύρνην· τὸ Αἰγαῖον πέλαγος τὴν Χίον, τὰ Ψαρά καὶ τὴν Κάσον· ἡ ἀνατολικὴ Μεσόγειος τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κρήτην.

Ἐγκαταμεινύουν τὸ αἷμά των μετὰ τοῦ αἵματος τῶν μαχητῶν τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος οἱ πρόσφυγες τοῦ Σουλίου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Κυδωνιῶν καὶ οἱ ὑπὸ ξένην προστασίαν Ἐπτανήσιοι εἰς τὸ Πέτα, τὰς Ἀθήνας, τὸ Μεσολόγγι καὶ τὰς Πάτρας. Ἀνθαμιλλῶνται εἰς ἀγριότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς παρομαρτούσης δυστυχίας αἱ σφαγαὶ καὶ δηώσεις τῆς Ναούσης, τῆς Χίου, τῶν Ψαρῶν, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰς σφαγὰς καὶ τὰς δηώσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Κῶ καὶ τῆς Κύπρου.

Συναντῶνται εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας οἱ αἰχμάλωτοι τῆς ἐντεῦθεν καὶ τῆς ἐκείθεν τοῦ Αἰγαίου πελάγους Ἑλλάδος καὶ συνενώνουν τὰ δάκρυα τοῦ κοινοῦ πόνου καὶ τῆς κοινῆς νοσταλγίας, ὅπως ἄλλοτε οἱ αἰχμάλωτοι υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν τῆς Βαβυλῶνος.

Εἰς τὰς κοινὰς δὲ θυσίας εἰς αἷμα προστίθενται καὶ αἱ κοινὰι θυσίαι εἰς χρῆμα τοῦ ἐπαναστατημένου, τοῦ ἐμπορευομένου ἐν τῇ Ἀλδοπατῇ καὶ τοῦ ὑπὸ ξένην προστασίαν Ἑλληνο.

Ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι ἡ Ἐκκλησία μαζί με τοὺς πολυαρίθμους μάρτυράς της προσφέρει 800 ὀκάδας ἀργύρου ἐκ τῶν ἱερῶν σκευῶν τῶν μονῶν καὶ τῶν ναῶν· οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν διαθέτουν ἐξ ιδίων διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πλοίων των 20 ἑκατομύρια περίπου παλαιῶν δραχμῶν κατὰ τὴν γενομένην ἐκκαθάρισιν τῶν λογαριασμῶν των μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ ἀγῶνος, ἐκτὸς τῶν πληρωθέντων ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως· οἱ προεστῶτες τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων διατρέφουν ἐξ ιδίων κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ ἀγῶνος τοὺς μαχητὰς καὶ ἐνισχύουν οἰκονομικῶς τὸν ἀγῶνα διὰ τῶν προαιρετικῶν εἰσφορῶν καὶ τῆς ἐγγραφῆς των εἰς ἀναγκαστικὰ δάνεια· οἱ χειρώνακτες καὶ οἱ ἀγρόται, αἱ χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ μετέχουν τῶν ἀναγκαστικῶν

συνεισφορῶν τοῦ ἑνὸς γροσίου κατ' ἄτομον. Ἀλλὰ καὶ οἱ μακρὰν τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος Ἕλληνες δὲν ὑστεροῦν εἰς θυσίας : Οἱ ὑπὸ ξένην προστασίαν Ἑπτανήσιοι διαθέτουν γενναῖα ποσὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος, αἱ δὲ θυσίαι των πρὸς ἀνεφοδιασμὸν τῆς λιμνωτούσης φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς ὀπλῆς φιλανθρωπίας· οἱ δὲ ὁμογενεῖς τῆς Ἰταλίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσίας, οἱ ἔμποροι τῆς Χίου — πρόσφυγες τῆς Χίου, τῶν Κυδωνιῶν καὶ τῶν Ψαρῶν — δὲν παύουν νὰ ἐνισχύουν οἰκονομικῶς τὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀποστολῆς τροφίμων, ἐνδυμάτων, φαρμάκων, διὰ τῆς ἀγορᾶς πυρπολικῶν καὶ τῆς ἐξαγορᾶς αἰχμαλῶτων.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ πρωτοβουλία πρὸς ἐναρξιν καὶ διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος συνδέεται πρὸς εὐάριθμα καὶ ὠρισμένα μόνον πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ κατονομάσωμεν, καθ' ἑαυτὸ δὲν ἔχει ἀξίαν. Κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς ὑπάρχουν εἰς τὰ ἔθνη, παρὰ τὰς ἀφανεῖς καὶ ἀγνώστους μάζας, καὶ οἱ πνευματικοὶ ἡγέται αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικοὶ ἡγέται καὶ αἱ ἀφανεῖς μᾶζαι εἶναι προῖον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, εἶναι σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Οἱ πνευματικοὶ ἡγέται τοῦ ἔθνους, εἴτε ἐκ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς καὶ τοῦ κύρους των εἴτε ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν περιστάσεων καὶ τῆς τύχης ἀντλοῦντες τὴν ιδιότητα ταύτην, εἶναι πλῶς ἐκπρόσωποι καὶ σηματοφόροι ὠρισμένων διαθέσεων καὶ τάσεων, τῶν ὁποίων φορεὺς εἶναι ὁλόκληρον τὸ ἔθνος. Ἡ δὲ ἀποστολὴ των συνίσταται εἰς τὸ νὰ συγκεντρώνουν, ὀργανώνουν καὶ κατευθύνουν πρὸς τὰ ἐμπρὸς τοὺς ἀσυστηματοποιήτους παράγοντας τοῦ ἔθνους, ἀφυπνίζουν καὶ ἐμψυχώνουν τὰς διαχύτους καὶ λανθανούσας δυνάμεις αὐτοῦ.

Ἡ δύναμις δέ, ἡ ὁποία συνεῖχε τοὺς ἀπανταχοῦ Ἕλληνας διὰ δεσμῶν ἀλύττων, παρώθησεν εἰς τὴν ἀπόφασιν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, ὥπλισε τοὺς φανεροὺς καὶ ἀφανεῖς ἐργάτας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς τὴν προθυμίαν εἰς θυσίας καὶ τὴν ἐγκαρτέρησιν ἐν ταῖς δακιμασίαις καὶ ταῖς συμφοραῖς, ὑπῆρξε τὸ φρόνημα τὸ ἐθνικόν. Ἡ ὁρθόδοξος δηλ. διδασκαλία, ἡ συνεχῶς καταβαίνουσα ἐκ τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ τὸ κάλλιστον τῶν φωνημάτων, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ἡ συνεχῶς καταβαίνουσα ἐκ τοῦ Ἐλικῶνος, πρὸ παντὸς δὲ ἡ συνείδησις τοῦ ἐθνικοῦ προορισμοῦ, ἡ ὁποία δὲν ἐξέλιπε

μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλ' ἐπέζησε καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν δουλείαν ὡς ἀνάμνησις τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ὡς ἐλπίς περὶ ταχείας πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἔθνους.

Ἡ δύναμις, κατὰ ταῦτα, ἡ ὁποία συνεῖχε τοὺς ἐξεγερθέντας κατὰ τὸ 1821 Ἕλληνας, δὲν ὑπῆρξεν ὑλικῆς φύσεως, τ.ἔ. τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἡ ἐκ τούτων προερχομένη καὶ διατηρουμένη ἀντίθεσις πρὸς ἀλλήλας καὶ τὴν κυρίαρχον δύναμιν, ἀλλὰ ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς φύσεως, τ.ἔ. ἰδέα. Ἡ συνεκτικὴ δὲ δύναμις τῶν ἰδεῶν εἶναι περισσότερον ἰσχυρὰ καὶ ἀδιάλυτος παρὰ ἡ τῶν ὑλικῶν συμφερόντων. Διότι, ἐνῶ αἱ ἰδέαι εἶναι κοινὸν κτῆμα πάντων εἰς κοινὴν ἐνέργειαν καὶ δρᾷσιν ὀτρύνουσαι καὶ ἐμψυχοῦσαι, τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ τὸυναντίον εἶναι ἀνίσως διανεμημένα καὶ οὐχὶ σπανίως προκαλοῦν ἔριδα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἀφορμῆς τῆς κτήσεως αὐτῶν. Ἐντεῦθεν συμβαίνει, ὅτι λαοὶ καὶ κράτη, παρὰ τοῖς ὁποίοις κοινὰ ἰδεῶδη συνέχουν τοὺς ἀπαρτίζοντας αὐτὰ πολίτας, προάγονται ταχέως εἰς εὐρωστίαν ἠθικὴν καὶ ἀκμὴν ὑλικὴν καὶ ἐξυποῦνται εἰς σημασίαν παγκόσμιον ὑπὲρ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως καὶ τῆς προαγωγῆς τοῦ κοινοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ δύναμιν ἐργαζόμενα. Τὸυναντίον δὲ λαοὶ καὶ κράτη, τὰ ὁποῖα ὑφίστανται χάριν τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος, ἐλλείπει δὲ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἀπὸ τῶν ὑπηκόων των, φέρουν ἐν ἑαυτοῖς τὰ σπέρματα τῆς διαλύσεως καὶ τῆς ἀποσυνθέσεως.

Προσεπικυροῦν τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἡ ταχεῖα παρακμὴ τῆς ἀρχαίας Καρχηδόνος, τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ὑπῆρξε θρησκευτικὴ πτωχὴ εἰς ἰδεῶδη καὶ στοιχεῖα ἠθικὰ καὶ ἡ ἔλλειψις αὐταπαρνήσεως καὶ πνευματικῆς ὑπεροχῆς παρὰ τοῖς ὑπηκόοις τῆς καὶ ἡ διάλυσις ἢ ἀπορρόφησις ὑπὸ τοῦ κράτους τῶν συσταθεῖσων κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀποικιῶν μέγαλων ἐμπορικῶν ἐταιρειῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις οὐδὲν ὑψηλότερον ἰδεῶδες συνεῖχε τοὺς ἐταίρους παρὰ τὸ ὑλικὸν συμφέρον καὶ ἡ πλεονεξία.

Περιοδ. «Ἑλληνικὴ Δημιουργία», 1948.

Νικόλαος Βλάχος

7. ΤΟ ΠΑΣΧΑ

«Ἀναστάσεως ἡμέρα, καὶ λαμπρυνθῶμεν... Πάσχα τὸ τερπνόν· Πάσχα Κυρίου· Πάσχα πανσεβάσμιον ἡμῖν ἀνέτειλε· Πάσχα, ἐν χαρᾷ ἀλλήλους περιπτυζώμεθα. Ὡ Πάσχα, λύτρον λύπης! Πάσχα ἡμῶμον· Πάσχα μέγα· Πάσχα, τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἀνοῖξαν· Πάσχα πάντας ἀγιάζον πιστούς...».

Διὰ τοιούτων στιχηρῶν, ἐξ ὧν ἀναπέμπεται εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις ἀνεκλάλητος, ἡ Ἐκκλησία ὑμνεῖ καὶ πανηγυρίζει τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ λέξις «Πάσχα» ἐπενεργεῖ μαγικώτατα ἐπὶ τῶν ὁσίων ὑμνογράφων καὶ λησμονοῦσιν ἐπὶ βραχὺ τὸ αὐστηρὸν καὶ μελαγχολικὸν κάλλος, ὅπερ χαρακτηρίζει τὰς ἐμπνεύσεις των πρὸ τῆς ἀπαλῆς καὶ λυρικῆς, ὡς εἰπεῖν, ἑρμονίας, ἣτις αὐτόματος διαχέεται ἀπὸ τῶν ἱερῶν αὐτῶν φορμίγγων ἐπὶ τῷ τρισμεγίστῳ ἀγγέλματι. Ἡ Ἐκκλησία ἀποβάλλουσα τὴν πένθιμον περιβολὴν ἐνδύεται λευκὴν καὶ φεγγοβόλον στολὴν, ὡς ἂν ἀντανεκλᾷ ἐπ' αὐτῆς ἡ λευκότης καὶ ἡ λάμψις τοῦ ἀγγέλου τοῦ ἀποκυλίσαντος τὸν λίθον τοῦ μνημείου.

Τὰ ἀνήλια βάθι, οἱ ζοφεροὶ θόλοι τῶν χριστιανικῶν ναῶν διαυγάζονται ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἀνεσπέρου φωτός, καὶ τὰ ἄνθη τὰ εὖοσμα καὶ δροσόεντα, ἅτινα ἀπὸ τῶν λειμώνων καὶ τῶν κήπων μετηνέχθησαν, ὅπως στολίσωσι τὴν ἐπιτάφιον σινδόνα τοῦ Σωτῆρος, τηροῦσιν ἔτι τῆς ραδιῆς των χάριτος, τῶν κοσμικῶν των θελγήτρων τὰ ἴχνη ἐν τῇ τεθολωμένῃ ὑπὸ τοῦ λιβάνου ἀτμοσφαίρα τῶν ναῶν. Καὶ ἡ Ἐκκλησία καταπέμπει τὴν εὐχὴν αὐτῆς τὴν ἀναστάσιμον κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐν γλώσσῃ ἀλλοίᾳ ἢ τῇ συνήθει· ἐν γλώσσῃ πλήρει παιδικῶν, θὰ ἐλέγομεν, σκιρτημάτων καὶ παιδικῆς συγκαταβάσεως. Εἰς τὴν μεγάλην εὐωχίαν τῆς Ἀναστάσεως προσκαλεῖ πάντας, παρόντας καὶ ἀπόντας, νηστεύσαντας καὶ μὴ νηστεύσαντας, πιστοὺς καὶ ἀπίστους καὶ τοὺς φέροντας ἔνδυμα γάμου καὶ τοὺς ἀγοραῖον περιβαλλομένους ἱμάτιον. Ὡ, μέθη τῆς Νύμφης ἐπὶ τῇ ἀνακτίσει τοῦ Νυμφίου! Ὡ, μέθη τρισαγία καὶ ἀνερμήνευτος!

Τὴν ὑψηλὴν ταύτην μέθην συναισθάνεται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὡς οὐδεὶς ἄλλος λαός. Οὐδεμία ἄλλη χριστιανικὴ ἑορτὴ κατέχει παρ' αὐτῷ τὴν θέσιν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Οἱ Δυτι-

κοὶ ἔχουσι τὰ Χριστοῦγεννα. Ἡμεῖς ἔχομεν τὴν Ἀνάστασιν. Αὕτη εἶναι ἡ βασιλίσσα τῶν ἑορτῶν, ἡ πανήγυρις τῶν πανηγύρεων ἡμῶν. Οἱ Δυτικοὶ ἑορτάζουσι τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ἐν πλούτῳ τρυφῶν καὶ ὡραίων ἐθίμων, ἐν οἰκογενειακῇ συνενώσει καὶ τέρψει ἀνθρώπων ἀπὸ καιροῦ συνωφκειωμένων πρὸς τὸν πολιτισμόν.

Ἀλλὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἡ Λαμπρὴ ἀνατέλλει καὶ δύει ἐν θορυβῳδῇ διαχύσει καὶ ὑπερτάτῃ ἀγαλλιάσει ἀνθρώπων, οἵτινες εἰς τὰς φλέβας των τηροῦσιν ἔτι ρανίδας τινὰς τοῦ αἵματος τῶν ἀγρίων καὶ ἀτιθᾶσων καὶ ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἐλευθερίας βαυκαλωμένων πατέρων μας. Ἀρματολικάι συνήθιαι, ἀγρία ποίησις πληροῦσιν ἐκείνην. Βαρὺς χειμῶν ἐπικάθεται τῆς φύσεως, γογγυζει ὁ βορρᾶς καὶ πίπτουσιν αἱ χιόνες καὶ τὰ καλὰ Χριστοῦγεννα συσπειροῦνται περὶ τῆς σπινθηροβολούσης ἑστίας.

Ἀλλὰ πόσον διάφορον εἰκόνα παριστᾷ ἡ φύσις παρ' ἡμῖν, ὅταν οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐξαγγέλλουσι χαρμოსύνως τὴν Ἀνάστασιν! Τὸ ἔαρ συνεορτάζει μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ φύσις συναγάλλεται μετὰ τῆς πίστεως. Οἱ θύμοι τῶν ὀρέων μοσχοβολοῦσιν, ὁ σμαράγδινος μανδύας τῶν πεδιάδων ἀνακινεῖται ἡρέμα ὑπὸ τῆς ζεφυρίτιδος αὔρας καὶ στίλβει διακέντητος ἐκ λευκανθῆμων, αἱ εὐωδαὶ τῶν ἐσπεριδοειδῶν βυθίζουσι τὰς ψυχὰς εἰς μουσικὰς ἐκστάσεις, τὰ ρόδα τὰ ἐφήμερα, τὰ αἰώνια ρόδα, ξανθὰ, λευκὰ, ὠχρά, πορφυρᾶ, διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου.

Ἡ ἄνοιξις, ὡς ἄλλη μυροφόρος, ὡς τῆς Μαгдаληνῆς Μαρίας ἀδελφῇ, κηρύσσει διὰ μυρίων στομάτων ὅτι «ἑώρακε τὸν Κύριον». Δεῦτε, ἐξέλθωμεν τῶν σκοτεινῶν θόλων τῶν ναῶν, οἵτινες δὲν ἀφήνουν τὴν χαρὰν μας νὰ ἐκραγῇ ἀκράτητος. Δεῦτε, ὑμνήσωμεν τὸν Κύριον ὑπὸ τὸν σαπφείρινον καὶ ἀστερόεντα θόλον τοῦ οὐρανοῦ καὶ λάβωμεν τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερον καὶ ἀναμείνωμεν τὰ πρῶτα μειδιάματα τῆς κροκοπέπλου Ἡοῦς.

Τοιαύτην ὥραν ὁ Κύριος ἀνέστη «ζωὴν τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι χαρισάμενος». Εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐν τῷ βίῳ, ἃς χάριστη ζωὴν ζωῆς! Χριστὸς Ἀνέστη! Συναθροισθῶμεν περὶ τοῦ ὀβελισθέντος ἄμμου καὶ συνοδεύσωμεν τὴν ὀπτησιν αὐτοῦ, ἐντέχνως στρεφόμενου ἐπὶ τῆς ἀνθρακίᾳς, διὰ τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων.

Ἡ πυρίτις ἔστω τὸ σύμβολον τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὸ φίλημα ἔστω τὸ σύμβολον τῆς ἀγάπης. Δὲν ἐννοοῦμεν τὴν

λάμπιν τῆς Ἀναστάσεως ἄνευ τῆς γλώσσης τοῦ τρομπονίου· καὶ ἡ ἀγάπη χωρὶς φιλήματος εἶναι τὸ ἄνθος ἄνευ ἀρώματος.

Οὕτως ὑποδέχεται καὶ οὕτως ἀντιλαμβάνεται τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Αὐτὰ τὰ ὀνόματα, δι' ὧν ἐκδηλοῦται τὸ Πάσχα, χρησιμεύουσιν, ὅπως ἐμπνέωσιν εἰς αὐτὸν ἐνθουσιασμόν καὶ ἐξαίρωσιν εἰς κόσμους ὀνείρων, ὡς ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἑορτῇ.

Ὅταν λέγῃ «Ἀνάστασις» ὁ Ἑλληνικὸς λαός, κρυφία τις χορδὴ ἀναπαλλομένη εἰς μυχιαίτατα τῆς καρδίας του ὑπενθυμίζει εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ γένους τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὁ Χ ρ ι σ τ ὸ ς καὶ ἡ π α τ ρ ι ς συναιτῶνται ἐν αὐτῷ ἰ σ ο π α θ ε ῖ ς καὶ ἰ σ ὀ θ ε ο ι. Καὶ ὅταν λέγῃ «ἀγάπη» ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἐκφωνεῖ τὴν γλυκυτάτην τῶν λέξεων, ἣτις κατ' ἐξοχὴν τονιζομένη ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ ἀνακηρυσσομένη ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἀποστόλου Παύλου παρέμεινεν ἐν τῇ γλώσσῃ του κατ' ἐξοχὴν περιπαθὲς καὶ ἐγκάρδιον ρῆμα, δι' οὗ ἐκφράζει πᾶσαν στοργὴν καὶ πάντα ἔρωτα καὶ πᾶσαν ἀφοσίωσιν.

Καὶ νομίζει τις ὅτι ὁ ἡμέτερος λαός κατ' ἐξοχὴν ἠσθάνθη καὶ ἀπεδέχθη καὶ ἐπραγματοποίησε τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης, ὡς φέρεται ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου: «*Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται· ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ· ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φουσιῶται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογιζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέργει, πάντα ἐλπίζει, πάντα πιστεύει, πάντα ὑπομένει*».

Εὐνόητον δὲ ὅτι, ὅπως λάβῃ τις ἀγνὴν ἰδέαν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν προσδεχόμεθα, κατανοοῦμεν καὶ ἐορτάζομεν τὴν Ἀνάστασιν, δεόν νὰ εὐρεθῇ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς σήμερον μακρὰν τῆς πρωτευούσης, ἔνθα, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ὁ βίος δὲν δύναται νὰ παράσχη τοιαύτας ἀπολαύσεις. Ἀληθὴς καὶ ἀνόθευτος Λαμπρὴ ἀνατέλλει διὰ τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν πόλεων, τῶν κωμοπόλεων, τῶν χωρίων, ὅσον διασφῶνται καθαρώτερον καὶ ἐκδηλοῦνται ἐμφανέστερον τοῦ ἐθνικοῦ βίου τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα.

Ἐκεῖ γλυκύταται παραδόσεις, ἐκεῖ αἱ ἑλληνικώταται συνήθειαι, ἡ χριστιανικώτερα πίστις καὶ ἡ εὐαγγελικώτερα χαρὰ συνενοῦνται καὶ ἀναφαίνονται ἐπὶ πάντων καὶ ὑπὸ πάντων ἀκολουθοῦνται ἀπρροσποίητως καὶ ἀπερίττως. Ἐκεῖ καὶ ἄκων τις καθίσταται χριστιανὸς καὶ ἐορτάζει τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀγάπην.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ

Εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην μάχην ποὺ ἄρχισε, μάχην ἢ ὁποῖα μᾶς ἐπεβλήθη, ἔχει σπουδαίαν ἀποστολὴν ἢ γυναῖκα, ἢ Ἑλληνίς. Ἐνῶ πολεμοῦν οἱ ἄνδρες ἐπάνω εἰς τὰ βουνά - ὅσοι ἄνδρες ἔχουν τὴν τύχην νὰ φέρουν ὅπλα - καὶ στέλλουν ἐδῶ ἀνδραγαθήματα καὶ προελάσεις καὶ νίκας, αἱ γυναῖκες μποροῦν ἀπ' ἐδῶ μὲ τὴν ψυχραμίαν, τὸ θάρρος καὶ τὴν πνοὴν των νὰ κρατοῦν τὸν ἀγῶνα. Χθὲς ἀκόμη αἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου ἔδωσαν κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸ θάρρος καὶ τὴν πνοήν. Ἐδωσαν τὴν ζωὴν καὶ τὰ χέρια των.

Ὅταν ἡ 8η μεραρχία διετάχθη νὰ προελάσῃ καὶ νὰ καταλάβῃ ὠρισμένας διαβάσεις «ἔστω καὶ χωρὶς ἐφοδιοπομπάς», μαζὶ μὲ τοὺς γέροντας καὶ τὰ παιδιὰ ἐβγήκαν ἀπὸ τὰ σπίτια των αἱ γυναῖκες καὶ ἔφεραν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων τὰ πυροβόλα, τὰ πυρομαχικά, τὰς ὀβίδας.

Ἐν ὥρᾳ μάχης. Γυναῖκες τῆς Πίνδου πρέπει νὰ γίνουν τώρα ὅλαι αἱ Ἑλληνίδες. Δὲν θὰ χρειασθῇ νὰ μεταφέρουν κανόνια καὶ δὲν θὰ κληθοῦν νὰ ἀνεβοῦν εἰς τὰ βουνά. Εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωριά καὶ τὰ σπίτια των ἀκόμη αἱ Ἑλληνίδες διαχειρίζονται τόσον μέγα μέρος τῆς μάχης, ὥστε αὐταὶ μόναι ἡμποροῦν νὰ μᾶς δώσουν τὴν νίκην. Διότι μὲ τὸ θάρρος των ἀγωνίζεται καὶ ὁ σύζυγος καὶ τὸ παιδί. Μὲ τὸ θάρρος των κρατιέται τὸ σπίτι. Μὲ τὸ θάρρος των στέκει ἡ κοινωνία. Κληρονόμοι μεγάλων παραδόσεων καὶ μεγάλων παραδειγμάτων, αἱ Ἑλληνίδες καλοῦνται τὴν στιγμὴν αὐτὴν, τὴν σημαντικωτέραν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, νὰ γράψουν μαζὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων μας τὰ ἰδικά των.

Καλοῦνται νὰ ἐνθυμηθοῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ τόσες γυναῖκες, ποὺ ἐγαλοῦχσαν τὴν αἰωνίαν τῆς δόξαν. Τὶς γυναῖκες τῶν Σπαρτιατῶν, ποὺ ἔδιναν μὲ τὸ «τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς» — αὐτὴν ἢ ἐπ' αὐτῆς — τὴν ἀσπίδα εἰς τὰ παιδιὰ των. Τὴν Τελέσιλλαν, ποὺ ἐφόρεσεν εἰς τὸ Ἄργος τὸ κράνος καὶ ἐπολέμησεν ὡς ἄνδρας. Τὰς ἑλληνίδας τῶν Συρακουσῶν, ποὺ προσέφεραν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα των ὅλα των τὰ κοσμήματα καὶ ὅλα των τὰ κειμήλια διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων πολέμου.

Νὰ ἐνθυμηθοῦν ἔπειτα τὶς ἡρώιδες τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας: τὴν Μαρούλαν τῆς Λήμνου, ἢ ὁποῖα, ἅμα εἶδε νεκρὸν τὸν πατέ-

ρα της, ἐπῆρε τὸ σπαθί του καὶ ὠδήγησε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν νίκην. Τὴν Μαρίαν τὴν Συγκλητικὴν ἀπὸ τὴν Κύπρον, ἡ ὁποία, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Λευκωσίας ὁδηγουμένη μὲ ἄλλας παρθένους εἰς τὴν δουλείαν, ἔβαλεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην φωτιά καὶ ἐτίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὸ πλοῖον. Τὶς Σουλιώτισσες, ποὺ ἐτραγουῶντες εἰς τοὺς βράχους τοῦ Ζαλόγγου τὸ κύκνειον ἄσμα των καὶ ἔπεσαν μαζί μὲ τὰ παιδιὰ των εἰς τοὺς κρημούς. Τὴν Μόσχω Τζαβέλλα, ἡ ὁποία, ὅταν ὁ Ἀλῆ πασᾶς τὴν ἠπειλήσε πῶς, ἂν δὲν ἀλλαξοπιστήσῃ, θὰ ψήσῃ τὸ παιδί της, τὸν Φῶτον, τοῦ ἀπήντησε : «Νὰ μοῦ στείλῃς κι ἑμένα ἓνα κομμάτι νὰ φάω. Ἐγὼ εἶμαι νέα καὶ θὰ κάνω κι ἄλλα παιδιὰ ».

Γυναῖκες τῆς ἀρχαιότητος, τῆς Σπάρτης, τῶν Συρακουσῶν καὶ τοῦ Ἀργους, γυναῖκες τῆς νέας Ἑλλάδος, τοῦ Σουλίου, τῆς Πάργας καὶ τοῦ Ζαλόγγου, γυναῖκες σημεριναί, αἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου, ὅλες μαζί, πνοὴ καὶ χάρις καὶ δύναμις καὶ ψυχὴ τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, ἃς παρασύρουν τώρα εἰς μίαν πελωρίαν διαδηλώσιν διὰ τὴν πατρίδα ὅλες τὶς Ἑλληνίδες. Ἄς ἐννοήσουν ὅλοι ὅτι ἐκλήθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας, ὅτι εἶναι ἐπιστρατευμένη ἡ ψυχὴ των, ἡ καρτερία των, τὰ χέρια των, τὸ μεδίαιμά των. Ὅτι καὶ αὐτὸ ἀκόμη ἀποτελεῖ πυρομαχικόν. Ὅτι καὶ αὐτὸ κρατεῖ ἓνα σπίτι! Εἶναι τὸ παιδί εἰς τὸ μέτωπον; Θὰ γυρίσῃ μὲ τὸ καλόν. Περνοῦν οἱ δολοφόνοι ἀπὸ ψηλά; Ἡ Παναγία θὰ μᾶς φυλάῃ. Καὶ θάρρος καὶ ὑψηλὰ τὰ μέτωπα καὶ ἴσια τὰ κορμιά. Καὶ δουλειά. Νοσοκομεῖα, πρῶται βοήθειαι, συσσίτια, πλέξιμο, οὔτε μιὰ ὥρα χαμένη οὔτε μιὰ στιγμή οὔτε μιὰ σκέψις, ποὺ νὰ μὴν εἶναι Ἑ λ λ η ν ι κ ή. Ἔτσι, ὅταν οἱ ἄνδρες νικοῦν εἰς τὰ σύνορα καὶ ἐντεῦθεν τῶν συνόρων νικοῦν οἱ γυναῖκες, ἡ Ἑ λ λ ᾶ ς θ ᾶ ν ι κ ή σ η .

Ἀρθρον τοῦ πολέμου 1940-41.

Γεώργιος Α. Βλάχος

9. Η ΤΕΛΕΤΗ

Ἐφέτος δὲν θὰ παραταχθῇ ἀπὸ τῶν Ἀνακτόρων μέχρι τῆς Μητροπόλεως ὁ στρατός· δὲν θὰ ἔχῃ τὸ γενικὸν πρόσταγμα λάμπων εἰς χρυσὸν καὶ παράσημα ὁ ἑφιππος στρατηγός. Δὲν θὰ ἐκχυθῇ ὁ λαὸς εἰς τοὺς δρόμους, δὲν θὰ ἀκουσθοῦν ἑορταστικοὶ οἱ κῶδωνες

τοῦ ναοῦ, δὲν θὰ ἀντηχήσουν τὰ πυροβόλα. Ἐφέτος θὰ γίνη στὰ χιόνια ἡ τελετή. Ἐκεῖ, εἰς τὰς κορυφάς, τὰ ὑψώματα, εἰς τοὺς παγωμένους κρημνούς, ἔχει ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα παραταχθῇ ὁ στρατός. Ἐκεῖ ὁ στρατηγὸς ἔχει σταθῇ, ἐκεῖ ἔχει στηθῇ βαρὺ, σκυθρωπὸν τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν τὸ χαρμόσυνον πυροβόλον. Ἐκεῖ θὰ κατεβοῦν ἀπὸ τοὺς θόλους τοῦ οὐρανοῦ με τῶν ἁγίων τὰ ὠσαννά καὶ τῶν ἀγγέλων τὰ φτερουγίσματα αἱ εὐχαὶ τοῦ Ὑψίστου. Ἐκεῖ ἔχει ἐκχυθῇ ὁ λαός. Ὅπου κορυφή, ὅπου δρόμος, ὅπου στενωπός, ὅπου πλαγιά στέκει ὄρθια μία σύζυγος, μία ἀδελφή, μία μητέρα. Σκιαὶ κρατοῦν γύρω τὰ ἐξαπτέρυγα, ὀπτασίαι καίουν λιβανωτόν, τὰ ἄστρα ἔχουν κατεβῇ χαμηλά, διὰ νὰ γίνουν κανδηλαιοὶ, καὶ πλῆθος λάμπουν μέσα εἰς τὶς πέτρες, στοὺς βράχους, στὰ παγωμένα κλαδιὰ τῶν ἐλάτων τὰ ὀλόχρυσά εἰκονίσματα. Ψάλλται τῶν βουνῶν ὁ ἀντίλαλος, χορὸς ἡ χιονοθύελλα, τῆς Παρθένου τὰ δάκρυα σταλακτῖται. Ἐκεῖ θὰ γίνη ἡ τελετή.

Μία ἰλη ἵππικοῦ, ὅπως εἰς τὴν ἀσφαλτον ἄλλοτε, θὰ καλπάζη τώρα διὰ μέσου τῶν χαραδρῶν, διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸν ναὸν τοὺς νεκροὺς τῶν πολέμων. Θὰ κατέβουν ἀπὸ τ' ἄλογά των οἱ ἀρχαῖοι ἵππεις με τὰς ἀσπίδας καὶ με τὰ δόρατα οἱ Μακεδόνες, σταυροφόροι οἱ Βυζαντινοὶ με τὰ λάβαρα των, με τὶς μπάλες, τὰ καριοφίλια καὶ τοὺς δαυλοὺς οἱ ἀγωνισταί, με αἱματωμένα ἀκόμη τὰ στήθη των οἱ χθεσινοὶ μας νεκροί. Καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων θερμῇ, εὐλαβῇ, τρομακτικῇ, μυριόστομος θὰ ὑψωθῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἡ εὐχή:

«Θεέ, Σὺ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησες τὸν κόσμον αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐχάραξες τῶν ἡλίων τοὺς κύκλους καὶ τῶν ἀστρῶν τὰς τροχιάς καὶ κρατεῖς εἰς τὴν παλάμην Σου χρυσοῦν κόνιν τὸν Γαλαξίαν, εἰς τοῦ ὁποῖου τὸ πρόσταγμα αἱ ὑψήλιοι ὑπακούουν, τοῦ ὁποῖου τὸ μεδίαιμα εἶναι γαλήνη τῶν θαλασσῶν, πλοῦτος τῆς γῆς καὶ σεισμὸς ἡ ὀργή

»Θεέ, Σὺ, τὸν ὁποῖον, διὰ νὰ συλλάβουν ἐν νῶ, διεμοίρασαν εἰς χιλίους θεοὺς οἱ ἀρχαῖοι, πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ ὁποῖου ἐγονυπετήσαμεν ἡμεῖς πρῶτοι καὶ ὑψώσαμεν εἰς τὴν δόξαν Σου τοὺς πρῶτους ναοὺς· Σὺ, ὁ ὁποῖος ὀρίζεις τὸν βίον τῶν πλανητῶν καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἐντόμων, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τοὺς χειμῶνας καὶ τὰς ἀνοιξίς, τὰς ἡλιολούστους ἡμέρας καὶ τοὺς βαρεῖς κεραυνούς, ὁ ὁποῖος μεταβάλλεις τὰ ὄρη εἰς ἄμους, εἰς πεδιάδας τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν καὶ ἀνοίγεις με τὴν πνοὴν Σου τῶν ἀνθέων τὰ πέταλα καὶ ἐξυπνᾷς

τὰ πτηνὰ καὶ ἀποκοιμίζεις τὰ βρέφη· Σὺ, ὁ ἔξω περάτων καὶ χρόνου καὶ λογισμοῦ, στρέψε πρὸς ἡμᾶς τὴν θέλησίν Σου προστάτιδα· εὐλόγησον τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ δικαίου· χαλύβδωσον τὰς ψυχὰς καὶ τὰς λόγχας των· ὁδήγησον τοὺς στρατοὺς των διὰ μέσου πετρῶν καὶ κρημνῶν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς δάφνης.

» Γωνία γῆς, δράξ ἀνθρώπων, δανεισθέντες ἓνα σπινθῆρα τοῦ θείου φωτός Σου, διὰ νὰ διαλύσωμεν τὰς νύκτας τοῦ σκότους καὶ νὰ φωτίσωμεν τοὺς ἀνθρώπους, μεταδώσαντες εἰς τὸν κόσμον ὅ,τι ἐκ Σοῦ ἐκπορεύεται, λάμπιν, γράμματα, τέχνας, σοφίαν καὶ τοῦ Ἑσταυρωμένου τὰς ἐντολὰς, ζῶμεν ἐδῶ μηδένα ὑποβλέποντες, κατ' οὐδενὸς στρατευόμενοι, οὐδένα ὀχλοῦντες.

»Καὶ μᾶς ἐξύπνησαν οἱ σταυρωταὶ τοῦ Υἱοῦ Σου, οἱ προχθὲς σπιλώσαντες δι' αἱμάτων τὴν φάτνην Του, οἱ ὕβρισται τῆς Παρθένου, μὲ δολοφόνον ἐγχειρίδιον εἰς τὰ χέρια, ληστὰι τῆς πατρίδος μας, κλέπτει τῆς τιμῆς μας, ὕβρισται τῶν ὁσίων μας, καὶ μᾶς ἔφεραν ὑπερασπιστὰς τοῦ μόνου πλούτου μας, τῶν Ἰδεῶν, ἐδῶ εἰς τὰ χιόνια. Κάμε λοιπόν, Θεέ, νὰ νικήσωμεν. Δῶσε ἐντολήν εἰς τὴν αὖριον, τὴν ὁποίαν Σὺ θὰ ἀνατείλῃς, νὰ νικήσῃ ἡ Ἑλλάς καὶ νὰ κατατροπώσῃ τοὺς στρατοὺς τῶν κακούργων καὶ νὰ στήσῃ μεταξὺ τῶν θαλασσῶν καὶ αὐτῆς τὴν θέλησίν Σου, τεῖχος ἀσάλευτον...»

Τότε μητέρες, σύζυγοι, ἀδελφαί, ὀπτασίαι, σκιαί, ἱππεῖς ἀρχαῖοι, Μακεδόνες, Βυζαντινοί, ἀγωνισταί, λάβαρα καὶ ἀσπίδες, αἱματωμένα σπαθιά καὶ ξεσχισμένοι σημαῖαι θὰ γονυπετήσουν εὐλαβῶς καὶ θὰ κλίνουν ἐπάνω στὸ χιόνι. Καὶ ὀπίσω ἀπὸ κάποιο ὕψωμα θὰ ἀνατείλῃ ὠχρὰ ἡ αὐγή, καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἐνῶ ἡ τελετὴ θὰ διαλύεται καὶ θὰ γίνωνται τὰ ὅπλα ἀτμοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ὄνειρα, θὰ ἀκουσθῇ, διὰ νὰ ἀντιλαλήσῃ ἀπὸ βουνὸν εἰς βουνὸν καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν ἡχὴν της εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ πρώτη φωνὴ τοῦ Ἑλλήνος στρατιώτου τοῦ 1941 :

«Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος, πρὸς τὴν Δόξαν, Ἑμπρός !».

Καὶ χιλιάδων ναῶν οἱ κώδωνες κρυμμένοι ὀπίσω ἀπὸ τὰ σύννεφα θ' ἀπαντήσουν.

10. ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ μακεδονομάχου Παύλου Μελά πρὸς τὴν γυναῖκά του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

Γαβρέσι, 6 Μαρτίου 1904

Τὸ ἀπόγευμα περὶ τὰς 5 μ.μ. κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Κώτα συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ δωμάτιόν μας 12 προύχοντες. Εἰς αὐτοὺς ζωηρότατα, εὐγλωττότατα καὶ πειστικώτατα—μετέφραζεν ὁ Πύρζας—ὠμίλησε μακεδονικὰ ὁ Κώτας. Τοὺς εἶπε πολλά, ἀλλὰ περιορίζομαι νὰ σοῦ εἰπῶ ὅτι ἦσαν ὅλα σύμφωνα μὲ τὰς ἰδέας μας, ὁ δὲ τόνος τῆς φωνῆς του καὶ τὸ ὕφος του ἐδείκνυον ὅτι τὰ ἔλεγεν εἰλικρινῶς. Ὅλοι οἱ προύχοντες ἐνθουσιάσθησαν καὶ συνεφώνησαν μὲ τὸν Κώταν. Μετὰ τὸν Κώταν τοὺς ὠμίλησεν ὁ Ἀλέκος (Κοντούλης) μὲ τὴν συνήθη βαθεῖαν του λογικὴν καὶ φρόνησιν, ἐπίσης δὲ καὶ ἄλλοι τοὺς ὠμίλησαν πολὺ ὥραϊα εἰς τρόπον, ὥστε ν' αὐξήσουν τὸν ἐνθουσιασμόν των.

Ἐγὼ ἰστικῶς φερόμενος θὰ σοῦ κάμω μίαν μικρὰν περίληψιν τοῦ λόγου, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησα πρὸ τῆς μακεδονικῆς αὐτῆς βουλῆς διὰ νὰ γνωρίξης ὑπὸ ποῖον πνεῦμα ὁμιλῶ εἰς τοὺς ἀδελφούς μας:

«Ἀδελφοί, ἡμεῖς ποὺ ἤλθαμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ σᾶς βοηθήσωμεν, ἐφέραμεν μαζί μας μόνον ἀγάπην, πατριωτισμόν καὶ παλικαριά· μὲ αὐτὰ μόνον καὶ μὲ τὰ ὅπλα, ποὺ θὰ σᾶς φέρωμεν, ἂν τὰ θελήσετε, θὰ σᾶς βοηθήσωμεν νὰ ὑπερασπισθῆτε κατὰ τῶν ἀτιμιῶν τῶν Βουλγάρων, καὶ ἂν εἶναι ἀνάγκη, καὶ κατὰ τῶν ἀτιμιῶν τῶν Τούρκων.

»Ἡμεῖς δὲν θὰ βιάσωμεν νὰ μᾶς ἀκολουθήσετε, ὅπως σᾶς ἔκαμαν οἱ Βούλγαροι. Αὐτοὶ σᾶς ἀνάγκαζαν νὰ πωλῆτε καὶ τὰ βόδια σας, γιὰ νὰ τοὺς δώσετε χρήματα δι' ὅπλα. Ἀλλὰ ἀφοῦ ἔπαιρναν τὰ χρήματά σας, ὅχι μόνον ὅπλα δὲν σᾶς ἔδιδαν, ἀλλὰ τὸ καλοκαίρι διὰ τῆς βίας σᾶς ἐσθήκωσαν μόνον καὶ μόνον, διὰ νὰ δείξουν εἰς τὴν Εὐρώπην ὅτι ἡ Μακεδονία εἶναι βουλγαρικὴ καὶ ὀλόκληρος ἐπανεστάτησε· καί, ἀφοῦ ἔκαμαν ἔτσι τὸ κέφι τους, ἄφησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἔκαψαν τὰ χωριά σας.

»Ἡμεῖς ὅπλα θὰ δώσωμεν δωρεὰν εἰς ὅσους μᾶς ζητήσουν. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, ποὺ δὲν θὰ μᾶς ζητήσουν, ἔχ. τοὺς ἀγαπῶμεν καὶ θὰ τοὺς προστατεύωμεν.

»Ἡμεῖς δὲν θὰ βγάλωμεν μάτια οὔτε αὐτιά θὰ κόψωμεν οὔτε θὰ κρεμάσωμεν κανένα· ἀλλά, ἓνας ἰδικός μας ἅμα δολοφονῆται, ἀμέσως θὰ σκοτώνωμεν ἓνα ἔνοχον ἐχθρόν. Δὲν θὰ κρυπτόμεθα, ὅπως οἱ ἄτιμοι Σαράφωφ, Τσακαλάρωφ, καὶ λοιποὶ. Ἀλλὰ θὰ πολεμοῦμε στῆθος μὲ στῆθος, καὶ πρῶτα θὰ πέφτωμεν ἡμεῖς καὶ ἔπειτα σεῖς.

»Ἡ πολιτικὴ μας ἐφέτος εἶναι ἡ ἐξῆς : Πρέπει νὰ ἐμποδίσωμεν τοὺς Βουλγάρους νὰ κάμουν πάλιν κακουργήματα καὶ τὴν ἰδίαν περσινὴν ψευδοεπανάστασιν. Διότι ὁ κόσμος ὅλος κοντεύει νὰ πιστεῦσῃ ὅτι ἐδῶ μέσα μόνον Βούλγαροι εἶναι. Αὐτὸ πρέπει νὰ γίνη ἐφέτος, καὶ τοῦ χρόνου ἐργαζόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν κλπ. κλπ.».

Βεβαίως αὐτὸς ὁ πολιτικὸς λόγος δὲν εἶχεν ἀξιῶσεις· ἀλλὰ λεγόμενος μὲ τόνον καὶ εἰλικρίνειαν δὲν ἤμπορεῖ παρὰ νὰ τοὺς ἔκαμεν ἐντύπωσιν. Ἡ συνάθροισις διελύθη καὶ ἀπεκομίσασμεν ἀμφοτέρωθεν λαμπρὰς ἐντυπώσεις. Σὲ βεβαιῶ ὅτι θὰ ἤθελα νὰ παρευρίσκεσο εἰς τὴν συνάθροισιν αὐτήν.

Ἔοικοι οἱ προύχοντες (ὁμιλοῦν ὅλοι κάλλιστα τὰ ἑλληνικὰ) ἐκάθοντο κάτω σταυροπόδι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοῦ δωματίου· ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡμεῖς ἐπίσης σταυροπόδι. Ὁ Κώτας μὲ τὴν φανταστικὴν στολήν του, γονατιστὸς ἐνώπιόν των τοὺς ὠμιλοῦσε μὲ πολὺν ἐνθουσιασμόν καὶ πολλὴν διπλωματίαν διὰ τὰ διάφορα ζητήματά μας. Ὄταν δὲ ἔφθασεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας, τοὺς ἔκαμε τὴν ἐξῆς εὐφρεστάτην παραβολήν :

«Ἡμεῖς οἱ Μακεδόνες, διὰ ν' ἀποκτήσωμεν ἐλευθερίαν, ἔχομεν δύο δρόμους ν' ἀκολουθήσωμεν· ἐκλέξατε σεῖς ποῖον θέλετε· ὁ ἓνας πηγαίνει εἰς τὴν Βουλγαρίαν· εἶναι δρόμος ποὺ βαστᾷ 30 ἡμέρας καὶ εἶναι γεμάτος ἀγκάθια, ποὺ θὰ μᾶς γδάρουν ὥσπου νὰ φθάσωμεν ἐκεῖ. Ὁ ἄλλος πηγαίνει εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς 3 ἡμέρας καὶ εἶναι ὥραϊος καὶ καθαρὸς».

V. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑΙ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Μετά τὸ θάνατο τοῦ ἐθνικοῦ μας ποιητοῦ ἀνέλαβαν νὰ τακτοποιήσουν τὰ ἀνέκδοτα χειρόγραφα του καὶ νὰ ἐκδώσουν τὰ «Ἀπαντά» του οἱ φίλοι καὶ μαθηταὶ του Κάρολος Μάνεσις, Γεράσιμος Μαρκοράς, Πέτρος Κουαρτάνος καὶ Ἰάκωβος Πολυλάς. Ὁ τελευταῖος ἔγραψε τὰ περίφημα «Προλεγόμενα», τὴν καλύπτερη ἕως σήμερα κριτικὴ μελέτη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ.

Παραθέτομε τὰ κεφάλαια 14 καὶ 15, στὰ ὁποῖα ἀναλύεται τὸ περιεχόμενο καὶ ἡ ποιητικὴ μορφή τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων».

14.

Ὅσο ἀνέβαινε εἰς τὸ φῶς τῆς ιδέας, τόσο σοβαρότερα αἰσθάνετο τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς τέχνης του· ὅθεν ὁ Σολωμὸς θὰ συναριθμῆται μὲ τοὺς ὀλίγους ποιητάδες, οἱ ὁποῖοι εἶδαν ὅτι ὑψηλοτάτην ἐντολήν ἔχει ἡ ποιητικὴ καὶ ἠθέλησαν νὰ τὴν ἐκπληρώσουν· τὸ ἠθέλησαν ἐξόχως ὁ Δάντης καὶ ὁ Σχίλλερ, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο εἰς τὸ σοβαρὸ περιεχόμενο κάποτε ἐθυσίασαν τὸ καθαρὸ κάλλος τῆς πλαστικῆς μορφῆς. Ἀπὸ παρόμοιαν ὑψηλὴν ιδέα τῆς τέχνης ἀναχωροῦσε, κατὰ τὴ γνώμην τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ποιητικώτατος τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὅταν ἐξορίζε ἀπὸ τὴν Πολιτείαν του τοὺς ποιητάδες, ἐνόσω ἡ τέχνη του ἔτεινε νὰ ὑποδουλώσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ πάθη, ἀντὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου ὁ Σολωμὸς ἐβλεπε καθαρὰ καὶ ἀσάλευτα ἐπίστευε ὅτι ψυχὴ τοῦ ἀληθινοῦ ποιήματος πρέπει νὰ εἶναι ἡ νίκη τοῦ λόγου ἀπάνου εἰς τὴ δύναμη τῶν αἰσθήσεων· θρίαμβος ἀληθινός, διότι οὔτε θὰ στηρίζεται εἰς τὴν στωικὴν ἀπάθειαν, οὔτε θὰ ἀναπαύεται (μολονότι ὄχι ριζικῶς ἀντίθετο) εἰς τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν θείαν θέλησιν, ἀλλὰ θὰ πηγάζῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐβγῇ νικητὴς μέσ' ἀπὸ τοὺς πλεόν γλυκοὺς πειρασμοὺς τῆς καρδίας, ἀπὸ τὸν πλεόν τρομερὸν ἀγῶνα μὲ τὴν τυφλὴν ὀργὴν τῶν ἀνελευθέρων ἐχθρῶν τοῦ φωτός.

«Ἡ ψυχὴ, λέγει ὁ Σχίλλερ, τόσο περισσότερο ἐκτείνεται μέσα της ὅσο περισσότερους περιορισμοὺς εὕρισκε ἔξω της. Διωγμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ ὀχυρώματα, ὅσα δύνανται νὰ δώσουν μίαν φυσικὴν προστασίαν τοῦ αἰσθητικοῦ ἀνθρώπου, προσφεύγομε εἰς τὸν ἀκαταμάχητο

πύργο τῆς ἠθικῆς μας ἐλευθερίας, καὶ ἀποχτοῦμε μίαν ἀπόλυτη καὶ ἄπειρη ἀσφάλεια, ἐνῶ ἀφήνουμε ἓνα ἀπλῶς σχετικὸ καὶ προσωρινὸ ὑπεράσπισμα μέσα εἰς τὸ πεδίου τῶν φαινομένων. Ἀλλὰ μάλιστα γιὰ τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ μᾶς πλακῶσῃ τούτῃ ἡ φυσικὴ βία, ὅπως ἀναγκασθοῦμε νὰ ζητήσουμε βοήθεια εἰς τὴν ἠθικὴ μας φύση, δὲν ἤμποροῦμε νὰ φθάσουμε εἰς τούτῃ τὴν ὑψηλὴ συναισθησιὶ τῆς ἐλευθερίας μὲ ἄλλο παρὰ μὲ τὸ πάθος. Ἡ κοινὴ ψυχὴ μένει ἀπλῶς εἰς τοῦτο τὸ πάθος· καὶ μέσα εἰς τὸ ὕψος τοῦ πάθους ποτὲ δὲν αἰσθάνεται ἄλλο τι παρὰ τὸν τρόπο· μία αὐτόνομη ψυχὴ ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος σπρώχνεται νὰ μεταβῇ εἰς τὴ συναισθησιὶ τῆς ἄκρας ἐνεργείας, καὶ ἀπὸ κάθε φοβερὸ ἀντικείμενο ἡξεῦρει νὰ γεννήσῃ ἓνα ὑψηλό».

Τέτοια ἦταν ἡ θέσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἔσταινε ὁ Σολωμὸς τοὺς *Ἐλεύτερους πολιορκημένους*, ποίημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ φανῇ ἀκέραιος ὁ ἄνθρωπος· τὸ ὕψος τῆς ψυχῆς καὶ ἐνταυτῷ τὰ φυσικὰ αἰσθήματα εἰς ὅλη τους τὴ σφοδρότητα. Αὐτὸ τὸ σέβας πρὸς ὅλα τὰ ἰδιώματα τοῦ θεοῦ πλάσματος ἀνάγκαζε τὸν ποιητὴ νὰ μὴ θυσιά-ζῃ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ νὰ θέσις ὅλα εἰς μίαν ἁρμονικὴν ἰσοζυγίαν· νὰ παραστήσῃ πλαστικῶς τὰ παντοειδῆ ἀνθρώπινα ὀρμήματα, αἰσθήματα, φρονήματα καὶ πάθη· τὸν ἔρωτα, τὴν μητρικὴν ἀγάπην, τὸν ἐνθουσιασμό τῆς δόξας, τὴν φιλοζωίαν, τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ κάλλη τῆς φύσης, τὴν ὥρα ὁποῦ θανάτου σκιά τὰ σκεπάζει τῶν ἀγωνιζομένων· καὶ σύγχρονα νὰ δείξῃ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ πνεύματος ὀμπροστὰ εἰς ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐναντία.

Αὕτῃ ἡ αὐτονομία ἔπρεπε νὰ φανῇ ὁμοία, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴ μορφή, εἰς τὸν ἀνδρικὸν καὶ εἰς τὸν γυναικίον χαραχτήρα· καὶ ὡς κορυφὴ τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ μεγαλείου ἐφαίνετο εἰς τὸ ποίημα μία τῶν γυναικῶν, τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἔδινε ἓνα πνεῦμα φιλέρουνο, διψασμένο νὰ ἐννοήσῃ τι ἀπὸ τὰ μυστήρια τοῦ παντός. Ἀπὸ αὕτῃ τὴ μυστικὴ διάθεσις τῆς γυναικὸς πιάνεται ὁ Πειρασμὸς ὅπως τὴν κάμῃ νὰ ξεκλίνη ἀπὸ τὴ θέσις, εἰς τὴν ὁποίαν αὕτῃ ὑψώθηκε καὶ βασιτέται μὲ τοὺς ἄλλους ἀγωνιστάδες. Ἐνῶ, εἰς τὰς ὑστερινὰς ὥρας, οἱ γυναῖκες κάθονται περίλυπες καὶ σιωπηλές, ξάφνου ἡ Μάρθα σκάει τὰ γέλια. Τότε μιὰ ἄλλη τῆς λέει: «Τί κάνεις, ὦ καρδιογνώστρα; ἐσύ, ὁποῦ δὲν σὲ εἶδαμε νὰ καλοκαρδίζεται οὔτε εἰς τὸν καιρὸ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δόξας, τώρα γελαῖς, ἐνῶ ἐχάσαμε τὰ πάντα;» Καὶ ἡ Μάρθα:

«Εἰς ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἐπαρουσιάσθηκε εἰς τὸ πνεῦμα μου ὁ Πειρασμός· καὶ μοῦ ἔταξε νὰ μοῦ ξεσκεπάσῃ τὰ ἄπειρα μυστήρια τῆς πλάσης, ἂν ἐγὼ ἔστεργα ν' ἀφήσω τοῦτο τὸ χῶμα. Τοῦτο ἔκανε ὁ Πειρασμός, κι ἐγὼ ἐκδίκηση τοῦ πῆρα».

Ὡς ἀντίθετον εἰς τὴν οὐρανικὴν γαλήνην, ὅπου ὕψωσε τοὺς Πολιορκημένους, ὥστε ὅλα τοὺς τὰ ἔργα, τὰ λόγια, οἱ στοχασμοὶ παρομοιάζονται μὲ τὸ ὠραιότερο καὶ τερπνότερο γέννημα τῆς φύσης (Σχεδ. Γ', Ἀποσπ. 2, 1—3), φαίνεται ἡ χαρὰ τοῦ δυνατοῦ βαρβάρου, ὅπου μὲ ἄπονη σκληρότητα περιπαίζει τὴν ἀδυναμία τῶν Πολιορκημένων (Σχεδ. Β', Ἀποσπ. 3) καὶ μὲ τὸ πολεμικὸν ὄργανον ἀναγαλλιάζει ἡ ψυχὴ του εἰς τὸν τερπνότατον ἀέρα, ἐπειδὴ εἶναι βέβαιος ὅτι γλήγορα θὰ κάμῃ δική του τὴν χαριτωμένην ἐκείνην γῆν· ἔπειτα (Σχεδ. Γ', Ἀποσπ. 5) καταφρονεῖ τόσο τὴν ἀντίστασίν τους, ὥστε δὲν εὐρίσκει εἰς τὴν ἄγρια φαντασίαν του ἄλλα παραδείγματα νὰ τὴν εἰκονίσῃ, παρὰ τὰ πλέον οὐτιδανὰ ἐνεργήματα τοῦ ζωικοῦ κόσμου· ἀλλὰ τέλος ταπεινωμένος ἀδμονεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ καταβάλλῃ τὴν ἀνδρεία τους, καὶ τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἐλεύθεροι θριαμβεύουν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἐχθρῶν τους.

15.

Μὲ τὸ ἀρχέτυπο νόημα τοῦ ποιήματος ἐπλάσθη καὶ ἀνάλογη μορφή, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Σολωμὸς ἐδείχνετο διαφορετικὸς, ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὅπως εἶχε φανῇ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του. Ὅμπρὸς εἰς τόσο ὕψος θεωρούμενα αὐτὰ ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ἀπλὰ δοκίμια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγυμνάσθησαν οἱ πολλὲς ποιητικὲς δυνάμεις του, ὅπως καθεμίαν φθάσῃ εἰς τὸ ἄκρο τῆς τελειότητος.

Ὁ λυρικός ἐνθουσιασμός τῶν δύο *Ὑμνων*, ἡ πολύμορφος καὶ σφοδρὴ ἔκφρασις τοῦ πάθους εἰς τὸν *Λάμπρο*, ἡ πρὸς τὸ μυστηριώδες κλίσις εἰς τὴν *Μοναχίαν*, ἡ ρομαντικὴ καὶ ἀνατολικὴ ζωηρότης, μὲ τὴν ὁποίαν θεοποιεῖται εἰς τὸν *Κρητικόν* τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης, ἡ φανταστικότης πικρὴ εἰρωνία εἰς τὰς *Σάτιρας* καὶ εἰς τὰ *Ἐπιγράμματα*, ἦσαν ὄργανα ποιητικά, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ξαναφανοῦν σεμνοπρεπέστατα εἰς τὸ ποίημα, καὶ ὥσάν πνευματοποιημένα νὰ συμπνέουν ὅλα εἰς τὴν μόρφωσιν του. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἴσως ἄρκετὰ εἰς τὰ εὐρίσκόμενα ἀποσπάσματα τοῦ ποιήματος· καὶ εἰς

τὰ ἄλλα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς· καθὼς εἶναι βέβαιον ὅτι χάρις εἰς τὴ φύσιν τῆς γλώσσας ὁ ποιητὴς ἐδυνήθηκε νὰ ἐντύσῃ μὲ ὀμηρικό, δηλαδὴ ἀπλούστατο καὶ φυσικὸ ὕφος, ἐλεύθερο ἀπὸ τοὺς περιεργασμένους τύπους, τὴν πνευματικότητα τὴν οὐσία. Εἰς αὐτὸ εὗρηκεν ἀρμόδιον καὶ τὸν στίχο ἢ ρυθμικὴν τοῦ δύνανται, ἢ ὁποία καὶ αὐτή, ἀντηχητικὴ εἰς τοὺς δύο *Ὑμνους*, ἐνεργητικὴ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν *Λάμπρο*, μελωδικὴ καὶ σχεδὸν μουσικοειδὴς εἰς τὸν *Κρητικὸ*, ἔφθασε τὸ ἄκρο τῆς ἁρμονίας εἰς αὐτὰ τὰ ὕστερα ποιήματά του.

Εἶχε δεῖξει τὴν ἐπιδεξιότητά του εἰς τὰ διάφορα ὁμοιοκατάληχτα μέτρα καὶ τὸ ἀνομοιοκατάληχτο ἑνδεκασύλλαβον· μέτρα τὰ ὁποῖα, ἂν δὲν τὰ εἶχε εὗρει εἰς τὴν ἰταλικὴν στιχουργίαν, ἤθελε βέβαια τὰ ἐφεύρει· τόσο τὰ θέλει ἡ φύσις τῆς γλώσσας μας καὶ τόσο φαίνεται πρωτότυπος εἰς αὐτὰ ὁ ἑλληνικὸς ρυθμὸς, μάλιστα εἰς τὸν *Λάμπρο*, ὅπου τὸ ὀχτάστιχο ἀποχτᾶ ἕνα βάρος, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει εἰς τοὺς Ἰταλοὺς ποιητάδες, ἐπεὶδὴ ὁ χαρακτήρας αὐτῆς τῆς στροφῆς γενικῶς εἶναι μία ἐλαφρὴ τερπνότης, καθὼς ἡ χαρμόσυνη ἁρμονία εἰς τὰ τρία ὀχτάστιχα τοῦ *Λάμπρου* (Ἀπόσπ. 21). Εἰς τὸν *Κρητικὸ* καὶ εἰς τὸ Β' Σχεδιάσμα τῶν *Ἐλευθέρων Πολιορκημένων* ἐμεταχειρίσθη τὸν ὁμοιοκατάληχτον δεκαπεντασύλλαβον στίχον εἰς τρόπον, ὥστε αὐτὰ τὰ ἀτελεῖ δοκίμια θέλει μείνουν εἰς τὴν γλῶσσαν ὡς ἀξίολογο παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ μέτρου. Καὶ ἐνῶ (τὸ ἔτος 1844) ἦταν ἤδη ἄρκετὰ προχωρημένους εἰς τοὺς *Ἐλευθέρους Πολιορκημένους*, ἀποφάσισε νὰ μεταβάλῃ τὸ ποίημα εἰς ἀνομοιοκατάληχτους στίχους, μέτρο τὸ ὁποῖο εἶχε ἕως τότε διστάσει νὰ παραδεχθῇ, φοβούμενος μὴ καταντήσῃ μονότονον εἰς διεξοδικὸ ποίημα. Καὶ τῶντι ἡ ὁμοιοκαταληξία, ἀντὶ νὰ εἶναι μία δυσκολία γιὰ τὸν ποιητὴ, μὲ τὴν πολυμορφίαν τῆς μάλιστα τὸν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ αὐξήσῃ μέσα εἰς τὸ στίχον τὴν ἁρμονίαν, ὥστε αὐτὴ νὰ βασιστῇ μοναχῇ τῆς, δίχως τὸ βοήθημα αὐτοῦ τοῦ ἤχου, τὸν ὁποῖον ὁ Μίλτων ὀνόμασε «κουδούνισμα», ὡς ἀνάξιον τῆς ὑψηλῆς στιχουργίας.

Μὲ τὸ ἀνομοιοκατάληχτο μέτρο ἐπιχείρησε ὁ Σολωμὸς καὶ μίαν ἀναμόρφωσιν τῆς προσωδίας του. Εἰς ὅλα τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του καὶ εἰς τὰ δύο πρῶτα σχεδιάσματα τῶν *Ἐλευθέρων Πολιορκημένων* ἐμεταχειρίσθη συχνὰ τὴ συναιρέσιν τῶν διφθόγγων τῆς ὁμιλουμένης (ια, ειι, αει, κλπ.) καὶ τὴ συνεκφώνησιν τῶν συναπαντουμένων φωνηέντων· χρῆσιν κανονικότητα, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ στιχουργὸς

δύναται νὰ ἐκτείνῃ τὸν περιορισμένον ἦχο, μάλιστα εἰς τὰ ὀλιγοσύν-
 λαβα μέτρα· ὅχι ἰταλισμός, ὡς ἄλλοι εἶπαν· διότι ἡ συναίρεση τῶν
 διφθόγγων μας δὲν πρέπει νὰ θεωρῇται βιασμένη, εἰμὴ ἐὰν τῆς ἐφαρ-
 μόσουμε, ἀντὶ τῆς σημερινῆς προφορᾶς, τὴν ἀρχαίαν, δηλαδὴ τὴν
 πατροπαράδοτην εἰς τὰ σχολεῖα· καὶ ἡ συνεκφώνηση ἢ συνίζηση εἶναι
 σύμφωνη καὶ αὐτὴ μὲ τοὺς νόμους τῆς προφορᾶς καὶ τῆς ἀκουστικῆς,
 γνωστὴ εἰς τοὺς παλαιούς, εἰς τὴ δημοτικὴν ποίησιν τῶν Βυζαντινῶν
 καὶ εἰς τοὺς αὐτοδίδαχτους στιχουργοὺς τῶν ἐθνικῶν ᾠσμάτων.

Παρατηροῦμεν ὁμοίως ὅτι ὁ Σολωμὸς ἀποφύγε τὴ διαίρεσιν καὶ
 τὴ χασμωδίαν, δύο ἐλαττώματα, τὰ ὅποια παραλύουν τὸν ρυθμὸ τοῦ
 στίχου, καὶ ἀπὸ τὰ ὅποια μόνος μεταξὺ τῶν νέων Ἑλλήνων ποιη-
 τῶν ἐφυλάχθηκε ὁ Βηλαρᾶς, ἐξόχως εἰς τὸ καλύτερό του στιχοῦρ-
 γημα, τὴ μετάφρασιν τῆς Βατραχομυιομαχίας. Μολονότι, ὡς ἐση-
 μείωσα, ἡ προσωδία τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του
 εἶναι κανονικώτατη, ὅμως αὐτὸς αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην νὰ τεν-
 τώσῃ ἐντελέστατα τὴ ρυθμικὴ χορδὴν, ὥστε καθαρότατος νὰ ἔβγῃ
 ὁ ἦχος, καὶ σύμφωνος μὲ τὸ ἀποσταλαγμένον ὕφος τοῦ λόγου, ὑποτά-
 χθηκε αὐτοθέλητα εἰς αὐστηρότατον κανόνα, νὰ ἀποφύγῃ δηλαδὴ,
 ὅσο τὸ δυνατόν, τὴ συναίρεσιν καὶ μάλιστα τὴ συνεκφώνησιν δίχως νὰ
 προσφύγῃ εἰς τὴ διαίρεσιν καὶ εἰς χασμωδίαν. Καὶ βέβαια εἰς τέτοιαν
 ἐντέλειαν τῆς στιγουργικῆς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, εἰμὴ
 ὁποῖος λάβῃ ἀπὸ τὴ φύσιν τὸ δῶρον αὐτὸ τῆς ἀρμονίας (οὐσιαστικὸ
 μέρος τοῦ ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ) καὶ γυμνάσῃ τὴ δύναμιν τοῦ ἐμ-
 ψυχωμένου ἀπὸ τὸν ἄκρον ζήλον τῆς τέχνης.

Εἰς τὰ ὀλίγα εὐρισκόμενα ἀνομοιοκατάληχτα ἀποσπάσματα
 τῶν ποιημάτων, ὅπου ὁ Σολωμὸς ἐφάρμοσε τὸ νέο προσωδιακὸ σύστη-
 μά του, φαίνεται πῶς ἀπὸ τὴν τεχνικὴν πλοκὴν τῶν συμφώνων καὶ τῶν
 φωνηέντων, πῶς ἀπὸ τὰς διαφορετικὰς φωνὰς καὶ τόνους μέσα εἰς
 κάθε στίχον, καὶ ἀπὸ τοὺς διαφορετικοὺς ρυθμοὺς τοῦ κάθε στίχου,
 μορφώνεται ἡ ἀρμονία τῆς κάθε σειρᾶς, σύμφωνα μὲ τὴ φύσιν τοῦ ποιη-
 τικοῦ νοήματος εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς, ἀπὸ τὴ σοβαρότερην ἕως τὴν
 τρυφερώτερην διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Ἐνῶ εἰς αὐτὰ ὅλα φαίνεται λαμπρὰ
 ὁ πλαστικὸς νοῦς καὶ ἡ πλούσια φαντασία τοῦ Σολωμοῦ, φαίνεται
 ἄλλο τόσο ἡ ἐλαστικότης τῆς ἀπλῆς, ἡ ὅποια εἶναι δεχτικὴ τέτοιαις
 ἀρμονίαις, ἃν ὀρθὰ ἐννοηθοῦν καὶ πιστὰ τηρηθοῦν οἱ νόμοι τῆς εἰς τοὺς
 γραμματικούς καὶ προφορικούς τύπους.

Ἀλλὰ ἐὰν εἰς τὸ ἔργο του τὸν ἐβοηθοῦσε τὸ πνεῦμα τῆς ὁμιλουμένης, τὸν ἐδυσκόλευε ὅμως ἡ λεκτικὴ ὕλη, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχε ὄλην πρόχειρην, οὔτε ἦταν δυνατόν νὰ τὴν ἔχη· ὅ,τι ἀπάνθισε ἀπὸ ἐθνικὰ τραγούδια καὶ παροιμίες δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀρκέσει εἰς τὰ πολυειδῆ λεπτὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα καθημερινῶς τοῦ ἐπαρουσίαζε ἡ ἄκρα καλαισθησία του. Τὸ πλοῦτος μιᾶς γλώσσας φαίνεται, ὅταν τὸ ξεσκεπάσῃ τὸ φωτισμένο μάτι τῶν συγγραφέων καὶ τὸ θέσῃ εἰς τὸ ἀληθινὸ του φῶς· ὅθεν μακαριστὸς θεὸς νὰ εἶναι, ἃν γεννηθῇ εἰς τὸ ἔθνος ἓνας ἄλλος Σολωμός, ὅταν οἱ λόγιοι, σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴ γλώσσα, ἀρχίσουν νὰ ξεθάψουν τοὺς ἀμελημένους θησαυροὺς της.

Ἰάκωβος Πολυλάς

2. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Ἐὰν ἐπιλάβωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖν ἢ δεξιὰ μου, κολληθεῖν ἢ γλῶσσά μου
τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μή σου μνησθῶ...

Νοσταλγία τῆς ἡρεμῆς χαρᾶς τῶν ξέγνοιαστων παιδικῶν χρόνων, ποὺ ἐπέρασαν καὶ ἔσβησαν εἰς ἓνα ὥραϊο ἑλληνικὸ νησί, φωτίζει τὸν λογοτεχνικόν του δρόμον. Ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε θρησκός, ὑπῆρξε ἀνθρωπος μὲ γνῶσιν καὶ μὲ κρίσιν καὶ μὲ παιδείυσιν πολλήν, ὑπῆρξε δεινὸς τεχνίτης τοῦ λόγου. Εἶχε τὸ χάρισμα ἐμφυτον νὰ διηγῇται τερπνά. Εἶχε καὶ φαντασίαν καὶ δύναμιν ἐκφράσεως παραστατικῆς. Ἦτο συγγραφεὺς. Ἀλλ' ἦτο πρὸ παντὸς βαθύς, βασιανισμένος νοσταλγός.

Ὁδυσσεύς, πρὸς τὸν ὅποιον οἱ θεοὶ ἡρνήθησαν καλοὺς ἀνέμους. Ὁ καπνὸς ὁ ἀναθρώσκων ἀπὸ πάτριον στέγην δὲν θ' ἀπαλύνῃ ποτὲ τὴν ψυχὴν τοῦ ἐρήμου ναύτου. Καὶ ποτὲ τὰ γαλανὰ ἐδάφη δὲν θὰ ὑψώσουν τοὺς φιλικοὺς κώνους των ἐμπρὸς εἰς τὰ ὕγρά του μάτια. Ὑπάρχει εἰς τὰ ἔργα του ἓνα νησί. Ἡ Σκίαθος. Ἀλλὰ τὸ νησί του, τὴν Σκίαθον τὴν ἰδικήν του, δὲν τὴν λείχουν τὰ κύματα τοῦ ἀλμυροῦ πόντου. Θάλασσα ἄλλη, ἀσύλληπτος, φανταστικὴ, περιβάλλει τὴν θερμὴν του γῆν, ὅπου τὸ χῶμα γελᾷ, τὰ δένδρα ὁμιλοῦν, οἱ σπηλιεὲς μύρονται, τὰ λουλούδια ἀστράφτουν καὶ οἱ ἀνθρωποὶ εἶναι τοῦ

Θεοῦ γνήσια τέκνα. Ὁ τόπος του εἶναι ὁ πρωτόπλαστος κόσμος, ὅπου ἓνα παιδί ἀνοίξε φαιδρά τὰ μάτια του πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἐχάρη, ὅπου ἀνέπνευσεν ἡδονικὰ τὸν δροσερὸν ἀέρα, ἐθώπευσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ ἔμψυχα καὶ τὰ ἄψυχα καὶ εὐλόγησεν Ἐκεῖνον, ποὺ τοῦ ἐχάρισε τὴν ὑπαρξιν.

Νέος ἔφυγεν ἀπὸ τὸ νησί του. Τὸν ἔσυρεν ἡ ἀγάπη τῆς σπουδῆς πρὸς ἄλλα ἐδάφη. Ἐμελέτησεν. Εἰργάσθη. Ἐξετιμήθη. Τοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ χρησιμοποιοῦσῃ τὰ ἔμψυτα προσόντα του. Καὶ ἐγνώρισε τὴν πληξίν τῆς ἀναληθοῦς δημιουργίας, ὅταν ἡ φαντασία εὗρίσκη πάντοτε τρόπον νὰ οὐριοδρομῇ εἰς τὸ κενόν. Ἐγγραψε τοὺς «Ἐμπόρους τῶν Ἐθνῶν», μυθιστόρημα μὲ ὀλίγην Βενετιάν καὶ ὀλιγωτέραν Ἑλλάδα, μὲ στιλέτα, πνιγμούς, καταποντισμούς, ἔρωτας, μίση καὶ πελάγη. Ἀλλ' αὐτὸ ἦταν ἓνα ξέσπασμα, μιὰ κραυγὴ. Καὶ ἀμέσως ὁ τόνος καταπίπτει. Ὑπῆρχεν ἀγνότης εἰς τοῦ νέου τὴν ψυχὴν, ὑπῆρχαν πόθοι, πόνοι. Ἀσυνειδήτως ἀκόμη, ἀσυναίσθητα, ὁ καλὸς ἀέρας τῆς πατρίδος του ἀρχίζει νὰ ἐπιδρᾷ ἐπάνω του. Ἐννοεῖ τὸ ἀνωφελὲς τῆς ἀκρίτου συγγραφῆς, τὸ ἄσκοπον τῆς διαγραφῆς μιᾶς οἰασδήποτε ὑποθέσεως μὲ ἀρχὴν καὶ τέλος, κοινῆς ἢ παράξενης. Νιώθει ὅτι ζῇ εἰς ἓνα τόπον, ὡς μέλος ὠρισμένου ἔθνους, ὠρισμένης κοινωνίας. Κρίνει, σκέπτεται, μορφώνει ἀντιλήψεις, βλέπει ἱστορίαν. Αἰσθάνεται ὅτι ὑπάρχει ἡ πρᾶξις, καὶ ὅτι, φυσικά, εἰς αὐτὸν ἀπόκειται νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἔδαφος τῆς δράσεως.

Καὶ συγγράφει τὴν «Γυφτοπούλαν». Πλέγμα συμβόλου καὶ δράματος ζωντανοῦ. Ὁ μυθιστοριογράφος παλαίει πρὸς τὸν ὠμὸν κριτὴν τῶν πραγμάτων. Τὸ ἔργον γεννᾶται ὡς σύμβολον, ἐκτυλίσσεται ὁ μῦθος καὶ κλείνει ἀπότομα μὲ τὴν σφραγίδα ἀλληγορίας ψυχρᾶς. Ὑπάρχουν στιγμὲς ποὺ ἡ φαντασία, ὁρμητικὴ, θραύει τὰ δεσμά της. Ὁ μῦθος τότε κυριαρχεῖ, τὸ σύμβολον χάνεται. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς παλαίει. Ἀγωνίζεται ἀγῶνα σκληρὸν πρὸς τὸν ἴδιον ἑαυτὸν του. Ἀσκεῖ ὠμὴν αὐτοκριτικὴν. Τὸ ἔργον, καθὼς διασφύζεται, ὅπως ἐγράφη, εἰς σειρὰν ἐπιφυλλίδων ἡμερησίας ἐφημερίδος, χωρὶς συνολικὴν ἐπισκόπησιν τοῦ περατωθέντος δημιουργήματος νὰ ἐναρμονίσῃ τὸ ὕφος καὶ νὰ ρυθμίσῃ ἐπιμελέστερα τὴν ὕλην, ἐμφανίζεται ὡς μαρτύριον ἀψευδὲς τῶν ἐσωτερικῶν σκέψεων καὶ αἰσθημάτων τοῦ ποιητοῦ, τοῦ δεινοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἀγῶνος.

Πρὸς τὴν Πόλιν τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων ἀποβλέπει διὰ τῆς συγ-

γραφῆς του ὁ λογοτέχνης. Θέλει νὰ θερμάνῃ τὸ ἰδεῶδες, πού ἀρχίζει νὰ ξεψυχᾷ εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν συγχρόνων του, τῶν ὁποίων οἱ ἄριστοι τρέπονται πρὸς ἄκαιρον λατρείαν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θαύματος. Καὶ προσωποποιεῖ τὴν ἀφηρημένην σκέψιν του εἰς δύο συμβολικὰ πλάσματα, ἀλλὰ καὶ ζωντανὰ ὄντα: τὸν Γεμιστὸν καὶ τὴν Ἄιμῶ, τὴν γυφτοπούλαν. Δευτερεύοντα σύμβολα ἐκφράζονται μέσα ἀπὸ πρόσωπα ἄλλα. Πότε ὁ μῦθος χωρεῖ ἀβίαστα, πότε τὸ σύμβολον νικᾷ. Ἡ «Γυφτοπούλα» εἶναι ἡ δοκιμασία ἡ σκληρὰ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' ἡ δοκιμασία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκθύμως καὶ ἐξ ἰδίας προαιρέσεως ὑποβάλλεται ὁ ἄνθρωπος, εἶναι καὶ ἡ ἐγγύτης τῆς ὀριστικῆς του νίκης. Μετὰ τὴν «Γυφτοπούλαν» ὁ Παπαδιαμάντης ἀλλάζει. Νέοι ὀρίζοντες ἀνοίγονται εἰς τὰ ὀλοκάθαρα μάτια του. Ἀρχίζει ὁ μακρὺς τώρα καὶ στρωτὸς δρόμος, ὁ δρόμος ὁ καλός, πού τὸ τέρμα του χάνεται εἰς τοὺς ἀπεράντους κόλπους τοῦ οὐρανοῦ. Χρυσίζει ἐκεῖ ἡ ἀλήθεια, αὐγὴ γλυκιὰ νέας ἀνύχτωτης ἡμέρας.

Ἀπλὸς πέφτει στὴν ψυχὴν του ὁ λόγος ὁ λυτρωτικός. Ὁχι ἀπὸ τὰ σύμβολα εἰς τὰ πράγματα, ἀλλ' ἀπὸ τὰ πράγματα πρὸς τὰς ιδέας. Καὶ ἡ μνήμη του φέγγει. Ἡ ἡρεμὴ ζωὴ εἰρηνικοῦ χωριοῦ, κουρνιασμένου θερμὰ στὴ στοργικὴ ἀγκαλιὰ νησιοῦ χαρούμενου, ἡ ζωὴ ἡ λουσμένη ἀπὸ τὸ φῶς ἀγνῆς παιδιάτικης καρδιάς λαμπυρίζει ἀδιάκοπα μπροστὰ εἰς τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του. Ἐκεῖνο πού ποθεῖς ὑπάρχει πάντα. Γίνε μόνον ἄξιος νὰ τὸ ψάξης καὶ νὰ τὸ βρῇς.

Ματαίᾳ ἡ ψυχρὰ προσπάθεια νὰ γίνῃ τὸ σύμβολον πραγματικότης. Ὁ Παπαδιαμάντης λυτρώνεται, ὅταν κατανοῇ ὅτι ἡ πραγματικότης δύναται νὰ ὑψωθῇ εἰς ἀξίαν συμβόλου. Δὲν μᾶς ἐπέταξεν ἄκριτον σπορέως χέρι εἰς ἐρήμους αὐχμηράς. Ἡμποροῦμε νὰ βλαστήσουμε καὶ νὰ προσφέρουμε καρποὺς ἐκεῖ πού σπαρθήκαμε.

Μουχρώνει ἀτμόσφαιρα νοσταλγικὴ τὶς γαληνὲς κοιλάδες. Καὶ ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται νὰ ὑψώνεται μέσα ἀπ' τὰ στήθη του βαθιὰ ἡ εὐχαριστία. Δὲν ὑπῆρξεν ἀπόκληρος αὐτός, ὅπως δὲν εἶναι ἀπὸ παιδο κανεῖς. Κάποτε εἶχεν ἀνοίξει μάτια ἀγνὰ πρὸς ἀνέφελους κόσμους. Ἄς κοιτάξῃ τοὺς κόσμους αὐτοὺς σταθερώτερα καὶ μὲ πρόθεσιν πάναγνον, καὶ ἰδοὺ ὁ λυτρωμός του.

Καὶ ἀρχίζει τὴν σειρὰν τῶν ἡθογραφικῶν διηγημάτων του.

Ἡθογραφίες ; Πλάνη ! Εἶναι διηγήσεις μελωδικαί, πού ἱστοροῦν γιά μιὰ ζωή, πού ὑπάρχει καί ὁμως μένει ἀσύλληπτη, γιά μιὰ ζωή, πού τέρμα καί ὅρια δέν ἔχει, ὅπως ὁ ἄπειρος κόσμος ὁ ἠθικός. Ἡ ἐνατένισις τοῦ θερμοῦ αὐτοῦ ὁράματος εἶναι ἡ μεγαλυτέρα εὐτυχία. Πῶς νὰ τὸ συλλάβῃ, πῶς νὰ τὸ ἀποκρυσταλλώσῃ, πῶς νὰ τὸ διηγηθῇ ; Αἰσθάνεται ἐμπρὸς εἰς τὸ ὄραμα αὐτὸ νὰ γίνεται καλύτερος. Ἄλλὰ τρυγᾷ καὶ τὴν πικρίαν τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ τῶν φυσικῶν δεσμῶν τὸν πόνον. Ὁ πόνος εἶναι ἰσχυρός, ἐπίμονος. Βασανίζει τὸν ἔρημον ὄνειροπόλον. Ἐμπρὸς εἰς τὸ ἀφθαστον, ἀσύλληπτον ὄνειρόν του, ἡ ἰδία του ἀδυναμία, ἀδυναμία κάθε ἀνθρώπου γίνεται οἰκτρῶς αἰσθητή. Νιώθει πολλὰς φορές νὰ κατατρύχεται ἀπὸ πυρίνην δίψαν, ἡ ὁποία φλέγει καὶ σπαράσσει τὸ εἶναι του ὁλόκληρον. Καί τότε βλασφημεῖ ὡς πένθιμος ὁδοιπόρος, χαμένος εἰς ἐρήμους σιωπηλὰς (« Ἡ Φόνισσα »). Ἡ δυστυχία τοῦ ἀνθρωπίνου σαρκίου πνίγει τὴν θεϊκὴν του συνειδήσιν.

Ἄλλ' ὁ συλλογισμὸς τὸν ἐπαναφέρει εἰς τὸ ἔργον του : « Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δέν θὰ παύσω πάντοτε νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἔθνη. *Ἐὰν ἐπιλάβωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείῃ ἡ δεξιὰ μου, κολληθείῃ ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυνγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ* ». (« Λαμπριάτικος Ψάλτης »).

Καὶ προσπαθεῖ νὰ ζήσει, μέσα εἰς τὰ ἔργα του, τὸ ὄνειρον κόσμου ἀγαθοῦ. Συνήνητησεν ἀνθρώπους καὶ εἶδε πάθη καὶ πόνους καὶ κακίας καὶ μίση. Ἄλλ' ὅσο ζυγώνει μὲ ἀγνὴν ψυχὴν καὶ ἡρεμον σκέψιν τὸν πλησίον του, ἡ κακὴ ὄψις τῆς ζωῆς χάνεται καὶ προβάλλει ἐνώπιόν του ὁ ἀνθρωπος ὡς πλάσμα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἀγαθὰ τὰ πρόσωπα τῶν ἔργων του, καθ' ὅσον ἡ ἐνατένισις τῆς ζωῆς γίνεται ἰσχυροτέρα, τὰ πάθη σβήνουν τὰ μίση διαλύονται. Ἡ νοσταλγία φωτεινῶν ἡμερῶν τυλίγει μὲ τὴν γαλανὴν τῆς ἀτμόσφαιραν τὰ ἐπίγεια πλάσματα. Οἱ γειτόνισσες, καὶ ὅταν κουτσομπολεύουν, ἔχουν προθέσεις ἀγαθὰς. Ὑπερβολὴ εἶναι ὁ λόγος των, ποτὲ κακία. Οἱ ἱερεῖς εἶναι σεβάσμιοι γέροντες καὶ τρυφεροὶ οἰκογενειάρχαι, ἀνθρωποὶ θρησκοὶ ἐρμηνεύοντες μὲ ὕφος ἀπλοῦν τὰ ρήματα τῆς θεϊκῆς σοφίας. Καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ πάθος τῆς φιλοχρηματίας τοὺς καταλαμβάνῃ (« Ἐξοχικὴ Λαμπρή »), γοργὰ πάλιν ἀποκτοῦν συνειδήσιν τῶν πρά-

ξέων των καὶ ὑφίστανται τὸν δι' αὐτοθυσίας καθαρμόν. Καὶ εἶναι οἱ γυναῖκες τίμιες καὶ καλές καὶ οἱ ἔρωτες ἀγνοί, μεγάλοι.

Ἄν ἡ νοσταλγία του δὲν ἀπέβλεπε ρητῶς πρὸς ὠρισμένην ζωὴν ὠρισμένου νησιοῦ, ἔστω καὶ ἂν ἡ ζωὴ αὐτὴ ἐκτείνεται καὶ ἀπλώνει, ἂν ἡ νοσταλγία του ἦτο δυνατὸν νὰ μετατραπῇ εἰς πόθον, πόθον ὁράματος θεικοῦ, ὁ ὁποῖος ν' ἀγκαλιάσῃ μὲ δύναμιν καὶ τὰ τωρινά, ὅπως καὶ τὰ περασμένα, καὶ τοὺς ἐγγύς τόπους, ὅπως καὶ τ' ἀπόμακρα νησιά, τότε ὁ Παπαδιαμάντης θὰ ἔδιδε μὲ τὸ ἔργον του δεῖγμα καὶ σύμβολον ποιήσεως ὑψηλῆς. Ἄλλ' ἡ ὠμὴ πραγματικότης τῆς καθημερινῆς ζωῆς τὸν νικᾷ. Ἡ ποιητικὴ του δύναμις εἶναι ἀπέναντί της ἀνίσχυρος.

Οἱ τύποι τῶν ἀθηναϊκῶν του διηγημάτων εἶναι τόσον ξένοι πρὸς τὰ πρόσωπα τοῦ πράσινου νησιοῦ ! Τοὺς ἀντικρίζει μὲ βλέμμα σκώπτου καὶ εἴρωνος, χωρὶς συγκατάβασιν, κάποτε ὡς σατιρικός παρὰ ὡς διηγηματογράφος. Ἀδυνατεῖ νὰ τοὺς ζυγώσῃ μὲ ἀπόλυτον καλοσύνην καὶ νὰ τοὺς κοιτάξῃ ὡς ὄντα ἀνθρώπινα, μὲ ἀδυναμίας καὶ πάθη, ἀλλὰ καὶ μὲ σφραγίδα θεϊκῆς καταγωγῆς εἰς τὰ μέτωπα. Τοὺς ἰδίους τύπους, ἂν τοὺς εἶχεν ἰδεῖ ἐκεῖ ὅπου ἐχάρη τὸ φῶς τοῦ κόσμου, θὰ τοὺς περιέβαλλε μὲ ἐνδύματα φωτεινά, θὰ τοὺς ἐθώπευε μὲ τὸ γλυκὺ καὶ πρᾶον βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος μὲ ἥσυχον καρδίαν συγχωρεῖ, διότι ἀνεγνώρισεν εἰς τὸ κακὸν πρόσκαιρον ἀπλῶς τῶν ἀνθρώπων πλάνην.

Ἄλλ' εἶναι ἀνόμοιος, διότι εἶναι μόνον νοσταλγός.

Νοσταλγὸς ἀκόμη καὶ εἰς τὸ θρησκευτικὸν του αἶσθημα. Εἶναι πράγματι θρησκός. Δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἀνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐκ βάθους συνειδήσεως ἀναζητεῖ τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα καὶ πιστεύει. Εἶναι ὁ νοσταλγὸς τῶν ἐρημοκλησιῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν ὁλονυκτιῶν σὲ ταπεινὰ ἐξωκλήσια, ὁ πιστὸς τῶν ἐξωτερικῶν συμβόλων τῆς λατρείας τῆς χριστιανικῆς. Ποτὲ δὲν θὰ ἐγίνετο διὰ λογικῆς σκέψεως κῆρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς ἐξόχου κοινωνιολογικῆς ὑποθήκης ὅπως ὁ Τολστόι. Ἀλλὰ καὶ ποτὲ δὲν θὰ κατῴρθωνε νὰ καταλήξῃ εἰς κελεύσματα ἐνθουσιώδους πίστεως, ὡς ὁ Δοστογιέφσκυ, ὁ ἀποδεχόμενος ἀπολύτως ὅτι θὰ ἐκινούσαμε καὶ τὰ βουνὰ ἀκόμα, ἂν μᾶς ἐφλεγε πίστις τελεία.

Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ταράσσεται ἀπὸ τέτοιες σκέψεις. Ζῇ

υὲ τοὺς μύθους μόνον τοὺς θρησκευτικούς, ζῇ μὲ τὰς ἀπλᾶς τῶν ὀρθοδόξων τελετὰς καὶ ἀναζητεῖ γαλήνην εἰς τὴν ἀφελῇ πίστιν τῶν ἀνθρώπων. Δὲν βλέπει παντοῦ τόπους προσευχῆς. Ἀναζητεῖ καὶ μέσα εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκκλησάκια ἐρημικὰ καὶ παρακολουθεῖ τὰς ὁλονυκτίας τοῦ παρὰ τὸν Παλαιὸν Στρατῶνα ναῖσκου τοῦ Ἀγίου Ἐλισσαίου καὶ ψάλλει ὡς ψάλτης. Ἡ νοσταλγία ἡ ἰσχυρὰ θολώνει τὴν σκέψιν του. Τέρπεται τόσο ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὰς ἀφελεῖς τῶν ταπεινῶν δοξασίας καὶ τόσο τὸν πειράζει ὁ «παράσιτος νεωτερισμός», ὥστε δὲν προσέχει οὔτε ἂν αἱ ἀντιλήψεις του συμφωνοῦν μὲ τὰ δόγματα τῆς θρησκείας πού λατρεύει. «Παντοῦ παρουσιάζονται Ρωμιοὶ διὰ συζήτησιν περὶ τοῦ ἂν ὑπάρχουν στοιχεῖά. Ἐγὼ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἂν εἶχα ἐξουσίαν, θὰ ἔθετα φίμωτρον» («Ἡ Πεποικιλμένη»).

Ἔτσι, ὅπως εἶναι, εἰργάσθη μὲ αἶσθημα ἑλληνικὸν καὶ μὲ ἐθνικὴν πεποίθησιν. Ἕλλην γνήσιος καὶ συγγραφεὺς ἰσχυρός, ἐχάρισε σελίδας ἐξόχου ἀγνότητος καὶ ἠθικῆς ρώμης, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐτήκετο ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν ἀπόκοσμου νησιοῦ, λουσμένου σὲ γαλάζιο φῶς, ὅπου οἱ κάμποι ὁμιλοῦν καὶ οἱ σπηλιές μοιρολογοῦνε, ὅπου τὰ λουλούδια, τὰ δένδρα, τὰ πουλιά σκορποῦν τὴν εὐφροσύνην καὶ ὅπου οἱ ἄνθρωποι εἶναι τοῦ Θεοῦ τὰ γνήσια τέκνα.

«Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του»

Φῶτος Πολίτης

3. ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Καὶ πρῶτον ἡ φυσιογνωμία τοῦ ποιητοῦ. Μία μορφή, ὡς ν' ἀνέθορεν ἀπὸ κάποιον πίνακα τοῦ Γκρέκο. Μορφή ἰσχνή, ἀσκητική, χαρακτηριστικὴ τοῦ παθητικοῦ «ἠθικοῦ», τῆς μυστικοπαθείας, τῆς βαθείας ἰδανικότητος, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸ διακριτικὸν τῆς σχολῆς τῆς Σεβίλλης. Θὰ ἔλεγα ὁ καρδινάλιος Gaspar de Guiroga τοῦ Δομενίκου Θεοτοκοπούλου χωρὶς τὴν μακρὰν γενειάδα. Τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον σκεπάζει ἡ πυκνὴ δασύτης, πού τὴν λευκαίνουν τώρα πυκνὰ ἀργυρᾶ νήματα, φωτίζουν δύο κατάμαυροι πυρῶδεις ὀφθαλμοί, ἐκλάμποντες τὴν νόησιν καὶ τὴν ἔμπνευσιν, ὡς ἀπὸ τὰ βάθη μιᾶς πολυήχου ψυχῆς, ἐνὸς θαυμαστοῦ ἐσωτέρου ἀντικα-

τοπτρισμοῦ αἰγλήεντος καὶ ἀστραπτεροῦ. Θὰ ἔλεγα αὐτὸς ὁ Δομένικος Θεοτοκόπουλος εἰς τὴν εἰκόνα, τὴν κοινῶς θεωρουμένην ὡς τὴν αὐτοπροσωπογραφίαν του.

Καὶ ἡ πνευματικὴ φυσιογνωμία σύμφωνος καὶ ἐναρμονισμένη πρὸς τὴν φυσικὴν ἐμφάνισιν. Αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἐχαρακτήρισε τὸ ἔργον του τὸ πολύμορφον, τὸ πολυστόχαστον, τὸ παθητικόν, τὸ πολύηχον, τὸ ἄπειρον εἰς τοὺς στίχους τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» :

Στὸ δάσος ἔστησα τοῦ πόθου ὅλα τὰ ξόβεργα
 κι ἔπιασα τὰ πιὸ γνώριμα πουλιά καὶ τὰ πιὸ ξένα,
 κι ἐκείνα, ποὺ ὅλο κελαηδοῦν, καὶ τὰ βουβὰ
 καὶ τ' ἄσπρα καὶ τὰ κίτρινα καὶ τὰ σμαλτοχυμένα,
 κι ὅσα πικροδαγκώνουν καὶ τὰ πιὸ ἀπαλὰ,
 καὶ τὰ πουλιά, ποὺ σέρνονται σὰ λαβωμένα χάμου,
 καὶ τ' ἄλλα μὲ τ' ἀνήσυχα πλατιά φτερά.
 Καὶ σ' ἄλλο δάσος τ' ἄφησα, μὲς στὴν καρδιά μου.

Ποῦ νὰ εὕρῃ τις λέξεις καὶ εἰκόνας περισσότερον ὑποβλητικὰς, διὰ νὰ προσθέσῃ τι τὸ χαρακτηριστικώτερον; Θὰ εἶπω ὅτι παραβάλλω τὸν Παλαμᾶν πρὸς λυρικόν τινα Κύκλωπα σωρεύοντα, διὰ ν' ἀποτελέσῃ τὸ ἀρχιτεκτόνημά του, ὀγκολίθους, τοὺς ὁποίους πολ-
 λάκις δὲν εὔρε καιρὸν νὰ λαξεύσῃ ἢ νὰ λειάνῃ, ἀλλὰ καὶ πέτρας στιλ-
 πνὰ ἐπέξεργασμένας ὡς πολυτίμους λίθους, μάρμαρα λεῖα ὡς ἀρ-
 χαίου ναοῦ, μετόπας, ὅπου ἡ δύναμις τῆς ἐμπνεύσεως ἀμιλλᾶται
 πρὸς τὴν ἁρμονίαν τῆς ἐκτελέσεως, κάτι τὸ μεγαλοπρεπές, κάτι τὸ
 ἐπιβλητικόν, ποὺ γεννᾷ συγχρόνως τὴν συγκίνησιν τῆς τρυφερό-
 τητος, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ θαυμαστοῦ.

Τὸν συγκρίνω ἀκόμη πρὸς ὑπέροχον σαλπιστὴν, τοῦ ὁποίου ἡ πολύηχος πνοὴ τονίζει ρυθμούς, τώρα γλυκυτάτης μελωδίας, τώρα προφητικῆς δυνάμεως βαρυβρόμου, τώρα νοητικῆς μυστικο-
 παθείας, ποὺ ὁ ἀκούων χρειάζεται νὰ βυθισθῇ εἰς βαθεῖαν ἔρευναν,
 διὰ νὰ τὴν συλλάβῃ, τώρα ἐξάρσεως ἀετείου μέχρι τοῦ-νὰ χάνωνται
 οἱ ρυθμοὶ μέσα εἰς τὴν θύελλαν τῶν νεφῶν. Τὸν παραβάλλω ἀκόμη
 πρὸς ζωγράφον, ὅστις θὰ ἐξέφραζε μὲ τὰς ποικιλωτέρας τῶν ἀποχρώ-
 σεων τὸν ψυχικὸν ὀραματισμόν, τὴν ἐσωτερικὴν φαντασίωσιν,
 τὸ καταῖθον αὐτὸν πῦρ τῆς χλιδῆς τῶν νοητικῶν χρωμάτων.

Ἦρως τῆς σκέψεως. Ἀθλητὴς τῆς νοήσεως. Ἐχων κάτι φυσι-
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κῆς δυνάμεως. Κυβερνήτης τῶν ρυθμῶν. Κατ' ἐξοχὴν Ἑλλήν ποιητῆς καὶ ὅμως κοσμοπολίτης. Ζητήσας καὶ εὐρών νέαν ἔκφρασιν εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν νόησιν ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς ἀποτελεῖ ἀληθινὴν δόξαν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἐκπροσωπευτικῶν ἐκείνων τύπων, οἱ ὅποιοι πλουτίζουν τὴν ἠθικὴν κληρονομίαν ἑνὸς ἔθνους. Ἴσως κανεὶς ἄλλος σύγχρονος Ἑλλήν, ἀφ' ὅτου ἡ Ἑλλάς ἀνέστη εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας, δὲν ἀνταποκρίνεται περισσότερον εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ Ἑμερσον : «Ἐκεῖνος εἶναι μέγας, ὁ ὅποιος εἶναι φυσικὸς καὶ ποτὲ δὲν ἐνθυμίζει τοὺς ἄλλους», καὶ ἐνσαρκώνει τὸ βαθύτατον ἐκεῖνο τοῦ ἰδίου : «Υπάρχουν προσωπικότητες ποὺ μὲ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς πράξεις των (θὰ προσέθετα μὲ τὸ ἔργον καὶ τὴν ἔμπνευσίν των) ἀπαντοῦν εἰς ἐρωτήματα, ποὺ δὲν ἔχει δύνάμιν νὰ τοῖς ἀπευθύνῃ κανεὶς».

Ὁ ποιητῆς ἐπλάτυνε πράγματι τὴν νεοελληνικὴν νόησιν. Ἀνεώσθη τοὺς χρυσοὺς δεσμούς, οἱ ὅποιοι μᾶς συνδέουν πρὸς τὴν ἔμπνευσιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὑψωσε τὴν αἰωνίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μέχρι τοῦ ἀπείρου καὶ τὴν ἀνεβάπτισεν εἰς τὰ γάργαρα νερὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀληθείας. Ὑπῆρξεν ὑπέρτερος ὅχι μόνον τῆς γενεᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐποχῆς του, καὶ θὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος, τὸ ὅποιον θὰ ἀκροασθῇ μὲ ἐντονωτέραν τὴν χαρὰν καὶ διαυγεστέραν τὴν ἀπόλαυσιν τὸ γλυκὺ ἢ βαθύηχον μέλος τῶν ρυθμῶν του. Ἑρμήνευσε τὴν νεοελληνικὴν ψυχὴν ὅχι ὡς νησιδὰ τινα τῆς διανοητικῆς θαλάσσης, ἀλλ' ὡς ἐν κύμα βαθυτάραχον καὶ μυριόχρωμον τοῦ ὠκεανοῦ τῆς παγκοσμίου διανοήσεως.

Θαυμαστής εἰλικρινὴς φέρω πρὸς τὸν ποιητὴν τὸν χαιρετισμὸν κάποιου, ὅστις εἶδε τὴν αὐγὴν τῆς δόξης του καὶ πανηγυρίζει μὲ συγκίνησιν τὸ μεσουράνισμα τοῦ ἡλίου της.

«Δώδεκα ἄρθρα γιὰ τὸν Παλαμᾶ».

Δημήτριος Κικλαμᾶνος

4. ΤΟ ΧΡΥΣΕΛΕΦΑΝΤΙΝΟΝ ἈΓΑΛΜΑ ΤΟΥ ΔΙΟΣ Εἰς ΟΛΥΜΠΙΑΝ

Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς περιγραφὰς συγγραφέων, ιδίως τοῦ Πausaniou.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ ἀπὸ νομίσματα τῶν Ἑλλείων, τὰ ὅποια εἰκονίζουσι ἢ τὸ ὅλον ἢ τὴν κεφαλὴν τοῦ μόνου. Ἐπίδρασις αὐτοῦ φαίνεται νὰ ὑπάρχη καὶ εἰς ὀλίγα ἄλλα ἔργα, ἐσχάτως δ' ἀνεκοινώθη ὅτι ἀνεκαλύφθη· εἰς τὴν Κυρήνην πραγματικὸν μαρμάρινον ἀντίγραφον. Ἡ σχέσις ὅμως τούτου μετὰ τὸ πρωτότυπον τοῦ Φειδίου ἀκόμη δὲν ἐξηκριβώθη ἐπαρκῶς.

Ὁ θεὸς ἐκάθητο εἰς θρόνον καὶ ἐβάσταζεν, ὅπως ἡ Παρθένος, εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τὴν Νίκην, τὴν ἄλλην δ' ἐστήριζεν εἰς ἀετοφόρον σκῆπτρον· τὸ χρυσοῦν ἱμάτιόν του, τὸ ὅποιον ἄφηκε γυμνὸν μέγα μέρος τοῦ ἄνω σώματος, ἐποικίλλετο μετὰ ζώδια καὶ κρίνους, ἡ κόμη καὶ τὰ πέλιδιλα ἦσαν ἐπίσης χρυσαῖα, τὸ δὲ σκῆπτρον συνέκειτο ἀπὸ διάφορα μέταλλα. Ἡ νίκη ἦτο φυσικὰ πάλιν χρυσελεφαντίνη, ὁ δὲ θρόνος ἀπὸ χρυσοῦν, ἐλέφαντα, ἔβενον καὶ πολυτίμους λίθους κι ἐκοσμεῖτο μετὰ πολυαριθμοὺς γλυπτὰς ἢ γραπτὰς μορφὰς καὶ παραστάσεις. Αἱ ζωγραφαὶ εὐρίσκοντο εἰς πίνακας, οἱ ὅποιοι ἐκλείουσι τὰ μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ θρόνου κενὰ καὶ ἦσαν ἔργα τοῦ Παναίνου, παρίστανον δὲ τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ἀτλαντα, τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Σαλαμῖνα κρατοῦσαν εἰς τὴν χεῖρα ἀκροστόλιον πλοίου, τὸν Λοκρὸν Αἴαντα καὶ τὴν Κασσάνδραν, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν δεσμώτην Προμηθέα, τὸν Ἀχιλλέα ὑποστηρίζοντα τὴν ἀποθνήσκουσαν Πενθεσίλειαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἐπλήγησεν κ.ἄ.

Γλυπταὶ ἦσαν πλὴν πολλῶν Νικῶν, Χαρίτων, Ὠρῶν, Σφιγγῶν κ.ἄ. αἱ παραστάσεις τοῦ φόνου τῶν τέκνων τῆς Νιόβης ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, τῶν Ἀμαζονομαχιῶν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησέως καὶ τῆς ἀναδυομένης ἀπὸ τὴν θάλασσαν Ἀφροδίτης, τὴν ὁποίαν ὑπεδέχοντο οἱ Ὀλύμπιοι θεοί· ἡ τελευταία παράστασις εὐρίσκετο εἰς τὸ βάθρον τοῦ θρόνου, τὸ ὅποιον ἦτο ἀπὸ μελανὸν ἐλευσινιακὸν μάρμαρον, αἱ μορφαὶ ὅμως ἦσαν χρυσαῖ καὶ προσηλωμέναι εἰς τὸν λίθον, εἰς τὰ ἅκρα δὲ τῆς παραστάσεως εἰκονίζοντο πάλιν — ὅπως δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον παράστασιν τοῦ βάθρου τῆς Παρθένου—ὁ Ἥλιος ἐπὶ ἄρματος καὶ ἡ Σελήνη ἐπὶ ἵππου.

Τὸ μέγεθος τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, ὑπολογίζεται ὅμως ὅτι ὁμοῦ μετὰ τὴν βάσιν ἦτο μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν Παρθένον κατὰ ἓν ἢ δύο μέτρα καὶ ὅτι κατελάμβανεν ὁλόκληρον τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος τῆς μεσαίας ὑποστάσεως τοῦ σηκοῦ, εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας ἦτο ἰδρυμένον· διὰ τοῦτο ἐγεννᾶτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἂν ἀνηγείρετο ὁ καθήμενος θεός, ἡ κεφαλὴ του θὰ ἀπεστέγαζε τὸν

ναόν, καί εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχεν ἡ γνώμη ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέ-
τυχεν ὡς πρὸς τὰ μέτρα τοῦ ἀγάλματος. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα
παρεδέχθη πιθανώτατα κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ἡλείων, οἱ ὅποιοι
ἐπιθυμοῦσαν, φαίνεται, νὰ ὑπερβάλουν καθ' ὅλα τὴν Παρθένον τῆς
Ἀκροπόλεως, ἂν καὶ ὁ ναὸς δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ κολοσσὸν
τοιούτων διαστάσεων.

Ὅπως εἰς τὸν Παρθενῶνα, ἐχώρισεν ὁ Φειδίας μὲ φράγματα καὶ
εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἓνα τετράγωνον χώρον πρὸ τοῦ ἀγάλματος καὶ
ἔστρωσεν αὐτὸν μὲ τὸν ἴδιον μελανὸν ἐλευσινιακὸν λίθον, ἀπὸ τὸν
ὅποιον ἦτο καὶ τὸ βάθρον, ὁμοίως δ' ἔφραξε καὶ τὰ εἰς τὰ πλάγια
τοῦ βάθρου μετακίονια· οἱ ἐπισκέπται ὅμως ἠδύναντο νὰ παρατη-
ρήσουν τὸ ἄγαλμα ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς μεσαίας ὑποστάσεως,
τὸ ὅποιον ἔμενεν ἐλεύθερον μεταξὺ τῆς εἰσόδου καὶ τοῦ περιφράκτου
τετραγώνου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄνω πάτωμα τῶν πλαγίων στοῶν,
αἱ ὅποια εἶπομεν ὅτι ἦσαν διώροφοι, ἔφερον δ' εἰς τὸν δεῦτερον ὄροφον
κλίμακες εὐρισκόμεναι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ὡς πρὸς τὴν ὄψιν τοῦ Διὸς, διηγεῖται ὁ Στράβων, ὅτι ἐρωτηθεὶς
ὁ Φειδίας ὑπὸ τοῦ Παναίνου κατὰ ποῖον παράδειγμα ἐσκέπτετο νὰ
πλάσῃ τὸν Θεόν, ἀνέφερε τοὺς περιφήμους στίχους τῆς Ἰλιάδος :

*ἧ, καὶ κτανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερωώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.*

Ἄλλος συγγραφεύς, ὁ Δίων Χρυσόστομος, ἐξαίρει τὸ ἡρεμὸν
καὶ πρᾶον καὶ σεμνὸν τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας· ὅσον δὲ εἶναι δυνατὸν
νὰ κρίνωμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ μνημεῖα, ὅπως τὰ νομίσματα, πραγματι-
κῶς συνεδυάζετο εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην τὸ ἄπειρον μεγαλεῖον τοῦ
βασιλέως τοῦ κόσμου, τὸ ὅποιον τόσον παραστατικὰ ἐκφράζουν οἱ
ὁμηρικοὶ στίχοι, μὲ τὴν ἀγαθότητα καὶ μελιχιότητα τοῦ πατρὸς τῶν
θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ μὲ τὴν ὑπερτάτην εὐγένειαν, ἡ ὁποία
δύναται νὰ κοσμήσῃ τὰ χαρακτηριστικὰ ἀνθρωπίνου προσώπου.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐντύπωσις τοῦ ἔργου ἦτο τεραστία. Ἐφαίνετο
ὡς ἀληθινὴ ἀποκάλυψις τῆς μορφῆς τοῦ ὑπάτου θεοῦ — μορφῆς
πολὺ καθαρωτέρας καὶ ὑψηλοτέρας, παρ' ὅσον ἐνεδείκνυν αὐτὴν
οἱ παλαιοὶ μῦθοι, ἀνυψώμετο δ' οὕτω καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα
τοῦ θεατοῦ καὶ ἐγένετο καθαρώτερον. Ὁ αὐτὸς Δίων Χρυσόστομος

λέγει ότι οἱ ἰδόντες τὸ ἄγαλμα τῆς Ὀλυμπίας δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ φανταστοῦν τὸν θεὸν κατ' ἄλλον τρόπον, τὴν ιδέαν δὲ τῆς ἀποκαλύψεως διετύπωνεν ὁ Θεσσαλονικεὺς ποιητῆς Φίλιππος εἰς τὸ ἐπίγραμμα:

*"Ἡ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων,
Φειδία, ἣ σύ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀφόμενος.*

Ὅμοίως καὶ ἄλλα πολλὰ χωρία ἀρχαίων ρητόρων, ἱστορικῶν κ. ἄ. μαρτυροῦν περὶ τῶν συναισθημάτων θαυμασμοῦ καὶ καταπλήξεως, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνης, τὰ ὅποια διήγειρεν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν θεωμένων αὐτὸν ὁ Ζεὺς τοῦ Φειδίου.

Τὸ ἄγαλμα ἦτο προδήλως τὸ ὠριμώτατον καὶ τελειότατον δημιουργημα τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου καὶ εἰς αὐτὸ ἐπραγματοποιήθησαν ὅλαι αἱ προσπάθειαι, τὰς ὁποίας ἡ τέχνη εἶχε κάμει ἕως τότε, διὰ ν' ἀποδώσῃ τὸ ἀπόλυτον ἀξίωμα τῶν οὐρανίων θεῶν. Μετὰ τὸν Φειδίαν ὁ τύπος τοῦ Διὸς μετεβλήθη, ἀλλ' ἡ ἀρχαιότης ποτέ, ὡς φαίνεται, δὲν ἐγνώρισεν ἄλλην εἰκόνα θεοῦ, ἡ ὁποία ν' ἀνυψῶνῃ τόσον τὸν θεατὴν καὶ νὰ καταλαμβάνῃ καὶ γεμίξῃ τόσον ὁλοκληρωτικὰ τὴν ψυχὴν του. Οἱ συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ὁμιλοῦν περὶ αὐτοῦ μὲ τόσον ἐνθουσιασμόν, εἶναι ὅλοι μεταγενέστεροι καὶ ἔγραφον εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἔβαινε πλέον πρὸς τὴν δύσιν της, ἐπομένως ἐγνώριζον ἐξ ὅψεως ἢ ἐξ ἀκοῆς ὅλα τὰ μεγαλύτερα ἀριστουργήματα αὐτῆς· ἀλλ' εἰς κανέν δὲν ἀποδίδουν τὴν βαθεῖαν καὶ ἰσχυράν ἐντύπωσιν τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας. Καὶ αὕτῃ ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Παρθενῶνος, ἡ ὁποία ἦτο ἄλλως ἐφάμιλλος τοῦ Διὸς καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν λαμπρότητα, ἦτο φαίνεται κατωτέρα ἀπ' αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ἐκφρασιν τῆς θεϊότητος.

«Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης»

Χρῖστος Τσουντας

5. Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ

Ὁ Γκρέκο εἶναι παροξυστῆς. Ἀνῆκει στὴν κατηγορίαν τῶν καλλιτεχνῶν ποὺ δὲν ἐνεργοῦν παρὰ μόνο στὸν πυρετὸ καὶ δὲν δημιουργοῦν παρὰ μόνο ἂν χαλάσουν. Ἕλληνας στὴν Ἀναγέννηση μὲ μεσαιωνικὴ ψυχολογία ἔσπασε τὴν κλασσικὴ παράδοση ποὺ συνταυτίζει τὴν ἡρεμίαν μὲ τὸ ὥραϊο. Χωρὶς τὴν κίνηση, χωρὶς τὴ δύναμη ποὺ μετατοπίζει, ποὺ καταστρέφει καὶ πλάττει, τὸ ὥραϊο γι'
 Πηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

αὐτὸν εἶναι ἀνύπαρκτο. Ὡραῖο θεωρεῖ τὸ γίγνεσθαι. Τὸ θεῖο γιὰ τὸν Γκρέκο εἶναι δράμα σχημάτων καὶ χρωμάτων. Οἱ οὐρανοὶ του εἶναι συννεφιασμένοι. Οἱ ἄγγελοι του παίρνουν γωνιώδεις καὶ συστροφικὲς κινήσεις. Τὰ φτερά καὶ τὰ φορέματά τους δέρνουν τὸν αἰθέρα καὶ τὸν ἀγέρα. Τὰ σύννεφά του δὲν ταξιδεύουν. Στέκουν. Χάνουν τὴν εὐτυχία τους στὸ διάστημα, τὴ συγγένειά τους μὲ τὸν ἀχνὸ καὶ τὸν καπνὸ. Ὁ Γκρέκο δὲν τὰ ἀνέχεται παρὰ στερεοποιημένα σὲ κάτι σὰν ὕφασμα καὶ σὰν μέταλλο, ὅγκους ποὺ κρύβουν τὸ γαλάζιο αἰθέρα ἢ ἀπότομα σχίζονται, γιὰ ν' ἀφήσουν διέξοδο σὲ οὐράνια πρόσωπα.

Καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἔργου ἀκολουθεῖ κι αὐτὸ τὴν ὄραση τοῦ ζωγράφου. Ἡ ὀρθία στενόμακρη ὀθόνη εἶναι ἐκείνη ποὺ προτίμησεν ὁ μυστικιστής, γιὰ ν' ἀναπτύξη τὴ σύνθεσή του σύμφωνα μὲ τὴν κάθετο, τὴν ἀγαπητὴ του γραμμὴ, καὶ μὲ τὸ θρησκευτικὸ της νόημα. Ἡ Πεντηκοστή, ἡ Σταύρωση, τὸ Βάπτισμα, ἡ Ἀνάσταση τοῦ Μουσείου τοῦ Πράντο, ἡ Ἀνάληψη τοῦ Τολέδο, καὶ τὰ πέντε αὐτὰ ἔργα του, συνθεμένα στὸ ὀρθιο σχῆμα, ἔγιναν στὸ νόημα τῆς καθέτου. Ἀνεβαίνουν. Στὴν Ἀνάσταση ἡ κάθετος γίνεται πραγματικὰ ὄργανο τοῦ θριάμβου. Νά τον ποὺ ἀνεβαίνει στὸν ἀέρα ὁ θριαμβευτὴς μὲ τὸ γυμνὸ του ὑψωμένο σὲ ἄσφογι κατακόρυφο, ἐνῶ ἀπὸ κάτω ἄλλη ἀντίθετη γραμμὴ γκρεμίζει στὴν ἄβυσσο τὸ ἀναποδογυρισμένο σῶμα τοῦ Ρωμαίου φρουροῦ. Οἱ ἴδιες θρησκευτικὲς ιδέες δὲ θὰ μπορούσαν νὰ ἐκφραστοῦν ἀπὸ τὸν Τιτσιάνο παρὰ στὴ διάσταση τοῦ πλάτους.

Δύο εἶναι οἱ κόσμοι τῆς ζωγραφικῆς: ἡ Φλωρεντία κι ἡ Βενετία. Ἡ μιὰ βλέπει τὸν κόσμο σὲ περιγράμματα, ἡ ἄλλη σὲ χρωματισμένες ἐπιφάνειες. Ὁ Γκρέκο ἀνήκει στὸ δεύτερο κόσμο. Ἄν δὲν ὑπῆρχε, θὰ τὸν ἔφτιανε. Θὰ ἦταν λάθος νὰ τὸν κρίνουμε μὲ τὰ μέτρα ποὺ ἐφαρμόζουμε σὲ ὅσους ὁραματίστηκαν καὶ σχεδίασαν κατ' εὐθείαν μὲ τὴ γραμμὴ, στοὺς μεγάλους διανοητικούς τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ρώμης. Τὸ πνεῦμα του τὸν ἐβίαζε νὰ διαλύσῃ τὶς μορφὲς τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ρώμης, ἀκόμη καὶ τὶς χρωματικὲς ἀξίες τῶν δασκάλων του Βενετσιάνων καὶ νὰ παρουσιάσῃ κι αὐτὴν ἀκόμα τὴ ζωγραφικὴ τοῦ Τιτσιάνο, σὰν κάτι σταματημένο, δημιουργώντας ἀπέναντί της τὸ γίγνεσθαι τῆς ζωγραφικῆς του, τὴ δυναμικὴ καὶ θερμὴ τέχνη.

‘Ο Γκρέκο ανήκει κατ’ ἐξοχήν στὴν κατηγορία τῶν ζωγράφων ποὺ σχεδιάζουν μὲ τὸ χρῶμα, ἐπειδὴ ἡ ὄρασή τους προσλαμβάνει πρῶτα αὐτό, πρὶν ἰδῇ τὸ σχέδιο. Τὴν ὁμολογία τοῦ κολορίστα τὴν ἔκαμε ἀπαντώντας στὴν ἐρώτηση τοῦ Παχέκο, ἂν τὸ κύριο στὴ ζωγραφικὴ εἶναι τὸ χρῶμα ἢ τὸ σχέδιο ! «Τὸ κύριο εἶναι τὸ χρῶμα», ἀπάντησε.

Τὴν ἀρχὴ τοῦ τῆ βλέπουμε πράγματι στὰ ἔργα του. Γιὰ νὰ ζωγραφίσῃ τὸ «Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου» στὸ Ἑσπόλιο τοῦ Τολέδο, συνέλαβεν ἀμέσως τὸ θέμα σὲ χρῶμα, στὴ μεγάλη κηλίδα τῆς βύσσινης πορφύρας τοῦ Χριστοῦ. Σ’ αὐτὴ τῇ χρωματιστῇ ιδέα ὁραματίστηκε τὸ «Μαρτύριο», καὶ σὰ συνέπειές της σχεδίασε τὶς μορφές. Μὰ κι ὅταν βρεθοῦμε μπροστὰ στὴν «Ταφὴ τοῦ κόμητος τοῦ Ὀργκάζ», ποὺ εἶναι καθαυτὸ ἓνας ἄθλος τῆς γραμμῆς, πάλι τὸ χρῶμα εἶν’ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κρατεῖ πρῶτα ἀπ’ ὅλα προσηλωμένους.

Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο μᾶς ἐμφανίζεται ἀμέσως μὲ τοὺς ἐξαίσιους τεφροὺς τόνους τῆς ἐνδυμασίας τοῦ καλόγερου ἀριστερὰ καὶ τοῦ ἐφημέριου δεξιὰ, σὰ δυὸ γεροὺς χρωματικούς στύλους, ποὺ στηρίζουν τὴ σύνθεση ὁλόκληρη. Εἶναι οἱ τεφροὶ τόνοι τοῦ Γκρέκο. Κανένας δὲν τοὺς ἔφτασε. Βγῆκαν ἀκηλίδωτοι ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παλέτα του καὶ λάμπουν σὰν τὸν ὀλάργυρον ἀφρὸ τῆς στάχτης ποὺ κάθεται στὸ κάρβουνο, ὅταν δὲν τὸν τάραξε κανένα φύσημα καὶ ἀκίνητεῖ ὥρα πολλὴ ἀπάνω ἀπὸ τὴ σβησμένη φωτιά.

Τὸ γνήσια ζωγραφικὸ ποὺ κυριαρχεῖ στὴ μεγάλη συμφωνία τοῦ Ὀργκάζ, εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λαμπρότατα καὶ πρωτόφαντα μαῦρα τῆς ἐνδυμασίας τῶν Τολεδάνων, οἱ μελωδίες τῶν τεφρῶν τόνων. Ξεκινοῦν ἀπὸ τὶς δυὸ μορφές τῶν ἱερωμένων κι ἀνεβαίνουν στὰ σύννεφα τὰ κρεμάμενα ἀπάνω ἀπὸ τὶς εἰκοσιτέσσερες κεφαλές τῶν ἐκστατικῶν ἱδalgῶν, ὥσπου γίνονται χιόνι, μόλις φτάσουν ψηλὰ στὸ κορυφαῖο σημεῖο τῆς γκλῶριας, στὸ Χριστό, στὴν πηγὴ τοῦ φωτός. Μ’ αὐτὰ τὰ λόγια προσπαθῶ νὰ δώσω μιὰ ιδέα τῆς συμφωνίας τῆς «Ταφῆς τοῦ Ὀργκάζ» καὶ νὰ δείξω πὼς τὸ ἔργο, τὸ δίκαια ξακουσμένο γιὰ τὰ σχήματά του, εἶναι κυρίως μιὰ μεγάλη συμφωνία τῶν φαιῶν, τῶν ἀργυροκύανων τόνων τοῦ Γκρέκο. Ὡς τὴ στιγμή ἐκείνη κανένας ἀπ’ τοὺς δασκάλους του Βενετσάνους δὲν εἶχε βγάλει ἀπ’ τὸ στοιχεῖο τοῦ χρώματος τέτοιες δυνατότητες.

Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1938.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

IV. ΕΠΙΣΤΗΜΗ — ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

1. ΚΑΤΑΚΟΜΒΑΙ

Ἡ μουσικὴ γεννᾷ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τὴν συναίσθησιν τῆς ἀγροικίας τοῦ κόσμου τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος. Ἀνάλογον ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἐπάνω εἰς τὴν ψυχὴν ἡ ἐπίσκεψις τῶν κατακομβῶν. Ἡ κάθοδος εἰς τοὺς τόπους αὐτοὺς τῆς λατρείας τῶν πρώτων Χριστιανῶν εἶναι δι' ἐμὲ σὰν μία κατάβασις εἰς τὸν καταποντισμένον κόσμον τῶν ὀνείρων, τῶν προαισθήσεων καὶ τῶν νοσταλγιῶν τῆς ἐφηβικῆς μου ἡλικίας. Ἡ ἐκκλησία τῶν κατακομβῶν ἐγείρεται διὰ μιᾶς ἀπὸ τὸν τάφον τῶν αἰώνων, ἡ ἐκκλησία τῆς στρατείας καὶ τῶν διωγμῶν, οἱ αἰῶνες τῆς κλασσικῆς θρησκευτικότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Νεκρικὴ σιγὴ βασιλεύει μέσα εἰς τὰ ὑπόγεια σκότη. Ἀπὸ τὴν σιγὴν αὐτὴν ἐξώρμησεν ἡ νέα θρησκεία, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὸν κόσμον. Πρὸ τῆς ὁρμῆς τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πνεύματος κατέρρευσαν ναοὶ καὶ ἀνάκτορα καὶ ἡγεμόνες. Σπανίως ἡ ψυχὴ ἐθριάμβευσε τόσον ἐμφανῶς κατὰ τὸν ἄνισον αὐτὸν ἀγῶνα μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰδωλολατρίας. Διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὄχι αἱ ἀποδείξεις τῆς λογικῆς, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός τῆς πίστεως φέρει τὴν νίκην.

Αἱ κατακόμβαι, αἱ ὑπόγειοι αὐταὶ στοαὶ τῶν τριάντα χιλιόμετρων, ὅπου αἰσθάνεται κανεὶς τὴν πνοὴν τόσων ἀθῶων νεκρῶν, εἶναι κλασσικὴ ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τῆς ἰδέας ἐπὶ τῆς ὑλικῆς βίας.

Περιφέρομαι μὲ συγκίνησιν ἀνὰ τοὺς πολυδαίδαλους διαδρόμους τῶν λαβυρίνθων αὐτῶν. Οἱ τοῖχοί των ἀποτελοῦνται ἀπὸ τάφους μαρτύρων. Ἡ λακωνικὴ συντομία τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν χαρίζει πτερὰ εἰς τὴν φαντασίαν καὶ αἱ παραστάσεις, ποὺ κοσμοῦν τοὺς τάφους αὐτοὺς καὶ τοὺς μυστικούς βωμούς, συμβολίζουν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς νέας ψυχῆς καὶ ἐγιναν ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς νέας τέχνης. Τὸ ἄγιο πλανᾶται μέσα εἰς τὴν σιγὴν αὐτὴν, τὴν ὁποίαν φωτίζουν δειλὰ τὰ εὐλαβικὰ κηρία τῶν ἐπισκεπτῶν. Διότι ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὰς κατακόμβας εἶναι πολὺ βαθυτέρα ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν, ποὺ γεννᾷ τὸ ὕψος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν μεγάλων ναῶν τῆς Χριστιανοσύνης, διὰ τῶν ὁποίων ἠθέλησαν νὰ ἐκφράσουν οἱ δημιουργοὶ των τὸ βίωμα τοῦ ὑπεραισθητοῦ καὶ τὸ μυστήριον τῆς θεότητος.

Ἐδῶ συναρπάζει τὴν ψυχὴν ἢ αἴσθησις μιᾶς ἄλλης πραγματικότητος, ποὺ κρύπτεται ὀπισθεν τῆς αἰσθητῆς. Καὶ ὁ ἄνθρωπος μετατίθεται εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην, ὅπου τὸ ὑπεραισθητὸν ἀναμειγνύεται μὲ τὰ ὑλικά ἀντικείμενα καὶ ὅπου δεσπόζει τὸ βίωμα τῶν δύο κόσμων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκομεν.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς εἰδωλολατρικῆς Ρώμης, ἡ ἀσημότης τῶν στοῶν τῶν κατακομβῶν συγκεντρώνει τὴν ψυχὴν εἰς τὴν βαθυτέραν τῆς φύσιν, εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ὑπάρξεώς της.

Ὅταν δὲν ἔχωμεν νὰ ἀντιτάξωμεν τίποτε εἰς τὸν χρόνον, ὁ ἄνθρωπος γίνεται διαιτητὴς μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων ἐντυπώσεων, ποὺ ρέουν μαζὶ μὲ τὸν χρόνον. Ἡ ζωὴ μεταβάλλεται εἰς ἀπλὴν ροὴν τῶν φαινομένων καὶ ἡ πραγματικότης προσλαμβάνει κάτι τὸ φανταστικόν, διότι κινεῖται ἀπλῶς μεταξὺ ὑπάρξεως καὶ ἀνυπαρξίας. Ὅ,τι χθὲς ἔθεωρεῖτο καινοφανὲς ὑπερνικᾶται τὴν ἐπομένην, ὁ χρόνος διαλύεται εἰς κάθ' ἕκαστον ἀσυναρτήτους στιγμὰς, ἡ ἀλήθεια καταπίπτει εἰς φευγαλέας δοξασίας τῆς στιγμῆς. Ἡ ἀλητενὴ, ἡ οὐσιώδης ζωὴ ἐξαφανίζεται καὶ ὅ,τι ὑπολείπεται εἶναι ἡ θέλησις πρὸς τὴν ζωὴν, πόθος, ποὺ παραμένει διαρκῶς ἀνικανοποίητος. Ὅλα μεταβάλλονται εἰς σκιάς, ποὺ καταδιώκουν ἢ μία τὴν ἄλλην. Διότι σκοπεῖ, ποὺ δὲν καθαγιάζονται ἀπὸ τὴν αἴγλην τοῦ αἰωνίου, δὲν εἶναι ἐν τέλει παρὰ μόνον μέσα. Καὶ χρόνοι, τῶν ὁποίων καθεδρικός ναὸς εἶναι τὸ κατάστημα τῶν νεωτερισμῶν, ἔχασαν τὸν καθαγιασμόν, ποὺ ἐξασφαλίζει τὴν συγκέντρωσιν εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ζωῆς. Διότι δεικνύουν ὅτι ἔσβησε μέσα των ἡ νοσταλγία πρὸς τὸ ἀπόλυτον, ἀφοῦ ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ ὠκεανοῦ τῶν σχετικῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς.

Ὁ ἄνθρωπος ἐξουσιάζει τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ζωὴν, ἐφ' ὅσον τὸ κέντρον τῆς βαρύτητός του κεῖται μέσα εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, τὸν πνευματικόν. Τότε ἀποκτᾷ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν ἑαυτόν του καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ μόνη πραγματικὴ πηγὴ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ὁ πόθος ἐκεῖνος πρὸς τὸ ἀπόλυτον καὶ ὁ σεβασμὸς αὐτὸς ἡῦραν τὴν κλασσικὴν των ἑκφρασιν εἰς τοὺς Χριστιανούς τῶν κατακομβῶν.

«Νοσταλγικαὶ περιπλανήσεις».

Νικόλαος Λούβαρης

2. ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝΤΑ ΤΟΥΣ ΣΕΙΣΜΟΥΣ

Οί σεισμοί εξαγγέλλονται συνήθως δι' υπογείων βρόμων άκουόμενων μικρόν τινα χρόνον πρὸ αὐτῶν ἢ συγχρόνως ἢ μετ' αὐτούς. Διάφορος δὲ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀκούονται· καὶ ὅτε μὲν ὁμοιάζουσι πρὸς ψόφους τρικυμιώδους ἀνέμου, ὅτε πρὸς ἤχον ταρασσομένων ὀλύσεων ἢ πρὸς ταραχὴν ὁμαζῶν φορτηγῶν συρομένων ἐπὶ λιθοστρώτου, ὅτε δὲ πρὸς τὸν ἤχον πολλῶν τυμπάνων ἢ συνεχῶν βροντῶν. Ἄλλοτε πάλιν οἱ ὑπόγειοι βρόμοι ἀκούονται, ὡς ἂν ὑπὸ τῇ γῇ συντρίβηται πλῆθος ὑαλίνων ἀγγείων ἢ ὡς ἂν ἐκκενῶνται διὰ μιᾶς πολλὰ τηλεβόλα ἢ νὰ κτυπᾷ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ μέγα τι πτηνὸν ἢ νὰ ἀκούηται ὁ ψόφος πυρκαϊᾶς τινος ἢ ὁ συριγμὸς σιδηροδρομικῆς ἀτμομηχανῆς. Ζητεῖ λοιπὸν ἡ φύσις νὰ ἐξαγγείλῃ τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς δι' ὅλων τῶν γνωστῶν αὐτῷ ἤχων.

Πάντες δὲ οἱ παντοειδεῖς οὗτοι βρόμοι ἀρκούντως ἐξηγοῦσι τὴν φρίκην τὴν καταλαμβάνουσιν τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ κίνδυνος ἐκ τοῦ σεισμοῦ.

Ὅτι δὲ κυρίως καταφοβίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν δύναμιν, εἶναι ὅτι αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὡς μὴ ἐν ἀσφαλεῖς εὐρισκόμενον, διότι τὸ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔδαφος, ὅπερ θεωρεῖ στερεὸν καὶ ἀκίνητον, βλέπει αὐτὸ μεταβεβλημένον εἰς εὐκίνητον μᾶζαν ὁμοίαν πρὸς τὸ ὕδωρ, εἰς ἕκαστον δ' αὐτοῦ βῆμα φοβεῖται μήπως διαρραγῇ τὸ ἔδαφος καὶ καταπίῃ αὐτόν. Ἄν δὲ τυγχάνῃ ἀμαθής, ἀποδίδει πάντα ταῦτα εἰς ἐκδίκησιν τῆς Θεῆς Προνοίας.

Οἱ βρόμοι οὗτοι ἀκούονται ἐκ μεγάλων ἀποστάσεων. Γιγνώσκουσι δ' ἐκ πείρας οἱ κάτοικοι τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ὅτι ἰσχυρότερον οἱ βρόμοι ἀκούονται ἐκ τῶν βαθέων φρεάτων, μεταδίδονται δὲ ταχύτατα καὶ ἀπώτατα οὗτοι, διότι ταχύτατοι εἶναι οἱ κραδασμοὶ τοῦ ἐδάφους καὶ διότι τάχιον τὰ στερεὰ σώματα μεταφέρουσι τοὺς ἤχους ἢ ὁ ἀήρ. Αἰτία δὲ τῶν βρόμων τούτων εἶναι, πολὺ πιθανόν, ὅτι μέρη τοῦ στερεοῦ τῆς γῆς φλοιοῦ διαρρηγνυνται ἢ προστρίβονται ἢ κάμπτονται.

Πλὴν τῶν ὑπογείων βρόμων, παρακολουθούντων πάντοτε τοὺς σεισμούς, γίνονται ἐνίοτε συγχρόνως καὶ ὁμίχλαι τινὲς καὶ σφοδροὶ ἄνεμοι καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταί. Ἀλλαχοῦ παρατηρήθη πάλιν νηνεμία μεγίστη καὶ μολυβδόχρους οὐρανός.

Τὰ φαινόμενα ὁμως ταῦτα δὲν ἐπιβεβαιοῦνται ἐπισημονικῶς, ἂν ἔχωσι σχέσιν πρὸς τοὺς σεισμούς, καὶ ἐπομένως εἰκασίαι περὶ τῆς συνεργίας τούτων ὑπάρχουσιν, ὡς κατωτέρω θέλομεν καταδείξει. Τούναντίον πείθεται τις, ὅτι ταῦτα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν, διότι σεισμοὶ ἐγένοντο ὑπὸ καταιγίδων συνοδευόμενοι, ἄλλοι δὲ ἐν καιρῷ εὐδίῳ καὶ ἐν ἡρέμῳ ἀτμοσφαίρᾳ.

Κατὰ σεισμόν τῆς Χίου τῆς 22ας Μαρτίου 1881 ὁ οὐρανὸς ἦτο πλήρης νεφῶν ὑπὸ ἀστραπῶν διασχιζομένων, ἔπνεε δὲ ἄνεμος νότιος καὶ τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυε θερμοκρασίαν 20 βαθμῶν. Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1783 σεισμός μὲν μέγας κατέστρεψε τὴν Καλαβρίαν, τὸ δὲ ἐν Ἰσλανδίᾳ ἠφαιστειὸν δεινὴν ἔπαθεν ἔκρηξιν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους τούτου, ὁμίχλη παχυτάτη ἐκάλυψε σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην, τὴν Β. Ἀφρικὴν καὶ μικρὸν μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν μέχρι τῆς Β. Ἀμερικῆς. Πρὸ πάντων δὲ ἡ ὁμίχλη αὕτη ἦτο πυκνοτάτη ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ, καὶ ἰδίως μεταξὺ Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας, ἔνθα φαίνεται ὅτι εἶχε καὶ ὕψος μέγιστον, διότι εἶχε καλύψει καὶ τὴν ὑψίστην κορυφὴν τῶν Ἀλπεων. Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρήθη καὶ κατὰ τὸ 1831, ὅτε ἐγεννήθη ἡ νῆσος Ἰουλίᾳ πλησίον τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸν μνησθέντα σεισμόν τῆς Καλαβρίας ὁ ἥλιος ἀνέτειλε τεθολωμένος.

Κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἐν Ζακύνθῳ σεισμοῦ τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1893 ὁ καιρὸς ἦτο ὥραϊος, αὐρα θαλασσίᾳ ἡσυχῶς ἔπνεε καὶ ἡ σελήνῃ λάμπουσα ἀνέτειλε. Μόνον αἱ συχναὶ τῶν ἀλεκτόρων φωναί, αἱ ἀσυνήθεις τῶν κυνῶν ὕλακαὶ καὶ δύο μικροὶ συντιναγμοὶ ἔφερον τοὺς κατοίκους τῆς νήσου εἰς ἀπόγνωσιν, ὑποπτευθέντας ὅτι ἐπικεῖται μεγάλη καταστροφή.

Μόνα δὲ τὰ ἐπὶ σεισμῶν γινόμενα ἐκάστοτε ἀναφυσήματα ἀέρων καὶ ἀτμῶν, βορβόρων καὶ ὑδάτων εὐρίσκονται ἐν αἰτιώδει λόγῳ πρὸς τοὺς σεισμούς, διότι διαρρηγνυμένου τοῦ ἐδάφους ἀνοίγεται συγκοινωνία μεταξὺ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου καὶ τῶν βαθυτέρων αὐτοῦ μερῶν.

Πολλοὶ διηγοῦνται, ὅτι εἰς τινας σεισμούς, ὡς π.χ. εἰς τὸν τῆς Μεσσηνίας τοῦ 1886, παρατηρήθησαν καὶ φλόγες ἀναφυσώμεναι ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἄλλοι δὲ ἀναφέρουσιν, ὅτι εἶδον κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ συγκλονισμοῦ ἀναλάμψεις ὁμοίας πρὸς ἀστραπάς. Περὶ τῶν φαινομένων τούτων πολλοὶ ἀμφιβάλλουσι, διότι ἐν τῇ ταρ-

χῆ ἐκλαμβάνουσί τινες ἄλλα φαινόμενα ὡς φλόγας. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀπίθανον, ὅτι φλόγες δυνατόν νὰ ἀναφυσῶνται οὐ μόνον κατὰ τοὺς ἡφαιστειογενεῖς σεισμούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς τεκτονικούς, διότι ρήγματα σχηματίζονται εἰς μέγα διήκοντα βόθος, ἐν ᾧ ἀέρια συμπεπυκνωμένα ἐγκλείονται.

Κατὰ τινας παρατηρήσεις, οὐχὶ ὅμως καὶ λίαν ἀξιοπίστους, λέγεται, ὅτι καὶ τὰ ζῶα πρὸ τοῦ σεισμοῦ καταλαμβάνονται ὑπὸ ζωηρᾶς τινος ἀνησυχίας. Εἷς τινας δὲ χώρας, ἐν αἷς οἱ σεισμοὶ εἶναι ἀσυνήθεις, δίδουσιν οἱ κάτοικοι μεγάλην προσοχὴν εἰς τὰς κινήσεις τῶν κατοικιδίων ζώων, ὅπως προφυλάσσωνται ὑπὸ μελλόντων νὰ ἐπέλθωσι κραδασμῶν τοῦ ἐδάφους.

Παρ' ἡμῖν σύνηθες φαινόμενον κατὰ τοὺς σεισμούς εἶναι οἱ ὠρυγμοὶ τῶν κυνῶν. Πολὺ πρὸ τοῦ σεισμοῦ τῆς Καλαβρίας (1783) κύνες καὶ ὄνοι ἐγένοντο περίφοβοι, περιτρέχοντες ὠρυόμενοι καὶ ὀγκώμενοι. Ἴπποι, βόες καὶ ἡμίονοι ἔτρεμον τύπτοντες διὰ τῶν ποδῶν τὴν γῆν καὶ ὑψοῦντες τὰ ὦτα, ὡς νὰ ἤκουον μακρόθεν ἔκτακτόν τι. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὅλως ἀπίθανον, ὅτι τῶν ἰσχυρῶν τοῦ ἐδάφους κραδασμῶν προηγούνται τρόμοι τινὲς ἀσθενεῖς, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οὗτοι γίνονται αἰσθητοὶ ὑπὸ τῆς λεπτῆς ζώων τινῶν αἰσθήσεως, ἣτις προκαλεῖ ἐν αὐτοῖς τὴν παρατηρηθεῖσαν ἀνησυχίαν. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι τὰ ζῶα καταλαμβάνονται ὑπὸ φόβου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς καταστροφῆς, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι.

Λέγεται ὅτι οἱ σεισμοὶ ἐπιδρῶσιν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ τῶν λαῶν χαρακτῆρος, π.χ. τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Ἰσπανῶν, ὧν αἱ χώραι εἰς διηνεκὴ εὐρίσκονται χορὸν. Ἴσως εἰς τὸν ὑποχθόνιον τοῦτον χορὸν καὶ εἰς τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ τὴν θαυμασίαν φύσιν πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὸν εὐθυμον τῶν Ζακυνθίων χαρακτῆρα, οἵτινες, ἂν καὶ ἡ ἀγαπητὴ αὐτῶν πόλις εἶχε μεταβληθῇ τὸ 1893 εἰς ἐρείπια, δὲν ἐλησμόνουν καὶ τὰς εὐφυολογίας αὐτῶν καὶ ἀστειότητας.

« Γεωλογία »

Κωνσταντῖνος Μητσόπουλος

3. ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ

Ἡ Ἀττική κειμένη περὶ τὸν 38ον παράλληλον, ἐπὶ τῆς βορείου εὐκράτου ζώνης, μετέχει πολλῶν ἐκ τῶν κλιματολογικῶν πλεονεκτημάτων, δι' ὧν ἐπροικίσθησαν αἱ γλαυκὲς ὅσον καὶ χαρίεσσαι τῆς Μεσογείου ἀκταί· περιβαλλομένη ὑπὸ καθαρᾶς καὶ διαυγοῦς ἀτμοσφαίρας, τὴν ὁποῖαν περιλούει ἡ βαλσαμώδης τῆς θάλασσης αὔρα καὶ ἀρωματίζει τῶν ἀνθοσπάρτων βουνῶν ἡ εὐώδης ἀναπνοή, ἀκτινοβολεῖ αἰωνίως τῆς μεσημβρινῆς καλλονῆς τὴν θέλγουσαν χάριν. Ἡ φιλομειδῆς καὶ γελόεσσα φύσις αὐτῆς ἐμπνέει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν χαρὰν καὶ ὥθεϊ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωηρότητα, ἣν γεννᾷ τῆς φυσικῆς παιδρότητος ἡ ἐπίδρασις.

Ἡ Ἀττικὴ εἶναι ἡ χώρα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἡλίου, ὁ τόπος τῆς αἰθρίας καὶ τοῦ αἰθέρος. Ἐναγκαλιζομένη ὑπὸ τῶν θερμῶν ἀκτίνων περιφλεγούσῃ ἡλίου, κολυμβῶσα ἐντὸς πλημμύρας διαχύτου φωτὸς ἀπαστράπτει ἐντὸς τοῦ ἐκπάγλου κάλλους φωταυγοῦς αἰθέρος· ὑπὸ τὸ αἰώνιον μειδίαμα γλυκείας καὶ ἐπεράστου φύσεως ἐξωραΐζεται ἐξαισίως, ἐμφανιζομένη πάντοτε ἐν τῇ αἴγλῃ ἑορτασίμου στολῆς, ὥσει ἔτοιμος διὰ πανήγυριν !. . .

Ἡ διαύγεια τοῦ ἀέρος, ἡ πλημμύρα τοῦ φωτός, ἡ αἰθρία τοῦ οὐρανοῦ, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν χρωμάτων, ἡ εὐκρίνεια καὶ ἡ λεπτότης τῶν γραμμῶν, ἡ ζωηρὰ ἀλλ' ἁρμονικὴ ἀντίθεσις τῶν σκιῶν πρὸς τὸ φῶς προσδίδουσιν εἰς τὰ τοπία αὐτῆς λαμπρότητα, ζωὴν καὶ χάριν σπανίας ὠραιότητος. Τὰ πάντα ἐν αὐτῇ εἶναι φωτεινά, διαφανῆ, ἐλαφρά, εὐκρινῆ, αἰθέρια· τίποτε τὸ σκοτεινόν, τὸ θολόν, τὸ βαρὺ, τὸ συγκεχυμένον. Ἀπὸ τοῦ Σουνίου ἐφαίνετο ἡ Ἀθηναῖ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς ἀπόστασιν δὲ ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐξερχόμενοι, ἐντὸς μιᾶς τῆς πολὺ ὥρας, νομίζομεν ὅτι θὰ ἀνέλθωμεν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος !

Πάντα τὰ διαγράμματα παρουσιάζονται εἰς εὐκρινεῖς καὶ ὀρισμένες γραμμάς οὕτως, ὥστε αἱ μορφαὶ τῶν τοπίων νὰ ὑποπίπτωσιν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ παρατηρητοῦ, οὐχὶ διὰ συγκεχυμένων καμπύλων, ὡς συμβαίνει ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ' ἐν ὀξυτάτῃ διαυγείᾳ. Ἐνεκα τούτου πάντα τὰ ἀντικείμενα φαίνονται μετατοπιζόμενα πολὺ πλησίον· ὁ ὕμνητὸς φαίνεται τόσο ἐγγύς, ὥστε οἱ ξένοι, οἱ μὴ συνειθισμένοι εἰς τὴν ὀπτικήν ταύτην ἀπάτην, νομίζουσιν

ὅτι δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ διὰ πρωϊνοῦ περιπάτου. Τὰ χρώματα ἐν Ἀθήναις δὲν τρέπονται ἔνεκα τῆς ὑγρότητος τοῦ ἀέρος πρὸς τὸ φαιὸν κυανοῦν, ἀλλ' ἐμφανίζονται ἐν τελείᾳ καθαρότητι. Ἰδιαιτέραν ὄλως ἐντύπωσιν προσεφεῖ ἡ ὠραιότης καὶ ἡ λαμπρῶν τῶν κυανῶν τοῦ οὐρανοῦ χρωμάτων, ἅτινα εἰσδύουσι βαθέως μέχρι τοῦ ὀρίζοντος, χωρὶς νὰ μεταβάλλωνται πλησίον αὐτοῦ, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, εἰς τὸ λευκοειδὲς φαιόν.

Τοῦτο εἶναι αἰτία μεγάλως συντελοῦσα εἰς τὴν ἑξαρσιν τῆς πολυτελείας τῶν χρωμάτων τῶν ἑλληνικῶν τοπίων· διότι ὅλα τὰ ἀντικείμενα φαίνονται ὠραιότατα, συνεπεία τῆς βαθύτητος τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ περιβάλλοντος. Ἐφ' ὅσον τὸ λαμπρὸν τοῦτο κυανοῦν στίλβει μεταξὺ τῶν στύλων ἑλληνικοῦ ναοῦ ἢ διὰ μέσου τῶν αἰωρουμένων κορυφῶν τῶν φοινίκων, αἰσθάνεται τις ἑαυτὸν μεταφερόμενον εἰς τὸν μαγευτικὸν τῆς Ἀνατολῆς κόσμον καὶ λησμονεῖ ὑπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτὴν τοῦ φωτὸς καὶ τὸν πλοῦτον τῶν χρωμάτων ὅτι ἡ χώρα αὕτη στερεῖται ἀκριβῶς ἐκείνου, ὅπερ ἐν τῇ νεφελώδει ἀτμοσφαίρᾳ τῆς Γερμανίας συντηρεῖ τὸ κυριώτερον αὐτῆς κόσμημα, τὴν πλουσίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ βλάστησιν (Νάουμαν Πάρτς).

Μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὁ Φίλιππον γράφων περὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῶν χρωμάτων τῆς Ἑλλάδος λέγει: «Ὑπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ ἡλίου τὰ χρώματα τῆς χώρας περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους λάμπουσι μετὰ τόσης μεγαλοπρεπείας, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ τὰ παραστήσω, ἰδίως κατὰ τὰς πρωϊνὰς καὶ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας, ἐνῶ κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ἡ ἀτμόσφαιρα θολοῦται ὑπὸ τῆς ἀχλὺς καὶ καθίσταται ἀδιαφανής. Ἰδίως περὶ τὴν ἑσπέραν πᾶσα γραμμὴ τῶν τοπίων φαίνεται ἐξ ἀπωτάτης ἀποστάσεως ἐν τοιαύτῃ ὀξύτητι, ὡς νὰ ἔχη κοπῇ διὰ μαχαίρας, καὶ πᾶσα ἀπόχρωσις ἢ παραλλαγή τοῦ ἐδάφους φαίνεται ὑπέρλαμπρος, εἶναι εἰκὼν ἀσυλλήπτου φανταστικότητος, ποικιλίας χρωματισμοῦ καὶ ὀξύτητος. Εἰς τοῦτο συντελεῖ ὅτι κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὸ παίγνιον τῶν χρωμάτων παραλλάσσει διαρκῶς».

Ἄλλ' ἐν Ἀττικῇ καὶ αὐταὶ αἱ φαλακραὶ πέτραι τῶν ἀφύτων ὀρέων περιβάλλονται διὰ χρωμάτων καταπληκτικῆς πολυτελείας. Τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος πεφημισμένην ὄψιν τοῦ Ὑμηττοῦ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὁ Βούρσιαν τάσσει μεταξὺ τῶν ὠραιωτέρων φυσικῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα δύναται τις νὰ ἴδῃ.

‘Ολόκληρα τὰ περὶ τὰς Ἀθήνας ὄρη, ὅταν ἀρχίζῃ νὰ δύῃ ὁ ἥλιος, περιβάλλονται δι’ ὠραιότητος ἐρυθρορροδίνου χρώματος, ὅπερ βαθμηδὸν μεταπίπτει διὰ ποικιλωτάτων ἀποχρώσεων εἰς τὸ βαθύτατον ἰώδες· μόνον ὁ τὸ θέαμα τοῦτο ἀπολαύσας ἐννοεῖ ἐντελῶς τὸ τοῦ Ὀβιδίου: περὶ τῶν πορφυροχρῶν κλιτύων τοῦ πάντοτε ἀνθηροῦ Ὑμηττοῦ.

Καλλιτεχνικὴ καὶ εὐπλαστος, πολυποίκιλος καὶ ἁρμονικὴ ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καὶ εἶναι πάντοτε καθ’ ὅλας αὐτῆς τὰς διευθύνσεις ἡ Ἀττική. Ἐκαστος λόφος τῆς ἀνοίγει περικαλλεῖς ὀρίζοντας· ἐκάστη πτυχὴ τοῦ ἀττικοῦ ἐδάφους ἀποκαλύπτει ποικίλας μαγευτικὰς εἰκόνας· ἕκαστον βῆμα ἐπ’ αὐτῆς φέρει εἰς νέα θελκτικὰ πανοράματα.

Πρὸς μεσημβρίαν βλέπομεν ὑπὸ μορφήν μεγαλοπρεποῦς ποταμοῦ μαρμαίρουσαν τὴν γλαυκὴν ταινίαν τοῦ Σαρωνικοῦ, πλαιοσιούσαν ὡς κρυστάλλινον ἐνετικὸν πλαίσιον τὰς ἀκτὰς τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ Πειραιῶς ἐντὸς δὲ τῶν κυανολεύκων τοῦ κόλπου κυμάτων φαίνονται κολυμβῶσαι ἡ Σαλαμὶς καὶ ἡ Αἴγινα, ἐνῶ περαιτέρω ἐκ τῶν γαλανῶν τοῦ πελάγους κυμάτων ἀναδύονται ἀμυδρῶς πολλαὶ ἄλλαι ποικίλαι τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος καὶ τὴν χροιάν περικαλλεῖς νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.

Εἰς τὸ βάθος ὑψοῦνται ἀποτόμως ὑπὲρ τὴν θάλασσαν κοσμοῦντα τὸν ὀρίζοντα τὰ κυανοβαφεῖ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου· κλείουσι καλλιτεχνικῶς εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἀπόστασιν τὸ διάστημα, καὶ ἀναπαύουσιν εὐαρέστως τοῦ θεατοῦ τὸ βλέμμα, ὅπως μὴ χάνηται βυθιζόμενον εἰς τὸ ἄπειρον.

Ὑπὸ τὰς καλλιτεχνικὰς κορυφογραμμὰς καὶ τὰς ἁρμονικὰς μορφὰς τῆς Πάρνηθος, τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ, ὑπὸ τὰς ποῦ μὲν δασοσκεπεῖς καὶ θαλεράς, ποῦ δὲ γυμνὰς καὶ ἰοχρόους κλιτύας τῶν ὠραίων τούτων ὁρέων, ὡς παρὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς πλαίσιον κολοσσιαίας περικαλλοῦς εἰκονογραφίας, φαίνονται διεσπαρμένα τὰ θαλερὰ τῆς Κηφισιάς, τοῦ Ἀμαρουσίου, τοῦ Χαλανδρίου, τῶν Ἀχαρνῶν καὶ ἄλλα χωρία· ὅπισθεν δὲ καὶ ὑπεράνω τῶν χαμηλῶν ὁροσειρῶν τοῦ Αἰγάλεω καὶ τοῦ Κορυδαλλοῦ ὀρθοῦται ὑπερήφανος φέρων τὴν χιονόλευκον χειμερινὴν αὐτοῦ περιβολὴν ὁ Κιθαιρῶν· στίλβει ζωηρῶς ὑπὸ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῆς φευγούσης αὐγῆς, ἀκτινοβολεῖ ροδοδάκτυλος καὶ κροκόπεπλος, ὡς ἡ Ἥως, ὑπὸ τὰς θωπείας τῶν πρώτων τοῦ ἡλίου ἀκτίνων.

Ἄλλὰ τὸ ἔμφυτον τῶν ἀττικῶν τοπίων γόητρον ἐξωραΐζουνσι μετ' ἀπεριγράπτου χάριτος οἱ ποικιλόχροες τῆς ἀτμοσφαίρας φωτισμοί, ἢ λαμπηδῶν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἢ φωταύγεια τῶν πολυχρῶν τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας δύσεων, καὶ μάλιστα ἡ γοητεύουσα τῶν ἀstroχιτώνων καὶ σεληνοφεγγῶν νυκτῶν καλλονή. Ὑπὸ τὴν χρυσαυγὴ ἡλιακὴν ἀκτινοβολίαν καὶ τὸ βαθυκύανον τοῦ βελουδίνου οὐρανοῦ χρῶμα, τὰ ἥρεμα τοῦ Σαρωνικοῦ νερὰ ποικίλλουσι καὶ χαράσσουσι, ὥς παμμέγιστον τοπογραφικὸν χάρτην ἀπειράριθμοι μικροὶ ρύακες, ποῦ μὲν γλαυκοὶ ἢ πράσινοι, ποῦ δὲ λευκοὶ ἢ κίτρινοι· ἀνέκουσιν εἰς ὅλας τὰ βαθμίδας τῆς θαλασσίας χρωστικῆς κλίμακος καὶ φέρουσιν ὅλους τοὺς τόνους αὐτῆς· παράλληλοι καὶ κάθετοι, εὐθύγραμμοι καὶ καμπύλοι, διαρκῶς μεταμορφούμενοι καὶ βαθμηδὸν μεταχρωματιζόμενοι προσδίδουσιν εἰς τὸ αἰώνιον τῆς θαλάσσης μεϊδιάμα τὴν καλλιτεχνικὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων τὸ θέλητρον.

Ὑπὸ τὸ νυκτερινὸν τῆς ἀνατελλούσης σελήνης φέγγος τὰ ἐλαφρὰ τοῦ Σαρωνικοῦ κύματα στίλβουσιν, ὥς ἀπέραντον μωσαϊκὸν ἐκ πολυχρῶν πολυτίμων λίθων· ἀπειράριθμοι σάπφειροι, σμάραγδοι, ἀμέθυστοι καὶ λαμπαδάμαντες ἀκτινοβολοῦσι, κυμαινόμενοι ἐπὶ τῆς ψηφιδωτῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης· ὁλόκληρος δὲ ὁ Σαρωνικὸς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου λαμβάνων βαθμηδὸν τὰς διαφόρους ἀποχρώσεις τῆς ἐρυθρᾶς κλίμακος παρουσιάζει ὅσιν φλεγομένης θαλάσσης, περιφλεγοῦς ὠκεανοῦ.

Καὶ ὅταν αἱ τελευταῖαι τοῦ φεύγοντος ἄστρου τῆς ἡμέρας ἀκτῖνες ἐκλείψωσι, καὶ ὅταν καὶ αὐτὸ τὸ ἀμυδρὸν τοῦ λυκόφωτος γλυκὺ φέγγος σβεσθῇ, ἢ ἄπειρος τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ φωταφία, ὅστις κατὰσπαρτος ἐξ ἀπείρων ἡλιακῶν κόσμων ἐκπέμπει ποικιλοχρῶους σπινθηρισμούς, μαγεύει τὸ ὅμμα· πρὸ τῆς θέας τοιοῦτου οὐρανοῦ, ὑπὸ τὰς ἀβρὰς θωπείας δροσερᾶς αὔρας ἢ τὴν εὐχάριστον θερμοκρασίαν ξηρᾶς καὶ νηνέμου ἀτμοσφαίρας, αἱ ἀττικαὶ νύκτες προσλαμβάνουσιν ἑκτακτον γοητείαν καὶ ἀπερίγραπτον μεγαλεῖον· τὸ μαγευτικὸν θέλητρον τῶν τοιούτων νυκτῶν, πανταχόθεν ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰσδύον, θέλγει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἥτις μεθύσκουσα ἐξ ἡδονῆς πτερυγίζει θριαμβευτικῶς πρὸς τὰ ἰδεώδη ὕψη καὶ φέρεται μετέωρος ἐν ἐνθουσιασμῷ πρὸς ἄλλους κόσμους ! Οὐδὲν μεγαλοπρεπέστερον μιᾶς θερινῆς ἀττικῆς νυκτός, ὅταν ὁ τοπικὸς ἄνεμος ἐλαφρὰ πνέων φέρῃ

βολσαμώδη αὔραν, οἱ δὲ ἀστέρες ἐκπέμπωσι φῶς, ὅπερ σπανίως φαίνεται εἰς ἄλλα κλίματα.

Καὶ ἡ τοιαύτη χώρα δικαίως ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἀκτινοβολοῦ παρθένου, τῆς προσωποποιούσης τὴν διαύγειαν τοῦ αἰθρίου ἀέρος, τῆς γλαυκώπιδος τοῦ Διὸς κόρης, τῆς θεᾶς τοῦ φωτός καὶ τῆς λάμψεως, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δρόσου, τῆς σκέψεως καὶ τῶν τεχνῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἄγραυλος καὶ Πάνδροσος Ἀθηνᾶ, ἥς τὸ ἀστραπηβόλον βλέμμα ὑπῆρξε τόσον ἐξαιρετικῶς εὐμενὲς καὶ τὸ φαιδρὸν μειδίαμα τόσον ἐκτάτως γλυκὺ πρὸς τὴν Ἀττικὴν, ἐγένετο τὸ εἶδωλον τῆς ἀθηναϊκῆς λατρείας, ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς δεσποζούσης ἐν Ἀττικῇ φυλῆς, συμβολίζουσα τὴν φύσιν, εἰκονίζουσα τὸ κλίμα καὶ παριστῶσα αὐτὸ τοῦτο τὸ δαιμόνιον καὶ τὴν δημιουργὸν δύναμιν τοῦ τόπου· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός, ἐν τῷ μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, χρυσῆς βροχῆς καὶ φωτεινῶν ἀκτίνων ἐξελθοῦσα σεμνὴ καὶ φωτοβόλος θεότης, ἡ ὑπενθυμίζουσα τὴν ἀναλαμπὴν καὶ τὸν κατοπτρισμὸν τῶν χρυσῶν τοῦ Σαρωνικοῦ κυμάτων Τριτογένεια, ἡ ἐν τῇ πυρακτούσῃ τῶν γλαυκῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἀκτινοβολίας ἐκδηλοῦσα τὴν τραχύτητα τοῦ θερινοῦ τῆς Ἀττικῆς καύσωνος καὶ τὴν φωτοβόλον λαμπρότητα τοῦ γλαυκοῦ τῆς Ἀττικῆς οὐρανοῦ, ἐπολιτογραφήθη ἐν Ἀττικῇ γενομένη Ἀθηναία ἢ Ἀθηνᾶ.

Ἦρκει νὰ στρέψωσι τὰ βλέμματα αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει παντοδυνάμου ἐγχωρίου θεότητος πρὸς τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς πατρίδος των, διὰ νὰ ἀνακαλύψωσιν εἰς τὰς ζωτικὰς δυνάμεις καὶ τὰ προτερήματα ταύτης τὰς ιδιότητας καὶ τὰς ἀρετὰς ἐκείνης ἥρκει νὰ ἀτενίσωσι τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν φύσιν τῆς ὁποίας ἀπέδιδον τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν τῆς φυλῆς των, διὰ νὰ αἰσθανθῶσι τὴν Παλλάδα πανταχοῦ παροῦσαν, ἐν τῇ λάμπει τοῦ φωτός, ἐν τῇ διαυγείᾳ τοῦ ἀέρος, ἐν τῇ στίλβῃ τοῦ γλαυκοῦ οὐρανοῦ, ἐν τῇ εὐκρινείᾳ καὶ τῇ λεπτότητι τῶν γραμμῶν τοῦ ὀρίζοντος, ἐν τῇ δροσερότητι καὶ τῇ καλλονῇ τῆς ὅλης φύσεως τῆς χώρας των.

«Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος», τ. Β'

Δημήτριος Αἰγινήτης

4. Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Α' — Τὰ δημόσια ἔργα

α') Ἡ περὶ τῶν δημοσίων ἔργων ἀντίληψις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Σήμερον ὁμιλοῦντες περὶ δημοσίων ἔργων πόλεως τινος ἀποβλέπομεν πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου ρυμοτομίαν, εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ὁδῶν, τὴν ὕδρευσιν, τὴν ἐγκατάστασιν δικτύου ὀχετῶν, τὸν φωτισμὸν κλπ. Τοιαύτη ἦτο περίπου ἡ ρωμαϊκὴ ἀντίληψις, μέχρι δέ τινος ἀκόμη καὶ ἡ τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ ἡ τῶν κλασσικῶν χρόνων, καθ' οὓς ἀπέβλεπον πρὸ παντὸς εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, ἰδίᾳ διὰ ναῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἀναθημάτων. Ἐντεῦθεν δύο τινά :

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἔσφερετο σχεδίου καὶ ρυμοτομίας· ὑπὲρ στρώσεως καὶ φωτισμοῦ τῶν ὁδῶν ἐλάχιστα ἐδαπάνᾳ· αὕτῃ ἡ ὕδρευσις ἦτο ἀνεπαρκής· πολλοὺς δ' αἰῶνας ἀπὸ τοῦ Περικλέους ἡ *cloaca maxima* ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Ρώμην προγόνων ἡμῶν. Ταῦτα ἐξηγοῦσιν ἐν μέρει τὰς φοβερὰς φθοράς, ἃς ἐπήνεγκον οἱ λοιμοὶ ἐπὶ πληθυσμοῦ ἄγοντος κατὰ τ' ἄλλα λίαν ὑγιεινὴν δίδαιναν.

Τοῦναντίον τὰ εἰς θρησκευτικοδιακοσμητικὰ μνημεῖα δαπανηθέντα — ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ σύνολον τῶν προσόδων — ὑπερῆκοντισαν πάσας τοιαύτης φύσεως νεωτέρας δαπάνας συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Γ' χάριν τῶν Παρισίων.

β') Ἡ πολιτικὴ τοῦ Περικλέους. Αἱ δαπάναι αὗται συνδυάζονται δικαίως πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Περικλέους, διότι καὶ ἡ πρωτοβουλία τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἀνήκει εἰς αὐτὸν καὶ ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐν τοῖς κυριωτέροις σημείοις εἰς αὐτὸν ὀφείλεται· ἀπὸ δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μέχρι τοῦ ρήτορος Λυκούργου, ἐξαιρέσει τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τοῦ Ἐρεχθείου, ὧν ἡ ἀνέγερσις ἀποτελεῖ ἄμεσον συνέχισιν τῆς πολιτικῆς του, ὀλίγα μεγάλα ἔργα συνετελέσθησαν.

Αἱ σποραδικαὶ καὶ τμηματικαὶ πληροφορίες, ἃς δίδουσιν αἱ ἐπιγραφαί, δὲν ἐπιτρέπουσι ν' ἀποφανθῶμεν μετ' ἀσφαλείας περὶ

τοῦ συνόλου τῶν ὑπὸ τοῦ Περικλέους δαπανηθέντων. Ταῦτα ὑπολογίζονται κοινῶς μεταξύ 6—8 χιλιάδων ταλάντων.

Ἄλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν τὸν πρῶτον ἀριθμὸν, πάλιν εὕρισκόμεθα πρὸ δαπάνης, ἣτις ἰσοδυναμεῖ πρὸς 200 - 300 ἑκατομύρια προπολεμικῶν δραχμῶν καὶ ἣτις φαίνεται ἔτι μᾶλλον ὑπέρογκος, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι τὰ τακτικά ἐνιαύσια ἔσοδα τῶν Ἀθηναίων πρὸ τῆς αὐξήσεως τοῦ φόρου τῶν συμμάχων περιστρέφοντο περὶ τὰ χίλια τάλαντα.

γ') Κρίσεις περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Περικλέους. Τοιαῦτα δαπάναι, μὴ ἀμέσως παραγωγικά καὶ ὑπερβαίνουσαι τὸ ἑξαπλάσιον τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ, μόνον ἐν ἀπολύτῳ μοναρχίᾳ θὰ ἠδύναντο νὰ πραγματοποιῶνται ἄνευ ἀντιδράσεως. Ὡντως δ' ἀπετέλεσαν τὸ ἔδαφος, ὅπερ οἱ διαδεχθέντες τὸν Κίμωνα ὀλιγαρχικοὶ ἐξέλεξαν, ὅπως πολεμήσωσι τὸν Περικλέα. Περιττὸν νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα τὰς περιπετείας πάλης βιαιοτάτης, ἥς θύματα ἔπεσαν καὶ τινες τῶν περὶ τὸν Περικλέα νικητῶν καὶ ἥς αἱ λεπτομέρειαι εὗρηνται ἐν πάσῃ, ὅπωςδήποτε πλήρει, ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ἀπὸ δημοσιονομικῆς ἀπόψεως δύο τινὰ κυρίως προσάπτονται εἰς τὸν Περικλέα: α) ὅτι χρήματα καταβαλλόμενα ὑπὸ τῶν συμμάχων πρὸς ἐθνικοὺς ἀγῶνας κατηνάλισκεν εἰς δαπάνας πολυτελείας καὶ εἰς τὸ καλλωπίζειν τὸ Ἄστυ «ὥσπερ ἀλαζόνα γυναῖκα», β) ὅτι ὑπῆρξεν εἰσηγητὴς τοῦ πολιτειακοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐπιχειρῶν ἔργα οὐχὶ διότι ἔκρινε ταῦτα χρήσιμα, ἀλλ' ὅπως παράσχη ἔργασίαν εἰς πολίτας, ὧν ἄλλοι μὲν ἐγκατέλειπον τοὺς ἀγρούς, ἄλλοι δὲ κακῶς ἐθισθέντες ἔπαυσαν ὄντες «σώφρονες καὶ αὐτουργοὶ» καὶ ἠξίωσαν τοῦ λοιποῦ νὰ ζῶσιν εἰς βάρος τῆς πολιτείας.

Ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ δευτέρου τούτου σημείου παρατηροῦμεν ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐκ τῶν ἀγρῶν μετανάστευσιν, ὅτι αὕτη ὠφείλετο ἐν μέρει τούλάχιστον εἰς ἄλλους, γενικωτέρους, πλουτολογικοὺς λόγους, ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει θήτας, τοὺς προλεταρίους τοῦ ἔαίῳνος, ὅτι ἡ περὶ συντηρήσασθαι τὴν μέριμνα ἐπεβάλλετο, διότι ἡ τάξις αὕτη εἶχεν ἀπὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι μάχης ἐπιδοθῇ εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἐτρέφετο ἀπὸ τῶν πολέμων· ὅθεν κλειομένης ὀριστικῆς εἰρήνης τῇ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξεύρη μόνη καὶ ἀμέσως τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἀφ' ἑτέρου, ἂν ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μάχοι μετεβλήθησαν εἰς ὄχλον πολυπράγμονα καὶ ἀργόν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὰς μισθοφορίας καὶ τὰς διανομὰς, αἵτινες εἶθισαν αὐτοὺς νὰ ζῶσιν ἐν ἀργίᾳ· τὰ δημόσια ἔργα τὸνναντίον ἔτρεπον τὸν λαὸν πρὸς τὴν ἐργασίαν, καθιστῶντα μάλιστα αὐτὸν εἰδικὸν εἰς τέχνας, αἵτινες ἡδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι βραδύτερον. Τὸ μόνον, λοιπόν, ὑπολειπόμενον ἐκ τῆς δευτέρας κατηγορίας εἶναι ὅτι ἡ ἐγκαινισθεῖσα πολιτικὴ ἐξωκείωσε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τὴν ἀντιληψιν ὅτι ἡ πολιτεία ὠφείλε νὰ μὴ ἀφήσῃ αὐτοὺς νὰ λιμώττωσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται χρονολογουμένη ἀπὸ ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, οὕσα δὲ συμφυῆς πρὸς τὴν κρατοῦσαν δόξαν περὶ τῶν καθηκόντων τῆς πολιτείας, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντιστάθμισμα τῶν ὑπερόγκων ταύτης δικαιωμάτων.

Ἡ πρώτη κατηγορία εἶναι σοβαρώτερα· παρ' ὅσα ἔλεγεν ὁ Περικλῆς ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐξασφαλίζοντες τοὺς συμμάχους ἀπὸ τῶν κινδύνων, δι' οὓς οὗτοι κατέβαλλον τοὺς φόρους, εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτωσι τὰ καταβαλλόμενα χρήματα κατὰ τὸ δοκοῦν, παραμένει ἀληθές ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν χρημάτων διάθεσις καθιστῶσα ἀπτότερον τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ σύμμαχοι εἶχον κατ' οὐσίαν μετατραπῇ εἰς ὑποτελεῖς, ἐψύχρανε τούτους καὶ ὑπῆρξεν ἐν τῶν αἰτίων τῆς ἐξεγέρσεως αὐτῶν. Προσθετέον δ' ὅμως, ὅτι μικρὰ σχετικῶς ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ· πολλῶ μᾶλλον πιεστικὴ ἐφάνη εἰς τοὺς συμμάχους ἡ ὑποχρέωσις νὰ δικάζωνται ἐν Ἀθήναις, καὶ ἰδίᾳ ἡ αὐξησης τῆς φορολογίας ἐπὶ Κλέωνος· ὁρθῶς δ' ὁ Στήβενσον παρατηρεῖ ὅτι ὁ Περικλῆς ἐξηγόρασε τὴν πρὸς τὰ δημόσια ἔργα ἄκραν αὐτοῦ ἐλευθερίότητα διὰ τῆς συνέσεως, ἥτις ἐκράτησεν ἐν τῇ λοιπῇ αὐτοῦ διοικήσει καὶ ἥτις τῷ ἐπέτρεψε, καίτοι ἀνεσχημάτισε τὸν θησαυρόν, νὰ μὴ προβῇ εἰς αὐξήσεις τοῦ φόρου, πιθανῶς δὲ καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τοῦτον.

Ἀλλὰ τέλος καὶ ἂν δεχθῇ τις ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων τοῦ Περικλέους ἐπῆλθε πολιτικὴ τις ζημία, πάντως αὕτη δὲν ἰσοφαρίζει τὴν ὠφέλειαν, ἥτις προέκυψε κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, αἰῶνας δ' ὕστερον ὑπὲρ πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἐκ μνημείων, ἅτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ Παλλάδιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Περικλῆς ἀνεδείχθη καλὸς προφήτης, ὅτε ἔλεγεν ὅτι « δόξα αἰδῖος » θὰ προκύψῃ ἐκ τῶν οἰκοδομημάτων διὰ τὴν πόλιν.

Πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν μνημείων ἐπήγασαν ἀμεσώ-

τερα ωφελήματα. Πολύ ταχέως ή επίσκεψις τῶν Ἀθηνῶν ἐθεωρήθη ὡς ἀπαραίτητος εἰς πάντα μεμορφωμένον Ἑλληνα, ἐκ δὲ τῆς συρροῆς τόσων ξένων ἐν τῷ Ἀστει ἐπορίζοντο πλεῖστα κέρδη καὶ δημόσιον καὶ ἰδιώται.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν περὶ τὰ δημόσια ἔργα διχογνωμίαν, κλίνομεν μᾶλλον πρὸς τὸ μέρος τοῦ Περικλέους. Ταύτην δὲ τὴν γνώμην ἔχομεν καὶ δι' ἄλλον λόγον: Φρονούμεν πράγματι ὅτι, ὅπως κρίνῃ τις περὶ ὠρισμένης πολιτικῆς, πρέπει πρῶτον νὰ ἐξετάσῃ ταύτην μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Τούτου τεθέντος εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι, ὁσάκις ή ἰδέα τῆς πολιτείας συγχέεται πρὸς τὴν τῆς πόλεως (τοῦτο δὲ συνέβη οὐ μόνον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τὴν Ἀναγέννησιν), ή τοπικιστική χροιά, ἣν λαμβάνει ὁ πατριωτισμός, προσδίδει εἰς τὰς δαπάνας τὰς τεινούσας πρὸς καλλωπισμὸν καὶ ἀνάδειξιν τῆς πόλεως χαρακτῆρα πατριωτικοῦ καθήκοντος, ὃν δὲν ἔχουσι σήμερον αὐται.

Διὰ τὸν Ἀθηναῖον, ὅπως μετέπειτα διὰ τὸν Φλωρεντῖνον καὶ τὸν Βενετόν, τὸ νὰ εἶναι ή πόλις του «καλή καὶ μεγάλη» ἦτο ζήτημα ἐθνικῆς φιλοτιμίας· ὁ δὲ θρησκευτικὸς χαρακτήρ, ὃν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ οἰκοδομαί, συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ χαλαρῶνται καὶ αἱ ἀντιρρήσεις τῶν συντηρητικωτέρων.

Β' — Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου

α') Ἐξέλιξις τῶν λαυρεωτικῶν προσόδων. Εἵπομεν ἀνωτέρω ὅτι πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, μόναι δύο ἄλλαι Ἑλληνίδες πόλεις ἐκαρπώθησαν σπουδαῖα ἔσοδα ἐκ τοῦ ὑπεδάφους αὐτῶν, ή Σίφνος δηλαδή καὶ ή Θάσος, καὶ ὅτι δι' ἀμφοτέρας ή πηγὴ αὐτῇ πλούτου ὑπῆρξε παροδική. Τούναντίον κατὰ τοὺς ἀπασχολοῦντας ἡμᾶς Ε' καὶ Δ' αἰῶνας τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου διεδραμάτισαν μονιμώτερόν πως παράγοντα τῆς ἀθηναϊκῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τούτου ή σημασία ὑπέστη πολλὰς διακυμάνσεις.

Ὡς γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, τὸ Λαύριον ἔλαβε σπουδαιότητα μόνον ἀπὸ τοῦ 483, δηλαδή ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως πλουσιωτάτων μεταλλείων ἐν Μαρωνείᾳ. Ἡ περινοία τοῦ Θεμιστοκλέους, πείσαντος

τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ διανέμονται αἱ πρόσοδοι μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ διατίθενται ὑπὲρ τοῦ στόλου, συνετέλεσεν ὥστε ἡ ἀνακάλυψις αὕτη νὰ ἔχη μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αἱ πρῶται μετὰ τὸ 483 ἀποδόσεις, ἀναμφισβήτητως μεγάλαι, δὲν εἶναι γνωσταὶ μετ' ἀκριβείας.

Ὑπελογίσθη ὅτι τὸ δημόσιον ἐκαρποῦτο 100 ἕως 50 τάλαντα κατ' ἔτος· πιθανὸν τὸ ἔσοδον νὰ διεκυμάνθη μεταξὺ τῶν δύο τούτων ποσῶν μὲ τάσιν πρὸς ἐλάττωσιν. Μετὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος παρετηρήθη πράγματι χαλάρωσις τῆς παραγωγῆς· ἀλλ' αὕτη φαίνεται τι μικρὸν ἀπέναντι τῆς συμφορᾶς, ἥτις παρ' ἀπάσας τὰς ὀχυρώσεις ἐν Σουνίῳ, Θορικῷ καὶ Ἀναφλύστῳ προέκυψεν ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἀργυρείων ἐγένετο διὰ κατωτέρου ποιοῦ ἀνδραπόδων, ἅτινα ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις δούλους ἔπασχον πολλὰ· διὰ τοῦτο δέ, εὐθύς ὡς ἐγκατέστη ὁ ἐχθρὸς ἐν Δεκελείᾳ, κατέφυγον ἰλαδὸν πρὸς τοὺς συμμάχους· ἡ δ' ἀπορία ἀργύρου, εἰς ἣν περιῆλθον οἱ Ἀθηναῖοι, δύναται νὰ κριθῇ ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ μὲν τὸ 407 ἔκοψαν χρυσᾶ, κατὰ δὲ τὸ 406 ὑπόχαλκα νομίσματα.

Ὁ μαρασμὸς οὗτος παρετάθη πέρα τῶν προκαλεσάντων αὐτὸν αἰτίων· ὅτε δὲ τὸ 355 ὁ Ξενοφῶν προσεπάθει ἐν εἰδικῇ συγγραφῇ νὰ ἐξεύρῃ νέας διὰ τὴν πατρίδα του προσόδους, ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐστράφη πρὸς τὸν «θησαυρὸν χθονός», ὃν εἶχεν ὑμνήσει ὁ Αἰσχύλος, καὶ ἐκ τούτου κυρίως ἤλπισε τὴν ἀποκατάστασιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς πατρίδος. Ὡς ἀναπτύσσεται ἐν ἐπιμέτρῳ Γ', ἐν ᾧ τὰ ἐν τοῖς «Πόροις» προτεινόμενα ἐκτίθενται καὶ συζητοῦνται ἐν πλάτει, αἱ ἐλπίδες αὗται ἦσαν ὑπερβολικαί, ἀλλὰ δὲν ἐστεροῦντο παντελῶς βάσεως. Πράγματι τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου, ἃν δὲν ἦσαν ἀνεξάντλητα, ὡς ἐφρόνει ὁ Ξενοφῶν, ἦσαν ὁμῶς ἐπιδεκτικὰ πλουσίας ἀποδόσεως· ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι ἡ μετ' ὀλίγον ἐκδηλωθεῖσα ἀναβίωσις τῆς παραγωγῆς, ἡ πιστοποιουμένη ὑπὸ τῶν πολυαρίθμων «μεταλλικῶν λόγων» τῶν ἐτῶν 345 - 323 καὶ τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν σχηματισθειῶν μεγάλων περιουσιῶν ὑπ' ἀνδρῶν συνδεομένων πρὸς τὸ Λαύριον· ὁ Ἀρναγίον ὑποθέτει μάλιστα ὅτι ἡ ἐπὶ Λυκούργου αὔξησις τῶν δημοσίων προσόδων εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεθοδικωτέρας ταύτης τοῦ Λαυρίου ἐκμεταλλεύσεως.

β') Βεβαίωσις τῆς ἐκ τοῦ Λαυρίου προσόδου. Ὁ Μπέκκ, καὶ μετ' αὐτὸν πολλοὶ συγγραφεῖς, βασιζόμενοι εἰς χωρίον τι περισωθὲν ὑπὸ τοῦ Σουίδα, εἰκάζουσιν ὅτι, ὅπως βραδύτερον ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις τὸ κράτος εἰσέπραττεν ὠρισμένον ποσὸν τοῦ ἐξαγομένου μετάλλου.

Ὁ Ἀρναγίον ὁμῶς δὲν παραδέχεται τὴν γνώμην ταύτην, διότι α') πάντα τὰ ἄλλα κείμενα δεικνύουσιν ὅτι ἐγίνετο ἐκχώρησις ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος, β') ἡ θεωρία αὕτη ὑποθέτει ἔλεγχον τῆς παραγωγῆς, ἀρχὴ δὲ παραπλησία πρὸς τοὺς Ρωμαίους procuratores τῶν μεταλλείων δὲν ἀπαντᾷ ἐν Ἀθήναις, γ') τὸ ποσοστὸν $1/24$, καθ' ἑαυτὸ πολὺ εὐτελές, δὲν ἀνταποκρίνεται καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ Λαυρίου· πράγματι ἐπὶ τῇ βάσει τούτου, ὅπως εἰσπραχθῶσιν 100 τάλαντα ἐντὸς ἔτους, θὰ ἀπητεῖτο παραγωγή 2.400 ταλάντων, ἥτοι 62.000 χιλιογράμμων ἀργύρου. Τὴν ἐπιχειρηματολογίαν ταύτην ὁ αἰμνηστος Ν. Γ. Πολίτης ἐνίσχυσε μεγάλως παρατηρήσας: «Ὅτι ὁ μισθωτὴς ἐτέλει τὴν εἰκοστὴν τετάρτην, ὡς παραδέχεται ὁ Γίλμπερτ, μοὶ φαίνεται ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐμισθοῦντο τὰ μέταλλα ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, οἱ πωληταὶ ἐπώλουν τὰ μέταλλα μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ἐνώπιον τῆς βουλῆς καὶ κατεκυροῦντο, ὡς εἰκός, εἰς τὸν πλειοδοτήσαντα.

Ὅθεν δὲν ἦτο δυνατός ὁ ὀρισμὸς ἐκ τῶν προτέρων τοῦ αὐτοῦ τιμήματος, τῆς εἰκοστῆς τετάρτης, ὡς κανονικοῦ μισθώματος, διότι τοῦτο ἀναγκαίως ἦτο διάφορον κατὰ λόγον τοῦ εἰς ἄργυρον πλούτου τοῦ μισθουμένου χωρίου. Ἀλλὰ τὸ τέλος ἐτάσσετο εἰς τὰς καινοτομίας ὧν ἄδηλος ἐκ τῶν προτέρων ἡ παραγωγή, σαφῶς δέ, νομίζω, δηλοῦται τὸ πρᾶγμα παρὰ Σουίδα· αὗται δ' αἱ καινοτομίαι εἶναι πιθανῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λεγόμενα συγκεχωρημένα μέταλλα».

Ὁ Μπόσφορντ διατυποῖ γνώμην, ἥτις συμβιβάζει τὰς δύο θεωρίας, καθ' ὅσον δέχεται ὅτι οἱ μισθωταὶ ἐκτὸς καθωρισμένου ἐνισυίας ποσοῦ κατέβαλλον καὶ φόρον κυμαινόμενον ἀναλόγως τῆς παραγωγῆς. Τὸ πρᾶγμα θεωρητικῶς δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ προκειμένου περὶ Ἀττικῆς ἡ θεωρία χρήζει κρεισσόνων ἀποδείξεων. Δυνατὸν πρὸς τούτοις τὸ χωρίον τοῦ Σουίδα νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἄλλως. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Μπέκκ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον ὀλίγα ἀληθῶς μεταλλεῖα ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτας, διὰ ταῦτα δ' ἐνδε-

χόμενον νὰ ἐκράτει φορολογίαν ἐπὶ τοῦ παραγομένου μεταλλεύματος, ὁπότε καὶ δυνατόν αὕτη ν' ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσοστὸν, περὶ οὗ ὁμιλεῖ ὁ ἡμέτερος λεξικογράφος, ἥτοι εἰς τι πλέον τῶν 4 %.

γ') Ἡ κεφαλαιώδης σημασία τοῦ μεταλλικοῦ παραγόντος. Ὑπεμνήσθη ἄνωτέρω ὅτι χάρις εἰς τὰ μεταλλεῖα τῆς Μαρωνείας οἱ Ἀθηναῖοι ἠδυνήθησαν νὰ ναυπηγήσωσι τὸν στόλον, ὅστις ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἐν Σαλαμῖνι, καὶ ὑπεδείχθη ὅτι ἡ περὶ τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ Δ' αἰῶνος δημοσιονομικὴ αὐτῶν ἀνάρρωσις ἀποδίδεται ὑπὸ τινων ἐν μέρει εἰς ἀναβίωσιν τῆς λαυρεωτικῆς βιομηχανίας, κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Ξενοφῶντος, περὶ ὧν ἐπίσης ὠμιλήσαμεν. Δυστυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας, πρὶν ἢ τὰ σχέδια τῶν «Πόρων» ἐφαρμοσθῶσιν ἐν Ἀττικῇ, ἐπραγματοποιεῖ ταῦτα ἐπὶ ἄλλου ἐδάφους οὐχὶ βραδέως καὶ μερικῶς, ἀλλ' ἀμέσως καὶ εἰς εὐρείαν κλίμακα ὁ μέγας αὐτῶν ἀντίπαλος.

Ἡ Μακεδονία ἀνέκαθεν εἶχε μεταλλεῖα. Ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Ἀλέξανδρος Α' (498—458 π.Χ.) φέρεται ὡς ἀπολαμβάνων ἐκ τῶν περὶ τὴν Πρασιάδα μεταλλείων ἐν τάλαντον ἀργύρου καθ' ἡμέραν. Ἡ δὲ φήμη τῶν πλουσίων χρυσορυχείων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας παρέσυρε κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα δεκακισχιλίους Ἀθηναίους εἰς περιπετείας, ὧν εἶναι γνωστὸν τὸ οἰκτρὸν τέλος. Τοῦτο δ' ὅμως δὲν ἠμποδίσεν τὸν Φίλιππον, εἴτε ἰδίᾳ πρωτοβουλίᾳ εἴτε κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἀναδιοργανώσαντος τὰ οἰκονομικὰ τῆς Μακεδονίας Ἀθηναίου Καλλιστράτου, νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν τοιαύτην πολιτικὴν καὶ νὰ πορισθῇ ἐξ αὐτῆς τὰ διὰ τὰ μεγαλεπήβολα αὐτοῦ σχέδια ἀναγκαῖα μέσα. Ἰδοὺ πῶς συνοψίζει τὰ πράγματα ὁ Διόδωρος: «Παρελθὼν ἐπὶ πόλιν Κρηνίδας, ταύτην μὲν ἐπαυξήσας οἰκητόρων πλήθει μετωνόμασε Φιλίππους, τὰ δὲ κατὰ τὴν πόλιν χρύσεια μέταλλα παντελῶς ὄντα λιτὰ καὶ ἄδοξα ταῖς κατασκευαῖς ἐπὶ τοσοῦτον ἡύξησεν, ὥστε δύνασθαι φέρειν αὐτῷ πρόσδοτον πλεῖον ἢ τάλαντων χιλίων. Ἐκ δὲ τούτων ταχὺ σωρεύσας πλοῦτον αἰεὶ μᾶλλον διὰ τὴν εὐπορίαν τῶν χρημάτων εἰς ὑπεροχὴν μεγάλην ἤγαγε τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν· νόμισμα γὰρ χρυσοῦν κόψας, τὸ προσαγορευθὲν ἀπ' ἐκείνου Φιλίππειον, μισθοφόρων τε δύναμιν ἀξιόλογον συνεστήσατο καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλοὺς διὰ τούτου προετρέψατο προδότας γενέσθαι τῶν πατρίων».

Οὕτω, ἐνῶ τὰ λαυρεωτικά μεταλλεῖα τοσοῦτον συνετέλεσαν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, τὰ Μακεδονικά καθίστανται εἰς τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς ὀριστικῆς αὐτῆς καταρρέουσας. Ἐξ ἴσου ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἤσκησεν ὁ ἐκ τῶν μετάλλων πλοῦτος καὶ ἐν τῷ μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἀγῶνι. Κατὰ νεώτερον ἱστορικόν, τὸν Οὕρλιχ Κάροτεντ, ἡ φοινικικὴ μεγάλοπολις ἦντλει τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν προσόδων αὐτῆς ἐκ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ μεταλλείων καὶ δι' αὐτῶν κυρίως ἠδυνήθη νὰ διεξαγάγῃ τὸν Β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον· διὸ καί, μόλις ὁ Σκιπίων κατέκτησε τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, ἡ πολιτικὴ τῶν Βαρκιδῶν κατεδικάσθη εἰς ἀποτυχίαν.

Ἡ ἐξαιρετικὴ σημασία, ἣν οὕτως ἀναφαίνεται ἔχων ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ μεταλλειακὸς παράγων, ἐξηγεῖται εὐκόλως, ἂν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ κινητὸς πλοῦτος ἦτο τότε σπάνιος καί, ἔλλειπόντων ἐν ὥρᾳ εἰρήνης τῶν ἀμέσων φόρων, ἡ φορολογία ἑτεροσκελῆς. Ὅθεν τὰ μεταλλεῖα καὶ οἱ ἐκ τῶν κατακτηθέντων λαῶν φόροι ἐτύγχανον αἱ μόναι πηγαὶ ἀφθόνων τακτικῶν ἐσόδων· συνάμα δὲ ἦσαν καὶ τὰ μόναι μέσα πρὸς κάλυψιν μεγάλων ἐκτάκτων δαπανῶν, ἀφ' οὗ ἔλλειπόντων τῶν δημοσίων δανείων αὗται δὲν ἠδύναντο νὰ καλυφθῶσιν ἢ διὰ θησαυροῦ, ὅστις πάλιν δὲν ἠδύνατο νὰ καταρτισθῇ εἰμὴ διὰ μιᾶς τῶν δύο ἐκείνων προσόδων.

Πρὸς τούτοις, εἰδικῶς διὰ τὰς Ἀθήνας, πρέπει νὰ μὴ λησμονηθῇ καὶ ἕτερον τι : Ἡ πόλις τῆς Παλλάδος ἐπεδείκνυε διὰ ποικίλους λόγους τὴν διεθνή ἐπικράτησιν τοῦ ἰδίου αὐτῆς νομίσματος· προφανῶς δ' ἡ τοιαύτη πολιτικὴ διηκυκλύνετο μεγάλως, ἐφ' ὅσον ἠδύνατο νὰ ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτῆς ἐδάφους τὰ πρὸς κοπήν ἀφθόνων γλαυκῶν ἀναγκαῖα μέταλλα.

« Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Δημοσίας Οἰκονομίας »

Ἀνδρέας Μ. Ἀνδρεάδης

5. Η ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΗΘΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ

Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτονόμου ἠθικῆς συνειδήσεως διίστανται αἱ γνώμαι. Κατὰ τινες ὑπάρχει αὕτη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκ τῶν προτέρων, εἶναι ἐμφυτος. Κατ' ἄλλους εἶναι τῆς ἐμπειρίας μόνης προϊόν. Ἡ πρώτη ὀνομάζεται ὀρθολογικὴ θεωρία (rationalismus)

καὶ προτεροδοξία (apriorismus) καὶ τοῦ ἐμφύτου θεωρία (nativismus) καὶ τῆς διαισθήσεως ἢ τῆς ἀμέσου ἐποπτείας (intuitionismus) ἢ δὲ ἄλλη καλεῖται ἐμπειρική θεωρία (empirismus), ἔτι δὲ τῆς ἀνελιξεως (evolutionismus), ἐπεὶ διὰ πρεσβεύει ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι ἀναπτύσσονται κατὰ μικρόν.

Κατὰ τὴν ὀρθολογικὴν θεωρίαν ἡ ἠθικὴ συνείδησις εἶναι στοιχεῖον ἀρχέγονον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. "Ἐκαστος ἔχει ἀρχῆθεν ἐσωτερικὴν τινα αἴσθησιν ἀνάλογον πρὸς τὰς ἄλλας αἰσθήσεις, δι' ἧς ἀμέσως ἀντιλαμβάνεται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ ἐμπειρία οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα συντελεῖ· ὁ λόγος γίνεται πηγὴ τῆς ἠθικῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἠθικῶν κρίσεων καὶ οὕτως ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἀνθρώπον τὸ καθήκον. Ἐκφέρει δὲ ὁ λόγος τὰς ἠθικὰς ταύτας κρίσεις μετ' ἀπολύτου κύρους, διὸ ἡ θεωρία αὕτη ἐκλήθη καὶ ἀπολυτοδοξία (absolutismus).

"Ὅλως τὰ ἐναντία διδάσκει ἡ ἐμπειρική θεωρία, ἥτις ἀμφισβητεῖ τὴν ὑπαρξιν ἐμφύτων ἠθικῶν ἀρχῶν. Ἡθικὴ συνείδησις δὲν ὑφίσταται ἐξ ὑπαρχῆς, ἀλλὰ γίνεται προῖον τῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἐν τῷ βίῳ ἐξέτασις ἠθικῶν πράξεων καθιστᾷ ἡμᾶς ἱκανοὺς νὰ ἐκφέρωμεν ἠθικὰς κρίσεις καὶ δι' ἀφαιρέσεως ἔπειτα νὰ ὑποτυπώμεν ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ κανόνας.

Οὕτως ἔχουσι τὰ κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ὀρθολογικῆς καὶ ἐμπειρικῆς σχολῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ μεσεύουσα γνώμη εἶναι ἡ ὀρθότερα. "Ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἔμφυτοι ἠθικαὶ ἔννοιαι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀποτετελεσμένοι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὥς διδάσκουσιν οἱ ἄκροι ὀρθολογικοί, ἐλέγχει ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν πραγμάτων. Ἐὰν ὑπῆρχε σύμφυτος ἠθικὴ συνείδησις, πάντες ἐπὶ ἠθικῶν ζητημάτων κατὰ τὸν αὐτὸν θὰ ἔκρινον τρόπον. Καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν λαῶν ἐκάστων δὲν θὰ εὐρίσκομεν διαφορὰν ἀντιλήψεως προκειμένου περὶ ἠθικῶν ἐννοιῶν καὶ ἀρχῶν. Ἄλλ' ἡ πείρα μαρτυρεῖ τὸ ἐναντίον. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἠθικῶν ἐννοιῶν εἶναι περιφανής. Ἀλλας περὶ ἠθικῆς γνώμας ἔχουσιν οἱ κατὰ φύσιν ζῶντες λαοί, ἀλλας δὲ οἱ προαγόμενοι εἰς τὸν πολιτισμόν. Διδάσκουσιν οὐ μόνον ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Ρώμη, ἀλλὰ καὶ οἱ μέσοι αἰῶνες καὶ οἱ νεώτεροι χρόνοι. Τὸ τοῦ Θουκυδίδου περὶ τῆς ληστείας λεγόμενον: «δηλοῦσι δὲ τῶν τε ἡπειρωτῶν τινες ἔτι καὶ νῦν, οἷς κόσμος καλῶς τοῦτο δρᾶν, καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ποιητῶν, τὰς πύστεις τῶν καταπλεόντων πανταχοῦ ὁμοίως

ἐρωτῶντες εἰ λησταί εἰσιν, ὥς οὔτε ὧν πυνθάνονται ἀπαξιούντων τὸ ἔργον, οἷς τ' ἐπιμελὲς εἶη εἰδέναι οὐκ ὀνειδιζόντων» καὶ ἄλλα πολλὰ μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Καὶ νῦν δ' ἔτι πολλοὶ λαοὶ τὴν ληστείαν καὶ τὸν φόνον θεωροῦσιν ὡς πράξεις φερούσας τιμὴν καὶ δόξαν. Ἄλλοι πάλιν τὴν ἐκδίκησιν, καὶ ἐν τῇ ἀγριωτάτῃ μορφῇ, θεωροῦσιν ὡς ἱερὸν καθήκον καὶ μεγίστην ἀρετὴν. Ἐπειτα οἱ καννίβαλοι τρώγουσι σάρκας ἀνθρώπων, ἐνῶ θεωροῦσιν ἀσέβειαν τὸ πατεῖν εἰς ἔδαφος ἀφιερωμένον εἰς θεούς!

Ἄλλὰ δὲν εἶναι πάλιν ὀρθὸν νὰ μὴ δεχώμεθα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει στοιχεῖόν τι ἐκ τῶν προτέρων ὑπάρχον, ἐξ οὗ ἡ ἠθικότης ἀναπτύσσεται. Ἐὰν μὴ ὑπάρχωσιν ἠθικαὶ ἔννοιαι ἀποτετελεσμένοι, ὑπάρχει ὅμως προδιάθεσις τις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐξ ἧς ἐκφύεται ἡ ἀρετὴ ἢ τρέφεται ἡ κακία.

Καὶ λέγομεν προδιάθεσιν ὅ,τι πάλαι οἱ Ἕλληνες εἶπον «φύσιν», ὅ,τι δηλαδὴ ἀρχῆθεν ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν μὲν ἡ προδιάθεσις αὕτη ἔχῃ ὑπερβατικὴν ἢ ἐμπειρικὴν τὴν ἀρχήν, εἶναι ζήτημα, πάντως ὅμως ἰσχύει καὶ ἐν αὐτῇ τῆς κληρονομικότητος ὁ νόμος. Γνωριμώτατον εἶναι ὅτι ἡ ψυχὴ συνδέεται πρὸς τὸ σῶμα καὶ αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι, αἱ τε διανοητικαὶ καὶ αἱ ἠθικαί, εἶναι ἐξηρητημένοι ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, πρῶτιστα μὲν ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ δὴ τοῦ ἐγκεφάλου, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῆς ἰδιαζούσης κατασκευῆς καὶ λειτουργίας, τῆς ἰδιοσυστασίας καὶ ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ, αἵτινες οὐχὶ ὀλίγην ἀσκοῦσιν ἐπὶ τὸν ψυχικὸν βίον ροπήν. Ἡ δύναμις τῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς μνήμης καὶ τῆς κρίσεως, τὸ εὐόρητον καὶ ἡ δυστροπία τοῦ χαρὰ κτῆρος καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀπὸ τῆς κληρονομικότητος ἔχουσι τὴν ἀρχήν. Αὕτη ἡ προδιάθεσις γίνεται ἀφετηρία τῶν ὁρμῶν καὶ τῶν συναισθημάτων, ἅτινα μετὰ τῆς γνώσεως συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνελίξιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι, ὅπως πᾶσα προδιάθεσις, εἶναι καὶ ἡ ἠθικὴ παρ' ἄλλοις τῶν ἀνθρώπων ἄλλη, ἰσχυροτέρα δὴλον ὅτι ἡ ἀσθενεστέρα.

Ἄλλὰ ἡ ἠθικότης δὲν εἶναι μόνης τῆς κληρονομικότητος προϊόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ, ἥτις ἀσκεῖται ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας.

Οὐχὶ ἐλαχίστη εἶναι ἡ ἐπὶ τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν

τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτειν ροπή τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ πολιτεία, ὁ οἶκος, τὸ σχολεῖον, ἡ κοινωνία καθόλου εἶναι ἡ διανοητική καὶ ἠθική ἀτμόσφαιρα, ἐν ἣ ἕκαστος ζῇ δι' ὅλου τοῦ βίου. Ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τούτου διὰ μιμήσεως μάλιστα καὶ ὑποβολῆς ἀρύεται ὁ ἄνθρωπος τὸ πλεῖστον τῶν γνώσεων, τὴν γλῶσσαν δηλαδὴ καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην καὶ τὰς θρησκευτικὰς καὶ τὰς πόλιτικὰς ἰδέας καὶ καθόλου τὰ κοινωνικὰ κληρονομήματα, ἅτινα οὕτως ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον καὶ ἀπὸ γενεᾶς μεταδίδονται εἰς γενεάν.

Διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ περιβάλλοντος ἐπιδράσεως καὶ τὸ συναίσθημα μορφοῦται καὶ ἡ βούλησις δι' ἀγαθῆς ἀγωγῆς ρυθμίζεται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν καὶ κατὰ μικρὸν πλάσσεται ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ, ἐνῷ τὰ φαῦλα παραδείγματα γίνονται παράγοντες τῆς διαφθορᾶς τῶν ἠθῶν. Τὸ φιλάλληλον καὶ φιλόπολι καὶ μεγαλόφρον, τὸ μεγαλεπήβολον καὶ μεγαλόπραγμον καὶ μεγαλουργόν, τὸ θαρραλέον καὶ τὸ μετρίοφρον καὶ τὸ πρᾶγον, τὸ συμπαθὲς καὶ σύγγνωμον καὶ ἐλεητικόν, πᾶσαι συλλήβδην αἱ ἀρεταί, ὅσαι τῶν ἀνθρώπων ἀγλαΐζουσι τὸν βίον, δὲν μεταδίδονται ἀποτετελεσμέναι ἀπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα, ἀλλ' ἐκ διδασκαλίας καὶ διὰ παραδειγμάτων ὁ ἔμφυτος πυρὴν τῶν ἀρετῶν αὐξάνεται, ἐκ τοῦ φυσικοῦ δὲ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἐν ᾧ ἀναπτύσσεται, καὶ ὁ κακὸς τρέφει τὴν ἔμφυτον φαυλότητα καὶ διὰ μιμήσεως ρυθμίζει τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν μοχθηρὰν ὁρμήν.

Ἐθίζεται δὲ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ πράττειν οὕτως ἢ ἄλλως διὰ τῆς ἐπαναλήψεως μάλιστα ὁμοίων ἐνεργειῶν κατὰ τὴν νεαρὰν ἰδίαν ἡλικίαν, ὅτε ὑγρότερον καὶ εὐπλαστότερον εἶναι τὸ σῶμα, καὶ δὴ τὸ σύστημα τὸ νευρικόν. Κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην αἱ ἀγαθαὶ κληρονομικαὶ προδιαθέσεις διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐνισχύονται ἢ ἐκκρούονται ὑπὸ κακῶν ἔξεων, αἱ δὲ κακαὶ ἐπιδίδουσιν ἢ ἀποβαίνουν ἀσθενέστεραι.

Διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἐπιδράσεως καὶ τὰ ἄγρια ζῷα βαθμηδὸν τιθασεύονται καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς πρώτης ἀγριότητος ἀπαλλασσόμενοι, ἐν ἣ προέχει ἡ φιλαυτία καὶ τὰ παρομαρτοῦντα κακά, ἄγονται εἰς τὸ φιλάλληλον καὶ φιλειρηνικόν. Θαυμάσιως δ' ἔχει καὶ τοῦ Πλάτωνος: «ἄνθρωπος παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς θεϊότατον ἡμερώτατόν τε

ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν ἀγριώτατον ὁπόσα φύει γῆ».

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως συντελεῖται μάλιστα διὰ τοῦ ἔθισμοῦ καὶ τοῦ λόγου, ἥτοι τῆς διδασκαλίας. Ἡ παιδικὴ ἡλικία, ἣτις κατὰ φύσιν ἐπιδιδῶκει τὸ ἥδύ καὶ ἀποστρέφεται τὸ λυπηρόν, πράττει κατ' ἀρχὰς πᾶν ὅ,τι εἶναι εἰς αὐτὴν εὐάρεστον. Οἱ δ' ἐπιτετραμμένοι τὴν ἀνατροφὴν αὐτῆς, οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοι, ἄλλοι, παρακολουθοῦσι τὰς πράξεις καὶ ἐπαινοῦσι μὲν τὰς ἀγαθὰς, τὰς δὲ κακὰς ψέγουσιν. Καὶ ἐπαναλαμβάνονται μὲν ἔπειτα αἱ ἀγαθαὶ πράξεις διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἐπαίνου, ἀποφεύγονται δ' αἱ κακαὶ διὰ τὸν φόγον καὶ τὴν τιμωρίαν. Καὶ οὐ μόνον παρακολουθοῦσιν οὕτω τὰς πράξεις οἱ παιδευταί, ἀλλὰ καὶ ὑποδεικνύουσιν ἐνεργείας ἄλλας καὶ παρακινοῦσιν εἰς τὸ ἐκτελεῖν ταύτας· οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν συντελεῖται ὁ ἔθισμός εἰς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν.

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐθίζεται εἰς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν οὐχὶ μόνον διὰ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν φόγων καὶ τῶν ποινῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς οἰκείους καθόλου καὶ ἐξ αἰδοῦς καὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ ἐκ μιμήσεως παντὸς ὑπερέχοντος. Κορυφοῦται δὲ ἡ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως ἀνάπτυξις, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προαχθῇ εἰς τὴν ἠθικὴν τελείωσιν, ὅτε πλέον αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ ἀφηρημένην τινὰ ὑποχρέωσιν εἰς τὸ πράττειν κατὰ τοὺς κανόνας, οὓς ἔχει ἐν τῇ συνειδήσει. Ἐνταῦθα δὲ λέγομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ καθήκοντος. Καὶ ἀληθῶς ἀκούει φωνὴν τινὰ ἐν ἑαυτῷ ὁ παιδαγωγηθεὶς κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Ἀκούει τὰ ἐπιτάγματα τῶν παραγγελεμάτων, ὡς διευτυπώθησαν καὶ κατετέθησαν ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας.

Ἡ ἠθικὴ συνειδησις εἶναι ἄθροισμα προστακτικῶν. Οὕτως ἡκουεν ὁ Σωκράτης τοῦ δαιμονίου τὴν φωνὴν καὶ ὁ Κάντιος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὠμίλησε περὶ κατηγορικῆς προστακτικῆς ἐκ τῆς συνειδήσεως ἀπορρεούσης. Καὶ σημειωτέον ὅτι οὕτως ἡρμήνευσαν τὴν γένεσιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, εἰς οὓς ἠκολούθησαν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν σοφῶν τῶν νεωτέρων χρόνων.

6. Ο ΠΛΑΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

«Παῖδες Ἀρίστωνος, κλεινοῦ θεῖον γένος ἄνδρες»

Πλάτωνος, Πολιτεία, 868α

Μέσα στην περιοχή του πνεύματος τίποτε δεν πεθαίνει. Ἐκεῖνο πού πεθαίνει εἶναι τὸ σωματικὸ ἄτομο, τὸ πνεῦμα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ ἐνεργῇ. Ὅσο μεγαλύτερη ἡ δυναμικότητά του, τόσο αἰσθητότερη καὶ ἡ ἐνέργειά του. Ἐνα ἀπὸ τὰ πνεύματα πού ζοῦν, καθοδηγοῦν καὶ ἐνεργοῦν, εἶναι ὁ Πλάτων ὁ Ἀθηναῖος.

Μέσα στὸν πνευματικὸ κόσμο εἶναι πάντοτε αἰσθητὴ ἡ παρουσία του. Εἴτε τὸ θέλεις εἴτε δὲν τὸ θέλεις, ἀναγκασμένος εἶσαι ν' ἀνοίξεις συζήτηση μαζί του, ἂν ποθῇς νὰ προχωρήσεις ἐπάνω στὸ δρόμο πού ὁδηγεῖ στὴν ἀλήθεια. Κάποτε οἱ ἐποχές νομίζουν ὅτι ἀφήνουν τὸν γίγαντα αὐτὸν τοῦ πνεύματος πίσω τους, γιὰ νὰ δειχτῇ σὲ λίγο ὅτι αὐτὸς στέκεται πάντοτε ἐμπρός. Τὸ βαθύ του βλέμμα εἶναι τόσο διαπεραστικό, ὥστε τοῦ ἔδωκε μιὰ φορὰ γιὰ πάντα τὴν ἀπόλυτη πρωτοπορία.

Ἐχει ὅλα τὰ στοιχεῖα μιᾶς ὑπέροχης δραματικότητας ἡ συνάντηση ὑπερόχων πνευμάτων μὲ τὸν Πλάτωνα. Κανένας φιλόσοφος τῆς νεώτερης ἐποχῆς δὲν κατόρθωσε νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴ τὴ συνάντηση. Ὁ ἀνακαινιστὴς τῆς νεώτερης φιλοσοφίας Ἑμμ. Κάντ «ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀναγκασζόμενος», ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν τὴν ἀντιμετώπιση. Ὁ Κάντ ἀνῆκε σ' ἓναν αἰῶνα πού δὲν εἶχε καθόλου τὴν ἱκανότητα οὔτε καὶ τὴ διάθεση, γιὰ νὰ κατανοῇ ἱστορικὰ τὸ πνεῦμα. Ὁ φιλόσοφος τῆς Κενιξβέργης ἀποτελεῖ τυπικὸ παράδειγμα φιλοσόφου, πού ἀποφεύγει κάθε ἱστορικὴ ἀναδρομή. Ἡ σκέψη του εἶναι καθαρὰ συστηματικὴ. Ἡ φιλοδοξία του εἶναι νὰ ἐργασθῇ ἀρχιτεκτονικὰ δουλεύοντας ἐπάνω στὰ προβλήματα.

Καὶ ὁμως ἔπειτα ἀπὸ σκέψη πολλῶν ἐτῶν ἐπάνω στὰ θέματα τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας αἰσθάνθηκε τὸν ἀναγκασμὸ νὰ συνάψῃ διάλογο μὲ τοὺς δυὸ μεγάλους σοφοὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἐξετάζοντας τὴν ἀνθρώπινη νόηση δὲν ἠμπόρεσε νὰ μὴ λογαριαστῇ μὲ τὴ θεωρία περὶ κατηγοριῶν, πού εἶχεν ἰδρύσει ὁ Ἀριστοτέλης. Προσπαθώντας νὰ διευκρινήσῃ τὸ περιεχόμενο πού ἔπρεπε νὰ δώσῃ στὸν καθαρὸ λόγο, ἀναγκάζεται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν περὶ

ιδεῶν διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος. Μνημειῶδες τεκμήριο τῆς συναντήσεως τῶν δύο τούτων μεγάλων πνευμάτων εἶναι τὸ πολυθρύλητο κεφάλαιο «Περὶ τῶν ιδεῶν γενικά», ποῦ κατέχει κεντρικὴ θέση μέσα στὴν «Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου».

[Ἀκολουθεῖ ἀναλυτικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Πλάτωνος στὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ, καὶ γενικότερα τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας στὴ νεότερα φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη].

Ὁ λόγος δὲν ἔχει γιὰ τὸν Πλάτωνα σημασία μόνο γνωσιολογική. Ὡς γνωσιολογικὸ στοιχεῖο μᾶς χαρίζει τὴν ἀπόλυτη ἐνάργεια, τὴν *evidentia*, ποῦ τόσον ἐπιζητοῦσεν ὁ Καρτέσιος. Σύγχρονα εἶναι στοιχεῖο ποῦ καθορίζει ὁ ν τ ο λ ο γ ι κ ᾶ τὴν κοσμολογική καὶ κοινωνικὴ τάξη.

Ὅπως εἶδαμε στὸ χωρίο τοῦ «Γοργία», ἡ κοσμολογική, ἡ θεϊκὴ καὶ ἡ ἀνθρώπινη κοινότητα, θεμελιώνεται ἐπάνω στὴ θέληση γιὰ ἐναρμόνιση μέσα στὰ πλαίσια ποῦ διαγράφει ἡ γεωμετρικὴ ἀναλογία. «Καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωνίαν συνέχειν» ἔλεγαν οἱ σοφοί. Ὁ λόγος ἀποτελεῖ τὴ συνδετικὴ δύναμη, ποῦ ἐνοποιεῖ ὅλες τὶς περιοχὲς τοῦ σύμπαντος. Στὴν ἐνοποιητικὴ δύναμη τοῦ λόγου ἀποβλέποντας ὁ Πλάτων ὕψωσε κατὰ τὴν τελευταία περίοδο τῆς φιλοσοφίας του τὸ «ἐν» σὲ ὑψιστὴ ὁ ν τ ο λ ο γ ι κ ῆ ἀρχή. Ἡ κατάληξή του σ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη ἦταν κάτι, ποῦ ἦρθε νὰ ἀποκορυφώσῃ προσπάθειες, ποῦ εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸ πρῶτο του ξεκίνημα.

Ἡ ἐνοποίηση τοῦ σύμπαντος μὲ τὸ λόγο δὲν εἶναι κάτι ποῦ ἐπιτελεῖται χωρὶς ἀγῶνα. Ἡ πρώτη ἀρχή, τὸ «ἀγαθόν», ἀποτελεῖ πηγὴ ζωῆς καὶ ἐνέργειας, ποῦ θριαμβεύει κατανικώντας ἕνα δεύτερο ὄντολογικὸ στοιχεῖο. Ἡ πλατωνικὴ λ ο γ ο κ ρ α τ ί α δὲν ἐμφανίζει τὴν εἰδυλλιακὴ ἀφέλεια τοῦ νεώτερου ρ α σ ι ο ν α λ ι σ μ ο ὦ. Μέσα στὸ σύμπαν διαπιστώνει ὁ Πλάτων ὅτι ὑπάρχει τὸ «ἄλογον» καὶ τὸ «ἄμετρον». Ἡ πρώτη ἀρχή, τὸ «ἐν» καὶ τὸ «ἀγαθόν», ἀκτινοβολώντας ζωτικὴ ἐνέργεια ἀναγκάζει τὸ «ἄλογον» καὶ τὸ «ἄμετρον» νὰ ἐπενδυθῇ μορφὴ καὶ νὰ ὑποταχθῇ στὸ ζυγὸ τοῦ λόγου.

Μιὰ ἀπὸ τὶς κυριότερες φροντίδες τοῦ φιλοσόφου μας ἦταν νὰ παρουσιάσῃ ἔμπρακτα κατὰ ποιὸν τρόπο τὸ ἀντιλογικὸ στοιχεῖο ὑποκύπτει στὸν ἀναγκασμὸ τοῦ λόγου. Στὴ συγκεκριμένη γλώσσα τῶν μαθηματικῶν τῆς ἐποχῆς του μιὰ τέτοια φροντίδα

έσήμαινε νά λυθῇ τὸ πρόβλημα τῶν ἀσυνμέτρων ἀριθμῶν, ποὺ ἐφαίνονταν ὅτι δὲν ἤμποροῦσαν νά ταξιθετηθοῦν στὰ πλαίσια τῶν γνωστῶν τότε ἀναλογιῶν. Μέσα στὴν Ἀκαδημία ὁ Πλάτων διετύπωσε τὸ πρόβλημα τοῦτο καὶ μὲ τὴν καθοδήγησή του οἱ μεγάλοφυεῖς μαθηματικοὶ Θεαίτητος καὶ Εὐδοξος ἐβρῆκαν τὴ λύση του.

Ἡ μελέτη τῶν πλατωνικῶν συγγραμμάτων γύρω στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ἔδειξε ὅτι ὁ Πλάτων εἶχε διαισθανθῇ ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλα εἶδη ἀριθμῶν πέρα ἀπὸ τοὺς ἀκεραίους. Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει τὸ περίφημο χωρίο τῆς Ἐπινομίδος, 990, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἐξομοίωση ἀριθμῶν, ποὺ κατὰ τὴ φύση τοὺς εἶναι ἀνόμοιοι «τῶν οὐκ ὄντων δ' ὁμοίων ἀλλήλοις φύσει ἀριθμῶν ὁμοίωσις πρὸς τὴν τῶν ἐπιπέδων μοῖραν». (Τῶν ἀριθμῶν, ποὺ ἀπὸ τὸ φυσικὸ τοὺς δὲν εἶναι ὅμοιοι, ἐξομοίωση ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ συσχέτισή τους πρὸς τὰ γεωμετρικὰ μεγέθη).

Ὁ Ἀριστοτέλης κρίνοντας τὶς ἀριθμολογικὲς θεωρίες τοῦ διδασκάλου του εἶχε κάμει λόγο γιὰ ἀριθμοὺς ἀπαρτιζόμενους ἀπὸ ἀσύμβλητες μονάδες, ἀπὸ μονάδες δηλαδὴ ἐπάνω στὶς ὁποῖες δὲν ἤμπορουν νά ἐκτελεστοῦν οἱ συνηθισμένες λογιστικὲς πράξεις.

Οἱ τελευταῖες ἐρευνες ἔδειξαν ὅτι στὸ βάθος ὅλων αὐτῶν τῶν πληροφοριῶν ὑπάρχει θαυμαστὴ μαθηματικὴ σοφία, ποὺ εἶχε προ-ιδεαστῇ γιὰ ἀνακαλύψεις ποὺ ἔγιναν μόλις κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα. Ἡ νεώτερη ἐρευνα, ἡ ἀναφερόμενη στὸν καταρτισμὸ τῆς θεωρίας τῶν συνόλων καὶ στὶς μελέτες τὶς σχετικὲς μὲ τοὺς κατ' ἐνέργειαν ἀπείρους ἀριθμοὺς, ἀνεγνώρισε πανηγυρικὰ ὡς πρόδρομο τῶν ἐρευνῶν τῆς τῶν Πλάτωνα.

Μὲ ὅλα, ὅσα ἐκθέσαμε, γίνεται ἀναμφισβήτητα φανερό ὅτι οἱ σχετικὲς μὲ τὴν πλατωνικὴ ἀριθμολογία κρίσεις ποὺ ἐξέφραζεν ὁ Κάντ στὴν «Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου» κατὰ τὸ 1781, ὕστερα ἀπὸ 100 χρόνια εἶχαν πιά ξεπεραστῇ. Ἐνῶ ὁ μεγάλος φιλόσοφος τῆς Κενιξβέργης εἶχε δηλώσει ἀδυναμία νά παρακολουθήσῃ τὴν πτῆση τοῦ Πλάτωνα, ἡ μεταγενέστερη ἐπιστημονικὴ ἐρευνα, ἔπειτα ἀπὸ μεγάλο μόχθο, ἄνοιξε δρόμο καὶ ἀντίκρισε καινούριους ὁρίζοντες. Ἔως τὶς ἀρχὲς τῆς περασμένης ἐκατονταετίας ἡ φιλολογικὴ ἐρευνα ἐθαύμαζε στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ τὸν ἀριστοτέχνη τοῦ λόγου, τὸ δεξιότεχνη διαλεκτικὸ, τὸν πολιτικὸ ὁδηγητὴ καὶ τὸν ἠθικὸ φρονηματιστὴ. Δὲν εἶχεν ὑποψιαστῇ ὅτι ἡ συμβολὴ του γιὰ

τῇ θεμελίωσῃ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἦταν στὸν ἴδιο βαθμὸ σημαντική. Ἐχρειάστηκε ἡ ἐργασία ὁλόκληρης ἑκατονταετίας, γιὰ νὰ διαπιστωθῇ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ εἶχε μεριμνήσει, γιὰ νὰ στηριχθῇ σὲ ἀπαρασάλευτη βάση ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη, ἦταν ὁ Πλάτων.

Ἄν ὁ νεώτερος κόσμος ἔφτασε νὰ κυριαρχήσῃ ἐπάνω στὴ φύση, αὐτὸ ἔγινε, γιατί ἐχρησιμοποίησε στὶς ἐρευνές του τοὺς μαθηματικούς τύπους. Ἐκεῖνο ποὺ μένει σταθερὸ μέσα στὶς ἀπειροπληθεῖς ἐπαναλήψεις τῶν ὁμοειδῶν φαινομένων εἶναι, εἶπεν ὁ Γαλιλεῖ, ὁ μαθηματικὸς τύπος, ποὺ ἐκφράζει τὴ νομοτέλειά τους. Ἡ κάτω ἀπὸ μαθηματικὴ προοπτικὴ ἐξέτασις ὅχι μόνο τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ τοῦ σύμπαντος ὁλοκλήρου εἶναι μιὰ ἀντίληψη, ποὺ ἐξέφρασε μὲ σαφήνεια καὶ ὀριστικότητα ὁ Ἀθηναῖος σοφός. Γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε ἀρκεῖ μόνο μιὰ γρήγορη ματιὰ στὸν «Τίμαιο».

Ὅταν οἱ νεοπλατωνικοὶ Ἕλληνες τῆς Ἀναγεννήσεως μὲ ἀρχηγέτη τὸ Γεώργιο Γεμιστό κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα ἐπέβαλαν στὴ Δύση τὸν πλατωνισμό, ἄρχισε πιά καὶ ἡ Ἑσπεριακὴ σκέψη νὰ ἐξετάζῃ τὰ φυσικὰ φαινόμενα κάτω ἀπὸ μαθηματικὴ προοπτικὴ. Ἡ πολυθρύλητη ἀπόφανσις τοῦ Λεονάρντο ντὰ Βίντσι ὅτι ἡ φυσικὴ εἶναι βέβαιη, μόνον ὅταν ἐκφράζῃ τὰ συμπεράσματά της μὲ μαθηματικούς τύπους, ἔχει τὴν προέλευσίν της σὲ πλατωνικὴς πηγές. Ὁ «Τίμαιος», ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἀπόπειρά νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ σύμπαν μὲ τὴ βοήθεια μαθηματικῶν τύπων, ἦταν τὸ προσφιλέστερο ἀνάγνωσμα τῶν μεγάλων ἐπιστημόνων τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὅλοι τοὺς εἶχαν τὴν συναίσθησις ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἐστέκονταν πίσω τους. Ἐβλεπαν σ' αὐτὸν τὸν προδρομικὸ ὁδηγό, ποὺ ἀνοίγε καινούριους δρόμους.

Στὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια ἐσημειώθηκε σὲ ὅλες τὶς χώρες τοῦ κόσμου ἀνθηρὰ τῶν πλατωνικῶν σπουδῶν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ καὶ οἱ σχετιζόμενες μὲ αὐτὰ ἱστορικὲς εἰδήσεις ἐξετάστηκαν ἀπὸ κάθε πλευρὰ καὶ τὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν ἀπὸ κάθε ἀποψη πλούσια. Προσπαθοῦμε νὰ πλησιάσωμε, ὅσο γίνεται, κοντὰ στὸ πλατωνικὸ πνεῦμα καὶ κάποτε νομίζομε ὅτι τὸ κατορθώνομε. Σὲ λίγο ἀνακαλύπτομε ὅτι ἀνοίγεται μέσα στὶς ἐρευνές μας νέα προοπτικὴ. Πάντοτε διαισθανόμαστε ὅτι μᾶς ξεφεύγει ἡ τελευταία λέξις. Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων μᾶς ἔχει πληροφορήσει ὅτι σχετικὰ μὲ τὴν πρώτη ἀρχὴ δὲν ἔχει γράφει τίποτε στὰ συγγράμματά του: «Οὐκ οὐν ἐμὸν γὰρ περὶ αὐτῶν ἔστω σύγγραμμα οὐδὲ μὴ ποτε γένη-

ται· ῥητὸν γὰρ οὐδαμῶς ἐστὶν ὥς ἄλλα μαθήματα» (Πλατ. 7η ἐπιστολ. 341 c). (Δὲν ὑπάρχει κανένα δικό μου σύγγραμμα οὔτε θὰ ὑπάρξῃ, ποὺ νὰ ἀναφέρεται σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα, γιατί αὐτὸ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀνακοινωθῇ μὲ λεκτικὴ διατύπωση, ὅπως τὰ ἄλλα μαθήματα).

Μᾶς εἰδοποιεῖ ὅτι τὸ ὕψιστο πρόβλημα δὲν διαφωτίζεται μὲ τὴ διανοητικὴ συλλογιστικὴ σκέψη. Μόνο ἡ ἀναστροφή μὲ τὸ ἴδιο πράγμα ἔμπορεῖ νὰ μᾶς χαρίσῃ μιὰ ξαφνικὴ διαφωτιστικὴ ματιά. «'Ἄλλ' ἐκ τῆς πολλῆς συνουσίας γιγνομένης περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν ἐξαίφνης, οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδῆσαντος ἐξαφθὲν φῶς, ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸ ἑαυτὸ ἡΐη τρέφει». ('Ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ μακροχρόνια ἀναστροφή ποὺ γίνεται γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, καὶ ἔπειτα ἀπὸ γνήσιο βίωμα ξαφνικά, ὡσὰν φῶς, ποὺ ἀνάβει ἀπὸ κάποια σπιθα φωτιᾶς ποὺ ξεπετιέται, παρουσιάζεται μέσα στὴν ψυχὴ καὶ τρέφει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του).

Μὲ ὅλα αὐτὰ μᾶς λείπει ὅτι ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία προϋποθέτει τὸ ἀληθινὸ ἀντίκρισμα, τὸ βίωμα, ἓνα «συζῆν» μὲ τὰ προβλήματα.

Γιὰ τὸν Πλάτωνα ἡ φιλοσοφία δὲν ἦταν ποτὲ διδασκαλικὴ ἀνακοίνωση, ἀλλὰ πάντοτε πάλη μὲ τὰ προβλήματα. Στὴν ἀντίληψή του αὐτὴ εἶναι σύμφωνος καὶ ὁ Κἀντ λέγοντας ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ διδασχτῇ κανεὶς τὴ φιλοσοφία, διδασκτὸ εἶναι μόνο τὸ φιλοσοφεῖν. Τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ πνεύματα δὲν ἔμποροῦμε νὰ τὰ πλησιάσωμε μὲ ἀκροαματικὴ διάθεση, ἀλλὰ μόνο μὲ ἐρευνητικὴ. Μόνο ἂν εἴμαστε σὲ πραγματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων, θὰ φτάσωμε στὴ γνήσια κατανόηση. "Ἄν προχωρήσωμε ὁμως κινημένοι ἀπὸ συναίσθημα ἐρασιτεχνικῆς περιεργείας, θὰ πάθωμε ὅ,τι ἔπαθε τὸ ἀκροατήριον ποὺ ἄκουσε τὴν τελευταία διάλεξη τοῦ ἀθανάτου σοφοῦ. Λίγους μῆνες πρὶν πεθάνῃ ὁ Πλάτων, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ στὴν 'Ακαδημία τὴν περίφημην διάλεξή του «Περὶ ἀγαθοῦ». "Ἐνα πλῆθος ἀνθρώπων ἔτρεξε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀνακοινώσεϊς του. Οἱ ἀκροατές του ἐφαντάζονταν ὅτι ὁ φιλόσοφος θὰ μιλοῦσε γιὰ τὸ ἀγαθὸ ποὺ φέρνει στὸν ἄνθρωπον τὴν εὐδαιμονία. Διαφεύδοντας τὴν προσδοκίαν τοὺς ὁμως ὁ φιλόσοφος τοὺς παρουσίασε μιὰ σειρά μαθηματικῶν ἐξισώσεων, ποὺ ἐνοποιοῦσε τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς κλάδους τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ μαθητὴς τοῦ 'Αριστοτέλους 'Αριστόξενος ('Αρμονικά, 30) μᾶς παρέχει τὴν ἀκόλουθον μαρτυρίαν : «Ὅτε δὲ φανείσαν οἱ λόγοι περὶ μαθημάτων καὶ ἀριθμῶν καὶ γεωμετρίας καὶ ἀστρολογίας καὶ τὸ πέραν ὅτι ἀγαθὸν ἐστὶν ἓν, Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

παντελῶς παράδοξον ἐφαίνετο αὐτοῖς ». (Ὅταν πιά τὸ περιεχόμενον τῆς διαλέξεως παρουσίασε προτάσεις ποὺ ἀναφέρονταν στὰ μαθηματικά, στοὺς ἀριθμούς, στὴ γεωμετρία καὶ ἀστρονομία, ὑποστηρίζοντας γενικὰ ὅτι τὸ ἀγαθὸν ταυτίζεται μὲ τὸ ἐν, ἐφαίνονταν ὅλα αὐτὰ στὸ ἀκροατήριον σὲ ὁλοκληρωτικὸ βαθμὸ παράδοξα).

Ὁ Πλάτων εἶχε ξεπεράσει αἰῶνες ὁλόκληρους τοὺς συγχρόνους του καὶ αὐτοὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν.

Ἐθεωροῦσαν τὶς διδασκαλίες του παραδοξότητα. Δὲν εἶχαν κατανοήσει ὅτι ἡ ἐπιδίωξη τῆς ζωῆς του ἦταν νὰ προσεγγίση στὴν πρώτη ἐνεργειακὴ πηγὴ τῆς ὑπάρξεως, στὸ «ἀγαθόν», ὅπως ἐσυνήθιζε νὰ λέη. Ἀπ' αὐτὸ ἐνόμιζεν ὅτι πηγάζει ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἡ ἐναρμόνιση τοῦ μακροκόσμου καὶ μικροκόσμου. «Ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα μέγιστον μάθημα, ἡ δίκαια καὶ τὰλλα προσχρησάμενα χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα γίνονται (Πλ. Πολιτ. 505 Α). (Ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι μέγιστον μάθημα καὶ ὅταν σχετισθοῦν μὲ αὐτὴν ἡ δικαιοσύνη καὶ οἱ ἄλλες ἀρετές, γίνονται ὠφέλιμες καὶ χρήσιμες).

Δὲν εἶναι ὁ ἀπόκοσμος ἐρευνητής, ποὺ θέλει νὰ ἀποφύγῃ τὸν αἰσθητὸ κόσμον. Ἡ πρόθεσή του εἶναι μὲ τὴ συνοπτικὴ ματιὰ τῆς θεωρίας νὰ ὑψώσῃ σὲ εὐκρινῇ ἐνότητα τὴν ποικιλία τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, νὰ δείξῃ ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι μέτοχος τοῦ αἰδίου κάλλους τῶν ἰδεῶν. Τὸ «ἀγαθόν» δὲν εἶναι ἡ ἀποχρωματισμένη ἠθικολογικὴ ἐννοια τῆς ἐποχῆς μας. Ἀποτελεῖ τὴν κρυφὴ πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀναβλύζοντας ἡ ἑλληνικὴ ἀνδρεία ἐδίδασκε τὴν ἀνθρωπότητα νὰ ἀντιμετωπίζῃ καὶ νὰ κατανικᾷ, ὅπως εἶπε χρόνια τώρα ὁ Valery, τὰ τέρατα τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος. Τὴν ἐνατένισεν πρὸς μιὰ τέτοια θεῖαν ἀρχὴ ὁ Πλάτων τὴν ἐθεωροῦσεν ὡς κάτι ποὺ τοῦ τὸ ἐπέβαλεν ἡ θεϊκὴ καταγωγὴ τῆς οἰκογενείας του. Ἦταν υἱὸς τοῦ Ἀρίστωνος μαζί μὲ τὸν Γλαῦκωνα καὶ τὸν Ἀδείμαντο καὶ στὴν ἀδελφικὴ τους τριάδα τὸν καλῦτερον ἔπαινον ἀποτελεῖ ὁ στίχος ποὺ παραθέτει ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων στὴν «Πολιτεία» του : «Παῖδες Ἀρίστωνος, κλεινοῦ θεῖου γένος ἀνδρός».

Περ. «Ἑλληνικὴ Δημιουργία», 1950

Κωνσταντῖνος Δ. Γεωργιάδης

7. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Τὴν ἐλληνικὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀναζητήσωμεν μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν Ἑλλήνων πνευματικῶν ἡγετῶν, δηλαδὴ τῶν κλασσικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ιδίως δὲ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἐν πρώτοις τὸν «ἄνθρωπον» τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν μὲ τὸ «ἄτομον» τῶν νέων ἀτομοκρατῶν. Ἄλλο ἄτομον καὶ ἄλλο ἄνθρωπος. Τὸ ἄτομον δὲν συναισθάνεται ἑαυτὸ ὡς ὀργανικὸν μέλος ἑνὸς κοινωνικοῦ συνόλου. Τὸ ἄτομον ἐμπορεῖται ἀπὸ ποταπὸν ἐγωϊσμὸν μὴ ἐπιτρέποντα εἰς αὐτὸ νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ ἐνστερνισθῇ τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνικότητος.

Ἐπειτα ὁ «ἄνθρωπος» τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὸν «ἄπολιν» ἄνθρωπον ἢ τὸν «κοσμοπολίτην». Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κοσμοπολιτικὰς τάσεις εὐρίσκομεν εἰς μερικοὺς σοφιστὰς, τοὺς Κυνικοὺς καὶ τοὺς Στωϊκοὺς. Ἀλλ' αἱ τάσεις αὗται ἀποτελοῦν μικράν, ἀσήμαντον ἀπόκλισιν ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐλληνικῆς περὶ ἀνθρώπου ἀντιλήψεως.

Κατὰ ταύτην «ἄνθρωπος» εἶναι τὸ μέλος τῆς πολιτικῆς κοινότητος, τῆς «πόλεως», ὁ πολίτης - ἄνθρωπος. Ἀνθρωπος ἔξω τόπου καὶ συνανθρώπων ἀποτελούντων τὸ πολιτικοκοινωνικὸν πλαίσιον καὶ τὴν προέκτασιν τῆς ζωῆς του δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ κατὰ τοὺς Ἕλληνας. Διότι φυσικοὶ - ὕλικοι καὶ πνευματικοὶ - ψυχικοὶ δεσμοὶ ἀκατάλυτοι συνδέουν τὸν ἄνθρωπον τόσο μὲ τὸ ἔδαφος καὶ τὴν φύσιν τῆς πατρίδος του, ὅσον καὶ μὲ τοὺς συνανθρώπους του, οἱ ὅποιοι ζοῦν εἰς τὸ ἴδιον ἔδαφος καὶ εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ καθήλωσις τοῦ Ἑλλήνου εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν νοσταλγίαν τοῦ Ὀδυσσεύς, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχεν εἰς τὰ ξένα ἄλλον πόθον, παρὰ νὰ ἴδῃ «καπνὸν ἀποθρώσκοντα» ἀπὸ τὴν πατρικὴν ἐστίαν. Ἡ ἐλληνικὴ γῆ εἶναι, κατὰ τὸν Αἰσχύλον, ἡ «Γῆ μήτηρ, φιλότατη τροφός», ἡ «Κουροτρόφος γῆ», τῆς ὁποίας καὶ ἱερὸν ὑπῆρχεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὑπὲρ αὐτῆς τῆς γῆς καὶ τῶν βωμῶν καὶ ἐστιῶν τῆς ἡγωνίσθησαν καὶ ἐθυσιάσθησαν οἱ πολυύμνητοι Μαραθωνομάχοι καὶ Σαλαμινομάχοι.

Τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἡ ἐλληνικὴ φύσις δὲν ἦσαν διὰ τοὺς Ἕλληνας ἔννοιαι στενῶς γεωγραφικαί. Ἦσαν ἔννοιαι μὲ πλούσιον πνευ-

ματικόν καὶ ψυχικόν περιεχόμενον. Διότι εἰς τὸ κοινὸν ἔδαφος καὶ τὴν κοινὴν φύσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζων ὅμαιμοι, ὁμόφυλοι καὶ ὁμόγλωσσοι, ἐδημιουργεῖτο κοινὴ ζωὴ καὶ συνείδησις μὲ τὰ κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰς κοινὰς παραδόσεις, τὴν ἰδίαν θρησκείαν καὶ λατρείαν, τὸ ἴδιον δίκαιον, τὰς κοινὰς εὐτυχίας καὶ ἀτυχίας, μὲ τὰ κοινὰ βιώματα, πεπρωμένα καὶ ἰδανικά. "Ὅλα αὐτὰ ἐκτρέφουν καὶ καλλιεργοῦν μίαν ἐνιαίαν ψυχοκοινωνικὴν ἀτμόσφαιραν, δημιουργοῦν τὴν κοινωνικὴν ὁμάδα ἢ κοινότητα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑποχωρεῖ καὶ ἀφανίζεται τὸ ἐγωϊστικὸν ἄτομον καὶ ἀντ' αὐτοῦ διαμορφώνεται ὁ κοινωνικὸς ἢ ἀκριβέστερα ὁ πολιτικὸς ἄνθρωπος, διότι ἡ «πόλις», τὸ ἀρχαῖον κράτος, ἦτο ἡ κοιτὶς τῶν ὁμαδικῶν αὐτῶν σχέσεων, ψυχικῶν συναντήσεων καὶ κοινωνικῶν διαμορφώσεων καὶ ἡ «πόλις» ἦτο ἡ ἐγγύτης διὰ τὴν συνέχειαν τῆς κοινῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον ἐντὸς τῆς κοίτης τῆς πόλεως αἱ διαδεχόμεναι ἀλλήλας γενεαὶ παρελάμβανον τὴν κοινωνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν ὁμαδικὴν πολιτικὴν καὶ πολιτιστικὴν κληρονομίαν τῶν προγενεστέρων.

Μέσα λοιπὸν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς πόλεως ἕκαστος πολίτης - ἄνθρωπος ἦτο ὁ κόμβος ποικίλων δεσμῶν καὶ σχέσεων: ὕλικῶν, πνευματικῶν, πολιτικῶν, ἠθικῶν, τόσον μὲ τὴν πόλιν, τὸ κράτος, ὅσον καὶ μὲ τοὺς συνανθρώπους του, τοὺς συμπολίτας του. Μέσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν πολιτικὴν κοινότητα τῶν κλασσικῶν χρόνων ἦτο ἀδύνατον νὰ διακρίνης τὸν πολίτην ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἡ νεωτέρα δὲ λέξις «πολιτισμὸς» ἀπὸ τὴν λέξιν «πολίτης» ἔχει τὴν ἐτυμολογικὴν ἀρχὴν της. Ἡ ἐτυμολογικὴ δὲ αὕτὴ σχέσις, χωρὶς νὰ εἶναι παλαιά, ἐκφράζει κατὰ εὐστοχον σύμπτωσιν τὴν ἑλληνικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴν συμβίωσιν, συνεργασίαν καὶ ἀμοιβαίαν παιδείαν τῶν πολιτῶν.

Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως τὸν εἶδον οἱ Ἕλληνες τῶν κλασσικῶν χρόνων καὶ ὅπως ἐξιδανίκευσεν ὁ φιλόσοφος ἑλληνικὸς νοῦς· ὅχι τὸ ἐγωϊστικόν, ἀνεξάρτητον καὶ ἀσύδοτον ἄτομον, ὃχι ὁ ἔξω τόπου «ἄπολις» ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὁ ἔχων πολιτικὴν συνείδησιν «πολίτης - ἄνθρωπος».

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ πολιτικὴ ιδιότης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐκείνη ἡ ιδιότης, ποὺ κάμνει τὸν ἄνθρωπον ὄντως ἄνθρωπον: «καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις ἢ οἰκία ἢ ἕκαστος ἡμῶν ἐστὶ· τὸ γὰρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους». (Προϋποθέσεις τῆς

υπάρξεως ανθρώπου, τῷ ὄντι ἀνθρώπου, δημιουργοῦ ἀνωτέρων ἀξιών τῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ κτήνους, εἶναι ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ του συμβίωσις, τὸ πολιτικὸν σύνολον, ἡ «πόλις»).

Κατὰ ταῦτα ἡ «πόλις» εἶναι π ρ ό τ ε ρ ο ν, προηγείται ἐκὰς τοῦ πολίτου, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἄλλως ὁ ἄνθρωπος παρὰ ὡς πολιτικὸν ζῶον, ὡς μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Καὶ τῆς πλατωνικῆς παιδείας κεντρικὸν νόημα εἶναι ἡ διαμόρφωσις τοῦ πολίτου - ἀνθρώπου, ὅπως δεικνύουν ὄχι μόνον ἡ «Πολιτεία» καὶ οἱ «Νόμοι» τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον ἔργον τοῦ φιλοσόφου τούτου. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸς τοῦ ἀνωτέρου κεντρικοῦ νοήματος ἓνας ὁρισμὸς τῆς παιδείας εἰς τοὺς «Νόμους», εἰς τὸν ὁποῖον καταλήγει ἡ διαλογικὴ συζήτησις τοῦ θέματος τῆς παιδείας μετὰ τινας προηγουμένας ἀτελεῖς ἢ ἀνακριβεῖς ἀποπείρας πρὸς καθορισμὸν τῆς οὐσίας της: «... τὴν δὲ πρὸς ἀρετὴν ἐκ παίδων παιδεῖαν, ποιοῦσαν ἐπιθυμητὴν τε καὶ ἐραστὴν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλεον, ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης. Ταύτην τὴν τροφὴν ἀφορισάμενος ὁ λόγος οὗτος, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, νῦν βούλοιτ' ἂν μόνην παιδεῖαν προσαγορεύειν, τὴν δὲ εἰς χρήματα τείνουσαν ἢ τινα πρὸς ἰσχὺν ἢ καὶ πρὸς ἄλλην τινὰ σοφίαν ἄνευ νοῦ καὶ δίκης, βάνανυσόν τ' εἶναι καὶ ἀνελεύθερον καὶ οὐκ ἀξίαν τὸ παράπαν παιδεῖαν καλεῖσθαι». (Κατὰ τὴν νέαν μας ἀποψιν παιδεῖα ἀληθινὴ φαίνεται νὰ εἶναι ἄλλη: ἡ ἀνατροφή, ποὺ κατευθύνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἡ ἀγωγή, ἡ ὁποία τοῦ ἐμβάλλει τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν ἔρωτα νὰ γίνῃ τέλειος πολίτης, γνωρίζων νὰ ἀρχῇ καὶ νὰ ἀρχεταὶ σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιον. Αὐτὴν τὴν ἀγωγήν, μοῦ φαίνεται, ξεχωρίζει ἡ νέα στροφή τοῦ διαλόγου μας καὶ εἰς αὐτὴν μόνον δέχεται νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα τῆς παιδείας. Κάθε ἄλλη ἀγωγή ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀπόκτησιν εἴτε χρημάτων εἴτε ἰσχύος τινὸς εἶτε καὶ ἄλλων γνώσεων χωρὶς φρόνησιν καὶ χωρὶς δικαιοσύνην εἶναι καὶ βάνανυσος καὶ ἀνελεύθερα καὶ ἐντελῶς ἀναξία τοῦ ὀνόματος τῆς παιδείας).

Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος εἶναι κόσμος ἐμπορούμενος ἀπὸ αἰσιόδοξον ἀντίληψιν τῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ μορφώσεως. Κεντρικὴ μορφή του εἶναι ὁ πολίτης - ἄνθρωπος, ὁ ἐπιτυγχάνων τὴν αὐθυπόστατον ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικῆς του ὄντοτης καὶ τὴν πνευματικοπολιτικὴν του τελείωσιν μόνον ἐν τῷ πλαισίῳ ἐλευθέρως, δικαιοκρατουμένης καὶ ὀργανικῶς συντεταγμένης πολιτικῆς κοινωνίας.

Θεμελιώδεις ἀξίαι, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήχθη ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς

λόγος, εἶναι τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ἐλεύθερον, τὸ μέτρον.

Ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἐπιβολὴ τῆς πνευματικότητος καὶ τῆς καλοκαγαθίας ὑπὲρ τὴν ὕλιστικὴν σκοπιμότητα καὶ ἡ ἀγωνιστικὴ τάσις πρὸς ταύτισιν βίου καὶ λόγου καὶ πρὸς ἄρσιν καὶ ἀνάτασιν τῆς πραγματικότητος εἰς τὸ ὕψος τῆς ἰδέας εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς ἐξιδανικευμένης θεωρητικῆς εἰκόνης τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων, τὴν ὁποίαν ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ κόσμου ἐκείνου κατέλιπεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους διὰ τῶν κλασσικῶν ἔργων τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης.

Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἡλίου».

Κωνσταντῖνος Βουρβέρης

VII. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

1. Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Κατὰ τὸ πρῶτον τῆς Ἐπαναστάσεως ἔτος ναύαρχος τῶν Ὑδραίων προεχειρίσθη ὁ Ἰάκωβος Νικολάου Τομπάζης, ἔτι διαρκούσης τῆς δικτατορίας τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου.

Ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης ἦτο ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ συνετός, ναυτικὸς δὲ ἔμπειρος ἔχων μάλιστα καὶ θεωρητικὰς τινὰς περὶ τὴν ναυπηγικὴν γνώσεις. Ἀλλ' ἔστερεῖτο τοῦ ἀρχικοῦ ἀξιώματος, ὅπερ ἀπητεῖτο εἰς τὰς δυσχερεῖς ἐκείνας περιστάσεις καὶ εἶχε τὴν μετριοφροσύνην νὰ ἀνομολογῇ τοῦτο. Τότε ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἐμάντευσε τίς ἐκ τῆς πολυαριθμοῦ πλειάδος τῶν ἀ ρ ε ι ο τ ὶ λ μ ω ν τῆς Ὑδρας πλοιάρχων ἔφερει ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ τὴν πεπρωμένην τῆς ἡγεμονίας σφραγίδα. Δὲν ἦτο δὲ εὐκολὸς ἡ διάκρισις, διότι ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἶχε δεινὰ τινὰ ἐλαττώματα. Τὰς σκιάς ταύτας τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἐπιφανεστάτου στρατηλάτου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος δὲν θέλω διστάσει νὰ καταδείξω, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ χαρακτηρὸς του πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἠφανίσθησαν εἴτε ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν τοῦ στόλου ἡγεμονίαν εἴτε καὶ πρότερον. Ἵνα δὲ μὴ ἀπατηθῶ καὶ μὴ ἀπατήσω, τὰ μὲν ἐλαττώματα τοῦ ἀνδρὸς θέλω παραστήσει ὅπως ἐξήγαγον αὐτὰ ἐκ τῶν ὁμιλιῶν μου μετὰ φιλτάτων αὐτῶ, τὰ δὲ προτερήματα ὅπως ἀνομολογοῦνται ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἐκ νεότητος οἰνοπότης μέχρι τῆς ἐσχάτης μέθης· καὶ τοῦτο μὲν τὸ πάθος ἀπέβαλεν ἅμα ἐνυμφεύθῃ τὴν σύντροφον τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπίστευεν ὅτι τὰ μικρὰ τῆς Ἑλλάδος πλοῖα καὶ τὰ ἀτίθασα αὐτῶν πληρώματα καὶ οἱ ὀλίγοι χρηματικοὶ πόροι θέλουσι δυνηθῇ νὰ κατισχύσωσι τῶν πελωρίων τοῦ πολεμίου δυνάμεων.

Ἀλλ' ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης δὲν ἀπηλπίσθη· καὶ ἀφοῦ πολλάκις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 ἠγωνίσθη ἐπὶ ματαίῳ νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἔλαβε τελευταίαν τινὰ μακροτάτην μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Τί ἐρρήθη τότε μεταξύ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν οὐδέποτε ἐγνώσθη. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Μιαούλης ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ μεγάρου τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου ναύαρ-

χος τῶν Ὑδραίων καὶ ἐπεδόθη πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ναυ-
τικῆς ἡμῶν δυνάμεως μετὰ καρτερίας, ἥτις οὐδέποτε ἔπαυσε καθο-
δηγουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνεσπέρου τῆς Ἑλλάδος ἀστέρος.

Ὁ Μιαούλης ἦτο ἀτρομητότατος τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτείνων τὴν
ἀρετὴν ταύτην μέχρι τῶν ἐσχάτων μεθορίων τῆς φρονήσεως καὶ τῆς
ἀφροσύνης. Ἐν τῇ νεότητι ἔχων ιδιόκτητον μέγα καὶ ὠραῖον πλοῖον
ἐλοξοδρόμει ποτὲ διὰ τὸν ἐναντίον ἄνεμον ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ τῶν
Γαδεύρων. Γέρων συμπλωτὴρ παρετήρησεν αὐτῷ ὅτι ὑπάρχει περὶ
τὴν Ταρίφην ὕφαλος εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀπόστασιν. Τί πει-
ράζει, ἀπήντησεν ὁ Μιαούλης, καί, εἴτε μὴ πιστεύων τὸν γέροντα
εἴτε πεποιθὼς ὅτι θέλει κάμψει τὸν κίνδυνον, ἐξηκολούθησε πλέων εἰς
τὸ ὑποδειχθὲν ὕπουλον μέρος, μέχρις οὗ συνετρίβη αἴφνης ἡ ναῦς καὶ
δεινὴν ὑπέστη ὁ ἀνὴρ ζημίαν, ἥς ἄνευ ἤθελεν ἀποβῆ ὁ πλουσιώ-
τατος τῶν πλοιαρχῶν τῆς Ὑδρας.

Ἄλλ' ὁ ἄκαμπτos αὐτὸς χαρακτήρ ἦτο ἀπαραίτητος, ἵνα κατα-
πλήξῃ καὶ δαμάσῃ τὰ δυσήνια ναυτικὰ πλήθη, ὧν ἐμελλε νὰ ἄρξῃ.
Ἀρχὴν εἶχεν ὅτι ὁ πλοιαρχος δὲν πρέπει νὰ ἀναπόδισῃ ποτέ, ὅσον-
δήποτε σφοδρὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ ἐναντίος ἄνεμος, καὶ πλειστάκις ἔκαμψε
τὸν Καφηρέα ἐπικρατοῦντος καταιγιδῶδους βορρᾶ, ἐνῶ οἱ συνάδελ-
φοι αὐτοῦ κατέφευγον εἰς τοὺς παρακειμένους λιμένας.

Ἦτο ἀδυσώπητος πρὸς τὴν δειλίαν μὴ φειδόμενος οὐδὲ τοῦ ἰδίου
αὐτοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις συνέπεσε νὰ μὴ διακρίνεται ἐπ' ἀνδρείᾳ.

Ἀπαράμιλλος ἦτο ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα,
ἀναφωνεῖ ὁ δίκαιος Σπετσιώτης Ἀναργυρος Ἀνδρέου Χ' Ἀναργύ-
ρου. Ἐπὶ τοῦ πολέμου συνελάμβανεν ἓν σχέδιον καὶ ἀμέσως τὸ ἔθετεν
εἰς ἐνέργειαν· ἡδιαφόρει δὲ ἂν τὸν παρηκολούθουν οἱ ἄλλοι.

Ἐπὶ τέλους ἦτο εἷς τῶν ἐκτάκτων ἀνδρῶν, οἵτινες τῶν διαπρατ-
τομένων τὴν εὐθύνην εἰς μόνον ἑαυτοὺς ἀναθέτουσι. «Τοιοῦτος δὲ
ὢν ἐν τοῖς κινδύνοις ἦτο ἐκτὸς αὐτῶν ὁ μετριοφρονέστερος τῶν
ἀνθρώπων. Ἐπιτυχάνων εἰς τοὺς ἐναλίους ἀγῶνας ποτὲ δὲν ἐσε-
μύνητο, ἄφηνε τοὺς ἄλλους νὰ λέγουν· ἀποτυγχάνων δὲ πρὸς οὐδὲν
ἐμέτρει τὰς ἐναντιότητας. Διὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου
δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι μήτε τὸν ἠχθαίροντο μήτε τὸν ἐφθόνουν
οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ».

2. Ο ΑΘΩΝΑΣ

“Όταν ποτέ περιηγούμενος τὸ “Άγιον” Όρος διέβαινον ταπεινὸς προσκυνητὴς ἀπὸ μοναστηρίου εἰς μοναστήριον, συχνὰ ὁ ἄνεμος τῆς Χερσονήσου, ὁ ἡγιασμένος ἀπὸ τὰ τόσα καιόμενα θυμιάματα τῶν προσευχῶν, διανοίγων τῶν πυκνοφύλλων καστανεῶν τοὺς κλάδους, μοῦ ἀπεκάλυπτε μίαν τριγωνικὴν κορυφήν, ὡς ἀσκητοῦ πολιοῦ κεφαλὴν προσευχομένου ἐγγὺς τῶν νεφῶν, ἓνα κῶνον πέτρινον, ὅστις σὰν νὰ μ’ ἐκοίταζε καὶ σὰν νὰ μὲ συνῶδευε πανταχοῦ παρῶν μὲ τὸ τεφρὸν ἐκεῖνο μέτωπόν του.

Κατ’ ἀρχὰς ἤσθανόμην ἀναφρικίαισιν φόβου καὶ περιδεῆς ἀπέστροφον ἀλλαχοῦ τὸ βλέμμα, κλίνων τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τὰ μαῦρα ἔλατα τοῦ Ξηροποταμινοῦ δάσους. ‘Άλλ’ ἐν τῇ παρακμῇ τῆς ὁδοῦ, πάλιν ἰδοὺ ἐνώπιόν μου ὁ πέτρινος ἀσκητὴς μὲ τὴν μολυβδίνην ἐκείνην ὄψιν του ἰλαρῶς προσμειδιῶν μοι ἀπὸ τοῦ κρημνώδους του ὕψους. “Άλλοτε ὡς νεφέλη καὶ ἄλλοτε ὡς πέτρα αἰώρουμένη. Κι ἔκυπτον τὴν κεφαλὴν ἀναμένων κάτι τι νὰ πῆσῃ ἐπ’ ἐμοῦ. ‘Άλλ’ ἔπειτα τόσον τὸν ἐσυνήθισα, ὥστε τὸν ἐθεώρουν πλέον συμπροσκυνητὴν μου.

“Όπου καὶ ἂν ἦμουν, ὁ φαλακρὸς γέρων πάντοτε ἐμπρὸς μου. ‘Έν ὁδῷ βαδίζοντα μὲ παρηκολούθει. Εἰς τὰς ξυλῖνας ἀπλωταριάς τῶν μονῶν καθήμενον μ’ ἐσυντρόφευεν. ‘Έν θαλάσῃ παραπλέοντα τὴν ἀπότομον ἀκτὴν μὲ κατευδῶνεν. Εἰς τὸν ὕπνον μου μ’ ἐσκέπαζε. Καὶ ὅταν ἀφυπνιζόμενος ἐπήγαινον νὰ νιθῶ εἰς τὴν βρύσιν τὴν κρίαν, τὸν ἐβλεπον πρῶτον - πρῶτον ὡς ἄγγελον νεφελοσκεπαστον τὸν πέτρινον σύντροφόν μου. ‘Επρόβαινον εἶτα ἀπὸ τὸν λεμονεῶνα τῶν ‘Ιβήρων εἰς τοὺς ἀμπελῶνας, πέραν εἰς τοὺς Πέντε Μάρτυρας, νὰ ὁ ἐρημίτης ἐνώπιόν μου μὲ τὸ συννεφένιον του κουκούλιον. ‘Ανηρχόμεν ἀπὸ τὰ Παντοκρατορινὰ κελλία πρὸς τὰς Καρυάς, μοῦ ἐθώπευε τὸ βλέμμα ἡ στακτερὰ ὄψις του. ‘Εξετρύπωνον ἀπὸ καμμίαν χαράδραν, πέραν ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ ‘Αγίου Νήφωνος, ὅπου κρημνώδης ἡ ἀτραπὸς παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ βράχου, ἰδοὺ πάλιν μ’ ἐχειραγῶγει ὁ σύντροφός μου ἀπὸ τὰ οὐράνια ὕψη του.

Μίαν ἡμέραν ὅμως, ἡμέραν συννεφώδη καὶ βροχεράν, τὸν ἔχασα τὸν προσφιλῆ συμπροσκυνητὴν μου, ἀφανισθέντα μέσα εἰς τὰ πυκνωθέντα νέφη, τὴν ἀγαπημένην του συντροφίαν. ‘Ο οὐρανὸς μ’ ἐφάνη ὅτι κατῆλθε μολύβδινος καὶ βαρὺς πρὸς τὰ κάτω κι ἔλειψαν ἐν τῷ

ἄμα καὶ λόφοι καὶ κράσπεδα τῶν κορυφῶν. Ἐνόμισα πρὸς στιγμήν, ὅτι εὕρισκόμην εἰς τὸ ὑψηλότερον τῆς χερσονήσου μέρος. Ἄλλ' αἰφνης μετὰ τὴν ἐκπνοὴν τῆς τρικυμίας διελύθησαν διωχθέντα ἐδῶ κι ἐκεῖ τὰ νέφη καὶ ἀνέκυψε πάλιν ἡ ἱερὰ τοῦ Ἄθωνος κορυφή, ὡσὰν μία βυζαντινοῦ Παντοκράτορος εἰκὼν, ἐζωσμένη γύρω - γύρω τοῦ ἁγίου στήθους του ἀπὸ φαιὰ νεφελώματα ὡς πυκνωμένου ἐκεῖ λιβανοκαπνοῦ.

Ὁ Ἄθωνας εἶναι αὐτός !

Ὁ Ἄθωνας, τὸν ὁποῖον ὁ ἀρχαῖος γλύπτης ἐσχεδιάσεν ποτε νὰ μεταμορφώσῃ εἰς ἀνδριάντα τοῦ μεγάλου Μακεδόνα βασιλῆως, ζοντα δύο πόλεις εἰς τὰς δύο τεταμέναις χεῖράς του, ἡ δὲ ὀρθοδοξία μετέβαλεν αὐτὸν χαριέστερον εἰς «Περιβόλι τῆς Παναγίας» καλλιέδραν καὶ εὐανθές. Ἀπὸ τούτου ἀναρίθμητοι προσευχὰι καθ' ἑκάστην ἀναπέμπονται πρὸς τὸν Θεόν, συνοδευόμεναι ἀπὸ τὰ εὐωδέστερα ἄνθη, τὰ θυμιάματα τῶν ἀσκητῶν ἐν ἁρμονίᾳ γοητευτικῇ καλλικελάδων ἐρημικῶν πτηνῶν, τῶν ὀξυφώνων τῶν μονῶν σημάτων ἀπὸ μέσα ἀπὸ ἀνθοβολοῦντας θάμνους, τ' ἀναρίθμητα μαρτυρικὰ καὶ ὁσιακὰ λείψανα τ' ἀποκείμενα εἰς τοὺς θησαυροὺς ἐκάστου μοναστηρίου.

Καὶ ὅσοι ἀναβοῦν, μετανοοῦν καὶ ὅσοι δὲν ἀναβοῦν, πάλιν μετανοοῦν.

Οὕτω ζωηρῶς χρωματίζει τὸ κοινὸν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει λόγιον τὸ μεγαλεῖον τῆς κορυφῆς τοῦ Ἄθωνος, ὅστις κυρίως ὑπὸ τοῦ λαοῦ καλεῖται Ἄθωνας.

Δύο χιλιάδων περίπου μέτρων τὸ ὕψος του.

Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὴν γίνεται ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, διότι τὸ βόρειον μέρος, πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Ἀγίου Παύλου, τὸ μέγα βουνὸν κατέρχεται καθέτως διὰ βαθυτάτων χαραδρῶν, αἵτινες καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἶναι σκεπασμέναι ἀπὸ κρυσταλλωμένας χιόνας.

Πρέπει ἂν ἐσπέρας νὰ ἔχῃ βρέξει καὶ τότε λίαν πρῶτ' ἐπιτυγχάνει ἡ ἀνάβασις εἰς τὴν θαυμαστὴν κορυφήν, ὅτε ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι διαυγής καὶ καθαρὰ, ἀμειβομένων ἀπεριγράπτως τῶν κόπων τοῦ προσκυνητοῦ διὰ τοῦ ἐξελισσομένου ἐκεῖθεν μεγαλοπρεποῦς πανοράματος.

Συνήθως ὁμως γίνεται ἡ ἀνάβασις τῇ 6ῃ Αὐγούστου, ὅτε πανηγυρίζει τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ναῖσκος.

Τότε ἄφ' ἑσπέρας, ἄφ' ὅλης τῆς χερσονήσου μοναχοὶ ἀνέρχονται βαστάζοντες εἰς χεῖρας ἀντὶ ράβδου ἀπὸ ἓν χονδρὸν ξύλον, ἵνα τὴν νύκτα ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ ἀνάψωσι φωτιάν καὶ θερμανθῶσι διὰ τὸ ψῦχος, τὸ ὁποῖον ἐκεῖ εἶναι λίαν ἐπαισθητόν, ἰδίως ἐν αἰφνιδίᾳ μεταβολῇ τοῦ καιροῦ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τοῦ Αὐγούστου.

Φθάσαντες εἰς τὴν Κερασίαν, τὴν ὑδατόρρυτον καὶ χλοερὰν ἐκείνην κοιλάδα, ἀρχίζομεν ἐντεῦθεν δι' ἡμιονικῆς ὁδοῦ πότε πλαγίως καὶ πότε δι' ἑλιγμῶν διὰ μέσου ὠραιοτάτου δάσους ἐλατῶν καὶ πευκῶν, τῶν ὁποίων πολλοὶ κορμοὶ κατάξηροι ὑψοῦνται κεραυνόπληκτοι, ὥς σκελετοὶ παλαιῶν τιτάνων.

Οὕτω μετὰ τρίωρον πορείαν φθάνομεν εἰς τὴν Παναγίτσαν, μικρὸν ναῖσκον, ὅπου σταθμεύουν συνήθως οἱ προσκυνηταὶ οἱ ἀναμένοντες τὴν εὐδίαν τοῦ ὁρθρου διὰ τὴν ἀνάβασιν. Ὁ ναῖσκος οὗτος ὡς μία ἀετοφωλιά διακρινόμενος ἀπὸ τὸ πέλαγος μὲ τὸν χαμηλὸν σφαιρικὸν θόλον του, τέσσαρας μῆνας τοῦ ἔτους εἶναι ἄορατος, σαβανωμένος ὑπὸ τὰς χιόνας, μὲ τὸ μικρὸν παράρτημά του, ὅπου ἀναπαύονται οἱ Λαυριῶται πατέρες μὲ τοὺς ἡμιόνους των, οἱ ἀποστελλόμενοι ἀπὸ τὴν Λαύραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ἡ κορυφή, διὰ τὴν ἐτήσιον τῆς Μεταμορφώσεως πανηγυριν, δειπνοῦντες ἐδῶ ἄφ' ἑσπέρας καὶ τὴν ἐπαύριον μετὰ τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ μεταβάσει παραθέτοντες γεῦμα εἰς τοὺς προσκυνητάς.

Ἀπὸ τὴν Παναγίτσαν ἡ ὁδὸς πλέον εἶναι ἄβατος ἐπὶ τοῦ βράχου δι' ἀτραπῶν ἀποκρήμνων. Καὶ ἐδαπάνησε μὲν ἱκανὰς λίρας ἐξ ἰδίων του ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', ἵνα καταστήσῃ βατὴν εἰς τοὺς ἡμιόνους τὴν ἐπὶ τοῦ βράχου δυσχωρίαν, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι ἐπικίνδυνος ἡ μέχρι τῆς κορυφῆς δι' ἡμιόνου ἀνάβασις, διότι τὸ μέρος εἶναι ὅλως ἀδενδρὸν, ὀλισθηρὸν καὶ πετρῶδες.

Εἶναι αὕτῃ ἡ φαλακρά κορυφή πλέον, ἡ πανταχόθεν τῆς χερσονήσου θεωρουμένη μὲ τὸ μολύβδινόν της κουκούλιον. Εἰς ἓν διάστημα ἡ ὁδὸς εἶναι σκαλιστὴ ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ εἰς ἓν αὐτῆς μέρος, ἀπόστασιν ἕως πέντε βημάτων, ἕνας-ἕνας διέρχονται οἱ προσκυνηταί, ἔντρομοι θεωροῦντες τὴν ἄβυσσον, τὴν χαίνουσαν κάτω μὲ τοὺς δυσαναβάτους κρημούς της.

Μετὰ ἡμίσειαν ἀκριβῶς ὥραν ἀναχωροῦντες ἀπὸ τὴν Παναγίτσαν εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῆς κορυφῆς.

Οὐδεὶς ποιητῆς, οὐδεὶς ζωγράφος, κανὲν χρῶμα καὶ καμμία φαν-

τασία, καμμία πτερωτή λογογράφου γραφίς δὲν ἤμπορεῖ νὰ παραστήσῃ τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεάματος, τὸ ὁποῖον πληροὶ θάμβους βαθύτατου τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅλη ἡ χερσόνησος μὲ τὰ βουνά της καὶ μὲ τοὺς λόφους της, τὰ ἀκρωτήριά της καὶ τοὺς ὄρους της, ὅλη εὐρίσκεται, θαρρεῖς, γύρω γύρω εἰς τὴν εὐρείαν τοῦ Ἀθωνος ποδιάν. Αἱ μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυώροφοι μοναί, ἄλλαι μὲν ὡς καλυβάκια ἐν τῷ δάσει, ἄλλαι δὲ ὡς πεταλίδες ἐπὶ τῶν σκοπέλων. Ἐνθεν ἡ Χαλκιδικὴ ὅλη καὶ ὁ Θερμαϊκὸς λάμπων ὡς καθρέφτης ἀπὸ ἄργυρον. Ὁ Ὀλυμπος καὶ τὰ βουνὰ τῆς Θεσσαλίας. Ἐκεῖθεν τὸ Θρακικὸν πέλαγος μὲ τὰς νήσους του ὡς κύκνους κολυμβῶντας πρὸς τὰ Δαρδανέλλια. Κάτω τὸ Αἰγαῖον μὲ τὰ κύματα τὰ κάτασπρα καὶ τὰ ἐρημονήσια, ὡς κήτη φουρτουνιασμένα καὶ συμμαζεμένα ὡς πρὸς σωτηρίαν ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ μεγαλοπρεποῦς βουνοῦ. Ὅπισθεν τῶν βουνῶν ἰδοὺ οἱ κάμποι τῆς Μακεδονίας μὲ τοὺς ποταμούς της ὡς ὄφεις ἀσημένιους διολισθαίνοντας μὲ γυαλιστεροὺς ἐλιγμούς ὑπὸ τὴν ἀνταύγειαν τῶν πρώτων τοῦ ἡλίου ἀκτίνων. Ὅσοι δὲ τῶν προσκυνητῶν εἶναι καλῶς ἐτοιμασμένοι μὲ ἰσχυρὰς διόπτρας βλέπουν καὶ τὴν Προποντίδα ὡς ὁμίχλην ἀπλουμένην καὶ τὸ ὀγκῶδες Ἐπταπύργιον, τὴν περίφημον τοῦ Βυζαντίου Ἀκρόπολιν, ὡς μίαν μαυρίλαν μὲ ἑπτὰ στεφανωμένην κορυφάς, τοὺς ἑπτὰ πύργους της.

Ἐχουν δίκαιον λοιπὸν οἱ μοναχοὶ νὰ λέγουν, ὅτι καὶ ὅσοι ἀναβοῦν εἰς τὸν Ἀθωνα μετανοοῦν καὶ ὅσοι δὲν ἀναβοῦν πάλιν μετανοοῦν. Μετανοοῦν οἱ πρῶτοι, διότι καταβαίνοντες χάνουν μίαν τοιαύτην μυθικοῦ μεγαλείου εἰκόνα. Μετανοοῦν καὶ οἱ δεύτεροι, διότι ἀπὸ τὴν ὀλιγοψυχίαν των δὲν ἠξιώθησαν νὰ ἀπολαύσουν μίαν ἀλησμόνητον ἡδονὴν ἀπὸ ἐκείνας, τὰς ὁποίας σπανίως χαρίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ θεία Δημιουργία.

Ὁ ναῖσκος τῆς Μεταμορφώσεως μόλις δύναται νὰ περιλάβῃ ἕως ὀκτῶ μοναχοὺς, ὡς λευκὴ κολονίτσα φαινόμενος ἐπὶ τῆς βραχῶδους αἰχμῆς ἀκριβῶς ἐκτισμένος. Ἐξω ὁμως αὐτοῦ ὑπάρχει μικρὸν ὑπόστεγον καὶ μία ἰσοπέδωσις πελεκητή, ὅπου ἤμποροῦν νὰ σταθοῦν ἕως διακόσιοι ἄνθρωποι. Ἡ ἀγρυπνία τελεῖται ταχέως καὶ τροχάδην μετὰ τῆς λειτουργίας, διότι, ἂν αἰφνης μεταβληθῇ ὁ καιρὸς καὶ ψυχὸς ἐπιπνεύσῃ, οἱ ὀδόντες πάραυτα ἀρχίζουν νὰ τρίβουν καὶ κτυποῦν, αἱ χεῖρες παγώνουν, τὰ γόνατα ξυλιάζουν. Ὅταν δὲ τὰ νέφη

συμπυκνωθοῦν, τότε — δεινόν ! — οἱ κεραυνοὶ ἐκρήγνυνται. Καὶ τελεῖται ἐπάνω εἰς τὴν πετρίνην κορυφὴν φοβερὰ πάλῃ τῶν στοιχείων ἐν μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν. Χαλασμοὶ κόσμου, εἰκὼν ὑπερνεφοῦς τιτανομαχίας, ἐν ἣ συντίβονται αἱ ἀπορρῶγες πέτραι τῆς φαλακρᾶς ἐκείνης κορυφῆς μετὰ σπαρακτικῶν τριγμῶν καὶ ἐνίοτε φεῦ ! καὶ ἄνθρωποι παραπεσόντες ἀπροσδοκῆτως ἐν μέσῳ τῆς κραταιᾶς τῶν στοιχείων πάλῃς.

Ὁ τρόμος αὐτὸς ἀπὸ τῶν φημιζομένων σπαρακτικῶν ἐπεισοδίων παρακολουθεῖ τὸν προσκυνητὴν καθ' ὅλην τὴν ἀγρυπνίαν, ὅστις τότε μόνον καταπαύει, ὅταν αἰσίως καταβαίνοντες οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι μοναχοὶ ἀναπνεύσωσι κάτω εἰς τὴν Παναγίτσαν. Τότε παρελθόντος πλέον τοῦ κινδύνου αἰσθάνονται τὴν χαρὰν ἀπὸ τῆς ἀναπολήσεως τοῦ μεγαλοπρεποῦς πανοράματος, τὸ ὁποῖον μένει ἀλησμόνητον πλέον εἰς ὅλην τὴν ζωὴν.

«Μὲ τοῦ βοριᾶ τὰ κύματα»

Ἀλέξανδρος Μωραΐτιδης

3. Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Ἡ « Παναγιά ἡ Γοργόνα » εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀρτιότερα νεοελληνικὰ μυθιστορήματα. Ὑπόθεσίς της εἶναι ἡ ἐγκατάστασις Μικρασιατῶν προσφύγων, ναυτικῶν, σὲ μιὰ παραλίαν τῆς Λέσβου, ὅπου σιγὰ-σιγὰ χάρη στὴν ἐργατικότητά τους δημιουργήσαν ἓναν ἀξιόλογο συνοικισμό ψαρᾶδων.

Ὁ τίτλος τοῦ μυθιστορήματος ὀφείλεται στὸ μικρὸ ἐξωκλήσι τῆς « Παναγιάς τῆς Γοργόνας », ποῦ εἶχε χτιστῇ σ' αὐτὴ τὴν παραλίαν, ἐπάνω σ' ἓναν βράχο, μὲ τὴν παράξενη εἰκόνα ἐνὸς ἄγνωστου ζωγράφου, ποῦ παρίστανε τὴν Παναγιά μὲ σῶμα Γοργόνας (μισὴ γυναῖκα, μισὸ ψάρι).

Οἱ χαρὲς κι οἱ λύπες, οἱ ἀγῶνες, οἱ ἐλπίδες κι οἱ ἀπογοητεύσεις τῶν κατοίκων τοῦ νέου συνοικισμοῦ, μὲ κύριο πρόσωπο τὴ Σμαραγδῇ, μιὰ κόρη ὁμορφῆς καὶ γεμάτης καλοσύνης, ποῦ τῆς ἀρέσει ἐξαιρετικὰ ἡ θάλασσα, προβάλλουν μέσα ἀπὸ τὰ διάφορα γεγονότα τοῦ μυθιστορήματος. Ἡ Σμαραγδῇ ἐπειτα ἀπὸ διάφορα ἀτυχήματα γίνεταί καλογριά στὸ ἐξωκλήσι τῆς « Παναγιάς τῆς Γοργόνας ».

Παραθέτομε τὴν περιγραφὴ τοῦ μέρους τῆς Λέσβου, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν οἱ πρόσφυγες.

Ἡ ὁμορφιά, ποῦ ἔχει ἀπὸ φυσικὸ τοῦ ὁ τόπος ἐδῶ γύρω, εἶναι νὰ τὴ βλέπῃς καὶ νὰ σαστίζῃς μὲ τὴν πλοῦσια καρδιά τοῦ Θεοῦ. Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τούτη ἡ αἰολικὴ ἀκρογιαλιὰ δὲ λέει νὰ χάσῃ τὴ χαρὰ καὶ τὴ χάρη της, θέλεις ὁ Αὐγουστος καίγει τὸν κόσμον, θέλεις ὁ χειμῶνας τὸν βαρᾶ. Γιατὶ οἱ γραμμὲς ἀπ' τὰ βουνὰ κατεβαίνουν χορευτικὰ ὡς τὸ γιαλό, ἢ στεριὰ κυματίζεται σερπετὴ σὰν τὸ πέλαγο κι ἀπὸ παντοῦ κατηφορίζουν τὰ δέντρα, οἱ πολύχρωμοι βράχοι, καὶ τὰ νερὰ φουρφουρίζουνε βιαστικὰ ὡς τ' ἀκρογιάλι.

Ὁ ἐλιώνας σκεπάζει τὰ βουνὰ, φυλλουρίζει χειμῶνα καλοκαίρι κι ἀναδεύεται μὲ ἀσημιὲς ἀντιφεγγιές. Ἡ σκληρὴ φυλλωσιὰ ἔχει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἓνα χρῶμα μαργαριταρί, σὰ νὰ μουσκεύτηκε γιὰ πάντα ἀπὸ τὸ φεγγαρόφωτο μιᾶς αὐγουστιανῆς νύχτας.

Οἱ λαγκαδιὲς εἶναι στολισμένες μὲ ὁλόισες λεῦκες, ποὺ ἀνεβαίνουν λαμπαδάτες τὸν ἀνήφορο, ἀπὸ τὴ Σκάλα ὡς τὸ χωριὸ τῆς Μουριάς, ἀράδα ἢ μιὰ πῖς' ἀπὸ τὴν ἄλλη. Εἶναι τρυφερές, τρεμουλιάζουν ἀδιάκοπα μὲ ὅλα τὰ φύλλα τους, ἀκόμα καὶ σὰ δὲ φυσᾶ. Καὶ σὰν πάρῃ νὰ τίς κιτρινοφυλλιάσῃ τὸ φθινόπωρο, μοιάζουν σὰ νὰ πῆραν φωτιὰ οἱ ἀσημένιοι κορμοὶ τους καὶ τινάζουν χρυσὲς φλόγες.

Πάνω σὲ τοῦτο τὸ νησί, βλέπεις, ἡ Ἑλλάδα κι ἡ Ἀνατολὴ σμίγουν τίς νοστιμάδες καὶ συνταιριάζουν τὴ χάρη καὶ τὸ νόημα τῆς γῆς τους. Ὁ οὐρανὸς εἶναι κρουστός, νὰ τόνε πιῇς στὸ ποτήρι, κι ἡ θάλασσα, ποὺ μπαίνει καὶ βγαίνει παντοῦ, ἀστράφτει ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ δέντρα. Σκύβεις ἀπάνω της καὶ μυρίζει ἡ ἀγνὴ ἀνάσα της. Εἶναι παστρικὰ τὰ νερὰ σὰν ἀγίασμα καὶ στὸν πλουμιστὸ πάτο δείχνει ἓνα - ἓνα ὅλα τὰ χρωματιστά της πετράδια, τὰ κοχύλια καὶ τ' ἀνθάκια τοῦ βυθοῦ.

Ἀνεβαίνεις στὰ ράχτα, γυρίζεις μιὰ βόλτα τὴ ματιὰ ἓνα γύρω στεριᾶς καὶ πελάγου, καὶ δακρύζει τὸ μάτι σου. Ἐνα ἀναγάλλιασμα στάζει ἀπὸ τὰ δέντρα, ἀναβρύζει ἀπὸ τὰ καστανὰ καὶ κόκκινα χῶματα, ἀπὸ τίς πέτρες καὶ τὰ νερά. Ὁ ἐλιώνας ἀργοσαλεύει τὰ κλωνιὰ σὰ βάγια. Ἀπὸ παντοῦ ἀνεβαίνει ἡ δόξα τῆς γῆς. Τοῦτες τίς ὥρες τρέμει ἡ καρδιὰ τ' ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ γλυκασμὸ τῆς ζωῆς, κι ἀναρωτιέσαι πῶς γίνεται καὶ κρύβεται ἡ κακία, τόση κακία, σὰν τὸ σκουλήκι τ' ἀκοίμητο, μέσα στὸ ρόδο τοῦ Θεοῦ.

Τὸ χωριὸ τῆς Μουριάς εἶναι ψηλά, στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ. Τ' ἀσπρισμένα σπιτία στριμώχνονται ἄταχτα, μιὰ κουβάρα, ἀνάμεσα στὶς ἐλιές καὶ στὶς μυγδαλιές, σὰν ἓνα κοπάδι ἄρνιά, ποὺ σκόρπισαν ἄλλοποιαμένα ἀπὸ τρομάρα. Τὸ κατέβασμα ἀπὸ κεῖ γιὰ τὸ

λιμάνι είναι βολικό. Κατρακυλᾷ κανείς σὲ μιὰν ὥρα. "Ὅμως ἂν πῆς ν' ἀνεβῆς τὸν ὄρθιο μουλαρόδρομο ἀπὸ τῆ Σκάλα τῆς Γοργόνας πρὸς τὴ Μουριά, θὰ κάνης τρίδιπλο κόπο. Τόσο κακοτράχαλη σηκώνεται ἡ ἀνηφόρα.

Οἱ χωριανοὶ ἔχουν κάνει πεζοῦλες ἀπὸ ξερολιθιά κοντὰ σὲ κάθε ἀνάβρα πού ἀνταμώνεις στ' ἀνέβασμα. « Καθίστρες » τὶς λένε κι ἐκεῖ σταματοῦν οἱ στρατοκόποι νὰ πάρουν τὴν ἀνάσα τους. Οἱ ἀγωγιάτες κι οἱ νοικοκυραῖοι, πού ἀνεβάζουν πράμα μὲ τὰ ζά τους, χαλαρώνουν τὸ καπίστρι τοῦ μουλαριοῦ καὶ σφυρίζουν νὰ πιῇ τὸ φορτωμένο ζωντανό, νὰ ξαποστάσῃ.

Κάτω στὸ λιμάνι ἀπομένουν τὴ νύχτα μόνο οἱ ψαράδες, οἱ μικροκαπεταναῖοι πού κοιμοῦνται στὰ καΐκια τους, κάτι λίγοι μαγαζατοῖροι πού ἔχουν ἐκεῖ καφενέδες κι ἀργαστήρια. Αὐτοὶ πηγαίνουν στὸ χωριὸ μονάχα τὶς γιορτάδες. Φοραίνουν τὰ καλά τους, ξουρίζονται, βάζουν καὶ κάλτσες καὶ παπούτσια κι ἀνεβαίνουν τὶς Κυριακάδες γιὰ καμιὰ κοινοτικὴ σύναξη τοῦ συνεταιρισμοῦ « Ἡ Ἀθηνᾶ ».

Τὸ ἐργοστάσιο εἶναι στὴ Σκάλα. Ἕνας μεγάλος ἐλιόμυλος μὲ τέσσερις πρέσες. Στὰ ἐλιομαζώματα ἀνεβοκατεβαίνει ὁ κόσμος, ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἐποχὴ γιὰ τὸν τόπο. Οἱ μαζῶχτρες ξεχύνονται παρέες παρέες, φοροῦν χρωματιστὰ σαλβάρια, κλαδωτὲς μπόλιες, κουνοῦν τὸ καλαμένιο καλάθι μὲ τὶς γαλάζιες χάντρες στὸ μπράτσο. Κατεβαίνουν στολισμένες καὶ κουδουνίζουν τὰ γαλάζια καὶ βυσσινιὰ βραχιόλια τους ἀπὸ γυαλί. Τὰ χωράφια κι οἱ δρόμοι εἶναι γεμάτα ραβδιστάδες κι ἐργάτες ἀπ' τὸ λιοτριβεῖο.

"Ὅλο τὸ χειμῶνα, ὅσο δουλεύει ἡ ἐλιά, οἱ χωριανοὶ ἔχουν γιὰ ξυπνητήρι τὴ μπουρου τοῦ ἐλιόμυλου. Εἶναι μιὰ δυνατὴ σφυρίχτρα, πού ὀργιάζει μέσα ἀπὸ τὴ μαύρη νύχτα. Ἡ φωνὴ τῆς γεμίζει ἀντίλαλο τὰ ράχτα καὶ τὶς λαγκαδιές, ἀνεβαίνει ὡς τὸ χωριὸ καὶ τὸ ξεσηκώνει στὸ πόδι.

Μεμιᾶς τὰ καλντερίμια ἀντιχτυποῦν ἀπὸ χοντροπάπουτσα μὲ πλατιά σιδερένια καρφιὰ κι ἀπὸ τὰ πέταλα τῶν μουλαριῶν. Οἱ πόρτες χτυποῦν μὲ θόρυβο, τρίζουν οἱ ρεζέδες, οἱ κοπέλες κατεβαίνουν μὲ χαρούμενες φλυαρίες καὶ πονηρὰ γέλια. Οἱ ραβδιστάδες μὲ τὰ ἴσια μακριὰ ραβδιά στὴ ράχη, « τέμπλες » τὰ λένε, τραγουδοῦν ἀμανέδες. Κόβουν τὸ τραγούδι καὶ προγκᾶνε τὰ ζά, τὸ ἴδιο τραγουδιστά :

—Ντέ μπρέε, ντέ !

Είναι ή μεγάλη έποχή, τής έλιᾶς ή έποχή.

Τήν περιμένουν ὅλο τὸ χρόνο τὰ ἐνενήντα ὀχτῶ χωριά τοῦ νη-
σιοῦ. "Ολος ὁ κόσμος, ἕνα ψυχομέτρι ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες
φτωχόκοσμο καὶ νοικοκυραῖοι, ἀπ' αὐτοῦ κρέμονται. Ἀπὸ τὸ
λιανὸ κλωνι τής έλιᾶς ζυγιάζεται ή ζήση τους.

Οἱ ψαράδες κάτω τὰ περνᾶνε πιὸ φτωχικά, ὅμως πιὸ σίγουρα.
Ἡ θάλασσα, ὅσο νὰ τήν τρυγήσης, δὲ στερεῦει. Δὲν ξέρει κι ἄλλο
ὄργωμα ἀπὸ τ' ὄργωμα τής καρίνας. Βέβαια ἔρχεται ὁ χειμῶνας, τὸ
πέλαγο μελανιάζει σάν τὸ ξίδι. Πολλὲς βάρκες ἀποτραβιοῦνται στὴ
στεριά. Τis κουρνιαίζουν ἀπάγγιο πάνω σὲ χοντρά μαδέρια, ὡς νὰ
μερέψουν τὰ νερά. Γιατὶ ὁ βοριάς τὸ πιάνει πολὺ τοῦτο τὸ λιμάνι
καὶ παιδεύεται πολὺ ὁ ψαραδόκοσμος.

Εἶναι ὅμως μεγάλο πράμα νὰ δῆς τὰ ράχτα τής Παναγιᾶς νὰ
κεφαλῶνουν τὴ φουρτούνα, σάν ξεμπουκάρη ή φρέσκια τραμουντά-
να ἀπὸ τὸν κόρφο τ' Ἀδραμτιοῦ καὶ τaráξη τὸ ντουινιά. Εἶναι κι
ὁ καβο-Μπαμπὰς ἀντίκρυ, κατεβάζει κι αὐτὸς τὰ ρέματα τής
Πόλης ἀπὸ τὸ μπουγάζι καὶ στρίβει κατὰ δῶ τis θάλασσες ἀπὸ τ'
Ἀγιονόρος.

Τής Παναγιᾶς τὰ ράχτα καρτεροῦν ἀτάραγα τὴ φουρτούνα
ποὺ σιμώνει ὀλοένα μελανιάζοντας τὴ θάλασσα. Πολὺ γρήγορα ή
σκοτεινὴ γραμμὴ της κοντεύει τὸ λιμάνι. Μιλιούνια καμουτσιά σκί-
ζουν τὸν ἀγέρα ποὺ τρέμει, κάνουν τὰ θεριεμένα κύματα νὰ ση-
κώνονται ὀλόρθα στὰ καπούλια. Εἶναι τότες νὰ θωρῆς καὶ νὰ σα-
στήξης, σάν ἀντρεῖψουν ἀπὸ τὴν ψυχὴ τής μάχης κι ἀρχίσουν ν'
ἀντιχτυπιοῦνται μὲ μάνητα τὰ δυὸ στοιχειά. Ἡ πέτρα καὶ τὸ νερό.

Τής Παναγιᾶς τὰ ράχτα βαστοῦν τὴ μάχη, ἀφόντας στάθηκε
ὁ κόσμος. Εἶναι γεμάτα ἀπὸ τis παλιὲς λαβωματιές, εἶναι σημαδεμένα
ἀπὸ τis χτυπιές. Ἡ πέτρα σφουγγάριασε ἀπὸ τὴν ἄρμη, ὁ παραδαρ-
μὸς τοῦ νεροῦ γούφιασε τὰ βασανισμένα στέρνα της.

Τὰ κύματα βγαίνουν ἀπὸ τὴ θολούρα τής καταχνιάς μουλωχτά,
πυργῶνουν ψηλὰ σὰ δράκοι, κατεβαίνουν μὲ φοβερὴ τάξη τὰ πολε-
μικά τους φουσάτα. "Οσο σιμώνουν τεντώνουν μπροστὰ φουσκωμένα
στέρνα, παρδαλὰ σάν τής τίγρισσας. Πίσω ἀνεμίζουν στὸν ἀγέρα
ἀφρισμένη χήτη. Φρουμάζουν κι ἔρχονται ψυχωμένα ἀπὸ τιτανι-
κὴν ὀργή. Στὸ τέλος παίρνουν φόρα, ἀναπηδοῦν γουχιάζοντας

πέφτουν κατάστηθα πάνω στο βράχο τῆς Παναγιᾶς. Πελώριες μάζες νερό χτυπιοῦνται, τρίζουν τὰ δόντια καὶ βρουχιοῦνται. Καὶ καλὰ νὰ τὰ ξεθεμελιώσουν τὰ ράχτα, νὰ τὰ ψιχουλιάσουν, νὰ τὰ καταπιοῦν.

Φτάνουν ὡς ἀπάνω, καβαλικεύουν τὸν ψηλὸ βράχο, βρέχουν μὲ τοὺς ἀφροὺς τὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ δρασκελᾶνε τὴν καστρόπετρα. Χύνουνται τότες ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ λιμανιοῦ, τὰ βλέπεις καὶ κατηφορίζουν ἀπὸ τὴν πετρόσκαλα τῆς Παναγιᾶς, ἓνα δεμάτι ἄσπρα φίδια, ποὺ σπαρταροῦν καὶ τρέχουν. Γίνεται μεγάλη χλαπαταγή.

“Ὀλη τὴν ὥρα ποὺ βαστᾷ ἡ μπαλαισιά, τῆς Παναγιᾶς τὰ ράχτα τρέμουν συθέμελα ὡς τὶς σκοτεινὲς ρίζες τους. Μυστικὲς χορδὲς ἀπὸ σκληρὸ μέταλλο δονιοῦνται καὶ ἤχοῦν μέσα τους. “Ὁμως δὲν πισωπλατίζουν πατημασιά. Ὁ βράχος στυλῶνει μέσα στὰ μαῦρα βάθη τὰ πετρίνια πόδια του, καπνίζει σύγκορμος ἀπὸ θυμὸ. Ὁ ἀγώνας τὸν γεμίζει ψυχὴ καὶ δύναμη, ὅπως ἓνα θεριό. Βογγᾷ καὶ τραντάζεται κάτω ἀπὸ τὴ νεροποντὴ, φτύνει μὲ τὶς ξεδοντιασμένες μασέλες τοὺς ἀφροὺς τῆς λύσσας του κατὰμουτρα στὴ θάλασσα. “Ὅσο πιὸ βαριὰ τὸν δέρνει ἡ ἀνεμικὴ, τόσο πιὸ θεριακωμένα πυργῶνει τὰ στέρνα του καταπάνω της. Ξέρει πὼς πίσω ἀπὸ τὶς φαρδιὲς πλάτες του διαφεντέυει τοῦ κόσμου τὰ φαροκάικα, τὶς τράτες καὶ τὰ λαφρὰ τρεχαντήρια. Κι αὐτὰ ξιπάζονται πάνω στὰ διπλὰ τους σίδερα, τεντώνουν τὴ γούμενα. Νὰ σπάσουν τὶς πρυμάτσες, νὰ φύγουν κατὰ τὴ στεριά, νὰ γλιτώσουν ἀλαλιασμένα ἀπὸ τὴν τρομάρα. Κάνουν σὰν τὰ ζᾷ τ’ ἀγαθὰ καὶ δυνατὰ, ποὺ τὰ συνεπῆρε ὁ πανικὸς καὶ τὰ βρίσκει δεμένα ἀπὸ τὸ χαλινάρι.

Τὸ μεγάλο τὸ κακὸ γίνεται τὶς Γεναριάτικες νύχτες, σὰ λυσσάζουν οἱ μπουράσκες, ποὺ ἔρχονται καταδῶ ἀπὸ τ’ ἀκρογᾶλια τῆς ἀρχαίας Τρωάδας. Τότε τὸ σκοτάδι ποὺ σκεπάζει τὰ σύμπαντα κάνει πιὸ τρομαχτικὴ τὴ νύχτα. Ὁ ἄνεμος παίρνει τὰ κεραμίδια ἀπὸ τὶς σκεπές, τὰ τινάζει στοὺς τσίγκους, πετροβολᾷ τὶς μανταλωμένες πόρτες καὶ τσακίζει τὶς τρυφερὲς λεῦκες. Ὁ σκοτεινὸς ἀγέρας εἶναι γεμάτος ἀπὸ κρότους ἀξήγητους, ἀπὸ οὐρλιαχτὰ καὶ θλιβεροὺς ἤχους. Τὰ τεντωμένα συρματοσκοίνα κλαίνει, ἀναστενάζουν τὰ δέντρα καὶ τὰ κατάρτια.

Τὸ δαιμόνιο τῆς φουρτούνας ξαπολυέται ξεχαλίνωτο μέσα στὴ

νύχτα, σφυρίζει με τὰ δάχτυλα ἀπὸ κάθε μεριά, πάνω στὰ ἄλμπουρα, μέσα στὶς καμινάδες. Καβαλικεύει καὶ τὴ σιδερένια καμάρα ποὺ κρατᾷ τὸ καμπανάκι τῆς Παναγιᾶς, κρεμιέται ἀπὸ τὸ σιδερένιο γλωσσίδι καὶ ἀρχίζει νὰ χτυπᾷ ἄταχτα, νὰ χτυπᾷ ξεφρενιασμένα.

Ἀκοῦν οἱ ψαράδες τ' ἄγριο καμπάνισμα μέσα στὸν ὕπνο τους, τ' ἀκοῦν ὡς ἐκεῖ πάνω στὸ βουνὸ κι οἱ Μουριανοί. Ἀνοίγουν οἱ ναυτικοὶ κάτ' ἀπὸ τὸ πάπλωμα ἀνήσυχο μάτι. Οἱ γυναῖκες ἀφουγκράζονται, σηκώνονται χωρὶς θόρυβο ἀπὸ τὸ στρώμα. Τυλίζουνται, θυμιάζουν τὰ κονίσματα καὶ σταυροκοποῦνται.

—Ἡ Παναγιὰ ἡ Γοργόνα ν' ἀποσκεπάζει τὸν κόσμο.

Τὸ λένε γιὰ τὰ καράβια ποὺ ξώμειναν, γιὰ τὰ καΐκια ποὺ λείπουν σὲ ταξίδια. Λέν ἓνα «πατερημὸ» γιὰ τοὺς ἀγνωστους θαλασσινοὺς, ποὺ βολοδέρνονται τούτη τὴν πίσσημη καὶ τρομαχτικὴν ὥρα στ' ἀνοιχτά, ἀφημένοι στὰ χέρια Θεοῦ καὶ τῆς μοίρας, πάν' ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ ἄβυσσο τοῦ πικροῦ νεροῦ ποὺ τοὺς κυκλώνει.

Σὰ φωτίσει ὁ οὐρανὸς πάνω στὴ φουρτούνα, βλέπεις κάθε φύλλο τοῦ ἀγέρα ποὺ ἔρχεται, νὰ σαρώνει πάνω ἀπὸ τὶς κορφές τῶν κυμάτων τὰ ψυχουλιασμένα νερά, νὰ τ' ἀνεμίξει μεσοῦράνα. Ἡ ἀλίσταχνη σηκώνεται ἄσπρος μπουχός, πετᾷ σύννεφο. Ἡ τραμουντάνα τὴν πασπαλίζει στὶς σκεπές. Ἀσπρίζουν τότες τὰ κεραμίδια ἀπὸ τ' ἀλάτι. Ὅμως στὸ τέλος ἡ κούραση βαραίνει τὰ στοιχεῖα τοῦ νεροῦ, δαμάζει ἡ θάλασσα, μερεύουν τὰ κύματα κι ἀποτραβιοῦνται.

Τότε προβάλλει θάμαξη ὁ ἥλιος τοῦ Θεοῦ πάνω ἀπὸ τὴ ράχη τῆς Βίγλας καὶ στάζουν εἰρήνη τὰ λιόδεντρα. Βλέπεις πιὰ τὸ βράχο νὰ στέκεται γελαστός μέσα στὸ χρυσὸ φῶς. Εἶναι ἀκόμα βρεγμένος καὶ χτυπημένος, ἀχνίζει κουρασμένος καὶ στάζει διαμαντόπετρες μέσα στὴ λιακάδα, ὅμως στέκεται δυνατὸς καὶ ἡσυχός. Φορᾷ στὴν κορφή του, μετερίζι μάχης, τὸ κλησάκι τῆς Παναγιᾶς, φορᾷ τὸ καμπανάκι καὶ τὸ σκεβρωμένο κατάρτι, ποὺ δὲν ἔχει σημαία. Φορᾷ καὶ μιὰ τούφα ἄγριοσυκιά, ποὺ ἔχει πιεῖ ὅλες τὶς ἄρμες τοῦ πελάγου καὶ δὲ μαράθηκε. Ἔχει μιὰ παλικάρισιαν ὁμορφιά τέτοιες ὥρες ὁ βράχος.

Πάλι σὰν ξανοίξει ὁ καιρὸς καὶ πάρει νὰ μυρίζη ἡ ἀνοιξη, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἡμερὸ ἀπὸ τὰ ράχτα τῆς Γοργόνας. Ἡ πέτρα ροδίζει στὸν ἥλιο. Ξαπλώνεις ἀπάνω μπρούμυτα καὶ νιώθεις τὴ ζωὴ τῆς ν' ἀντιχτυπᾷ σὰ φλέβα. Οἱ μικρὲς ἄγριοσυκιὲς θρασομανοῦν ἀνάμεσ' ἀπὸ τὶς χαρμαῖδες πάνω στὶς ψηλὲς κρέμασες. Βουτᾶνε πεινασμένες

ρίζες ως μέσα στην καρδιά του βράχου, νὰ βυζάζουν ἀπὸ κεῖ τὸ πικρὸ καὶ ἀρμυρὸ γάλα ποὺ τὶς θρέφει. Χαράξεις μὲ τὸ σουγιά τὸ κοκκινωπὸ βλαστάρι καὶ ὁ ἄσπρος χυμὸς πῆζει πάνω στὸ λεπίδι.

Κάτου φτὰ ριζοθέμελα τοῦ βράχου κουνιοῦνται μὲ τὸ μυστικὸ ρυθμὸ τοῦ βυθοῦ στεφάνια ἀπὸ χλωρὰ φύκια. Κρεμάζουν μικροὺς καρπούς, σὰν μαργαριτάρια περασμένα σὲ κόκκινη μεταξωτὴ κλω- νιά, ἀπλώνουν πρὸς τ' ἀπάνω τσαμπιὰ ἀπὸ κοκκινωποὺς κόμπους, χοντροὺς σὰν ἀγριοκέρασα. Πάνω στὶς στρογγυλὲς πέτρες ποὺ ἀσπρουλιάζουν ἀπὸ μαλακὸ χνούδι, σαλεύουνται τοῦφες ἀπὸ φύκια τρυφερὰ σὰν προφαντὰ μαρούλια. Στὶς κουφάλες μὲ κλαψιάρικες φω- νὲς οἱ γλάροι, ἀδιάκοπα πεινασμένοι καὶ καυγατζήδες, κι ἀνάμεσα στὰ παχιά οὐβρία κυνηγοῦνται οἱ γύλοι, οἱ πέρκες, οἱ λαπένες, ὅλα τὰ πετρόψαρα μὲ τὰ χαρωπὰ καὶ ζωηρὰ χρώματα. Στὸν ἀφρὸ γυρίζουν μεγάλα κοπάδια ἀπὸ μικρὰ κεφαλόπουλα. Προσπαίζουν στὸ φῶς ποὺ τὰ μαγεύει καὶ κάθε ποὺ γυρίζει τὸ σμάρι ν' ἀλλάξη δρόμο, οἱ κοιλιές τους ἀσημίζουν στὸν ἥλιο.

Οἱ ψαράδες γυρνώντας ἀπὸ τὰ καλάρισμα ἀνεβαίνουν καὶ κρε- μάζουν στοὺς τοίχους τῆς Παναγιᾶς τὰ βρεγμένα δίχτυα. Ἀπὸ τὰ ὀρθια σταυρωτὰ κουπιὰ τὰ κρεμοῦν, ἀπὸ τὸ ἄλμπουρο τῆς σημαίας κι ἀπὸ τὸ σίδερο τοῦ καμπαναριοῦ. Ὁ ἀγέρας τ' ἀνεμίζει σὰν πέπλα. Εἶναι βαμμένα σὲ βραστὸ πευκόφλουδο κι ἔχουν τὸ χρῶμα τοῦ σκου- ριασμένου σίδερου. Πολλὲς φορές εἶναι τόσα, ποὺ ζώνεται μέσα ὁλό- κερο τὸ ξωκλήσι. Καμιὰ ἄλλη Παναγιὰ μέσα στὸν κόσμον τῆς Χριστια- νοσύνης δὲ φορεῖ ποτὲ τέτοια πέπλα ἐξὸν ἡ Παναγιὰ ἡ Γοργόνα.

Ἔχει κι ἓνα ἴσωμα πάνω στὰ ράχτα. Ἐκεῖ, ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ πελάγου, ἔρχονται καὶ καθίζουν ἄντρες καὶ γυναῖκες. Μπαλώνουν τὰ χαλασμένα δίχτυα, ματίζουν τὰ σκοινιά, μερεμετίζουν τὰ σκισμέ- να πανιά. Κάθονται σταυροπόδι ἓνα γύρο καὶ δουλεύουν. Φοροῦν στὸ ἄνα χέρι γάντι ἀπὸ κάλτσα. Πολεμοῦν μὲ κάτι χοντρές σα- κοράφες, περνοῦν τὶς καινούριες θελιές μὲ μικρὲς ξυλένιες σαῖτες. Λίγα εἶναι τὰ λόγια τους τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς. Ποῦ καὶ ποῦ κανέναν ν' ἀνοίξη τὸ στόμα νὰ πῇ ἓνα λόγο, νὰ χωρατέψη ἓνα χωρατό.

«Ἡ Παναγιὰ ἡ Γοργόνα»

Στράτης Μυριβήλης

4. ΠΡΟΣ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Τῇ στιγμήν πού ξεκινᾷ κανεῖς γιά τὸ ταξίδι τῆς Μακεδονίας, ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Ἱστορία ἐξουσιάζουν τὸ πνεῦμα του. Ἐχει μπροστά του μεγάλα ποτάμια, ψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα βουνά, πανάρχαια δάση, νερὰ πού πέφτουν ἀπὸ τεράστιους βράχους, καταπράσινους κάμπους καὶ γραφικὲς κοιλάδες, δύσκολες κλεισοῦρες καὶ φιλόπρονες ἀκροθαλασσιές, λίμνες καὶ βάλτους, πόλεις καὶ χωριά, πού ἔγραψαν μὲ τὴν πνευματικὴ, τὴν ἐμπορικὴ, τὴν βιομηχανικὴ τους δραστηριότητα λαμπρότατες σελίδες στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς προκοπῆς του. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἀτελεύτητα ἱστορικὰ περιστατικά, καὶ ἀρχαῖα καὶ μεσαιωνικά καὶ νεώτερα, ἀγῶνες καὶ κατορθώματα, αἵματα καὶ στεναγμούς, αὐτοθυσίες καὶ ἡρωισμούς, θαυμαστά φανερῶματα μιᾶς ψυχῆς, πού εἶναι πλασμένη ἀπὸ ἀγνὸ καὶ στέρεο μέταλλο, τῆς προαιωνίας ψυχῆς τῆς Μακεδονίας.

Κι εἶναι πολὺ φυσικὸς ὁ πόθος, πού γεννιέται μέσα στὴν καρδιά τοῦ ταξιδιώτη, νὰ σταθῇ σὲ κάθε πέτρα καὶ σὲ κάθε πλαγιά, νὰ ἀγγίξῃ ἀπὸ κοντά, μὲ τὸ δάχτυλο, κάθε ἱστορικὸ τοπωνύμιον, νὰ περάσῃ καὶ νὰ ξαναπεράσῃ ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς μοναξιᾶς καὶ τῆς πολιτείας, γιὰ νὰ αἰσθανθῇ ζωντανὴ καὶ ὁλόθερμη καὶ τὴν ἱστορικὴ καὶ τὴ σημερινὴ πραγματικότητα τοῦ τόπου.

Ἡ παλιὰ καὶ ἡ ζωντανὴ Θεσσαλονίκη

Ἡ μεγάλη μακεδονικὴ πρωτεύουσα, πού κατηφορίζει μαλακὰ ἀπὸ τὶς πλαγιὲς τοῦ Χορτιάτη στὴ φεγγόβολη ἀκροθαλασσιὰ τοῦ Θερμαϊκοῦ, εἶναι ἡ πολιτεία μὲ τὴν πολλαπλὴν ψυχὴ, ὅπως εἶναι ὅλες οἱ αἰωνόβιες πανάρχαιες πολιτείες. Μὰ ὑπάρχει μιὰ ἔντονη ιδιοτυπία στὴ φυσιογνωμία της, ἓνα χρῶμα καθαρὰ μεσαιωνικόν, πού δυσκολεύεται κανεῖς νὰ συναντήσῃ σὲ τόση ἔκταση καὶ μὲ τόση ἀφθονία χυμένο ἄλλοῦ.

Σήμερα ἀποτελεῖ σημαντικώτατο κέντρο τῆς Βαλκανικῆς, τεράστια κυψέλη, ὅπου παρδαλὸ πλῆθος ἀναδίνει τὸν ἀέναον βόμβον του. Μὰ σὲ πολὺ μακρινούς καιροὺς δὲν κατόρθωσε νὰ παίξῃ ἀνάλογο ρόλον. Καὶ μολονότι ἰδρύθηκε τρεῖς χιλιάδες ἢ κάπως λιγότερα χρόνια πρὸ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς Πρωτοέλληνες καὶ Θεσσαλοὺς, μολονότι ἔφτασε σὲ κάποια ἀκμὴ στὴν ἐποχὴ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ

τῆς βορινῆς Ἑλλάδος, μολονότι πῆρε καὶ τ' ὄνομά της ἀκόμη ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης, τὴν κόρη Φιλίππου τοῦ Β' καὶ ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ποὺ τὴν εἶχε γυναῖκα του ὁ Κάσσανδρος, ἡ φήμη της ἔμεινε περιορισμένη ἴσαμε τῇ Ρωμαϊκῇ κατάκτηση.

Δυὸ κέντρα παλιότερα τοῦ μακεδονικοῦ βίου, σημαντικὰ καὶ σεβάσμια, ἡ Ἑδεσσα καὶ ἡ Πέλλα, ἔστεκαν αἰῶνες ὁλόκληρους ἀντίμαχά της καὶ συγκρατοῦσαν σὲ χρυσὴ μετριότητα τὴν προοδευτικὴ της ἀνάπτυξη. Μὰ οἱ Ρωμαῖοι κατάλαβαν τὴ σημασίαν τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως, τὶς πολύτιμες ὑπηρεσίαις ποὺ θὰ μπορούσε νὰ προσφέρῃ στὴν ὀργάνωση τῶν μακρινῶν τῶν κατακτήσεων καὶ στὴν κίνηση τοῦ ἐμπορίου τῶν.

Γι' αὐτὸ ἡ κλασσικὴ ἀρχαιολογία τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι κυριότατα ἀρχαιολογία τῶν Ρωμαϊκῶν ἢ, ἂν προτιμᾶτε, τῶν Ἑλληνο-ρωμαϊκῶν χρόνων. Κι ἔτσι παρουσιάζεται στὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θὰ κάμῃ τὸ σύντομο γύρο τοῦ ἀρχαιολογικοῦ της Μουσείου ἢ θὰ σταθῇ κοντὰ στῇ σημερινῇ «Καμάρᾳ», τὴν ἀψίδα τοῦ Γαλερίου, μὲ τὰ φθαρμένα ἀνάγλυφα, καὶ θὰ συλλογιστῇ πῶς χιλιάδες χρόνια πρωτύτερα κάτω ἀπὸ τὴν ἀψίδα αὕτῃ δὲν περνοῦσε τὸ ράθυμο τρᾶμ μὲ τὰ ἐκνευριστικὰ του κουδουνίσματα καὶ τὸ πολυποίκιλο πλῆθος τοῦ αἰῶνα μας, μὰ οἱ ἀδιάκοποι ρωμαῖκοι λεγεῶνες μὲ τὸ βαρύβροντο βῆμα, ποὺ ξεκινοῦσαν μέσα στὴ σκόνῃ καὶ τὸ σάλαγο τῆς Ἀππίας ὁδοῦ καὶ ξαναβρίσκανε τὸ δρόμο τῆς στεριᾶς στὸ Ἰλλυρικὸ λιμάνι τοῦ Δυρραχίου, γιὰ νὰ πάρουν τὴν Ἑγνατίαν, αὕτῃ τὴν ἴδια ὁδὸ, ποὺ στεφανώνεται ἀπὸ τὴν ἀψίδα, καὶ νὰ καταλήξουν στοὺς μακρινοὺς ἀκραίους σταθμοὺς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀνατολῆς. Ὑπάρχουν πέτρες, ποὺ ξυπνοῦν τὴν ἀνάμνηση ἀπειράριθμων περιπετειῶν, μιὰν ὁλόκληρην ἱστορίαν γραμμένη μὲ κλαγγὴ σπαθιῶν καὶ μὲ πάταγο πολεμικῶν ἀλόγων.

Τέτοια πέτρα εἶναι ἡ Καμάρᾳ τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ. Ἀμα τὴν προσπερνᾷ κανεὶς κάθε ὥρα καὶ κάθε στιγμή πηγαίνοντας στὴν καθημερινὴ του ἀπασχόληση, λησμονεῖ καὶ τὸ ὕφος της καὶ τὸ νόημά της. Μὰ σὰν τὴν ξαναβλέπῃ ὕστερα ἀπὸ ἀπουσία μακρόχρονη, δὲν μπορεῖ νὰ ξεκολλήσῃ ἀπὸ τὴ φαντασία του τὴν ἀντίληψη, πῶς πέρα μακριά, στὰ βάθη τοῦ ἀτέλειωτου δρόμου, θ' ἀστράψουν χάλκινες περικεφαλαίαι καὶ θὰ φεγγαβολήσουν καλογουλισμένοι θῶρακες καὶ θὰ ρίξουν περίγυρα φλογισμένες δέσμες ἀντανακλάσεων

ἄσπιδες καὶ λόγχεις. Εἶναι ἡ ψευδαίσθησις τῆς ἱστορίας, ποὺ ἐξουσιάζει τὸ στοχασμὸ καὶ τὸν προσηλώνει μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν πολυτιμο καὶ πολυκύμαντο πίνακα τῆς Μεσογείου, ὅπου ἀστράφτει σὰ χρυσὸ καρφὶ τεχνουργημένο μὲ τὸν κόπο καὶ τὴν ἐπιμέλεια τῶν αἰώνων ἡ βασιλικὴ πολιτεία τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἡ πολιτεία ποὺ γνώρισε ὅσο ἐλάχιστες ἄλλες τὴν ἀκμὴ καὶ τὴ δόξα καὶ τὴν ἀγωνία πικρῶν ἀλώσεων ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς, ἀπὸ τοὺς Νορμανδοὺς, ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἡ πολιτεία ποὺ ὑπῆρξε τὸ κέντρο τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου στὴ Μακεδονία, ποὺ εἶδε μὲ φρίκη τὸ αἷμα νὰ πλημμυρίζη τὸν ἵππόδρομό της στὶς μέρες τοῦ ἐκδικητοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ποὺ αἰσθάνθηκε νὰ τὴ διαπερνᾷ σὰ θανάσιμο ρίγος ἡ βουλιμία καὶ ἡ ζηλοτυπία τῶν γειτόνων της.

“Ἀμα σκαρφαλῶνῃ κανεῖς, περνώντας ἀνάμεσα στὰ στενὰ δρομάκια τῆς παλιᾶς Θεσσαλονίκης μὲ τὸ ζωηρὸ ἀνατολίτικο χρῶμα, στὰ ὕψη τοῦ Ἑπταπυργίου, ποὺ μοιάζει μὲ καστροθεμελιωμένη καὶ καστρουρυσμένη πολιτεία, καὶ κοιτάζῃ κάτω, στὰ πόδια του, τὴ θάλασσα τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τὰ πυκνὰ ἄθροίσματα τῶν παλιῶν καὶ τῶν νέων κτισμάτων, βλέπει ν' ἀνεβαίνουν ἀνέρα καμπαναριὰ καὶ μιναρέδες, λυγεροὶ βυζαντινοὶ τροῦλοι καὶ πλαδαροὶ μουσουλμανικοὶ θόλοι κι' αἰσθάνεται βαθύτερα τὸ νόημα καὶ τὰ πεπρωμένα τῆς πολιτείας. Καὶ διαπιστώνει χωρὶς ἀμφιβολία πῶς, ἂν ἡ τουρκοκρατία μέρα μὲ τὴ μέρα ἐξαφανίζεται μπροστὰ στ' ὀρμητικὸ ἀνθισμα τῆς σημερινῆς ζωντανῆς καὶ δραστήριας Θεσσαλονίκης, τὸ βυζαντινὸ ὕφος μένει πάντα τὸ κύριο καὶ οὐσιῶδες ὕφος τῆς πόλεως.

Ἐν ὅλῃ τῇ Θεσσαλονίκῃ δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἀπέραντο βυζαντινὸ μουσεῖο, ὅπου ὁ λαίμαργος ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ χορτάσῃ τὴν αἰσθητικὴ, τὴν ἱστοριοδιφικὴ καὶ τὴν ἀρχαιολογικὴ του πείνα, νὰ παρακολουθήσῃ ὅλες τὶς ἐξελίξεις καὶ τὶς μετατροπὲς τῶν ρυθμῶν τῆς τέχνης τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, νὰ ὀνειρευτῇ κάτω ἀπὸ ζωγραφισμένους θόλους, ἀπὸ κομπὰ κιονόκρανα, ἀπὸ ψηφιδωτὰ καὶ τοιχογραφίες, νὰ περπατήσῃ ἀνάμεσα σὲ θανμάσιες κιονοστοιχίες, σὲ νάρθηκες καὶ παρεκκλήσια, νὰ προσευχηθῇ σὲ μεγαλοπρεπεῖς βασιλικὲς ἢ θολωτὲς ἐκκλησίες, νὰ εὐφρανθῇ μὲ τὴ γραφικὴ ἁρμονία τῶν κομποτεχνημάτων ποὺ δημιουργήσαν οἱ βυζαντινοὶ ἀρχιτέκτονες τῶν μακεδονικῶν χρόνων.

Καὶ θὰ ἴδῃ ἀπάνω ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴν πολυσήμαντὴ θάλασσα

τῶν μνημείων καὶ τῶν κτισμάτων ν' ἀνεβαίνει πλαγιασμένος σὲ μάλακὸν ἀνήφορο, ἀσυμπλήρωτος ἀκόμα ὁ μεγάλος ναὸς τοῦ πολιοῦχου, ἡ ἀρχαία βασιλικὴ Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου, ἡ ἐκκλησιὰ μὲ τὴ μακραίωνη καὶ γεμάτη συνταραχτικὴς περιπέτειες ἱστορία, ἡ χαλασμένη καὶ ξανανιωμένη, ἡ βεβηλωμένη καὶ δηωμένη, ποὺ πολυάριθμα τῶρα χρόνια ξαναχτίζεται ἀπάνω στὰ σχέδια τῆς παλιᾶς ὁμορφιάς της καὶ καρτερεῖ τὴ στιγμή ποὺ θὰ γιορτάσῃ ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ ἐγκαίνιά της, ξαναζώντας θριαμβευτικὰ στοὺς ἀμφίλογους καὶ παράδοξους καιροὺς τοῦ αἵωνα μας.

Ξαναπῆρα ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια τὸ δρόμο τῶν φημισμένων εὐκτηρίων. Ὑστερα ἀπὸ τὸν Ἅγιο Δημήτριο στάθηκα στὴ μοναδικὴ «ροτόντα», ποὺ μεταβάλλεται σήμερα σὲ μουσεῖο τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας, καὶ καμάρωνα τὴν πολλαπλὴ ἀντήχηση τῆς φωνῆς μου κάτω ἀπὸ τὸν ἀέρινο θόλο τοῦ Παντοκράτορος. Πῆγα στὴν Ἁγία-Σοφία ξανανιωμένη, γεμάτη ἀστραφτερὴ φεγγοβολιά, στὴν Ἁγία-Παρασκευὴ ἢ τὴν Ἀχειροποίητο Θεομήτορα, βασιλικὴ τολμηροῦ καὶ γοητευτικοῦ σχεδίου, μὲ εἴκοσι τέσσερις κολόνες, στὴν Παναγία τῶν Χαλκέων περιποιημένη μὲ στοργικὴ φροντίδα, ὥστε νὰ δείχνῃ ζωηρότερα τὴν κομψότητα, τὴν εὐγένεια καὶ τὴν ὁμορφιά της, στὸν Ἅγιο Παντελεήμονα καὶ στὴν Ἁγία-Κυριακή.

Ὑστερα πῆρα πάλι τὸ δρόμο τοῦ Κάστρου κι ἔφερα τὰ βήματά μου στὸ σεβασμιο μοναστήρι τῶν Βλατάδων καὶ στὸ μικρὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Δαβίδ, ὅπου ἔκανε τὴν πρώτη του προσευχὴ μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ 1430 ὁ κατακτητὴς Μουράτ. Αἰσθάνθηκα ὅλη τὴν εὐφροσύνη τῆς περιπλανήσεως ἀνάμεσα στοὺς τόπους, ποὺ ἄγιασε καὶ ὥράισεν ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ τέχνη. Καὶ σταμάτησα τελειωτικὰ στὸ θαῦμα τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τὸν φημισμένο γιὰ τὴ σπάταλη ἀρμονία τῆς κεραμοπλαστικῆς του διακοσμήσεως καὶ γιὰ τὴ φτερωτὴ σύλληψη τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ του σχεδίου, τοῦ ἀπαράμιλλου σὲ κομψότητα.

Μὰ παράλληλα στὴ μεσαιωνικὴ, τὴ βυζαντινὴ αὐτὴ Θεσσαλονίκη, ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ὁλωσδιόλου διαφορετικὴ, ἡ Θεσσαλονίκη τῆς Τουρκοκρατίας, τῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως. Εἶναι αὐτή, ποὺ ἐνώνει τὸ Ἑπταπύργιο μὲ τὴ νεώτερη πόλη τῆς ἀκροθαλασσιᾶς· εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη τῆς κατακτήσεως. Στὶς παλιὲς γειτονιὲς της

δὲ βρῆκα παρὰ ἐλάχιστη γραφικότητα καὶ τούτῃ χωρὶς στέρεο ὕφος καὶ χωρὶς ρυθμό. Δὲν κατόρθωσα νὰ εὐφρανθῶ ὅπως στὴν Καστοριὰ ἢ ὅπως στὴ Νάουσα, ὅπου ὑπάρχει εὐγένεια, πάστρα καὶ ἀρχοντιά. Ἐδῶ οἱ ἄρχοντες κατέβηκαν στὴν παραλία καὶ κοιτάζουν ἀπὸ τὰ κυβικά τους οἰκοδομικά μεγαθήρια τῇ θάλασσᾳ· ἀπάνω ἀπόμεινε τὸ « πλῆθος », πού περνάει τὴ δύσκολη καὶ τὴν πληχτική του μέρα ἀνάμεσα σ' ἓνα μαραζωμένο δέντρο καὶ σ' ἓνα φαγωμένο λιθόστρωτο.

Πλαί στὴν παλιά Θεσσαλονίκη, τὴ Θεσσαλονίκη τῶν μεγάλων ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος, ζῇ καὶ ἀναπτύσσεται ἡ σημερινὴ ζωντανὴ πολιτεία, κέντρο καὶ κίνητρο μιᾶς ἀέναης παλίρροιας, ὅπου τεράστια συμφέροντα, τεράστιοι οἰκονομικοὶ παράγοντες καὶ συνδυασμοὶ παίζουν τὸν πρῶτο καὶ κύριο ρόλο. Πρέπει νὰ τὴ δῇ, νὰ τὴν αἰσθανθῇ καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσῃ κανεὶς αὐτὴ τὴν ὀλοζώντανη Θεσσαλονίκη, πού εἶναι ἡ μεγάλη καρδιά τῆς Μακεδονίας, ρυθμιστρία κάθε εἵδους κυκλοφορίας.

Τὸ ταξίδι μου τοῦτο μ' ἔφερε στὶς πιὸ μακρινὲς περιοχὲς τῆς Μακεδονίας, σὲ πολιτεῖες ἀκριτικές καὶ σὲ χωριὰ χαμένα σὲ κάμπους καὶ βουνά, μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωερὴ κίνηση τῆς θάλασσας καὶ τῶν πολυσύχναστων δρόμων. Καὶ παντοῦ μὲ ρώτησαν ἂν ἔρχωμαι ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Δὲ μὲ ρώτησαν ἂν ἔρχωμαι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἡ Ἀθήνα εἶναι πολὺ μακρινή, πολὺ ἐπίσημη καὶ πολὺ ἀπίθανη. Γιὰ τὸν ἀγρότη τῆς Μακεδονίας μοιάζει μὲ χώρα τοῦ παραμυθιοῦ, πού δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ τὴν ποθήσῃ, πού δὲν τὴν ἔχει γνωρίσει οὔτε μὲ τὴν ὅποιαδῆποτε, τὴν ἀνεργη καὶ τὴ δυσκίνητη φαντασία του. Ἡ Θεσσαλονίκη ὀλωσδιόλου ἀντίθετα εἶναι ἓνας κόσμος πιὸ κοντινός, γεμάτος γοητεία καὶ ἔλξη. Εἶναι ἡ ἀκροθαλασσιά, τὸ καράβι πού φεύγει φορτωμένο καρπούς καὶ γυρίζει φορτωμένο χρῆμα, τὸ τραῖνο πού ξεκινάει πρὸς κάθε κατεύθυνση καὶ ξανάρχεται ὅλο σάλαγο καὶ καπνὸ ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῶν ὀριζόντων, τὸ πολυχρῶμο πλῆθος, πού κερδίζει τὸ ἄφθονο χρῆμα καὶ τὸ ξοδεύει, καθὼς τὸ κερδίζει, μὲ ἀπερισκεψία καὶ ἀπλοχερία.

Ὁ χωριάτης, πού βασανίζεται ὅλο τὸ χρόνο σκυμμένος στὸ χωράφι του, θὰ στείλῃ τὴ συγκομιδὴ του στὴ Θεσσαλονίκη· ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἐσωτερικοῦ, πού θέλει νὰ ταξιδέψῃ ταξίδι μακρινὸ καὶ πολυήμερο, θὰ κατέβῃ καὶ θὰ σταματήσῃ στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ

νὰ πάρῃ ἐκεῖ τὴν ἀνάσα του καὶ νὰ σχεδιάσῃ τὴν παραπέρα πορεία του· ὁ ἄρρωστος θὰ κοιταχθῇ ἀπὸ καλύτερο γιατρὸ στὴ Θεσσαλονίκη· τὸ παιδί τοῦ εὐπορου σπιτιοῦ θὰ σπουδάσῃ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μακεδονίας· ἡ κόρη τοῦ ἄρχοντα θὰ ράψῃ τὸ φόρεμά της, θ' ἀγοράσῃ τὰ προικιά της, θὰ κάμῃ τὸ ταξίδι τοῦ γάμου της στὴν ἴδια φημισμένη πολιτεία τῆς πολυτάραχης ἀκροθαλασσιᾶς. Ἔτσι ἡ Θεσσαλονίκη μεταβάλλεται σ' ἓνα τεράστιο χωνευτήρι, ὅπου ντόπιοι καὶ ξένοι, μόνιμοι καὶ περαστικοὶ βρίσκονται σὲ ἀδιάκοπη κίνηση καὶ συναλλαγὴ, φλογίζονται ἀπὸ τὴν ἴδια δίψα τοῦ κέρδους, ἀπὸ τὸν ἴδιο πυρετὸ τῆς δραστηριότητος, ἀπὸ τὴν ἴδια προσπάθεια τῆς δημιουργίας.

Κάθομαι καὶ βλέπω ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ ξενοδοχείου μου, χτισμένο ἀντίκρυ σὲ πολυσύχναστο τρίστρατο, τὸν κόσμον ποὺ περνᾷ, τὸν κόσμον ποὺ στέκεται στὶς προθήκες τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, τὸν κόσμον ποὺ προσπαθεῖ νὰ κερδίσῃ τὴν ὥρα του τρέχοντας σὰ νὰ κυνηγιέται. Εἶναι ἡ ὥρα βραδινή· οἱ πρῶτες σκιὲς τῆς νύχτας σουρῶνουν καὶ κατακάθονται στὴν πολιτεία, ποὺ ἀνάβει τὰ φῶτα της. Ἕνας σύσμιχτος σάλαγος ἀναδίνεται καὶ γεμίζει τὴν ἀτμόσφαιρα, ἓνας σάλαγος ἀπὸ γέλια, κουβέντες, ξεφωνητά, κουδουνίσματα, τροχοὺς καὶ βήματα. Γυναῖκες γεμάτες ἀνοιχτοκαρδιὰ πᾶνε κι ἔρχονται, σταματοῦν καὶ ξανακινοῦν. Ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς ἀναπαύουν τὸν κάματό τους στὸ θέαμα τοῦ εὐκίνητου πλήθους. Ἄνθρωποι τῶν ὑποθέσεων περιφέρουν τὴ βιαστικὴ τους ἐμβρίθεια στὴ φλογισμένη ἀσφαλο. Ὑπάλλληλοι μπαίνουν καὶ βγαίνουν στὶς φωτισμένες πόρτες γεμάτοι σπουδῇ.

Ὅλο αὐτὸ τὸ πλῆθος τὸ παρδαλὸ, τὸ ἀκαταστάλαχτο, τὸ πολυποίκιλο μοῦ θυμίζει τὴν ἄλλη πρωτεύουσα, τὴν Ἀθήνα. Μὰ ἡ Ἀθήνα, σὲ ὀρισμένες της τουλάχιστον περιοχές, ἔχει κάποιον ἄλλο ὕψος, κάποιον ἄλλο ἀέρα, ἔχει τὴν παλιὰ εὐγένεια, τὴ στέρεα οἰκοδομημένη ἀρχοντιά, τὴν ἀριστοκρατία τῆς καταγωγῆς, τὴν κομψότητα καὶ τὴν πνευματικότητα. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶν' ἓνας κόσμος ποὺ τώρα δημιουργεῖται, ποὺ τώρα προσπαθεῖ νὰ ἀποκτήσῃ μιὰ ἑκφραση, νὰ πλάσῃ μιὰ προσωπικότητα μέσ' ἀπὸ τὸ χάος τῶν ἀντιφάσεων.

Πέρασαν εἴκοσι ἑπτὰ χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, εἴκοσι δυὸ χρόνια ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1917, ποὺ ἔδωσε στὴν πολιτεία τὴ δυνατότητα νὰ ξαναπλάσῃ τὸν ἑαυτό της, δέκα

ἑφτά χρόνια ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴ καταστροφή, ποὺ τῆς πρόσφερε ἓνα πλῆθος ἐργατικῶν καὶ εὐκίνητων κατοίκων. Καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ Θεσσαλονίκη ξαναχτίστηκε, ὀργανώθηκε, ἔγινε μιὰ νέα πόλη μὲ ἀνοιχτοὺς καλοστρωμένους δρόμους, μὲ δροσεροὺς κατὰ-φυτους κήπους, μὲ οἰκοδομικὰ μεγαθήρια. Ὅλη ἡ ἀκροθαλασσιὰ ζώστηκε ἀπὸ μιὰ τεράστια οἰκοδομικὴ χλωρίδα, κύβους ἀπάνω σὲ κύβους, ἀμφίβολα κατορθώματα τῆς σύγχρονης ἀρχιτεκτονικῆς.

Καμαρώνω τὴ μέριμνα, ποὺ ἐσχεδίασε τοὺς μεγάλους καὶ εὐρύχωρους δρόμους τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ ἀνοιξεν εὐχάριστες πλατεῖες, ποὺ δημιούργησε κήπους, καὶ ἀνάδειξε μερικὰ ἀπὸ τὰ ὠραιότερα μεσαιωνικὰ μνημεῖα καὶ κτίσματα. Ἡ παραλιακὴ λεωφόρος, ἡ λεωφόρος τῆς Νίκης, μένει πάντα ἓνας καλὸς δρόμος. Εἶναι ὁ πιὸ ἀγαπημένος περίπατος τῶν κατοίκων, ποὺ μαζεύονται κάθε βραδάκι, τὶς Κυριακὲς περισσότερο, γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ παραλιακὰ κέντρα, γιὰ νὰ ρεμβάσουν καὶ νὰ φλυαρήσουν ὁλόγυρα στὸ Λευκὸ Πύργο, γιὰ νὰ ἀκούσουν μουσικὴ, νὰ ἴδουν κινηματογράφο, νὰ πᾶνε μὲ τὴ βάρκα νὰ ξενυχτήσουν καὶ νὰ γυρίσουν κατάκοποι, ξεθεωμένοι καὶ πολὺ φτωχότεροι στὰ σπίτια τους.

Στὴ λεωφόρο τῆς Νίκης παίζεται θαυμάσια κάθε Κυριακὴ τὸ γνωστὸ ἱλαροτραγικὸ δράμα τοῦ πλῆθους, ποὺ ξεχύνεται ἀπὸ τὶς πολυθόρυβες πολυκατοικίες, ἀπὸ τὰ παλαιϊκὰ σπίτια τοῦ Ἑπταπυργίου, ἀπὸ τοὺς στρατῶνες καὶ τοὺς συνοικισμοὺς, γιὰ νὰ διασκεδάσῃ τὴν πλήξῃ του· εἶναι τὸ δράμα τοῦ κυριακάτικου Ζαπτείου, ποὺ τὸ ξέρουν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ πείρα ἢ παρατήρηση, σκηνὴ πρὸς σκηνή.

Μὰ ὅποιος θὰ ἤθελε νὰ συλλάβῃ τὸ ρυθμὸ τῆς μεγάλης αὐτῆς πολιτείας κοιτάζοντας τὸ ἀμέριμνο Κυριακάτικο πλῆθος θὰ κινδύνευε νὰ πέσῃ σὲ ἀνεπανόρθωτο σφάλμα. Ὁ δρόμος τῆς ἀλήθειας εἶναι διαφορετικὸς. Ἡ πραγματικὴ Θεσσαλονίκη, ἡ Θεσσαλονίκη τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, τῶν μεγάλων ξενοδοχείων, ὅπου κατασταλάζουν οἱ λογῆς - λογῆς παραγγελιοδόχοι, τῶν ἐργοστασίων, τῶν γραφείων, τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας, ποὺ τὴ χρησιμοποιοῦν σὰν κυψέλη πληθωρικῆς δραστηριότητος, τῶν Ἑλλήνων τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος, ποὺ ἔρχονται δῶ νὰ βροῦν καλύτερη τύχη, τῶν Ἑβραίων, ποὺ θέρραπεύουν μὲ πολὺχρονη πείρα τὸ θεὸ τοῦ ἐμπορίου, τῶν προσφύγων, ποὺ ἀφομοιώθηκαν πιά μὲ τὸ ντόπιο πλῆθος καὶ σφηνώθηκαν

παντοῦ, τῶν ἐμπόρων, τῶν βιομηχάνων, τῶν μεταπρατῶν, ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν κεντρικὴ καὶ τὴν ἄλλη Εὐρώπη, γιὰ νὰ δημιουργήσουν μιὰ νέα πατρίδα στὴ φημισμένη αὐτὴ ἀκροθαλασσιὰ τοῦ Θερμαϊκοῦ.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἀναδίνει τὴ βοή καὶ τὸν πάταγο τῆς ἀπεριόριστης ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς δραστηριότητος.

«Ἑλληνικοὶ Ὁρίζοντες»

Γ. Μ. Παναγιωτόπουλος

VIII. ΠΕΖΟΤΡΑΓΟΥΔΑ—ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ—ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

1. Η Ζ Ω Η

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια κατεβαίνουν νὰ πιοῦν στὴν κελαηδού-
σα ρεματιά.

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια σταθῆκαν ἄξαφνα στὸν κατήφορο μὲ τὰ
κέρατα σὰν κλάδους, καὶ τὰ κεχριμπάρενια τους μάτια μὲ κοιτάζουν.

Μέσ' ἀπὸ τὸ λόγγο, μέσ' ἀπὸ τὰ σγουρὰ πεῦκα ἓνα κοτσύφι
σφυρίζει σὰν τσοπανόπουλο.

Ἄ! ζωή, τρελή πού εἶσαι! Ἄ! ζωή!

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ σὰν καλοσύνη πού κρύβεται, εἶν' ἓνα
ἐκκλησάκι.

Χρόνια διακόσια κοιμᾶται ἀπέξω ὁ καλόγερος πού τὸ ἐζωγρά-
φισε, χρόνια διακόσια σωπαίνουν τὰ τρία του κυπαρίσσια.

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ εἶν' ἓνα κάτασπρο ἐκκλησάκι.

Ἄ! ζωή, ωραία πού εἶσαι! Ἄ! ζωή!

Ἀπάνω στὶς μολόχες, ἀπάνω στὸ νέο θυμάρι, πουλάκια δίχως
ὄνομα, στιγμὲς πουλάκια ἤρθαν, ἔφυγαν.

Οἱ γαλανὲς σκιὲς τῶν φύλλων τρέχουν στὸ μαντήλι τῆς χωρια-
τοπούλας, πού διαβαίνει κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο.

Στὸν ἴσκιο του ὁ γεροπεῦκος ἐκοίμισε ἓνα κοπάδι.

Στὸ λαμπρὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἄσπρα σύννεφα σβήνουν ἀπὸ
εὐχαρίστηση . . .

Ἄ! ζωή, εὐτυχισμένη πού εἶσαι! Ἄ! ζωή!

Κι ὁμως τὴν ὥρα τοῦ δειλinoῦ δὲν ξέρω τί θέλει τὸ φῶς τοῦ ἄλ-
λου κόσμου καὶ χύνεται στὰ πεῦκα, τί θέλει τὸ φῶς τοῦ ἄλλου κό-
σμου . . .

Κι ὁμως τώρα πού βράδιασε, δὲν ξέρω γιατί ὅλα στὸν κόσμο
συλλογίζονται τὴν αἰτία τους, γιατί τὸ σκοτάδι ἀπλώνεται σὰν ἓνα
μεγάλο νόημα . . .

Κι ὁμως τώρα πού σκοτείνιασε, τὰ πλάσματα συλλογίζονται
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὸ νόημα τοῦτο ποὺ τὸ εἶχανε ξεχάσει τὸ πρωὶ σήμερα μὲ τὸν ἥλιο καὶ πάλι θὰ τὸ ξεχάσουν αὔριο μὲ τὸν ἥλιο, αὔριο μὲ τὶς χάρες. . .

Ἄ! ζωή, ἀσυλλόγιστη ποὺ εἶσαι! Ἄ! ζωή!

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. ΑΧΩΡΙΣΤΟΙ

Στοὺς σοφοὺς, ποὺ χάνονται ζητώντας τὴν ἀλήθεια, θὰ μαρτυρήσω ἓνα γνωστό τους μυστικό.

Ἀπὸ τῆς μάνας τὴν ἀγάπη πρωτοβγήκε στὸν κόσμο τὸ τραγούδι.

Μικρὸ τὸ πλάσματάκι αὐτὸ ἀγρυπνοῦσε στὸν ὕπνο τοῦ παιδιοῦ. Καὶ πλάγιαζε στὴν κούνια του ἀγκαλιὰ μὲ τὸ παιδάκι.

Ξυπνοῦσε θυμωμένο, λυπημένο τὸ παιδί ; Ὁ συνομήλικος ὁ σύντροφός του τὸ καλόπιανε, τὸ χάιδευε, τὸ ἔκανε νὰ λησμονήσῃ κάθε φόβο, κάθε φάντασμα λυπητερό, γέννημα τοῦ ὕπνου.

Ὅλη τὴν ἡμέρα δὲν τ' ἄφηνε ἀπὸ κοντά του τὸ παιδάκι. Τὴ νύχτα, σὰν ξυπνοῦσε, προσπαθοῦσε νὰ τοῦ ξαναφέρῃ τὸν ὕπνο του γλυκό. Καὶ τὴν αὐγὴ παράστεκε στὸ ξύπνημά του πρόσχαρο. Κατὰ τὴν ὥρα καὶ τὴν ὀρεξὴ του ἄλλαζε σκοπὸ κι ἐκεῖνο. Γινόταν κελάδι-σμα πουλιοῦ—ἄλλο ἀγάπης γέννημα—γινόταν χαμόγελο καὶ χᾶδι, γινόταν φιλί. Γινόταν κραυγὴ τοῦ πόνου, σπαραγμὸς καὶ θρῆνος τέλος.

Ἔτσι μεγάλωνε τὸ τραγούδι μαζὶ μὲ τὸ παιδί. Τὰ ἔτρεφε καὶ τὰ δυὸ τῆς μάνας ἡ ἀγάπη μὲ τὸ φιλὶ καὶ μὲ τὸ γάλα τῆς.

Ἀφοῦ παράτησε τὴν κούνια τὸ παιδί, ἀκολούθησε καὶ τὸ τραγούδι πιστὸ τὰ βήματά του. Ἀτολμι στὴν ἀρχὴ ἐγνωρίζονταν μὲ τὸν καιρὸ καλύπτεται οἱ δυὸ σύντροφοι. Κι ὅσο τὸ παιδί μεγάλωνε, τόσο μεγάλωνε καὶ τὸ τραγούδι. Κι ἔπαιρνε ἀπὸ τὶς χάρες τοῦ παιδιοῦ· κι ἔπαιρνε ἀπὸ τοὺς πόνους του καὶ τὶς πληγές του. Καὶ τὶς

ἔκανε δικές του. Καὶ βότανα τὶς ἔκανε καὶ φίλτρα στὸ γλυκὸ του σύντροφο. Τόσες αὐτὸ τοῦ ἔβρισκε παρηγοριές, ὅσες ἐκεῖνος εἶχε πίκρες. Τοῦ ἔλεγε ἀκόμα τὸν κρυφὸ καημὸ του, ποὺ κι ὁ ἴδιος δὲν τὸν ᾔξερε. Καὶ μ' αὐτὸ μονάχα τοῦ ἔχυνε τὸ βάλαμο μὲς στὴν καρδιά. Μαντεύει τοῦ νοῦ του τὶς λαχτάρεις, πρὶν ὁ ἴδιος τὶς νοιασθῇ, σὰν μάντις, σὰν προφήτης. Κι ἔκανε σοφὸ τὸ σύντροφό του μὲ τὰ κρυφὰ ποῦ τοῦ φανέρωνε. Καὶ γινόταν κι αὐτὸ σοφώτερο μὲ τὸν καιρὸ.

Περιπλεγμένοι οἱ δυὸ σύντροφοι ἀκολούθησαν τὸ ταξίδι τους.

«Λόγοι κι Ἀντίλογοι»

Γιάννης Βλαχογιάννης

3. ΣΚΕΨΕΙΣ

Ὁ ἀληθὴς ποιητὴς πρέπει νὰ ὁμοιάζῃ τὴν δρῦν, ἥτις ὅσον ὑψηλότερα αἶρει τὴν κεφαλὴν της πρὸς τὸν οὐρανόν, τόσο βαθύτερον βυθίζει τὴν ρίζαν εἰς τὴν γῆν.

Ἄν δὲν ὑπῆρχαν δύται, οὐδὲ μαργαρίται ἤθελον ὑπάρχει.

Τὸ νὰ μείνῃ τις ἄγνωστος ἐν Ἑλλάδι εἶναι σχεδὸν κατόρθωμα.

Εἶχε πρὸ αὐτοῦ χάρτην, κάλαμον, μελανοδοχεῖον καὶ πᾶν ὅ,τι χρειάζεται πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ἀμαθείας του.

Λέγεται ὅτι ὁ Τάσος, πρὶν ἢ ποιήσῃ τὴν ἐν τῇ ἐποποιίᾳ του ἀμίμητον ἐκείνην περιγραφὴν τῆς ἀνδρείας, τῶν βασάνων, τῆς δίψης καὶ τῶν ὀπτασιῶν διαυγῶν βρύσεων καὶ καταλειβομένου χειμάρρου, ὑφ' ὧν κατεῖχοντο ἐν μέσῳ τῆς αὐχμηρᾶς φλεγούσης ἐρήμου οἱ Σταυροφόροι, ἀπείχεν ὕδατος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Διὰ τὸν αὐτὸν ἴσως λόγον ἐπέτυχεν ν' ἀπεικονίσῃ οὕτω θαυμασίως ὁ τυφλὸς Μίλτων τὰς σκηνογραφίας, ὧν τὸ κάλλος διέβλεπε διὰ μόνου τοῦ μαγικοῦ πρίσματος τῶν ἀναμνήσεων αὐτοῦ.

Μόνη ἡ στέρσις ἀγαθοῦ τινος διδάσκει ἡμᾶς νὰ ἐκτιμῶμεν αὐτὸ κατ' ἀξίαν ἢ καὶ ἄνευ τῆς ἀξίας του.

«Ἐργα», τ. Ζ'

Ἑμμανουὴλ Ροῖδης

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

4. ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Τὸ νὰ κλειοῦμε τὰ μάτια μας σ' ἐκείνους, ὅπου μᾶς ὑβρίζουνε, εἶναι συχνὰ γενναιοῦτητα. Τὸ νὰ τὰ ἀνοίγωμε καλὰ σ' ἐκείνους, ὅπου μᾶς ἐπαινοῦνε, εἶναι πάντοτε φρονιμάδα.

Δὲν δικάει ν' ἀποχτοῦμε καὶ νὰ ἔχουμε ἰδέες. Χρειάζεται διὰ τὴ στερέωσή τους εἰς τὸ πνεῦμα μας καὶ νὰ τὲς διατυπώνωμε μὲ φράσεις ρητὲς καὶ γραπτές. Ἐπειδὴ μόνον εἰς τὴν διατύπωσή τους ξεκαθαρίζονται καλύτερα, γένονται φανερώτερες, ἀκριβέστερες· κι ἐμεῖς γενόμεσθε περισσότερο κύριοι αὐτῶν.

Ὁ φιλάργυρος, μὴν ἡξέροντας νὰ ἐκτιμῇ τὰ μέσα τῆς ζωῆς, τὰ χρήματα, κατὰ τὴν ἀληθινὴ τους ἀξίαν, ζῇ πάμπτωχος μεταξὺ σωρευμένου πλούτου.

Ἀπ' ὅσους σὲ γνωρίζουνε, ὁ λιγώτερος, ποὺ σὲ γνωρίζει, εἶσαι σύ.

«Στοχασμοὶ»

Ἀνδρέας Λασκαράτος

5. ΘΡΥΨΑΛΑ

Ὁ ἐγωιστὴς ἄνθρωπος, ὅταν περιπατῇ, κοιτάζει ἢ ψηλὰ ἢ χαμηλὰ. Ἴσως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κοιτάξῃ. Ἀς προσέξουν οἱ ἄλλοι νὰ μὴν πέσῃ ἀπάνω τους.

Διὰ νὰ αἰσθανθῇ κανεὶς τὴν ἰδική του εὐτυχία, πρέπει νὰ παύσῃ ἐνοχλούμενος ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων.

«Βοήθησέ με, λέει τὸ ἐρημοκλήσι στὸ Χρόνο· πύκνωσέ μου τὶς μυρτιές ποὺ μὲ ἀγκαλιάζουν, θέριεψέ μου τὴ βελανιδιὰ ποὺ μοῦ κρατεῖ συντροφιά, τὸν πεῦκο, ποὺ μουρμουρίζει τὸ τροπάρι μου, τὸν πλάτανο, ποὺ μὲ δροσίζει. Προφύλαξέ μου ἀπὸ τὸν κεραυνὸ τὸ ψηλὸ κυπαρίσσι, ποὺ μέσα στὰ πικνόκλαδά του κρύβεται τὸ στοιχεῖό μου — στὸ κυπαρίσσι αὐτὸ εἶναι κρεμασμένο καὶ τὸ σήμαντρό μου ...

Ἔτσι θὰ ἔρθῃ κανένας διαβάτης νὰ ξεκουραστῇ καὶ ἴσως νὰ μπῇ καὶ μέσα νὰ προσκυνήσῃ. Ἐκεῖνο ὅμως, ποὺ περισσότερο σὲ παρακαλῶ, Χρόνε, εἶναι νὰ χρυσώσῃς τοὺς τοίχους μου μὲ τὸ χνούδι σου, νὰ παλιώσῃς καὶ τὶς εἰκόνες μου· ἔτσι θὰ ῥθῇ καὶ καμιά καλλιτεχνικὴ ψυχὴ, ἀπ' αὐτὲς ποὺ γνωρίζουν νὰ προσεύχωνται.

«Θρύψαλα»

Δημήτριος Καμπούρογλου

6. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

Ἡ ἀγάπη πύργους καταλεῖ καὶ κάστρα ρίχνει κάτω.

Ὅποιος ἀγοράζει τὰ περιττά, πουλεῖ τὰ ἀναγκαῖα.

Τ' ἀδέλφια ὄντας σμίγουνε, τριαντάφυλλα ἀνοιγμένα.

Ἀδικιᾶς σπυρὶ σπαρμένο κι ἂν φυτρώσῃ δὲ σταχυάζει.

Ὁ ἀκαμάτης δὲν τρώει τὰ μύγδαλα, γιὰ νὰ μὴν τὰ σπάσῃ.

Ἀκούμπα, ἂν θέλῃς νὰ βαστιάσαι.

Τοῦ γεωργοῦ ἡ δουλειὰ στ' ἁλώνι φαίνεται.

Ν. Γ. Πολίτου «Παροιμίαι»

ΙΧ. ΕΥΘΥΜΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Ο ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ

Ἦμεθα τότε μιὰ εὐθυμὴ συντροφιά νέων εἰς τὰ Χανιά, πού εἴχαμε κοινὴν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἵππασίαν. Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πόλεως ἓνας Τοῦρκος, ὁ Τζανερίκος, ἔδιδεν ἄλογα μὲ νοίκι. Ἐπαίρναμε ἀπὸ ἓνα κι ἐτραβούσαμε στὰ περίχωρα. Τί ὑπέφεραν ἐκεῖνα τὰ ἄλογα ἀπὸ τῆ νεανικῆ μας τρέλα δὲν περιγράφεται. Ἐτρέχαμε σὰ δαιμονισμένοι καὶ τ' ἀναγκάζαμε νὰ ὑπερπηδοῦν κάθε ἐμπόδιο, πού συναντούσαμε, εἴτε τοῖχος ἦτο εἴτε χαντάκι. Καὶ καμιὰ φορὰ, ὅπως ἦσαν ἀφρισμένα τ' ἄλογα, τ' ἀναγκάζαμε νὰ προχωρήσουν στὴ θάλασσα καὶ ἐκάναμε τὰ λουτρά τῶν Κενταύρων, ὅπως ἐλέγαμε τὸ ἐφιππον ἐκεῖνο κολύμπημα. Ἐπειτα, μουσκεμένοι καθὼς ἡμεθα, ἐγυρίζαμε στὰ Χανιά καὶ παραδίδαμε στὸ Καλὲ - Καπισὶ ξεθεωμένα τὰ ἄλογα.

Ὅσες φορές στὶς ἐκδρομὲς ἐκεῖνες ἐπερνούσαμε ἀπὸ ἓνα χωριὸ τοῦ κάμπου, μᾶς ἐπαιρνε στὸ σπίτι του ὁ γερο - Καμαριανός. Μᾶς ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποφύγωμε. Ἦμεθα φίλοι καὶ συνομηλικοὶ τοῦ γιοῦ του Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἐσπούδαζεν ἱατρικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας· καὶ ὁ γερο - Καμαριανός μᾶς ἔλεγεν ὅτι δὲν μπορούσαμε ν' ἀρνηθοῦμε στὸν πατέρα τοῦ φίλου μας, ὁ ὁποῖος κάθε πού μᾶς ἐβλεπε νόμιζε πὼς ἐβλεπε καὶ τὸ γιό του μαζί. Θὰ τὸ θεωροῦσε προσβολὴ καὶ θὰ τοῦ ἔκανε μεγάλη λύπη. Ἀλλ' ἦτο καὶ καλὸς καὶ εὐθυμὸς ἄνθρωπος, μ' ὅλα του τὰ ἐξήντα χρόνια, κι εἶχε ἐξαίρετο κρασί. Μπορούσαμε λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθοῦμε ;

Ἀλλ' ἐνῶ ἦτο εὐχάριστος ἄνθρωπος, εἶχε καὶ μιὰ δυσάρεστη συνήθεια, τὴν ὁποίαν ἐφοβούμεθα. Ἀμα ἔπινε κι ἔφθανε στὸν ἐνθουσιασμό τῆς μέθης, ἐκατάφερνε γροθιῆς στὰ μαλλιαρά του στήθη, πού τὰ ἔχε ἀνοικτά, ὅπως τὰ ἔχαν ἀκόμη τότε οἱ γεροντότεροι χωρικοὶ τῆς Κρήτης. Κι ὅταν παραενθουσιάζετο, δὲν περιωρίζετο νὰ κτυπιέται, ἀλλ' ἀφοῦ ἔδιδε μιὰ στὸ στήθος του, ἔδινε καὶ ἄλλη μιὰ στὸ στήθος τοῦ διπλανοῦ του κι ἐφώναζε : «στήθος μάρμαρο». Ἀλλὰ τὰ στήθια τὰ δικά μας δὲν ἦταν ἀπὸ μάρμαρο κι ἐπιανόταν ἡ ἀναπνοή μας. Ἐκινδυνεύαμε νὰ πάθουμε αἰμοπτυσίαν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μιά μέρα έρχεται ή είδησις ότι ό Καμαριανός απέθανε ξαφνικά. Μαζευόμαστε όλοι οί φίλοι του Κένταυροι καί άποφασίζομε νά πάμε στήν κηδεία του. Τό χωριό δέν ήτο μακριά κι έξεκινήσαμεν πεζοί. Μαζί μας ήρθε κι ό φαρμακοποιός Ζαμαλής. 'Ο Ζαμαλής θα ήταν έξηντάρης, άλλ' είχαμε μαζί του θάρρος σάν νά 'τονε τής ηλικίας μας, γιατί άπό τά μαλλιά καί τά μουστάκια του, πού διετηροϋντο κατάξανθα, τόν επαίριναμε για νεώτερο άπ' ό,τι ήτο.

Στό δρόμο δέν ξέρω σέ ποιόν ήρθεν ή ιδέα, ότι ήτο άπαραίτητον νά βγάλωμε λόγο τοϋ μακαρίτη τοϋ φίλου μας. Καί όλοι έσυμφωνήσαν ότι ό καταλληλότερος δια νά αύτοσχεδιάσω καί έκφωνήσω τόν έπικήδειον ήμουν έγώ. Τοϋ κάκου έπροσπάθησα ν' άποφύγω αύτήν τήν προτίμησιν.

—Μά πώς είμαι ό καταλληλότερος, έλεγα, άφοϋ δέν έξεφώνησα ποτέ μου λόγο ;

—Μήπως έμείς έξεφωνήσαμε ;

—Μά τί νά τοϋ πώ ; Ήταν ένας γεωργός άγράμματος, πού δέν μπορείς νά τοϋ πής παρ ά μόνο πώς ήτο καλός άνθρωπος.

—Αύτά νά τοϋ πής, είπεν ό Ζαμαλής.

—Μά αύτά δέ φτάνουνε για νά γεμίσουν ένα έπικήδειο. Άν ήξερα τουλάχιστον πώς έπολέμησε . . .

—Θά 'χη πολεμήσει; άμφιβάλλεις; είπεν ένας άπ' τοϋς φίλους μου. Λες πώς έπολέμησε στα 66 ή ότι άνδραγάθησε στήν επανάσταση τοϋ Μαυρογένη.

—Δηλαδή τότε πού δέν έγινε τίποτε, είπε κι έγέλα ό Ζαμαλής. Δέν τό ξέρετε πώς ή επανάσταση τοϋ Μαυρογένη έπέρασε χωρίς ν' άνοίξη μύτη ;

—Τέλος πάντων, ως πη πώς έπολέμησε στα 66 καί φτάνει. Καί θά 'χη πολεμήσει· δέν μπορεί. Έμεις στόν Πειραιά έβγάλαμε άγωνιστή τοϋ 21 ένα γέρο, πού δέν ήξερε πώς πιάνουν τό τουφέκι.

'Ο νέος εκείνος είχε κάμει τό γυμνάσιον στόν Πειραιά. Καί μās διηγήθη ότι, όταν απέθανε ό γέρος έπιστάτης τοϋ γυμνασίου, τό βρήκαν πρόφαση, για νά μήν κάμουν μάθημα. Είπαν λοιπόν στοϋς καθηγητάς ότι ήθελαν ν' άκολουθήσουν τήν κηδεία τοϋ καημένου τοϋ μπαρμπα - Τάσου. 'Ο γυμνασιάρχης έδωκε τήν άδειαν, ένας δέ άπό τοϋς μαθητάς ανέλαβε νά έκφωνήση ποίημα· καί, για νά έχη τί νά πη, έχειροτόνησε τόν έπιστάτην λείψανον τοϋ ιεροϋ 'Αγώνος.

Καὶ ἔλεγε τὸ ποίημα :

Ἴδου καὶ ἄλλο λείψανο τοῦ ἱεροῦ Ἀγώνα,
ὅπου εἰς Τούρκων καύκαλα τὸ ξίφος του ἀκόνα.

Καὶ τὸ μόνον ὄπλον, ποὺ εἶχε ἴσως πιάσει στὰ χέρια του ὁ καη-
μένος ὁ μπαρμπα - Τάσος, εἶπεν ὁ διηγούμενος, θὰ ἦτο τὸ σκουπόξυλο.

Ἡ ὁμιλία ἐκείνη καὶ τὸ ἀνέκδοτο τοῦ γερο - Τάσου μᾶς ἐκίνησε
τόσην εὐθυμίαν καὶ τόσα γέλια ἐκάμαμε, ὥστε ὁ Ζαμαλὴς μᾶς εἶπε :

— Μὰ σὲ κηδεῖα πᾶτε, μωρὲ παιδιὰ, ἢ σὲ γάμο ;

— Τί θέλεις, νὰ κλαῖμε ἀπὸ τώρα ; τοῦ εἶπεν ἓνας ἀπὸ τοὺς φίλους
μου. Ἔχομε καιρὸ νὰ κλάψωμε, ὅταν θ' ἀκούσωμε τὸν ρήτορα νὰ
ἐξυμνῇ τὰ πολεμικὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ καπετὰν Καμαριανοῦ.

Ἐγέλασε τότε μαζί μας κι ὁ Ζαμαλὴς διὰ τὸν τίτλον τοῦ καπε-
τανίου.

Ὅταν ἐφθάσαμε στὸ χωριό, ἔβγαζαν ἀπὸ τὸ σπῖτι τὸν νεκρόν.
Ἀκολουθοῦσαν οἱ δικοὶ του μὲ κλάματα καὶ οἱ χωριανοί. Ἀκολου-
θήσαμε κι ἐμεῖς. Ἀλλ' εἶχαμε κάμει τόσο κέφι στὸ δρόμο, ποὺ ἔπρεπε
νὰ βάλωμε προσπάθεια, γιὰ νὰ πάρωμε τὸ σοβαρὸ καὶ λυπητερὸ
ὕφος ποὺ ταίριαζε στὴν περίστασι. Ἐγὼ εἶχα ἀρχίσει νὰ σκέπτωμαι
τὸ λόγο καὶ νὰ φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ τὰ κατὰφερνα. Ἔστιβα τὸ μυαλό
μου, ἀναζητοῦσα στὴ μνήμη μου φράσεις ἑτοιμες ἀπὸ τοὺς ἐπικη-
δεῖους ποὺ εἶχα ἀκούσει, ἀλλὰ δὲν ἔβρισκα παρὰ μικρὰ πράγματα,
ποὺ δὲν ἀρκοῦσαν, γιὰ νὰ γίνῃ ἓνας λόγος δέκα λεπτῶν.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ φοβόμουν περισσότερο, ἦτο ἄλλο. Αἰσθανό-
μουν ὅτι ἡ εὐθυμὴ διάθεσις, ποὺ εἶχα πιέσει μέσα μου, δὲν εἶχε πνι-
γῇ ὁλότελα. Καὶ ὅσο ἤθελα νὰ φαίνομαι λυπημένος, τόσο μοῦ φαι-
νόταν ὅλα ἀστεῖα, ἀκόμη καὶ τὰ θρηνηλογήματα τῆς χήρας καὶ
τῶν ἄλλων συγγενῶν τοῦ νεκροῦ. Δὲν ἔφευγεν ἀπὸ τὸν νοῦ μου ὁ
ἐπιστάτης, ποὺ ἀκονοῦσε τὸ ξίφος του εἰς τῶν Τούρκων τὰ καύκαλα,
καὶ ὁ τίτλος τοῦ καπετάνιου, ποὺ ἐδόθη εἰς τὸν Καμαριανόν. Καὶ ὡς
νὰ μ' ἐγαργαλοῦσαν, ἔπρεπε νὰ σφίγγωμαι καὶ νὰ προσέχω ὅλη
τὴν ὥρα, γιὰ νὰ μὴ μοῦ φύγῃ κανένα γέλιο.

— Δὲ θὰ βγάλω ἐγὼ λόγο, εἶπα σιγὰ στοὺς φίλους, ποὺ πῆγαιναν
μαζί μου. Δὲν μπορῶ. Ἄς μιλήσῃ κανεὶς ἄλλος ἢ ἄς μὴ μιλήσῃ κανεὶς.

— Τώρα ποὺ τό 'παμε στὴν οἰκογένεια ;

— Είπατε στήν οικογένεια πώς θὰ βγάλω λόγο ἐγώ ; εἶπα μὲ ἀπελπισίαν. Ἄς εἶναι, μ' ἐπήρατε στὸ λαιμό σας.

— Μὰ γιατί ; Εἶσαι ἀνόητος. Μήπως πρόκειται νὰ βγάλῃς λόγο στὰ Χανιά ; Σ' ἓνα χωριό θὰ μιλήσῃς καὶ θὰ σ' ἀκούσουν χωριάτες ἀγράμματοι. Δὲ λὲς ὅ,τι θές ; Ποιός θὰ καταλάβῃ ; Λόγια μόνο ν' ἀραδιάσῃς, καὶ σὰ βαρεθῇς λὲς ἓνα «αἰωνία του ἡ μνήμη» καὶ τελειώνεις.

— Καλὰ λοιπόν. Ἄλλ' ἀφήστε με νὰ συγκεντρώσω τίς ιδέες μου.

Ἡ ἐκκλησία, ὅπου ἐψάλτῃ ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία, ἦτο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Δὲν παρετήρησα, ἀλλ' ἴσως θὰ ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου. Ἦτο δὲ τόσο μικρή, ὥστε ἐσφιχτήκαμε σὰ σαρδέλες γύρω στὸν πεθαμένο. Μὲ δυσκολία ἔκαμαν θέση στὸ ρήτορα νὰ πλησιάσῃ. Οἱ χωρικοὶ εἶχαν μάθει ὅτι θὰ βγάλω λόγο καὶ μὲ παρατηροῦσαν μὲ περιέργεια καὶ θαυμασμό. Πρώτῃ φορὰ θὰ ἀκουότανε λόγος στὸ χωριό τους. Ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ, χωρικός καὶ αὐτὸς μὲ βράκες, ἔψαλλε καὶ μὲ κοίταζε μὲ φθόνον. Καὶ ἡ μεγάλη σημασία, ποὺ ἐφαίνοντο ὅτι ἔδιδαν οἱ χωρικοὶ εἰς τὸ πρωτάκουστον γεγονός, ποὺ ἐπεριμένετο, μ' ἔκαμε νὰ αἰσθάνωμαι βαρυτέραν τὴν εὐθύνην, ποὺ ἀνέλαβα.

Ὁ νεκρὸς ἦτο μπροστά μου καὶ τὸν παρετήρουν. Ἦτο σὰν ζωντανός. Ὅπως τοῦ ῥθε ξαφνικός ὁ θάνατος, δὲν τὸν εἶχε σχεδὸν ἀλλάξει. Ἄλλ' ἐνῶ τὸν ἐβλεπα, ἄρχισε πάλι ὁ σατανὰς νὰ μὲ γαργαλᾷ. Καὶ μοῦ ἐψιθύρισε :

— Γιά φαντάσου, ἔτσι πού 'χει τὰ χέρια σταυρωμένα, ἂν ἔξαφνα ἀρχίσῃ νὰ κτυπᾷ γροθιές στὸ στῆθος του καὶ νὰ φωνάζῃ «στῆθος μάρμαρο!». Γιά φαντάσου!

Κύμα ἀπὸ γέλιο ἐσηκώθη μέσα μου καὶ μὲ δυσκολία τὸ κράτησα.

Ἔστρεψα ἄλλοι τὸ βλέμμα μου κι ἐσυνάντησα τὰ πρόσωπα δύο φίλων μου καὶ δὲν ξέρω γιατί καὶ αὐτὰ ἔδωκαν ἄλλο ἀνατίναγμα εἰς τὸ γέλιο, ποὺ μὲ δυσκολία τόσῃ ἐσυγκρατοῦσα.

Μοῦ ἐφάνηκε ὅτι τὰ μάτια των γελοῦσαν, ὅτι ἔκαναν τὴν ἴδια σκέψῃ γιὰ τὸν πεθαμένο καὶ ὅτι, ὅπως ἐγώ, κρατοῦσαν μὲ τὰ δόντια τὴ σοβαρότητά των. Ἐδάγκωσα τὰ χεῖλη μου. Ἦθελα νὰ τὰ ματώσω, νὰ πονέσω, γιὰ ν' ἀπομακρύνω τὴν προσοχή μου ἀπὸ τὸν πειρασμό, ποὺ γελοῦσε στὴ φαντασία μου.

Ἐπάνω σ' αὐτὰ ἤκουσα νὰ μοῦ λέγουν : Ὅρίστε. Ἦτο καιρὸς ν'

ἀρχίσω. Εἶχα κάτι φράσεις συναθροίσει στὸ μυαλό μου, ἀλλ' ὅταν μοῦ 'παν ν' ἀρχίσω, σκορπίστηκαν διὰ μιᾶς κι ἔμεινε ἀδειανὸ τὸ κεφάλι μου, δὲν ἔμεινε παρὰ μόνο σκοτάδι. 'Ακόμη καὶ τὰ μάτια μου εἶχαν θολώσει καὶ δὲν καλόβλεπα. 'Εμεινα ἄφωνος κάμποσα λεπτά, πού μοῦ φάνηκαν αἰῶνες. Καί, ὡς μοῦ 'παν ἔπειτα οἱ ἄλλοι, μιὰ στιγμή ἄπλωσα τὰ χέρια μου σὰν ἄνθρωπος πού πνίγεται καὶ θέλει ἀπὸ κάπου νὰ πιαστῇ.

'Επιτέλους κάτι βρῆκα. "Αρπαξα μιὰ φράση ἑτοιμὴ κι ἐπῆρα κατήφορο: «Θλιβερόν καθῆκον μᾶς συνεκέντρωσεν εἰς τὸν οἶκον τοῦτον τοῦ Θεοῦ...».

— 'Αλλὰ εἶναι πολὺ στενόχωρος καὶ θὰ σκάσωμε, ἐμουρμούρισε δίπλα μου ἕνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου.

'Η διακοπὴ ἐκείνη ὄχι μόνον μοῦ 'κοψε τὸ νῆμα, ἀλλὰ κι ἔδωκε νέαν εὐκαιρίαν εἰς τὸν πειρασμόν, πού ἤθελε καὶ καλὰ νὰ μὲ καταστρέψῃ. 'Εδάγκασα καὶ πάλιν τὰ χεῖλή μου. "Επειτα ἄρχισα νὰ ξεροβήχῃ καὶ ν' ἀναζητῶ συγχρόνως τὸ νῆμα πού 'χασα. Καί, ἀφοῦ πέρασα ἄλλην ἀγωνίαν, ἐξηκολούθησα:

— 'Ο προκείμενος νεκρὸς ὑπῆρξεν ἀνδρεῖος διὰ τὴν πατρίδα του, φιλόστοργος διὰ τὴν οἰκογένειάν του, εὐγενὴς καὶ ἀγαθὸς διὰ τοὺς φίλους του. Τὰ ὄρη, τὰ ὅποια ὑψοῦνται ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς μας, τὰ Λευκὰ ὄρη, λέγω, διηγοῦνται τὰς ἡρωικὰς αὐτοῦ πράξεις κατὰ τὸν τριετῆ κρητικὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν, ἣτις ἠνάγκασε τὸν σουλτάνον νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὴν μικράν, ἀλλὰ μεγαλόψυχον Κρήτην. 'Ανήκει εἰς γενεὰν γιγάντων καὶ ἡμιθέων. Τὸ ὄνομά σου ὑπῆρξε τόσον σεβαστὸν καὶ τιμημένον μεταξὺ τῶν ὁμοεθνῶν σου, ὅσον ὑπῆρξε φοβερόν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Οἱ Τοῦρκοι σ' ἔτρεμαν...

'Εδῶ ἄλλη διακοπὴ.

— Τὰ παραφουσκώνει, μοῦ ἐψιθύρισε ἡ φωνὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς φίλους μου, ὁ ὅποιος ἐστέκετο δίπλα μου.

Παρὰ τρίχα νὰ τοῦ φωνάξω: «σκασμός» ἢ κάτι τέτοιο. 'Επῆγαινα τόσο ὥραϊα. Εἶχα πάρει τὸν ἀέρα τοῦ... ἃς ποῦμε, τοῦ βήματος, καὶ οἱ ἄκροαταί μου, χωρὶς νὰ νιώθουν μεγάλα πράγματα ἀπ' ὅσα ἔλεγα, ἐκρέμοντο ἀπὸ τὰ χεῖλή μου. Καὶ ἤμουν ἱκανὸς νὰ τραβήξω μακριὰ στὸ δρόμο πού 'χα πάρει, ἀλλ' ἡ κακόβουλη ἐκείνη διακοπὴ μοῦ τὰ χάλασε πάλι. Πῶς νὰ ξαναγυρίσω εἰς τὸ ἐγκώμιο

τῶν ἡρωισμῶν τοῦ μακαρίτη ; Ἐπρεπε νὰ περάσω εἰς ἄλλα προτε-
ρήματά του. Ἀλλὰ μὲ τὴν ταραχή, ποὺ μοῦ ἔφερεν ἡ διακοπή, ἡ
στροφή δὲν ἦτο εὐκολη. Ξεροβήχοντας ἔλεγα καὶ ξανάλεγα. «Ὁ
προκείμενος νεκρός...» Ἐπειτα μοῦ ῥθε μιὰ ἰδέα, ποὺ νὰ μὴ μοῦ ῥχό-
τανε· νὰ μιλήσω γιὰ τὸ γιό του τὸν Ἀλέξανδρο. Καὶ ἤρχισα νὰ πλέ-
κω τὸ ἐγκώμιο τοῦ φίλου μας. Ἐπειτα εἶπα :

« Ποία ὁδὺνη θὰ διαπεράσῃ ὡς φάσανον τὴν καρδίαν τοῦ
προσφιλεστάτου υἱοῦ σου Ἀλεξάνδρου, ὅταν μακράν σου εὕρισκό-
μενος θὰ μάθῃ τὸν θάνατόν σου ! Διὰ τί νὰ μὴ εὕρισκεται πλησίον
σου, νὰ γλυκάνῃ τὰς τελευταίας σου στιγμάς ; Ἴσως δὲ καὶ ἡ ἐπι-
στήμη του ὁμοῦ μὲ τὴν θερμότητα τῆς υἱικῆς του ἀγάπης θὰ κα-
τάρθωναν νὰ σὲ ἀποσπᾶσουν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ ἀδυσωπήτου
θανάτου ... ».

Τότε ἓνας χωρικός, συγγενής, φαίνεται, τῆς οἰκογενείας, ὁ ὁποῖος
ἔστεκε πίσω μου, ἔριξε στὸ σβέρκο μου μιὰ φράση :

— Πέ πράμα καὶ γιὰ τ' ἄλλα παιδιὰ.

Πῶς δὲν τρελάθηκα, Θεέ μου, κείνη τὴ στιγμή ! Ἀλλὰ κατάφερα
νὰ γυρίσω πίσω τὸ γέλιο, ποὺ μ' ἀνέβηκε σὰ λόξυγγας στὸ λαιμό.
Ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ τὴ ζέστη ἔτρεχεν ὁ ἰδρώτας ποτάμι ἀπὸ τὸ
μέτωπό μου. Ἐσώπασα πάλι καὶ ξεροκατάπινα. Νὰ πῶ καὶ γιὰ
τ' ἄλλα παιδιὰ ; Ἀλλὰ τί νὰ πῶ, δι' ὄνομα Θεοῦ ! Μήπως τὰ
ἔξερα καλὰ-καλὰ ; Στρέφομαι λιγάκι καὶ λέγω χαμηλόφωνα στὸ
χωρικό :

— Πῶς τὰ λένε ;

— Ὁ Ἀνδρουλιός...

— Ὁ Ἀνδρουλιός, ἐξηκολούθησα, ὁ φημισμένος σκοπευτής, ὁ
ὁποῖος ἀνυπομονεῖ νὰ συνεχίσῃ τοὺς ἡρωικοὺς ἄθλους τοῦ γενναίου
πατρός του ...

— Ἡ Μαρία, μοῦ ψιθύρισε ὁ ὑποβόλεις.

— Ἡ Μαρία, τὸ κόσμημα τοῦ οἴκου σου, ἡ σεμνὴ καὶ ἐνάρετος
Μαρία...

Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματός της ἡ Μαρία ἔβαλε φωνὴ μεγάλη :
«Μπαμπά μου, καὶ πῶς θὰ μπαίνω στὸ ἔρμιο τὸ σπίτι νὰ μὴ σὲ
θωρῶ μπλιό ! »

Αἰσθανόμενον ὅτι δὲν ἀντεῖχα πιά, ὅτι ἡ δύναμις τῆς ἀντιστά-
σεώς μου ἦτο στὸ τέλος της. Τί μαρτύριον ἦτο αὐτό, νὰ ἔχω μιὰ τόσο

ἀκράτητη ὁρμή νὰ γελάσω, νὰ ξεκαρδιστῶ στὰ γέλια καὶ νὰ μὲ πνίγη ἀγωνία! Καὶ ὁ ὑποβόλεις τὸ σκοπὸ του :

— Ὁ Νικόλας... ἡ Γαρουφαλιά...

Τὸ βλέμμα μου ἔπεσε πάλι γιὰ μιὰ στιγμή στὸν πεθαμένο· καὶ μοῦ φάνηκε πιὸ ἀξιοθρήνητος καὶ ἀπ' αὐτόν.

— Καὶ τί νὰ εἶπω διὰ τὸν Νικόλαον...

Δὲν εἶχα τίποτα νὰ εἶπω διὰ τὸν Νικόλαον, ἀλλ' οὔτε καὶ μ' ἀφῆκαν. Ἀπὸ τὸ ἀπέναντι μέρος, ὅπου ἐστέκοντο δύο φίλοι μου, ἦλθε ἓνα φύσημα μύτης, ἓνα γέλιο ποὺ ξέφυγε ἀπὸ τὴ μύτη, γιατί τὸ στόμα ἦτο φραγμένο μὲ μαντήλι. Τὸ φύσημα ἐκεῖνο καὶ τὸ μαντίλι ποὺ εἶδα στὸ στόμα κάτω ἀπὸ ἓνα μέτωπο χαμηλωμένο, μὲ ἀποτελείωσε. Θύελλα ἀπὸ γέλια ξέσπασε ἀπὸ τὸ στήθος μου. Καὶ σὰν ἄρχισα, ἦτο ἀδύνατο πιά νὰ κρατηθῶ. "Ἦθελα νὰ πῶ : «Γαῖαν ἔχοις ἑλαφράν», ἀλλὰ μόνον ἡ πρώτη συλλαβὴ ἐβγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα μου κι ἐτελείωσε μὲ σπασμὸ γέλιου.

Στρέφομαι γύρω μὲ ἀπελπισία καὶ ζητῶ μία πρόφαση, γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὴν ἀσεβῆ παραφροσύνη μου. Ἄλλοι μὲ κοιτάζουν μὲ ἀπορία καὶ ἄλλοι μὲ θυμὸ· καὶ μόνο οἱ φίλοι μου δὲν μὲ κοιτάζουν, γιὰτ' εἶχαν κρυφτῇ. Τὸ βλέμμα μου φτάνει στὸ φαρμακοποιό, καὶ στὰ μοῦτρα του βρίσκω τὴν πρόφαση ποὺ ζητοῦσα. Ὁ Ζαμαλὴς βαφότανε κι ἀπὸ τὴ ζέστη ἢ βαφὴ εἶχεν ἀναλιγώσει καὶ μὲ τὸν ἰδρώτα σχημάτιζε κιτρινωπὰ ρυάκια στὸ πρόσωπό του.

— Μωρὲ βάφεσαι ; τοῦ λέω, γιὰ νὰ δείξω τάχα ὅτι γι αὐτὴ τὴν ἀνακάλυψη γελοῦσα!

— Δὲ μοῦ λὲς πὼς εἶσαι γιὰ δέσιμο ; ἀποκρίνεται ὁ Ζαμαλὴς καὶ σκουπίζεται μὲ μεγάλο χρωματιστὸ μαντίλι.

Γιὰ νὰ σκεπάσῃ τὸ σκάνδαλο ὁ παπάς, ἄρχισε νὰ ψάλλῃ. Τὴν ἴδια στιγμή δυὸ χέρια μ' ἔσπρωξαν πρὸς τὰ ἔξω· ἦταν ὁ χωρικός, ποὺ μοῦ ἔλεγε τὰ ὀνόματα. Καὶ στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς μοῦ λέγει :

— Τὸ καλὸ ποὺ σοῦ θέλω, φύγε, φύγε γλήγορα!

«Ὁταν ζήσουν δάσκαλος»

Ἰωάννης Κονδυλάκης

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΚΕΡΑΤΙΝΑ ΣΟΡΑΖ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ι. ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Α' — ΙΣΤΟΡΙΚΑ

1. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Μετά την παράδοσιν τοῦ Σουλίου διὰ τῆς συνθήκης τῆς 12 Δεκεμβρίου 1803, δι' ἧς ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ μεταβῶσιν ἑνοπλιοὶ ὅπου ἤθελον, ὁ Ἀλῆ πασὰς παρασπονδήσας ἐπεχείρησε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐπιζήσαντας. Τοῦτων ὁ Κίτσος Βότσαρης φεύγων τὴν δίωξιν ἦλθεν εἰς Βουλγαρέλι τῶν Τσουμέρκων, ἀλλὰ βλέπων ὅτι καὶ ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον νὰ κυκλωθῇ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, παρέλαβε πάντας τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας, ἀνερχομένους εἰς 1148, καὶ κατέφυγε τὴν 22 Δεκεμβρίου εἰς τὰ Ἀγραφα, εἰς μονὴν τινα ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου. Πολιορκηθεὶς ἐν αὐτῇ ὑπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ Ἀλῆ, ἀντέστη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου 1804 οἱ Ἀλβανοὶ κατέλαβον διὰ προδοσίας τὴν μονὴν καὶ κατέσφαξαν τοὺς ἐν αὐτῇ, πλὴν 80 περίπου ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν, διαφυγόντων μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ.

Ἡ Λένω, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ τραγούδι, δεκαπενταετίς θυγάτηρ τοῦ Κίτσου Βότσαρη ἐκ πρώτου γάμου, ἐπολέμει εἰς τὴν μονὴν παρὰ τὸ πλεῖρόν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Γιαννάκη· φονευθέντος δὲ τούτου, μετέβη πλησίον τοῦ θεῖου τῆς Νίκζα, πολεμοῦντος παρὰ τὸν Ἀχελῶον, καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ περικυκλωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὥπως μὴ συλληφθῇ, ἔπescen εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη.

Ν. Γ. Πολίτης

Ὅλες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσούλι,
ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
σκληρώθηκαν οἱ ὀρφανές, σκληρώθηκαν οἱ μαῦρες,
κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
Μόν' πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανέ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
ἔχει καὶ στή μεσούλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
Πέντε Τούρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταῖοι.
— Τούρκοι, γιὰ μὴν παιδεύστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
— Κόρη, γιὰ ρίξε τ' ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.
— Τί λέτε, μὲρ' παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια ;
Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τούρκων τὰ χέρια.

2. ΤΗΣ ΔΕΣΠΩΣ

Κατὰ τὴν δίωξιν τῶν Σουλιωτῶν, περὶ ἧς ἔγινε λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει, μικρὸν ἀπόσπασμα ἐξ 78 ψυχῶν κατέφυγεν εἰς τὸν χωρίον Ρινιάσαν (μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Ἀρτης), ὅπου παρέμενον καὶ ἄλλαι τινὲς Σουλιώτικαι οἰκογένειαι. Ἀλλὰ στίφος Ἀλβανῶν καταφθάσαν εἰς τὸ χωρίον τὴν 23 Δεκεμβρίου 1803, κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς κατοίκους, καὶ ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἠχμαλώτισε.

Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργάκη Μπότση, τοῦ ὁποίου ἀπόντος ἡ ἡρώϊκὴ σύζυγος Δέσπω ἀντέταξε σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν σφαγέων. Κλεισθεῖσα εἰς πύργον, τὴν λεγομένην Κούλαν τοῦ Δημουλᾶ, μετὰ δέκα ἄλλων, θυγατέρων, νυμφῶν, ἐγγονῶν καὶ ἐγγόνων τῆς, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, ὅτε εἶδεν ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἠρώτησε τὰ τέκνα τῆς ἂν δὲν προτιμοῦν ἀπὸ τὴν σκλαβίαν τὸν θάνατον. Πάντες ἐζήτησαν τὸν θάνατον, τότε δὲ συσσωρεύσασα εἰς τὸ μέσον ὅσην πυρίτιδα εἶχεν, ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτὴν καὶ ἐκάησαν.

Ν. Γ. Πολίτης

Ἀχὸς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.

Μῆνα σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι ;

Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι,

ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.

Ἀρβανιτιά τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο.

— Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σούλι.

Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανίτων.

— Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε, κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,

ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.—

Δαυλὶ στὸ χέριν ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει.

«Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ', μαζί μου ἐλᾶτε ».

Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιά γενῆκαν.

3. ΜΙΣΟΛΟΓΓΙ

Νά 'μουν πουλὶ νὰ πέταγα, νὰ πῆγαίνα τοῦ ψήλου,

ν' ἀγνάντευα τὴ Ρούμελη, τὸ ἔρμο Μισολόγγι

πῶς πολεμάει μὲ τὴν Τουρκιά, μὲ τέσσερους πασάδες.

Πέφτουν κανόνια στή στεριά καί μπόμπες τοῦ πελάγου,
πέφτουν τὰ λιανοτούφεκα σὰν ἄμμος, σὰ χαλάζι.

Καί ὁ Μακρῆς τοὺς φώναξε καί ὁ Μακρῆς φωνάζει :

- Παιδιά, βαστάτε τ' ἄρματα καί τὰ βαριά τουφέκια,
καί τὸ μιντάτ' μᾶς ἔρχεται στεριά καί τοῦ πελάγου,
ὁ Καραϊσκάκης τῆς στεριᾶς κι οἱ Ὑδραῖοι τοῦ πελάγου.
Μήτε μιντάτι ἔφτασε, μήτε βοήθεια φτάνει,
καί οἱ κλεισμένοι ξόρμησαν μέ τὰ σπαθιά στὰ χέρια,
κι οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐσταύρωσαν καί τοὺς διαμοιράζουν.
Πῆραν κεφάλια ἀμέτρητα καί ζωντανούς ἀμέτρους
καί λίγοι ξεγλιτώσανε πλέοντας μὲς στὸ αἷμα.

Β' — Π Α Ρ Α Λ Ο Γ Ε Σ

ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Τὸ ἄσμα περὶ τοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις ἀποθανὼν ἐγείρεται τοῦ τάφου
πρὸς ἐκτέλεσιν ἱερᾶς ὑποσχέσεως καὶ φέρει εἰς τὴν ἀπορφανισθεῖσαν
μητέρα τὸ μόνον ἐπιζῆσαν τέκνον τῆς, τὴν εἰς τὰ ξένα ὑπανδρευμένην
ἀδελφήν του, κοινοῦτατον εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας, εἶναι ἐπίσης δια-
δεδομένον εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, οὔτινες
τὸ πρότυπον παρέλαβον ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Ν. Γ. Πολίτης

Μάνα μέ τοὺς ἐννιά σου γιούς καί μέ τή μιά σου κόρη,

τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,

τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε!

Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τὴν χτενίζει,

στ' ἄστρι καί στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της.

Προξενητάδες ἦρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα,

νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.

Οἱ ὀχτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.

«Μάνα μου, κι ἂς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα·

στὰ ξένα κεῖ ποὺ περπατῶ, στὰ ξένα ποὺ πηγαίνω,

νὰ ἔχω κι ἐγὼ παρηγοριά, νὰ ἔχω κι ἐγὼ κονάκι.

- Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντὴ, μ' ἄσκημα ἀπιλογήτης.

Κι ἂ μὀρθη, γιέ μου, θάνατος, κι ἂ μὀρθη, γιέ μου, ἀρρώστια,

- κι ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ποιός πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη ;
 — Τὸ Θεὸ σοῦ βάλλω ἐγγυητὴ καὶ τοὺς ἁγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχη κι ἔρθῃ θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρθῃ ἀρρώστια,
 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω».

- Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα
 κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὀργισμένοι
 κι ἔπεσε τὸ θανατικό, κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν,
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Σ' ὅλα τὰ μνήματά ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν,
 στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.
 — Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τὴν ἐξόρισες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα!
 Τὸ τάξιμο πού μοῦ ἔταξες, πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης ;
 Τὸ Θεὸ μοῦ ἔβαλες ἐγγυητὴ καὶ τοὺς ἁγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης».

- Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριά κατάρρα
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη.
 Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
 Βρίσκει τὴν κι ἐχτενίζονταν ὄξου στὸ φεγγαράκι.
 Ἀπὸ μακριὰ τὴ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει.
 — «Αἰντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάνα μας νὰ πᾶμε.
 — Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;
 — Ἄν ἴσως κι εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ ῥθω
 κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ῥθω.
 — Ἐλα, Ἀρετῆ, στὸ σπίτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι.
 Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

- Στὴ στράτα πού διαβαίνανε, πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
 δὲν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
 μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία.
 «Ποιός εἶδε κόρην ὁμορφὴ νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος !
 — Ἀκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ;
 — Πουλάκια εἶναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε ».

- Καί παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε :
- « Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! ».
- "Ακουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια
πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους !
- "Απρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν.
- Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις.
- "Εχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν 'Αι - Γιάννη
κι ἐθύμιασέ μας ὁ παπὰς μὲ περισσὸ λιβάνι».
- Καί παρεμπρὸς πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε :
- « Γιὰ δὲς θάμα κι ἀντίθαμα πού γίνεται στὸν κόσμο,
τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος !».
- Τ' ἄκουσε πάλι ἡ 'Αρετὴ κι ἐράγισε ἡ καρδιά της.
- « "Ακουσες Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ;
- "Αφησ', 'Αρέτω, τὰ Πουλιὰ κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ἄς λέγουν.
- Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου
καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιὰ καὶ τ' ὁμορφο μουστάκι ;
- "Εχω καιρό, π' ἄρρωστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιὰ μου».

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.
Βαριὰ χτυπᾷ τ' ἀλόγου του κι ἀπ' ἐμπροστὰ της χάθη.
Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.
Κινάει καὶ πάει ἡ 'Αρετὴ στὸ σπίτι μοναχὴ της.
Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμένα,
βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,
βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
Βρίσκει τὴν πόρτα σφαιλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν.
« "Αν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχτρός μου, φύγε,
κι ἂν εἶσαι ὁ Πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
κι ἡ δόλια ἡ 'Αρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα.

— Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιὰ μου μάνα !

— Ποιὸς εἶν' αὐτὸς πού μοῦ χτυπáει καὶ μὲ φωνάζει μάνα ;

— "Ανοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε, κι ἐγὼ εἶμαι ἡ 'Αρετὴ σου».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

Γ' ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Τὰ μοιρολόγια τῶν γυναικῶν μας, θαυμαστὰ ἐλεγειογραφίας
ἀριστουργήματα, αὐτόφωτα τῆς ἐλληνικῆς εὐαισθησίας προϊόντα,
κινεῖσι τὸν θαυμασμὸν τῶν ποιητῶν καὶ ἐφελεύουσι τῶν γραμματο-
λόγων τὴν προσοχὴν ὅσον οὐδὲν ἄλλο, ἔστω καὶ τὸ ἐντεχνότερον, τῶν
λοιπῶν ἐξηγουμένων καὶ τετορνευμένων ἡμῶν στιχορρηγμάτων.

Σ π. Ζαμπέλιος

1

[Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ]

Ποιὸς ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ραίστη,
νὰ εἰπῶ τραγοῦδι χλιβερὸ καὶ παραπονεμένο·
μήδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἀκουσα μήδ' ἀπὸ παντρεμένες,
τοῦ Χάρου ἢ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.

«Πόχουν παιδιά, ἃς τὰ κρύβουνε, κι ἀδέρφια, ἃς τὰ φυλάξουν,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύβουνε τοὺς ἄντρες,
γιατὶ ἔχω γιὸ κυνηγητὴ, γιατί ἔχω γιὸ κουρσάρο·
οὔλο τίς νύχτες περπατεῖ καὶ τίς αὐγὲς κουρσεύει,
κι ὁπόβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυο, κι ὁπόβρη δυὸ τὸν ἕνα
κι ὁπόβρη κι ἕνα μοναχό, κεῖνον τὸν ξεκληρίζει ».

Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβελάρης.
Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τ' ἄλογό του,
σέρνει στελέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
στελέτα τά 'χει γιὰ καρδιές, σπαθιά γιὰ τὰ κεφάλια.

2

- "Ἦλιε μου καὶ τρισήλιε μου καὶ κοσμογυριστή μου,
ψὲς ἔχασα μιὰ λυγερή, μιὰ ἀκριβοθυγατέρα·
νὰ μὴν τὴν εἶδες πουθενά, νὰ μὴ τὴν ἀπαντῆσες ;
- 'Εψὲς προχτὲς τὴν εἶδκα στοῦ Χάρου τὸ σαράι.
'Ο Χάρος ἔτρωγε ψωμί κι ἡ κόρη τὸν κερνοῦσε,
κι ἐτρέχαν τὰ ματάκια τῆς σὰ μαρμαρένια βρῦση
κι ἔτρεμε κι ἡ καρδούλα τῆς σὰ μῆλο μαραμένο.

Κι ἀπὸ τὸ συχνοκέρασμα τῆς πέφτει τὸ ποτήρι,
 μάιτε σὲ πέτρα βάρεσε, μάιτε σὲ καλντιρίμι,
 μέσα στοῦ Χάρου τὴν ποδιά ἔπεσε κι ἐραίστη.
 Τοῦ Χάρου κακοφάνηκε, γυρίζει καὶ τῆς λέει :

- «Τί ἔχεις, κόρη, ποῦ χλίβεσαι καὶ χύνεις μαῦρα δάκρυα
 καὶ τρέχουν καὶ τὰ μάτια σου σὰ μαρμαρένια βρύση ;
 Μὴ σὲ πονεῖ ὅχ τὴ μάνα σου, νὰ στείλω νὰν τὴ φέρω ;
 — Δὲ μὲ πονεῖ ὅχ τὴ μάνα μου, μὴ στέλνης νὰν τὴ φέρης.
 — Μὴ σὲ πονεῖ ὅχ τ' ἀδέρφια σου, νὰ στείλω νὰν τὰ φέρω ;
 — Δὲ μὲ πονεῖ ὅχ τ' ἀδέρφια μου, μὴ στέλνης νὰν τὰ φέρης,
 μόν' μὲ πονεῖ ὅχ τὸ σπίτι μου κι ὅχ τὸν Ἀπάνω κόσμο.
 — Ἄ σὲ πονῇ ὅχ τὸ σπίτι σου, πλιά δὲν τὸ ματαβλέπεις ».

II. ΕΝΤΕΧΝΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ← ΕΠΙΚΑ — ΕΠΙΚΟΛΥΤΡΙΚΑ

1. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποὺ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

2

Ἄπ' τὰ κόκκαλα, βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

3

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
«Ἐλα πάλι » νὰ σοῦ πῇ.

4

Ἄργει νὰ ἴλθῃ ἐκείνη ἡ μέρα
κι ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τὰ ἴσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

5

Δυστυχής ! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λὲς
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἓνα ἐκτύπησε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά,

7

κι ἔλεες «πότε, ἄ ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἑρμιές ; »
καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές.

8

Τότε ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς στὰ κλάιματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα
πληθὺς αἷμα ἑλληνικό.

9

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα
ξέρω ὅτι ἐβγαίνες κρυφὰ
νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

10

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχὴ·
δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεῖα τὲς κουρταλῇ.

11

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
ἀλλ' ἀνάσασιν καμιά·
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρικτά.

12

Ἄλλοι, οἰμέ ! στὴ συμφορὰ σου,
ὅπου ἐχαίροντο πολὺ,
«σύρε νὰ ἴβρης τὰ παιδιὰ σου,
σύρε», ἔλεγαν οἱ σκληροί.

13

Φεύγει όπίσω τὸ ποδάρι
καὶ όλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
ποὺ τὴ δόξα σοῦ ένθυμεῖ.

14

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἢ τρισάθλια κεφαλὴ,
σάν πτωχοῦ ποὺ θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἡ ζωὴ.

15

Ναί· ἀλλὰ τώρα αντίπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ όρμῃ,
ποὺ ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή!

16

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σάν πρῶτα άνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

17

Μόλις εἶδε τὴν όρμῃ σου
ὁ οὐρανός, ποὺ γιὰ τς ἔχθρους
εἰς τὴ γῇ τὴ μητρική σου
ἔτρεφ' άνθια καὶ καρπούς,

18

ἐγαλήνευσε· καὶ ἔχύθη
καταχθόνια μιὰ βοή
καὶ τοῦ Ρήγα σου ἀπεκρίθη
πολεμόκραχτη ἢ φωνή·

19

ὅλοι οἱ τόποι σου σ' ἐκράξαν
χαιρετώντας σε θερμά,
καὶ τὰ στόματα ἔφωνάξαν.
ὅσα αἰσθάνετο ἡ καρδιά.

20

Ἐφωνάξαν ὡς τ' ἀστέρια
τοῦ Ἰονίου καὶ τὰ νησιά,
καὶ ἔσηκώσανε τὰ χέρια,
γιὰ νὰ δείξουνε χαρά,

21

μ' ὅλον ποὺ ἔναι ἄλυσωμένο
τὸ καθένα τεχνικά
καὶ εἰς τὸ μέτωπο γραμμένο
ἔχει: ψ ε ὕ τ ρ α Ἐ λ ε υ θ ε ρ ι ᾶ

22

Γκαρδιακὰ χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτων ἡ γῇ
καὶ τὰ σίδερα ένθυμήθη
ποὺ τὴν ἔδεναν κι αὐτή.

23

Ἄπ' τὸν πύργο του φωνάζει,
σὰ νὰ λήῃ «σὲ χαιρετῶ»,
καὶ τὴ χήτη του τινάζει
τὸ λιοντάρι τὸ Ἰσπανό.

24

Ἐλαφιάσθη τῆς Ἀγγλίας
τὸ θηρίο καὶ σέρνει εὐθύς
κατὰ τ' ἄκρα τῆς Ρουσίας
τὰ μουγκρίσματα τς όργῆς.

25

Εἰς τὸ κίνημά του δείχνει
πῶς τὰ μέλη εἶν' δυνατό.
καὶ στοῦ Αἰγαίου τὸ κύμα ρίχνει
μιὰ σπιθόβολη ματιά.

26

Σὲ ξανοίγει ἀπὸ τὰ νέφη
καὶ τὸ μάτι τοῦ Ἄετοῦ,
ποὺ φτερὰ καὶ νύχια θρέφει
μὲ τὰ σπλάχνα τοῦ Ἰταλοῦ.

27

καὶ σ' ἐσὲ καταγυρμένος,
γιατὶ πάντα σὲ μισεῖ,
ἔκρωζ', ἔκρωζε ὁ σκασμένος,
νὰ σὲ βλάβῃ, ἂν ἤμπορῃ.

28

Ἄλλο ἐσὺ δὲ συλλογιέσαι
πάρεξ ποῦ θὰ πρωτοπαῖς·
δὲν μιλεῖς καὶ δὲν κουνιέσαι
στὲς βρισίες ὅπου ἀγρικᾶς·

29

σὰν τὸ βράχον ὅπου ἀφήνει
κάθε ἀκάθαρτο νερὸ
εἰς τὰ πόδια του νὰ χύνῃ
εὐκολόσβηστον ἀφρό,

30

ὅπου ἀφήνει ἀνεμοζάλη
καὶ χαλάζι καὶ βροχὴ
νὰ τοῦ δέρνουν τὴ μεγάλη,
τὴν αἰώνια κορυφή.

31

Δυστυχιά του, ὦ δυστυχιά του,
ὅποιανοῦ θέλει βρεθῇ
στὸ μαχαίρι σου ἀποκάτου
καὶ σ' ἐκεῖνο ἀντισταθῇ.

32

Τὸ θηρίο, π' ἀνανογιέται
πῶς τοῦ λείπουν τὰ μικρά,
περιορίζεται, πετιέται,
αἷμα ἀνθρώπινο διψᾷ·

33

τρέχει, τρέχει ὅλα τὰ δάση,
τὰ λαγκάδια, τὰ βουνά,
καὶ ὅπου φθάσῃ, ὅπου περάσῃ
φρίκη, θάνατος, ἔρμιά·

34

ἔρμιά, θάνατος καὶ φρίκη,
ὅπου ἐπέρασες κι ἐσύ·
ξίφος ἔξω ἀπὸ τὴν θήκη
πλέον ἀνδρείαν σοῦ προξενεῖ.

35

Ἰδοὺ ἐμπρός σου ὁ τοῖχος στέκει
τῆς ἀθλίας Τριπολιτοᾶς·
τώρα τρόμου ἀστροπελέκι
νὰ τῆς ρίψῃς πιθυμᾶς.

36

Μεγαλόψυχο τὸ μάτι
δείχνει πάντα ὅπως νικεῖ,
καὶ ἄς εἶναι ἄρματα γεμάτη
καὶ πολέμιαν χλαοή.

37

Σοῦ προβαίνουνε καὶ τρίζουν
γιὰ νὰ ἰδῇς πῶς εἶν' πολλὰ·
δὲν ἀκοῦς πού φοβερίζουν
ἄνδρες μύριοι καὶ παιδιὰ;

38

Λίγα μάτια, λίγα στόματα
θὰ σᾶς μείνουν ἀνοιχτά,
γιὰ νὰ κλαύσετε τὰ σώματα,
ποὺ θὲ νὰ ἔβρῃ ἡ συμφορά.

39

Κατεβαίνουνε, καὶ ἀνάφτει
τοῦ πολέμου ἀναλαμπή·
τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.

40

Γιατὶ ἡ μάχη ἐστάθη ὀλίγη ;
Λίγα τὰ αἵματα γιατί ;
Τὸν ἐχθρὸν θωρῶ νὰ φύγῃ
καὶ στὸ κάστρο ν' ἀνεβῇ.

41

Μέτρα...εἶν' ἀπειροὶ οἱ φευγάτοι,
ὅπου φεύγοντας δειλιούν·
τὰ λαβώματα στήν πλάτη
δέχοντ', ὥστε ν' ἀνεβοῦν.

42

Ἐκεῖ μέσα ἀκαρτερεῖτε
τὴν ἀφεύγατη φθορά·
νά, σᾶς φθάνει· ἀποκριθῆτε
στῆς νυκτὸς τῇ σκοτεινιά.

43

Ἀποκρίνονται, καὶ ἡ μάχη
ἔτσι ἀρχίζει, ὅπου μακριά
ἀπὸ ράχη ἐκεῖ σὲ ράχη
ἀντιβούζε φοβερά.

44

Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια,
ἀκούω σμίξιμο σπαθιῶν,
ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν.

45

"Α ! τί νύκτα ἦταν ἐκείνη
πού τὴν τρέμει ὁ λογισμός;
Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη
πάρεξ θάνατου πικρός.

.

58

Τότε αὐξαίνει τοῦ πολέμου
ὁ χορὸς τρομακτικά,
σὰν τὸ σκόρπισμα τοῦ ἀνέμου
στοῦ πελάου τῇ μοναξιά.

59

Κτυποῦν ὅλοι ἀπάνου κάτω·
κάθε κτύπημα πού ἐβγῇ
εἶναι κτύπημα θανάτου,
χωρὶς νὰ δευτερωθῇ.

60

Κάθε σῶμα ἰδρώνει, ρέει·
λὲς καὶ ἐκεῖθεν ἡ ψυχὴ
ἀπ' τὸ μῖσος πού τὴν καίει
πολεμάει νὰ πεταχθῇ.

61

Τῆς καρδίας κτυπίες βροντᾶνε
μὲς στὰ στήθια τοὺς ἀργά,
καὶ τὰ χέρια ὅπου χουμᾶνε
περισσότερο εἶν' γοργά.

62

Οὐρανὸς γι' αὐτοὺς δὲν εἶναι,
οὐδὲ πέλαο, οὐδὲ γῆ·
γι' αὐτοὺς ὅλους τὸ πᾶν εἶναι
μαζωμένο ἀντάμα ἐκεῖ.

63

Τόση ἡ μάνιτα καὶ ἡ ζάλη,
πού στοχάζεσαι, μὴ πῶς
ἀπὸ μία μεριά καὶ ἀπ' ἄλλη
δὲν μείνη ἓνας ζωντανός.

64

Κοίτα χέρια ἀπελπισμένα
πῶς θερίζουνε ζωές !
Χάμου πέφτουνε κομμένα
χέρια, πόδια, κεφαλές,

65

καὶ παλάσκες καὶ σπαθία
μὲ ὀλοσκόρπιστα μυαλά,
καὶ μὲ ὀλόσχιστα κρανία
σωθικὰ λαχταριστά.

66

Προσοχὴ καμία δὲν κάνει
κανεῖς, ὅχι, εἰς τὴ σφαγὴ·
πᾶνε πάντα ἐμπρός. "Ω ! φθάνει,
φθάνει· ἔως πότε οἱ σκοτωμοί;

67

Ποῖος ἀφήνει ἐκεῖ τὸν τόπο,
πάρεξ ὅταν ξαπλωθῇ ;
Δὲν αἰσθάνονται τὸν κόπο
καὶ λῆς κι εἶναι εἰς τὴν ἀρχή.

74

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

75

Τῆς Κορίνθου ἰδοὺ καὶ οἱ κάμποι·
δὲν λάμπ' ἥλιος μοναχᾷ
εἰς τοὺς πλάτανους, δὲν λάμπει
εἰς τ' ἀμπέλια, εἰς τὰ νερά·

76

εἰς τὸν ἥσυχον αἰθέρα
τώρα ἀθῶα δὲν ἀντηχεῖ
τὰ λαλήματα ἢ φλογέρα,
τὰ βελάσματα τὸ ἀρνί·

77

τρέχουν ἄρματα χιλιάδες
σὰν τὸ κύμα εἰς τὸ γιγαλό·
ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι παλικάραδες
δὲν ψηφοῦν τὸν ἀριθμό.

78

Ὡ τρακόσιοι ! σηκωθῆτε
καὶ ξανάλθετε σ' ἐμᾶς·
τὰ παιδιὰ σας θέλ' ἰδῆτε
πόσο μοιάζουνε μὲ σᾶς.

79

Ὅλοι ἐκεῖνοι τὰ φοβοῦνται,
καὶ μὲ πάτημα τυφλὸ
εἰς τὴν Κόρινθο ἀποκλειοῦνται
κι ὅλοι χάνονται ἀπ' ἐδῶ.

80

Στέλνει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου
Πείνα καὶ Θανατικὸ,
ποὺ σὲ σχῆμα ἑνὸς σκελέθρου
περπατοῦν ἀντάμα οἱ δυό.

81

Καὶ πεσμένα εἰς τὰ χορτάρια
ἀπεθαίνανε παντοῦ
τὰ θλιμμένα ἀπομεινάρια
τῆς φυγῆς καὶ τοῦ χαμοῦ.

82

Καὶ ἐσύ ἀθάνατη, ἐσύ θεία,
ποὺ ὅ,τι θέλεις ἤμπορεῖς,
εἰς τὸν κάμπο, Ἐλευθερία,
ματωμένη περπατεῖς.

83

Στῇ σκιά χεροπιασμένες,
στῇ σκιά βλέπω κι ἐγὼ
κρινοδάκτυλες παρθένες,
ὅπου κάνουνε χορό·

84

στὸ χορὸ γλυκογυρίζουν
ώραία μάτια ἐρωτικά,
καὶ εἰς τὴν αὔρα κυματίζουν
μαῦρα, ὀλόχρυσά μαλλιά.

85

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει
πῶς ὁ κόρφος καθεμιᾶς
γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
γάλα ἀνδρείας καὶ ἐλευθεριᾶς.

86

Μὲς στὰ χόρτα, τὰ λουλούδια,
τὸ ποτήρι δὲν βαστῶ·
φιλελεύθερα τραγουδία
σὰν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ.

87

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

88

Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
μέσα ποὺ ἀνθισαν οἱ λόγγοι
γιά τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

89

Σοῦ ἦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπώντας
ἡ Θρησκεία μ' ἓνα σταυρὸ
καὶ τὸ δάκτυλο κινώντας
ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανό,

90

«σ' αὐτό», ἐφώνασε, «τὸ χῶμα
στάσου ὁλόρθη, Ἐλευθεριά»·
καὶ φιλώντας σου τὸ στόμα
μπαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά.

91

Εἰς τὴν τράπεζα σιμώνει,
καὶ τὸ σύγνεφο τὸ ἀχνὸ
γύρω - γύρω της πυκνώνει
ποὺ σκορπᾷ τὸ θυμιατό.

92

Ἀγρικᾷ τὴν ψαλμωδία
ὅπου ἐδίδασκεν αὐτή·
βλέπει τὴ φωταγωγία
στοὺς ἁγίους ἐμπρὸς χυτή.

92

Ποιοὶ εἶν' αὐτοὶ ποὺ πλησιάζουν
μὲ πολλὴ ποδοβολή,
κ' ἄρματ', ἄρματα ταραίζουν ;
Ἐπετάχτηκες Ἐσὺ.

94

Ἄ! τὸ φῶς, ποὺ σὲ στολίζει
σὰν ἡλίου φεγγοβολή
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τῆ γῆ·

95

λάμπειν ἔχει ὅλη φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

96

Τὸ σπαθί σου ἀντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατᾶς,
σὰν τὸν πύργο μεγαλώνεις,
καὶ εἰς τὸ τέταρτο κτυπᾶς.

98

Αὐτὸς λέγει... Ἀφοκρασθῆτε·
«Ἐγὼ εἰμ' Ἀλφα, Ὡμέγα ἐγὼ
πέστε, ποῦ θ' ἀποκρυφθῆτε
ἐσεῖς ὅλοι, ἂν ὀργισθῶ ;

99

Φλόγα ἀκοίμητην σᾶς βρέχω,
ποὺ μ' αὐτὴν ἂν συγκριθῇ
κείνη ἢ κάτω ὅπου σᾶς ἔχω
σὰν δροσιὰ θέλει βρεθῇ.

100

Κατατρώγει, ὥσάν τῇ σχίζα,
τόπους ἄμετρα ὑψηλοῦς,
χῶρες, ὄρη ἀπὸ τῇ ρίζα,
ζῶα καὶ δένδρα καὶ θνητούς,

101

καὶ τὸ πᾶν τὸ κατακαίει,
καὶ δὲν σώζεται πνοή,
πάρεξ τοῦ ἀνεμου ποὺ πνέει
μὲς στὴ στάχτη τῇ λεπτῇ ».

102

Κάποιος ἤθελε ἐρωτήσει :
τοῦ θυμοῦ του εἶσαι ἀδελφή;
Ποῖος εἶν' ἄξιος νὰ νικήσῃ
ἢ μὲ σὲ νὰ μετρηθῇ;

.

105

Κακορίζικοι, ποὺ πᾶτε
τοῦ Ἀχελώου μὲς στὴ ροή
καὶ πιδέξια πολεμᾶτε
ἀπὸ τὴν καταδρομὴ

106

ν' ἀποφύγετε! τὸ κύμα
ἔγινε ὅλο φουσκωτό·
ἐκεῖ εὐρήκατε τὸ μνημα
πρὶν νὰ εὐρῆτε ἀφανισμό.

107

Βλασφημάει, σκούζει, μουγκρίζει
κάθε λάρυγγας ἐχθροῦ,
καὶ τὸ ρεῦμα γαργαρίζει
τὲς βλασφήμιες τοῦ θυμοῦ.

108

Σφαλερὰ τετραποδίζουν
πλήθος ἄλογα, καὶ ὀρθὰ
τρομασμένα χλιμιτρίζουν
καὶ πατοῦν εἰς τὰ κορμιά.

109

Ποῖος στὸν σύντροφον ἀπλώνει
χέρι, ὥσάν νὰ βοηθηθῇ·
ποῖος τὴ σάρκα του δαγκώνει,
ὅσο ὅπου νὰ νεκρωθῇ·

110

κεφαλὲς ἀπελπισμένες
μὲ τὰ μάτια πεταχτά,
κατὰ τ' ἄστρα σηκωμένες
γὰ τὴν ὕστερη φορὰ.

111

Σβηέται — αὐξαίνοντας ἡ πρώτη
τοῦ Ἀχελώου νεροσυρμὴ —
τὸ χλιμίτρισμα καὶ οἱ κρότοι
καὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ γογγυσμοί.

.

122

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποὺ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

123

Εἰς αὐτὴν, εἶν' ἑακουσμένο,
δὲν νικιέσαι ἐσὺ ποτέ·
ὅμως, ὄχι. δὲν εἶν' ἑξένο
καὶ τὸ πέλαγο γὰρ σέ.

124

Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ξαπλώνει
κύματ' ἄπειρα εἰς τὴ γῆ,
μὲ τὰ ὅποια τὴν περιζώνει
κι εἶναι εἰκόνα σου λαμπρῇ.

125

Μὲ βρυχίσματα σαλεύει,
ποὺ τρομάζει ἡ ἀκοή·
κάθε ξύλο κινδυνεύει
καὶ λιμιώνα ἀναζητεῖ·

126

φαίνεται' ἔπειτα ἡ γαλήνη
καὶ τὸ λάμψιμο τοῦ ἡλιοῦ,
καὶ τὰ χρώματα ἀναδίνει
τοῦ γλαυκότετου οὐρανοῦ.

127

Δὲν νικίεσαι, εἰν' ξακουσμένο,
στὴν ξηρὰν ἐσὺ ποτέ·
ὅμως, ὄχι, δὲν εἰν' ξένο
καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

128

Περνοῦν ἄπειρα τὰ ξάρτια,
καὶ σὰν λόγγος στριμωχτὰ
τὰ τρεχούμενα κατάρτια,
τὰ ὀλοφούσκωτα πανιά.

129

Σὺ τὲς δύνამές σου σπρώχνεις,
καὶ ἀγκαλὰ δὲν εἰν' πολλές,
πολεμώντας, ἀλλὰ διώχνεις,
ἀλλὰ παίρνεις, ἀλλὰ καῖς.

130

Μὲ ἐπιθύμια νὰ τηράξης
δυὸ μεγάλα σέ θωρῶ,
καὶ θανάσιμον τινάζεις
ἐναντίον τους κεραυνό.

131

Πιάνει, αὐξάινει, κοκκινίζει
καὶ σηκώνει μιὰ βροντή,
καὶ τὸ πέλαο χρωματίζει
μὲ αἱματόχροη βαφή.

132

Πνίγονται ὅλοι οἱ πολεμάρχοι
καὶ δὲν μνέσκει ἓνα κορμί·
χάρου, σκιά τοῦ Πατριάρχου,
ποῦ σ' ἐπέταξαν ἐκεῖ.

133

Ἐκρυφόσιμigan οἱ φίλοι
μὲ τς ἐχθρούς τους τῇ Λαμπρῇ,
καὶ τοὺς ἔτρεμαν τὰ χεῖλη
δίνοντάς τα εἰς τὸ φιλί.

134

Κεῖες τὲς δάφνες ποὺ ἐσκορπίστε
τώρα πλέον δὲν τὲς πατεῖ,
καὶ τὸ χέρι ὅπου ἐφίληστε
πλέον, ἂ ! πλέον δὲν εὐλογεῖ.

135

"Ολοι κλαῦστε· ἀποθαμένος
ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησιᾶς·
κλαῦστε, κλαῦστε· κρεμασμένος
ὥσάν νά 'τανε φονιάς.

136

Ἐχει ὀλάνοιχτο τὸ στόμα
π' ὥρες πρῶτα εἶχε γευθῇ
τ' ἅγιον Αἶμα, τ' ἅγιο Σῶμα·
λὲς πὼς θε νὰ ξαναβγῇ

137

ἢ κατάρα ποὺ εἶχε ἀφήσει
λίγο πρὶν νὰ ἀδικηθῇ
εἰς ὅποιον δὲν πολεμήση
καὶ ἡμπορεῖ νὰ πολεμῇ.

138

Τὴν ἀκούω, βροντάει, δὲν παύει
εἰς τὸ πέλαγο, εἰς τὴ γῆ,
καὶ μουγκρίζοντας ἀνάβει
τὴν αἰώνιαν ἀστραπή.

139

Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω; Σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

140

Κοιτάει γύρω εις τὴν Εὐρώπην
τρεῖς φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :

141

«Παλικάρια μου! οἱ πολέμοι
γὰρ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

142

Ἄπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύσμη ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μὴ μένει
ποὺ τὲς δάφνες σᾶς μαδεῖ.

143

μία, ποὺ ὅταν ὥσάν λυκοὶ
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι ἀπὸ τῆ νίκης,
ἄχ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ.

144

Ἡ Διχόνοια, ποὺ βαστᾷ
ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
καθενὸς χαμογελάει,
«πάρ' το», λέγοντας, «καὶ σύ».

145

Κεῖο τὸ σκῆπτρο ποὺ σᾶς δείχνει,
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
εἰς δάκρυα θλιβερά.

146

Ἀπὸ στόμα ὅπου φθονάει,
παλικάρια, ἄς μὴν ᾤωθῃ,
πῶς τὸ χέρι σας κτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλὴ.

147

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμὸ τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά :
«Ἐὰν μισοῦνται ἀνάμεσὸ τους,
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθερία».

148

Τέτοια ἀφῆστενε φροντίδα·
ὅλο τὸ αἷμα ὅπου χυθῇ
γιά θρησκεία καὶ γιά πατρίδα,
ὅμοιαν ἔχει τὴν τιμή.

149

Στὸ αἷμα αὐτό, ποὺ δὲν πονεῖτε,
γιά τὴν πατρίδα, γιά θρησκεία,
σᾶς ὀρκίζω, ἀγκαλιασθῆτε
σὰν ἀδέλφια γκαρδιακά.

150

Πόσον λείπει, στοχασθῆτε,
πόσο ἀκόμα νὰ παρθῇ·
πάντα ἢ νίκη, ἂν ἐνωθῆτε,
πάντα ἐσᾶς θ' ἀκολουθῇ.

151

Ὡς ἀκουσμένοι εἰς τὴν ἀνδρεία!...
Καταστήστε ἓνα σταυρὸ
καὶ φωνάξετε μὲ μία :
«Βασιλεῖς, κοιτάξτ' ἐδῶ.

152

Τὸ σημεῖο ποὺ προσκυνᾷτε
εἶναι τοῦτο, καὶ γι' αὐτὸ
ματωμένους μᾶς κοιτᾷτε
στὸν ἀγῶνα τὸν σκληρό.

.

154

Ἐξ αἰτίας τοῦ ἐσπάρθη, ἐχάθη
αἷμα ἁθῶο, χριστιανικό,
ποὺ φωνάζει ἀπὸ τὰ βάθη
τῆς νυκτός : Νὰ 'κδικηθῶ.

155

Δὲν ἀκοῦτε ἐσεῖς εἰκόνες
τοῦ Θεοῦ, τέτοια φωνή;
Τώρα ἐπέρασαν αἰῶνες
καὶ δὲν ἔπαυσε στιγμή.

156

Δὲν ἀκοῦτε; εἰς κάθε μέρος
σὰν τοῦ Ἀβὲλ καταβοᾷ·
δὲν εἶν' φύσημα τοῦ ἀέρος
ποὺ σφυρίζει εἰς τὰ μαλλιά.

157

Τί θὰ κάμετε ; θ' ἀφῆστε
νὰ ἀποκτήσωμεν ἑμεῖς
λευθερίαν ἢ θὰ τὴν λύστε
ἐξ αἰτίας Πολιτικῆς ;

158

Τοῦτο ἀνίσως μελετᾶτε,
ἰδοὺ ἐμπρὸς σας τὸν Σταυρό.
Βασιλεῖς ! ἐλᾶτε, ἐλᾶτε,
καὶ κτυπήσετε κι ἐδῶ ».

Διονύσιος Σολωμός

ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ

Ὡς εἰσαγωγή παραθέτομε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν κριτικὴ μελέτη τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη «Ἡ πόλιση στὴ ζωὴ μας».

Οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» εἶναι τὸ ἔργο ποὺ τὸ μελέτησε καὶ τὸ δούλεψε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ὁ Σολωμός. Τὸν εἶδαμε νὰ τὸ ἀρχίζει μαζί μὲ τὸ πέσιμο τοῦ Μεσολογγίου (1826) καὶ τὸν βρίσκουμε ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια (1844), ἐνῶ ἦταν ἀρκετὰ προχωρημένος στὴ σύνθεση του, νὰ τὸ ξαναχῦνη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σὲ καινούριο μέτρο.

Οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν τὸ καθαυτό ἔργο τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ, ὄχι μόνο γιατί τὸ δούλεψε χρόνια καὶ χρόνια, παρὰ καὶ γιατί ζήτησε σ' αὐτὸ μέσα νὰ κλείσῃ ὅ,τι ἀνώτερο ἔφτασε ὁ ἴδιος νὰ ἀντικρίσῃ στὴ ζωὴ του. Ὅλη ἡ ἐμπειρία, ὅλο τὸ νόημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦταν βαλμένα ἐκεῖ μέσα. «Σκέψου βαθιά», λέει στὸν ἑαυτό του ὁ ποιητής, «καὶ σταθερὰ (μιὰ φορὰ γιὰ πάντα) τὴ φύση τῆς Ἰδέας, πρὶν πραγματοποιήσῃς τὸ ποίημα. Εἰς αὐτὸ θὰ ἐνσαρκωθῇ τὸ οὐσιαστικότερο καὶ ὑψηλότερο περιεχόμενο τῆς ἀληθινῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ πατρίδα καὶ ἡ πίστις».

Ἄν ὁ Σολωμός ἔφτανε νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργο καταπῶς τὸν βλέπουμε νὰ τὸ σχεδιάζῃ, θὰ ἔδινε στὸν κόσμο τὴ σπάνια χαρὰ νὰ γνωρίσῃ ἀνθρώπους μὲ πλούσια ζωὴ. Ὅπως στὰ μεγάλα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης. Ἔτσι καὶ στοὺς «Ἐλεύθερους πολιορκημένους» ξάστερο ἀνοίγεται ὅλο τὸ βάθος τῆς ζωῆς κι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἄξιοι νὰ τὸ

αντικρίσουν και να τὸ μετρήσουν. Τὸ ἔργο αὐτό, ἔτσι ἀτελείωτο καθὼς εἶναι, σὲ σαsstίζει μὲ τὴ βαθιὰ καὶ πλατιὰ σύλληψή του, καὶ τὸ σπουδαιότερο, τὰ ἴδια τὰ πράγματα νιώθεις νὰ ὀρίζουν τὴ σύλληψη καὶ δὲν εἶναι ἡ παρατεντωμένη προσπάθεια ἐνὸς ἐξαιρετικοῦ ἀτόμου. Ἡ ὑπεράνθρωπη ἀντίσταση καὶ ἡ ἥρωικὴ ἐξοδος τῶν πολιορκημένων τοῦ Μεσολογγίου κάνουν τὴν ὑπόθεση τοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἐμελλε νὰ εἶναι ἡ δοξολογία ὅλου τοῦ ἀγῶνα τῶν πατέρων μας γιὰ τὴ λευτεριά. Σ' αὐτὸ μοιάζει μὲ τὸν Ὑμνο. Ὅμως πόση διαφορὰ ἀπὸ τὸ πρῶτο τραγούδι στὸ τελευταῖο...

Εἶχε ὁ Σολωμὸς ἀρκετὰ πονέσει μαζί μὲ τοὺς ἀγωνιστὲς, εἶχε ἀρκετὰ στὴ ζωὴ του λαχταρήσει τὴ λευτεριά, εἶχε ἀρκετὰ συλλογιστῇ, ποὺ νὰ μὴ μποροῦν νὰ τὸν παρασύρουν ἐντυπώσεις τῆς στιγμῆς.

Ἡ ἀξίωση τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴ λευτεριά εἶχε ψηλώσει, δὲν ἦταν ἡ ἴδια ὅπως ὅταν συνέθετε τὸ Ὑμνο. Γι' αὐτὸ οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι», ἐνῶ μοιάζουν νὰ ἀκουμποῦν σ' ἓνα ἐξωτερικὸ περιστατικὸ, στὸ βάθος δείχνουνται ὑπέρτατη ἔκφραση τοῦ πόθου τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴ λευτεριά καί, γιὰ νὰ μὴν ἀλλάξουμε τὰ λόγια μας, οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» εἶναι ἡ μορφή τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς τὴ γέννησε ἡ λαχτάρα τοῦ Σολωμοῦ νὰ πλησιάσει τοὺς ἡρωικοὺς ἀγωνιστὲς τοῦ Μεσολογγίου καὶ νὰ γίνη ἓνα μαζί τους...

Ὅπως οἱ μεγάλοι ἀγωνιστὲς ἔβαζαν ὅλη τὴ ζωὴ τους κάτω καὶ δημιουργοῦσαν ἓνα σύνολο, τὸ ἴδιο κι ὁ Σολωμὸς στὸ εἶδος του δημιουργοῦσε ἀκούγοντας στὸ ἐσωτερικὸ του ἓναν ὀλάκερο κόσμον νὰ βουίζει ἀρμονικά. Ἔτσι κάνουν ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ ποιητὲς. Οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» εἶναι ὁ ὑψηλὸς ὕμνος στὸ ἀνεχτίμητο καλὸ τοῦ ἀνθρώπου, στὴ θ ἐ λ η σ η.

Ἐκεῖ μέσα ὁ Σολωμὸς μᾶς φανερῶνει τὸ τρομερὸ μυστικὸ της: θ ἐ λ η σ η σημαίνει χ ρ ε ς ς· θέλει μόνο ἐκεῖνος ὁ ἀνθρώπος, ποὺ εἶναι πρόθυμος νὰ πάθῃ. Τὴ στιγμὴ ποὺ ἐλαττωθῇ ἡ προθυμία του, ἀδυνατίζει κι ἡ θέλησή του.

Ὁ Σολωμὸς μὲ τὸ τραγούδι αὐτὸ ἁγίασε τοὺς ἀγωνιστὲς στὴν ψυχὴ μας. Τώρα μπορεῖ ὁ Ἕλληνας νὰ περηφανεύεται, γιατί ἔχει κάτι ἅγιο μέσα ἡ ζωὴ του, γιατί μπορεῖ στὴ γλώσσα του νὰ κάμῃ τὸν ὄρκο «Μὰ τίς ψυχές, ποὺ χάθηκαν πολεμώντας», ὄρκο ποὺ θὰ τὸν φυλάξῃ, ἐπεὶδὴ ὁ Σολωμὸς μὲ τὴν ποιητικὴ του μεγαλοφυΐα μᾶς δείχνει πῶς οἱ ψυχὲς ἐκεῖνες ἦταν ἀληθινὰ ἅγιες.

“Όσο κομματιασμένο κι ἂν εἶναι τὸ τραγοῦδι τῶν «Ἐλευθέρων πολιορκημένων», τὸ νόημά του δὲν θόλωσε καθόλου. Ἀστράφτει κι ἀπὸ τὰ συντρίμια του ἀκούγεται ἡ καθαρὴ ἀπόκριση ποῦ ἔδωσε ὁ ποιητὴς στὸ ἐρώτημα ποῦ τοῦ ἔβαζε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ : ἂν ἔχη δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος κάτι δικό του. Ἐχει, μᾶς λέει ὁ Σολωμός, κάτι, ποῦ ὁ θάνατος δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ πάρη —κι αὐτὸ εἶναι ἡ θ ἑ λ η σ ῆ του.

“Ὅμως ἐκεῖνος θ ἑ λ ε ι , ποῦ εἶναι πρόθυμος νὰ π ἄ θ η. Θέληση σημαίνει χρέος. Ἀπόδειξη οἱ πολιορκημένοι τοῦ Μεσολογγίου. Θ ἑ λ η σ α ν νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι καὶ ἁ λ η θ ι ν ἂ ζήσανε, γιατί φάνηκαν π ρ ό θ υ μ ο ι νὰ πάθουν. Στὸ βάθος εἶναι ἡ ἴδια ἀπόκριση, ποῦ ἔδωσαν ὅλοι οἱ μεγάλοι σὲ διάφορες ἐποχές : «ἀξίζει νὰ ζῇ ὁ ἄνθρωπος, γιατί ἀξίζει νὰ μαθαῖν». Μᾶς τὴ δίνει κι ὁ Σολωμός μὲ τὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς του καὶ γιὰ κείνο εἶναι μεγάλοι κι αὐτὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β΄

1

Ἄκρα τοῦ τάφου σιωπὴ στὸν κάμπο βασιλεύει·
λαλεῖ πουλί, παίρνει σπυρί, κι ἡ μάνα τὸ ζηλεύει.
Τὰ μάτια ἡ πείνα ἐμαύρισε· στὰ μάτια ἡ μάνα μνεί·
στέκει ὁ Σουλιώτης ὁ καλὸς παράμερα καὶ κλαίει :
«Ἐρμο τουφέκι σκοτεινό, τί σ’ ἔχω ᾿γὼ στὸ χέρι ;
ὅπου σὺ μοῦ ᾿γινες βαρὺ κι ὁ ᾿Αγαρηνὸς τὸ ξέρει ».

2

Ἡ ζωὴ ποῦ ἀνασταίνεται μὲ ὅλες της τὲς χαρὲς, ἀναβρύζοντας ὅλοϋθε, νέα, λαχταριστὴ, περιχυνόμενη εἰς ὅλα τὰ ὄντα· ἡ ζωὴ ἀκέραιη, ἀπ’ ὅλα τῆς φύσης τὰ μέρη, θέλει νὰ καταβάλῃ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· θάλασσα, γῆ, οὐρανός, συγχωνευμένα, ἐπιφάνεια καὶ βάθος συγχωνευμένα, τὰ ὁποῖα πάλι πολιορκοῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν ἐπιφάνεια καὶ εἰς τὸ βάθος της.

Ἡ ὠραιότης τῆς φύσης, ποῦ τοὺς περιτριγυρίζει, αὐξάνει εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὴν ἀνυπομονησίαν νὰ πάρουν τὴ χαριτωμένη γῆ, καὶ εἰς τοὺς πολιορκημένους τὸν πόνο ὅτι θὰ τὴ χάσουν.

‘Ο Ἀπρίλης μὲ τὸν Ἑρωτα χορεύουν καὶ γελοῦνε,
 κι ὅσ’ ἄνθια βγαίνουν καὶ καρποὶ τόσ’ ἄρματα σὲ κλειοῦνε.

Λευκὸ βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
 καὶ μὲς στὴ θάλασσα βαθιὰ ξαναπετιέται πάλι,
 κι ὁλόλευκο ἐσύσμιξε μὲ τ’ οὐρανοῦ τὰ κάλλη.
 Καὶ μὲς στῆς λίμνης τὰ νερά, ὅπ’ ἔφθασε μ’ ἄσπouδα,
 ἔπαιξε μὲ τὸν ἴσκιο τῆς γαλάζια πεταλούδα,
 ποὺ εὐώδιασε τὸν ὕπνο τῆς μέσα στὸν ἄγριο κρίνο·
 τὸ σκουληκάκι βρίσκεται σ’ ὦρα γλυκιὰ κι ἐκεῖνο.
 Μάγεμα ἡ φύσις κι ὄνειρο στὴν ὁμορφιά καὶ χάρη,
 ἡ μαύρη πέτρα ὁλόχρυση καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι·
 μὲ χίλιες βρύσες χύνεται, μὲ χίλιες γλῶσσες κρένει·
 ὅποιοι πεθάνη σήμερα χίλιες φορὲς πεθαίνει.

Τρέμ’ ἡ ψυχὴ καὶ ξαστοχᾷ γλυκὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς.

3

Ἐνῶ ἀκούεται τὸ μαγευτικὸ τραγούδι τῆς ἀνοιξης, ὅπου κιν-
 δυνεύει νὰ ξυπνήσῃ εἰς τοὺς πολιορκημένους τὴν ἀγάπη τῆς ζωῆς
 τόσον, ὥστε νὰ ὀλιγοστέψῃ ἡ ἀντρεία τους, ἓνας τῶν Ἑλλήνων πολε-
 μάρχων σαλπίζει κράζοντας τοὺς ἄλλους εἰς συμβούλιο, καὶ ἡ σβη-
 σμένη κλαγγή, ὅπου βγαίνει μέσ’ ἀπὸ τὸ ἀδυνατισμένο στῆθος του,
 φθάνοντας εἰς τὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο παρακινεῖ ἓνα Ἀράπη νὰ κάμῃ
 ὅ,τι περιγράφουν οἱ στίχοι 4–12.

«Σάλπιγγα κόψ’ τοῦ τραγουδιοῦ τὰ μάγ’ια μὲ βία,
 γυναικός, γέροντος, παιδιοῦ μὴ κόψουν τὴν ἀντρεία».

Χαμένη, ἀλίμονον! κι ὀκνὴ τῇ σάλπιγγα γρिकाίει·
 ἀλλὰ πῶς φθάνει στὸν ἐχθρὸ καὶ καθ’ ἡχῶ ξυπνάει;
 Γέλιο στὸ σκόρπιο στράτευμα σφοδρὸ γεννοβολιέται
 κι ἡ περιπαίχτρα σάλπιγγα μεσουρανεῖς πετιέται·
 καὶ μὲ χαρούμενη πνοὴ τὸ στῆθος τὸ χορτάτο,
 τ’ ἀράθυμο, τὸ δυνατὸ κι ὅλο ψυχῆς γιομάτο,
 βαρώντας γύρου ὁλόγυρα, ὁλόγυρα καὶ πέρα,

τὸν ὁμορφο τρικύμισε καὶ ξάστερον ἀέρα·
τέλος μακριὰ σέρνει λαλιά, σὰν τὸ πεσούμεν' ἄστρο,
τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητὴ κατὰ τὸ κάστρο

17

Κι ἀνθίζε μέσα μου ἡ ζωὴ μ' ὅλα τὰ πλούτια πόχει.

51

Ἡ δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ'

4

Ἀπὸ τὸ μαῦρο σύγνεφο κι ἀπὸ τὴ μαύρη πίσσα.

Ἀλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀόρατος αἰθέρας κοσμοφόρος
ὁ στύλος φανερώνεται, μὲ κάτου μαζωμένα
τὰ παλικάρια τὰ καλὰ, μ' ἀπάνου τὴ σημαία
ποὺ μουρμουρίζει καὶ μιλεῖ καὶ τὸ Σταυρὸν ἀπλώνει
παντόγυρα στὸν ὁμορφον ἀέρα τῆς ἀντρείας,
κι ὁ οὐρανὸς καμάρωνε κι ἡ γῆ χεροκροτοῦσε
κάθε φωνὴ κινούμενη κατὰ τὸ φῶς μιλοῦσε,
κι ἐσκόρπα τὰ τρισεύγενα λουλούδια τῆς ἀγάπης :
«Ὁμορφη, πλούσια, κι ἀπαρτη, καὶ σεβαστή, κι ἀγία !»

Ἄ Ο Πειρασμός

Ἔστησ' ὁ Ἔρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη,
κι ἡ φύσις ἤβρε τὴν καλὴ καὶ τὴ γλυκιά της ὥρα,
καὶ μὲς στὴ σκιά ποὺ φούντωσε καὶ κλεῖ δροσιᾶς καὶ μόσχους
ἀνάκουστος κιλαηδισμὸς καὶ λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια καὶ γλυκά, νερά χαριτωμένα,
χύνονται μὲς στὴν ἄβυσσο τῆ μοσχοβολισμένη,
καὶ παίρνουνε τὸ μόσχο της, κι ἀφήνουν τὴ δροσιά τους,
κι οὐλα στὸν ἥλιο δείχνοντας τὰ πλούτια τῆς πηγῆς τους.

τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἐκεῖ, καὶ κάνουν σὰν ἀηδόνια.
 "Εξ' ἀναβρύζει κι ἡ ζωή, σ' γῆ, σ' οὐρανό, σὲ κύμα.
 Ἀλλὰ στῆς λίμνης τὸ νερό, π' ἀκίνητό 'ναι κι ἄσπρο.
 ἀκίνητ' ὅπου κι ἂν ἰδῆς, καὶ κάτασπρ' ὡς τὸν πάτο.
 μὲ μικρὸν ἴσκιον ἄγνωρον ἔπαιξ' ἡ πεταλούδα,
 ποὺ 'χε εὐωδίσει τς ὕπνους της μέσα στὸν ἄγριο κρίνο.
 Ἀλαφροίσκιωτε καλέ, γιὰ πὲς ἀπόψε τί 'δες.
 Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια !
 Χωρὶς ποσῶς γῆς, οὐρανὸς καὶ θάλασσα νὰ πνένε,
 οὐδ' ὅσο κἀν' ἡ μέλισσα κοντὰ στὸ λουλουδάκι,
 γύρου σὲ κάτι ἀτάραχο π' ἀσπρίζει μὲς στὴ λίμνη,
 μονάχο ἀνακατώθηκε τὸ στρογγυλὸ φεγγάρι,
 κι ὁμορφη βγαίνει κορασιά ντυμένη μὲ τὸ φῶς του.

Διονύσιος Σολωμὸς

3. ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΔΟΧΟΝ

"Ας μὴ βρέξη ποτὲ
 τὸ σύννεφον καὶ ὁ ἄνεμος
 σκληρὸς ἅς μὴ σκορπίσῃ
 τὸ χῶμα τὸ μακάριον
 ποὺ σᾶς σκεπάζει.

"Ας τὸ δροσίση πάντοτε
 μὲ τ' ἀργυρᾶ της δάκρυα
 ἢ ροδόπεπλος κόρη·
 καὶ αὐτοῦ ἅς ξεφυτρώνουν
 αἰώνια τ' ἄνθη.

"Ω γνήσια τῆς Ἑλλάδος
 τέκνα· ψυχαὶ ποὺ ἐπέσατε
 εἰς τὸν ἁγῶνα ἀνδρείως,
 τάγμα ἐκλεκτῶν ἡρώων,
 καύχημα νέον·

σᾶς ἄρπαξεν ἡ τύχη
 τὴν νικητήριον δάφνην,
 καὶ ἀπὸ τὴν μυρτιὰν σᾶς ἔπλεξε
 καὶ πένθιμον κυπάρισσον
 στέφανον ἄλλον.

'Αλλ' ἂν τις ἀπεθάνῃ
 διὰ τὴν πατρίδα, ἡ μύρτος
 εἶναι φύλλον ἀτίμητον,
 καὶ καλὰ τὰ κλαδιὰ
 τῆς κυπαρίσσου.

'Αφ' οὗ εἰς τοῦ πρώτου ἀνθρώπου
 τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἡ πρόνοος
 φύσις τὸν φόβον ἔχυσε,
 καὶ τὰς χρυσᾶς ἐλπίδας
 καὶ τὴν ἡμέραν·

ἐπὶ τὸ μέγα πρόσωπον
τῆς γῆς πολυβοτάνου
εὐθύς τὸ οὐράνιον βλέμμα
βαθυσκαφῇ ἐφανέρωσε
μνήματα μύρια.

Πολλὰ μὲν σκοτεινά·
φέγγει ἐπ' ὀλίγα τ' ἄστρον
τὸ τῆς ἀθανασίας·
τὴν ἐκλογὴν ἐλεύθερον
δίδει τὸ θεῖον.

Ἕλληνες, τῆς πατρίδος
καὶ τῶν προγόνων ἄξιοι·
Ἕλληνες, σεῖς, πῶς ἤθελεν
ἀπὸ σᾶς προκριθεῖν
ἄδοξος τάφος ;

Ὁ Γέρων φθονερὸς
καὶ τῶν ἔργων ἐχθρὸς
καὶ πάσης μνήμης ἔρχεται·
περιτρέχει τὴν θάλασσαν
καὶ τὴν γῆν ὅλην.

«Π. Λύρα»

Ἀπὸ τὴν στάμναν χύνει
τὰ ρεύματα τῆς λήθης
καὶ τὰ πάντα ἀφανίζει.
Χάνονται οἱ πόλεις, χάνονται
βασίλεια κι ἔθνη.

Ἄλλ' ὅτε πλησιάσῃ
τὴν γῆν ὅπου σᾶς ἔχει,
θέλει ἀλλάξειν τὸν δρόμον του
ὁ Χρόνος, τὸ θαυμάσιον
χῶμα σεβάζων.

Αὐτοῦ, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχαίαν
πορφυρίδα καὶ σκῆπτρον
δώσωμεν τῆς Ἑλλάδος,
θέλει φέρειν τὰ τέκνα της
πᾶσα μητέρα.

Καὶ δακρυχέουσα θέλει
τὴν ἱερὰν φιλήσειν
κόνιν καὶ εἰπεῖν : Τὸν ἔνδοξον
λόχον, τέκνα, μιμήσατε,
λόχον ἡρώων.

Ἀνδρέας Κάλβος

4. Ο ΩΚΕΑΝΟΣ

Γῆ, τῶν θεῶν φροντίδα,
Ἑλλάς, ἡρώων μητέρα,
φίλη, γλυκεῖα πατρίδα μου,
νύκτα δουλείας σ' ἐσκέπασε,
νύκτα αἰώνων.

Οὕτω εἰς τὸ χάος ἀμέτρητον
τῶν οὐρανίων ἐρήμων
νυκτερινὸς ἐξάπλωσεν
ἔρεβος τὰ πλατέα
πένθιμα ἐμβόλια.

Καὶ εἰς τὴν σκοτιὰν βαθεῖαν,
εἰς τὸ ἀπέραντον διάστημα,
τὰ φῶτα σιγαλέα
κινῶνται τῶν ἀστέρων
λελυπημένα.

Ἐχάθηκαν οἱ πόλεις,
ἐχάθηκαν τὰ δάση
κι ἡ θάλασσα κοιμᾶται
καὶ τὰ βουνά· καὶ ὁ θόρυβος
παύει τῶν ζώντων.

Εἰς τὰ φρικτὰ βασίλεια
ὁμοιάζει τοῦ θανάτου
ἡ φύσις ὅλη· ἐκεῖθεν
ἵχως ποτὲ δὲν ἔρχεται
ὕμνων ἢ θρῆνων.

Ἀλλὰ τῶν μακαρίων
στάβλων ἰδοὺ τὰ ἥῳα
κάγκελλα οἱ ὼραι ἀνοίγουσιν,
ἰδοὺ τὰ ἀκάμαντα ἄλογα
τοῦ Ἥλιου ἐκβαίνουν.

Χρυσᾶ, φλογώδη, καίουσιν
τοὺς δρόμους τοῦ ἀέρος
τὰ ἀμιλλητήρια πέταλα·
τοὺς οὐρανοὺς φωτίζουν
λάμπουσιν οἱ χαῖται.

Τώρα ἐξανοίγει τ' ἄνθη
εἰς τὸν δροσώδη κόλπον
τῆς γῆς ἡ αὐγή· καὶ φαίνονται
τώρα τῶν φιλοπόνων
ἀνδρῶν τὰ ἔργα.

Τὰ μυρισμένα χεῖλη
τῆς ἡμέρας φιλοῦσι
τὸ ἀναπαυμένον μέτωπον
τῆς οἰκουμένης· φεύγουσιν
ὄνειρα, σκότος,

ὕπνος, σιγή· καὶ πάλιν
τὰ χωράφια, τὴν θάλασσαν,
τὸν ἀέρα γεμίζουν
καὶ τὰς πόλεις μὲ κρότον
ποίμνια καὶ λύραι.

Εἰς τοῦ σπηλαίου τὸ στόμα
ἰδοὺ προβαίνει ὁ μέγας
λέων, τὸν φοβερόν
λαίμὸν τετριχωμένον
βρέμων τινάζει.

Ὁ αἰτὸς ἀφήνει
τοὺς κρημνοὺς ὑψηλοὺς·
κτυπάουσιν οἱ πτέρυγες
τὰ νέφη, καὶ τὸν Ὀλυμπον
ἡ κλαγγὴ σχίζει.

Ἐθλιψε τὴν Ἑλλάδα
νύκτα πολλῶν αἰώνων,
νύκτα μακρᾶς δουλείας,
αἰσχύνῃ ἀνδρῶν ἢ θέλημα
τῶν ἀθανάτων.

Ἡ χώρα τότε ἐφαίνετο
ναὸς ἡρειπωμένος,
ὅπου οἱ ψαλμοὶ σιγάουσι
καὶ τοῦ κισσοῦ τὰ ἀτρέμητα
φύλλα κοιμῶνται.

Ὡσὰν ἐπὶ τὴν ἄπειρον
θάλασσαν τῶν ὀνείρων,
ὀλίγαι, ἀπηλπισμένοι
ψυχαὶ νεκρῶν διαβαίνουν
μὲ δίχως βίαν·

οὕτως ἀπὸ τοῦ Ἀθωνος
τὰ δένδρα ἕως τοὺς βράχους
τῆς Κυθήρας κυλίοντα
τὴν ἄμαξαν βραδεῖαν,
οὐρανοδρόμον·

ἡ τρίμορφος Ἑκάτη
ἔθεώρει τὰ πλοῖα,
εἰς τοῦ Αἰγαίου τοὺς κόλπους
λάμνοντα ἀδόξως, φεύγοντα
διασκορπισμένα.

Σὺ τότε, ὦ λαμπροτάτη
κόρη Διός, τοῦ κόσμου
μόνη παρηγορία,
τὴν γῆν μου σὺ ἐνθυμήθηκες,
ὦ Ἐλευθερία.

Ἦλθ' ἡ θεά· κατέβη
εἰς τὰ παραθαλάσσια
κλειτὰ τῆς Χίου· τὰς χεῖρας
ἄπλωσ' ὀρθή, καὶ κλαίουσα
λέγει τοιαύδε :

«Ὠκεανέ, πατέρα
τῶν χορῶν ἀθανάτων,
ἄκουσον τὴν φωνήν μου
καὶ τῆς ψυχῆς μου τέλεσον
τὸν μέγαν πόθον.

Ἐνδοξον θρόνον εἶχον
εἰς τὴν Ἑλλάδα· τύραννοι
πρὸ πολλοῦ τὸν κρατοῦσι,
σήμερον σὺ βοήθησον,
δός μου τὸν θρόνον.

Ὅταν τοὺς ἀνόητους
φεύγω θνητούς, μέ δέχονται
οἱ πατρικαὶ σου ἀγκάλαι·
ἡ ἐλπίς μου εἰς τὴν ἀγάπην σου
στηρίζεται ὅλη ».

Εἶπε· καὶ εὐθύς ἐπάνω
εἰς τὰς ροὰς ἐχύθη
τοῦ Ὠκεανοῦ, φωτίζουσα
τὰ νῶτα ὑγρὰ καὶ θεῖα,
πρόφαντος λάμψις.

Ἀστράπτουσι τὰ κύματα
ὥς οἱ οὐρανοί, καὶ ἀνέφελος,
ξάστερος φέγγει ὁ ἥλιος
καὶ τὰ πολλὰ νησία
δείχνει τοῦ Αἰγαίου.

Πρόσεχε τώρα· ὥς ἄνεμος
σφοδρὸς μέσα εἰς τὰ δάση
ὁ ἀλαλαγμὸς σηκώνεται·
ἄκουε τῶν πλεόντων
τὰ «εἶα μάλα».

Σχισμένη ὑπὸ μυρίας
πρώρας ἀφρίζει ἡ θάλασσα,
τὰ πτερωμένα ἀδράχται
ἐλεύθερα ἐξαπλώνονται
εἰς τὸν ἀέρα.

Ἐπὶ τὴν λίμνην οὕτως
αὐγερινὰ πετάουσι
τὰ πλήθη τῶν μελίσσων
ὅταν γλυκὺ τοῦ ἔαρος
φυσάη τὸ πνεῦμα·

ἐπὶ τὴν ἄμμον οὕτω
περιπατοῦν οἱ λέοντες
ζητοῦντες τὰ κοπάδια,
τὴν θερμὴν τῶν ὀνύχων,
ἐάν αἰσθανθῶσιν·

οὕτως, ἐὰν τὴν δύναμιν
ἀκούσουν τῶν πτερύγων
οἱ ἄετοί, τὸ κτύπημα
τῶν βροντῶν ὑπερήφανοι
καταφρονοῦσι.

Πεφιλημένα θρέμματα
Ὠκεανοῦ, γενναῖα,
καὶ τῆς Ἑλλάδος γνήσια
τέκνα καὶ πρωτοστάται
ἐλευθερίας·

χαίρετε σεῖς καυχήματα
τῶν θαυμασίων (Σπετζίας,
Ὑδρας, Ψαρῶν) σκοπέλων,
ὅπου ποτὲ δὲν ἄραξε
φόβος κινδύνου.

Κατευοδοῖτε ! — Ὅρμήσατε,
τὰ συναγμένα πλοῖα,
ὦ ἀνδρεῖοι· σκορπίσατε,
τὸν στόλον, κατακαύσατε
στόλον βαρβάρων.

Ὅθωμανὲ ὑπερήφανε,
ποῦ εἶσαι; νέον στόλον
φέρε, ὦ μωρέ, καὶ σύναξε·
νέαν δάφνην οἱ Ἕλληνες
θέλουν ἀρπάξειν.

« Ἡ Λύρα »

Τὰ δειλὰ τῶν ἐχθρῶν σας
πλήθη καταφρονήσατε·
τὴν κόμην πάντα ὁ θρίαμβος
στέφει τῶν ὑπὲρ πάτρης
κινδυνευόντων.

Ὡ ἐπουράνιος χεῖρα !
Σὲ βλέπω κυβερνοῦσαν
τὰ τρομερὰ πηδάλια,
καὶ τῶν ἡρώων οἱ πρῶραι
ἰδοὺ πετάουν.

Ἰδοὺ κροτοῦν, συντρίβουσι
τοὺς πύργους θαλασσίους
ἐχθρῶν ἀπείρων· σκάφη,
ναύτας, ἱστία, κατάρτια
ἢ φλόγα τρώγει·

καὶ καταπίνει ἡ θάλασσα
τὰ λείψανα· τὴν νίκην
ὑψωσ', ὦ λύρα· ἂν ἥρωες
δοξάζωνται, τὸ θεῖον
φιλεῖ τοὺς ὕμνους.

Ἀνδρέας Κάλβος

5. ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΠΛΟΥΣ

Κατὰ τινα μῦθον ὁ Διόνυσος ἀπήγαγεν ἀπὸ τὴν παρὰ τὴν Κρή-
την νῆσον Δίαν τὴν ὠραίαν κόρην τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάης
'Αριάδνην. Ἐνῶ δὲ ἔπλεε πρὸς τὴν Νάξον, Τυρρηνοὶ πειραταὶ αἰ-
χμαλωτίζουν τὸ πλοῖον, τὸ ὁποῖον τοὺς μετέφερε, καὶ θέλουν ν' ἀρπά-
ξουν τὴν κόρην. Ὁ Διόνυσος τότε ἐγείρει ἀγρίαν λαίλαπα, ἥτις
καταπονεῖ καὶ ἐξαντλεῖ τοὺς πειρατάς, τοὺς ὁποῖους τέλος ὁ Θεὸς
μεταβάλλει εἰς δελφίνας, ἐνῶ ἡ 'Αριάδνη ἐνθρονίζεται εἰς τὸν Ὀλυμ-
πον ὡς νέα θεά.

Ἡ πλαστικότης καὶ μουσικότης τοῦ στίχου, ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου
καὶ ἡ πληθὺς τῶν ὠραίων εἰκόνων καθιστοῦν τὸ ποίημα ἐν τῶν ἀρι-
στουργημάτων τῆς νεολληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ ἑκτασις τοῦ ἀχανοῦς
Αἰγαίου ἐκοιμᾶτο
κι ἔβλεπες δύο οὐρανοῦς
ὁ εἰς ἦν ἄνω κυανοῦς,
γλαυκὸς ὁ ἄλλος κάτω.

Αἱ διαλείπουσαι πνοαὶ
τοῦ ἔαρος ἐφύσων
ἀμφίβολοι καὶ ἀραιαί·
μακρὰν δ' ἐφαίνοντ' ὡς σκιαὶ
αἱ κορυφαὶ τῶν νήσων.

Ἡ δύσις, πύλη φλογερά,
λαμπρὰς ἀντανακλάσει
ἠκόντιζεν εἰς τὰ νερά,
ὡς ἂν ἐνέμοντο πυρὰ
τὴν πλάκα τῆς θαλάσσης.

Ἄλλ' ὅπου νότος εἰς γλαυκάς
ταινίας τὴν ἐρρίκνου,
τί ἦτον ; ὄρνις ἢ ὀλκάς,
ἥτις ἐτάνυε λευκάς
τὰς πτέρυγας ὡς κύκνου ;

Ἦτον ὀλκάς, οὐχὶ πτηνόν·
ὡς δ' ἔφθασε πλησίον,
μέλαν ἐφαίνετο βουνόν,
καὶ τὸν ἰστόν του Τυρρηνῶν
ἐκόσμει ἐπισείων.

Ἦν τὸ κατάστρωμα εὐρύ,
πλήρης ἀνδρῶν ἢ πρύμνη·
βῆμα τὴν ἔκρουε βαρὺ·
ἀντήχουν ἄγριοι χοροὶ
καὶ ἐναλίων ὕμνοι.

Εἰς δὲ τὴν πρῶραν ἀπαλῶς
εἰς δέρματα πανθήρων
νέος κατέκειτο καλός,
εἰς τὸν βραχίον' ἀμελῶς
τὸ σῶμα ὑπεγείρων.

Σπανία ἦν ἡ καλλονὴ
αὐτοῦ τοῦ νεανίου.
Μᾶλλον ἐφαίνετο γυνή,
ἔχουσα ὄψιν εὐγενῇ
καὶ πλήρη μεγαλείου.

Χρυσοῦν ἐκράτει ἀφ' ἐνὸς
περίγλυφον κρατῆρα,
καὶ μὲ θωπεύματα κυνὸς
ώραία τίγρις ταπεινῶς
τῷ ἔλειχε τὴν χεῖρα.

Ἐπὶ τῆς ἀλλῆς δὲ χειρὸς
προσέκλινεν ἡρέμα
νεῆνις, κρίνος ἀνθηρός,
καὶ εἰς τὸ βλέμμα της πυρὸς
αὐτὸς προσήλου βλέμμα.

Ποία ἐντέλεια! Εἰκὼν
ἐφαίνετο μαρμάρου,
θαῦμα τῆς τέχνης γλυπτικόν·
ἀλλ' ὡς αὐτὴ δὲν ἦν λευκὸν
τὸ μάρμαρον τῆς Πάρου.

.

Τότε δ', ὡς ἔκειτο ἐκεῖ,
διέστειλε τὰ χεῖλη
κι ἐξῆλθον τόνοι μουσικοί,
καὶ μειδιάσασα γλυκὴ
ἡ νεανὶς ὠμίλει :

«Ὅταν σὲ βλέπω, δειλιῶν
τὸ σῶμα μου πῶς τρέμει ;
Εἶναι ἀνώτερόν τι ὄν ;
Ἄν ἄνθρωπον ἢ ἄν Θεὸν
ἀκολουθῶ, εἶπέ μοι ».

.

Κι ἐκεῖνος εἶπε μειδιῶν :
«Θεῶρει με, ὦ κόρη,
θεὸν πλησίον σου, θεόν,
καὶ πρώτην τῶν εὐτυχιῶν
τὴν μετὰ σοῦ θεῶρει ».

«Θεὸν μὴ λέγῃς· οἱ θεοὶ
τὸν Ὀλυμπον οἰκοῦσι.
Καὶ ἂν μοὶ φύγη ἡ ζωὴ
εἰς στεναγμόν διακαῆ,
τίς θέλει τὸν ἀκούσει ;

Θεὸς ἂν εἶσαι, θὰ ζητῇς
καπνὸν εὐώδους κνίσσης
καὶ ἐκατόμβας τελετῆς,
ἀλλ' ὄχι ἔρωτα θνητῆς,
κι ἐμὲ θὰ λησμονήσης».

Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι τρυφερῶς
τοιαῦτα συνωμίλουν,
τῶν ναυτῶν ἔστη ὁ χορὸς
κι ἐπὶ τὸ ζευγὸς βλοσυρῶς
τὰ βλέμματα προσήλουν.

Καὶ διὰ λόγων ἀναιδῶν
ὁ εἰς τὸν ἄλλον πείθων,
λείας ὠρέγετο, ἰδὼν
τὸν πλοῦτον τῶν πολυειδῶν
καὶ πολυτίμων λίθων.

.

Ἦρπασαν ὅπλα παρευθὺς
ἀπὸ τῶν προσπιπτόντων,
λίθους τινὲς χειροπληθεῖς,
καὶ ὅ,τι εὗρισκε καθεῖς,
τίς κώπην καὶ τίς κόντον.

.

Εἶδε τὴν πράξιν τῶν ναυτῶν
ὁ ξένος νεανίας·
τὸν νοῦν ἐνόησεν αὐτῶν,
ἀλλ' ἔμεινεν ἀκίνητῶν
μεθ' ὑπερφηφανείας.

«Τί θέλετε»; τούς ἔρωτᾷ·
καὶ εἷς προπέτης ναύτης
τῷ λέγει: «Θέλομεν αὐτὰ
τὰ ψέλια τὰ τορευτὰ
μετὰ τῆς κόρης ταύτης.

»Σὲ δέ, τὸν νέον τὸν καλόν,
ταλάντου θὰ πωλήσω
εἰς τὰς φυλάς τῶν Σικελῶν».·
Ὁ δ' ἀπεκρίθη ἀπειλῶν:
«Παράφρονες, ὀπίσω!

Ληστῶν ἀγέλη εἴσθε σεῖς».·
Κι ἐκάγχασαν ἐκεῖνοι,
κι ἐχώρει ἕκαστος θρασύς,
κι ἐπὶ τὴν κόρην τοὺς δασεῖς
βραχίονας ἐκίνει.

Κτυπᾷ τὸν πόδα του βοῶν,
καὶ δι' ἄρμῶν καὶ κάλων
τρύζει τὸ πλοῖον φρικιῶν
ἀπὸ τῶν ἄκρων κεραιῶν
ὥς ἄκρων τῶν ὑφάλων.

Ἰδού, ἐξ ἔω καὶ δυσμῶν —
ὦ θαῦμα καὶ ὦ φρίκη —
ὥς εἰς δεινὸν κατακλυσμὸν
τὰ κύματα μετὰ βρασμῶν
ὄρμοῦν οὐρανομήκη.

Νύξ ἦλθε μέλαινα. Περᾷ
ἡ ἀστραπή τὸ σκόπος,
κι εἰς τὰ πυργούμενα νερὰ
κατὰ λυσσῶντος τοῦ βορρᾶ
λυσσῶν παλαίει νότος.

Ὡς λίκνον βρέφους σαλευτὸν
ἡ λαῖλαψ τὸ κυλίζει.
Σφάλλουν οἱ πόδες τῶν ναυτῶν
καὶ πᾶσαν δύναμιν αὐτῶν
σκοτιδινία λυεῖ.

Πίπτουσιν ὕπτιοι, πρηνεῖς
καὶ ἐξησθημένοι·
πνοῆς στεροῦνται καὶ φωνῆς,
καὶ ὁ βραχίων ἀδρανῆς
ὁ σιδηροῦς των μένει.

Ἄλλ' ἐμαράνθη κι ἡ καλὴ
παρθένος ὡς τὸ Ἴον.
Κλίν' ἡ χρυσῇ της κεφαλῇ,
καὶ εἰς βοήθειαν καλεῖ
ὁ ὀφθαλμός της δύον.

Τὰς ἀνθηράς της παρειᾶς
ὁ νέος ἐλυπήθη
νὰ τὰς ἰδῇ χωρὶς χροιάς.
«Μῆ, φίλη», εἶπεν, «ὠχριᾶς,
ἀνάβλεψον καὶ ζῆθι».

Κι ἦνοιξ' ἐκείνη ἀσθενῶς
τοὺς γαλανοὺς ἀστέρας,
κι ἐγέλασεν ὁ οὐρανὸς
κι ἔλαμψε πάλιν φωτεινὸς
ὁ δίσκος τῆς ἡμέρας.

Ἡ λαῖλαψ παύει νὰ λυσσᾷ,
τὸ πέλαγος ν' ἀφρίζη.
Πάλιν ὁ ζέφυρος φυσᾷ,
πάλιν ἡ θάλασσα χρυσᾷ
τὰ κύματα κοιμίζει.

Ὁ φλοῖσβος μουσικούς λαλεῖ
περὶ τὴν τρόπιν ἤχους.
Γελᾷ γαλήνη, καὶ δειλὴ
ἡ αὔρα παίζουσα, φιλεῖ
τῆς κόρης τοὺς βοστρύχους.

Ἀῆρ καὶ θάλασσα ζωὴν
καινὴν ἠκτινοβόλει
ὑπὸ τοῦ θέρους τὴν πνοήν.
Τὸ πᾶν ἦν κίνησις, καὶ ἦν
χαρὰ ἡ φύσις ὅλη.

Αἴφνης ὠγκώθη, ὥς μεστὸς
ἐαρινῆς ἱκμάδος,
κι ἐρράγη τρύζων ὁ ἴστος,
κι ἐξέφυ εὖρωστος βλαστός,
κομῶν ἀμπέλου κλάδος.

Στεφάνας πλέκουσα πολλές,
ἡρτήθ' εἰς τὰς κεραίας
κι εἰς πυκνὸν θόλον ἡ φυλλὰς
ἐκάμπτετο, καὶ σταφυλὰς
ἐβλάστησε γενναίας.

Βριθὺς τοὺς κλάδους περικλῶν
καρπὸς τὸ βλέμμα τέρπει.
Εἰς κλῶνα πλέκεται ὁ κλῶν·
καὶ τὸν ἴστον περικυκλῶν,
χλωρὸς κισσὸς ἀνέρπει.

Ἐξαίφνης ῥέει ἐκραγεῖς
ἐκ τῶν ἀκροκεραίων
εὐώδης ρύαξ διαυγής.
Δὲν ἦτον ὕδωρ ἐκ πηγῆς,
ἀλλ' ἀνθοσμίας ῥέων.

Οἱ πειραταὶ καταλαμβάνονται ἀπὸ φόβον. Ἐν τῷ μεταξὺ προσορμίζονται ὑπὸ θριαμβευτικῇ συνοδείᾳ ὅλου τοῦ ἐναλίου κόσμου, ὅστις περιχαρὴς καὶ ἐν-θουσιῶν συνοδεύει τὸν Διόνυσον. ἐνῶ Ναϊάδες καὶ Νηρηίδες φωνάζουν «εὐοῖ, εὐάν». Μόλις προσορμίζονται εἰς τὴν ἀκτὴν οἱ πειραταί, τρέπονται εἰς φυγὴν, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν συντρόφων τοῦ Διονύσου, ὅστις βλέπων τὴν Ἀριάδνην «πρὸς ξένους πόνους νὰ πονῇ» ἐκ τῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο οἱ πειραταί, μετα-μορφώνει αὐτοὺς εἰς δελφίνας καὶ

σφύζεται ἕκαστος πηδῶν
εἰς τὸ παφλάζον κύμα.

Ἡ Ἀριάδνη ἰδοῦσα τὰς μεταμορφώσεις αὐτὰς καὶ τὰ ἄλλα θαύματα τοῦ συντρόφου τῆς ἀντιλαμβάνεται ὅτι πρόκειται περὶ θεοῦ καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τὴν ἀπολιθώσῃ, ἵνα μὴ μείνῃ μόνη. Ἐκεῖνος ὅμως τῆς λέγει ὅτι ταυτίζει μετ' αὐτῆς τὴν τύχην του :

«Ἡ θεὸς ν' ἀνέλθῃς μετ' ἐμοῦ
πλησίον τῶν μακάρων,
ἢ εἰς τοῦ μαύρου ποταμοῦ
τὸ ρεῦμα πλέοντας ὁμοῦ
θὰ μᾶς δεχθῇ ὁ Χάρων.

Πλὴν θάρρει. Μετὰ τῶν θεῶν,
ὅπου τὸ θάλλον θέρος,
ὅπου ὁ ἄδυτος αἰὼν,
καὶ ὅπου φῶς χωρὶς σκιῶν,
χωρὶς δακρύων ἔρωσ,

ἐκεῖ τὸ κάλλος σου θ' ἀνθῇ
μετὰ τῶν λαμπροτέρων
κι ἡ κόμη αὐτῇ ἡ ξανθῇ
εἰς τοὺς αἰθέρας θ' ἀπλωθῇ
ὥς πλόκαμος ἀστέρων».

(1864)

Ἡ νέα κόρ' ἰλιγγιᾷ,
τῆς γῆς ἐκλείπ' ἡ θεά·
τὴν περιέβαλε σκιά,
καὶ εἰς τὸν Ὀλυμπον θεᾷ
ἐνεθρονίσθη νέα.

Ἀλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς

6. Η ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Ἐν ὁμοίᾳ τοῦ ποιήματος εἶναι ἡ θριαμβευτικὴ πορεία τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τῆ Μακεδονίας, ὅπου κατασυνέτριψε τοὺς Βουλγάρους, ἕως τὰς Ἀθήνας, γιὰ νὰ προσκυνήσῃ στὸ ναὸ τῆς Παναγίας τῆς Ἀθηνιώτισσας, ὅπως εἶχε τότε μετονομασθῇ ὁ Παρθενών.

Ὁ ποιητὴς βρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ μᾶς δώσῃ θαυμάσιες ποιητικὰς περιγραφὰς τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν τόπων, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους περνάει ὁ Βουλγαροκτόνος μετὰ τὸ στρατό του.

Παραθέτομε ἀπόσπασμα ἀπὸ τίς σημειώσεις τοῦ ποιητῆ, διαφοριστικὰς γιὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ποιήματος :

Σύμφωνα μετὰ τὰ παραδομένα ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς χρονογράφους, τὸν καιρὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅταν πολιορκοῦσε τὴ φραγκοκρατούμενη Πόλιν, ἀξιώματικοὶ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ διασκεδάζουσιν σ' ἓνα ἐρειπωμένον μοναστήρι, ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλιν, βλέπουν ἐκεῖ ἓνα μνημεῖον ὀλόανιχτο καὶ στὸ πλάι του ἀκουμπισμένον ἓνα σκελετὸ ἀνθρώπου μετὰ μιὰ φλογέρα στὸ στόμα.

Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τάφου κινημένοι μαντεύουν, πῶς τὸ σκελετὸν μετὰ τὴ φλογέρα εἶναι ὁ νεκρὸς τοῦ κραταίου αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ποὺ ἑκατὸ χρόνια πρὶν εἶναι πεθαιμένος. Οἱ ἀξιώματικοὶ προσκυνοῦν τὸ λείψανον καὶ στέλνουν ἀγγελιαφόρον, γιὰ νὰ φέρῃ στὸν Παλαιολόγον τὸ μῆνυμα.

Θέλουν νὰ βγάλουν τὴ φλογέρα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λειψάνου, γιὰ περίπαιγμα πειθανότατα βαλμένη ἐκεῖ. Ἡ φλογέρα, ἡ περιαιχίτρα, γίνεται φλογέρα συμβολικὴ, μυστηριακὴ, ἐπική. Μιᾶ, τραγουδᾷ, ψάλλει. Κρατᾷ δεμένους μετὰ τὴν ἔκστασιν τοὺς ξεφαντωτές. Στὸ ἐξῆς τὸ ποίημα ἀκολουθεῖ καὶ τελειώνει ἀχώριστο ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τῆς φλογέρας μαζὶ ἐπικό, λυρικό, ἱστορικό, φιλοσοφικό, μυστικόν, προφητικόν. Ἡ πνοὴ τοῦ ποιητῆ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλεῖς δεμέναι ἀκατάλυτα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ὁνείρου δραματικοῦ, ποὺ τὴν ἀποτελοῦν μαζὶ θετικὰ καὶ μεταφυσικὰ στοιχεῖα. Στὸ σύνολόν του τὸ ποίημα εἶναι ἐπικολυρικόν ἢ καθαρότερα ἓνας ἐπικός ὕμνος σὺν τοῖς ὁμηρικῶν ὕμνων.

Στὸν τρίτο λόγο γίνεται ἀπαρίθμηση τοῦ τροπαιοφόρου δρόμου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀνάμειν' ἀπὸ τὰ κάστρα κι ἀπ' τοὺς κάμπους καὶ τὶς λίμνες τῆς Μακεδονίας. Συντρίβει τὸ Βούλγαρο, ὅπου σταθῇ κι ὅπου περάσῃ. Ἀποφασίζει τέλος νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγία, ποὺ ἦταν στὴ χάρη τῆς ταμένους καὶ νὰ ψάλλῃ τὰ νικητήρια στὴν ὑπέρμαχη Στρατήγισσα. Δὲ στέκεται στὶς μεγάλες μακεδονικὲς πολιτείες μὴτε στὴν Ἑφτάλοφν. Ἰσα τραβᾷ πρὸς τὴν Ἀθῆνα, ποὺ φορεῖ κορόνα τῆς τῷ Βράχου. Λυρικὴ ἀποθέωση τοῦ Παρθενῶνα.

Ὁ θεῖος Βράχος

Ἐσύ 'σαι, ποὺ κορόνα σου φορεῖς τὸ Βράχο ; Ἐσύ 'σαι, Βράχε, ποὺ τὸ ναὸ κρατᾷς, κορόνα τῆς κορόνας.
Ναέ, καὶ ποιὸς νὰ σ' ἔχτισε μὲς στοὺς ωραίους ωραῖο γιὰ τὴν αἰωνιότητα, μὲ κάθε χάρη Ἐσένα ;
Σ' ἔσέ ἀποκάλυψη ὁ ρυθμός, κάθε γραμμὴ καὶ Μούσα·
λόγος τὸ μάρμαρο ἔγινε κι ἡ ἰδέα τέχνη, καὶ ἦρθες
στὴ χώρα τῇ θαυματουργῇ, ποὺ τὰ στοχάζεται ὅλα
μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ὁρῶν τῶν καλομετρημένων,
ἦρθες ἀπάνου ἀπ' τοὺς λαοὺς κι ἀπάνου ἀπ' τὶς θρησκείες,
κυκλώπεια, λυγερόκορμε καὶ σὰ ζωγραφισμένε.
Ὅμοια τὰ πολυτίμητα παντοτινὰ μαγνάδια,
ἴδια στὴ στέγνια, στὴ νοτιά, στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι,
ποὺ χέρι δὲν ξευφαίνει τα καὶ χρόνια δὲν τὰ φτεῖρουν
καὶ μάτι δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ πῶς ἀπ' ἀρχῆς πλεχτῆκαν,
κι ἀνήμπορ' εἶναι ἡ μαστοριά νὰ τὰ ξαναρχινήσῃ,
στοιχειά, γιατί τ' ἀργάστηκαν ἀπὸ δροσοσταλίδες
καὶ νεραῖδοι μὲ τοὺς ἀφροὺς καὶ ἀγγέλισσες μὲ ἀχτίδες.
Ἔτσι κι ἐσύ. Οὔτε δύνουσιν ἄλλοῦ, Ναέ, νὰ ζήσης,
παρὰ ὅπου πρωτοφύτρωσες. Ἀνθός, κι ἡ Ἀθῆνα γλάστρα.
Ἐδῶ τοῦ ἀθάνατου ἡ πηγὴ, τῆς ἐρμιῶς τώρα ἡ κλάψα.
Στὴν ἴδια γῇ, στῶν ἰδίων σου θεῶν τὸ κατατόπι
καθὼς φυτρῶναν ἀπὸ τῶν ἀθάνατων τὰ δάκρυα
καὶ ἀπὸ μακάρων αἵματα, ποὺ στάζαν ἐδῶ κάτω
καὶ βόθηθαι τὴ γέννα τους, φύτρωσες, ὡς φυτρῶναν
οἱ νάρκισσοι κι οἱ ὑάκινθοι καὶ οἱ δάφνες κι οἱ ἀνεμῶνες
κι ὅσα ἀπ' τ' ἀνθρώπου τὸ κορμὶ στοῦ λουλουδιοῦ περνοῦσαν.

Κι ὅπου σοῦ πήρανε βλαστό καὶ σπόρο ὅπου σοῦ κλέψαν,
 τὸ ξαναφύτρωμα ἄμοιαστο, γιὰ πάει τοῦ κάκου ὁ σπόρος.
 Ναέ, τὰ θέμελά σου ἐσὲ δὲν εἶναι ριζωμένα,
 σὰ νὰ τὴ γγίξαν τρίςβαθα τὴν τέλειωση τοῦ κόσμου,
 μηδὲ τὸ μέτωπό σου ἐσὲ πάει πέρα ἀπὸ τὰ γνέφια,
 σὰν πυραμίδας κολοσσὸς ἀπάνου σ' ἐρμολόπι
 τῆς Ἀφρικῆς. Ἀνάλαφρα κρατᾶν ἐσὲ στοῦ ἀέρα
 τὴ διαφανάδα τὴ γλαυκὴ τῶν Ὀλυμπίων τὰ χέρια.
 Κι ἡ ἀρχοντικὴ κορφή σου ἐσὲ δίχως θρασὰ νὰ πάη
 γιὰ νὰ χαθῇ στὰ ἀπέραντα, πού μάτι δὲν τὴ φτάνει,
 τὸ Πνεῦμα πρὸς τ' ἀπέραντα ξέρει ἀπαλὸ καὶ φέρνει.
 Ἐσένα δὲ σὲ χτίσανε τυραγνισμένων ὄχλοι,
 καματερὰ ἀνθρωπόμορφα σπρωμένα ἀπ' τὴ βουκέντρα
 φαρμακερὰ καὶ ἀλύπητα δυνάστη αἱματοπότῃ.
 Ἐσένα μὲ τὸ λογισμό κι ἐσὲ μὲ τὸ τραγούδι
 σὲ ὑψῶσαν τῶν ἐλεύθερων οἱ λογισμοὶ ἐκεῖ ὅπου
 καὶ ὁ Νόμος σὰν πρωτόγινε τῆς Πολιτείας προστάτης,
 μὲ τὸ ρυθμὸ πρωτόγινε, κι ἦταν κι αὐτὸς τραγοῦδι·
 καὶ ὁ δαμαστής σου, μάρμαρο, Ναέ, καὶ ὁ πλαστοουργὸς σου,
 δίχως νὰ ἰδρῶση νικητῆς, δίχως ἀγῶνα πλάστης.
 Κι ἀκοῦστε! Πρέπει κι ὁ ἄνθρωπος, κάθε φορά, πού θέλει
 νὰ ξαναβρῇ τὰ νιάτα του, νὰ ῥχεται στὸ ποτάμι
 τῆς Ὁμορφίᾳς νὰ λούζεται. Σ' ὅλα μπροστὰ τὰ ὠραῖα
 νὰ στέκεται ἀδιαφόρετα καὶ γκαρδιακὰ νὰ σκύβη
 προσκυνητῆς, ἐρωτευτῆς, τραγουδιστῆς, διαβήτη.
 Κι ἀφοῦ ὅλων πάη ταξίματα καὶ μεταλάβη ἀπ' ὅλα,
 πάλι καὶ πάντα νὰ γυρνᾷ σ' ἐσένα μ' ἓναν ὕμνο.
 Μ' ἐσένα τὸ ξανάνιωμα τοῦ κόσμου ν' ἀρχινάη
 τοῦ κόσμου τὸ ξανάνιωμα μ' ἐσὲ νὰ παίρνη τέλος.
 Ποῦ νὰ τὴ βρῶ, καὶ σὰν τὴ βρῶ, ποῦ νὰ τὴν καταλάβω
 τῆς καλλονῆς σου τὴν ψυχὴ, Ναέ, καὶ τῆς ψυχῆς σου
 τὸ μυστικὸ πῶς νὰ τὸ πῶ, τί δάχτυλα, ποιά χέρια
 θὰ μοῦ τὸ παίξουνε, καὶ ποιά πνοὴ θὰ μοῦ κυλήσῃ
 τὸ μυστικὸ σου μέσα μου σὰ ροδοκόκκινο αἷμα,
 γιὰ νὰ τὸ κάμω λάλημα, πού νὰ τ' ἀξίζῃ ἐσένα ;

Κωστῆς Παλαμῆς

7. Ο ΟΡΚΟΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐπικολυρικῆς ποιήματος, διακρινομένου διὰ τὴν δραματικὴν του πλοκὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν πνοήν του, εἶναι εὐληγμένη ἐκ τῆς μεγάλης Κρητικῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1866, ἥτις ἀποτυχοῦσα εἶχεν ὡς θλιβερόν ἐπὶλογον τὴν ἀνατίναξιν τῆς μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς Γαβριήλ.

Ὁ ἀγωνιστὴς Μάνθος πείθει τὴν μηστὴν του Κρητικοπούλαν Εὐδοκίαν νὰ φύγῃ ἐκ Κρήτης, ἵνα σωθῇ, ἀφοῦ τῆς δίδει τὴν ἐνορκον ὑπόσχεσιν (ὄρκος) ὅτι μίαν ἡμέραν ἀφεύκτως θὰ συναντηθοῦν πάλιν καὶ θὰ τελέσουν τοὺς γάμους των.

Ὁ Μάνθος φανέεται κατὰ τὴν πυρόλησιν τοῦ Ἀρκαδίου.

Ἡ Εὐδοκία μετὰ τριετῆ προσφυγικὴν ζωὴν ἐπιστρέψασα εἰς τὴν πάλιν ὑπόδουλον Κρήτην ἐπισκέπτεται ἀλλόφρων ἐκ θλίψεως τὰ ἐρείπια τῆς μονῆς, ὅπου τῆς φανερώνεται τὸ φάντασμα τοῦ ἀγαπημένου της, τὸ ὁποῖον τῆς ἀφηγεῖται τὰ τῆς δραματικῆς ἀνατινάξεως.

Ἡ Εὐδοκία ἀποθνήσκει ἐκ θλίψεως καὶ οὕτω τηρεῖται ὁ ὁρκὸς περὶ συναντήσεως, ἀλλ' εἰς τὸν ἄλλον κόσμον.

Ἐκεῖ, ποὺ κάθε σύνεργο ξολοθρεμοῦ κινουῦσε
 κι ἡ γῆ ὄχ τὸ βάρος ἔτρεμε κι ἀπὸ βαθιὰ βογγοῦσε,
 ἀζάλιστος ὁ Γαβριήλ στὴ ζάλη τέτοιου κρότου
 μαζώνει αὐτοὺς ποὺ γνώριζαν τὸ μέγα τὸ μυστικό του,
 καὶ σὰν μᾶς εἶδε ἀνάμερα, στοὺς ἄλλους, ποὺ συφταίνει
 καὶ κράζει ὁλοῦθε γύρω του, τὰ λόγια τοῦτα κρένει :

—« Σκορπίστε, ἀδελφια στὰ κελιά ! Παιδιά, γυναῖκες, γέροι,
 ἐκεῖ βοήθεια καρτεροῦν ἀπ' τὸ γενναῖο σας χέρι·
 πλὴν, ὅσο ἐμεῖς τὸ χεῖμαρρο τοῦ ἐχθροῦ θεὶ νὰ βαστοῦμε,
 ξεμακρεσμένοι ἀπὸ σᾶς, κι ἐδῶ θὰ πολεμοῦμε,
 μὴ τῇ φωνῇ κανένας σας ἀκούσῃ τῆς ψυχῆς του
 καὶ ρίξῃ βόλι ἀπὸ ψηλά, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Ὑψίστου !
 Ἀλλὰ νὰ φύγῃ κάμετε κρυφὰ ὄχ τ' ὀπίσω μέρος
 κάθε γυναῖκα καὶ παιδί κι ἀσθενισμένος γέρος,
 καὶ βγῆτε σύγκαιρα κι ἐσεῖς γιὰ μάχῃ ἐτοιμασμένοι,
 ἂν τῇ ψυχῇ σας βλέποντας, χουμήσουν οἱ ὀργισμένοι ! ».

Τοῦ κάκου αὐτοὶ παρακαλοῦν, τοῦ κάκου γονατίζουν,
 θαρρεῖς ποὺ τὸν ἀπόκρυφο σκοπὸ του ξεχωρίζουν·
 κι οἱ μεγαλόψυχοι γι' αὐτὸ σὰ διακονιὰ γυρεύουν

τὴν ἴδια τύχη νὰ ἔβρουνε, ποὺ κάπως προμαντεύουν.
 Τοῦ κάκου κλαίνει· ἀσάλευτος ὁ Εὐλογημένος μνήσκει
 καὶ τόση δύναμη φωνῆς καὶ τέτοια λόγια βρίσκει,
 ποὺ ἐδῶθε φεύγουν ὅλοι τοὺς θλιμμένοι ἀγάλι' ἀγάλια,
 μὲ ταπεινὰ ματόφυλλα καὶ μὲ σκυφτὰ κεφάλια.
 Ποτὲ σ' ἀνθρώπου μέτωπο μὲ δάφνη στολισμένο
 τῆς Δόξας δὲν ἐφάνηκε τὸ φῶς περιχυμένο,
 σὰν εἰς αὐτά, ποὺ γέρνανε τοῦ πόνου ἀπὸ τὸ βάρος,
 γιὰτὶ δὲν τὰ στεφάνωνε μιὰν ὥρα πρῶτα ὁ Χάρος!
 Μόλις ὁ ἡγούμενος μακριὰ τοὺς εἶχε προβοδῆσει:
 «Τρεχᾶτε» φώναξε· κι ἐδῶ, χωρὶς ν' ἀργοπορήσει,
 κοντὰ - κοντὰ μᾶς ἔστησε στ' ἀθάνατο κελί του,
 τοῦ Τούρκου ν' ἀποκρούσωμε τὴν πρώτη ὁρμὴ μαζί του.

.

Σὲ τόση ἀντράλα παραχῆς ἀκούω σὰν τ' ὄνομα μου·
 στρωνάω, καταπῶς ἤμουνα γονατισμένος χάμου,
 καὶ τὸν ἡγούμενο θωρῶ. Δαυλὶ ἀναμμένο ἐκράτει,
 ποὺ τόσο δὲν ξεσπίζε, σὰν τοῦ γενναίου τὸ μάτι,
 γιὰτὶ τὸν εὔρηκε πικρὸ φαρμακεμένο βόλι
 καὶ ἀπὸ τὴν ὄψη του ἡ ζωὴ σ' ἐκεῖνο ἐπῆγεν ὅλη.
 Χλωμός, χλωμός ἐτρέκλιζε κι ἤθελε πέσει κάτου,
 ἀνίσως καὶ δὲν ἔτρεχα σὰν ἀστραπὴ κοντὰ του.
 Τὸν ἐνατήκωσα, κι εὐθύς τὸν ὦμο αὐτὸς μοῦ ἀδράχτει
 καὶ δείχνοντας τὸν ἀνοιχτὸ τοῦ πάτου καταρράχτη:
 «Προτοῦ», μοῦ λέει, «στὸ σῶμα μου ν' ἀδειάση κάθε φλέβα,
 βόθηθα τ' ἀδύνατο πλευρό, μαζί μου ἐκεῖ κατέβα».

Μὲς στὸ χαμῶι σὰν ἔφτασα καὶ ὡς μοῦ ἔχε παραγγεῖλει,
 τ' ἅγιο κορμί του ἀπόθωκα σὲ μαρμαρένια στήλη,
 ἔμεινα ἀκίνητος, βουβός· μὲ μιὰ μεγάλη φρίκη
 ἀργὰ τὰ μάτια ἐγύρισα στὴν μαύρην ἀποθήκη·
 Ἄχ! μ' ἐπλακῶνανε βαριὰ τοῦ τόπου τὰ σκοτάδια,
 κι ὁ νοῦς μου ἀποχαιρέτουμε πέλαο, βουνά, λαγκάδια,
 ὅλα τὰ ἐλεύθερα πουλιά στ' ἀέρι σκορπισμένα,
 τὲς αὔρες ὅλες τ' οὐρανοῦ, τὸ φῶς τοῦ ἡλίου κι ἐσένα·

Για μιὰ στιγμή, πού διάβηκε σὰν ἀστραπῆς ἀχτίδα,
 τὰ χρυσωμένα ὀνειράτα τῆς εὐτυχιάς μας εἶδα,
 καὶ νὰ προφέρω ἤμουν σιμά, στοῦ νοῦ μου τὴν ἀντάρα
 γι' αὐτοὺς πού μοῦ τὰ σβήσανε, μιὰ τρομερὴ κατάρρα.
 Πλήν, στὸν ἡγούμενο μεμιᾶς γυρίζοντας τὸ βλέμμα,
 ἐκεῖ πού ὀρθὸς βαστιότουνε κι ἦταν γιομάτος αἷμα,
 ἐκεῖ πού ὡς μάρτυρας ψηλὰ κατὰ τὰ θεῖα λημέρια
 τὸ λογισμό του ἀσέκωνε, τὰ μάτια καὶ τὰ χέρια,
 τῇ γῇ ξαστόχησα γοργὰ καὶ κάθε τῆς ἀγώνα,
 μὲ συντριβὴ λυγίζοντας, ὁ ἁμαρτωλός, τὸ γόνα.
 Στὸ θεῖο χλωμό του πρόσωπο δίχως νὰ πνέω τηροῦσα
 κι ἐνῶ στὰ βάθη τῆς ψυχῆς τὸν οὐρανὸ ἀγρικοῦσα,
 χουμοῦν ἀπάνου οἱ δαίμονες· τὰ πάντα πλημμυρίζουν·
 σφαγὴ ἀρχινοῦν ἀλύπητη καὶ σὰ θεριὰ μουγκρίζουν.
 "ὦ ! δὲν τοὺς ἄκουσα πολὺ! —Τὸ εὐλογημένο χέρι
 στὴν κεφαλὴ μου ὁ σεβαστὸς δὲν ἄργησε νὰ φέρη,
 καὶ σὰν μ' εὐχήθη, τ' ἄλλο του, πού τὸ δαυλὶ φουχτώνει,
 στὴ μαύρη εὐθύς κατέβηκε θανατηφόρα σκόνη.
 Σύννεφο μέγα, φλογερὸ κι ἀπὸ βροντὴ γιομάτο
 σὲ ἀνοιγοσφάλισμα ὀφθαλμοῦ μᾶς ἄρπαξε ἀπὸ κάτω
 κι ἐδῶ γοργὰ ξανάπεσε κάθε ζεστὸ λιθάρι,
 ὅπου μ' ἐμᾶς τὸ σκάσιμο τοῦ λαγουμιοῦ εἶχε πάρει.
 Ἀλλὰ βαθιά, πολὺ βαθιά, μὲ τὴν ὀρμὴ τὴν ἴδια,
 μαῦρες τῶν Τούρκων οἱ ψυχές, ὡσὰν τ' ἀποκαΐδια,
 σ' ἄγριο σκοτάδι ἀκούσαμε νὰ βυθιστοῦν, καὶ ἀκόμα
 θυμοῦ βλαστήμιες εἶχανε στὸ κολασμένο στόμα.
 Σὰν ἡ φωτιά, πού μέσα τῆς μᾶς εἶχε ξάφνου ἀρπάξει,
 γύρω ἐλαγάρισε ἀπ' αὐτοὺς, τ' ἀψήλου ἐπῆε ν' ἀράξη,
 κι ἐκεῖ, καταπῶς ἀνοιξαν ὅλα τὰ οὐράνια βάθη,
 μὲ βία στὴ μάνα τοῦ φωτὸς μᾶς ἔριξε κι ἐχάθη.

Γεράσιμος Μαρκοῦ

III. ΛΥΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. Ο ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΗΣ

Όταν στὰ βάθη τῆς νυκτός με περιζώνη
ἄκρα θαλάσσης, οὐρανοῦ καὶ γῆς εἰρήνη,
τὸ πνεῦμα, ὅπου στήν ταραχήν τοῦ κόσμου σβήνει,
σιγά τὴν μυστικὴν ζωὴν του ἀνανεώνει·

τῶν πόθων ὅλων καὶ παθῶν ἀγάλι' οἱ πόνοι
παύουν, καθὼς στὸν νοῦν ἀπλώνετ' εὐφροσύνη,
ὁ αἰθέρας, ὅπου ἀρχῆθεν ἡ ψυχὴ μου κλίνει·
ἡσυχὴ ὁρμὴ πρὸς κόσμον ἄλλον με φτερώνει.

Καὶ ὅσα πνεύματα ἐδῶ στὰ πλάσματά τους εἶδα,
ἀκαθρέφτιστα ἐκεῖ θεωρεῖ τα ἡ φαντασία,
καὶ ὅταν θαρρῶ πῶς τὴν χρυσὴν πατῶ βαθμίδα,

ὅπου ἀντηχεῖ ψηλάθε ἀπέραντη ἁρμονία,
θαμπὴ στιγμὴ τὴν ἰλαρὴ μοῦ παίρνει ἐλπίδα,
μὲ οὐράνιο λάλημα νὰ εἰπῶ τραγοῦδια θεῖα.

Ἰάκωβος Πολυλάς

2. ΚΑΡΔΑΚΙ

Τ' ἄγνωρα ρεποθέμελα τοῦ ἀρχαίου
ναοῦ στὸ ἔρμο ἀκροθαλάσσιο πλάι
χορταριασμένα κείτονται. Γελάει
γύρου ὁμορφάδα κόσμου πάντα νέου.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Καὶ λέω πού ἀκόμα ἀπ' τὴν κορφή τοῦ ὠραίου
βουνοῦ στ' ἄσπρα ντυμένη ροβολάει
ἡ ἀρχαία ζωὴ, κι αὐτοῦ φεγγοβολάει
λαμπρὸς ναὸς τεχνίτη Κερκυραίου.

Χρυσόνειρο, σὲ βλέπω, γιατί μ' ἔχει
μαγέψει τὸ νερὸ στὴν κρύα βρύση,
πού μέσαθε ἀπὸ τ' ἅγιο χῶμα τρέχει.

Ἔτσι κάποιος θεὸς θὰ τό 'χη ὀρίσει·
κι ὅποιος ξένος ἐκεῖ τὸ χεῖλι βρέχει,
στά γονικά του πλιὰ δὲ θὰ γυρίση.

Λορέντζος Μαβίλης

3. ΠΑΤΡΙΔΑ

Πάλε ξυπνάει τῆς ἀνοιξης τ' ἀγέρι
στὴν πλάση μυστικῆς ἀγάπης γλύκα,
σὰ νύφ' ἡ γῆ, πόχει ἄμετρα ἄνθη προίκα,
λάμπει, ἐνῶ σβηέται τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.

Πεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μὲ ταίρι,
ἐδῶ βουίζει μέλισσα, ἐκεῖ σφήκα·
τὴ φύση στὴν καλή της ὥρα ἐβρῆκα,
λαχταρίζει ἡ ζωὴ σ' ὅλα τὰ μέρη.

Κάθε μοσκοβολιὰ καὶ κάθε χρῶμα,
κάθε πουλιοῦ κελάηδημα ξυπνάει
πόθο στὰ φυλλοκάρδια μου κι ἐλπίδα

νὰ σοῦ ξαναφιλήσω τ' ἅγιο χῶμα,
νὰ ξαναἰδῶ καὶ τὸ δικό σου Μάη,
ὁμορφὴ μου, καλή, γλυκιὰ πατρίδα.

4. ΤΡΕΛΗ ΧΑΡΑ

Μὲ γυμνὸ πόδι στὰ πλούσια λουλούδια,
μὲ ξέπλεγα στὶς αὔρες τὰ μαλλιά της
πετᾶ ἡ τρελὴ Χαρὰ μὲ τὰ τραγούδια,
παιδούλα δροσερὴ σὰ μοσχομπάτης.

Σὰν πεταλούδα βελουδένια χνούδια
τινάζει ἀπ' τὰ πολύχρωμα φτερά της,
καὶ στὰ τετράξανθὰ της τὰ πλεξούδια
κάτι ἀντιφέγγει σὰ μεσημεριάτης.

Καὶ τὴ χαρὰ της δὲν κρατάει στὰ στήθια,
μὰ ἐκεῖ, ποὺ τρελὰ κρᾶζει : « τί μοῦ λείπει ; »,
νά σου πετιέται ἀπὸ τὰ κουφολίθια

ἡ γριὰ ἡ Ἥχῳ καὶ τῆς φωνάζει : « ἡ λύπη !
Εἶμαι γριὰ καὶ ξέρω· μόνο ἂν πάθης,
μπορεῖς καὶ τί 'ναι ἡ χαρὰ νὰ μάθης ».

« Σικραβαῖοι καὶ Τερρακόττες »

Ἰωάννης Γρυπάρης

5. ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Θεέ, ὕμνεϊ τὴν δόξαν σου ἡ νύξ καὶ ἡ ἡμέρα·
μὲ ἄνθη ἔστρωσας τὴν γῆν, μὲ ἄστρα τὸν αἰθέρα.
Ἀσύμφωνοι τόσοι λαοὶ αἰνοῦσι Σε συμφώνως,
ποικίλαι γλῶσσαι χίλιαι ὕμνοῦσι Σε συγχρόνως.
Τὸ πᾶν ἀμέτρητος μετρᾷς, ἀόριστος ὀρίζεις.
Τὸ φῶς εἶναι τὸ σῶμα σου, ὁ κεραυνὸς φωνὴ σου,
τὸ ἄπειρον διάστημα
τὸ μέγα σου ἀνάστημα
καὶ ὁ αἰὼν στιγμή σου.

Δύναται ὁ δάκτυλός σου ὡς μοχλὸς τὴν γῆν νὰ σείσῃ
καὶ τὸ κοῖλον τῆς χειρός σου τοὺς ὠκεανούς νὰ κλείσῃ.
Μὲ πνοήν σου μίαν σβήνεις τῶν ἀστέρων τοὺς φανούς
καὶ μ' ἓν μόνον νεῦμα κλίνεις πρὸς τὴν γῆν τοὺς οὐρανούς

« Ὁ Ὀδοιπόρος »

Παναγιώτης Σοῦτσος

6. ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Χώρα μεγαλοφυΐας !...εἰς τοὺς κόλπους σου τὸ πάλαι,
 ὦ πατρίς μου, αἱ ἰδέαι ἀνεβλάστανον μεγάλοι,
 καὶ τυραννοκτόνον ξίφος κρύπτοντες εἰς τὰς μυρσίνας
 οἱ Ἀρμόδιοι ἠνώρθουν ἰσονόμους τὰς Ἀθήνας.
 Ἄλλοτε θεοὶ ἐπάτουν τὰ ἐδάφη σου καὶ θεῖαν
 ἕως σήμερον ἡ γῆ σου ἀναδίδει εὐωδίαν,
 καὶ ἡ αὔρα τοῦ Ζεφύρου
 ψιθυρίζει τὴν ἀρχαίαν μελωδίαν τοῦ Ὀμήρου.

Δύο ἔφερε μοχθοῦσα γίγαντας τῆς γῆς ἡ σφαῖρα
 καὶ τῶν δύο οἱ αἰῶνες Σὲ κηρύττουνσι μητέρα.
 Στρατηλάτης τῶν Ἑλλήνων ἐκδικῶν τὸν Μαραθῶνα,
 ὁ Ἀλέξανδρος εἰσῆλθε νικητὴς εἰς Βαβυλῶνα.
 Διетήρει αἷματός σου εἰς τὰς φλέβας του ρανίδα
 ὁ Κορσικανός, ὁ ἔχων τὸν Ταῦγετον πατρίδα
 καὶ εἰς μίαν μόνην ὥραν
 τὴν γῆν παίξας, τὴν γῆν χάσας εἰς τοῦ Βατερλώ τὴν χώραν.

Ἄλλ' ὁ πρῶτος ἀγαπῶν σε καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἑλλήνων
 πέραν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ Γάγγου μέχρι Τροπικοῦ ἐκτείνων,
 ἀπεβίωσε μονάρχης καὶ ὡς τοῦ πολέμου λείαν
 μίαν ἔδωκεν εἰς πάντα στρατηγόν του βασιλείαν·
 ὁ δὲ δεῦτερος μισῶν σε καὶ τὸν ἄδοξον Σουλτάνον
 ἐπιστήθιον του φίλον ἀντὶ σοῦ παραλαμβάνων,
 δέσμιος εἰς νῆσον ξένην
 δέσμιος εἰς τὴν Ἀγίαν ἐτελεύτησεν Ἑλένην.

« Περιπλανώμενος »

Ἀλέξανδρος Σούτσος

7. ΕΙΣ ΕΝ ΑΣΤΡΟΝ

ὦ σύ, ποῦ εἰς αἰθέρος τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις
δι' ἄμυδροῦ ὄρασαι φωτὸς καὶ ἀβεβαίου,
ὡς ὄστρακον λευκάζον εἰς τὸν βυθὸν θαλάσσης,
χανόμενον καὶ πάλιν φαινόμενον ἐκ νέου.

Ἐὰν ὁ μέγας οὗτος σωρὸς τῶν ἀδαμάντων
τὸ ἄκρον τῆς ἐσθῆτος ἀποτελῇ τοῦ Πλάστου,
σὺ τοῦ κρασπέδου εἶσαι τοῦ Ποιητοῦ τῶν πάντων
μικρὸς ἀδάμας στίλβων εἰς τὰς πυκνὰς πτυχὰς του.

Ἡ ἂν δὲν εἶν' ἐσθῆς του, ἀλλὰ βωμὸς προχέων
ἀείροον φῶς λύχνων χιλίων καὶ χιλίων,
λαμπὰς μικρὰ σὺ εἶσαι εἰς πείσμα τῶν βορέων,
ἄσβεστον συντηροῦσα τὸ φέγγος σου τὸ θεῖον.

Ἡ ἂν ὁ θόλος οὗτος τοῦ στερεώματός του
κατάστιλπνος ἐκ λίθων σμαράγδου καὶ σαπφείρου,
δὲν εἶναι οὐτ' ἐσθῆς του χρυσῇ οὔτε βωμὸς του,
ἀλλὰ σωρεῖα κόσμων ἐκτάσεως ἀπείρου,

σὺ τότε ζωογόνος πηγὴ φωτὸς καὶ κάλλους,
ἥλιος εἶσαι φέρων πλανήτας κινουμένους
καὶ πᾶς σου δὲ πλανήτης ὑπὸ πλανήτας ἄλλους,
ὡς πρὸς μητέρα ὄρνεις μικροὺς συσσωρευμένους.

Καὶ φέρεις λοιπόν, γίγα, ἐπὶ εὐρέων νώτων
καὶ γαίας καὶ θαλάσσας καὶ λόφους καὶ πεδία
καὶ μυριάδας ἴσως ἄστεων πολυκρότων·
πλήν ποῖα των ἡ τύχη καὶ τίς ἡ ἱστορία ;

Καὶ τὰ ἐν σοί, ὦ κόσμε, ὡς τὰ ἐνθάδε ρέουν ;
γεννῶνται μυριάδες καὶ θνήσκουν μυριάδες·
καὶ μυριάδες χαίρουν καὶ μυριάδες κλαίουں,
καὶ νυμφικαὶ μαρμαίρουν καὶ νεκρικαὶ λαμπάδες ;

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τίς νόμος τῶν υἱῶν σου τὰ δίκαια εὐθύνει ;
 Ἄγνη ἐλευθερία εἰς τὰς βουλὰς των ἄρχει
 ἢ ὁ λαός σου γόνυ πρὸ τῶν τυράννων κλίνει
 καὶ θυμὰ τοῦ κρατοῦντος ὁ ἀσθενὴς ὑπάρχει ;

Κι ἐνῶ ὁ ὀφθαλμός μου, ὦ ἄστρον, σ' ἀτενίζει,
 σὲ διαπρήσσουν ἴσως στρατεύματα καὶ στόλοι·
 ὑπὸ τὰ βήματά των τὸ ἔδαφός σου τρίζει
 καὶ μάχαι συγκροτοῦνται καὶ πίπτουν στρατοὶ ὅλοι.

Καὶ ὅμως τόσα ὄντα, βοή καὶ τύρβη τόση,
 ἐντὸς στενῶν τὰ πάντα ἐγκλείονται ὀρίων,
 πέραν δὲ τούτων μένουν νεκρὰ καὶ σιωπῶσι
 κι εἰς ἓν σμικρὸν τὰ πάντα συγχέονται σημεῖον·

καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο, ποὺ στίλβει εἰς τὰ ὕψη
 καὶ πώποτε ἢ θέσιν ἢ ὥραν δὲν ἀλλάσσει,
 ἂν ἔλθῃ νύξ κι ἐκεῖνο δὲν ἔλθῃ, τί θὰ λείψῃ ;
 εἰς κόκκος εἰς τὴν ἄμμον, ἐν φύλλον εἰς τὰ δάση.

Ὡς ἄστρον, ἀνατέλλεις αἰώνια καὶ δύνεις
 κι εἰς τὴν πληθύν των ἄστρων ἡμεῖς σὲ παρορῶμεν,
 πιστῶς τὴν ὠρισμένην ὁδὸν σου διανύεις
 καὶ εἶσαι ἢ δὲν εἶσαι ποτὲ δὲν ἐρωτῶμεν.

Ἡ νύξ ὅταν ἐπέλθῃ, ὥσαν δειλὴ τις κόρη,
 ἔσχατον σὺ τῶν ἄστρων μὲ συστολὴν προκύπτεις
 γλυκοχαράζει μόλις κι ὀπίσω εἰς τὰ ὄρη
 σὺ πρῶτον ἀπὸ ὅλα τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις.

Ἀνώνυμον σ' ἀφῆκεν ὁ Ἄργος ἀστρονόμος,
 πλὴν σὺ ἐπανατέλλεις αἰέποτε ὥραιον
 κι εἰς τὸν γλαυκὸν αἰθέρα μαρμαίρεις, ἄστρον· ὅμως
 θὰ ἔλθῃ νύξ, ὅποταν δὲν θ' ἀνατείλῃς πλέον !

8. ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΛΙΟΝ

Ὁ ἥλιος ἐκ τῆς θαλάσσης
 ὑγρὸς ἀκόμη ἀνατέλλει
 κι εἰς τὰς ἀπέναντι ἐκτάσεις
 ὡς ρόδων φαίνεται νεφέλη.

Ἡ λάμψις του, δειλὴ εἰσέτι,
 τὰς ἄκρας λείχει τῶν ὁρέων·
 ζωὴν εἰς τὴν ζωὴν προσθέτει
 καὶ ἀνελίσσει κόσμον νέον.

— Ἡ φύσις ἐκοιμᾶτο πᾶσα —
 ἐγείρει ὄρη καὶ κοιλάδας
 καὶ καταβᾶσα, καταβᾶσα
 ζωογονεῖ τὰς πεδιάδας.

Ὡς ἔφορε τῆς οἰκουμένης,
 λαμπρὸς καὶ διὰ τοῦτο μόνος
 ἀνὰ τὸ ἄπειρον προβαίνει;
 Βαδίζων ἄνω τοῦ αἰῶνος!

Ναί, ἥλιε, γελᾷς, δὲν κλαίεις;
 εἰς ὄμμα χαῖρον ἢ δακρυῶν
 ὁμοῖσιν λάμπειν διαχέεις,
 φωτίζων θάνατον καὶ βίον.

Τοῦ οὐρανοῦ εἶν' αἰωνίως
 γλαυκὸν καὶ διαυγὲς τὸ ὄμμα·
 ὁ ἄπειρος τοῦ πλάστου βίος
 εἰς τὸ γλαυκὸν δηλοῦται χρῶμα.

Καὶ ἂν ἐνίοτε κοσμηῇται
 μὲ νέφη καὶ μὲ τρικυμίαν,
 ἢ γῇ τὰ νέφη τῷ δωρεῖται,
 φορεῖ τῆς γῆς τὴν βλασφημίαν.

Τί ἡ ἀκτίς σου κατοπτεύει
εἰς τῶν Θερμοπυλῶν τὸ χῶμα;
Τὸν Λεωνίδα ἀνιχνεύει;
ζητεῖ τοὺς μαχητὰς ἀκόμα;

Ἄλλ' ἔκρυψε μετὰ πικρίας
καὶ τὸ στενὸν ὁ ροῦς τῶν χρόνων·
μὲ τὴν σιγὴν τῆς ἐρημίας
ἐνοῦται ἡ ἀκτίς σου μόνον.

«Ἀπαντα»

Δημήτριος Παπαρηγόπουλος

9. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΨΥΧΗ

Σὺ ποὺ πνέεις, σὺ ποὺ λάμπεις
στὴν ἀνατολὴ τοῦ κόσμου
καὶ μαγεύεις τὰ ὄνειρά μου,
σύ, ποὺ σὲ μαντεύω ἐμπρὸς μου
στὰ γαλάζια τοῦ οὐρανοῦ μας
καὶ τῆς θάλασσάς μας πλάτη,
στοιχειωμένα μες στ' ἀρχαῖο
μισογκρέμιστο παλάτι,
Ἑλληνικὴ ψυχὴ,

κόσμος ὁμορφιάς κι ἀλήθειας
στὴν πνοή σου ἐγεννήθη,
ὁμορφιά κι ἀλήθεια κρύβουν
ὡς κι οἱ θαυμαστοί σου μῦθοι.
Στῆς ζωῆς τὸ βῆμα στρώνεις
τ' ἀνθὴ τῆς χαρᾶς τὰ θεῖα
καὶ χαρίζεις στοὺς θεοὺς σου
τὴ δική σου ἀθανασία,
Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Δίνεις τὴν παντοτεινὴ σου
τὴν νεότητα στὴν Ἥβη,
στὸν Ἀπόλλωνα τὸ φῶς σου
καὶ στὸν Ἄρη τὴν ὁρμή σου.
Καὶ τὴν αἰθερία σου αἶγλη —
τὸ παντέλειο τοῦ τεχνίτη
ὄνειρο — στὴν οὐρανία
ἐνσαρκῶνεις Ἀφροδίτη,
Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Μὲ λαχτάρα σὲ θωπεύω
στὸ μαρμάρινό σου πλάσμα,
ποὺ κλεισμένη ζῆς καὶ πάλλεις
σὰν κρουσταλλογέννητο ἄσμα.
Καὶ σὲ ἀκούω μὲς στοῦ Ὀμήρου
τὴν ἀθάνατη ἀρμονία,
μὲς στὸ πύρινο τὸ κλάμα
τῆς Σαπφῶς, ὦ αἰωνία
Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Ὅταν μέσα σὲ ἄγρια χρόνια
ψηλαφοῦσε ἡ ἀνθρωπότης
κι ἱδρωνεν ἀπὸ ἀγωνία
τὸ θρασὺ τὸ μέτωπό της,
σὲ καὶ πάλιν ἐκαλοῦσε
μὲς στὰ βάρβαρα της σκότη,
σέ, τὴν βρύση τῆς σοφίας,
σέ, τὸν νοῦν τὸν φωτοδότη,
Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Καὶ φιλάνθρωπη κατέβης
ἀπ' τὸ ὀλύμπιό σου δῶμα,
τοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ φιλήσης
τὸ θεόπνευστο τὸ στόμα.
Κι ἀπὸ κεῖ μὲ νέαν ὄψη
κι ἀπὸ κεῖ μὲ λάμψη νέα

νὰ χυθῆς στὴν οἰκουμένη
 ὅσο ἀγία, τόσο ὠραία,
 Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Ἐσπείρες στῆς γῆς τὰ ἔθνη
 τὰ θαυματοργά σου δῶρα,
 ἔγινες ψυχὴ τοῦ κόσμου.
 Κι ἦλθε μέρα κι ἦλθεν ὦρα,
 ἄχ, ποὺ πέταξες κι ἀφῆκες
 τὴν πατρίδα σου τὴν πρώτη.
 Κι ἐνῶ φώτιζες τὰ ξένα,
 τὴν ἐσκέπαζαν τὰ σκότη,
 Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Ἐφυγες, ἀλλ' ἔχει μέινει
 ὁ ζωοποιός σου σπόρος
 καὶ στὰ βάθη ἀνατριχιάζει,
 γιὰ ν' ἀνθίσῃ νικηφόρος.
 Ἐφυγες. Μ' ἂν τ' ἄρωμά σου
 τὸ σκορπᾷς στὴν οἰκουμένη,
 ὅμως ἡ βαθιὰ σου ρίζα
 ἐδῶ βόσκει ἀντρειωμένη,
 Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Κι ὅλη ἡ ὁμορφιά σου ἐχύθη
 μὲς στοῦ γένους τὸ τραγούδι,
 τῶν αἰώνων μας τῶν στείρων
 ὀλοπάρθενο λουλούδι.
 Κι ὅλη ἐκεῖν' ἡ περηφάνια
 κι ἡ παλιά σου δόξα πάλι
 μὲς στῆς λευτεριᾶς ἐφάνη
 τ' ἀστραπόβολα τὰ κάλλη,
 Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

«Ποιήματα παλαιὰ καὶ νέα»

Ἀριστομένης Προβελέγγιος

10. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Κι ἔχειρ' Ἐκεῖνος τὸ ἄχραντο κεφάλι καὶ ξεψύχησε
 στὸ μαῦρο τὸ κορμί μου ἀπάνου·
 ἄστρα γινῆκαν τὰ καρφιά τοῦ μαρτυρίου Του, ἄστραφα
 κι ἀπὸ τὰ χιόνια πιὸ λευκὸς τὰ αἰώνια τοῦ Λιβάνου.

Οἱ καταφρονεμένοι μ' ἀγκαλιάσανε,
 καὶ σὰ βουνὰ καὶ σὰ Θαβὼρ ὑψώθηκαν ἐμπρὸς μου·
 οἱ δυνατοὶ τοῦ κόσμου μὲ κατάρτεξαν·
 γονάτισα στὸν ἴσκιο μου τοὺς δυνατοὺς τοῦ κόσμου.

Τὸν κόσμο ἂν ἐμαρμάρωσα, τὸν κόσμο τὸν ἀνάστησα,
 στὰ πόδια μου ἄγγελοι οἱ Καιροί, γύρω μου σκλάβες οἱ Ὑδρες,
 δείχνω μιὰ μυστικὴ Χαναὰν στὰ γαλανὰ ὑπερκόσμια·
 μὰ ἐδῶ πατρίδες πάνταγνες εἴσαστ' ἐσεῖς, τρεῖς χῶρες!

Ὡ πρώτη ἐσύ, Ἱερουσαλήμ! τοῦ βασιλιᾶ προφήτη σου
 μικρὴ εἶν' ἡ ἄρπα, γιὰ νὰ εἰπῇ τῇ νέᾳ μεγαλοσύνῃ·
 τοῦ Σολομώντα σου ὁ ναὸς μὲ ἀντίκρισε καὶ ράγισε·
 καινούρια δόξα ντύθηκαν τῆς Ἰουδαίας οἱ κρίνοι.

Κι ὕστερα ὑψώθηκα σ' ἐσένα, ὦ Πόλη, ἐφτάλοφο ὄραμα
 κι ἔγινε φῶς τῶν οὐρανῶν, τὸ θάμα τοῦ Ἰορδάνη,
 τοὺς Κωνσταντίνους φώτισα καὶ τοὺς Ἡράκλειους δόξασα,
 καὶ τρικυμίες δὲν ἔσβησαν ἐμέ, μηδὲ σουλτάνοι.

Κι ὕστερα ἐγὼ ταξιδευτὴς ἦρθα σ' ἐσένα, ἀσύγκριτη
 Ἀθήνα, τῶν ὠραίων πηγῇ, τῶν ἐθνικῶν κορόνα,
 τὸν ἄγνωστο ἔφερα Θεὸ καὶ ἀπόκοτος, ἀψήφησα
 τὴν πολεμόχαρη Παλλάδα μὲς στὸν Παρθενώνα.

Καὶ γνώρισα τοὺς ἱεραροὺς θεοὺς καὶ στεφανώθηκα
 τὴν ἀγριλιὰ τῆς Ἀττικῆς, τὴ δάφνη ἀπ' τὴν Ἑλλάδα,
 καί, ὦ λόγος πρωτογρίκητος! τοῦ Γολγοθᾶ τὸ σύγνεφο
 πῆρε τὴν ἄσπρη ὁμηρικὴ τοῦ Ὀλύμπου λαμπεράδα.

Τὰ εἶδωλα τ' ἀφρόντιστα καὶ τὰ πασίχαρα ἔφυγαν,
 ἄλλ' οὔτε πιά μεθάει τῇ γῇ τὸ ἀσκητικὸ μεθύσι,
 ὅς λάμπη ἡ μυστικὴ χαρὰ στὰ γαλανὰ ὑπερκόσμια·
 εἶν' ἐδῶ κάτου μιὰ ζωὴ καὶ εἶν' ἄξια γιὰ νὰ ζήσει.

Μὲ τὰ κλαδιὰ τῆς φοινικιάς νέα ὡσανὰ λαχτάρισα
 σ' ἐσένα, ὦ Γῇ πανάγια καὶ ὦ πρώτη μου πατρίδα·
 σ' ἐσὲ γυρνῶ, Ἱερουσαλήμ, κι ἓνα τραγούδι φέρνω σου·
 εἶναι πλάσμενο ἀπὸ ψυχὴ καὶ ἀπὸ φωνὴ ἑλληνίδα!

«Ἀσάλευτη ζωὴ»

Κωστῆς Παλαμῆς

11. ΚΥΠΡΟΣ

Καλῶς μᾶς ἦρθατε, παιδιὰ! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη,
 στὴ μακαρία τῇ γῇ,
 στάζει τὸ μέλι διαλεχτὸ σὰν πρῶτα; Ἀκόμα γίνεται
 τ' ὀλόγλυκο κρασί;

Ἡ χαρουπιὰ ἡ ὀλόχλωρη λέει τὰ παλιὰ καὶ τ' ἄξια
 τῆς ἀργυρῆς ἐλιάς;
 Καὶ τ' ἀηδονάκι τραγουδεῖ στὴν εὐωδιὰ τοῦ λάδανου
 τὰ πάθη τῆς καρδιάς;

Κι οἱ ἀκρογιαλιεὶς λαχταριστές, τ' ἀραξοβόλια ὀλόβαθα
 καὶ τ' ἀκροτόπια ὀρθά,
 τὸ καρτεροῦνε τῆς θεᾶς τὸ ὑπέρκαλο ξαγνάντεμα
 καὶ δεύτερη φορά;

Καλῶς μᾶς ἦρθατε, παιδιὰ! Στὴν Κύπρο τὴν πολύχαλκη,
 στὴν καρποφόρα γῇ,
 ἀκόμα ἡ μοίρα τῆς ὀργῆς, ἡ μοίρα ὅλων τῶν ὁμορφῶν
 ξεσπάει καὶ καταλεῖ;

Καλῶς μᾶς ἦρθατε, παιδιὰ! καὶ φέρτε, κελαηδήστε μας
 τὸ εὐγενικὸ νησί.

Μὲς στὴ βαθιὰ τῆς ἀγκαλιὰ μητέρα ἢ Ἀσπρη θάλασσα
νὰ κρύψη ἐσὲ ζητεῖ.

Τοῦ κάκου· στεριές, πέλαγα, λαοὶ τριγύρω σου, ἡμεροὶ
καὶ βάρβαροι λαοί,
σ' εἶδανε, σ' ὀρεχτήκανε, καὶ κατὰ σέ χυθήκανε
καὶ Ἀσία καὶ Ἀφρική.

Ρωμαίους καὶ Σαρακηνοὺς, Τούρκους καὶ Φράγκους γνῶρισε.
᾽Ω Ροδαφνούσα ἐσύ,
ἀπὸ τῆ Δύση ὁ βασιλιάς κι ὁ ρήγας σ' ἐρωτεύτηκαν
ἀπ' τὴν Ἀνατολή.

Κι ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ σέ ἤβρανε θαλασσομάχοι Φοίνικες,
ὡς τώρα, ποὺ σοφὰ
πατάει σ' ἐσένα ὁ Βρεταννός, πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξες,
δὲν ἄλλαξες καρδιά.

Κι εἶναι ἡ καρδιά σου ἐσὲ πιστὴ καὶ δένεις μὲ γητέματα
καὶ πῆραν ἀπὸ σέ
μιὰ ρίζα τὰ διαβατικά, καὶ μοίρανε τ' ἀλλότρια
δική σου χάρη, ὦ, ναί !

Καὶ τὴν Ἀστάρτη ξέγραψεν ἡ θεία Ποθοκρατόρισα,
ποὺ γέννησαν οἱ ἀφροί,
κι ἀπὸ τῆς Τύρου τὸ Μελκάρθ καὶ μὲ τὰ σπλάχνα σου ἐπλάσες
τὸν Ἑλληνα Ἡρακλῆ.

Κι ἀφοῦ πετάξανε οἱ θεοὶ καὶ τῆς Παφίας ἀπόμεινε
συντρίμματα ὁ βωμός,
ἡ Ροδαφνούσα σου ἔφτασε καὶ γίνηκε τραγούδι σου
καὶ σ' ἀναψε, καημός.

Καὶ τοῦ Ἡρακλῆ τὸ ρόπαλο τὸ πῆρε καὶ κυνήγησε
τὸν ξένο, ἐκδικητής,
κι ἐσὲ λημέρι του ἔκαμε τὸ κάλεσμα προσμένοντας
τὸ μέγα, ὁ Διγενής.

Ἐσὺ κρυφозωντάνεψες, ὠραῖο νησί, καὶ φύλαξες,
 ἐσὺ τὰ προσκυνᾷς,
 τῆς Ρωμιοσύνης τὰ εἰδῶλα· τῆς ὁμορφιάς τὸ εἶδωλο
 καὶ τῆς παλικάριᾶς.

Καλῶς μᾶς ἦρθατε, παιδιὰ! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη,
 στὴ μακαρία γῆ,
 στὸ ὠραῖο πολύπαθο κορμὶ ἢ ἀγνὴ ψυχὴ δὲν ἔσβησε.
 Καὶ ζῇ, καὶ ζῇ, καὶ ζῇ!

«Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναρχία»

Κωστῆς Παλαμᾶς

12. ΥΜΝΟΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Μητέρα μας πολύπαθη, ὦ ἀθάνατη,
 δὲν εἶναι μόνο σου στολίδι οἱ Παρθενῶνες·
 τοῦ συντριμμοῦ σου τὰ σπαθιά σ' τὰ κάμανε
 φυλαχτὰ καὶ στεφάνια σου οἱ αἰῶνες.

Καὶ οἱ πέτρες πού τες ἔστησε στὸ χῶμα σου
 τὸ νικηφόρο χέρι τοῦ Ρωμαίου,
 κι ἡ σταυροθόλωτη ἐκκλησιὰ ἀπὸ τὸ Βυζάντιο,
 στὸν τόπο τοῦ πολύστυλου ναοῦ τοῦ ἀρχαίου,

κι αὐτὸ τὸ κάστρο πού μουγκρίζει μέσα του
 τῆς Βενετιᾶς ἀκόμη τὸ λιοντάρι,
 κι ὁ μιναρὲς πού στέκει τῆς ὀλόμανρης
 καὶ τῆς πικρότατης σκλαβιάς ἀπομεινάρι,

καὶ τοῦ Σλάβου τὸ διάβα ἀντιλαλούμενο
 στ' ὄνομα πού μᾶς ἔρχεται στὸ στόμα,
 —μὲ τὸ γάλα τῆς μάνας πού βυζάξαμε—
 σὰν ξένη ἀνθοβολιὰ στὸ ντόπιο χῶμα,

“Όλα ἓνα νύφης φόρεμα σοῦ ὑφαίνουνε,
σοῦ πρέπουνε, ὦ βασίλισσα, σὰ στέμμα,
στὴν ὁμορφάδα σου ὁμορφιά ἀπιθώσανε
κι εἶναι σὰ σπλάχνα ἀπ’ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

“Ὡ τίμια φυλαχτά, στολίδια ἀταίριαστα,
ὦ διαβατάρικα, ἀπὸ σᾶς πλάθεται αἰώνια,
κόσμος ἀπὸ παλιὰ κοσμοσυντρίμματα,
ἡ νέα τρανὴ πατρίδα ἡ παναρμόνια!

«Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά»

Κωστῆς Παλαμῆς

13. ΧΕΙΜΑΡΡΑ

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος, ἀλλ’ ἔγινε πνοή τους.
Σολωμὸς (Οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι).

Γράφτηκε στὰ 1914, ὅταν οἱ Βορειοηπειῶτες, γιὰ ν’ ἀποφύ-
γουν τὴν ἐνσωμάτωσή τους στὸ τότε ἰδρυόμενο κράτος τῆς Ἀλβα-
νίας, κήρυξαν αὐτόνομο κράτος καὶ ἄρχισαν τὸν πόλεμο κατὰ τῶν
Ἀλβανῶν.

“Ὡς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἀνοιξη ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοσυπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

“Ὡς εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
ἀπὸ ἓνα ρήγα πόνο,
ποὺ ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

“Ὡς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά! ὁ οὐρανὸς θολώνει,
νά! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μὲ τ’ ὄψιμο τὸ χιόνι,
πλάση λευκή, ἀνθοφόρα.

“Ὡς κλαίη καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιάς παρηγοριά, τῆς χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τὸ τραγούδι.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος; Ἄλλος δὲν εἶναι ἀγώνας ;
 Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
 γιὰ ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας ;
 Ἡ δάφνη ἀμάραντη ; — Ὅχι !

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπάτε, χαροκόποι !
 — Ὡ σπαθωτὴ κιθάρα
 τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρύαν Εὐρώπη,
 κορόνα, τὴ Χειμάρρα !

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχὴ, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
 πάντα ὑποταχτικοί σου,
 φῶς πάρε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τὴ Ροδόπη,
 καὶ λάμπε καὶ σκορπίσου.

Στὰ χειμαρριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
 τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
 μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκια
 τὴν ἄγια γῆ χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιά νικητὴ, Κυβερνήτη
 μὲ τὴν τρανὴ τὴ γνώμη !
 Θυσίας βωμός ! Ἐκεῖ πετῶ. Φτερὰ μὲ πᾶν πετρίτη,
 ἐμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο ! Τοὺς πρέπει νὰ εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα, τρομάρα !
 Ἡ Ἑλλάδα ποῦ ; Στὴν Ἡπειρο. Δόξα στὸ Κακοσοῦλι,
 νίκη σ' ἐσέ, Χειμάρρα !

Τὰ Γιάννενα ὀνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβὴ ἡ Θεσσαλονίκη,
 ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει . . . Ποιὸς βογγάει σὰ νὰ πεθαίνει;
 — Χειμάρρα, ὁλόρθη ! Οἱ λύκοι !

14. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΑΥΜΑ

Ἐδῶ μπρὸς στὸ περίστυλο τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, μόλις φταστὸς
σ' ἔκσταση ὁ νοῦς — σὲ θαύματα παρόμοια ὡς τώρα ξένος —
στὴ μετουσίωση ἢ ψυχῇ, στὸ θάλος μέσα τοῦ φωτός
ὄλ' ἡ καρδιά — ὁ εὐτυχισμένος ὕμνος μαρμαρωμένος !

Σκέψη καμιὰ ἄλλη, ἀντίφωνο πολύβοο μήτε ρεμβασμός,
στὰ τέλια τοῦ χρυσοῦ κισσοῦ μιὰν αὔρα ἁρμονισμένη,
τὸ χάλασμα ὅλο λούλουδα, ὁ καιρός, ἡ τύχη, ἕνας σεισμός,
τ' ἀνάστησε καὶ τὰ ἔδεσεν ὅπως ἡ φύση δένει !

Ἀνηφορίσματα ἱερὰ σὲ βάτους μέσα καὶ ἀγκαθιές,
γεμάτος τώρα ἀπ' τὸ διπλὸ ρυθμὸ τὸ γύρω, νά με !
Τὴν ἀγωνία μου ξέχασα καὶ τὶς πληγές μου τὶς βαθιές
καὶ σᾶς δοξάζω στ' ὄνειρο τὸ ξύπνιο, ποὺ κοιμᾶμαι.

« Ἀσφόδελου »

Μιλτιάδης Μαλακάσης

15. ΕΣΤΙΑΔΕΣ

Βαθιά ἄκραχτα μεσάνυχτα, τρισκότεινοι οὐρανοὶ
πάν' ἀπ' τὴν πολιτεία τὴν κοιμισμένη·
κι ἄξαφνα σέρνει τοῦ Κακοῦ τὸ Πνεῦμα μιὰ φωνή,
τρόμου φωνή, — κι ὅλοι πετιοῦνται ἀλαλιασμένοι.

« Ἐσβησε ἡ ἄσβηστη φωτιά ! » κι ὅλοι δρομοῦν φορὰ
τυφλοὶ μέσα στὴ νύχτα νὰ προφτάσουν,
ὄχι μ' ἐλπίδα πῶς μπορεῖ νά 'ν' ψεύτρα ἢ συμφορά,
παρὰ νὰ δοῦν τὰ μάτια τους καὶ τὴ χορτάσουν.

Θαρρεῖς νεκροὶ κι ἀπάρισσαν τὰ μνήματ' ἀραχνά,
σύγκαιρα ὀρθοὶ γιὰ τὴ στερνὴ τὴν κρίση,
κι ἐνῶ οἱ ἀνέγνωμοι σπαρνοῦν μὲς σὲ κακὸ βραχνά,
μὴν τύχη τρέμουνε κανεῖς καὶ τοὺς ξυπνήση.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μ' ἓνα πνιχτὸ μονόχνωτο ἀναφιλητὸ σκυφτοὶ
 πρὸς τῆς Ἑστίας τὸν Ναὸ τραβοῦνε,
 καὶ μπρὸς στὴν Πύλῃ διάπλατα τῇ χάλκινῃ ἀνοιχτὴ
 ἓνα τὰ μύρια γίνονται μάτια νὰ ἰδοῦνε.

Καὶ βλέπουν : μὲ τῆς γνώριμης ἀρχαίας των ἀρετῆς
 τὸ σχῆμα τ' ἀνωφέλευτο ντυμένες,
 στὸν προδομένο τὸ βωμὸν ἐμπρὸς γονυπετεῖς
 τὶς Ἑστιάδες, τὶς σεμνές, μὰ κολασμένες.

Τὸ κρίμα τους ἐστάθηκε μιὰ ἄβουλη ἀναμελιά
 κι ἀραθυμιὰ – σὰν τῆς δικῆς μας νιότης!
 μὰ ἡ Ἁγία ἡ Φωτιά, μιὰ πόσβησε, δὲν τὴν ἀνάβει πλιὰ
 ἀνθρώπινο προσάναμμα ἢ πυροδότης.

Κι' ὅσο κι ἂν μὲ τὶς φοῦχτες των σκορπίζουν στὰ μαλλιά
 μὲ συντριβὴ καὶ μὲ ταπεινοσύνη,
 τοῦ κάκου! στὴ χλιὰ χόβολη καὶ μὲς στὴ στάχτη πλιὰ
 σπίθας ἰδέα οὐδ' ἔλπιση δὲν ἔχει μένει.

Κι εἶναι γραμμένη τοῦ χαμοῦ ἡ Πολιτεία· ἐχτὸς
 ἂν, πρὶ ὁ καινούριος ὁ ἥλιος ἀνατείλῃ,
 κάμῃ τὸ θάμα του ὁ οὐρανὸς, καὶ στ' ἄωρα τῆς νυχτὸς
 μακρόθυμος τὸν κεραυνὸ του κάτω στείλῃ.

Κι ἂν εἶν' καὶ πέση ἀπάνω τους, ἄς πέση! ὅπως ζητᾷ
 τὸ δίκιο κι οἱ Παρθένης τὸ ζητοῦνε,
 ποὺ ἰδοὺ τὶς μὲ τὰ χέρια τους στὰ οὐράνια σηκωτὰ
 καὶ τὴν ψυχὴ στὰ μάτια τους τὸν προσκαλοῦνε.

.....
 Τάχα τὸ θάμα κι ἔγινε; - Πές μου το νὰ σ' τὸ πῶ,
 γνώμη ἄβουλη, γνώμη ἀδίκη μιᾶς νιότης
 σὰν τὴ δικιά μας, πόσβησεν ἔτσι χωρὶς σκοπὸ
 κι ἀκόμα ζῇ καὶ ζένεται – μὲ τὸ σκοπὸ τῆς !

16. ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ 1942

Φέτος στὴ θέση τοῦ Χριστοῦ
 στὸ Γολγοθὰ οἱ ἔχθροί μας
 καρφώνουνε τὴ Λευτεριά
 καὶ κλαίει, πονεῖ ἡ ψυχὴ μας.

Μὰ ἀπὸ τὸν τάφο της θὰ βγῇ
 καὶ πάλι ἀναστημένη!
 Τὴν περιμένουμε ἄγρυπνοι,
 σκυφτοί, γονατισμένοι.

Σωτήρης Σκίπης

14. ΒΡΑΔΥ Σ' ΕΝΑ ΧΩΡΙΟ

Γαληνεμένη, ξάστερη, γαλάζια πέρα ὡς πέρα,
 κρουστάλλινη ἀπ' τὸν ὄρθρο της ὡς τὸν ἑσπερινό· της,
 κι εἶχε πλανέψει καὶ τ' ἄχνό χρυσό φεγγάρι ἡ μέρα
 κι ἀργοταξίδευε ἄγρυπνο κι αὐτὸ στὸν οὐρανὸ της.

Τώρα ἀπὸ κάτω ἀπ' τὰ βουνὰ τὰ θεϊκά, ποὺ ἰσκιῶσαν,
 μαζῶξαν τὰ κοπάδια τους ἀπ' τὰ λιβάδια οἱ στάνες,
 τοῦ κάμπου τὰ μικρόπουλα σωπάσανε, θολῶσαν
 τὰ στενονύμια τοῦ χωριοῦ κι οἱ αὐλές τους μὲ τὶς δράνες.

Πλῆθος οἱ ὀλόχαρες φωνές· κι ἐσβῆσαν λίγο - λίγο·
 κάποια τζιτζίκια μοναχὰ λαλοῦν, καὶ πρὸς τ' ἀμπέλια
 κάποιες κοπέλες ξένοιαστες γυρνώντας ἀπ' τὸν τρύγο
 σκορπᾶνε ἀκόμα στὴν ἔρμιὰ τὰ δροσερά τους γέλια.

ὦ! σὰν ἀρχίσῃ γύρω μου γιὰ πάντα νὰ νυχτώνῃ,
 δὲ θέλω τὰ ξερόφυλλα νὰ τρεμοφτερουγίζουν
 στὸ δρόμο μου, κι ἀπάνω μου οἱ ὀρφανεμένοι κλῶνοι
 μ' ἓνα βραχνὸ παράπονο νὰ μὲ καλονυχτίζουν.

Θέλω τὸ βράδυ, ποὺ θὰ 'ρθῇ νὰ μ' ἀγκαλιάσῃ, νὰ 'ναι
 εἰρηνικὸ σὰν τ' ἀγαθό, σὰν τ' ἅγιο ἐτοῦτο βράδυ·

πὼς πέφτ' ἡ νύχτα τὰ τρελὰ τζιτζίκια νὰ ξεχνᾶνε,
καὶ νὰ μοῦ λένε γιὰ τὸ φῶς καὶ μέσα στὸ σκοτάδι.

Θέλω οἱ θαμπές μου οἱ θύμησης στὸ βάθος νὰ περνοῦνε
σὰν τὶς κοπέλες τοῦ χωριοῦ κι ἐκεῖνες· νὰ ἔχω γεῖρει
στὴ γριὰν ἐλιά μας, νὰ γρικῶ σκυφτὸς ν' ἀχολογοῦνε
τὰ γέλια τους ἀπ' τῆς ζωῆς μακριὰ τὸ πανηγύρι...

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

18. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Δὲν ξέρω πῶς νὰ σοῦ τὸ εἰπῶ. Μὰ ὁ δρόμος, χθὲς τὸ βράδυ,
μὲς στὴ σταχτιά τῇ συννεφιά σὰ θέατρο εἶχε γίνεи.
Μόλις φαινόταν ἡ σκηνὴ στ' ἀνάριο τὸ σκοτάδι
καὶ σὰ σκιὲς φαινόντανε μακριὰ μου οἱ θεατρίνοι.

Τὰ σπίτια πέρα κι οἱ αὐλὲς καὶ τὰ κλωνάρια ἀντάμα
ἔλεγεσ κι ἦταν σκηνικά παλιὰ καὶ ξεβαμμένα,
κι ἐκεῖνοι ἐβγαῖναν κι ἔπαιζαν τ' ἀλλόκοτό τους δράμα,
κι ἄκουγεσ βόγγους κι ἄκουγεσ καὶ γέλια εὐτυχισμένα.

Ἐγὼ δὲν ξέρω. Ἐβγαίνανε κι ἐσμίγαν κι ἐπαγαῖναν
κι ἦτανε μιὰ παράσταση καὶ θλιβερὴ κι ὠραία.
Κι ἐβγαίνει, Θέ μου ! κι ἡ νυχτιά, καθὼς ἐπαρασταῖναν,
ἐβγαίνει, Θέ μου, κι ἔριχνε τὴ μαύρη τῆς αὐλαῖα.

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΙΘΑΚΗ

Σὰ βγῆς στὸν πηγεμὸ γιὰ τὴν Ἰθάκη,
νὰ εὐχεσαι νὰ ᾖ μακρὺς ὁ δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τοὺς Λαιστρυγόνας καὶ τοὺς Κύκλωπας,
 τὸν θυμωμένο Ποσειδῶνα μὴ φοβᾶσαι,
 τέτοια στὸν δρόμο σου ποτέ σου δὲν θὰ βρῆς,
 ἂν μὲν ἡ σκέψις σου ὑψηλὴ, ἂν ἐκλεκτὴ
 συγκίνησις τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα σου ἀγγίζῃ.
 Τοὺς Λαιστρυγόνας καὶ τοὺς Κύκλωπας,
 τὸν ἄγριο Ποσειδῶνα δὲν θὰ συναντήσης,
 ἂν δὲν τοὺς κουβανῆς μὲς στήν ψυχὴ σου,
 ἂν ἡ ψυχὴ σου δὲν τοὺς στήνῃ ἔμπρός σου.

Νὰ εὔχεσαι νὰ ᾿ναι μακρὺς ὁ δρόμος.
 Πολλὰ τὰ καλοκαιρινὰ πρωῒα νὰ εἶναι,
 πού μὲ τί εὐχαρίστησι, μὲ τί χαρὰ
 θὰ μπαίνεις σὲ λιμένας πρωτοῖδωμένους,
 νὰ σταματήσης σ' ἐμπορεῖα φοινικικὰ
 καὶ τὲς καλὲς πραγμάτιες ν' ἀποκτήσης,
 σεντέφια καὶ κοράλλια, κεχριμπάρια κι ἔβενους·
 σὲ πόλεις αἰγυπτιακὲς πολλὲς νὰ πᾶς,
 νὰ μάθῃς καὶ νὰ μάθῃς ἀπ' τοὺς σπουδασμένους.

Πάντα στὸν νοῦ σου νὰ ᾿χῃς τὴν Ἰθάκη.
 Τὸ φθάσιμον ἐκεῖ εἶναι ὁ προορισμός σου.
 Ἄλλὰ μὴ βιάζῃς τὸ ταξίδι διόλου.
 Καλύτερα χρόνια πολλὰ νὰ διαρκέσῃ
 καὶ γέρος πιά ν' ἀράξης στὸ νησί,
 πλούσιος μὲ ὅσα κέρδισες στὸν δρόμο,
 μὴ προσδοκῶντας πλούτη νὰ σὲ δώσῃ ἡ Ἰθάκη.

Ἡ Ἰθάκη σ' ἔδωσε τ' ὠραῖο ταξίδι.
 Χωρὶς αὐτὴν δὲν θὰ ᾿βγαίνες στὸ δρόμο.
 Ἄλλα δὲν ἔχει νὰ σὲ δώσῃ πιά.

Κι ἂν πτωχικὴ τὴν βρῆς, ἡ Ἰθάκη δὲν σὲ γέλασε.
 Ἔτσι σοφὸς ποὺ ἐγίνες, μὲ τόση πείρα,
 ἦδη θὰ τὸ κατάλαβες οἱ Ἰθάκες τί σημαίνουν.

20. ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τιμή σ' εκείνους, όπου στην ζωή των
 ὄρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες.
 Ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινουῦντες·
 δίκαιοι κι ἴσιοι σ' ὅλες των τὲς πράξεις,
 ἀλλὰ μὲ λύπη κιόλας κι εὐσπλαχνία·
 γενναῖοι ὁσάκις εἶναι πλούσιοι, κι ὅταν
 εἶναι πτωχοί, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι,
 πάλι συντρέχοντες ὅσο μποροῦνε·
 πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ὁμιλοῦντες,
 πλὴν χωρὶς μίσος γιὰ τοὺς ψευδομένους.
 Καὶ περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει,
 ὅταν προβλέπουν (καὶ πολλοὶ προβλέπουν)
 πῶς ὁ Ἐφιάλτης θὰ φανῇ στὸ τέλος
 κι οἱ Μῆδοι ἐπιτέλους θὰ διαβοῦνε.

«Ποιήματα»

Κωνσταντῖνος Καβάφης

21. ΕΙΜΑΣΤΙΝ ΤΣΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ἾΜΑΣΤΙΝ

Εἰς τὰ ἔμμετρα καὶ πεζὰ ἔργα τῶν Κυπρίων λογοτεχνῶν κατα-
 φαίνεται ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου καὶ προ-
 βάλλεται ἀκίβδηλος ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν Κυπρίων.

Εἴμαστιν τσεῖνοι πού Ἶμαστιν, τεῖι ἑμεῖς καὶ τὰ παιδικὰ μας,
 ὁ σπόρος ἓν ὁ ἴδιος, τὸ ἴδιον χωράφιν.

Ὅσον τεῖι ἂν πολλυνίσκουσιν τὲς πληῖξες, τὰ κακά μας,
 ἓν μᾶς λυοῦν τεῖι ἂν μάχονται μὲ βόλιν, μὲ χρυσάφιν.

Ἄν ἄλλασεν τὸ φυσικὸν εὐκόλα τοῦ πλάσματος
 τεῖι ὁ Πλάστης ἓν ν' ἀντρέπεται γιὰ τοῦν τὰ ἔρκατά του.

Παράφρασις

Ἐμεῖς, οἱ Κυπριῶτες, εἴμαστε ἐκεῖνοι ποὺ εἴμαστε, κι ἑμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας,

ὁ σπόρος εἶν' ὁ ἴδιος κι ἴδιο εἶναι τὸ χωράφι μὲ κεῖνο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.
 Κι ὅσο κι ἂν πληθαίνουνε τὶς σκοτοῦρες καὶ τὰ κακά μας ἄλλοι,
 δὲ μᾶς λυγίζουνε, κι ὅταν μὲ βόλι μᾶς χτυποῦν κι ὅταν μὲ τὸ χρυσάφι,
 γιατί ἂν ἀλλάζε εὐκόλα ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου,
 τότε κι ὁ Θεὸς θὰ ντρεπόταν γιὰ τὰ ἔργα του.

22. ΝΑ 'ΤΟΥΝ ΝΑ ΘΩΡΟΥΣΑΤΕ ΤΑ ΜΕΣΑ, ΤΗΝ ΚΑΡΚΙΑ ΜΑΣ,

ἔθεν νὰ μείνετε τεῖχαι σεῖς οὔλοι σας ξησιττεοί,
 τεῖχαι ἔθεν νὰ λαγκοδέρνετε, νὰ κλαίετε μιτά μας,
 πὼς εἴμασταν δὰ κάτω δὰ τεῖχαι*σεῖς τεῖχαι κάτω τεῖχαι.

Π α ρ ά φ ρ α σ ι ς

Μὰ νὰ ἦταν δυνατό νὰ βλέπατε μέσα μας, τὴν καρδιά μας,
 θὰ μένατε ὅλοι ἐσεῖς ἐκστατικοὶ
 καὶ θὰ σᾶς ἐπιαναν λυγμοί, θὰ κλαίγατε μαζί μας,
 πὼς ἐμεῖς εἴμαστε ἐδῶ κάτω, κι ἐσεῖς ἐκεῖ κάτω.

Δημήτριος Λιπέρτης

IV. ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΙ

Ἑμμετρος συνέντευξις τοῦ Σουρῆ εἰς τὴν Ἑφημερίδα «Ἄστυ»
τῆς 29 Μαρτίου 1893, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκφράζει τὴν γνώμην του
διὰ τοὺς λογιούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Δροσίνης γλαφυρότατος, μὲ πνεῦμα δροσερό,
ἀλλὰ προφέρει πάντοτε πολὺ ψευδὰ τὸ « ρό ».

Πολέμης λιγυρότατος καὶ πολυχαϊδεμένος,
ἀλλὰ πολὺ πειράζεται γιὰ κρίσεις ὁ καημένος.

Ὁ *Προβελέγγιος* λαμπρὸς στὰ δράματα κι εἰς ὅλα,
μὰ δύο γλώσσες παίζουνε στὸ νοῦ του καραμπόλα.

Ὁ *Παλαμᾶς* βαθύτατος, μὲ ποίηση ζοφώδη,
ἀλλὰ φρενιάζει, σὰν τοῦ πῆς κακὸ γιὰ τὴ δημώδη.

Παράσχος μέγας ποιητής, συνάδελφος ἐν μούσῃ,
ποὺ τὰ μαλλιά του ἔκοψε, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸ μούσι.

Ὁ *Βλάχος* πρῶτος κριτικός, τὸν ἔχω καὶ κουμπάρο,
ἀλλὰ ποτέ μου δὲν μπορῶ στὸ σκάκι νὰ τὸν πάρω.

Ὁ *Ἀννέος* θαυμάσιος, μὲ καλαμπούρια πρώτης,
ὥσάν καὶ μένα πλούσιος, μὰ τοῦ Σταυροῦ ἵπποτης.

Δαμβέργης φίλος συγγραφεύς, κι αὐτὸς γεμάτος φῶτα,
καὶ κρητικὸς τρικούμπετος μὲ ἦτα καὶ μὲ γιώτα.

Ξερόπουλος πολὺ κομψός, μὰ χωρατὰ δὲ δέχεται,
εἰς δὲ τὸ μάους πάντοτε ἀπ' ὅλους κατατρέχεται.

Πολὺ τιμᾶται παρ' ἐμοῦ καὶ ὁ *Παπαδιαμάντης*,
ποὺ εἶναι πάντ' ἅ κατὰ ἐπέγγλ καὶ φαίνεται γαλάντης.

Ὁ *Καλοσγοῦρος* κριτικός, ἀλλ' ὅμως δὲν τὸν ξέρω,
γι' αὐτὰ ποὺ δὲν ἐδιάβασα ἐκ μέσης τὴν συγχαίρω.

Γεώργιος Σουρῆς

2. ΤΙ ΚΟΣΜΟΣ

Θεέ μου, τί κόσμος !... πολλάκις τὸ εἶπα...
 μοῦ πίνει τὸ αἷμα κι ὁ φύλλος κι ἡ σκνίπα·
 καὶ ὅμως δὲν ἔχω ποτέ μου τὸ θάρρος
 νὰ ρίψω μακράν μου τοῦ βίου τὸ βάρος.

Τὸ εἶπα... ἡ πληῆξις τὴν πληξιν μοῦ φέρει...
 Δὲν θέλω θυέλλας, ἀνοίξεις, χειμῶνας...
 Σὰν ἔλθουν οἱ πάγοι, ζητῶ καλοκαίρι·
 σὰν ἔλθῃ καὶ τοῦτο, ζητῶ τους χειμῶνας.

Στὸ χάος τὸ πρῶτον τὸ σύμπαν ἄς πέσῃ
 κι ἔν' ἄλλο ἄς γίνη, καθὼς μοῦ ἀρέσει.
 Ἄλλ' ὅμως συστρέφω κι αὐτὸ ἀνωκάτω
 καὶ δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον πλάττω.

Ὅπόταν δὲ κόσμους συνθέσω πολλοὺς
 γιὰ μένα τελείους, γιὰ μένα καλοὺς,
 κι ἐκεῖνοι μὲ πλήττουν κι αὐτοὺς ἀνατρέπω
 καὶ φθάνω καὶ πάλιν εἰς τοῦτον πού βλέπω.

Γεώργιος Σουρῆς

8. Η ΖΩΓΡΑΦΙΑ ΜΟΥ

Μποῖ δυὸ πῆχες,
 κόψη κακή,
 γένια μὲ τρίχες
 ἐδῶ κι ἐκεῖ.

Κούτελο θεῖο,
 λίγο πλατύ,
 τρανὸ σημεῖο
 τοῦ ποιητῆ.

Δυὸ μάτια μαῦρα
 χωρὶς κακία
 γεμάτα λαύρα
 μὰ καὶ βλακεία.

Μακρὺ ρουθόuni
 πολὺ σχιστό,
 κι ἓνα πηγούni
 σὰν τὸ Χριστό.

Πηγάδι στόμα,
 μαλλιὰ χυτά...
 γεμίζεις στρῶμα
 μόνο μ' αὐτά.

Μούρη ἀγρία
 καὶ ζαρωμένη,
 χλωμὴ καὶ κρύα
 σὰν πεθαμένη.

Κανένα χρώμα
δὲν τῆς ταιριάζει
καὶ τὴν ἀκόμα
βαφὲς ἀλλάζει.

Δόντια φαφούτη
ὅλο σχισμάδες,
ῥυτίδες τσιφούτη
γιὰ μαστραπάδες.

Γεώργιος Σουρῆς

4. ΕΙΣ ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΦΡΕΝΟΚΟΜΕΙΟΥ

Ὁ ἐκ Χίου πλούσιος ἔμπορος Τζωρτζῆς Δρομοκαίτης, ἀποθάνων τὸ 1880, διέθεσε τὴν μεγάλην περιουσίαν του διὰ φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς. Διὰ τοῦ κληροδοτήματος τούτου ἰδρύθη καὶ τὸ Δημόσιον Ψυχιατρεῖον «Δρομοκαίτειον».

ὦ, ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν!... ὦ, εὐτυχὴς ἡμέρα!
ὦ τώρα πρέπει ὁ καθεὶς τοῦ Ἀστεως πολίτης
νὰ βάλῃ στὸ μπαλκόνι του μιὰ κόκκινη παντιέρα
μὲ μιὰ χρυσὴ ἐπιγραφὴ «Ζωρζῆς Δρομοκαίτης».
Ναί! τώρα πρέπει στολισμὸς μὲ δάφνες καὶ μυρσίνες,
ναί! τώρα πρέπει κανονιές, φανάρια καὶ ρετσίνες!

Φρενοκομεῖον κτίζεται καὶ στήν σοφὴν Ἑλλάδα!
Ἄ! ὁ Θεὸς ἐφώτισε τὸν Χιώτη τὸν Ζωρζή,
καὶ τώρα μέσα στοῦ Δαφνιοῦ τὴν τόση πρασινάδα
θὰ βρίσκωμε παρηγοριὰ κι ἡ μνήμη του θὰ ζῇ.
ὦ μέγα εὐεργέτημα τῶν εὐεργετημάτων!
ὦ! μόνον οἰκοδόμημα τῶν οἰκοδομημάτων!

Θέλει λαμπρὸν Μουσώλειον αὐτὸς ὁ κληροδότης,
παιᾶνας κι ἀποθέωσιν εἰς τρίτους οὐρανοὺς!...
Εὐρέθη μὲς στοὺς Χιώτηδες μὲ γνώση κι ἕνας Χιώτης
κι ἐσκέφθη ὁ μέγας του καὶ πρακτικὸς του νοῦς
πὼς μέσα στήν Ἑλλάδα μας, ποὺ πλημμυροῦν τὰ φῶτα,
φρενοκομεῖον ἔπρεπε νὰ γίνῃ πρῶτα πρῶτα.

Γεώργιος Σουρῆς

V. ΕΜΜΕΤΡΑ ΔΡΑΜΑΤΑ

Φ Α Υ Σ Τ Α

Ὑ π ό θ ε σ ι ς : Ἡ Φαύστα, δευτέρα σύζυγος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, παρσασυρομένη ἀπὸ τὸ μητρικὸν φίλτρον, μισεῖ τὸν πρόγονόν της Κρίσπον, διότι θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου καὶ ὄχι οἱ ἰδιωμαῖ της υἱοί. Τὸ μῖσός της τὴν παρασύρει εἰς τὸ σημεῖον νὰ διαβάλῃ τὸν Κρίσπον εἰς τὸν πατέρα του, ὅτι δῆθεν συνωμοτεῖ ἐναντίον του. Ὁ αὐτοκράτωρ πιστεῖει τὰς διαβολὰς τῆς συζύγου του καὶ φυλακίζει τὸν υἱόν του, τοῦ ὁποίου διατάσσει ἀργότερον τὴν θανάτωσιν. Ἡ Φαύστα εἰς τὸ τέλος μετανοεῖ, ἀλλὰ, καθ' ἣν στιγμὴν ἐκμυστηρεῖται τὸ ἀμάρτημά της εἰς τὸν αὐτοκράτορα, μανθάνει τὴν τρομερὰν εἴδησιν τοῦ ἀδίκου θανάτου τοῦ Κρίσπου. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ὅταν πείθεται, ὅτι ὑπεύθυνος τῆς καταδίκης τοῦ Κρίσπου εἶναι ἡ Φαύστα, διατάσσει τὴν θανάτωσίν της εἰς τὸ λουτρόν, τὴν ὁποίαν διαφεύγει ἐκείνη, ἀλλὰ συναισθανομένη τὸ ἐγκλημὰ της αὐτοκτονεῖ.

Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅταν ἀνεβιβάσθῃ κατὰ πρῶτον ἐπὶ σκηνῆς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐγνώρισε πρωτοφανῇ ἐπιτυχίαν, παιζόμενον συγχρόνως ὑπὸ δύο θιάσων.

ΠΡΑΞΙΣ Ε', ΣΚΗΝΗ Ε'

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (μόνος)

(ὑπάγει εἰς τὸ ἄκρον τῆς σκηνῆς καὶ ἀνοίγων τὴν θυρίδα, βλέπει ἐκτὸς τοῦ παλατίου)

Ἀκόμη σκότος ἔξω, καὶ ἀκόμη νύξ!

(κλείει τὴν θυρίδα καὶ ἐπιστρέφει)

ὦ, πότε ἡ κατηραμένη νύξ αὐτὴ
θὰ τελειώσῃ ; Ὁλος ἀναπαύεται
ὁ κόσμος, Ὑπνε, νῦν εἰς τὰς ἀγκάλας σου
καὶ ἓνα μόνον ὦμοσας νὰ μὴ δεχθῇς
μηδὲ στιγμὴν κἄν, Ὑπνε, εἰς τοὺς κόλπους σου,
τὸν κύριον τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ ἰδοὺ

ὁ κοσμοκράτωρ οὗτος ὁ πανίσχυρος,
 ὡς σὺ τὴν ὄψιν ἀπ' αὐτοῦ ἀπέστρεψας,
 καθὼς ὁ Κάϊν τρέμων, μόλις δύναται
 νὰ σύρ' εἰς τὸ παλάτιόν του ὑπαρξιν,
 ἦν θ' ἀπηρνεῖτο φρίττων καὶ ὁ ἔσχατος
 τοῦ κράτους τοῦ ἐπαίτης! Φλόξ ἀθάνατε,
 σὺ τῆς ψυχῆς μου, σβέσου! μὲ κατέκαυσες.
 Τοῦ συνειδότος ὄμμα σὺ ἀνύστακτον,
 κοιμήσου· κι ἡ φωνή του ἡ ἀνηλεής,
 ἡ τύπτουσα τὸ οὖς μου, ὡς μὲ δράκοντος
 οὐρὰν τὰς λέξεις: παιδοκτόνε, τύραννε·
 σιώπα, παῦσε!

(πρὸς τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ)

Οἶμοι! ποῦ, Ἀσκληπιέ,
 τὸ ὄπιον ὑπάρχει, τὸ δυνάμενον
 τὸν πυρετὸν νὰ κατευνάσῃ τῆς ψυχῆς,
 ν' ἀποκοιμίσῃ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν νοῦν;
 Δὲν ἔχεις νὰ μοὶ δώσης, θεῖε ἰατρέ,
 ποτὸν τῆς λήθης, σπὸγγον λήθης, ἱκανὸν
 νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῆς μνήμης μου, καθὼς
 ἐκ πίνακος, τὰ γράμματα τὰ φλέγοντα,
 τὰ πράγματα τὰ ζῶντα, τ' ἀλησμόνητα,
 τὰ ὑπαρξιν ἀθάνατον λαβόντα, φεῦ!
 δὲν ἔχεις, ὄχι· διὰ τοῦτο σιωπᾷς.

(Ἡ Ἑλένη προσέρχεται μόνη ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, κρατοῦσα τὴν λυχνίαν, ἣν καὶ καταθέτει ἐπὶ τραπέζης ἢ σηκοῦ, ἐξ οὗ καὶ φωτίζεται ἡ σκηνή).

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

᾽Ω μῆτέρ μου!

(ὁρμᾷ νὰ ριφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἑλένης, ἀλλ' ἡ ἀκίνητος ἀπάθεια ταύτης τὸν ἀναχαιτίζει).

Ἀλλ' ὄχι! εἶμαι ἐναγής!

κι εὐλόγως κλείεις πρὸς με τὰς ἀγκάλας σου
 καὶ κάτω νέυεις, μήτερ, ἀποστρέφουσα
 τὸ τεθλιμμένον ὅμ' ἀπὸ τοῦ τάλανος
 υἱοῦ σου τούτου. Εἶμαι, ναί, εἴμ' ἐναγῆς
 καὶ θὰ μιάνω μὲ τὰς αἱματοσταγεῖς
 καὶ παιδοκτόνους χεῖρας τὰς ἀγίας σου
 ἀγκάλας· ναί, τὸ βλέπω, κι ἔχεις δίκαιον.
 Ἄλλ' ἂν, ὦ μήτερ, ἤξευρες τοῦ δυστυχοῦς
 τὴν βάσανον υἱοῦ σου, θὰ ἐκάμπτεσο
 καὶ πάντως θὰ μ' ἠλέεις. Μήτερ, μ' ἔπνιξε
 τὸ αἶμα τοῦ υἱοῦ μου ! Μὲ τὰς σπείρας του
 ὡς ὄφιν ἐτυλίχθ' εἰς τὸν λαιμὸν ἐδῶ,
 τὴν νύκτα ὅλην ὡς ἀγχόνη σιδηρᾶ
 μὲ περισφίγγει καὶ δὲν ἔχω ἄνθρωπον
 νὰ μὲ λυτρώσῃ. Μήτερ, μοῦ κατέκαυσε
 τὸ ἐγκλημα τὰ σπλάγχνα, ὅλος φλέγομαι
 ἐντὸς καμίνου καὶ δὲν μ' ἔμεινε κανεὶς
 νὰ μὲ ἀνακουφίσῃ ἱκανὸς ἐκ τοῦ
 φλογμοῦ μὲ μίαν λέξιν του παρήγορον,
 μ' ἐν βλέμμα συμπαθὲς του, ὦ ! κανεὶς, εἰς οὐ
 ριφθεὶς τὸν κόλπον ὁ ταλαίπωρος ἐγὼ
 νὰ δυνηθῶ νὰ κλαύσω κι εἰς τὰ δάκρυα
 ἀναψυχὴν νὰ εὕρω τῆς βασάνου μου.
 Σὺ μόνη, μήτερ, μ' ἔμεινες, καὶ μία εἰς
 τὰς μητρικὰς ἀγκάλας σου περίπτυσίς
 θὰ μ' ἀνεζωογόνει, ἀναψύχουσα
 ὡς δρόσος Ἀερμῶν ἢ καταβαίνουσα
 ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς Σιών· ἀλλ' οἶμοι ! πῶς,
 πῶς νὰ τολμήσω νὰ σ' ἐγγίσω ἐναγῆς ;

ΕΛΕΝΗ

(προδῆλως καμφθεῖσα καὶ ὀρέγουσα τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον)

Υἱέ μου Κωνσταντῖνε !

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Μῆτερ, μῆτέρ μου !

(ρίπτεται εἰς τὰς ἀγκάλας της)

ΕΛΕΝΗ

Φεῦ ! Θανασίμως ἔτρωσε τὸ στῆθός μου
τοῦ ἐγγονοῦ μου ὁ ἀκατανόητος,
υἱέ μου, φόνος. Ἐκλαυσα κι ἐθρήνησα
καὶ κλαίω ἔτι καὶ θρηνηῶ πικρῶς. Κι ἐμοῦ
τὰ βλέφαρα νὰ κλείσῃ δὲν ἠθέλησεν
ὁ ὕπνος ἔτι καὶ ὡς φάσμα φέρομαι
τῇδε κακεῖσε τηκομέν' εἰς δάκρυα.
Ἀλλὰ πῶς ἡδυνάμην, ταύτην βλέπουσα
τὴν θλίψιν σου τὴν ἄφατον καὶ συντριβήν,
ἀναίσθητος νὰ μείνω ;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Καὶ τὸν ἄθλιον,
ὦ μῆτερ, δὲν μὲ κατηράσθης ;

ΕΛΕΝΗ

Τῆς μητρὸς
καὶ ἂν καταδικάζῃ αὐστηρῶς ὁ νοῦς
κι αἰμάσσει ἡ καρδιά, εὐκόλα αὐτὴ
δὲν καταρᾶται ὅ,τι ἐγκυμόνησεν.
Σεῖς μόν' οἱ ἄνδρες φρένα τρέφετε ὡμήν,
ἐτοίμην πρὸς κατάκρισιν καὶ πάντολμον
πρὸς τιμωρίαν, ὡς θεοὶ πανίδμονες !

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ναί ! ὡς θεοί, οἱ δεῖλαιοι καὶ ἄφρονες !

ΕΛΕΝΗ

Δὲν ὀνομάζει σᾶς τοὺς αὐτοκράτορας
θεοὺς καὶ θεῖους ἡ μεγάλη Βαβυλῶν,
των ἐθνικῶν ἡ Ρώμη ; Τὸ ἐπίστευσες
καὶ σύ, υἱέ μου ;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Τῆς μωρίας ἄπαγε !

ΕΛΕΝΗ

Δὲν ἔχεις, ναί, τὴν πίστιν ταύτην τὴν μωρὰν
τῶν ἐθνικῶν· ἀλλ' ἔχεις τὴν ἀληθινήν;
Μία ὑπάρχει πίστις ἀληθής, ἡ εἰς
τὸν λυτρωτὴν τοῦ κόσμου Ἰησοῦν Χριστόν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἦν καὶ πιστεύω, μῆτερ.

ΕΛΕΝΗ

Ὅχι, τέκνον μου,
ὄχι τελείαν, πλήρη καὶ ἀκλόνητον!
Ἐὰν τοιαύτην εἶχες πίστιν, τώρα δὲν
θὰ ἐθρηνοῦμεν φρίττοντες τὸ ἔργον σου,
διότ' ἡ θεία Χάρις τὴν καρδίαν σου
πληροῦσα θὰ σ' ἀπέτρεπεν, ἡ ἔρημον
αὐτῆς εὐρών σε δαίμων ἂν ἐξέμαινεν
ἀλάστωρ, τρέμων δὲν θὰ ἤρχεσο ζητῶν,
ὥς πρὸ ὀλίγου σ' εἶδα καὶ σὲ ἤκουσα,
τὴν θείαν Χάριν παρ' ἑνὸς Ἀσκληπιοῦ!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Τὴν θείαν Χάριν ; Ὅχι, μῆτερ, φάρμακον
παρ' ἱατροῦ. Τὴν θείαν Χάριν, τίς; ἐγώ;
καὶ παρὰ τίνος; Δὲν ὑπάρχει δι' ἐμέ,
φεῦ! θεία Χάρις πλέον.

ΕΛΕΝΗ

Εἶν' ἀκένωτος
ἡ Χάρις τοῦ Ὑψίστου καὶ τὸ ἔλεος
εἰς τοὺς μετανοοῦντας. Μετανόησον !

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Κι ὑπῆρξεν ἐν τῷ κόσμῳ ποτὲ ἄνθρωπος,
ὄν πικροτέρα ἔθραυσε μετάνοια
τῆς τοῦ υἱοῦ σου ταύτης, μήτερ ;

ΕΛΕΝΗ

Τότε τί
κωλύει νὰ προσέλθης πρὸς τὸ βάπτισμα
καὶ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ἀπολουόμενος
τὸν ρύπον πάσης ἁμαρτίας, τέλειος
χριστιανὸς νὰ γίνης, Κωνσταντίνέ μου ;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ὦ ! πόσον ἀπατᾶσαι, μήτέρ μου καλή,
ἐὰν πιστεύης ὅτι τοῦ βαπτίσματος
τὸ ὕδωρ θὰ καθάρῃ τὸν ταλαίπωρον
υἱόν σου ! Οὐδ' ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς
νὰ καθάρῃσι δύναται τὰς χεῖράς μου
τὰς παιδοκτόνους ταύτας.

ΕΛΕΝΗ

Ὅλιγόπιστε !
Καὶ ἔχεις, λέγεις ἔπειτα, χριστιανοῦ
σύ πίστιν καὶ χριστιανοῦ μετάνοιαν !
Ἄ ! ὄχι, εἶσαι ἐθνικὸς καὶ ἄπιστος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἀλλὰ μὲ ἀδικεῖς, νομίζω, μήτέρ μου.
Τίς ἄλλος τόσα, ὅσα ἐγώ, ἔπραξεν
ὕπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῶν χριστιανῶν ;

ΕΛΕΝΗ

Ἐγὼ νὰ σ' ἀδικήσω ; καὶ τὴν δόξαν σου,
ἣν διηγοῦνται οὐρανοὶ καὶ γῆ, ἐγώ,
υἱέ μου, ν' ἀρνηθῶ ; Ποτέ μὴ γένοιτο.

Ἄν μόνος εἰς ἓν κράτος καθυπέταξας
 τὴν οἰκουμένην, τοῦτο τὸ τεράστιον
 τί εἶναι ἔργον ὡς πρὸς ὅσα ἔπραξας
 ὑπὲρ τῶν πιστευόντων εἰς Χριστόν ; Οὐδὲν
 σχεδόν. Ἄλλ' εἶμαι μήτηρ. Τί πρὸς ταύτην, ἂν
 κατηύγασας τὸν κόσμον σύμπαντα διὰ
 τῆς οὐρανίας πίστεως, τυφλὸς σχεδόν
 αὐτὸς σὺ πρὸς τὸ φῶς τῆς τῶ ἀνέσπερον;
 Πρὸς σύμπαντος τοῦ κόσμου καὶ πρὸ πάντων τὸν
 υἱὸν ποθεῖ τῆς Χάριτος καὶ πίστεως
 νὰ βλέπῃ πλήρ' ἡ μήτηρ· τότε δὲ καὶ ἡ
 χαρὰ τῆς εἶνας πλήρης. Πλὴν σ' ἐλύπησα
 καὶ δωρεάν, υἱέ μου. Ἡ φιλάνθρωπος,
 ἡ χριστιανικῆς ἀγάπης ἐμπλεως
 καρδιά σου δὲν πταίει· πταίει ἡ μακρὰ
 εἰς τὴν ἀγίαν γῆν ἀποδημία μου,
 καθ' ἣν εὐρών σε μόνον ὁ Ἀρχέκακος,
 κατὰ μικρὸν ἐξένωσε τῆς πίστεως
 καὶ ἑορτὴν νὰ ἑορτάσῃς σ' ἔπεισεν
 ἐλθὼν εἰς Ρώμην, ὅπου ἴσταται ὀρθὸς
 ὁ θρόνος τοῦ ἀκόμῃ ὁ ἀντίχριστος !

(ὡς κατ' Ἰδιάν)

Εἰς τὴν καρδίαν τοῦ πιστοῦ σοι τέκνου μου
 τοῦ πνεύματος ἡ Χάρις τοῦ ἀγίου σου,
 ὦ ! πότε θὰ κατέλθῃ πλήρης, Ὑψιστε!
 Ἐδῶ ἀκούω κρᾶζουσάν μοι ἄνωθεν
 φωνὴν μυστηριώδη, ἅ ! ἐδῶ ποτέ !

(πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον)

Τὴν Ρώμην ἄφες, τέκνον, τὴν ἁμαρτωλὴν
 καὶ φέρ' ἐκεῖ τὸν πόδα, ὅπου νήπιον
 χρυσάκτιν κατὰ πρῶτον σ' ἐχαιρέτισεν
 ὁ ἥλιος, εἰς τὴν ἀνατολήν. Τὸ φῶς
 ἐκείθεν τῶν ὁμμάτων, ὡς καὶ τῶν ψυχῶν.
 Ἐκεῖ ὁ θεῖος λόγος σὰρξ ἐγένετο.

'Αλλ' ἄν τὴν σάρκα ἔκτεινεν ἢ ἐν σαρκὶ
 πατρίς αὐτῆς, τὸν λόγον τὸν ἀθάνατον
 ἀνέλαβε καὶ ἔνθους υἱοθέτησεν
 ἢ μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν λόγων, ἢ πατρίς,
 υἱέ μου, τῆς μητρὸς σου. Ἐκ τοῦ στόματος
 τῆς ἀναδόχου ταύτης καὶ θετῆς μητρὸς
 τοῦ σαρκωθέντος λόγου, ἐκ τοῦ στόματος,
 ναί, τῆς Ἑλλάδος ἤκουσεν ἐκεῖ ἡ γῆ
 καὶ ἐδιδάχθη νὰ προφέρῃ τ' ἅγια
 ὀνόματα: Χριστὸς καὶ Εὐαγγέλιον.
 Ἐκεῖ ἀπανταχόθεν τὰ ὑδρόγεια
 τοῦ κράτους σου συνέρχονται στοιχεῖα εἰς
 ἓν κέντρον, ἀπαράμιλλον εἰς χάριτας
 καὶ κάλλη, τὸ θεσπέσιον Βυζάντιον.
 Τοὺς λόφους ἄφες τοὺς ἑπτὰ τοῦ νοσηροῦ
 Τιβέριος καὶ εἰς τοῦ μαγικοῦ ἑλθέ
 Βοσπόρου τὴν ἀνθόπνευστον Ἐπτάλοφον.
 Ἐκεῖ τὸν κραταιόν σου θρόνον στήσον καὶ
 τοῦ θρόνου ὑπεράνω καὶ τῆς πόλεως
 ὡς ὑψωθῇ ἐκτείνων πρὸς τὰ πέρατα
 τοῦ κόσμου τὰς ἀκτῖνάς του ὁ νοητὸς
 ἥλιος οὗτος,

(ἐπιδεικνύουσα ὃν ἐξάγει ἐκ τοῦ κόλπου της Τίμιον Σταυρόν)

ὁ Σταυρὸς ὁ Τίμιος,
 φωτίζων, σκέπων πάντα, ἀγιάζων καὶ
 ζωοποιῶν. Τῆς θείας τότε Χάριτος
 διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῆς πίστεως
 πλήρης καὶ σὺ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος
 τὸν παλαιὸν τῆς ἁμαρτίας ἄνθρωπον
 ἀποδυθείς, τὸν νέον ἐν Χριστῷ ἐκεῖ
 ἐνδύθητι, τὸν φωτεινὸν καὶ ἄσπιλον.
 Ὡς δὲ διὰ τῆς Ρώμης ὁ Ρωμαῖος σὺ
 τὸν κόσμον εἰς τὸν θρόνον σου ὑπέταξας,
 ὁμοίως ὁ μητρόθεν Ἑλλην σὺ τὴν γῆν
 διὰ τῆς Ἑλληνίδος νέας Ρώμης σου

σαγήνευσον τῷ θεῷ λόγῳ πείσας καὶ
 ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ σταυροῦ κατὰταξον.
 Ποία ἡ δόξα, Κωνσταντίνε, τότε σοῦ
 καὶ τῆς μητρὸς σου ποία, ποία ἡ χαρά!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ναί ! θὰ τὸ πράξω, μῆτερ, μὰ τὸν Τίμιον
 (ἀναλαμβάνων καὶ ἀνυψῶν μετὰ τῆς Ἑλένης τὸν Τίμιον Σταυρόν)
 Σταυρόν, τὴν μόνην μου ἐλπίδα!

«Φ α ὺ σ τ α»

Δημήτριος Βερναδάκης

Α' ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΑΤΤΙΚΙΖΟΥΣΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΚΟΝΤΕΜΠΕΣ

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

1. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ, ΟΠΩΣ ΑΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΩΦΕΛΟΙΝΤΟ ΛΟΓΩΝ

Ὁ Μέγας Βασίλειος γράφει τὴν ὑπὸ μορφὴν ἐπιστολῆς πραγματεῖαν ταύτην πρὸς τοὺς ἀνεψίους του, οἱ ὅποιοι ἐσπούδαζον εἰς ἐθνικὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ ποῖαν ἀξίαν πρέπει νὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν ἐλληνικὴν σοφίαν. Ἡ πραγματεία ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη: Εἰς τὸ πρῶτον ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει ὅτι εἶναι χρήσιμος ἡ γνῶσις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων· εἰς τὸ δεύτερον ἐξετάζει πῶς πρέπει νὰ διδασκώμεθα τὰ ἐλληνικὰ γράμματα· καὶ εἰς τὸ τρίτον ἐξετάζει τὰ ἀγαθὰ τῆς μελέτης καὶ τὴν φροντίδα, τὴν ὁποῖαν πρέπει ἕκαστος νὰ καταβάλλῃ διὰ τὴν ψυχὴν του.

Παρατίθενται τὰ κεφάλαια 4 καὶ 5, τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς τὸ δεύτερον μέρος.

Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἄχρηστον ψυχαῖς μαθήματα τὰ ἔξωθεν δὴ ταῦτα ἱκανῶς εἴρηται· ὅπως γε μὴν αὐτῶν μεθεκτέον ὑμῖν ἐξῆς ἂν εἴη λέγειν. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖς παρὰ τῶν ποιητῶν, ἴν' ἐντεῦθεν ἄρξωμαι, ἐπεὶ παντοδαποὶ τινές εἰσι κατὰ τοὺς λόγους, μὴ πᾶσιν ἐφεξῆς προσέχειν τὸν νοῦν· ἀλλ' ὅταν μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις ἢ λόγους ὑμῖν διεξίωσιν, ἀγαπᾶν τε καὶ ζηλοῦν καὶ ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι τοιούτους εἶναι· ὅταν δὲ ἐπὶ μοχθηροῦς ἀνδρας ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα δεῖ φεύγειν ἐπιφρασσομένους τὰ ὧτα οὐχ ἡττον ἢ τὸν Ὀδυσσεά φασὶν ἐκεῖνοι τὰ τῶν Σειρήνων μέλη. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδὸς τίς ἐστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ δὴ πάσῃ φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοί τι λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος προσιέμενοι. Οὐ τοίνυν ἐπαινεσόμεθα τοὺς ποιητάς, οὐ λοιδορούμενους, οὐ σκώπτοντας, ἢ μεθύοντας μιμουμένους, οὐχ ὅταν τραπέζῃ πληθούσῃ καὶ ᾧδαῖς ἀνείμεναις τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζωνται. Πάντων δὲ ἥκιστα περὶ θεῶν τι διαλεγόμενοις προσέξομεν, καὶ μάλισθ' ὅταν ὥς περὶ πολλῶν τε αὐτῶν διεξίωσι, καὶ τούτων οὐδ' ὁμονοούντων. Ἀδελφὸς γὰρ δὴ παρ' ἐκείνοις διαστασιάζει πρὸς ἀδελφὸν καὶ γονεὺς πρὸς παῖδας, καὶ τούτοις αὖθις πρὸς τοὺς τεκόντας πόλεμός ἐστιν ἀκήρυκτος. Ταῦτά δὴ ταῦτα λέγειν καὶ περὶ συγγραφέων ἔχω, καὶ μάλισθ'

ὅταν ψυχαγωγίας ἕνεκα τῶν ἀκούντων λογοποιῶσι. Καὶ ῥητόρων δὲ τὴν περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην οὐ μιμησόμεθα. Οὔτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὔτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπιτήδειον ἡμῖν τὸ ψεῦδος τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προελομένοις τοῦ βίου, οἷς τὸ μὴ δικάζεσθαι νόμῳ προστεταγμένον ἐστίν. Ἄλλ' ἐκεῖνα αὐτῶν μᾶλλον ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν, ἢ πονηρίαν διέβαλον. Ὡς γὰρ τῶν ἀνθέων τοῖς μὲν λοιποῖς ἄχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χρώας ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν αὐτῶν ὑπάρχει, οὕτω δὴ κάνταῦθα τοῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπίχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἐστὶ τινα καὶ ὠφέλειαν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Κατὰ πᾶσαν δὲ οὖν τῶν μελιττῶν τὴν εἰκόνα τῶν λόγων ἡμῖν μεθεκτέον. Ἐκεῖναί τε γὰρ οὔτε ἅπασι τοῖς ἄνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἐπιπτῶσιν ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφῆκαν· ἡμεῖς τε, ἦν σωφρονῶμεν, ὅσον οἰκεῖον ἡμῖν καὶ συγγενές τῇ ἀληθείᾳ παρ' αὐτῶν κομισάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λειπόμενον. Καὶ καθάπερ τῆς ῥοδωνιάς τοῦ ἄνθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων, ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα. Εὐθύς οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐπισκοπεῖν ἕκαστον τῶν μαθημάτων καὶ συναρμόζειν τῷ τέλει προσῆκε, κατὰ τὴν Δωρικὴν παροιμίαν, *τὸν λίθον ποτὶ τὰν σπάarton ἄγοντας*.

Καὶ ἐπειδὴ περ δι' ἀρετῆς ἐπὶ τὸν βίον ἡμῖν καθεῖναι δεῖ τὸν ἕτερον, εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποιηταῖς, πολλὰ δὲ συγγραφεῦσι, πολλῶ δὲ ἔτι πλείῳ φιλοσόφοις ἀνδράσιν ὕμνηται, τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων μάλιστα προσεκτέον. Οὐ μικρὸν γὰρ τὸ ὄφελος οἰκειότητά τινα καὶ συνήθειαν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς τῆς ἀρετῆς ἐγγενέσθαι· ἐπεὶ περ ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων μαθήματα, δι' ἀπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. Ἡ τί ποτε ἄλλο διανοηθέντα τὸν Ἡσίοδον ὑπολάβωμεν· ταῦτί ποιῆσαι τὰ ἔπη, ἃ πάντες ᾄδουσιν, ἢ οὐχὶ προτρέποντα τοὺς νέους ἐπ' ἀρετὴν, ὅτι τραχεῖα μὲν πρῶτον καὶ δύσβατος καὶ ἰδρῶτος συχνοῦ καὶ πόνου πλήρης ἡ πρὸς ἀρετὴν φέρουσα καὶ ἀνάντης ὁδός· διόπερ οὐ παντὸς οὔτε προσβῆναι αὐτῇ διὰ τὸ ὀρθιον, οὔτε προσβάντα ῥαδίως ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐλθεῖν· ἄνω δὲ γενομένῳ ὀρᾶν ὑπάρχει ὥς μὲν λεία τε καὶ καλή, ὥς δὲ ῥαδίᾳ τε καὶ εὐπορος καὶ τῆς ἐτέρας ἡδίων τῆς ἐπὶ τῇν

κακίαν ἀγούσης, ἣν ἀθρόον εἶναι λαβεῖν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητῆς ἔφησεν ; Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ οὐδὲν ἕτερον ἢ προτρέπων ἡμᾶς ἐπ' ἀρετὴν καὶ προκαλούμενος ἅπαντας ἀγαθοὺς εἶναι, ταῦτα διελθεῖν. Καὶ μέντοι καὶ εἴ τις ἕτερος εἰκότα τούτοις τὴν ἀρετὴν ὕμνησεν, ὥς εἰς ταύτῳ ἡμῖν φέροντας τοὺς λόγους ἀποδεχόμεθα.

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 31

Μέγας Βασίλειος

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΡΑΔΥΤΗΤΑ

Ἀναστάσεως ἡμέρα, καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιᾶ, καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει, καὶ ἀλλήλους περιπτυσώμεθα· εἵπωμεν, ἀδελφοί, καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς, μὴ ὅτι τοῖς δι' ἀγάπην τι πεπιοηκόσιν ἢ πεποιηθόσι· συγχωρήσωμεν πάντα τῇ ἀναστάσει· δῶμεν συγγνώμην ἀλλήλοις, ἐγὼ τε ὁ τυραννηθεὶς τὴν καλὴν τυραννίδα, τοῦτο γὰρ νῦν προστίθιμι, καὶ ὑμεῖς οἱ καλῶς τυραννήσαντες, εἴ τι μοι μέμφοισθε τῆς βραδυτῆτος, ὥς τάχα γε κρείττων αὕτη καὶ τιμιώτερα Θεῷ τῆς ἐτέρων ταχυτῆτος· ἀγαθὸν γὰρ καὶ ὑποχωρῆσαι Θεῷ τι μικρόν, ὥς Μωϋσῆς ἐκεῖνος τὸ παλαιόν, καὶ Ἱερεμίας ὕστερον, καὶ προσδραμεῖν ἐτοίμως καλοῦντι, ὥς Ἀαρὼν τε καὶ Ἡσαΐας, μόνον εὐσεβῶς ἀμφοτέρα, τὸ μὲν διὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, τὸ δὲ διὰ τὴν τοῦ καλοῦντος δύναμιν.

Χθὲς συνεσταυρούμεν Χριστῷ, σήμερον συνδοξάζομαι· χθὲς συνενεκρούμεν, συζωοποιοῦμαι σήμερον· χθὲς συνεθαπτόμεν, σήμερον συνεγείρομαι. Ἀλλὰ καρποφορήσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντι καὶ ἀναστάντι. Χρυσὸν μὲν ἴσως οἴεσθε λέγειν ἢ ἄργυρον ἢ ὑφάσματα ἢ λίθους τῶν διαφανῶν καὶ τιμίων, γῆς ῥέουσιν ὕλην καὶ κάτω μένουσαν, ἧς αἰὶ τὸ πλεῖον ἔχουσιν οἱ κακοὶ καὶ δοῦλοι τῶν κάτω καὶ τοῦ κοσμοκράτορος. Καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, τὸ τιμιώτατον Θεῷ κτῆμα καὶ οἰκειότατον· ἀποδῶμεν τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα, γνωρίσωμεν ἡμῶν τὸ ἀξίωμα, τιμήσωμεν τὸ ἀρχέτυπον, γινώμεν τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ ὑπὲρ τίνος Χριστὸς ἀπέβανε.

Γενώμεθα ὥς Χριστὸς, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ὥς ἡμεῖς· γενώμεθα
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

θεοὶ δι' αὐτόν, ἐπειδὴ κάκεινος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος. Προσέλαβε τὸ χεῖρον, ἵνα δῶ τὸ βέλτιον· ἐπτώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· δούλου μορφὴν ἔλαβεν, ἵνα τὴν ἐλευθερίαν ἡμεῖς ἀπολάβωμεν· κατῆλθεν, ἵν' ὑψωθῶμεν· ἐπειράσθη, ἵνα νικήσωμεν· ἠτιμάσθη, ἵνα δοξάσῃ· ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ· ἀνῆλθεν, ἵν' ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν κάτω κειμένους ἐν τῷ τῆς ἁμαρτίας πτώματι. Πάντα διδότης, πάντα καρποφορεῖται τῷ δόντι ἑαυτὸν λυτρὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀντάλλαγμα· δώσει δὲ οὐδὲν τοιοῦτον οἷον ἑαυτὸν τοῦ μυστηρίου συνιέντα, καὶ δι' ἐκεῖνον πάντα ὅσα ἐκεῖνον δι' ἡμᾶς γενόμενον.

Καρποφορεῖ μὲν ὑμῖν, ὡς ὁρᾶτε, ποιμένα· τοῦτο γὰρ ἐλπίζει καὶ εὐχεται, καὶ παρ' ὑμῶν αἰτεῖ τῶν ὑπὸ χεῖρα ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων· καὶ διπλοῦν ἀνθ' ἀπλοῦ δίδωσιν ὑμῖν ἑαυτόν· καὶ ποιεῖται τὴν βακτηρίαν τοῦ γήρως βακτηρίαν τοῦ πνεύματος· καὶ προστίθησι τῷ ἀψύχῳ ναῶ τὸν ἔμψυχον, τῷ περικαλλεῖ, τῷ δὲ καὶ οὐρανίῳ τὸν ὁποιοῦν καὶ ἡλίκον, ἀλλ' οὖν ἑαυτῷ τιμιώτατον, καὶ αὐτὸν ἰδρῶσι πολλοῖς συντελεσθέντα, καὶ πόνοις, εἷη δὲ εἰπεῖν καὶ τῶν πόνων ἄξιον· καὶ πάντα προστίθησιν ὑμῖν τὰ ἑαυτοῦ. Ὡς, τῆς μεγαλοψυχίας, ἥ, τό γε ἀληθέστατον εἰπεῖν, τῆς φιλοτεκνίας· τὴν πολιάν, τὴν νεότητα, τὸν ναόν, τὸν ἀρχιερέα, τὸν κληροδότην, τὸν κληρονομον, τοὺς λόγους, οὓς ἐποθεῖτε· καὶ τούτων οὐ τοὺς εἰκῇ καὶ εἰς ἀέρα ρέοντας καὶ μέχρι τῆς ἀκοῆς ἱσταμένους, ἀλλ' οὓς γράφει τὸ πνεῦμα καὶ πλαξὶν ἐντυποῖ λιθίναις, εἴτουν σαρκίναίς, οὐκ ἐξ ἐπιπολῆς χαρασσομένους, οὐδὲ ῥαδίως ἀπαλειφομένους, ἀλλ' εἰς βάθος ἐνσημαινομένους, οὐ μέλανι, ἀλλὰ χάριτι.

3. ΑΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΕΠΩΔΑΙ

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος συνέγραψεν ἐξ λόγους «Περὶ ἱερωσύνης», ἀναφερομένους εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τοῦ ἱερέως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τὴν διπλὴν ἰδιότητά του, τοῦ λειτουργοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ ὁδηγοῦ τῶν πιστῶν. Οἱ «Περὶ ἱερωσύνης» λόγοι τοῦ Χρυσόστομου ἐθεωρήθησαν ἀνέκαθεν ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα (ἐγράφησαν τὸ 390 μ.Χ.) καὶ τὰ λαμπρότερα ἀριστουργήματα τῆς Βυζαντινῆς θρησκευτικῆς λογοτεχνίας, ὅχι μόνον διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν θρησκευτικῶν τῶν ἀντιλήψεων, ἀλλὰ καὶ τὴν λογοτεχνικὴν τῶν ἀξίαν.

Ἡ ἐκθεσις γίνεται ὑπὸ τύπον διαλόγου, προτασσομένης μακρᾶς ἱστορικῆς εἰσαγωγῆς, ὅπου δίδεται εὐκαιρία εἰς τὸν ἱεράρχην νὰ συνθέσῃ θαυμασίας εἰκόνας τῆς φιλίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ στενωτάτου φίλου του Βασιλείου (ὅχι τοῦ Μεγάλου) καὶ τῆς μητρὸς του. Ὁ διάλογος διεξάγεται πρὸς τὸν εἰρημένον Βασιλείον, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν ἄλλην βεβαίαν πληροφορίαν ἔχομεν.

Παρατίθεται ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν πρῶτον «Περὶ ἱερωσύνης» λόγον, ὅπου ὁ Χρυσόστομος διηγεῖται πῶς ἡμποδίσθη ὑπὸ τῆς μητρὸς του νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν μοναχικὸν βίον, ἐν ὧσφ ἐκεῖνη εὕρισκετο ἐν ζῳῇ.

Ἐμοὶ πολλοὶ μὲν ἐγένοντο φίλοι γνήσιοί τε καὶ ἀληθεῖς, καὶ τοὺς τῆς φιλίας νόμους καὶ εἰδότες καὶ φυλάττοντες ἀκριβῶς· εἰς δὲ τις τουτωνὶ τῶν πολλῶν, ἅπαντας αὐτοὺς ὑπερβαλλόμενος τῇ πρὸς ἡμᾶς φιλίᾳ, τοσοῦτον ἐφιλονίκησεν ἀφεῖναι κατόπιν αὐτούς, ὅσον ἐκεῖνοι τοὺς ἀπλῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένους. Οὗτος τῶν τὸν ἅπαντά μοι χρόνον παρηκολουθηκότων ἦν. Καὶ γὰρ μαθημάτων ἡψάμεθα τῶν αὐτῶν, καὶ διδασκάλοις ἐχρησάμεθα τοῖς αὐτοῖς· ἦν δὲ ἡμῖν καὶ προθυμία καὶ σπουδὴ περὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐπонуόμεθα, μία ἐπιθυμία τε ἴση καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν τικτομένη πραγμάτων. Οὐ γὰρ ὅτε εἰς διδασκάλους μόνον ἐφοιτῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἐκείθεν ἐξελθόντας βουλευέσθαι ἐχρῆν, ὁποῖαν ἐλέσθαι τοῦ βίου βέλτιον ἡμῖν ὀδόν· καὶ ἐνταῦθα ὁμογνωμονοῦντες ἐφαινόμεθα. Καὶ ἕτερα δὲ πρὸς τούτοις ἡμῖν τὴν ὁμόνοιαν ταύτην ἐφύλαττεν ἄρραγῇ καὶ βεβαίαν. Οὔτε γὰρ ἐπὶ πατρίδος μεγέθει ἕτερος ἑτέρου μᾶλλον φρονεῖν εἶχεν οὔτε ἐμοὶ μὲν πλοῦτος ὑπέρογκος ἦν, ἐκεῖνος δὲ ἐσχάτη συνέξῃ πενία· ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς οὐσίας μέτρον τὸ τῆς προαιρέσεως ἰσοστάσιον ἐμιμεῖτο· καὶ γένος δὲ ἡμῖν ὁμότιμον ἦν, καὶ πάντα τῇ γνώμῃ συνένερχε.

Ἐπειδὴ δὲ ἔδει τὸν μακάριον τὸν τῶν μοναχῶν μεταδιώκειν βίον καὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀληθῆ, οὐκ ἔτι ἡμῖν ὁ ζυγὸς οὗτος ἴσος ἦν, ἀλλ' ἡ μὲν ἐκείνου πλάστιγξ ἐκουφίζετο μετέωρος· ἐγὼ δ' ἔτι ταῖς τοῦ κόσμου πεπεδημένος ἐπιθυμίαις καθεῖλκον τὴν ἑμαυτοῦ καὶ ἐβιαζόμην κάτω μένειν, νεωτερικαῖς αὐτὴν ἐπιβρίθων φαντασίαις. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ μὲν φιλία βέβαιος ἔμενεν ἡμῖν, καθάπερ καὶ πρότερον· ἡ δὲ συνουσία διεκόπτετο. Οὐ γὰρ ἦν τοὺς μὴ περὶ τὰ αὐτὰ σπουδάζοντας κοινὰς ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς.

Ὡς δὲ μικρὸν καὶ αὐτὸς ἀνέκυψα τοῦ βιοτικοῦ κλύδωνος, δέχεται μὲν ἡμᾶς ἄμφω τῷ χεῖρει· τὴν δὲ ἰσότητά οὐδὲ οὕτως ἰσχύσαμεν φυλάξαι τὴν προτέραν. Καὶ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ φθάσας ἡμᾶς, καὶ πολλὴν τὴν σφοδρότητα ἐπιδειξάμενος, ἀνωτέρω πάλιν ἡμῶν ἐφέρετο καὶ εἰς ὕψος ἤρετο μέγα. Πλὴν ἀλλ' ἀγαθὸς τε ὢν, καὶ πολλοῦ τὴν ἡμετέραν τιμώμενος φιλίαν, ἀπάντων ἑαυτὸν ἀποστήσας τῶν ἄλλων, ἡμῖν τὸν ἅπαντα χρόνον συνῆν· ἐπιθυμῶν μὲν τούτου καὶ πρότερον, ὅπερ δὲ ἔφην ὑπὸ τῆς ἡμετέρας κωλυόμενος ῥαθυμίας. Οὐ γὰρ ἦν τὸν δικαστηρίῳ παρεδρεύοντα καὶ περὶ τὰς ἐν τῇ σκηνῇ τέρψεις ἐπτοημένον συγγίνεσθαι πολλὰς τῷ βίβλοις προσηλωμένῳ, καὶ μὴδὲ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλόντι ποτέ.

Διὰ τοῦτο πρότερον διειργόμενος, ἐπειδὴ ποτε ἡμᾶς ἔλαβεν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ βίου κατάστασιν ἄθρόως, ἦν πάλαι ὠδινεν ἐπιθυμίαν ἀπέτεκε τότε· καὶ οὐδὲ τὸ βραχύτατον τῆς ἡμέρας μέρος ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἠνείχετο, διετέλει τε παρακαλῶν, ἵνα τὴν οἰκίαν ἕκαστος ἀφέντες τὴν ἑαυτοῦ, κοινὴν ἄμφω τὴν οἴκησιν ἔχοιμεν· καὶ ἔπεισέ γε, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν χερσίν.

Ἀλλὰ με αἱ συνεχεῖς τῆς μητρὸς ἐπῳδαὶ διεκώλυσαν ταύτην ἐκείνῳ δοῦναι τὴν χάριν, μᾶλλον δὲ ταύτην λαβεῖν παρ' ἐκείνου τὴν δωρεάν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦσθετο (ἐνν. ἡ μήτηρ) ταῦτα βουλούμενον (ἐνν. ἐμέ), λαβοῦσά με τῆς δεξιᾶς, εἰσῆγαγεν εἰς τὸν ἀποτεταγμένον οἶκον αὐτῇ· καὶ καθίσασα πλησίον ἐπὶ τῆς εὐνῆς, ἧς ἡμᾶς ὠδινε, πηγᾶς τε ἠφίει δακρύνων καὶ τῶν δακρύνων ἐλεεινότερα προσετίθει τὰ ῥήματα, τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρομένη. — «Ἐγὼ, παιδίον», φησί, «τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ οὐκ ἀφήθην ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολὺ, τῷ Θεῷ τοῦτο δοκοῦν. Τὰς γὰρ ὠδῖνας τὰς ἐπὶ σοὶ διαδεξάμενος ὁ θάνατος ἐκείνου, σοὶ μὲν ὀρφανίαν, ἐμοὶ δὲ χηρείαν ἐπέστησεν ἄωρον καὶ τὰ τῆς χηρείας δεινὰ, ἃ μόναι αἱ παθοῦσαι δύναιντ' ἂν εἰδέναι

καλῶς. Λόγος γὰρ οὐδεὶς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ χειμῶνος ἐκείνου καὶ τοῦ κλύδωνος, ὃν ὑφίσταται κόρη, ἄρτι μὲν τῆς πατρῴας οἰκίας προελθοῦσα καὶ πραγμάτων ἄπειρος οὔσα, ἐξαίφνης δὲ πένθει τε ἀσχέτῳ βαλλομένη καὶ ἀναγκαζομένη φροντίδων καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φύσεως ἀνέχεσθαι μεζόνων. Δεῖ γάρ, οἶμαι, ῥαθυμίας τε οἰκετῶν ἐπιτρέφειν καὶ κακουργίας παρατηρεῖν, συγγενῶν ἀποκρούεσθαι ἐπιβουλὰς, τῶν τὰ δημόσια πραττόντων τὰς ἐπηρείας καὶ τὴν ἀπήνειαν ἐν ταῖς τῶν εἰσφορῶν καταβολαῖς φέρειν γενναίως. Εἰ δὲ καὶ παιδίον καταλιπὼν ὁ τεθνεὺς ἀπέλθοι, θῆλυ μὲν ὃν, πολλὴν καὶ οὕτω παρέξει τῇ μητρὶ τὴν φροντίδα, ὅμως δὲ καὶ ἀναλωμάτων καὶ δέους ἀπηλλαγμένην· ὁ δὲ υἱὸς μυρίων αὐτὴν φόβων καθ' ἑκάστην ἐμπίμπλησι τὴν ἡμέραν καὶ πλειόνων φροντίδων· τὴν γὰρ τῶν χρημάτων ἑῷ δαπάνην, ὅσην ὑπομένειν ἀναγκάζεται, ἐλευθερίως αὐτὸν θρέψαι ἐπιθυμοῦσα. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν μὲν τούτων ἔπεισε δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις, οὐδὲ ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον τῇ τοῦ πατρὸς οἰκίᾳ τοῦ σοῦ· ἀλλ' ἔμενον ἐν τῇ ζάλῃ καὶ τῷ θορύβῳ καὶ τὴν σιδηρᾶν τῆς χηρείας οὐκ ἔφυγον κάμινον, πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς ἀνωθεν βοηθουμένης ῥοπῆς· ἔφερε δέ μοι παραμυθίαν οὐ μικρὰν τῶν δεινῶν ἐκείνων, καὶ τὸ συνεχῶς τὴν σὴν ὄψιν ἔρᾶν καὶ εἰκόνα μοι τοῦ τελευτηκότος φυλάσσεσθαι ἔμψυχον καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀπηκριβωμένην καλῶς. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἔτι νῆπιος ὢν καὶ μηδὲ φθέγγεσθαι πω μαθὼν, ὅτε μάλιστα τέρπουσι τοὺς τεκόντας οἱ παῖδες, πολλὴν μοι παρεῖχες τὴν παράκλησιν. Καὶ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνο γ' ἂν ἔχοις εἰπεῖν καὶ αἰτιάσασθαι, ὅτι τὴν μὲν χηρείαν γενναίως ἠνέγκαμεν, τὴν δὲ οὐσίαν σοι τὴν πατρῴαν ἡλαττώσαμεν, διὰ τὴν τῆς χηρείας ἀνάγκην, ὅπερ πολλοὺς τῶν ὀρφανῶν δυστυχησάντων οἶδα παθόντας ἐγώ. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην ἀκέραιον ἐφύλαξα πᾶσαν καὶ τῶν ὀφειλόντων εἰς τὴν εὐδοκίμησιν δαπανηθῆναι τὴν σὴν ἐνέλιπον οὐδέν, ἐκ τῶν ἐμαυτῆς καὶ ὧν ἦλθον οἴκοθεν ἔχουσα δαπανῶσα χρημάτων. Καὶ μὴ τοι νομίσης ὀνειδίζουσάν με ταῦτα λέγειν νῦν· ἀλλ' ἀντὶ πάντων σε τούτων μίαν αἰτῶ χάριν, μὴ με δευτέρᾳ χηρεῖα περιβαλεῖν, μηδὲ τὸ κοιμηθὲν ἤδη πένθος ἀνάψαι πάλιν, ἀλλὰ περίμεινον τὴν ἐμὴν τελευτήν· ἴσως μετὰ μικρὸν ἀπελεύσομαι χρόνον. Τοὺς μὲν γὰρ νέους ἐλπίς καὶ εἰς γῆρας ἤξειν μακρόν· οἱ δὲ γεγηρακότες ἡμεῖς οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν θάνατον ἀναμένομεν. Ὅταν οὖν με τῇ γῇ παραδῶς καὶ τοῖς ὀστέοις τοῦ πατρὸς ἀναμίξης τοῦ σοῦ, στέλλου μακρὰς ἀποδημίας

καὶ πλέε θάλατταν, ἣν ἂν ἐθέλης· τότε ὁ κωλύσων οὐδεὶς. Ἐως δ' ἂν ἐμπνέωμεν, ἀνάσχου τὴν μεθ' ἡμῶν οἴκησιν. Μὴ δὴ προσκρούσης τῷ Θεῷ μάτην καὶ εἰκῇ, τοσούτοις ἡμᾶς περιβάλλον κακοῖς, ἡδικηκότης οὐδέν. Εἰ μὲν γὰρ ἔχεις ἐγκαλεῖν, ὅτι σὲ εἰς βιοτικὰς περιέλκω φροντίδας καὶ τῶν πραγμάτων ἀναγκάζω προστῆναι τῶν σῶν, μὴ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, μὴ τὴν ἀνατροφὴν, μὴ τὴν συνήθειαν, μηδὲ ἄλλο μηδὲν αἰδεσθῆς, ἀλλ' ὥς ἐπιβούλους φεῦγε καὶ πολεμίους· εἰ δὲ ἅπαντα πράττομεν, ὑπὲρ τοῦ πολλὴν σοὶ παρασκευάσαι σχολὴν εἰς τὴν τοῦ βίου τούτου πορείαν, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, οὗτος γοῦν κατεχέτω σε παρ' ἡμῖν ὁ δεσμός. Κἂν γὰρ μυρίους σε λέγῃς φιλεῖν, οὐδεὶς σοὶ παρέξει τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἐλευθερίας· ἐπειδὴ μηδὲ ἐστὶ τις, ὅτῳ μέλει τῆς σῆς εὐδοκίμησεως ἐξ ἴσης ἐμοί.

«Περὶ Ἱερωσύνης»

Ἰωάννης Χρυσόστομος

4. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Ἡ περιγραφὴ τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶναι ἐν κεφάλαιον τοῦ ἔργου τοῦ Προκοπίου «Περὶ κτισμάτων», εἰς τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ περὶ τῶν πολλῶν παντὸς εἴδους κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἀφροντιστήσας χρημάτων ἀπάντων ἐς τὴν οἰκοδομὴν σπουδῇ ἴετο, καὶ τοὺς τεχνίτας ἐκ πάσης γῆς ἤγειρεν ἅπαντας. Ἀνθέμιος δὲ Τραλλιανός, ἐπὶ σοφία τῇ καλουμένῃ μηχανικῇ λογιώτατος οὐ τῶν κατ' αὐτὸν μόνων ἀπάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ προγεγενημένων πολλῶ, τῇ βασιλέως ὑπουργεῖ σπουδῇ, τοῖς τεκταινομένοις τὰ ἔργα ρυθμίζων, τῶν τε γενησομένων προδιασκευάζων ἰνδάλματα, καὶ μηχανοποιὸς σὺν αὐτῷ ἕτερος, Ἰσίδωρος ὀνομα, Μιλήσιος γένος, ἔμφρων τε ἄλλως καὶ πρέπων Ἰουστινιανῷ ὑπουργεῖν βασιλεῖ. Ἦν δὲ ἄρα καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν βασιλέα τιμῆς, προκαταστησάμενου τοὺς ἐς τὰ πραχθησόμενα χρησιμωτάτους αὐτῷ ἐσομένους. Καὶ αὐτοῦ δὲ βασιλέως τὸν νοῦν εἰκότως ἄντις ἀγασθεῖη τούτου δὴ ἔνεκα, ὅτι δὴ ἐκπάντων ἀνθρώπων ἐς τῶν πραγμάτων τὰ σπουδαιότατα τοὺς καιριωτάτους ἀπολέξασθαι ἔσχε.

Θέαμα οὖν ἡ ἐκκλησίᾳ κεκαλλιστευμένον γεγένηται, τοῖς μὲν ὁρῶσιν ὑπερφυές, τοῖς δὲ ἀκούουσι παντελῶς ἀπιστον. Ἐπῆρται μὲν γὰρ ἐς ὕψος οὐράνιον ὅσον, καὶ ὥσπερ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων ἀποσα-

λεύουσα ἐπινένευκεν, ὑπερκειμένη τῇ ἄλλῃ πόλει, κοσμοῦσα μὲν αὐτήν, ὅτι αὐτῆς ἐστίν, ὠραϊζομένη δέ, ὅτι αὐτῆς μὲν οὔσα καὶ ἐπεμβαίνουσα τοσοῦτον ἀνέχει, ὥστε δὴ ἐνθένδε ἡ πόλις ἐκ περιωπῆς ἀποσκοπεῖται. Εὖρος δὲ αὐτῆς καὶ μῆκος οὕτως ἐν ἐπιτηδείῳ ἀποτετόρνευται, ὥστε καὶ περιμήκης καὶ ὅλως εὐρεῖα οὐκ ἀπὸ τρόπου εἰρήσεται. Κάλλει δὲ ἀμυθήτω ἀποσεμνύνεται. Τῷ τε γὰρ ὄγκῳ κεκόμψεται καὶ τῇ ἀρμονίᾳ τοῦ μέτρου, οὔτε τι ὑπεράγαν οὔτε τι ἐνδεῶς ἔχουσα, ἐπεὶ καὶ τοῦ ξυνειθισμένου κομπωδεστέρα καὶ τοῦ ἀμέτρου κοσμιωτέρα ἐπιεικῶς ἐστί, φωτὶ δὲ καὶ ἡλίου μαρμαρυγαῖς ὑπερφυῶς πλήθει. Φαίης ἂν οὐκ ἔξωθεν καταλάμπεσθαι ἡλίῳ τὸν χῶρον, ἀλλὰ τὴν αἴγλην ἐν αὐτῷ φύεσθαι, τοσαύτη τις φωτὸς περιουσία ἐς τοῦτο δὴ τὸ ἱερὸν πὲρικέχυται.

[Ἀκολουθεῖ ἡ λεπτομερὴς περιγραφή τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ὅπου τὸ ἱερόν, καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Κατόπιν ἐρχεται ἡ περιγραφή τῶν κιόνων, τῶν τεσσάρων πεσσῶν καὶ τῶν τεσσάρων ἀψίδων].

Ὑπερθεν δὲ αὐτῶν κυκλοτερὴς οἰκοδομία ἐν στρογγύλῳ ἐπηρταί· ὅθεν αἰεὶ διαγελᾷ πρῶτον ἡ ἡμέρα. Ὑπεραίρει γάρ, οἶμαι, τὴν γῆν ζύμπασαν, καὶ διαλείπει τὸ οἰκοδόμημα κατὰ βραχύ, ἐξεπίτηδες παρειμένον τοσοῦτον, ὅσον τοὺς χώρους, οὗ δὴ τὸ διηρημένον τῆς οἰκοδομίας ξυμβαίνει εἶναι, φέγγους διαρκῶς ἀγωγούς εἶναι. Ταῦτα δέ, οἶμαι, οὐδὲ γλώσσει τραυλιζούση τε καὶ ἰσχυρόφωνο οὔση ἀμήχανά ἐσται. Τῶν ἀψίδων τῆς συμπλοκῆς ἐν τετραγώνῳ ἐξειργασμένης, ἐς τρίγωνον τέσσαρα μεταξύ τὸ ἔργον ἀποτετέλεσται. Καὶ ἡ μὲν τριγώνου ἐκάστου κρητὶς πεπιεσμένη τῇ ἐς ἀλλήλας τῶν ἀψίδων ἐνέρσει ὀξεῖαν ποιεῖται τὴν κάτω γωνίαν, συναναβαίνουσα δὲ τὸ λοιπὸν εὐρυνομένη τῇ μεταξύ χώρᾳ ἐς τὸ κυκλοτερὲς τελευτᾷ, ὃ ταύτῃ ἀνέχει, γωνίας δὲ λειπομένας ἐνταῦθα ποιεῖται. Τούτου δὲ τοῦ κυκλοτεροῦς παμμεγέθους ἐπανεστηκυῖά τις σφαιροειδὴς θόλος ποιεῖται αὐτὸ διαφερόντως εὐπρόσωπον. Δοκεῖ δὲ οὐκ ἐπὶ στερρᾶς τῆς οἰκοδομίας διὰ τὸ παρειμένον τῆς οἰκοδομίας ἐστάναι, ἀλλὰ τῇ σειρᾷ τῇ χρυσῇ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐξημμένῃ καλύπτειν τὸν χῶρον. Ταῦτα δὲ πάντα ἐς ἀλλήλα παρὰ δόξαν ἐν μεταρσίῳ ἐναρμοσθέντα, ἐκ τε ἀλλήλων ἡωρημένα καὶ μόνοις ἐναπεριδόμενα τοῖς ἄγχιστα οὔσι, μίαν μὲν ἀρμονίαν ἐκπρεπεστάτην τοῦ ἔργου ποιοῦνται, οὐ παρέχονται δὲ τοῖς θεωμένοις αὐτῶν

τινι ἐμφιλοχωρεῖν ἐπὶ πολὺ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ μετέλκει τὸν ὀφθαλμὸν ἕκαστον καὶ μεταβιβάζει ῥᾶστα ἐφ' ἑαυτό. Ἀγχίστροφός τε ἡ τῆς θεάς μεταβολὴ ἐς αἰεὶ γίνεται, ἀπολέξασθαι τοῦ ἐσορῶντος οὐδαμῇ ἔχοντος ὅ,τι ἂν ποτε ἀγασθεῖν μάλλον τῶν ἄλλων ἀπάντων. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀποσκοποῦντες πανταχόσε τὸν νοῦν, τὰς τε ὀφρῦς ἐπὶ πᾶσι συνννευκότες, οὐχ οἷοί τ' εἰσι ξυνεῖναι τῆς τέχνης, ἀλλ' ἀπαλλάσσονται αἰεὶ ἐνθένδε καταπεπληγμένοι τῇ ἐς τὴν ὄψιν ἀμηχανίᾳ. Ταῦτα μὲν τῇδ' ἐπη ἔχει.

[Οἱ πεσσοὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ τετραγώνους λίθους, οἱ ὅποιοι ἔχουν συναρμολογηθῆ διὰ μολύβδου].

Χρυσῷ μὲν ἀκιβδήλω κατείληπται ἡ ὀροφὴ πᾶσα, κεραννύσα τὸν κόμπον τῷ κάλλει, νικᾷ μέντοι ἡ ἐκ τῶν λίθων αὐγὴ ἀνταστράπτουσα τῷ χρυσῷ. Στοαὶ τέ εἰσιν ἐκατέρωθεν δύο, οἰκοδομίαν μὲν τοῦ νεῶς οὐδεμίαν διειργόμεναι, ἀλλὰ καὶ μείζον αὐτοῦ ποιοῦσαι τοῦ εὗρους τὸ μέτρον, καὶ τῷ μήκει μέχρις ἐς τὸ πέρας ξυνεξικνούμεναι, τὸ δὲ γε ὕψος καταδεέστεραι. Καὶ αὐταῖς ἡ τε ὀροφὴ θόλος καὶ ὁ χρυσὸς ἐγκαλλώπισμα. Ταύταιν δὲ ταῖν στοαῖν ἀτέρα μὲν τοὺς ἀνδρας εὐχομένους διακεκλήρωται, γυναιξὶ δὲ ταῦτό ποιοιμέναις ἡ ἄλλη ἀνεῖται. Παραλλάξ δὲ οὐδὲν ἔχουσιν, οὐδὲ διαφέρουσι δήπου ἀλλήλαιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴσον αὐταῖν τῷ ἱερῷ ἐς κάλλος διήκει καὶ ὠραίζει τὸ ἐμπερές. Τίς ἂν τῶν ὑπερώων τῆς γυναικωνίτιδος ἐρμηνεὺς γένοιτο, ἡ τὰς τε παμπληθεῖς διηγοῖτο στοὰς καὶ τὰς περιστύλους αὐλάς, αἷς ὁ νεῶς περιβέβληται; Τίς δὲ τῶν τε κιόνων καὶ λίθων διαριθμήσαιτο τὴν εὐπρέπειαν, οἷς τὸ ἱερὸν κεκαλλώπισται; Λειμῶνί τις ἂν ἐντετυχηκέναι δόξειεν ὠραίῳ τὸ ἄνθος. Θαυμάσειε γὰρ εἰκότως τῶν μὲν τὸ ἀλουργόν, τῶν δὲ τὸ χλοάζον καὶ οἷς τὸ φοινικοῦν ἐπανθεῖ καὶ ὧν τὸ λευκὸν ἀπαστράπτει, ἔτι μέντοι καὶ οὐς ταῖς ἐναντιωτάταις ποικίλλει χροαῖς ὥσπερ τις ζωγράφος ἡ φύσις. Ὅπηνίκα δὲ τις εὐξόμενος ἐς αὐτὸ ἴοι, ξυνίησι μὲν εὐθύς ὡς οὐκ ἀνθρωπεῖα δυνάμει ἡ τέχνη, ἀλλὰ θεοῦ ῥοπή τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτετόρνευται· ὁ νοῦς δὲ ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος ἀεροβατεῖ, οὐ μακρὰν που ἡγούμενος αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ἐμφιλοχωρεῖν μάλιστα οἷς αὐτὸς εἶλετο.

Καὶ τοῦτο οὐ τὴν πρώτην μόνον ἰδόντι ξυμβαίνει, ἀλλὰ διηνεκὲς ἕκαστῳ ταῦτό τοῦτο δοκεῖ, ὥσπερ ἐνταῦθα τῆς ὀψεως ἀρχομένης. Τούτου κόρον οὐδεὶς τοῦ θεάματος ἔλαβε πώποτε, ἀλλὰ πα-

ρόντες μὲν τῷ ἱερῷ ἄνθρωποι τοῖς ὁρωμένοις γεγῆθασιν, ἀπίόντες δὲ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διαλόγοις ἀποσυσεμνύνονται. Ἔτι μέντοι τῶν κειμηλίων τοῦ νεῷ τοῦδε τὰ τε χρυσώματα καὶ τὰ ἐν ἀργύρῳ καὶ λίθοις ἐντίμοις ἅπαντα μὲν φράσαι ἀκριβολογουμένῳ ἀμήχανον, ἅπερ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τῇδε ἀνέθηκεν. Ἐνὶ δὲ μόνῳ τεκμηριοῦσθαι τοῖς τάδε ἀναλεγόμενοις ἐφίημι. Ὁ γὰρ τοῦ ἱεροῦ τὰ μάλιστὰ χῶρος ἀβέβηλος καὶ μόνοις ἱερεῦσι βατός, ὅνπερ καλοῦσι θυσιαστήριον, λιτρῶν ἀργύρου μυριάδας ἐπιφέρεται τέτταρας.

«Περὶ κτισμάτων»

Προκόπιος

5. ΕΚΔΟΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ

Ἡ «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως» ἀποτελεῖ ἐν μέρος τοῦ περιφήμου δογματικοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ «Πηγὴ τῆς γνώσεως», εἰς τὸ ὅποιον συστηματοποιεῖ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας στηριζόμενος ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πορφύριου.

Ἀπόδειξις ὅτι ἔστι Θεὸς

Ὅτι μὲν οὖν ἔστι Θεός, τοῖς μὲν τὰς Ἀγίας Γραφὰς δεχομένοις, τὴν τε Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην φημί, οὐκ ἀμφιβάλλεται, οὔτε δὲ τοῖς τῶν Ἑλλήνων πλείστοις. Ὡς γὰρ ἔφημεν, ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι Θεὸν φυσικῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται. Ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον ἰσχυσεν ἡ τοῦ πονηροῦ κακία κατὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ὥστε καὶ τινες εἰς τὸ ἀλογώτατον καὶ πάντων τῶν κακῶν κάκιστον καταγαγεῖν τῆς ἀπωλείας βάραθρον, τὸ λέγειν μὴ εἶναι Θεόν· ὦν τὴν ἀφροσύνην ἐμφαίνων ὁ ἱεροφάντης ἔφη Δαβίδ· «Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός». οἱ μὲν οὖν τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τῷ παναγίῳ σοφισθέντες πνεύματι, καὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι τὰς θεοσημείας ἐργαζόμενοι, τῇ τῶν θαυμάτων σαγήνῃ πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀγνωσίας αὐτοὺς ζωογονοῦντες ἀνήγαγον. Ὁμοίως καὶ οἱ τούτων τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀξίας διάδοχοι, ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι, τὴν φωτιστικὴν τοῦ πνεύματος χάριν δεξάμενοι, τῇ τε τῶν θαυμάτων δυνάμει, τῷ τε λόγῳ τῆς χάριτος

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοὺς ἐσκοτισμένους ἐφώτιζον καὶ τοὺς πεπλανημένους ἐπέστρεφον. Ἡμεῖς δὲ οἱ μηδὲ τὸ τῶν θαυμάτων, μηδὲ τὸ τῆς διδασκαλίας δεξάμενοι χάρισμα· ἀναξίους γὰρ ἑαυτοὺς τῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς προσπαθείᾳ πεποιήκαμεν· φέρε ὀλίγα τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπὸ τῶν προφητῶν τῆς χάριτος περὶ τούτου διαλεξώμεθα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπικαλεσάμενοι.

Πάντα τὰ ὄντα ἢ κτιστά ἐστὶν ἢ ἄκτιστα. Εἰ μὲν οὖν κτιστά, πάντως καὶ τρεπτὰ· ὦν γὰρ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ταῦτα τῇ τροπῇ ὑποκείσεται πάντως, ἢ φθειρόμενα ἢ κατὰ προαίρεσιν ἀλλοιούμενα. Εἰ δὲ ἄκτιστα, κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον, πάντως καὶ ἄτρεπτα. Ὡν γὰρ τὸ εἶναι ἐναντίον, τούτων καὶ ὁ τοῦ πῶς εἶναι λόγος ἐναντίος, ἡγουν αἱ ιδιότητες. Τίς οὖν οὐ συνθήσεται πάντα τὰ ὄντα, ὅσα ἀπὸ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγγέλους τρέπεσθαι καὶ ἀλλοιοῦσθαι καὶ πολυτρόπως κινεῖσθαι; Τὰ μὲν νοητὰ ἀγγέλους φημί, καὶ ψυχάς, καὶ δαίμονας κατὰ προαίρεσιν, τὴν τε ἐν τῷ καλῷ προκοπὴν καὶ ἐκ τοῦ καλοῦ ἀποφοίτησιν, ἐπιτεινομένην τε καὶ ὑφιεμένην· τὰ δὲ λοιπὰ κατὰ τε γένεσιν καὶ φθοράν, αὔξησιν τε καὶ μείωσιν, καὶ τὴν κατὰ ποιότητα μεταβολὴν καὶ τοπικὴν κίνησιν; Τρεπτὰ τοίνυν ὄντα, πάντως καὶ κτιστά. Κτιστά δὲ ὄντα, πάντως ὑπὸ τινος ἐδημιουργήθησαν. Δεῖ δὲ τὸν δημιουργὸν ἄκτιστον εἶναι. Εἰ γὰρ κάκεῖνος ἐκτίσθη, πάντως ὑπὸ τινος ἐκτίσθη, ἕως ἄν ἔλθωμεν εἰς τι ἄκτιστον. Ἄκτιστος οὖν ὦν ὁ δημιουργός, πάντως καὶ ἄτρεπτός ἐστι. Τοῦτο δὲ τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ Θεός;

Καὶ αὕτη δὲ ἡ τῆς κτίσεως συνοχὴ καὶ συντήρησις καὶ κυβέρνησις διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἔστι Θεός, ὁ τότε τὸ πᾶν συστησάμενος καὶ συνέχων καὶ συντηρῶν καὶ αἰεὶ προνοούμενος. Πῶς γὰρ ἂν αἱ ἐναντίαι φύσεις, πυρὸς λέγω καὶ ὕδατος, ἀέρος καὶ γῆς, εἰς ἐνὸς κόσμον συμπλήρωσιν ἀλλήλοις συνεληλύθασιν, καὶ ἀδιάλυτοι μένουσιν, εἰ μὴ τις παντοδύναμος δύναμις ταῦτα καὶ συνεβίβασε καὶ αἰεὶ τηρεῖ ἀδιάλυτα;

Τί τὸ τάξαν τὰ οὐράνια καὶ ἐπίγεια, ὅσα τε καὶ δι' ἀέρος, καὶ ὅσα καθ' ὕδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ φύσιν πυρός τε καὶ ὕδατος; Τί ταῦτα ἔμειξε καὶ ἐμέρισε; τί τὸ ταῦτα κινήσαν καὶ ἄγον τὴν ἀληκτον φορὰν καὶ ἀκώλυτον; Ἄρ' οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων, καὶ λόγον ἐνθεῖς πᾶσι, καθ' ὃν τὸ πᾶν

φέρεται τε καὶ διεξάγεται ; Τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων ; Ἄρ' οὐχ ὁ πεποιεῖκώς αὐτὰ καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγών ; Οὐ γὰρ τῷ αὐτομάτῳ δώσομεν τὴν τοιαύτην δύναμιν. Ἔστω γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου· τίνας τὸ τάξει ; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δῶμεν. Τίνας τὸ τηρῆσαι καὶ φυλάξαι, καθ' οὓς πρῶτον ὑπέστη λόγους ; Ἐτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον. Τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἔστι εἰ μὴ Θεός ;

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 94

Ἰωάννης Δαμασκηνός

6. ΜΥΡΙΟΒΙΒΛΟΣ ἢ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Μυριόβιβλον ἢ Βιβλιοθήκην» ἐπιτοφόρησεν ὁ Φώτιος τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν ἔργον του, εἰς τὸ ὅποιον κατέγραφε περιλήψεις καὶ κρίσεις δι' ὅσους συγγραφεῖς, ἀρχαίους καὶ βυζαντινοὺς, ἐμελέτα.

Βασιλείου τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑξαήμερον

Ἀνεγνώσθη Βασιλείου τοῦ Θεοσπεσίου τὰ εἰς τὴν Ἑξαήμερον. Ἀριστος μὲν ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ μέγας Βασίλειος· λέξει τε γὰρ καθαρᾷ καὶ εὐσήμεν καὶ κυρίᾳ καὶ ὁλως πολιτικῇ καὶ πανηγυρικῇ δεινός, εἴ τις ἄλλος, χρῆσασθαι, νοημάτων τε τάξει καὶ καθαρότητι πρῶτος, ἄλλ' οὐδενὸς δεύτερος ἄδεται· πιθανότητος δὲ καὶ γλυκύτητος καὶ γε λαμπρότητος ἐραστής, καὶ ῥέων τῷ λόγῳ καὶ ὥσπερ ἐξ αὐτοσχεδίου πηγάζων τὸ ῥεῖθρον. Καὶ τῷ πιθανῷ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἦκεν ἀποκεχρημένος, ὥς εἴ τις πολιτικοῦ λόγου τοὺς αὐτοῦ λόγους παράδειγμα ἑαυτῷ θείῃ, ἔπειτα τούτους ἐκμελετῶν, μηδὲ τῶν εἰς τοῦτο συντελούντων δηλονότι νόμων ἄπειρος ὑπάρχων, οὐδενὸς αὐτὸν ἑτέρου δεήσεισθαι, οἶμαι, οὔτε Πλάτωνος οὔτε Δημοσθένους, οἷς οἱ παλαιοὶ ἐνδιατρίβειν προτρέπονται, εἰς τὸ πολιτικὸν τε καὶ πανηγυρικὸν ῥήτορα γενέσθαι.

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 103.

Φώτιος

7. ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Θεοδώρω ἡγουμένω

Οὐχ ὁ τὸ ρεῦμα τῶν λόγων ἐν γλώσση πηγάζων ἤδη καὶ χεῖρα δραστήριος· ὥσπερ οὐδ' ὁ πράξει κρατῶν καὶ τὴν τῶν ρημάτων πειθῶ σοβαρευομένην ἔχει τοῖς χεῖλεσι. Καὶ πολλὰ μὲν ἄλλοις εἶπειν ἔχω καὶ παντοδαπὰ παραδείγματα· πρὸς σέ δὲ γράφων τὸν ὁμηρίζοντα ἐν ὑποδείξας ἀρκεῖν ἡγοῦμαι. Λιμὸς ἐπόνει τὸ στρατιωτικόν, οἱ τὴν σὴν Τροίαν πολιορκοῦντες περιεκάθηντο· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς σίτου αἰτήσων πρὸς Ἄνιον ἀπεστέλλετο· ἐθάρρει γὰρ αὐτοῦ τῇ γλώσση τὸ Ἀχαιϊκόν. Ὁ δὲ παραγεγονώς, ἔπεα νιφάδεσσιν εἰκότα χειμερίοισι πλείστα ἐπομβρήσας καὶ τούτοις κατακλύσας τὸν ἄνθρωπον, οὐ μόνον, ὧν ἤλπισεν, οὐδὲν ἐγεώργησεν, ἀλλὰ καὶ ὀχληρὸς εἶναι δόξας ὑπέστρεψεν ἄπορον τὴν ζωὴν τοῖς εἰς αὐτὸν κεχνηόσι ποιησάμενος. Παλαμήδης δὲ ἐκεῖνος (οἶδας τὸν ἄνθρωπον, ὅσον Ὀδυσσέως ἀφωνότερος) τὴν πρεσβείαν μετὰ τὸν λιγὺν ἐκείνον ἀγορητὴν ἐθάρρησεν ὑποδύσασθαι· καὶ καταλαβὼν τὸν Ἄνιον ἐργαζόμενον, εἶπε μὲν οὐδέν· ἀποβαλὼν δὲ τὸ ἱμάτιον κοινωνὸς τοῦ ἔργου ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τοὺς πόνους τὸ δεῖπνον ἐκάλει, τῷ ἀνθρώπῳ συνηρίστησε· καὶ τότε βραχὺ ῥῆμα προήνεγκεν, ὥς ἦκε σίτον αἰτήσων στρατῷ φίλῳ καὶ λιμώττοντι· καὶ τυχὼν ἀπῆει χαίρων, καὶ φέρων τοῖς ὁμοφύλοις, ἀντὶ λόγων, τὴν ὠφέλειαν. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ πάντα θάρρει τοῖς λόγοις· βραχὺ γὰρ ἔργον σιγῶντος μετὰ συνέσεως μακροὺς ἐπιστομίζει λόγους πολλάκις, καὶ οὐδέν τῶν ψόφων καὶ τῶν ἀσήμενων φωνῶν πλέον ἔχειν ἐπιδείκνυσιν.

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 102

Φώτιος

8. ΠΑΡΕΚΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ

Αἱ «Παρεκβολαὶ εἰς Ὀμηρον» εἶναι ἐν τῶν σημαντικωτέρων φιλολογικῶν ἔργων τοῦ Βυζαντίου. Ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει καὶ σχολιάζει ἀπὸ πάσης φιλολογικῆς ἀπόψεως τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

Προοίμιον

Τῶν Ὀμήρου Σειρήνων καλὸν μὲν ἴσως εἴ τις ἀπόσχοιτο τὴν Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀρχὴν ἢ κηρῷ τὰς ἀκοὰς ἀλειψάμενος ἢ ἄλλ' ἐτέραν τραπόμενος, ὥς ἂν ἀποφύγῃ τὸ θέλγητρον, μὴ ἀποσχόμενος δέ, ἀλλὰ διὰ τῆς ᾠδῆς ἐκείνης ἐλθὼν, οὐκ ἂν, οἶμαι, οὔτε παρέλθῃ ῥαδίως, εἰ καὶ πολλὰ δεσμὰ κατέχοι, οὔτε παρελθὼν εἴῃ ἂν εὐχарис. Εἰ γάρ που, ὥς περ θεάματά τινα, ὅποια τὰ θρυλούμενα ἑπτὰ ἐν λόγοις κεῖνται, ἀριθμήσει τις καὶ ἀκούσματά τινα ἐπιστροφῆς ἄξια, εἴῃ ἂν ἐν αὐτοῖς μάλιστα καὶ ἡ 'Ομήρου ποίησις, ἥς οὐκ οἶμαι εἴ τις τῶν πάλαι σοφῶν οὐκ ἐγεύσατο καὶ μάλιστα τῶν ὅσοι τῆς ἕξω σοφίας ἠρύσαντο.

Ἐξ ὠκεανοῦ μὲν γὰρ ποταμοὶ πάντες, πηγαὶ πᾶσαι, φρέατα πάντα κατὰ τὸν πάλαι λόγον· ἐξ 'Ομήρου δέ, εἰ καὶ μὴ πᾶσα, πολλὴ γοῦν περεισέρρευσε τοῖς σοφοῖς λόγου ἐπιρροή. Οὐδεὶς γοῦν οὔτε τῶν τὰ ἄνω περιεργαζομένων οὔτε τῶν περὶ τὴν φύσιν οὔτε τῶν περὶ ἦθος οὐθ' ἀπλῶς τῶν περὶ λόγους ἑξωτερικούς, ὁποίους ἂν εἴποι τις, παρῆλθε τὴν 'Ομηρικὴν σκηνὴν ἀξεναγώγητος, ἀλλὰ πάντες παρ' αὐτῷ κατέλυσαν, οἱ μὲν ὥς καὶ διάγειν παρ' αὐτῷ μέχρι τέλους καὶ τῶν αὐτοῦ συσσιτίων ἀποστρέφεισθαι, οἱ δὲ ὥστε χρεῖαν ἀποπλῆσαι τινα καὶ συνεισενεγκεῖν ἐξ αὐτοῦ τῷ λόγῳ τι χρησίμον. Ἐν οἷς καὶ ἡ Πυθία, πολλοὺς τῶν χρησμῶν πρὸς 'Ομηρικὴν μέθοδον ἀποξέουσα. Φιλόσοφοι περὶ αὐτόν, εἰ καὶ Ἰππάρχος φθονεῖ, ὥς μετ' ὀλίγα ἱστορηθήσεται. Ῥήτορες περὶ αὐτόν. Γραμματικοὶ δὲ οὐκ ἄλλως εἰς τέλος, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ. Ὅσοι δὲ μετ' αὐτόν ποιηταί, οὐκ ἔστιν ὃς ἕξω τι τῶν αὐτοῦ μεθόδων τεχνάζεται, μιμούμενος, περιποιῶν, πάντα ποιῶν, δι' ὧν ὁμηρίζειν δυνήσεται. Ἀγούσιν αὐτόν καὶ γεωγράφοι διὰ ζήλου πολλοῦ καὶ θαύματος. Ὁ περὶ τὴν Ἀσκληπιαδῶν δίκαιταν καὶ τὰ τραύματα ἐρανίζεται καὶ αὐτὸς ἐκείθεν ἀγαθὰ. Ἐφέλκεται τὸ πρᾶγμα καὶ βασιλεῖς καὶ μαρτυρεῖ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, κειμήλιον εἶτε καὶ ἐφόδιον καὶ ἐν αὐταῖς μάχαις τὴν 'Ομηρικὴν βίβλον ἐπαγόμενος καὶ τὴν κεφαλὴν, ὅτε ὑπνοῦν δέοι, ἐπαναπαύων αὐτῇ, ἵνα τάχα μὴδὲ ἐν ὕπνοις αὐτοῦ ἀπέχοιτο, ἀλλὰ καὶ φανταζόμενος εἴῃ εὐδνειρος.

Καὶ ἔστιν ἀληθῶς βασιλικὸν πρᾶγμα ἡ 'Ομήρου ποίησις, καὶ μάλιστα ἡ Ἰλιάς. Καὶ παροιμίαν μὲν τις κακῶν Ἰλιάδα φησίν· αὐτὴ δὲ καλοῦ παντός ἐστιν Ἰλιάς· δραματικώτερον μὲν σχηματιζομένη διὰ τῆς μονοειδοῦς μὲν, πολυπροσώπου δὲ ἀφηγήσεως· γέμουσα δὲ μυρίων, ὧν ἂν τις εἴποι καλῶν, φιλοσοφίας, ῥητορείας, στρατηγικῆς εὐτεχνίας, διδασκαλίας τῆς περὶ ἠθικῶν ἀρετῶν, τεχνῶν ὅλως παντοίων καὶ ἐπιστημῶν. Ἐχει τις καὶ δόλους ἐπαινετοὺς ἐκείθεν μαθεῖν

καὶ ψευδῶν κερδαλέων συνθέσεις καὶ σκωυμάτων δριμύτητος καὶ ἐγκωμίων μεθόδους. Φρόνησιν δὲ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσην περιποιεῖται τῷ προσέχειν ἐθέλονται. Καὶ ὅσα δὲ τῇ ἱστορίᾳ ἐπιθεωροῦνται σεμνά, οὐκ ἂν οὐδὲ τὴν Ὀμήρου τέχνην τῶν τοιούτων ἀποστερήσει τις, τῆς πολυπειρίας, τοῦ τὰς ἀκοᾶς ἡδύνειν, τοῦ τὰς ψυχὰς παιδεύειν, τοῦ εἰς ἀρετὴν ἐπαίρειν, τῶν ἄλλων οἷς ἱστορῶν ἐνευδοκιμεῖ.

Εἰ δ', ὅτι μύθων γέμει, ἐκπίπτειν αὐτὸν κίνδυνός ἐστι τοῦ θαυμαζέσθαι, ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐ πρὸς γέλωτα οἱ Ὀμηρικοὶ μῦθοι ἀλλ' ἐννοιῶν εὐγενῶν σκιαὶ εἰσιν ἢ περιπετάσματα, οἱ μὲν ὑπ' αὐτοῦ πλαττόμενοι πρὸς τὰ ὑποκείμενα, οἱ καὶ πρὸς αὐτὰ οἰκείως ἀλληγοροῦνται, πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν μὲν θεθειμένοι, ἐλκόμενοι δὲ χρησίμως καὶ εἰς τὴν τούτου ποίησιν, ὧν ἡ ἀλληγορία οὐ πάντῃ πρὸς τὰ Τρωϊκά, ἀλλ' ὅπως ἂν ἐξ ἀρχῆς ἡνίξαντο οἱ αὐτοὺς πλασάμενοι. Ἐπειτα οὐδὲ ἔχαιρεν αὐτόθεν μύθους ὁ τῆς σοφίας τρόφιμος. Ἡ σοφία τε γὰρ θεωρία ἐστὶν ἀληθευτική· καὶ ὁ σοφὸς δὲ τοιοῦτος· οὐκοῦν καὶ ὁ Ὀμηρος. Ἀλλὰ διὰ τὸ τῶν πολλῶν ἐπαγωγὸν αὐτοὺς τῇ ποιήσει παρεμπλέκων τεχνάζεται, ἵνα δελεάσας καὶ θέλξας τῷ προφαινομένῳ δικτύῳ, ὃ φασιν, ἔσω λάβῃ τοὺς ὀκνοῦντας τὸ τῆς φιλοσοφίας γλαφυρόν· εἶτα καὶ γεύσας τῆς ἐν ἀληθείᾳ γλυκύτητος ἀφήσει σοφοὺς πορεύεσθαι καὶ θηρᾶσθαι αὐτὴν καὶ ἄλλοθεν. Ἐτι δὲ γίγνεται καὶ μεθοδευτὴς οὕτω τῆς τῶν μύθων πιθανῆς πλάσεως, ἵνα καὶ τούτου τοῖς φιλομαθέσιν, ὥς καὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, καθηγήσῃται. Ἐκεῖνο δὲ καὶ μάλιστα θαυμαστὸν ἐν τούτοις Ὀμηρος ἔχει, ὅτι καὶ μύθοις μεμεστωμένος ὁμῶς οὐ φεύγεται, ἀλλὰ στέργεται, καὶ οἱ μισεῖν αὐτὸν προῖσχόμενοι οὐκ ὀκνοῦσιν αὐτοῦ ἄλλως ἄπτεσθαι, καὶ ἀποδιοπομποῦντες αὐθις προσιένται, ὅμοιοι τῷ παροιμιακῷ Σκύθῃ, ὃς θεωμένων μὲν Ἑλλήνων ἀπέσχετο ἵππου εὐγενοῦς ἐκπεπνευκότος· ἀνακάμψας δὲ καθ' ἡσυχίαν τὸ σύνηθες ἔπραττεν, ἀπολαύειν οὐ ἤθελεν. Εἰ δὲ καὶ οἱ χρώμενοι δηλοῦσι τὸ χρηστὸν πρᾶγμα, οὐκ ἔχει ἀντιλογίαν πολύχρηστον εἶναι χρήμα τὴν Ὀμηρικὴν ποίησιν. Ἀλλ' ὅτι μὲν εὐχρηστος ὁ ποιητής, οὕτως ἀμυδρῶς δηλοῦντος ὑπεκρουσάμεθα, ὅτι μὴδὲ πρόθεσις ἡμῖν Ὀμήρου ὑπερλαλεῖν. Ὡς εἴ γέ τις ἐν σκοπῷ θήσῃ τὸ πρᾶγμα, οὐ πολλῶν δεήσεται λόγων, ἀλλὰ προβαλεῖται τὰς βίβλους ἐκ προχείρου, ὧν αἱ μὲν εἰς αὐτόν, αἱ δὲ ἐξ αὐτοῦ συνεκροτήθησαν καὶ ἀνύσει ῥαδίως τὸ προτεθέν.

[Συνεχίζων ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὴν μέθοδον τῆς ἐρμηνευτικῆς ἐργασίας

Σημείωσαι δὲ ἐνταῦθα καὶ ὅτι τὸ μὲν εἶπεῖν Ὅμηρου Ἰλιάς ταῦτόν ἐστι τῷ Ὅμηρου Τρωϊκά· τὸ δὲ Ἰλιάς μάχη τραγικῶς ἴσον δύνανται τῷ Τρωϊκὸς πόλεμος. Ἀλλὰ γὰρ ἤδη τῷ σκοπῷ ἐγχειρητέον, ἵνα μὴ ποθεν ἀκούσωμεν περιττὰ ἐν οὐ δέοντι σοφίζεσθαι.

Ἐκδόσεις Weigel, Λειψία, 1827

Εὐστάθιος, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης

9. ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ

«Ἀρετὴ ἐστὶν ἕξις, καθ' ἣν ἀγαθοὶ ἐσμεν». Αὐτὸν τὸν ὅρισμόν τῆς ἀρετῆς δίδει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πραγματείας τοῦ ὁ συγγραφεύς. Ἀγαθός, λέγει, εἶναι ὁ Θεός. Ἡ εἰς τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναφερομένη ἀρετὴ εἶναι ἡ φρονήσις, ἡ εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἡ εἰς τὰ βίαια παθήματα εἶναι ἡ ἀνδρεία, ἡ εἰς τὰ ἐκούσια παθήματα εἶναι ἡ σωφροσύνη.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πλάτους τῆς ἐννοίας ἐκάστης ἀρετῆς, ἀπὸ τῆς σωφροσύνης, ὡς τῆς ἀτελεστάτης, μέχρι τῆς φρονήσεως, ὡς τῆς τελειοτάτης τῶν ἀρετῶν.

Ἐπεὶ ἐστὶ σωφροσύνη αὐτάρκεια τῶν πρὸς τὸν βίον ἀναγκαίων, τριῶν δὲ τούτων πρὸς τὸν βίον δεόμεθα, ἡδονῶν, χρημάτων, δόξης· ἐφ' ἐκάστῳ τούτων εἴη ἂν τι μόριον σωφροσύνης, φυλάττον τὸ αὐτάρκες καὶ χρησίμον ἐκάστου, ἐπὶ μὲν ἡδοναῖς κοσμιότης, ἐπὶ δὲ χρήμασιν ἐλευθεριότης, ἐπὶ δὲ δόξης μετριότης.

Ἀνδρείας δέ, ὁμοίως τρία ἐστὶ μόρια. Ἐπεὶ ἐστὶν ἀπάθεια ὑπὸ τῶν κατὰ τὸν βίον βιαίων παθημάτων, τούτων δὲ τὰ μὲν αὐτοὶ που θελονται ὑφίστάμεθα, μειζόνων ἔνεκα ἀγαθῶν, ὡς ὅταν πόνους ἢ κινδύνους ἢ τι ἄλλο προσαιρώμεθα, ὧν ἄνευ μὴ οἶόν τε εἴη τῶν δεόντων του τυχεῖν· τὰ δ' ἐκούσια καὶ οὐ προσδεχομένοις ἔπεισι. Τούτων τε αὖ τὰ μὲν, ὡς ἀπλῶς εἶπεῖν, παρὰ τοῦ θεοῦ τε, καὶ τὸ ὅλον τοῦτο διατάττοντος, οἶαί περ αἱ καλούμεναι ξυμφοραί· τὰ δ' αὖ παρ' ἀνθρώπων, οἶαί περ αἱ παρ' ἐνίων πρὸς ἡμᾶς δυσκολαί καὶ δυσχέρειαι, εἰ κἂν καὶ ἐφ' ἐκάστῳ τούτων ἰδίον τι μόριον ἀνδρείας σῶζον τὸ ἀκίνητον καὶ ἀπαθὲς ὑπὸ τῶν χειρόνων ἐκάστων, γενναιότης μὲν ἐπὶ τοῖς αἰρετοῖς, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐκουσίοις ἀψυχία μὲν ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ, πραότης δὲ ἐπὶ τοῖς παρ' ἀνθρώπων.

Δικαιοσύνη δὲ ἐπεὶ ἐστὶ σωτηρία ὁμοίων τούτου αὐτοῦ, οὐπὲρ ἔσμεν πρὸς ἃ ἕκαστον, ἔσμεν δὲ δὴ Θεοῦ μὲν ἔργα τε καὶ κτήματα, ἀνθρώποις δὲ συγγενεῖς που πᾶσι, καὶ πρὸς ἄλλους ἄλλως πως ἔχομεν, εἴη ἂν καὶ αὐτῆς ὁσιότης μὲν ἐπὶ τοῖς πρὸς τὸ θεῖον, ἐπὶ δὲ τοῖς πρὸς ἀνθρώποις πολιτεία μὲν πρὸς τὰ κοινά, χρηστότης δ' αὖ πρὸς τὰ ἰδιωτικά.

Φρόνησις δὲ ἡ μὲν πρὸς τὰ θεῖα τε καὶ αἰεὶ ὄντα, ἡ δὲ περὶ φύσιν τε καὶ τὰ γινόμενα, ἡ δὲ περὶ τὰ ἡμέτερά τε καὶ ἀνθρώπεια. "Ὡστ' εἴη ἂν καὶ αὐτῆς ἡ μὲν περὶ ταῦτα δὴ τὰ ἀνθρώπεια, εὐβουλία, ἡ δὲ περὶ φύσιν, φυσική· ἡ δ' αὖ περὶ τὰ θεῖα, θεοσέβεια.

Αἱ μὲν δὴ τῶν ἀρετῶν ἰδέαι αὗται καὶ τοσαῦται· ἐνὸν μὲν καὶ ἐκ πλείω τε καὶ τὰ μικρότερα διελεῖν, ἀποχρῶν δ' ἴσως καὶ ἄχρι τοσούτων. Τούτων δὲ ἀρχὴ μὲν μάλιστα ταῖς ἄλλαις ὀθενπερ ἀρξάμενοι, καὶ τῶν λοιπῶν ἐκάστην ῥῆον κτήσασθαι· ἂν τις, ἢ γε κοσμιότης εἴη ἂν. Τῶν γάρ που ἡδονῶν, αἱ πρῶτον ἡμῶν καὶ ἐκ νέου τυραννοῦσι, μάλιστα ἐπιχειρεῖ κρατεῖν αὕτη ἡ ἀρετὴ, διελομένη τὰς μὲν ἀναγκαίας αὐτῶν, τὰς δὲ μὴ· καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων αὖ ἐνίας, παρανόμους τε καὶ μοχθηροτάτας, καὶ οὐκ ἀνθρώπῳ πρεπούσας, καὶ ταύτας μὲν παντάπασιν ἀπώσαμένη τε καὶ ἐκκόψασα τῆς ψυχῆς, αὐτάς τε καὶ ἐπιθυμίας αὐτῶν· τὰς δ' ἀναγκαίας πρὸς τὸν βίον τόν τε ἴδιον ἐκάστου καὶ τὸν κοινὸν προσαιρουμένη, τῶν δὲ γε μὴ ἀναγκαίων μὲν, οὐ μοχθηρῶν δέ, αὐτῶν μὲν ὀλιγορουῖσα, τὰς δὲ ἐπιθυμίας παντάπασιν ἐκκόπτουσα· ἵνα δὴ εἰς δύναμιν ἀνεπιδεῆς τις ᾗ, τῇ αὐταρκεῖα χαίρων μᾶλλον ἢ αὐταῖς ταῖς διὰ τοῦ σώματος ἡδοναῖς.

J. P. Migne, *Patrologia graeca*, τ. 160

Γεώργιος Γεμιστός ὁ Πλήθων

10. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΟΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Θειότατε αὐτοκράτορ, ὁ μὲν πρὸς Ἱταλῶν τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ δυναστεύοντας τοῖς πάντα κρατίστοις υἱέσι πολεμηθεὶς πόλεμος καλῶς καὶ μετὰ πολλοῦ μάλιστα τοῦ περιόντος κατατίθεται· τῶν πλείστων τε καὶ ἐπικαιροτάτων τῆς ἐκείνων ἐπικρατείας, διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου τὰ ἡμέτερα ἐπανασεσωσμένων, αὐτῶν τε ἐκείνων

καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν παντάπασιν ἡμῖν εἰξάντων, καὶ ἐς ἅπαντα ἔφεσθαι ὁμολογησάντων. Ἐκ δὲ τούτου ὑμῖν μὲν δόξα καὶ κλέος οὕτω κρατύνουσί τε καὶ ἐπαύξουσιν τὴν ἀρχήν, τῷ δὲ κοινῷ ἀσφάλειά τε ὁμοῦ καὶ ὠφέλεια, καὶ ἐς τὸ μέλλον μειζόνων ἀφορμαὶ πραγμάτων, εἰ Θεὸς διδοίη. Ἐμοὶ δὲ ἐπέρχεται νῦν εἰπεῖν καὶ ὑποθέσθαι, ἃ ἐκ πλείονος σκοποῦν τι δόξαν παρίστησιν, ὡς γενόμενα μὲν ἂν, μέγα ἂν τοῖς τῇδε πράγμασι λυσιτελήσειε· μὴ γινόμενα δ' ἂν, οὐ μικρὸν ἂν πρὸς τὴν τοῦ παντός ἐλλείποι σωτηρίαν.

Πρῶτον μὲν δὴ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς χώρας, ὡς περὶ πλείστου ποιητέα ὑμῖν ἐστι, βραχέ' ἄττα μοι εἰρήσεται· οὐχ ὅτι μὴ καὶ αὐτοὺς ὑμᾶς περὶ τὴν ταύτης ἐπιμέλειαν ἐσπουδακότας ὀρῶ· ἀλλ' αὐτοῦ γέ τοι τοῦ λόγου ἔνεκα, ὡς διὰ τῶν δεόντων δὴ χωροίη. Ἐσμέν γὰρ οὖν, ὦν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἴ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα, ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχῆς, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες αἰεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξότουπερ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσι, οὐδένων ἄλλων προενωκηκότων· οὐδὲ ἐπήλυδες κατασχόντες ἄλλους τε ἐκβαλόντες, καὶ αὐτοὶ ὑφ' ἐτέρων τὸ αὐτὸ ἐστὶν ὅτε πεπονθότες· ἀλλ' Ἕλληνες τὴν δε τὴν χώραν τούναντίον αὐτοὶ γε αἰεὶ φαίνονται κατέχοντες, οὔτε ταύτην ἐκλιπόντες.

Συμπάσης δὲ ταύτης τῆς χώρας αὕτη Πελοπόννησος ὁμολογεῖται τὰ πρῶτά τε καὶ γνωριμώτατα ἐνεγκοῦσα τῶν Ἑλλήνων γένη, καὶ ἀπὸ ταύτης ὀρμώμενοι τὰ μέγιστα τε ἐνδοξότατα Ἕλληνες ἔργα ἀπεδείξαντο. Καὶ μὲν δὴ καὶ τῆς μεγάλης ταυτησὶ πόλεως τῆς πρὸς Βοσπόρῳ, ἥπερ νῦν ἡμῖν βασιλείον ἐστι, τήνδε τὴν χώραν εἴη ἂν λογιζομένοις οἶον μητέρα τε οὔσαν καὶ ἀφορμὴν τινα εἰπεῖν· τοῦτο μὲν ἐπειδὴ Βυζάντιον οἱ προενωκηκότες, Ἕλληνες τε καὶ Δωριεῖς (Δωριεῖς δὲ Πελοποννήσιοι περιφανῶς)· τοῦτο δ' ἐπειδὴ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀπὸ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ῥώμης ἀποικίαν στείλαμενοι, καὶ Βυζάντιον οὕτω καλῇ καὶ μεγάλῃ ἐπηυξηκότες τῇ προσθήκῃ, Πελοποννησίων οὐκ ἀλλότριοι, εἴ γε Αἰνεῖᾶσι μὲν Σαβῖνοι ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις συνωκισμένοι Ῥώμην εὐτυχιστάτην πόλεωσιν κατώκησαν· Σαβῖνοι δὲ ἐκ Πελοποννήσου τε καὶ Λακεδαιμόνιοι.

Τούτων τε οὖν ἔνεκα οὐ περὶ σμικροῦ ποιητέα ἡ χώρα οὐθ'

ὑμῖν τοῖς βασιλεῦσιν, οὔτε τοῖς ὑπηκόοις, εἴ γε τῶν οἰκείων καὶ μάλιστα προσηκόντων, μάλιστα καὶ ἐπιμελητέον, ἦδε δ' ἡμῖν οἰκειο-
 τάτη ἀπασῶν. Ἀλλὰ καὶ ἀρετῇ ὡς οὐδὲ μιᾶς ἂν λείποιτο τῶν ὑπὸ τὸν
 ἥλιον, ὅσα μὲν εἰς ὥρων συμμετρίαν καὶ καρπῶν φοράν, καὶ ὅλως τῶν
 πρὸς τὸν βίον χρησίμων τείνοντά ἐστιν εἰπεῖν, ἔασω ἔν γε τῷ παρόν-
 τι· ἀλλὰ εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; Νῆσός τε
 οὔσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἡπειρος ἡ αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοι-
 κοῦσι, κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἑλα-
 χίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ
 ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν ὥστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ῥαδίως πρὸς
 τῇδε κρατεῖν. Καὶ παρῆκα ὁρῶν ἐρυμνότητα διὰ πάσης διηκόντων,
 καὶ δίκην ἀκροπόλεων ἀνεστηκότων πανταχῇ· ὥστε, κἂν τῶν πεδίων
 κρατῆσαι πολεμίους συμβῇ ποτε, τῆς γε συμπάσης χώρας ἥττους
 εἶναι.

(Ἡ διατείχισις τοῦ Ἰσθμοῦ θὰ καταστήσῃ ἀπόρθητον τὴν Πελο-
 πόννησον. Ἡ ὑπεράσπισις ὁμως τῆς χώρας δὲν πρέπει νὰ ἀφεθῇ εἰς
 μισθοφόρους, ἀλλ' εἰς ἓν μέρος τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι θὰ
 πληρῶνουν τοὺς φόρους. Καὶ προχωρεῖ εἰς λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν τῶν
 ἰδεῶν του περὶ συγκροτήσεως τοῦ κράτους, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν
 Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος).

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 160

Γεώργιος Γεμιστός ὁ Πλήθων

11. ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΣΧΩΝ

Ὑπόθεσις τοῦ ἔργου εἶναι ἡ σταύρωσις καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ
 Σωτῆρος.

Παρατίθεται ἓν μέρος τοῦ διαλόγου τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ
 μετὰ τῆς θρηνοῦσης Θεοτόκου (στίχοι 817 - 837).

ΘΕΟΤΟΚΟΣ

Τί, Πέτρε, θρηνεῖς; δεῖν' ἐπραξας, ἀλλ' ὁμως
 ἔτ' ἔστιν καὶ σοὶ τῶνδε συγγνώμης τυχεῖν.
 ὦ τέκνον, ὦ φίλτατον, ὦ Θεοῦ Λόγε,
 σύγγνωθ' ἁμαρτεῖν δ' εἰκὸς ἄνθρωπον, Τέκνον·
 καὶ Πέτρος ἐξῆμαρτε τοὺς ὄχλους τρέσας.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΧΡΙΣΤΟΣ

Στείχουσα νῦν ἄπιθι, μῆτερ Παρθένε·
 λύω δὲ Πέτρῳ σφάλμα, χρηζούσης σέθεν.
 Καὶ γὰρ πάροιθεν σοῖς ἐπειθόμην λόγοις,
 σῆς εὐσεβείας κάγαθῆς φρενὸς χάριν.
 Καὶ μοι τὸ μὲν σὸν ἐκποδὼν ἔστω λόγος·
 ἔλκει δὲ καὶ δάκρυα πολλήν μου χάριν,
 καὶ πάντα λύει δεσμὸν ἀμπλακημάτων.
 Σοὶ τ' αὖ παραινῶ μηδένα βροτῶν στυγεῖν,
 μήδ' οἱ μ' ἀπηώρησαν ἀνόμως ξύλω.

ΘΕΟΤΟΚΟΣ

ᾠμοι, φρενὸς σῆς εὐαγεστάτης αἰεί!
 Ὡς οὐδὲ πάσχων δυσμεναίνεις τῷ γένει,
 οὐδὲ προσηλώσασιν ὀργίζῃ ξύλω!
 Τίς γὰρ ἂν ἔτλη θυμὸν ὀργῆς σου, Τέκνον;
 Ἥ τίς ἀγανάκτησιν ὑπέστη σέθεν;

ΧΡΙΣΤΟΣ

Ἀπιθ', ἄπιθι δυσμενῶν νῦν ἐκ μέσου
 Ὡνπερ γὰρ οὐνεκ' ἐμοὺς ἦκες λόγους,
 τὰ μὲν πέπρακται, τῶν δ' ἐγὼ μνησθήσομαι.
 Ἐνταῦθα μὲν σε τῶνδ' ἀπαλλάσσω λόγων.

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 38

(ἄδελφος ὁ ποιήσας)

12. ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ ΨΥΧΗΝ

Ἔργον ἔχεις, ψυχή, καὶ μέγα, ἣν ἐθέλης.
 Ἐρεῦνα σαυτὴν ἥτις ἦ, καὶ πῇ στρέφῃ,
 ὅθεν προῆλθες, καὶ ὅπη στῆναί σε δεῖ·
 εἰ ζῆν, ὅπερ ζῆς, τοῦτο ἦ τι καὶ πλέον.

Ἔργον ἔχεις, ψυχή, τοῖσδε κάθαιρε βίον.
 Θεὸν νόει μοι καὶ Θεοῦ μυστήρια.
 Τί ἦν πρὸ παντός, καὶ τί σοι τὸ πᾶν τόδε·
 ὅθεν προῆλθε, καὶ ὅποι προβήσεται.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἔργον ἔχεις, ψυχὴ, τοῖσδε κάθαιρε βίον.
Πῶς οἰακίζει καὶ στρέφει τὸ πᾶν Θεός·
ἢ πῶς τὰ μὲν πέπηγε, τὰ δ' ἄλλα ἐκρέει·
ἡμεῖς δὲ καὶ μάλιστα ἐν στρεπτῷ βίῳ.

Ἔργον ἔχεις, ψυχὴ· πρὸς Θεὸν οἶον ὄρα.
Τί μοι κλέος τὸ πρόσθε, τίς δ' ἡ νῦν ὕβρις·
τί μοι τὸ πλέγμα, καὶ τί μοι βίου τέλος.
Ταῦτ' ἐννόει μοι, καὶ νοὸς στήσεις πλάνην.

Ἔργον ἔχεις, ψυχὴ· μὴ τι πάθης καμᾶτῳ.

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 37

Γρηγόριος Ναζιανζηνός

13. ΚΑΝΩΝ ΕΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ ΕΤΕΙ 740 ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 26

Ὡ δ ἡ Δ'

Σαλεύεις, Κύριε, τὴν γῆν βουλόμενος
ἐδρασμῷ ἀληθείας πάντας ἡμᾶς,
Δέσποτα, στηρίζεσθαι σαλευομένους προσβολαῖς.
τοῦ δολίου πολεμήτορος.

Τῇ θεῖα νεύσει Σου κλονεῖς τὰ σύμπαντα
καὶ δονεῖς τὰς καρδίας τῶν ἐπὶ γῆς
κατοικούντων, Δέσποτα· τῆς οὖν δικαίας Σου ὀργῆς
ἄνες, Κύριε, τὰ κύματα.

Οὐδ' ὅλως ἔχοντας εἰς νοῦν τὸν φόβον Σου
ἐκφοβεῖς τῇ κινήσει· πάσης τῆς γῆς,
μόνε εὐσυμπάθητε· ἀλλὰ συνήθως ἐφ' ἡμᾶς
τὰ ἐλέη Σου θαυμάστωσον.

Ναόν Σε, Δέσποινα, Θεοῦ γινώσκοντες
ἐν ἀγίῳ ναῷ Σου χεῖρας οἰκτρὰς
αἵρομεν εἰς δέησιν· ἴδε τὴν κάκωσιν ἡμῶν
καὶ παράσχου Σὴν βοήθειαν.

Ὡ δ ἢ Ε'

Καὶ σύ, καρδία, σείσθητι νῦν
 βλέπουσα Θεοῦ τὴν ἀπειλὴν
 ἐπικειμένην καὶ βόησον·
 «Φεῖσαι τοῦ λαοῦ σου, Δέσποτα Κύριε,
 καὶ παῦσον τὴν δικαίαν ὀργὴν Σου, εὐσπλαγχνε».

Λαὸν καὶ πόλιν, ἦνπερ τῷ Σῶ
 αἵματι ἐκτήσω, Ἰησοῦ,
 μὴ παραδῶς εἰς ἀπώλειαν
 ἐν τῷ συνταράσσειν τὴν γῆν σεισμῷ φοβερῷ·
 χορὸς τῶν ἀποστόλων καθικετεύει Σε.

Ὁδοὺς Σου, Δέσποτα, τὰς ὀρθὰς
 γνώμη ὑπεκκλίνοντες στρεβλῇ
 εἰς ἀγανάκτησιν τρέπομεν
 Σὲ τὸν συμπαθῆ τε καὶ ἀμνησίκακον·
 ἀλλ' ἴλεως, οἰκτίρμων γενοῦ τοῖς δούλοις Σου.

Νῦν βοηθείας ἤλθε καιρός,
 νῦν καταλλαγῆς χρεῖα, ἀγνή,
 πρὸς τὸν Υἱόν Σου καὶ Κύριον,
 ὅπως οἰκτειρήσῃ προσκεκρουκότας ἡμᾶς
 καὶ τῆς ἐπικειμένης ὀργῆς λυτρώσῃται.

Christ et Paranicas, «Anthologia graeca
 carminum christianorum».

Ἰωσήφ ὁμνογράφος

ΕΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Β' ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΕΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Καὶ σὺ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ, οὕτως καὶ
ἐν τῇ ἐσχάτῃ, τὴν ἐκείνην
ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην,
καὶ ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην.

Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ, οὕτως καὶ
ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐκείνην καὶ ἐκείνην,
ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην,
ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην.

Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ, οὕτως καὶ
ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐκείνην καὶ ἐκείνην,
ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην,
ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην.

Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ, οὕτως καὶ
ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐκείνην καὶ ἐκείνην,
ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην,
ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην.

Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ, οὕτως καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην, ἐκείνην καὶ ἐκείνην.

Ι. ΙΤΑΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Η ΚΟΛΑΣΙΣ ΤΟΥ ΔΑΝΤΗ

Ἡ «Κόλασις» εἶναι τὸ πρῶτον ἐκ τῶν τριῶν μερῶν τοῦ ἀθανάτου ποιητικοῦ μεγαλουργήματος τοῦ Δάντου «Θεία Κωμωδία». Τὰ ἄλλα δύο εἶναι τὸ «Καθαρτήριο» καὶ ὁ «Παράδεισος». Ὁ μέγας Ἰταλὸς ποιητὴς περιγράφει μετὰ καταπληκτικῆς λεπτομερείας φανταστικὸν ταξιδιὸν τοῦ εἰς τὸν «ἄλλον κόσμον». Ἐχων ὡς ὁδηγὸν τὸν Βιργίλιον κατέρχεται εἰς τὸν Ἅδην καὶ περιέρχεται τὴν Κόλασιν, περιγράφει δὲ παραστατικώτατα καὶ μὲ χάριν ὅσα ἐκεῖ εἶδεν. Αποτελεῖ δὲ ἡ περιγραφὴ αὕτη ἐξιδανίκευσιν τῶν περὶ Κολάσεως παραστάσεων τῶν συγχρόνων του, ὡς αὗται διεμορφώθησαν διὰ τῶν μεσαιωνικῶν παραδόσεων, ἀφηγήσεων καὶ κηρυγμάτων διαφόρων ἀσκητῶν καὶ μοναχῶν, οἵτινες ἐπεδίωκον δι' αὐτῶν νὰ ἀποτρέψουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰς κακὰς πράξεις. Τὸ ποιητικὸν τοῦτο ἔργον θεωρεῖται ἐν ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας, ἔχει δὲ μεταφρασθῇ εἰς ὅλας τὰς γλώσσας.

α') Τὸ φοβερὸν δάσος

ἝΑ σ μ α Α'

Ἔτεμον μέσσην τὴν ὁδὸν τοῦ βίου,
ὁπότε εὐρέθην εἰς ζοφῶδες δάσος,
τῆς κατ' εὐθείαν ἐκτραπεῖς ἐξόδου.
Χαλεπὸν πρᾶγμα νὰ εἰπῶ πῶς ἦτο
τραχὺ τὸ δάσος, ἄγριον, νευρῶδες.
Αὐτοῦ καὶ μόν' ἡ μνήμη φέρει τρόμον.
Μόλις αὐτῆς πικρότερος ὁ τάφος.
Ἄλλ' ἴν' ἀφηγηθῶ καὶ τὰ καλὰ του,
θὰ εἰπῶ κι εἴ τι ἄλλο εἶδ' αὐτόθι.
Πῶς εἰς αὐτὸ εἰσῆλθον δὲν ἡξεύρω.
Τοσοῦτον μ' εἶχεν ὕπνος καταλάβει,
ὥστε τὸν δρόμον τὸν ὀρθὸν ἀφῆκα.
Εἰς πρόποδας δὲ λόφου ὡς ἀφίχθην,
ὅστις τὸ τέρμα ἦτο τῆς κοιλάδος
τῆς ἐμβαλούσης φόβον τῇ ψυχῇ μου,
καὶ ἀναβλέψας εἶδον πῶς τὰ νῶτα

αὐτοῦ ἐχρύσου ἤδη ὁ πλανήτης,
 ὁ ὁδηγῶν εἰς τὰς εὐθείας τρίβους·
 ὁ φόβος μου ἐκόπασεν ὀλίγον,
 ὁ ἔνδον τῆς καρδίας μου λιμνάσας
 κατὰ τὴν νύκτα τῶν δεινῶν ἐκείνην.
 Ὡς δὲ ἀσθμαίνων ὁ ἐκ τοῦ πελάγους
 εἰς τὴν ἀκτὴν περισωθεὶς τὸ κύμα
 τὸ κινδυνῶδες στρέφεται καὶ βλέπει,
 οὕτως ἐστράφη, ὑπεκφεύγουσά με,
 καὶ ἡ ψυχὴ μου νὰ ἰδῇ τὸν δρόμον,
 ὃν ζῶν οὐδέποτε τις καταλείπει.

β') Τὰ τρία θηρία

Μικρὸν ἀναπαυθεὶς, βαρὺς τὸ σῶμα,
 τὴν ξηρὰν ράχιν ἤρχισ' ἀναβαίνων
 κι ἦν πάντοτε ὁ βαίνων πούς ὁ κάτω.
 Ἀρξάμενος δὲ μόλις τῆς ἀνόδου,
 ἐμπρὸς μου βλέπω πάρδαλιν ταχύπουν,
 κατὰστικτον πᾶν ἔχουσαν τὸ δέρμα.
 Οὐδόλως ἀπεχώρει ἀπ' ἐμπρὸς μου
 κι ἐκώλυε τὸ βῆμά μου. Πολλάκις
 νὰ ὀπισθοδρομήσω ἀπεστράφη.
 Τῆς πρώτης ἦτον χαραυγῆς ἡ ὥρα·
 ὁ δ' ἥλιος ὑפוῦτο μετ' ἀστέρων,
 τῶν συνοδῶν του, ὅτε θεῖος ἔρως
 ἐπλασε πρῶτον τὰ καλὰ ἐκεῖνα.
 Νέα ἀφορμὴ ἐλπίδων μοὶ ἐφάνη
 τοῦ θηρὸς τούτου ἡ πολύχρους ὄψις,
 τὸ γλυκὺ ἔαρ, τῆς αὐγῆς ἡ ὥρα.
 Ἐκ νέου πλὴν μ' ἐνέβαλεν εἰς φόβους·
 ἐπιφανεῖς μοι αἰφνιδίως λέων.
 Ἐφαίνετο ὡς κατ' ἐμοῦ προβαίνων
 τὴν κεφαλὴν ὀρθὴν καὶ πειναλέος.
 Ἐλύσσα κι οἱ ἀέρες ἐφρικίων.
 Καὶ ἀδηφάγος λύκαινα κατόπιν,

ἰσχύσαρκον, ἀλλ' ἀπληστον θηρίον,
 πολλοὺς εἰς θλίψεις ἐμβαλὼν τῶν ζώντων.
 Αὐτῆς μ' ἐπίεσεν ἡ ὄψις τόσον
 καὶ νάρκην μοι ἐνέβαλε δειλίας,
 ὥστ' ἀπηλπίσσθην ν' ἀναβῶ ὡς ἄνω.
 Ὡς δ' ὁ ἐκθύμως ἀγαπῶν τὰ κέρδη,
 ὅταν ἐπέλθῃ ἡ ὥρα τῆς ζημίας,
 ἐν λογισμοῖς καὶ θλίβεται καὶ κλαίει,
 τὸ τέρας τὸ ἀνήμερον ὁμοίως
 πρὸς ἐμὲ βαῖνον βῆμα μετὰ βῆμα,
 ὅπου σιγαῶς ὁ ἥλιος μὲ ὤθει.

γ') Ἐπιγραφή τῆς πύλης τῆς κολάσεως

Ἄσμα Γ'

«Ἐγὼ εἰς τὴν πενθήρη φέρω πόλιν,
 ἐγὼ εἰς τὴν αἰδίου ὁδύνην
 καὶ πρὸς τὰ στίφη τῶν ἀπολωλότων
 ἐτελειώθην πρὸς δικαιοσύνην.
 Μ' ἀνήγειρεν ἡ δύναμις ἡ θεία
 καὶ ἡ πανσοφία καὶ ὁ πρῶτος ἔρως·
 οὐδὲν ἐπλάσθη πρὸ ἐμοῦ, πλήν ὅσα
 αἰώνια· καὶ ἐγὼ εἰμ' αἰώνια.
 Ὅ ἐλπίδων πᾶσαν ἐλπίδ' ἀφίτω».

δ') Ἡ λαϊλαψ

Ἄσμα Ε'

Τοτ' ἤρχισαν τῆς θλίψεως οἱ γόοι
 ν' ἀκούωνται καὶ ἦλθον εἰς μέρος, ὅπου
 πλεῖστος κλαυθμὸς μοῦ ἐπληττε τὰ ὦτα.
 Βωβὸν φωτὸς τὸ μέρος ἦν ἐκεῖνο
 καὶ ἐμυκάτο ὡς θαλασσοκλύδων,
 ὃν ἄνεμοι μαστίζουσιν ἐναντίοι.
 Ἀκάματος ἡ τῶν νερτέρων λαΐλαψ
 τὰ πνεύματα ἐν σίφωνι συστρέφει,
 συγκρούει καὶ κτυπᾷ καὶ τραυματίζει.

Πρὸ τοῦ κρημνοῦ δὲ ὅσοι ἀφικνοῦνται,
 ἐκεῖ κραυγαὶ καὶ οἰμωγαὶ καὶ θρῆνοι,
 τὴν ἀρετὴν τὴν θείαν βλασφημοῦσιν.
 Ἦκουσα ὅτι τιμωροῦνται οὕτως
 οἱ σαρκικῶν ἀμαρτιῶν ἐργάται,
 οἱ εἰς ὁρμὰς τὸν νοῦν ὑποδουλοῦντες.
 Τοὺς πελαργοὺς ὡς ἐν χειμῶνος ὥρᾳ
 φέρουσι κατ' ἀγέλας τὰ πτερὰ των,
 τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ ἢ λαΐλαψ
 ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἄνω καὶ κάτω φέρει·
 οὐδ' ἔχουσιν ἐλπίδα, ἢ ποινὴ των
 οὐχὶ νὰ παύσῃ, καὶ νὰ μετριάσῃ.
 Καὶ ὡς οἱ γερανοὶ ψάλλοντες θρῆνους
 εἰς μακροὺς στίχους τὸν ἄερα τέμνουν,
 ὁμοίως εἶδον, ἐκπεμπούσας γόους,
 σκιὰς ἐκεῖν' ἢ συμφορὰ νὰ φέρῃ.

Μετάφρασις Ἀλ. Παγκαβῆ

Δάντης

2. ΕΛΕΥΘΕΡΩΘΕΙΣΑ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

Ἡ «Ἐλευθερωθεῖσα Ἱερουσαλήμ» εἶναι ἐποποιία ἀπὸ τὴν ἱστο-
 ρία τῶν Σταυροφοριῶν.

Στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ οἱ Σταυροφόροι φθάνουν στὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἄσμα Γ'

Μὲ τίς δροσιές ἐπρόβαινε ἡ αὐγὴ χαριτωμένη,
 μὲ μύρια τῆς παράδεισος λουλούδια στολισμένη,
 ὅταν μὲς στὸ στρατόπεδο, π' ἄγρυπνο ἐτοιμαζότουν,
 βοή καὶ ἀρμάτων ταραχὴ γύρω, παντοῦ ἀπλωνότουν.
 Καὶ μόλις ὅλο τῆς αὐγῆς ἐφάνηκε τ' ἀστέρι,
 οἱ σάλπιγγες χαρούμενες ἀντήχησαν στ' ἄερί.
 Ὁ πολεμάρχης μὲ γλυκοὺς τρόπους τοὺς ὁδηγáει,
 πότε τοὺς βάνει χαλινό, πότε τοὺς ἀκλουθάει.
 Ἔργο πλιὸ δύσκολο παρὰ κανεῖς νὰ σταματήσῃ
 τὸ κύμα, ποὺ σηκώνεται τὸ βράχο νὰ χτυπήσῃ,
 ἢ στὸν βοριά ν' ἀντισταθῇ ποὺ τὰ βουνὰ κλονίζει

και τὰ καράβια σύσσωμα στή θάλασσα βυθίζει.
 Δέν θέλει τὴν ὀλόθερμην ὁρμή τους νὰ βαστάξη,
 ἀλλ' ἐνωμένοι νὰ προβοῦν καὶ μὲ πολέμια τάξη.
 Ἐχει καθένας τους φτερὰ στὰ πόδια, στήν καρδιά,
 τὸν κόπο δὲν αἰσθάνονται κι ἐμπρὸς πετοῦν μὲ βία.
 Κι ὅταν μὲ ἀχτίνες φλογερὲς ὁ ἥλιος ἀνεβαίνει
 καὶ τοὺς ἀγροὺς ἀνάβοντας χόρτα κι ἀνθοὺς ξεραίνει,
 ἰδοὺ τὴν Ἱερουσαλὴμ ξανοίγουν ἐμπροστὰ τους,
 ἰδοὺ στήν Ἱερουσαλὴμ στρέφουν τὰ βλέμματά τους.
 Τὴν χαιρετοῦν ὀλόχαροι, μὲ πόθο τὴν κοιτάζουν,
 καὶ μύρια στόματα μεμιᾶς «Ἱερουσαλὴμ» φωνάζουν.
 Ἔτσι κι οἱ ναῦτες, πού στεριεῖς ἀγνώριστες γυρεύουν
 καὶ μέσα σὲ ἄγρια σκοτεινὰ πέλαγα ταξιδεύουν,
 παλεύοντας μὲ τὸ βοριά καὶ τὴ θαλασσοζάλη,
 ἂν ξάφνου ὁ τόπος πού ζητοῦν ἀγνάντια τους προβάλῃ
 τὸν χαιρετοῦν, ὅλοι σ' αὐτὸν μὲ τὴν καρδιά πετιῶνται
 καὶ πλιὸ τὲς ἔρημες νυχτιεῖς, τοὺς κόπους δὲ θυμῶνται.
 Ἀλλ' ἡ χαρά, πού ἔλαμψε στῶν Χριστιανῶν τὰ στήθη,
 ἀγάλῃ ἀγάλια ἐσβήστηκε κι ἄλλο αἶσθημα ἐγεννήθη,
 ἀγάπης, φόβου, σεβασμοῦ, πού τὲς καρδιὲς νικαίει.
 Καὶ πλέον κανεῖς τὰ βλέμματα νὰ ὑψώσῃ δὲν τολμάει
 ὅπου γιὰ μᾶς ἓνας Θεὸς ἐγίνε μέγα θῦμα
 κι ἐθάφτη καὶ ὀλοζώντανος ἐβγήκε ἀπὸ τὸ μνῆμα.
 Στεναγμοί, λόγια θλιβερά καὶ παραπτονεμένα,
 σημεῖα χαρᾶς καὶ δέησες καὶ δάκρυα πικραμένα
 γύρω παντοῦ σηκώνονται καὶ δυνατὰ βουίζουν,
 σὰν ὅταν μέσα στὰ κλαδιὰ οἱ ἄνεμοι σφυρίζουν,
 ἢ ὅταν βράχους κι ἔρημες ἀκρογιαλιεῖς χτυπάῃ
 ἢ θάλασσα καὶ ἀφρίζοντας βραχνόφωνα βογγαίει.
 Γυμνοὶ τὰ πόδια προχωροῦν ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι,
 τὰ ὀλόχρυσά στολίσματα βγάνουν ἀπ' τὸ κεφάλι
 καὶ ἀπ' τὶς καρδιὲς τ' ἀκάθαρτα πάθη πού τὲς μολύνουν,
 τὶς ἁμαρτίες ὁμολογοῦν καὶ πικρὰ δάκρυα χύνουν :
 «Τὸ χῶμα, πού τὸ αἷμα σου ἔβρεξε, νὰ φιλήσω,
 Χριστέ μου, καὶ μὲ κλάματα θερμὰ νὰ τὸ ποτίσω.
 Τί στέκει, παγωμένη μου καρδιά, κι ἐσεῖς τί ἀργεῖτε,

μάτια μου κακορίζικα, δυὸ βρύσες νὰ γενῆτε !
 Συντρίψου, ἀχάριστη καρδιά, στὸ κρίμα βυθισμένη,
 ἢ κλάψα ἀπαρηγόρητη κι αἰώνια σὲ προσμένει !».

Μετάφρασις Ἰουλίου Τυπάλδου

Τουρκουάτος Τάσσο

II. ΓΑΛΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
 λάμπει καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
 Νά ἡ ἀνοιξὴ γυρίζει, νά τὸ χελιδόνι
 στὸν Παρθενῶνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του.
 Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
 στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κύμα,
 νά ἡ ἀνοιξὴ γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια
 τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ἓνα ὄρνιο
 μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
 γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπα, ποὺ σὲ τρώει,
 ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
 «Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια !» Ἀπὸ τὴν Ἰδὴ
 ὡς τῆς Νικαίας τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
 αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια,
 ἐμπρός! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβοῦμε
 τοὺς Σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας !
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
ἀρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
στον γυρισμὸ τοὺς ἀκριβούς σας· μὲς στὸ λόγγο
γι' αὐτοὺς, ποὺ σᾶς γλιτώσανε, κόφτε τὴ δάφνη.
Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
ὅς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλικάρια.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Ὅ,τι ἔγινε, μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέλφια !
Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τὴ λαμπράδα
μὲ σάρκα θεῖα μπόρεσ' ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύσῃ
τὸ φωτερώτερο κι ἀπ' ὅλα τὰ ὄνειρά του.
Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θὰ εἶναι ;
Κι ἐμεῖς ἐνὸς ξεροῦ κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα ;
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας
κι ἂν πέσωμε, τὸ χρέος μας ἔχομε κάμει !
Καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα,
τὸ αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
θὰ πορφυρώσῃ τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
καὶ τὸ στοφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μᾶς φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
Ὅρθοί ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
στον τόπο ἐκεῖ, ποὺ λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
κι ὁ φοῖνικας ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
Στὶς ἀμμουδιὲς τῆς Μέκκας, δῶξε το, Ἥλιε,
τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ' τὸν οὐρανὸ μας...
Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Φρειδερίκος Μιστράλ

Μετάφρασις Κ. Παλαμᾶ

2. ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ

Ὁ συγγραφεὺς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1806 ἐπεχείρησε μεγάλην περιήγησιν ἀπὸ Παρισίων μέχρις Ἱερουσαλὴμ. Ἀφοῦ μετέβη διὰ ξηρᾶς εἰς Μιλάνον, Βενετίαν καὶ Τεργέστην, ἐπεβιβάσθη πλοίου καὶ διαπλεύσας τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὸ Ἴόνιον ἀπεβιβάσθη εἰς Μεθώνην. Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθη τοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους τῆς Πελοποννήσου, κατόπιν τὰς Ἀθήνας, ὁπόθεν διὰ τοῦ Αἰγαίου συνέχισε τὸ ταξίδιον του.

Τῆς περιηγήσεως ταύτης ἐδημοσίευσε θαυμασίαν περιγραφὴν εἰς δίτομον ἔργον μὲ τὸν τίτλον «Ὀδοιπορικόν», μέγα μέρος τοῦ ὁποίου καταλαμβάνει ἡ περιήγησις εἰς τὴν τότε τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα.

Αἱ Ἀθήναι καὶ ἡ Ἀκρόπολις

Τέλος πάντων ἀνέτειλεν ἡμῖν ἡ μεγάλη τῆς εἰς Ἀθήνας εἰσόδου ἡμέρα. Ἰππεύσαντες τὴν ἐπιούσαν 23ην Αὐγούστου, περὶ τὴν τρίτην τῆς πρωίας ὤραν, ἡρξάμεθα ἐν σιωπῇ τῆς πορείας διὰ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ· δύναμαι δὲ νὰ βεβαιώσω ὅτι οὐδὲ ὁ εὐσεβέστερος τῶν ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς Δήμητρος μεμνημένων ἡσθάνθη συγκίνησιν τῆς ἐμῆς μικροτέραν. Πάντες εἶχομεν ἐνδυθῇ τὰ ἐορτάσιμα ἐνδύματα, ὁ δὲ γιαντίσαρος ἀνέτρεψε τὸ ἔσω τῆς κιθάρεως μέρος ὥς καθαρώτερον καὶ παρὰ τὸ σύνηθες ἔφηξε τοὺς ἵππους.

Ὑπερβάντες τὴν κοίτην ποταμοῦ, Σαρανταποτάμου καλουμένου, τοῦ Ἐλευσινίου πιθανῶς Κηφισοῦ, εἶδομεν λείψανα χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν κειμένων ἐπὶ τοῦ τάφου ἴσως τοῦ Ζάρηκος ἐκείνου, ὃν αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων ἐδίδασκε τὴν μουσικὴν. Μετὰ δὲ μικρὸν ἄλλα πάλιν ἐρείπια ἐδείκνουν ἡμῖν ποῦ ὑφούντο τὰ μνήματα τοῦ Εὐκόλπου καὶ Ἰπποθόοντος. Εὗρομεν δὲ καὶ τοὺς Ρειτοὺς ἢ ρεύματα ἄλμυροῦ ὕδατος. Περὶ αὐτὸν περίπου τὸν τόπον ὕβριζεν ὁ ὄχλος κατὰ τὴν πομπὴν τοὺς διαβάτας εἰς ἀνάμνησιν τῶν ὕβρεων, ἃς γραῖά τις ἐτόλμησε νὰ προφέρῃ κατὰ τῆς Δήμητρος. Ἐκεῖθεν μεταβάντες πρὸς τὴν ἐσχάτην ἄκραν τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος εἰσέδυμεν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν ὀρέων Πάρνηθος καὶ Αἰγάλεω σχηματιζόμενον στενόν, ὃπερ καλεῖται Μυστικόν. Εἶδομεν μετ' οὐ πολὺ καὶ τὴν ἐν Δαφνίῳ μονήν, ἀνεγχεγερμένην ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀρχαιοτέρων, μικρὸν δὲ πορρωτέρω παρετηρήσαμεν συντρίμματα τινα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Καταστάντος τέλος πλατυτέρου τοῦ στενοῦ εἶδομεν αἴφνης τὴν πεδιάδα τῶν

ἄνυδρος Ἰλισὸς κεῖται πρὸς τὴν ἄλλην τῶν Ἀθηνῶν ἄκραν, μεταξύ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς πόλεως. Ἡ πεδιάς αὕτη δὲν εἶναι ἐντελῶς ὁμαλή, ἀλλὰ μικρὰ σειρὰ λόφων διακλαδιζομένων ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ σχηματίζει διάφορα ὑψώματα, ἅτινα οἱ Ἀθηναῖοι ἐκόσμησαν ἄλλη-λοδιαδόχως διὰ μνημείων.

Πάντα ταῦτα δὲν ἡδυνάμην τότε ἀρκούντως νὰ θαυμάσω, κατεχόμενος ὑπὸ ζωηροτάτης συγκινήσεως· διότι, καθ' ὅσον προὔ-χωρουν εἰς Ἀθήνας, ἡσθάνομην ἀγαλλιάσιν τινα, ἀφαιροῦσαν τὴν δύναμιν τοῦ σκέπτεσθαι. Ἀλλὰ τὰ τὴν καρδίαν μου διαταράσσοντα αἰσθήματα ἦσαν πολλῶν διάφορα ἐκείνων, ἅπερ μὲ κατέλαβον, ὅτε εἶδον τὰ ἐρείπια τῆς Λακεδαίμονος καθ' ὅτι ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ διετήρησαν καὶ ἐν τοῖς ἐρείπιοις τὸν διάφορον αὐτῶν χαρακτήρα, καὶ τὰ μὲν εἰσι πένθιμα, σοβαρὰ καὶ ἡρημωμένα, τὰ δὲ χαριέστατα, παιδρὰ καὶ κατῳκημένα. Θεωρῶν τις τὴν πατρίδα τοῦ Λυκούργου κατέχεται ὑπὸ λογισμῶν ἀρρενωπῶν, ἐμβριθῶν καὶ σπουδαίων, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ἐνισχύεται καὶ ἀνυψοῦται, ἐνῶ ἐμπρὸς τῆς πατρίδος τοῦ Σόλωνος καταγοητεύεται ὑπὸ τῶν θελγῆτρων τῆς φύσεως καὶ συλλαμβάνει τὴν ἰδεάν τοῦ ἀνθρώπου, θεωρουμένου ὡς νοήμονος καὶ ἀθανάτου ὄντος. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὑψηλὰ αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰσὶ περιβεβλημένα ἐν Ἀθήναις χάριν τινα, ἧς ἀμοιροῦ-σιν ἐν Σπάρτῃ. Ὁ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔρως ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις οὐχὶ ἔνστικτον τυφλόν, ἀλλ' αἶσθημα ἐσκεμμένον καὶ θεμελιούμενον ἐπὶ τῆς φιλοκαλίας ἐν πᾶσι, δι' ἧς ἡ φύσις ἐπροίκισεν αὐτοὺς τόσῳ πλουσιοπαρόχως. Μεταβαίνων τέ-λος ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς Σπάρτης εἰς τὰ τῶν Ἀθηνῶν ἡσθάνθην ὅτι ἐπεθύμουν μὲν ν' ἀποθάνω μετὰ τοῦ Λεωνίδου, ἀλλὰ καὶ νὰ ζήσω μετὰ τοῦ Περικλέους.

Ἐβαδίζομεν λοιπὸν πρὸς τὴν μικρὰν ταύτην πόλιν, ἣτις ἔχουσα δεκαπέντε ἢ εἴκοσι λευγῶν ἔκτασιν, πληθυσμὸν δὲ ὅσον ἐν τῶν ἐν Παρισίοις προαστίων, ἀντισταθμίζει τὴν ἐν τῇ οἰκουμένη δόξαν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας...

Οὐδὲν ἄλλο κατ' ἐμὲ περιποιεῖ τοῖς Ἕλλησι τοσαύτην δόξαν, ὅσῃν οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κικέρωνος : « *Εὐθυμοῦ, Κόιντε, ὅτι ἀρχεῖς Ἑλλήνων, πᾶσι μὲν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἡμερὰ καὶ φιλάνθρωπα ἦθη μεταδόν-των, πάσας δὲ παρ' ἡμῖν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας εἰσαγαγόν-των* ». Ἐὰν ἀναλογισθῇ τις ὅποια ἐπὶ Καίσαρος καὶ Πομπηίου

ὑπῆρχεν ἡ Ρώμη, ὁποῖος δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Κικέρων, λαμπρὸν τῷ ὄντι εὐρήσει ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις λόγοις ἐγκώμιον.

[Ἐκολουθεῖ μακρὰ περιγραφή τῆς πόλεως, τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τῶν σπουδαιότερων μνημείων].

Τὴν ἐπιοῦσαν, περὶ τὴν τετάρτην καὶ ἡμίσειαν τῆς πρωΐας ὥραν, ἀνέβημεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἧς ἡ κορυφή περιέχεται ὑπὸ τειχῶν, τῶν μὲν ἀρχαίων, τῶν δὲ μεταγενεστέρων, ἐνῶ ἄλλα πάλιν περικυκλοῦσι τὴν βάσιν αὐτῆς. Ἐν τῷ περιπεφραγμένῳ τούτῳ χώρῳ κεῖνται κατὰ πρῶτον τὰ λείψανα τοῦ ναοῦ τῆς Νίκης καὶ τῶν Προπυλαίων· ὀπισθεν δὲ τούτων πρὸς ἀριστερὰν βλέπει τις τὸ Πανδρόσειον καὶ τὸν διπλοῦν ναὸν τοῦ Ἐρεχθέως Ποσειδῶνος καὶ τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς. Ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου τέλος ἄκρου τῆς Ἀκροπόλεως ὑψοῦται ὁ ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς· τὸ δὲ ἐπίλοιπον διάστημα πληροῦσιν ἐρείπια ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων οἰκοδομῶν, σκηναί, ὅπλα καὶ καλύβαι Τούρκων.

Ὁ βράχος τῆς Ἀκροπόλεως ἔχει ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὀκτακοσίων περίπου ποδῶν μήκος καὶ τετρακοσίων πλάτος· τὸ δὲ σχῆμα αὐτοῦ εἶναι σχεδὸν ὠοειδές, τοῦ ὁποῖου ἡ ἔλλειψις καθίσταται στενωτέρα, ἐφ' ὅσον διήκει πρὸς τὸν Ὑμηττόν. Εἰκότως δὲ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ βράχος οὗτος ἐλαξεύθη ἐπίτηδες, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς βάθρον εἰς τὰς στεφούσας αὐτὸν μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομάς. Δὲν θέλω ἐπιχειρήσει ἐνταῦθα νὰ περιγράψω λεπτομερῶς ἕκαστον μνημεῖον ἀλλὰ παραπέμπω εἰς τὰ τοσάκις παρ' ἐμοῦ μνημονευθέντα ποιήματα περὶ τούτων, καὶ μὴ ἐπαναλαμβάνων ὅσα δύναται τις νὰ εὕρῃ ἄλλα· χοῦ, περιορίζομαι εἰς γενικὰς τινὰς μόνον σκέψεις.

Ὁ θεωρῶν τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν θαυμάζει κατὰ πρῶτον τὸ ὥραϊον αὐτῶν χρῶμα· καθ' ὅτι, ἐνῶ παρ' ἡμῖν ὁ καθαρώτερος λευκὸς λίθος ταχέως καταντᾷ μέλας ἢ προσινωπὸς ὑπὸ μεστὴν καπνοῦ καὶ ὁμβρῶν ἀτμόσφαιραν, ἐν Ἑλλάδι ὁ αἶθριος οὐρανὸς καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ ἡλίου παρέχουσι τῷ μαρμάρῳ τῆς Πάρου καὶ τῆς Πεντέλης χρῶμα χρυσοειδές, ὡς τὸ τοῦ ὠρίμου στάχυος ἢ τῶν φθινοπωρινῶν τῆς ἀμπέλου φύλλων. Ἡ ἀκρίβεια, ἡ ἁρμονία καὶ ἡ ἀπλότης τῶν ἀναλογιῶν ἔλκουσιν εἴτα τὴν προσοχὴν τοῦ θεατοῦ, μὴ βλέποντος ὡς παρ' ἡμῖν ρυθμὸν ἐπὶ ρυθμῷ, στήλην ἐπὶ στήλῃ καὶ θόλους ἐπὶ θόλοις.

Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς λ.χ. εἶναι ἡ μᾶλλον ἥτο ἀπλοῦν ἐπίμηκες

παραλληλόγραμμον κοσμούμενον ὑπὸ περιστυλίου, προνάου ἢ στοᾶς καὶ ὑφούμενον εἰς τρεῖς βαθμίδας, αἵτινες διῆκον περὶ ὅλον τὸ οἰκοδόμημα. Ὁ πρόναος κατεῖχε τὸ τρίτον περίπου τοῦ ὅλου τοῦ Παρθενῶνος μήκους, τὸ δὲ ἔνδον αὐτοῦ διηρεῖτο εἰς δύο μέρη, χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοίχου, τὸ δὲ φῶς λαμβάνοντα ἐκ τῆς θύρας· καὶ ἐν ἐνὶ μὲν τούτων ἴστατο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ἐφυλάττετο ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων. Οἱ κίονες τοῦ περιστυλίου καὶ τοῦ προνάου ἐστηρίζοντο ἀμέσως ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ ναοῦ· ἦσαν δὲ ἄνευ στυλοβάτου, ραβδωτοὶ καὶ δωρικοὶ τὸν ρυθμόν, ἔχοντες ὕψος μὲν ποδῶν τεσσαράκοντα καὶ δύο, περιφέρειαν δὲ πρὸς τὴν βάσιν δεκαεπτὰ καὶ ἡμίσεος· ἡ δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις ἦτο ποδῶν ἑπτὰ καὶ δακτύλων τεσσάρων.

Τὰ δωρικά τρίγλυφα, ἅτινα ἐκόσμουν τὸ διάζωμα τοῦ θριγκοῦ, ἐχώριζον ἀπ' ἀλλήλων μετόπαι, μικροὶ δηλαδὴ μαρμάρινοι ἄβακες ἐφ' ὧν ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐγλυψαν τὴν κατὰ τῶν Λαπιθῶν μάχην τῶν Κενταύρων. Τὸ διάζωμα τοῦ ἔξωθεν τοίχου τοῦ σηκοῦ ἐκοσμεῖτο ἐπίσης δι' ἀναγλύφων, παριστάντων ἴσως τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, ἐνῶ ἕτερα πάλιν, ὠραῖα καὶ ταῦτα, εἰ καὶ ἀνήκοντα τῇ ἐποχῇ τοῦ Ἀδριανοῦ, καθ' ἣν ἀνεγεννήθη ἡ τέχνη, ἐπλήρουν τὰ δύο αἰετώματα τοῦ ναοῦ· τὰ δὲ ἀναθήματα καὶ αἱ ἀπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους σκυλευθεῖσαι ἀσπίδες ἀνηρτῶντο ἔξωθεν τοῦ οἰκοδομήματος, ἔνθα φαίνονται εἰσέτι ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς κατὰ τὸν Ὑμηττὸν τοῦ ναοῦ προσόψεως οἱ ἐκ τῶν ἀσπίδων τούτων κυκλοτερεῖς τύποι...

Τοιοῦτος ἦτο ὁ ναὸς οὗτος, ὅστις δικαίως ἐθαυμάσθη ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ὡς ἀριστούργημα τῆς τεκτονικῆς. Ἡ ἁρμονία καὶ ἡ δύναμις πασῶν τῶν ἐν αὐτῷ ἀναλογιῶν εἰσὶν ἐτι καταφανεῖς καὶ ἐν τοῖς ἐρείπιοις· καθ' ὅτι πολὺ ἠθέλεν ἀπατάσθαι ὁ φανταζόμενος τὸν ναὸν τοῦτον ὡς οἰκοδόμημα χαρίεν μὲν, ἀλλὰ μικρὸν καὶ πεφορτισμένον γλυφαῖς καὶ ἐγκάρποις, ὡς τὰ παρ' ἡμῖν, ἐν οἷς προσυπάρχει ἐνδεές τι, ὅταν ἐπιδιώκηται ἡ κομψότης, ἡ βαρὺ, ὅταν ἡ μεγαλοπρέπεια. Ἀλλὰ παρατηρήσατε πόσῳ ἐπιτυχῶς συνεμετρήθη τὸ πᾶν ἐν τῷ Παρθενῶνι. Δωρικὴ τοῦ ναοῦ τούτου ἡ τεκτονικὴ, τὸ δὲ ἐν τῷ ρυθμῷ τούτῳ μικρὸν τοῦ κίονος ὕψος διεγείρει ἀμέσως τὴν ἰδέαν τῆς διαρκείας καὶ ἐδραιότητος· ἀλλ' ὁ δωρικός οὗτος κίων, ὅστις καὶ βάσεως στερεῖται, ἠθέλεν ἀποβῆ πολλὴ βαρὺς.

Πρὸς ἀπόφυγὴν λοιπὸν τούτου ὁ πολυμήχανος Ἰκτίνος κατασκευάζει τὸν κίονα ραβδωτὸν καὶ ἀνυφοῖ αὐτὸν διὰ δύο βαθμίδων συνενώσας οὕτω τὴν κορινθιακὴν ἐλαφρότητα τῇ δωρικῇ μεγαλοπρεπείᾳ. Μόνα κοσμήματα τοῦ ναοῦ ἓνα δύο ἀετώματα μετὰ διαζωμάτων γεγλυμένων· καὶ τὸ μὲν διάζωμα τοῦ περιστυλίου συνίσταται ἐκ μικρῶν μαρμαρίνων πινάκων κανονικῶς χωριζομένων διὰ τριγλύφων· ἀλλ' ἕκαστος τῶν πινάκων τούτων εἶναι ἀριστούργημα· τὸ δὲ διάζωμα τοῦ σηκοῦ ζωννύει ὡς ταινία τὴν κορυφὴν ὁμαλοῦ καὶ ἀκαλλωπίστου τοίχου. Ταῦτά εἰσι τὰ μόνα κοσμήματα τοῦ ναοῦ. Πόσῳ δὲ ἀπέχει ἀπὸ τῆς φρονίμου ταύτης φειδοῦς τῶν κοσμημάτων, τοῦ ἐπιτυχοῦς τούτου κράματος τῆς ἀφελείας, ἰσχύος καὶ χάριτος, ἡ ἀφιλόκαλος δαψίλεια τῶν παρ' ἡμῖν τετραγώνων, τριγώνων, ἐπιμήκων, στρογγύλων καὶ ρομβοειδῶν διατομῶν, αἱ λεπταὶ στήλαι ἀκόμψως ὑφούμεναι ἐπὶ γιγαντιαίων ὑποβάθρων καὶ οἱ εὐτελεῖς καὶ πεπλατυσμένοι πυλῶνες, οὓς προνάους ἀποκαλοῦμεν!

Μετάφρασις Ἑμμανουὴλ Ροῦδου

Σατωβριάνδος

3. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἀγάπη καὶ λατρεία τῆς παρούσης ζωῆς, αἴσθημα τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀνάγκη διαιυγείας καὶ φαιδρότητας, ἰδοὺ τί ὠθεῖ τὸν Ἕλληνα νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ζωγραφικὴν τῆς σωματικῆς δυσμορφίας καὶ τῆς ἠθικῆς καχεξίας, νὰ παριστᾷ τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν τελειότητα τοῦ σώματος, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπὶ κτήτων καλλονὴν τῆς ἐκφράσεως διὰ τοῦ ἐμφύτου κάλλους τοῦ προσώπου. Ταῦτα εἶναι διακριτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὅλης τέχνης των.

Ἐν βλέμμα ριπτόμενον ἐπὶ τῆς φιλολογίας των ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ μεσαίωνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, μία ἀνάγνωσις τοῦ Ὀμήρου, παραβαλλομένου πρὸς τὴν Θεῖαν Κωμῖαν ἀνάγνωσις τοῦ Ἡρόδοτου, μία μελέτη τῆς πεζογραφίας των, παραβαλλομένης πρὸς πᾶσαν ἄλλην πεζογραφίαν παντὸς ἄλλου αἰῶνος ἢ παντὸς ἄλλου τόπου, θὰ σᾶς ἐπειθε ταχέως περὶ τούτου. Παρὰ τὸ φιλολογικὸν ὕψος των, πᾶν ἄλλο ὕψος εἶναι στομφώδες,

βαρύ, ἀνακριβές, βεβιασμένον· παρὰ τὰ ἠθικὰ πρότυπα αὐτῶν, πᾶν ἄλλο πρότυπον εἶναι ὑπερβολικόν, πένθιμον καὶ νοσηρόν· παρὰ τὰ ποιητικὰ καὶ ρητορικὰ αὐτῶν πλαίσια, πᾶν πλάσιον, ὅπερ δὲν ἀντεγράφη ἐξ αὐτῶν εἶναι δυσανάλογον, ἀνάρμοστον, ἐξηθρωμένον ὑπὸ τοῦ ἔργου, ὅπερ περιέχει.

Θεωρήσωμεν ὅ,τι παρατηρεῖται διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὅ,τι προσκρούει ἐν πρώτοις εἰς τὸ βλέμμα, ὅταν εἰσερχώμεθα εἰς τὴν πόλιν, ἦτοι τὸν ν α ὀ ν. Συνήθως εὐρίσκεται ἐπὶ ὕψους, ὅπερ εἶναι ἡ Ἀκρόπολις, ἐπὶ βραχῶδους βάσεως, ὡς ἐν Συρακούσαις, ἢ ἐπὶ μικροῦ λόφου, ὅστις ὑπῆρξεν, ὡς ἐν Ἀθῆναις, τὸ πρῶτον καταφύγιον καὶ ἡ ἀρχικὴ τοποθεσία τῆς πόλεως. Φαίνεται ἐξ ὅλης τῆς πεδιάδος καὶ τῶν πλησίον λόφων· τὸν χαιρετῶσι μακρόθεν τὰ πλοῖα προσεγγίζοντα εἰς τὸν λιμένα. Ἐξέχει ὁλόκληρος εὐκρινῶς ἐντὸς τοῦ λαμπροῦ ἀέρος. Δὲν εἶναι, ὡς οἱ καθεδρικοὶ ναοὶ τοῦ μεσαίωνος, πεπιεσμένοι, κεκλεισμένοι ἐντὸς σειρῶν οἰκιῶν, κεκρυμμένοι, ἡμίκλειστοι, ἀπρόσιτοι, ἐκτὸς τῶν λεπτομερειῶν καὶ τῶν ὑψηλῶν τμημάτων των, εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Ἡ βάσις του, αἱ πλευραὶ του, ὁλόκληρος ἡ μᾶζα του καὶ ὅλαι αἱ ἀναλογίαι του φαίνονται διὰ μιᾶς. Δὲν ὑποχρεούμεθα νὰ μαντεύσωμεν τὸ σύνολον ἐξ ἑνὸς μέρους· ἡ τοποθεσία του καθιστᾷ αὐτὸ ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους αἰσθήσεις. Εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν βημάτων τῆς ἱερᾶς ζώνης, ἣτις τὸν περιβάλλει, ἀντιλαμβάνομεθα τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν συμφωνίαν τῶν κυριωτέρων γραμμῶν του. Ἄλλως εἶναι τόσον ἀπλαῖ, ὥστε ἀρκεῖ ἐν βλέμμα, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸ σύνολον αὐτῶν. Τίποτε τὸ πολύπλοκον, τὸ παράδοξον, τὸ συγκεχυμένον ἐν τῷ κτερίῳ τούτῳ· ἐν ὀρθογώνιον περιβαλλόμενον ὑπὸ περιστυλίου· τρία ἢ τέσσαρα στοιχειώδη γεωμετρικὰ σχήματα ἀποτελοῦν αὐτὸ ὁλόκληρον, ἢ δὲ συμμετρία τῆς διατάξεως τὰ ἐξαίρει, ἐπαναλαμβάνουσα καὶ ἀντιτάσσουσα αὐτά. Ὑπάρχει εἰς σύνδεσμος μεταξὺ ὅλων τῶν μορφῶν καὶ ὅλων τῶν διαστάσεων ἐνὸς ναοῦ, ὡς μεταξὺ τῶν ὀργάνων ζῶντος σώματος, καὶ τὸν σύνδεσμον αὐτὸν τὸν εὖρον· ὥρισαν τὸ ἀρχιτεκτονικὸν μέτρον, ὅπερ ἐκ τῆς διαμέτρου τοῦ στύλου ὀρίζει τὸ ὕψος του, κατόπιν τὴν τάξιν του, κατόπιν τὴν βάσιν του, τὸ κιονόκρανον, κατόπιν τὴν ἀπόστασιν τῶν στύλων καὶ τὴν γενικὴν οἰκονομίαν τοῦ οἰκοδομήματος.

Μετέβαλον ἐκ προθέσεως τὴν βάνανσον εὐθύτητα τῶν μαθηματικῶν σχημάτων, τὰ προσήρμοσαν εἰς τὰς μυστικὰς ἀπαιτήσεις

τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἔδωκαν τὴν ἔντασιν εἰς τὸν στῦλον διὰ σοφῆς καμπύλης, εἰς τὰ δύο τρίτα τοῦ ὕψους του, ἐκαμπύλωσαν ὅλας τὰς ὀριζοντίους καὶ ἔκλιναν πρὸς τὸ κέντρον ὅλας τὰς κατακορύφους γραμμὰς τοῦ Παρθενῶνος, ἀπηλλάγησαν τῶν προσκομμάτων τῆς μηχανικῆς συμμετρίας· ἔδωκαν ἀνίσους πτέρυγας εἰς τὰ Προπύλαιά των, ἐπίπεδα ἀνισοῦψῃ εἰς τὰ δύο ἱερά τοῦ Ἑρεχθείου των οὕτως, ὥστε νὰ μεταδώσωσιν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν γεωμετρίαν τὴν χάριν, τὴν ποικιλίαν, τὸ ἀπρόοπτον, τὴν πετῶσαν εὐκαμψίαν τῆς ζωῆς καί, χωρὶς νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ἐντύπωσιν τῶν μαζῶν του, ἐκέντησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του τὰ κομψότερα γλυπτὰ καὶ γραπτὰ κοσμήματα.

Εἰς ὅλα αὐτὰ τίποτε δὲν φθάνει τὴν πρωτοτυπίαν τῆς καλαισθησίας των, εἰμὴ ἡ ὀρθότης αὐτῆς· συνήνωσαν δύο ἀρετάς, αἵτινες φαίνονται ἀσυμβίβαστοι, τὴν ἄκραν δαψίλειαν καὶ τὴν ἄκραν φειδῶ. Αἱ νεώτεραι αἰσθήσεις ἡμῶν δὲν φθάνουσι ποσῶς ἕως ἐκεῖ· μόλις κατορθοῦμεν κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ βαθμηδὸν νὰ μαντεύωμεν πόσον ἡ ἐπινόησις των ἦτο τελεία.

Ἐνώπιον αὐτῶν εἴμεθα ὡς κοινὸν ἀκροατήριον ἐνώπιον μουσικοῦ, γεννηθέντος καὶ ἀνατραφέντος διὰ τὴν μουσικὴν· παίζει μετὰ λεπτότητος ἐκτελέσεως, καθαρότητος ἤχων, πληρότητος ἀρμονιῶν, λεπτότητος ἐκφράσεως, τὰς ὁποίας πᾶς ἄλλος μετρίως πεπροικισμένος καὶ κακῶς παρεσκευασμένος δὲν ἐννοεῖ ἢ χονδροειδῶς καὶ μακρόθεν.

Μετάφρασις Δημητρίου Αἰγινήτου

Ἰππόλυτος Ταῖν

III. ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. ΦΑΟΥΣΤ

Ὁ Φάουστ εἶναι πιθανότατα πρόσωπον ἱστορικὸν ζῆσαν κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα εἰς τὴν Ν. Γερμανίαν. Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ζωὴν του γεγονότα συνεσχοτίσθησαν ὑπὸ τῶν μύθων καὶ θρύλων, οἱ ὁποῖοι ἐπλάσθησαν γύρω ἀπὸ αὐτόν. Φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ ἀγύρτου καὶ ἐπλάσθησαν ὅστις περιώδευε τὰς διαφόρους μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης, εἰς ἃς ἐνεφανίζετο ὡς ἱατρός, ἀλχημιστής, μέγας ἀστρολόγος καὶ σπουδαῖος θαυματοποιός. Ἡ φήμη ἐξηπλώθη μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ οἱ ἄνθρωποι ὅλων τῶν χωρῶν συνεζήτουν διὰ τὰ θαύματα καὶ τὰ

υπερφυσικά κατορθώματα τοῦ Γερμανοῦ αὐτοῦ μάγου. Οὕτω κατέστη πρόσωπον θρυλικόν, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι εἶχε συνάψει συμβόλαιον ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως καὶ συμμαχίας μετὰ τὸν Διάβολον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐκχωρήσει τὴν ψυχὴν του εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος τοῦ παρέσχεεν ἐν τῇ ζωῇ.

Ἡ τρικυμιώδης καὶ πολυτάραχος ἱστορία τοῦ διαβολικοῦ Φάουστ ἀπετέλεσε τερπνὸν ἀνέγνωσμα διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ θέμα εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν, μουσικὴν καὶ καλὰς τέχνας.

Ὁ Γκαῖτε εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν ἔλαβε τὰς πρώτας πληροφορίες περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Φάουστ καὶ ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποίησιν οὐχὶ τὰ ἐντυπωσιακὰ μέρη ἀπὸ τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ προβληθῇ ὡς σύμβολον τῆς ἀγρίας πάλης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοὺς ὁμοίους του καὶ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ κυρίως πρὸς τὸν ἑαυτὸν του μετὰ τὰ πρωτόγονα ἐνστικτα καὶ τὰς ταπεινάς ὁμάς, τὰς ὁποίας προσπαθεῖ νὰ καταβάλῃ μετὰ τὰς πνευματικὰς του δυνάμεις.

Ὁ Γκαῖτε εἶδεν ἀκόμη τὸν Φάουστ ὡς σύμβολον τῆς ἀγωνίας τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν λύσιν τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μυστηρίου ποὺ τὸν περιβάλλει, τὴν ὁποίαν λύσιν δὲν κατορθώνουν ὅλοι αἱ ἐπιστῆμαι νὰ δώσουν.

Ὁ Φάουστ τοῦ Γκαῖτε ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη. Εἰς τὴν προλογικὴν σκηνὴν εἰς τὸν «Οὐρανόν», ὁ Μεφιστοφελῆς — ὁ Διάβολος — τὸ πνεῦμα τοῦ πειρασμοῦ, τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς καταστροφῆς, παρουσιάζεται εἰς τὸν Κ Ὑ ρ ι ο ν καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀξιοθρήνητοι : « ὅλα ἐκεῖ κακὰ ψυχρά ».

Ὁ Κύριος δὲν παραδέχεται τὸν ἰσχυρισμὸν του καὶ τοῦ προβάλλει τὸν δόκτορα Φάουστ. Εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Μεφιστοφελῆ, ὁ Κύριος τοῦ ἐπιτρέπει νὰ πειραματισθῇ ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ Φάουστ ἐπιθυμῶν νὰ κατακτήσῃ τὴν ἀπεριόριστον γνῶσιν ἐσπούδασεν ὅλας τὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἱκανοποιοῦν τὸν ἀλαζονικὸν πόθον του καὶ διὰ τοῦτο ἐπιδίδεται εἰς τὴν μαγείαν. Ἐμπίπτει οὕτως εἰς τὴν πλεκτάνην τοῦ Σατανᾶ.

Εἰς διάλογον πρὸς τὸν ἐμφανισθέντα ἐνώπιόν του Μεφιστοφελῆν καταφαίνεται ὁ πόθος του αὐτός :

τῆς στιγμῆς ἂν πῶ : Σταμάτησε ! τόσο μοῦ ἀρέσεις !
δεσμὰ μορεῖς εὐθὺς νὰ μοῦ φορέσης,
πρόθυμα τότε νὰ χαθῶ.

Κι ἀκόμα :

Ἄν ἡσυχάσω, σκλάβος εἶμαι — πού 'μαι,
δικός σου ἢ τίνος δὲ ρωτῶ.

Ὁ Φάουστ εἶναι τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἡρεμήσῃ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ποτέ ψυχικῶς καὶ πάντοτε θά γυρεύῃ τὸ καλύτερο. Δι' αὐτὸν κόλασις εἶναι ἡ μακκαριότης καὶ διὰ τοῦτο στὸ τέλος λυτρώνεται. "Όταν πεθαίνη, ἄγγελοι παίρνουν τὴν ψυχὴν του καὶ φέρνουν «τὸ ἀθάνατον στοιχεῖον τοῦ Φάουστ στὴν ὑψηλότερη ζωὴ» ψάλλοντες :

Τὸ μέρος του τὸ εὐγενικὸ
ἔχει σωθῇ πιά ἀπὸ τὸ κακό.
Αὐτὸς πού πάντα προσπαθεῖ,
μπορεῖ ἀπὸ μᾶς νὰ λυτρωθῇ.

Διότι ἡ δύναμις καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἀδιάκοπος μόχθος πρὸς τὸ καλύτερον, τὸ αἰώνιον γεννοβόλημα νέων ἰδανικῶν μετὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν παλαιῶν.

Εἶναι λοιπὸν ὁ Φάουστ τοῦ Γκαίτε ψυχικὸς μῦθος, φυσιογνωμία κατὰ τὸ ἥμισυ πραγματικὴ καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ μυθικὴ, διὰ τῆς ὁποίας ἡ ἀνθρωπότης προβάλλει πρὸς τὰ ἔξω τὸ πρόβλημά της, τὰς ἀνησυχίας της καὶ τοὺς μυχιούς ἀγῶνάς της. Γίνεται σύμβολον αἰωνίων δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τῶν αἰωνίων πεπρωμένων τῆς ἀνθρωπότητος, πού εἶναι ἡ ἐπιδίωξις καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἀνωτέρων σκοπῶν, ὅπως ἡ γνῶσις τοῦ ὠραίου, ὁ καθαρὸς καὶ ἐλεύθερος ἀνθρωπισμός, ὁ φρόνιμος αὐτοπεριορισμός, πρὸ πάντων δὲ ἡ δημιουργικὴ διὰ τοὺς συνανθρώπους καὶ γόνιμος διὰ τὸ μέλλον δραῖσις.

Πρῶτο μέρος τῆς τραγωδίας

ΝΥΧΤΑ

(Σὲ μιὰ στενὴ γοτθικὴ κάμαρα μὲ ψηλοὺς θόλους εἶναι καθισμένοι ὁ Φάουστ μπροστὰ στὸ γραφεῖο του).

ΦΑΟΥΣΤ

Ἄχ ! σπουδάσα φιλοσοφία
καὶ νομικὴ καὶ γιατρικὴ,
κι ἄλὶ μου καὶ θεολογία
μὲ κόπο καὶ μ' ἐπιμονή·
καὶ νὰ με δῶ μὲ τόσα φῶτα,
ἐγὼ μωρός, ὅσο καὶ πρῶτα !
Μὲ λένε μάγιστρο, ἀκόμα δόκτορα,
καὶ σέρνω δέκα χρόνια τώρα
ἀπὸ τὴ μύτη ἐδῶ κι ἐκεῖ
τοὺς μαθητὲς μου — καὶ τὸ βλέπω δὲν μπορεῖ
κανένας κάτι νὰ γνωρίζη !

Λες τὴν καρδιά μου αὐτὸ φλογίζει.
 Ναί, πιότερα ξέρω παρὰ ὅλοι μαζί,
 γιατροί, δικηγόροι, παπάδες, σοφοί·
 δισταγμοί, ὑποψίες δὲ μὲ ταράζουν,
 κόλασες, διάολοι δὲ μὲ τρομάζουν —
 ἔτσι ὅμως κι ἡ χαρὰ μοῦ εἶναι φευγάτη,
 δὲν τὸ φαντάζομαι πὼς ξέρω κάτι
 καλὸ στὸν κόσμον νὰ τὸ διδάξω,
 νὰ τὸν φωτίσω, νὰ τὸν ἀλλάξω.
 Οὔτ' ἔχω δὲ καλὰ καὶ πλοῦτο,
 δόξα, τιμὲς στὸν κόσμον τοῦτο.
 Μήτε σκυλὶ ἔτσι θὰ 'θελε νὰ ζῇ!
 Γι' αὐτὸ ἔχω στὴ μαγεία παραδοθῇ,
 μήπως τὸ πνεῦμα τὸ στόμα ἀνοίξῃ
 κι ἡ δύναμή του μὴ μοῦ δείξῃ
 κάποια μυστήρια, ὥστε ἄλλο ἐδῶ
 νὰ μὴν παιδεύομαι νὰ πῶ
 ὅ,τι δὲν ξέρω, νὰ γνωρίσω τί
 βαθιὰ τὸν κόσμον συγκρατεῖ,
 κάθε ἀφορμὴ καὶ σπόρο ν' ἀντικρίσω
 καὶ κούφια λόγια πιά νὰ μὴν πουλήσω.
 Νὰ 'βλεπες, φῶς τοῦ φεγγαριοῦ,
 τὸν πόνο μου στερνὴ φορά,
 τίς ὥρες τοῦ μεσονυχτιοῦ,
 ποὺ ἐδῶ σὲ πρόσμενα συχνά,
 πὼς σὲ βιβλία, χαρτιά σωρὸ
 σύντροφο σ' εἶχα θλιβερό;
 "Αχ! νὰ μποροῦσα στὶς ψηλὲς
 μὲ σὲ ν' ἀνέβαινα κορφές,
 μὲ στοιχειὰ στὰ σπήλαια νὰ πετοῦσα,
 στὸ θάμπος σου λιβάδια νὰ γυρνῶ,
 κάθε γνώσης τινάζοντας καπνὸ
 στὸ δρόσος σου νὰ ξαρρωστοῦσα!

.....

(Ἄνοίγει τὸ βιβλίον καὶ μελετᾷ μὲ μυστήριον τὸ σημεῖον τοῦ Πνεύματος. Λάμπει
 κοκκινωπὴ φλόγα, τὸ *Πνεῦμα* παρουσιάζεται μέσα στὴ φλόγα).

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Ποιός κράζει ;

ΦΑΟΥΣΤ

(γυρίζει τὸ πρόσωπο)

“Οραμα φοβερό !

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Μὲ ὁρμὴ μ’ ἔχεις ἐδῶ βγαλμένο
βυζαίνοντας στὴ σφαίρα μου καιρό,
καὶ τώρα —

ΦΑΟΥΣΤ

“Οιμέ ! Δὲ σὲ ὑπομένω !

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Μὲ τὴν πνοὴ πιασμένη μὲ ἱκετεύεις,
τὴ φωνή μου ν’ ἀκούσης, νὰ μὲ δῇς γυρεύεις·
γέρνω στὴ δυνατὴ σου δέηση κι ἔρχομαι ! “Ομως,
ὑπεράνθρωπε, ποιός σὲ πιάνει τρόμος ;
Ποῦ εἶν’ ἡ ὁρμὴ τῆς ψυχῆς ; Ποῦ εἶναι τὸ στῆθος,
ποῦ κόσμο ἔπλασε κι ἔτρεφε στὸ βῦθος ;
ποῦ σὲ χαρᾶς φουσκώνοντας μεθύσι
ἐμᾶς τὰ πνεύματα ἤθελε ν’ ἀγγίση ;
Ποῦ εἶσαι, Φάουστ, ποῦ ἡ φωνή σου μὲ καλοῦσε,
ποῦ μ’ ὅση δύναμη εἶχε μὲ ἀπαιτοῦσε ;
Σὺ εἶσαι, ποῦ νιώθεις στὴν πνοὴ μου φρίκη
κι ὀλόβαθρά σου τρέμεις σὰ σκουλήκι,
ποῦ στὴ γῇ κουλουριάζεται δειλό ;

ΦΑΟΥΣΤ

“Εγώ, φλόγινη εἶδή, νὰ φύγω ἐμπρός σου ;
“Ο Φάουστ εἶμαι ἄγῳ, ὁ ὁμοίός σου !

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Στὸ κύμα τῆς ζωῆς, στῶν ἔργων τὸ βρασμὸ
κατεβαίνω, ἀνεβαίνω,

ἐδῶ κι ἐκεῖ πηγαίνω.
 Γέννα καὶ μνήμα,
 αἰώνιο κύμα,
 φάδι ποὺ ἀλλάζει,
 ζωὴ ποὺ βράζει,
 στοῦ καιροῦ ἐγὼ διάζομαι τὸ βοερὸ ἀργαλειὸ
 καὶ τοῦ θεοῦ τὸ φόρεμα ὑφαίνω ζωντανό.

ΦΑΟΥΣΤ

Σύ, ποὺ τὸν κόσμο ὀλάκερο ἀγκαλιάζεις,
 πνεῦμα ἀσίγαστο, πόσο εἶμαι κοντὰ σὲ σένα!

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Μὲ τὸ πνεῦμα ποὺ νιώθεις μοιάζεις.
 "Ὅχι μὲ μένα ! (χάνεται)

ΦΑΟΥΣΤ

(πέφτοντας κάτω)

"Ὅχι μὲ σένα ;
 Τότε μὲ ποιόν ;
 'Εγὼ τοῦ Θεοῦ ὁμοίωμα!
 Καὶ μήτε κὰν ἐσένα.

(χτυπᾷ ἡ πόρτα)

Στὴν ὀργή ! Τὸ γνωρίζω — εἶν' ὁ βοηθός μου —
 ἡ εὐτυχία μου ὀλάκερη θὰ σβῆση !
 Νὰ 'ρθῇ ὁ σχολαστικὸς αὐτὸς νὰ κυνηγήσῃ
 τὰ ὁράματα τὸ πλῆθος ἀπὸ μπρός μου !

('Ο Βάγνερ, ὁ μαθητὴς του, μπαίνει φορώντας ρόμπα καὶ νυχτικὸ σκουφο καὶ κρατώντας λύχνο στὸ χέρι. 'Ο Φάουστ γυρίζει τὸ πρόσωπο δυσανεχόμενος)

ΒΑΓΝΕΡ

Συμπαθᾶτε ! 'Απαγγέλλετε, θαρρῶ·
 βέβαια κάποια τραγωδία ἑλληνική ;
 Κάτι ἤθελα ἀπ' τὴν τέχνη αὐτὴ νὰ ὠφεληθῶ,
 γιατί ἔχει τώρα πέραση πολλή.
 'Ο θεατρίνος, τ' ἄκουσα συχνά,
 μποροῦσε, λένε, νὰ διδάξῃ καὶ παπά.

ΦΑΟΥΣΤ

Ναί, ἂν εἶναι θεατρίνος κι ὁ παππᾶς, καθὼς
πολλὲς φορὲς τυχαίνει.

ΒΑΓΝΕΡ

Ἄχ, ὅταν μένη στὸ γραφεῖο κανεῖς κλειστὸς
καὶ μόλις μιὰ γιορτὴ μονάχα βγαίνει
τὸν κόσμον μὲ τὸ κιάλι ν' ἀντικρίση,
μὲ τὴν πειθὼ μπορεῖ νὰ τὸν διοικήσῃ ;

ΦΑΟΥΣΤ

Ἄν δὲν τὸ αἰσθάνεστε, προσπάθεια περιττὴ,
ἀπ' τὴν ψυχὴ σας ἅμα δὲν πηγάζει
καὶ τίς καρδιὲς ὅσων ἀκοῦν δὲν τίς δαμάζει
μ' εὐχαρίστηση μέσα δυνατὴ.
Καθίστε σεῖς, κολλᾶτε, μαγειρεύετε
ἀπὸ τῶν ἄλλων τ' ἀποφάγια ἓνα φαγὶ
καὶ τὸ σωρὸ τῇ στάχτι σας σκαλεύετε
μιὰ φλόγα ἐκεῖθε κακορίζικη νὰ βγῇ !
Θὰ σᾶς θαυμάσουνε μαῖμουδες καὶ παιδιὰ,
ἂν εἶναι τέτοια ἡ ἐπιθυμίᾳ σας —
μὰ καμιά δὲ θ' ἀγγίξετε καρδιά,
ἂν ὁ λόγος δὲν βγαίνει ἀπ' τὴν καρδιά σας.

ΒΑΓΝΕΡ

Ἡ ἀπαγγελία κάνει τὸ ρήτορα· πῶς μένω
πίσω πολὺ σ' αὐτὸ καταλαβαίνω.

ΦΑΟΥΣΤ

Ἐντιμο κέρδος νὰ ζητᾷς !
Σὰν τὸν τρελὸ κουδούνια μὴν κρεμᾷς !
Τὸ λογικὸ κι ἡ κρίση ἡ ὀρθὴ
τέχνη δὲν θέλουν νὰ δειχτοῦν πολλή·
κι ἂν σοβαρὰ κάτι ἔχετε νὰ πῆτε,
ποιὰ ἀνάγκη λέξεις νὰ γυρεύετε νὰ βρῆτε ;
Ναί, οἱ λόγοι σας, ὁλάστραφτα ξεσκίδια,
ποὺ τὰ κρεμᾶτε τῶν ἀνθρώπων μπιχλιμπίδια,

σάν τοῦ χινόπωρου ἄχαρα εἶναι τὴν πνοή,
 ποὺ σὲ φύλλα ξερὰ τριζοβολεῖ.

BAGNER

Ἄχ, θεέ μου ! Ἡ μὲν τέχνη μακρά,
 ὁ δὲ βίος βραχύς. Πολὺ συχνὰ
 στὰ κριτικὰ τὰ μελετήματά μου
 νὰ χάσω πάω τὰ λογικά μου.
 Τί δύσκολα κανέναν ποὺ κερδαίνει
 τὰ μέσα στὶς πηγές ποὺ πᾶν' ψηλά !
 Καὶ πρὶν ἀκόμα φτάσῃ στὰ μισὰ
 τοῦ δρόμου, φουκαράς πεθαίνει.

ΦΑΟΥΣΤ

Μὴν ἔχῃς τὰ βιβλία γι' ἅγια βρύση,
 ὅπου γιὰ πάντα ξεδιψᾷ κανεὶς ;
 Ποτέ σου τὴ δροσιὰ δὲ θὰ τὴ βρῇς,
 ἂν μέσα ἀπ' τὴν ψυχὴ δὲ σοῦ ἀναβρύσῃ.

Μετάφραση Κ. Χατζοπούλου

Γκαῖτε

3. Ο ΒΟΥΤΗΧΤΗΣ

«Ἱππότης ἄρα ἦ σκουτάριος τολμᾷ
 σ' αὐτὸν νὰ ριχθῇ τὸ βυθό ;
 Χρυσὸ ποτήρι στὰ βάθη πετῶ,
 νὰ, τό 'πιεν ἡ μαύρη ρουφήστρα γοργά.
 Ἐκεῖθε ἂν κανεὶς τὸ σηκώσῃ ἀπὸ κάτου,
 σ' αὐτὸν τ' ἀπαφήνω καὶ ὥς εἶν' χάρισμά του».

Καὶ μὲς στῆς Χάρυβδης τ' ἄγρια νερὰ
 ἀπ' τὴν κορυφὴ τοῦ σκληροῦ,
 τοῦ ὁλόρθου βράχου κι ἔμπρὸς κρεμαστοῦ,
 ὁ ρήγας τὴν κούπα στὸ κύμα πετᾷ.

«Καὶ πάλι ἐρωτῶ σας : καρδιὰ ποιός θὰ δείξη
σὲ τοῦτο τὸ χάος βαθιὰ νὰ βουτήξη ;».

Ἄλλὰ σκουτάριοι κι ἱππότες τ' ἀκοῦν
καὶ λόγο δὲ λέγουν, σκυφτὰ
μὲς στ' ἄγριο κύμα κοιτάζουν πού σκά,
τὸ κέρδος χρυσοῦ ποτηριοῦ δὲν ποθοῦν.
Καὶ ὁ ρήγας καὶ τρίτη φοράν ἐρωτάει.
«Κανεῖς ἀπὸ σᾶς νὰ ριχθῇ δὲν τολμάει ;».

Κι ὅλοι, ὅπως πρὶν, ἀπομένουν βουβοί—
σκουτάριος, γλυκός, θαρρετός,
στοὺς φοβισμένους συντρόφους του ἐμπρὸς
προβαίνει καὶ ζώνη πετᾶ καὶ μαντί.
Γυναῖκες τριγύρουθε κι ἄνδρες τηράζουν
τ' ἀγόρι τὸ ἐξαίσιον, ὅπου ὅλοι θαυμάζουν

Κι ὅπως στοῦ βράχου τὸ γέρμα πατεῖ
νὰ ἰδῇ στὸ βυθὸ τὰ νερά
πού 'χε ρουφήσει, στ' ἀπάνου ξερνᾶ
βογγώντας ἢ Χάρυβδη καὶ μὲ βοή,
ὡς νὰ ἦταν βροντῆς μακρινῆς ἀγρικιώνται,
μὲ ἀφριὰν ἀπ' τὰ σπλάχνα τῆς ὅπως πετιῶνται.

Βράζει, χοχλάζει, σφυρίζει, βροντᾶ
σὰν στιά πού σμιχθῇ μὲ νερό,
τὰ οὐράνια βρέχει μὲ ἀφρόν ἀχνιστό
καὶ ἀδιάκοπα κύμα τὸ κύμα χτυπᾶ·
τὸ ἀκένωτο βάθος ποτὲ δὲν ἀδειάζει,
λὲς κι ἄλλη μιὰ θάλασσα ἢ θάλασσα βγάζει.

Λουφάζει τέλος τὸ ἄγριο στοιχειὸ
καὶ χάσκει ἀπ' τὴν ἄσπρην ἀφριὰ

σχισμάδα ἄπατη, μαύρη πλατιά,
 σὰν δρόμος, πού βγαίνει στὸν Ἄδη· μ' ἄχò
 τὰ κύματα ὀλάγρια, στριφτὰ ρουφημένα
 βυθιῶνται μὲ ὀρμή στὸ σιφούνι ἀρπαγμένα.

Πρὶν τὸ κυμάτωμα ὀπίσω νὰ ἐλθῇ,
 ὁ νέος θερμὰ τὸ θεὸ
 «βοήθεια» κράζει — καὶ ἰδοὺ βοητὸ
 σηκώνεται τρόμου κι εὐθύς ἡ στροφὴ
 μὲς στ' ἄγνωστο σέρνει καὶ κλεῖ τὸν γενναῖον
 νεαρὸ βουτηχτή, πού δὲν φαίνεται πλέον.

Καὶ γαληνίζ' ἡ κορφή τοῦ νεροῦ,
 ἀλλὰ κουφοβράζει βαθιά·
 εὐχεται ὀλότρεμη κάθε λαλιά
 «νὰ εἶν' ὦρα καλὴ» τ' ἀνδρειωμένου παιδιοῦ·
 πλὴν τὰ πάντα πλιὸ κούφια τὰ κύματ' ἀκοῦνε
 καὶ μὲ καρδιοχτύπι φριχτὸ καρτεροῦνε.

Καὶ ἂν ἦθε ρίζης τὸ στέμμα κι εἰπῆς
 μ' αὐτὸ θὰ γενῇ βασιλιάς,
 θὰ τὸ φορέση ἂν κανεὶς ἀπὸ σᾶς
 τὸ σῶση! μιᾶς τόσο ἀκριβῆς ἀμοιβῆς
 δὲν μ' ἔπιανε πόθος. Τί κλειοῦν τέτοια βάθη
 ψυχὴ ζωντανοῦ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς μάθῃ.

Καράβι ἀρπάζει ἡ ρουφήστρα συχνὰ
 καὶ πᾶν στὸ βυθὸ μὲ ροπή·
 σπασμένο μόνον κατάρτ' ἡ σκαρὶ
 ξεβγαίνει ἀπ' τὸ βάραθρο π' ὅλα ρουφᾷ. —
 Πλὴν σφύριγμ' ἀντάρας ψηλότατο βγάζει
 καὶ πάντα σιμὰ καὶ σιμότερα βράζει.

Βράζει, χοχλάζει, σφυρίζει βροντᾶ
 σὰν στὰ πού σμιχθῇ μὲ νερό,
 τὰ οὐράνια βρέχει μὲ ἄφρον ἄχνιστό
 καὶ ἀδιάκοπα κύμα τὸ κύμα χτυπᾶ
 καὶ ὡς κρότος βροντῆς μακρινῆς ἀγρικιέται,
 μὲ βόγγο ἀπ' τὰ σπλάχνα τῆς ὅπως πετιέται.

Καὶ ἀπ' τῶν κυμάτων τὰ μαῦρα νερά,
 σὰν κύκνου ἀσπρολόγημα, ἰδές,
 καὶ χέρ' ὑψώνεται καὶ γυαλιστὲς
 φανίζονται πλάτες καὶ λάμνει γοργά,
 ἰδές τον, ψηλὰ στὸ ζερβὶ του τινάζει
 τὴν κούπα, χαρὰ μὲ νοήματα ἐκφράζει.

Πῆρε βαθιὰ καὶ πολὺ τὴν πνοὴ
 καὶ τ' ἅγιο χαιρέτισε φῶς.
 Κι ὁ ἓνας τ' ἄλλου πολὺ χαρωπὸς
 φωνάζ' «εἶναι ἐδῶ, δὲν ἐπιάσθηκε, ζῇ !»
 καὶ ἀπ' τῆς καταβόθρας τὸν τάφο γενναῖος
 ψυχὴ ζωντανὴν ἐξανάφερ' ὁ νέος !

Ἔρχεται· κι ὅλο τὸν ζώνει μὲ μιὰ
 τὸ σύχαρο πλῆθος κι ἐμπρὸς
 στὸ ρήγα κλίνει τὰ γόνατ' αὐτός,
 τὴν κούπα προσφέρει, κι ὁ ρήγας ματιὰ
 τῆς κόρης του ρίχνει, πού πλήθιο κερνάει
 κρασὶ λαμπυρό, κι ἔτσι ὁ νιὸς χαιρετάει :

«Νὰ ζήση ὁ ρήγας! χαρὰ στὴν ψυχὴ,
 πού πνέει στὸ ρόδινο φῶς!
 Κεῖ κάτω εἶν' ὅμως τρομάρα ὁ βυθός·
 θνητὸς τοὺς θεούς, ὦ ! νὰ μὴν προκαλῇ

κι ἐκεῖνα ποτέ του νά ἰδῇ μὴν ποθήσῃ
 πού τοῦ ἔχουν στὴ φρίκη τοῦ σκότους βυθίσει.

Σὰν ἀστραπὴ ἐβουλοῦσα γοργά,
 νά, μ' ἄγρια μοῦ χύθηκε ὀρμὴ
 μεσ' ἀπὸ βράχου σπηλιὰ μιὰ πηγὴ·
 τῶν δυὸ ρεματιῶν ἡ μανία μ' ἄρπᾶ,
 σὰν σβοῦρο μὲ στρίβει τριγύρω μὲ ζάλη·
 ἀνώφελ' ἡ ἀντίσταση ἐστάθη κι ἡ πάλῃ.

Τότε ὁ Θεός, ὅπου κράζω βοηθὸ
 εἰς ἄκρου κινδύνου στιγμὴ,
 μοῦ δείχνει ξέρα βαθιὰ πεταχτή·
 εὐθύς τὴν ἀδράχνω, ἀπ' τὸ θάνατο γλιῶ·
 καὶ στὰ μυτερὰ κεῖ κοράλλια κρεμιότουν
 καὶ ἡ κούπα, πού στ' ἄπατ' ἄλλιῶς θὰ βυθιότουν.

“Ὅτ' εἶχα κάτουθε βάθος βουνοῦ
 καὶ ὁμοῦ πορφυρὴ σκοτεινιά,
 κι ἐνῶ ἔχαν ἄκοπη νέκρα τ' αὐτιά,
 τὰ μάτια κοιτοῦσαν τὴ φρίκη βυθοῦ,
 πού μὲς στὲς ταρτάριες του σειόνταν σχισμάδες
 δρακόνια καὶ ἀσκάλαβοι κι ἄλλες μαυράδες.

Μαῦρα βρυάζαν καὶ ἀνάκατα ἐκεῖ
 σὰν δύσμορφοι σβόλοι στριφτὰ
 οἱ ρίνες, πόχουν ἀγκίδια φριχτά,
 τὸ τέρας ἡ σφύραινα, ἡ τόσο δεινὴ,
 καὶ ὡς θάλασσας ὕαινα δείχνει σ' ἐμένα
 φοβέρισμα ὁ πόρφυρας δόντι' ἀγριεμένα.

Ἐκεῖ κρεμασμένος τρόμο ἀγρικῶ,
 ἐγὼ νά ἔμαι ἡ μόνῃ καρδιά,

πού ζῇ μὲ ἴσκιαστρο μὲς στὴν ἐρμιά,
 σ' ἀνέλπιδο βάθος, μακρ' ἀπ' τὸν ἦχο
 τῆς παρηγορήτρας τοῦ ἀνθρώπου ὁμιλίας
 μὲ τέρατα ὁμοῦ τῆς πικρῆς μοναξιάς.

Μοῦ ἔφριξε ὁ νοῦς· πλοκαμούς ἰδού σειεῖ
 συρτὰ πρὸς ἐμένα ἑκατὸ
 θεριό, πού θενὰ μ' ἀδράξῃ· ἀπολινῶ
 στοῦ τρόμου τὴν τρέλα κοράλλου κλαρί,
 ὁποῦ ἔσφιγγα· ἀμέσως μὲ λύσσα μ' ἀρπάζει
 τὸ ρεῦμα — εὐτυχία, πού ἐπάνω μὲ βγάζει».

Σχεδὸν ξιπάσθη στὸ διήγημ' αὐτὸ
 ὁ ρήγας καὶ λέγει τοῦ νιοῦ :
 «Δικὴ σου ἡ κούπα· κι ἰδού τοῦ χεριοῦ
 τὸ πλιό μου σοῦ τάζω πετράδι ἀκριβό,
 ἂν ἤθελες πάλι τολμώντας μοῦ μάθει
 τί στέκει μὲς στ' ἄκρα τῆς θάλασσας βάθῃ».

Τὸ ἀκού' ἡ κόρη κι εὐθύς λαχταρεῖ
 καὶ λέγει μὲ χεῖλη γλυκά :
 «Πατέρα, φθάνουν παιγνίδια σκληρά !
 Σοῦ βάσταξε ἀγώνα, πού δὲν ἔμπορεῖ
 κανεῖς, καὶ ἂν τὸν πόθο δὲν ἤθες δαμάσει,
 προσκάλεσε ἵππότη νὰ τὸν ξεπεράσῃ».

Τὴν κούπ' ἀδράχνει του ὁ ρήγας εὐθύς
 καὶ μὲς στὸ βυθὸ τὴν πετᾶ :
 «Ἄν πάλι μιὰ μοῦ τὴ φέρῃς φορὰ,
 ὁ πρῶτος ἵππότης μου θὰ 'σαι καὶ αὐτῆς
 τὰ χεῖλη, πού σπλάχνος γιὰ σὲ δείχνουν τώρα,
 φιλεῖς ὡς νυμφίος στὴν ἴδια τὴν ὥρα».

Οὐράνια παίρνει τον τότες ἀντρείᾳ
 τοῦ ἀστράφτ' ἡ βλεψιά τολμηρή,
 θωρεῖ πού κόκκινη ἐγίνη καὶ ἀχνή
 ἡ εὐμορφ' εἶδή της σὲ λιγοθυμιὰ
 καὶ ὁ πόθος γιὰ τέτοιο βραβεῖο στὰ κάτου
 τὸν σπρώχνει κι ὁρμᾷ ἡ ζωῆς ἡ θανάτου.

Καὶ ἀκοῦν τὸ κύμα, πού ἀπάνου γυρνᾷ,
 καὶ ἀχὸς προμηνᾷ το βροντῆς,
 καὶ σκύφτουν κάτου μὲ βλέμμα στοργῆς·
 ἐρχόνταν, ἐρχόνταν τὰ πλήθια νερά,
 βογγοῦσαν ἀπάνου, βογγοῦσαν στὰ βάθι,
 πλὴν δὲν ξαναφέραν τὸν νέο, πού ἐχάθη.

Μετάφραση Νικολάου Κογεβίνα

Σίλλερ

IV. ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

(Ἱστορική τραγωδία σὲ πέντε πράξεις)

Ὑπόθεση τοῦ ἔργου εἶναι ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος Ὁκταβίου, Ἀντωνίου καὶ Λεπίδου κατὰ τοῦ Βρούτου τοῦ Κασσίου καὶ τῶν ἄλλων συνενόχων τῶν. Τελειώνει μὲ τὴ μάχη τῶν Φιλίππων.

Παραθέτομε δυὸ σκηνές, ἀπὸ τίς ὁποῖες προβάλλουν οἱ διαφορετικοὶ χαρακτῆρες τῶν κυριότερων προσώπων τῆς τραγωδίας, τοῦ Καίσαρος, τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Ἀντωνίου.

Β' ΠΡΑΞΗ — Β' ΣΚΗΝΗ

(Τὸ σπίτι τοῦ Καίσαρα. Βροντὲς καὶ ἀστραπές. Μπαίνει ὁ Καίσαρας μὲ τὰ νυχτικά του)

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΚΑΙΣΑΡ

Οὐτ' ὁ οὐρανὸς ἡσύχασε οὔτε ἡ γῆ
 τούτῃ τῇ νύχτᾳ. Τρεῖς φορές ἡ Καλπουρνία
 στὸν ὕπνο τῆς ἐφώνησε, «βοήθεια!
 σκοτώνουνε τὸν Καίσαρα!».
 Εἶναι κανέννας μέσα ;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Κύριε...

ΚΑΙΣΑΡ

Πήγαινε νὰ προστάξης τοὺς ἱερεῖς
 νὰ προσφέρουν θυσία
 κι ἔλα εὐθύς νὰ μοῦ πῆς τί προμαντεύουν.

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Πηγαίνω, Κύριε.

(φεύγει· μπαίνει ἡ Καλπουρνία)

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Καίσαρα, τί θὰ κάνης ; λογαριάζεις
 νὰ πᾶς ἔξω ; Δὲν πρέπει
 νὰ φύγῃς διόλου σήμερα ἀπ' τὸ σπίτι.

ΚΑΙΣΑΡ

Ὁ Καίσαρας θά 'βγῇ ἔξω, Καλπουρνία.
 Οἱ κίνδυνοι μ' ἀπειλήσαν ἐμένα
 πάντα πίσω ἀπ' τὶς πλάτες·
 μόλις δοῦνε τοῦ Καίσαρα τὴν ὄψη,
 γίνονται ἄφαντοι.

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Καίσαρα, ποτέ μου

δὲν ἔχω δώσει ὥς τώρα
 πίστῃ σὲ προμηνύματα. Ὅμως τοῦτα
 μὲ κάνουν νὰ τρομάζω. Εἶναι ἐδῶ μέσα
 κάποιος, ποὺ — ἐξὸν ἀπὸ ὅσα ἀκούσαμε ὅλοι
 κι εἶδαμε ὅλοι — δηγιέται γι' ἄλλα ἀκόμα
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στη Γερουσία κι ἄς τοὺς μηνύσουμε ὅτι
εἶσαι ἀνήμερος σήμερα. Ἄφησέ με
γονατιστὴ μπροστά σου
νὰ σοῦ ζητήσω αὐτὴ τὴ χάρη.

ΚΑΙΣΑΡ

Ἄς εἶναι,
λοιπόν, ἄς πάη ὁ Ἀντώνιος νὰ μηνύσῃ
πὼς δὲν εἶμαι καλὰ· καὶ γιὰ χατήρι σου
θὰ μείνω σπῖτι.

(μπαίνει ὁ Δέκιμος)

Νά, ὁ Δέκιμος Βροῦτος.

Ἄς τὸν στείλουμε αὐτὸν στὴ Γερουσία.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Καίσαρα, χαῖρε. Εὐχομαι καλημέρα,
μεγάλε Καίσαρα ! Ἦρθα νὰ σὲ πάρω
στὴ Γερουσία.

ΚΑΙΣΑΡ

Καὶ φτάνεις
πάνω στὴν ὥρα· γιατί θέλω, Δέκιμε,
νὰ πῆς χαιρετισμοὺς στὴ Γερουσία
ἀπὸ μέρος δικό μου
καὶ πὼς σήμερα δὲ θὰ πάω στὴ Σύγκλητο —
«δὲν μπορῶ», θὰ ἦταν ψέμα· «δὲν τολμῶ»,
μεγαλύτερο ψέμα — «δὲν θὰ πάω»·
αὐτό, Δέκιμε, σύρε νὰ μηνύσῃς!

ΚΑΛΠΟΤΡΝΙΑ

Νὰ τοὺς πῆς πὼς εἶν' ἄρρωστος.

ΚΑΙΣΑΡ

Πῶς ; ψέματα θὰ παραγγίλῃ ὁ Καίσαρας ;
Ἐτέντωσα τὸ χέρι μου, λοιπόν,
τόσο μακριὰ καταχτώντας τὸν κόσμο,
γιὰ νὰ σκιαζῶμαι τώρα νὰ μιλήσω
τὴν ἀλήθεια σὲ λίγους ἀσπρογένηδες ;

Δέκιμε, πές τους ὅτι
σήμερα δὲ θὰ πάω στὴ Γερουσία!

ΔΕΚΙΜΟΣ

Πές μου, μεγάλε Καίσαρα, μιὰ αἰτία,
ὥστε νὰ μὴ γελάσουνε μαζί μου,
ὅταν θὰ τοὺς τὸ πῶ.

ΚΑΙΣΑΡ

Ἡ αἰτία εἶναι

στὴ θέλησή μου μόνο. Δὲ θὰ πάω.
Τοῦτο φτάνει γιὰ κείνους. Μὰ σὲ σένα,
ἐπειδὴ σ' ἔχω φίλο, θὰ τὸ πῶ.
Ἡ γυναίκα μου ἐδῶ μὲ κρατεῖ σπίτι,
γιατὶ εἶδε στ' ὄνειρό της
ἀπόψε τὸ ἄγαλμά μου καὶ σὰ βρύση
ἀπὸ ἑκατὸ κρουνοὺς ἔβγαζε, λέει,
κατακάθαρον αἷμα·

κι ἓνα πλήθος Ρωμαῖοι μὲ κορμιὰ
γερά καὶ μὲ χαμόγελο στὸ στόμα
ἦτανε μαζεμένοι
καὶ βρέχανε τὰ χέρια τους. Αὐτὰ
ἡ Καλπουρνία τὰ ἔχει γιὰ σημάδια
κι ἀλάθευτα μηνύματα μεγάλης
συφορᾶς, πὺ σιμώνει· καὶ πεσμένη
στὰ γόνατα μοῦ ζήτησε γιὰ χάρη
νὰ μὴν πάω σήμερα ἔξω.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Τὸ ὄνειρο αὐτὸ ἐξηγήθηκε στραβά.
Εἶναι ὄραμα καλὸ καὶ προμηνάει
εὐτυχία. Τὸ ἄγαλμά σου, πὺ σκορποῦσε
τὸ αἷμα ἀπὸ τόσες βρύσες, καὶ οἱ Ρωμαῖοι,
πὺ λούζονταν μ' αὐτὸ χαμογελώντας,
θέλουν νὰ ποῦν ὅτι ἡ μεγάλη Ρώμη
θὰ βυζάξη ἀπὸ σένα αἷμα ζωογόνο·
καὶ ὅτι ἄνθρωποι σπουδαῖοι θὰ τρέξουν νὰ ῥθουν
κοντὰ σου, γιὰ νὰ πάρουνε σημάδια

τιμητικά και χρώματα
και κειμήλια ιερά και θυμητάρια.
Αυτό μηνάει τῆς Καλπουνρίας τὸ ὄνειρο.

ΚΑΙΣΑΡ

Καὶ τὸ ἐξηγεῖς σωστὰ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ;

ΔΕΚΙΜΟΣ

Καὶ θὰ πεισθῆς καλύτερα, ἅμα ἀκούσης
αὐτὸ ποὺ ἔχω νὰ σοῦ πῶ. Μάθε λοιπὸν
πῶς ἔχει ἀποφασίσει ἡ Γερουσία
σήμερα νὰ προσφέρῃ
στὸ μεγάλο τὸν Καίσαρα τὸ στέμμα.
Ἄν παραγγεῖλῃς ὅμως πῶς δὲν πᾶς,
μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ ἀπόφαση. Κι ἀκόμα
θὰ μπορούσε πολὺ εὐκολα
κανένας ἀπ' αὐτοὺς νὰ τὸ γυρίσῃ
στὸ γελοῖο καὶ νὰ πῇ : «ἄς σταματήσῃ
ἡ Γερουσία τὶς ἐργασίες της, ὥσπου
ἡ γυναίκα τοῦ Καίσαρα νὰ δῇ
κἀνα καλύτερο ὄνειρο». Καὶ ἂν μείνῃ
ὁ Καίσαρας κρυμμένος, δὲ θ' ἀργήσῃ
νὰ ψιθυρίζῃ ὁ κόσμος : «δῆτε, δῆτε,
ὁ Καίσαρας φοβᾶται!».
Συχώρεσέ με, Καίσαρα, ἂν ἡ ἀγάπη μου
μὲ βάζει νὰ μιλῶ μὲ τέτοια λόγια
γι' αὐτὸ ποὺ θὲς νὰ κάνῃς. Ἡ καρδιά μου
νικᾷ τὴ φρόνησή μου.

ΚΑΙΣΑΡ

Τί παιδιάστικοι τώρα, Καλπουνρία,
ποὺ μοῦ φαίνονται οἱ φόβοι σου. Καὶ νιώθω
ντροπή, ποὺ παρασύρθηκα κι ἐγώ.

Ἄς μοῦ φέρουν τὸ ροῦχο μου ! Θὰ πᾶω !

(μπαίνουν ὁ Πόπλιος, ὁ Βροῦτος, ὁ Λιγάριος, ὁ Μέτελλος, ὁ Κάσκα, ὁ Τρεβώνιος καὶ ὁ Κίννας).

Να κι ὁ Πόπλιος, ποὺ ἤρθε νὰ μὲ πάρῃ !

ΠΟΠΛΙΟΣ

Καίσαρα, καλημέρα.

ΚΑΙΣΑΡ

Καλῶς ὄρισες, Πόπλιε. Μπὰ καὶ ὁ Βροῦτος ;
Κι ἐσὺ τόσο πρωϊνός ; Καλῶς τὸν Κάσκα !
Γάϊε Λιγάριε, ὁ Καίσαρας δὲ στάθη
ποτὲ τόσο κακὸς γιὰ σένα, ὅσο
τοῦτ'ες οἱ θερμὲς ποὺ σὲ κάναν ἔτσι —
Τί ὥρα εἶναι ;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Χτύπησε ὀχτώ, Καίσαρα

ΚΑΙΣΑΡ

Εὐχαριστῶ σας ὅλους γιὰ τὸν κόπο
καὶ τὴν εὐγένειά σας.

(μπαίνει ὁ Ἀντώνιος)

Νά ὁ Ἀντώνιος,

ποὺ ξευχτάει στὰ γλέντια,
κι ὁμως ξύπνησε κιόλα. Χαῖρε, Ἀντώνιε!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Χαῖρε, μεγάλε Καίσαρα.

ΚΑΙΣΑΡ

Μηνύστε

νὰ εἶν' ἔτοιμοι ὅλοι. Βρίσκομαι σὲ λάθος,
ποὺ μὲ τὴν ἄργητά μου ἔγινα αἰτία
νὰ περιμένη ὁ κόσμος. Λοιπόν, Μέτελλε!
Λοιπόν, Κίinna! Τί νέα, Τρεβώνιε ; Ἐσένα
θέλω νὰ σοῦ μιλήσω. Μὴν ξεχάσης
πὼς πρέπει νὰ ῥθης σήμερα σὲ μένα.
Μένε κοντά μου, γιὰ νὰ σὲ θυμοῦμαι.

ΤΡΕΒΩΝΙΟΣ

Ὅπως ὀρίζεις, Καίσαρα.

(μόνος του)

Καὶ μάλιστα

θὰ εἶμαι τόσο κοντά σου, ὥστε θὰ φτάσῃ
ἡ ὥρα, πού οἱ πιό καλοί σου φίλοι θὰ εὐχωνται
νὰ ἤμουνά πιό μακριά σου.

ΚΑΙΣΑΡ

Ἀγαπητοί μου
πᾶμε νὰ πιοῦμε ἕνα κρασί καί ὕστερα
φεύγουμε ὅλοι μαζί σάν καλοί φίλοι.

ΒΡΟΥΤΟΣ

(μονάχος του)

Τὸ ὅτι «σάν καλοί φίλοι»
δέν πάει νὰ πῇ καί «καλοί φίλοι» πάντα,
αὐτὸ εἶναι πού σπαράζει,
ὦ Καίσαρα, τοῦ Βρούτου τὴν καρδιά.

(φεύγουν ὅλοι)

Γ' ΠΡΑΞΗ — Α' ΣΚΗΝΗ

(Στὸ Καπιτώλιο. Ἀμέσως μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Καίσαρος).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πόσες φορές θὰ τρέξῃ
ἀπάνω στὴ σκηνὴ τὸ αἷμα τοῦ Καίσαρα,
αὐτουνού, πού εἶναι τώρα ξαπλωμένος
στὰ πόδια τοῦ Πομπήιου καί δέν ἀξίζει
περσότερο ἀπ' τὸ χῶμα πού πατοῦμε!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καί ὅσες φορές θενὰ τὸ βλέπουν οἱ ἄνθρωποι,
τόσες φορές θὰ λένε
γιά μᾶς : «Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἄντρες, πού χάρισαν
τὴ λευτεριά στὴ Ρώμη ».

ΔΕΚΙΜΟΣ

Λοιπόν, θὰ πᾶμε ;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ναί, πηγαίνουμε ὅλοι!
Ἐμπρὸς ὁ Βρούτος κι οἱ ἄλλοι ἀκολουθοῦμε
τιμώντας τὴν πορεία του
μὲ τίς πιό ἀγνές καὶ ἀντρεῖες καρδιές τῆς Ρώμης!

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΒΡΟΥΤΟΣ

Γιὰ στάσου· κάποιος εἶναι.

(μπαίνει ἕνας ὑπηρέτης)

Ἕνας φίλος τοῦ Ἀντώνιου.

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Ἔτσι, Βροῦτε,

μέ πρόσταξε ὁ κύριός μου
νὰ γονατίσω! Ἔτσι ὁ Μάρκος Ἀντώνιος
μέ πρόσταξε νὰ πέσω μπρὸς στὰ πόδια σου
καί, ἀφοῦ σκύψω μπροστά σου,
πρόσταξε αὐτὰ τὰ λόγια νὰ σοῦ πῶ :
Ὁ Βροῦτος εἶναι εὐγενικός, γενναῖος,
τίμιος καὶ συνετός.

Μὰ κι ὁ Καίσαρας ἦταν δυνατός,
τολμηρός, μεγαλόψυχος, μέ ἀγάπη
γιὰ τοὺς φίλους του. Πές του
πὼς τιμῶ κι ἀγαπῶ τὸ Βροῦτο. Πές του
πὼς φοβόμουν τὸν Καίσαρα,
τὸν ἐσεβόμουν καὶ τὸν ἀγαποῦσα.

Ἄν βεβαιώνη ὁ Βροῦτος τὸν Ἀντώνιο
πὼς μπορεῖ δίχως κίνδυνο νὰ ῥθῇ
καὶ νὰ μάθη γιατί κρίθηκε ὁ Καίσαρας
ἄξιος γιὰ νὰ πεθάνη, τότε ὁ Ἀντώνιος
δὲ θ' ἀγαπᾷ τὸν Καίσαρα νεκρὸ
τόσον, ὅσο τὸν Βροῦτο ζωντανό·
καὶ θέλει ἀκολουθήσει
πιστὰ τὴν τύχη τοῦ μεγάλου Βρούτου
καὶ τὴν πολιτική του
μέσ στοὺς κινδύνους τοῦ καινούριου δρόμου.
Αὐτὸ μηνάει ὁ κύριός μου ὁ Ἀντώνιος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὁ κύριός σου εἶναι καλὸς κι ἄξιος Ρωμαῖος,
προικισμένος μέ νοῦ. Ποτὲ δὲν εἶχα
ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

γι' αὐτὸν ἄλλην ἰδέα. Πήγαινε πές του,
 ἂν ἀγαπάη νὰ ῥθῇ ὡς ἐδῶ, θὰ μάθῃ
 ἐκεῖνο ποὺ γυρεύει,
 καί, στὴν τιμὴ μου, δὲ θὰ πάθῃ τίποτα.

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Πηγαίνω νὰ τὸν πάρω.

(φεύγει)

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τό 'ξερα πὼς κι αὐτὸς θὰ γίνῃ φίλος μας.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μακάρι νὰ ἦταν ἔτσι. Ὅμως κάτι
 μοῦ λέει νὰ τὸν φοβοῦμαι· καὶ τυχαίνει
 ἢ κακὴ μου ὑποψία
 γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀληθεύῃ πάντα.

(μπαίνει ὁ Ἀντώνιος)

ΒΡΟΥΤΟΣ

Νά! νά! ἔρχεται ὁ Ἀντώνιος! Χαῖρε, Ἀντώνιε!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὦ πανίσχυρε Καίσαρα, αὐτοῦ κάτω
 σὲ θωρῶ ξαπλωμένον ; Οἱ τόσες σου νίκες
 κι οἱ θρίαμβοί σου καὶ οἱ δόξεις καὶ τὰ λάφυρα
 συμμαζεύτηκαν τώρα
 σ' αὐτὸν τὸ λίγο τόπο μπρός μου ; Χαῖρε!
 Κύριοι, δὲν ξέρω τοὺς σκοποὺς σας·
 ποιοινοῦ πρέπει νὰ τρέξῃ ἀκόμα τὸ αἷμα·
 καταλληλότερη ὥρα δὲν εἶναι ἄλλη
 ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ πέθανε ὁ Καίσαρας·
 οὐτ' ἄλλο ὄργανο πρὸ ἄξιο
 γι' αὐτὸ τὸ ἔργο ἀπ' αὐτά σας τὰ σπαθιά,
 ποὺ τὰ λαμπραίνει τὸ πιὸ ὑπέροχο αἷμα
 ὅλου τοῦ κόσμου. Σᾶς παρακαλῶ,

ἂν ἔχετε κακὸ γιὰ μένα, τώρα,
 πού τὰ κόκκινα χέρια σας σταλάζουν
 κι ἀχνίζουν, κάντε αὐτό, πού σᾶς ἀρέσει.
 Καὶ χίλια χρόνια ἂν ζήσω, δὲ θὰ νιώσω
 τὸν ἑαυτό μου ποτὲ γιὰ νὰ πεθάνω
 τόσο ἔτοιμο ὅπως τώρα. Καμιὰ θέση
 δὲ θὰ μοῦ ἀρέση τόσο, κανεὶς τρόπος,
 ὅπως ἐδῶ στὸ πλᾶι τοῦ Καίσαρα σφαγμένος
 ἀπὸ σᾶς τὰ ἐκλεκτὰ καὶ πιὸ μεγάλα
 πνεύματα τοῦ καιροῦ μας.

ΒΡΟΥΤΟΣ

—ὦ Ἀντώνιε !

μὴ ζητᾷς ἀπὸ μᾶς τὸ θάνατό σου !
 Ἄν τώρα σοῦ φαινόμαστε σκληροὶ
 καὶ φονιάδες, καθὼς μᾶς παρουσιάζουν
 τὰ χέρια μας κι ἡ πράξη πού ἐκτελέσαμε,
 βλέπεις μόνο τὰ χέρια μας καὶ τοῦτο
 τὸ αἵματερό μας ἔργο. Τὶς καρδιές μας
 δὲν μπορεῖς νὰ τὶς δῆς. Αὐτὲς πονοῦνε·
 καὶ μονάχα συμπόνια γιὰ τῆς Ρώμης
 τὴν κοινὴ δυστυχία
 ἔκανε τὴν πράξη.
 Γιατὶ ὁμως διώχνει ἡ μιὰ φωτιά τὴν ἄλλη,
 ἀκριβῶς ἔτσι διώχνει
 καὶ ἡ μιὰ συμπόνια τὴν ἄλλη συμπόνια.
 Ὅσο γιὰ σένα, Μάρκο Ἀντώνιε,
 τῶν σπαθιῶν μας οἱ κόψες εἶναι ἀπὸ μολύβι,
 τὰ χέρια μας δὲν ἔχουνε τὴ δύναμη
 τοῦ μίσους καὶ οἱ καρδιές μας
 μ' αἰσθήματα γιομάτες
 ἀδερφικά σὲ δέχονται μ' ἀγάπη
 κι ἐκτίμηση καὶ πρόθεση καλή.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καὶ ὁ ψῆφος σου τὴν ἴδια θὰ ἔχη δύναμη
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εἰδικῆς Εἰς

μέ τη δική μας, όταν μοιραστοῦνε
τὰ καινούρια ἀξιώματα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔχε μόνο
κομμάτι ὑπομονή, γιά νά ἡσυχάση
ὁ λαός, πού εἶναι χαμένος ἀπό φόβο,
καί θενά σοῦ ἐξηγήσω
γιατί ἐγώ, πού, τήν ἴδια τή στιγμή
πού χτυποῦσα τόν Καίσαρα,
τὸν ἀγαποῦσα, ἔκανα αὐτή τήν πράξη.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Δέν ἀμφιβάλλω γιά τή φρόνησή σας.
Ἄς μοῦ δώση ὁ καθένας
τὸ ματωμένο χέρι του. Καί πρῶτα πρῶτα
ἄς δώσουμε τὰ χέρια, Μάρκο Βρούτε,
ἡμεῖς οἱ δύο. — Γάιε Κάσσιε,
θὰ σφίξω τὸ δικό σου.
Ἑσένα τώρα, Μέτελλε, κι ἐσένα, Κίννα,
κι ἐσένα, ἀντρεῖε μου Κάσκα. — Καί στὸ τέλος,
μὰ ὄχι τελευταῖο καί στήν ἀγάπη,
τὸ δικό σου, Τρεβώνιε. Κύριοί μου
ἄχ, τί μπορῶ νά πῶ ;... Ἡ ὑπόληψή μου,
κύριοι, τούτη τήν ὥρα
πατεῖ σ' ἔδαφος τόσο γλιστερό,
πού ἓνα ἀπ' τὰ δυὸ κακὰ μπορεῖ κανένας
νά φαντασθῇ γιά μένανε :
πὼς εἶμαι ἀνάντρος ἢ πὼς εἶμαι κόλακας.
Πὼς σ' ἀγαποῦσα, Καίσαρα, ὦ ! αὐτό ἔναι ἀλήθεια.
Κι ἂν ἡ ψυχὴ σου τώρα μᾶς κοιτάζη
ἀπὸ ψηλά, δὲ θὰ σὲ θλίβῃ τάχα
κι ἀπὸ τὸ θάνατό σου πιὸ πολὺ
νά βλέπῃς τὸν πιστό σου φίλο, τὸν Ἀντώνιο,
νά μολογᾷ εἰρήνη καί νά σφίγγῃ
τὰ ματωμένα χέρια τῶν ἐχτρῶν σου,

ὦ μεγάλε, μπροστὰ στὸ λείψανό σου ;
 "Αν εἶχα τόσα μάτια, ὅσες ἔχεις
 ἐσὺ πληγές, καὶ βγάζαν τόσα δάκρυα,
 ὅσον αἷμα οἱ πληγές σου,
 αὐτὸ θά 'ταν γιὰ μένα πιὸ σωστό,
 παρὰ νὰ ῥχομαι τώρα καὶ νὰ κλείνω
 φιλία μὲ τοὺς ἐχτροὺς σου.
 Συχώρεσέ με, 'Ιούλιε ! 'Εδῶ κυκλώθηκες,
 ὦ λάφι εὐγενικό, ἐδῶ ἔπεσες κι ἐδῶ
 στέκονται οἱ κυνηγοί σου λεκιασμένοι
 ἀπ' τὴ θυσία σου καὶ κοκκινισμένοι
 ἀπ' τὸ θάνατό σου !
 "Ω κόσμε, ἦσουν τὸ δάσος αὐτοῦ τοῦ λαφιοῦ
 κι ἦταν αὐτὸ ἡ καρδιά σου ἐσένα, ὦ κόσμε !...
 Τώρα ὅμως σὰν ἀγρίμι, χτυπημένο
 ἀπ' τοὺς πρώτους τῆς χώρας,
 κείτεσαι ἐδῶ μπροστά μου.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μάρκο 'Αντώνιε !

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Συγγνώμη, Γάιε Κάσσιε· αὐτὰ εἶναι λόγια
 ποὺ θὰ τὰ ποῦνε καὶ οἱ ἐχτροί του ἀκόμα
 τοῦ Καίσαρα. Σ' ἐνὸς φίλου τὸ στόμα
 εἶναι λόγια ψυχρὰ καὶ μετρημένα.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲ θὰ σὲ ψέξω, 'Αντώνιε,
 ποὺ παινεύεις τὸν Καίσαρα. "Ομως πές μας
 σὲ ποιά σκοπεύεις νὰ ῥθης συμφωνία
 μαζί μας ; Θέλεις νὰ γραφτῆς στοὺς φίλους μας
 ἢ πρέπει νὰ τραβήξουμε μπροστά,
 χωρὶς νὰ στηριζόμαστε σὲ σένα ;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

"Ισια — ἴσια γιὰ τοῦτο

σᾶς ἔσφιξα τὰ χέρια. Μὰ ξεχάστηκα
 ἅμα πέσαν τὰ μάτια μου σ' ἐκεῖνον.
 Εἶμαι γιὰ ὅλους σας φίλος
 κι ὅλους σᾶς ἀγαπῶ, καὶ περιμένω
 νὰ μοῦ ἐξηγήστε πῶς καὶ σὲ τί πράγμα
 θαρροῦσατε τὸν Καίσαρα ἐπικίνδυνο.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀλλιῶς θὰ ἦτανε πράξη ἀγρίων ἀνθρώπων.
 Οἱ ἀφορμὲς ποὺ μᾶς σπρώξανε σ' αὐτὴνε,
 εἶναι τόσο σπουδαῖες, ὥστε κι ἂν ἦσουν
 καὶ τοῦ Καίσαρα ὁ γιὸς ἀκόμα, Ἀντώνιε,
 θὰ μᾶς ἔδινε δίκιο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Αὐτὸ μόνο ζητῶ. Καὶ γιὰ χάρη
 σᾶς ἱκετεύω ἀκόμα νὰ μ' ἀφήστε
 νὰ πάω στὴν ἀγορὰ τὸ λείψανό του
 κι ἐκεῖ ἀπὸ τὸ βῆμα,
 ὅπως πρέπει σὲ φίλο,
 νὰ μιλήσω τὴν ὥρα τῆς κηδείας.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Θὰ γίνῃ ἡ ἐπιθυμία σου, Μάρκο Ἀντώνιε.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Βροῦτε, μιὰ λέξη.

(κατὰ μέρος στὸ Βροῦτο)

Δὲν ξέρεις τί κάνεις..
 Μὴ δώσης ἄδεια νὰ μιλήσῃ ὁ Ἀντώνιος
 τὴν ὥρα τῆς κηδείας. Γιὰ συλλογίσου
 πόση μπορεῖ νὰ φέρῃ
 συγκίνηση στὸν κόσμον μὲ τὰ λόγια,
 ποὺ θὰ τοὺς πῇ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Παρακαλῶ. Θ' ἀνέβω.

ἐγὼ πρῶτα στὸ βῆμα
 καὶ θὰ ἐξηγήσω στὸ λαὸ τοὺς λόγους,
 ποὺ ῥδήγησαν στὸ φόνο
 τοῦ Καίσαρά μας. Θὰ δηλώσω ἀκόμα
 πὼς ὅ,τι πῆ ὁ Ἀντώνιος,
 θὰ τὸ πῆ μὲ τὴν ἄδεια κι ἔγκρισή μας
 καὶ πὼς ἐπιθυμία δική μας ἦταν
 νὰ γίνουν στὸ νεκρὸ τοῦ Καίσαρα ὅλες
 οἱ τιμές, ποὺ ἀπαιτοῦνε
 οἱ ἱεροὶ νόμοι τοῦ τόπου
 καὶ τὰ παλιὰ συνήθια. Αὐτὸ θὰ φέρῃ
 σὲ μᾶς πιότερη ὠφέλεια παρὰ βλάβη.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲν ξέρω τὶ μπορεῖ μ' αὐτὸ νὰ γίνῃ.
 Ἑμένα δὲ μ' ἀρέσει.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μάρκο Ἀντώνιε!

Ἴδου· μπορεῖς νὰ πάρῃς τὸ νεκρὸ
 τοῦ Καίσαρά σου. Κοίτα, ὅταν μιλήσης,
 δὲ θὰ πῆς ἐναντίο μας τίποτα. Ὅμως
 θὰ παινέψῃς τὸν Καίσαρα ὅσο θέλεις
 καὶ θὰ δηλώσῃς πὼς αὐτὰ τὰ λὲς
 μὲ θέληση δική μας·
 ἀλλιῶς δὲ θὰ ἔχῃς τίποτε νὰ κάνῃς
 μὲ τὴν κηδεῖα. Καὶ πρέπει νὰ μιλήσης
 ἀπ' τὸ ἴδιο βῆμα ἀπ' ὅπου θὰ μιλήσω
 κι ἐγώ· κι ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ μένα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Δέχομαι· δὲ γυρεύω περισσότερα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἐτοιμάστε λοιπὸν ὅ,τι εἶναι ἀνάγκη
 κι ἐλᾶτε ἐκεῖ ποὺ πᾶμε.

(Φεύγουν ὅλοι ἐξὸν ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο)

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

"Ω, συχώρεσέ μέ, ἔσύ, αἱματοβαμμένο
 κομμάτι γῆς, ἂν δείχνωμαι ἔτσι πρόθυμος
 καί φιλικός σ' αὐτοὺς τοὺς δολοφόνους!
 Εἶσαι τὸ ἀποσυντρίμμα τοῦ ἐξοχώτερου
 ἀνθρώπου ποὺ ἔχει ζήσει μὲς στὸ πέρασμα
 ποτὲ τῶν αἰώνων. Δυστυχία στὸ χέρι
 ποὺ ἔχυσε τοῦτο τὸ πολύτιμο αἷμα!
 Πάνω ἀπ' τὶς ἀνοιχτὲς λαβωματιῖς σου,
 ποὺ ἔχουνε σὰ βουβὰ στόματα ἀνοίξει
 τὰ ὀλοπόρφυρα χεῖλια καὶ ζητοῦνε
 τὴν ὁμιλία καὶ τὴ φωνὴ τῆς γλώσσας μου,
 προφητεύω: Κατάρρα
 θὰ πέση στὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων!
 Μίσος καὶ ὀργή κι ἐμφύλιος σπαραγμός
 θὰ συνταράξουν ἀπὸ μιὰ ἄκρη σ' ἄλλη
 τὴν Ἰταλία. Ὁ ρημαγμός καὶ τὸ αἷμα
 θὰ γίνουν τόσο τῆς συνήθειας κι ἔτσι
 θὰ εἶναι συχνὰ τὰ πιὸ φριχτὰ θεάματα,
 ποὺ κι οἱ μανάδες θὰ χαμογελοῦνε,
 σὰ βλέπουν τὰ παιδιὰ τους γινωμένα
 κομμάτια ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ πολέμου.
 Ἡ συνήθεια στὴ φρίκη θὰ πνίξη τὸν οἶκτο!
 Καὶ τοῦ Καίσαρα ὁ ἴσκιος τριγυρνώντας
 καὶ ζητώντας ἐκδίκηση
 μὲ τὴν Ἄτην, ὀλόπυρη ἀπὸ τοῦ Ἄδη
 τὶς φωτιῖς, στὸ πλευρό του θὰ φωνάξει
 σ' ὅλες τοῦτες τὶς χῶρες μὲ κυρίαρχη
 κραυγὴ: Καταστροφή! καὶ θὰ ἀμολύση
 τὰ σκυλιὰ τοῦ πολέμου.
 ἔτσι ποὺ ἐτούτῃ ἡ κατάρρατη πράξη
 θὰ γιομίσῃ τὴ γῆ μὲ δυσωδία ἀπὸ πτώματα
 ποὺ θὰ γυρεύουν τάφο.

(μπαίνει ἓνας ὑπηρέτης)

Εἶσαι τοῦ Ὀκτάβιου Καίσαρα ὑπηρέτης;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Μάλιστα, Μάρκο Ἀντώνιε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Τοῦ εἶχε στείλει
ὁ Καίσαρας γραφή νὰ ἔρθῃ στὴ Ρώμη.

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Ναί, τὴν ἔλαβε κι ἔρχεται·
καὶ μὲ πρόσταξε νὰ ἔρθω νὰ σοῦ πῶ—

(βλέπει τὸν νεκρὸ)

ὦ, Καίσαρα!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἡ καρδιά σου σὲ πνίγει. Κάνε πέρα
καὶ κλάψε. Ὁ πόνος φαίνεται πὼς εἶναι
πάθος κολλητικό. Γιατὶ τὰ μάτια μου,
βλέποντας μέσα στὰ δικά σου τώρα
τῆς λύπης τὰ μαργαριτάρια, ἀρχίζουν
κι αὐτὰ νὰ τρέχουν. Ἔρχεται ὁ κύριός σου;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Θὰ περάσῃ τὴ νύχτα του ἑπτὰ λεῦγες
μακριὰ ἀπ' τὴ Ρώμη ἀπόψε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Πήγαινε πίσω γρήγορα καὶ πὲς του
τὸ τί ἔχει γίνεῖ. Ἐδῶ βρίσκεις μιὰ Ρώμη
βυθισμένη στὸ πένθος,
μιὰ ἐπικίνδυνη Ρώμη,
ὅπου δὲν ἔχει ἀσφάλεια μὴτ' ὁ Ὀκτάβιος.
Σύρε ἀμέσως καὶ πὲς του τα ὅλα αὐτά.
Ἡ πιὸ καλὰ περίμενε! μὴ φύγῃς,
προτοῦ μετακομίσουμε τὸ λείψανό
στὴν ἀγορά! Ἐκεῖ πέρα μὲ τὸ λόγο μου
θὰ καταλάβω ποῖαν ἐντύπωση ἔχει κάνει
ἡ πράξη αὐτὴ τῶν φονικῶν ἀνθρώπων.
Ἔτσι θα ζωγραφίσῃς πιὸ καλὰ

κατόπιν στὸν Ὁκτάβιο τὴν κατάσταση.

Ἔλα νὰ μὲ βοηθήσης!

(φεύγουν σηκώνοντας οἱ δυὸ τὸ λείψανο τοῦ Καίσαρα)

Μετάφραση Κ. Καρθαίου

Σαίξπηρ

2. AN...

- Ἄν νὰ κρατᾷς καλὰ μπορῇς
τὸ λογικό σου, ὅταν τριγύρω σου ὅλοι
τά 'χουν χαμένα καὶ σ' ἐσέ
τῆς ταραχῆς των ρίχνουν τὴν αἰτία,
- Ἄν νὰ ἐμπιστεύεται μπορῇς
τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό σου, ὅταν ὁ κόσμος
δὲν σέ πιστεύη, κι ἂν μπορῇς
νὰ τοῦ σχωρῶς αὐτὴ τὴ δυσπιστία,
νὰ περιμένῃς ἂν μπορῇς,
δίχως νὰ χάνῃς τὴν ὑπομονή σου,
κι ἂν ἄλλοι σέ συκοφαντοῦν,
νὰ μὴ καταδεχθῇς ποτὲ τὸ ψέμα,
κι ἂν σέ μισοῦν, ἐσύ ποτὲ
σὲ μίσος ταπεινὸ νὰ μὴν ξεπέσης,
μὰ νὰ μὴν κάνῃς τὸν καλὸ
ἢ τὸν πολὺ σοφὸ στὰ λόγια,
- Ἄν νὰ ὀνειρεύεσαι μπορῇς
καὶ νὰ μὴν εἶσαι δοῦλος τῶν ὀνείρων,
- Ἄν νὰ στοχάζεσαι μπορῇς,
δίχως νὰ γίνῃ ὁ στοχασμὸς σκοπὸς σου,
- Ἄν ν' ἀντικρίζῃς σοῦ βασιτᾶ
τὸ θρίαμβο καὶ τὴ συμφορὰ παρόμοια
κι ὅμοια νὰ φέρνεσαι σ' αὐτοὺς
τοὺς δυὸ τυραννικοὺς ἀπατεῶνες,
- Ἄν σοῦ βασιτᾶ ἢ ψυχὴ ν' ἀκοῦς,
ὅποιαν ἀλήθεια ἐσύ εἶχες εἰπωμένη

παραλλαγμένη ἀπ' τοὺς κακοὺς,
 γιὰ νὰ 'ναι γιὰ τοὺς ἄμυαλους παγίδα,
 ἢ συντριμμένα νὰ θωρῆς,
 ὅσα σοῦ ἔχουν ρουφήξει τὴ ζωὴ σου
 καὶ πάλι νὰ ξαναρχινᾷς
 νὰ χτίζεις μ' ἐργαλεῖα πού 'ναι φθαρμένα,

"Αν ὅσα ἀπόχτησες μπορῆς
 σ' ἓνα σωρὸ μαζὶ νὰ τὰ μαζέψης
 καὶ δίχως φόβο μονομιᾷς
 κορόνα ἢ γράμματα ὅλα νὰ τὰ παίξεις
 καὶ νὰ τὰ χάσης καὶ ἀπ' ἀρχῆς
 ἀτράνταχτος νὰ ξεκινήσης πάλι
 καὶ νὰ μὴ βγάλης καὶ μιλιὰ
 ποτὲ γι' αὐτὸν τὸν ξαφνικὸ χαμό σου,

"Αν νεῦρα καὶ καρδιὰ μπορῆς
 καὶ σπλάχνα καὶ μυαλό, ὅλα νὰ τὰ σφίξεις
 νὰ σὲ δουλέψουν ξαναρχῆς
 κι ἄς εἶναι ἀπὸ πολὺν καιρὸ σωσμένα
 καὶ νὰ κρατιέσαι πάντα ὀρθός,
 ὅταν δὲ σοῦ 'χη τίποτε ἀπομείνει
 παρὰ μονάχα ἡ θέληση
 κρίζοντας σ' ὅλα αὐτὰ «βαστᾶτε»,

"Αν μὲ τὰ πλήθη νὰ μιλᾷς
 μπορῆς καὶ νὰ κρατᾷς τὴν ἀρετὴ σου,
 μὲ βασιλιάδες νὰ γυρνᾷς
 δίχως ἀπ' τοὺς μικροὺς νὰ ξεμακραίνεις,

"Αν μήτε φίλοι μήτ' ἐχθροὶ
 μποροῦνε πιά ποτὲ νὰ σὲ πειράξουν,
 ὅλο τὸν κόσμον ἂν ἀγαπᾷς,
 μὰ καὶ ποτὲ πάρα πολὺ κανένα,

"Αν τοῦ θυμοῦ σου τίς στιγμές,
 πού φαίνεται ἀδυσώπητη ἡ ψυχὴ σου,
 μπορῆς ν' ἀφήσης νὰ διαβοῦν
 τὴν πρώτη ξαναβρίσκοντας γαλήνη,
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

δική σου θὰ ἔναι τότε ἡ γῆ
 μ' ὅσα καὶ μ' ὅ,τι ἀπάνω της κι ἂν ἔχη
 καὶ κάτι ἀκόμα πιὸ πολὺ:
 ἄντρας ἀληθινὸς θὰ ᾽σαι, παιδί μου.

Μετάφραση Νικολάου Καρβούνη

P. Κίπλιγκ

3. ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Τί ἀξίζει, ἂν στήν ἀτάρραχη γωνιά μου
 σὰν ὀκνὸς βασιλιάς στέκω στὸ πλάγι
 γριᾶς συντρόφισσας καὶ σωστὰ μοιράζω
 τὸ δίκιο στοὺς ἀνίδεους ἀνθρώπους,
 ποὺ τρῶνε, θησαυρίζουν καὶ κοιμοῦνται
 καὶ δὲ μὲ νιώθουν! Δὲν μπορῶ νὰ πάψω
 νὰ γυροφέρνω πάντα σὲ ταξίδια·
 θέλω νὰ πιῶ τῆς ζωῆς τὴ στερνὴ στάλα.
 Ἐχάρηκα πολλὰ, πολλὰ ἔχω πάθει
 μονάχος μου ἢ μὲ ὅσους μ' ἀγαποῦσαν
 πότε σὲ ξένη γῇ πότε στὰ μάκρη
 σκοτεινοῦ πολυκύμαντου πελάγου.
 Τ' ὄνομά μου ἐδιαλάλησεν ἡ φήμη
 κι ἡ ἀχόρταγη καρδιά καινούριο πόθο
 πάντα γρικόει κι ὥς ἔμαθα κι ὥς εἶδα
 σὲ ἄλλες χῶρες πῶς ζοῦν, πῶς κυβερνᾶνε.
 Κι ἐγὼ στερνὸς δὲν εἶμαι, ἀφοῦ μὲ σέβας
 μὲ δέχτηκαν παντοῦ κι ἔχω γνωρίσει
 τῆς μάχης τὸ μεθύσι, πολεμώντας
 μὲ τοὺς ὁμοίους μου μόνο μὲς στοὺς κάμπους
 τοὺς βοερούς κι ἀνεμόδαρτους τῆς Τροίας.
 Κι εἶμαι ἐγὼ καθετὶ ποὺ μοῦ ᾽χει τύχει,
 κι ὅ,τι εἶδα κι ὅ,τι ξέρω τώρα μοιάζει
 μὲ ἀψιδωτὴ στοᾶ, ποὺ ἀνάμεσό της
 φαίνεται κόσμος ἄγνωστος, μὰ πάντα
 σὰν σιμῶσω τὰ σύνορα ξεφεύγουν...

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Εἶναι ἄγνωμος ὁ πόθος ποῦ γυρεύει
 νὰ βρῇ τέλος κι ἀνάπαψη σὰν ὄπλο,
 ποῦ δὲν ἀστράφτει πλιὰ κι ἀποριγμένο
 σκουριάζει. "Ὅχι, δὲ ζῇ ὅποιος ἀναπνέει
 μονάχα. Δὲν ἀξίζει στριμωγμένοι
 οἱ ἄνθρωποι νὰ 'ναι ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλο.
 Κι ἂν τῶρα ζωὴ λίγη μοῦ ἀπομένη,
 μὰ καὶ μιὰν ὥρα μόνο σὰν μπορέσης
 ἀπ' τὴν αἰώνια τῇ σιγῇ ν' ἀρπάξης,
 πολλὰ πράγματα νέα θὰ ἰδῇς, θὰ μάθης!...
 Θὰ ἤμουν δειλός, ἂν ἤθελα γιὰ λίγο
 καιρό, ποῦ ἀκόμα θὰ χαρῶ τὸν ἥλιο,
 προσεχτικὰ νὰ ζήσω μετρημένα,
 ἀφοῦ ὁ πόθος φλογίζει τὴν ψυχὴ μου
 ν' ἀκλουθίσω τὴ γνώση σὰν ἀστέρι
 πέρα ἀπ' τὰ οὐράνια, ἐκεῖ ποῦ ὁ νοῦς δὲ φτάνει.
 Τὸ θρόνο μου καὶ τὸ νησὶ χαρίζω
 τῶρα στὸ γιό μου, τὸν ἀγαπημένο
 Τηλέμαχο, ποῦ ξέρει τὴ δουλειά του,
 μὲ φρόνηση σιγὰ σιγὰ ἡμερώνει
 τ' ἄγριο πλῆθος, γλυκότροπα τοῦ δείχνει
 ἐκεῖνο ποῦ ὠφελεῖ καὶ ποῦ συμφέρει.
 Κι εἶναι ἄσπιλος, πιστὸς στὸ κοινὸ χρέος
 καὶ στὸ στῆθος θερμὴν ἀγάπη κρύβει,
 τοὺς θεοὺς, ποῦ πιστεύουμε, λατρεύει
 κι ἐγὼ σὰν φύγω μένει αὐτός. Κι οἱ δύο μας
 κάνουμε τὸ ἔργο, ποῦ ποθεῖ ἡ ψυχὴ μας.
 Στὸ λιμάνι ἐκεῖ κάτου τὸ καράβι
 μὲ πανιὰ φουσκωμένα περιμένει...
 κι ἡ θάλασσα ἡ πλατιὰ πέρα μαυρίζει...
 —Ω ναῦτες, ποῦ μὲ ἀνδρεία ψυχὴ μαζί μου
 στὶς ἔγνοιες, στοὺς ἀγῶνες καὶ στοὺς κόπους
 δειχτήκατε μὲ χαμόγελο πάντα,
 μ' ἐλεύθερη καρδιὰ καὶ περηφάνια,
 κι ἂν ἔλαμπαν τὰ οὐράνια ἢ κι ἂν βροντοῦσαν
 εἴμαστε γέροι, ἀλλὰ δὲν ἀπολείπουν

ἀπὸ τὰ γερατιά τὸ χρέος κι ἡ δόξα.
 "Ὅλα τὰ κόβει ὁ θάνατος. Μὰ τώρα,
 πρὶν φτάση ἑμεῖς νὰ κάμουμε μποροῦμε,
 ἔργο τρανὸ κι ἀντάξιο τῶν ἀνθρώπων,
 ποὺ ἀκόμη καὶ στοὺς θεοὺς ἀντισταθῆκαν.
 Στοὺς βράχους φέγγουν λύχνοι ἀπὸ τὰ σπίτια,
 ἡ μέρα σβεῖ καὶ τὸ φεγγάρι βγαίνει
 κι ὁλόγυρα μυριόφωνο μουγγρίζει
 τὸ πέλαγος. Ἐλᾶτε, ὦ φίλοι, τώρα
 δὲν εἶναι ἄργα γιὰ κείνους ποὺ ζητοῦνε
 νέους κόσμους. Σπρῶχτε, σύντροφοι, τὸ πλοῖο
 στ' ἀνοιχτὰ καὶ καθίστε στὴν ἀράδα
 σὰν ἄξιοι λαμνοκόποι. Ἐμπρὸς τραβᾶτε
 σχίζοντας ρυθμικὰ τὸ βοερὸ κύμα,
 ἀφοῦ ἡ καρδιά μου ἀπόφασιν ἐπῆρε
 στὴ μακρινὴ χώρα νὰ πάω ν' ἀράξω,
 πέρα ἀπ' τὴ δύση, ποὺ βυθίζουν τ' ἄστρα.
 Κι ἂν δὲ μᾶς πνίξη ἡ τρικυμία, θὰ πᾶμε
 στὰ μακάρια νησιά, τὸν Ἀχιλλέα
 τὸν μεγαλόψυχο νὰ ξαναῖδοῦμε!
 Ἄρκετὰ κατορθώσαμε, μὰ πάντα
 πολλὰ μένουν ἀκόμα γιὰ νὰ γίνουν,
 κι ἂν δυνατοὶ δὲν εἴμαστε σὰν πρῶτα
 στὰ παλιὰ χρόνια, ποὺ δικά μας ἦταν
 γῆ κι οὐρανός, εἴμαστε ἀκόμη κάτι,
 γιατί καρδιές ἀνδρεῖες δὲ θ' ἀλλάξουν
 κι ἂν ὁ καιρὸς κι ἡ μοίρα τὶς κουράσουν,
 μὰ στὸ ἔργο σταθερὴ καὶ στὸν ἀγῶνα
 βαθιὰ τους ζωντανὴ θέληση μένει,
 ποὺ δύναμη καμιὰ δὲν τὴ δαμάζει.

Μετάφραση Μαρίνου Σιγούρου

Τέννισον

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

- Ἁγιομανρίτης, ὁ : ὁ Λευκάδιος (Ἁγία Μαύρα=ἡ Λευκάς).
- Ἁγχεσμος, ὁ : λόφος τῆς Ἀττικῆς, πιθανῶς τὰ Τουρκοβούνια τῶν Ἀθηνῶν.
- ἁγχίστροφος : εὐμετάβολος.
- Ἀερμών, ὁ : ὅρος εἰς τὰ Β.Δ. τῆς Παλαιστίνης.
- Ἀθήναιος, ὁ : ἀρχαῖος συγγραφεὺς ζήσας περὶ τὸ 300 μ.Χ. Ἑσώθη τὸ περίφημον ἔργον του «Δειπνοσοφισταί».
- αἰδέομαι καὶ αἰδομαι : ντρέπομαι, φοβοῦμαι, σέβομαι.
- ἂ κάτρ ἐπέγγλ : (à quatre épingles) εἰς τὴν ἐντέλειαν.
- ἀλάστωρ, ὁ : ὁ καταστροφεὺς, ὁ κατηραμένος.
- ἀλαφροῖσκιωτος : ὁ ἔχων ἐλαφρὰν τὴν σκιάν, ὁ ἔχων τὴν ιδιότητα νὰ βλέπῃ τὸν ἀόρατον κόσμον τῶν ἐξωτικῶν.
- ἀλίσάκη, ἡ : τὸ ἄλλας τὸ συλλεγόμενον εἰς τὰ κοιλώματα τῶν παραλιακῶν βράχων, κοινῶς ἀφράλατο.
- ἄλμπουρο, τὸ : ὁ ἰστός τοῦ πλοίου.
- ἄλουργόν : ἐρυθρόν.
- ἀμπλάκημα, τό : ἡ πλάνη, τὸ σφάλμα, τὸ ἀμάρτημα.
- ἀνάβρα, ἡ : μικρὰ πηγὴ ὕδατος.
- ἀναμίξις τοῖς ὀστέοις τοῦ σου (ἐνν. πατρός) : ἡ εἰς κοινὸν μνημεῖον ταφὴ τῶν στενῶν συγγενῶν ἦτο κοινότατον ἔθιμον ἀπὸ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς.
- ἀναποδίζω : βαδίζω ἀνάποδα, παλινδρομῶ, ὀπισθοχωρῶ.
- ἀνάσχου : (ρ. ἀνέχομαι), ὑπομένω.
- Ἀνάχαρσις, ὁ : Σκύθης φιλόσοφος, φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Σόλωνος, ζήσας κατὰ τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα.
- ἀνεῖ : ἀνοίγει.
- ἀνειμέναι ψοαί : διεφθαρμένα ἄσματα.
- ἀνεῖται ἡ στοά : ὑψώνεται ἡ στοά.
- ἀνεπιδεής : ὁ μὴ ἔχων ἀνάγκην.
- Ἄνιος, ὁ : μάντις, υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ροιούς.
- ἄνωθεν ρωπὴ, ἡ : ἡ ἐξ ὕψους βοήθεια.
- ἀπαιωρῶ : κρεμῶ.
- ἀπέρχομαι : ἐδῶ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀποθνήσκω.
- ἀπέτεκε : ἐξεδήλωσε.
- ἀπηκριβωμένη (ἀκριβόομαι—οὔμαι) : ἡ μετὰ πολλῆς προσοχῆς.
- ἀπήνεια, ἡ : ἡ σκληρότης.

ἀπλῶς πρὸς τινα διάκειμαι : εἶμαι ἀπλοῦς γνώριμος κάποιου.

ἀποδύρομαι : χύνω ἄφθονα δάκρυα.

ἀπολέγομαι τινα : ἐκλέγω τινά.

ἀπολιμπάνω : ἀποχωρίζομαι.

ἀπολνῶ : ἀφήνω.

ἀπορρῶγες : ἀπότομοι, κρημνώδεις.

ἀποσαλεύουσα ἐπινένευκεν : ὑπερέχουσα εἰς ὕψος ἐπινεύει.

ἀποστρέφομαι τῶν συσσιτίων : ἐπιστρέφω εἰς τὰ συσσίτια.

ἀποτεταγμένος οἶκος αὐτῇ : τὰ διαμερίσματα αὐτῆς.

ἀπὸ τρόπου : κατὰ τὴν συνήθειαν.

ἀράθυμος : εὐέξαπτος, ὀργίλος.

ἀργέστης, ὁ : ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.

Ἄργος, ὁ : μυθολογικὸν πρόσωπον διακρινόμενον διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς ὀράσεως.

ἄρειότολμος : τολμηρὸς εἰς τὸν πόλεμον.

Ἀρκαδινός, ὁ : ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν.

ἀρμάδα : στῆλος.

Ἀρνηταγίων : Γάλλος οἰκονομολόγος.

ἀσβόλη, ἡ : τὸ μελανόν, τὸ ὅποῖον ἀφήνει ὁ καπνὸς ἐπὶ τῶν τοίχων, τῶν ἐνδυμάτων, τῶν προσώπων.

ἀσκέρι, τὸ : στράτευμα.

ἀσούσσυμος : ἀγνώριστος, ἐλσεινός.

ἀσπυδα : σπουδή, βία.

Ἀστάρτη, ἡ : θεὰ τῆς θρησκείας τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων.

Ἄττη, ἡ : ἡ σύγχυσις φρενῶν, ἡ ἁμαρτία, ἡ καταστροφή.

Αὐτομέδων, ὁ : ἀρχαῖος ποιητὴς ἐπιγραμματῶν ἐκ Κυζίκου, ζήσας τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα.

ἀφίημι· οὐκ ἀφήθην ἀπολαῦσαι : δὲν μοι ἐπετράπη νὰ ἀπολαύσω.

ἄχος : ἥχος, βοή.

ἄψυχία, ἡ : ἡ ὀλιγοψυχία, ἡ λιποθυμία.

B

βαβούκλι, τὸ : τὸ χειριδωτὸν γυναικεῖον ἔνδυμα.

Βαλερὺ Παῦλος : Γάλλος ποιητὴς (1871 - 1945).

βατσέλα, ἡ : εἶδος ἱστιοφόρου.

βόλισμα, τὸ : τὸ βάθος τῆς θαλάσσης, τὸ ὅποῖον εὐρίσκομεν διὰ τῆς βολίδος, ναυτικοῦ ὀργάνου.

Βούρσιαν (ὀρθ. Μπούρσιαν) : Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἀρχαιοδίφης, διατελέσας καθηγητὴς πολλῶν Πανεπιστημίων. Περιηγήθη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔγραψε γεωγραφίαν.

Γ

Γάδειρα, τὰ : πόλις τῆς Ἰσπανίας.

Γαλιλέι, ὁ : Ἰταλὸς ἀστρονόμος, φυσικομαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος ἐκ Πίζης (1564—1642).

Γίλμπερτ Γουσταῦος : Γερμανὸς ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1843—1899).
 γκλόρια, ἡ : ἡ δόξα.
 γούμενα, ἡ : τὸ χονδρὸ σχοινὶ τῶν πλοίων.

Δ

δείλαιος : δυστυχής.
 δικαστηρίῳ παρεδρεύω : ἀσχολοῦμαι μὲ τὸ δικαστήριον ὡς συνήγορος.
 Διόδωρος Σικελιώτης : ἀρχαῖος ἱστορικὸς (90—20 π.Χ.).
 Δίων Χρυσόστομος : ἀρχαῖος ρήτωρ ἐκ Προύσης, ζήσας κατὰ τὸν 1ον μ. Χ. αἰῶνα.
 Δόμινος Κεῦνος : Ὁλλανδὸς διδάσκαλος τοῦ Κοραῆ εἰς τὴν Σμύρνην.
 Δοστογιέβσκυ : διάσημος Ρῶσος μυθιστοριογράφος (1821—1881).

Ε

ἐγκαλῶ : κατηγορῶ.
 ἐγκαρπον, τό : τὸ σύμπλεγμα ἧ ὁ στέφανος ἐκ καρπῶν.
 εἶκω : ὑποχωρῶ.
 εἴτουν : δηλαδῇ.
 Ἐκάτη : ἡ μακρὰν ταξιθεύουσα θεότης, θυγάτηρ τοῦ Πέρσου καὶ τῆς Ἀστερίας, ἔχουσα ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Διὸς εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν. Προστάτις ἀγωνιστικῶν τελετῶν, χορηγὸς πλούτου, τιμῶν, νίκης καὶ εὐπλοίας. Προστάτις τῶν ἀρτιγεννῶν βρεφῶν. Βραδύτερον ἐταυτίζετο μὲ τὴν Ἀρτεμιν. Ἐλατρεύετο τὴν νύκτα εἰς τὰς τριόδους καὶ κατέστη θεὰ τῶν φασμάτων.
 ἐλεεινός : ἄξιος ἐλέους, συμπαθείας.
 ἐμπνέω : ἀναπνέω.
 ἐμφιλοχωρεῖ ἡ ὄψις : ἐνδιατρίβει τὸ βλέμμα εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ θεάματος.
 ἔξω σοφία, ἡ : ἡ σοφία τῶν ἐθνικῶν (εἰδωλοατρῶν).
 ἔξωθεν μαθήματα, τά : τὰ μαθήματα τὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἐθνικοὺς (εἰδωλολάτρας).
 ἐπήρεια, ἡ : ἡ ἐπίδρασις.
 ἐπῆρται : (ἐπαίρομαι) ἔχει ἀνυψωθῇ.
 ἐπιπέτομαι : ἐπικάθημαι.
 ἐπιπολή, ἡ : ἡ ἐπιφάνεια.
 ἐπισείων, ὁ : εἶδος σημαίας πλοίου
 ἐπιστρέφω : ἐπανορθώνω.
 ἐπομβρέω : ἐπιβρέχω.
 ἐρμινότης, ἡ : τὸ ὄχυρόν μιᾶς θέσεως.
 εὐαγέστατος : λαμπρότατος, ὁρατὸς ἀπὸ πολὺ μακρινὴν ἀπόστασιν.
 εὐδία, ἡ : ἡ καλοκαιρία, ἡ γαλήνη.
 εὐδοκίμησις, ἡ : εὐδόκιμος, ἐπιτυχής μόρφωσις.
 Εὐδόξος Κνίδιος : διάσημος μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος (409—356 π.Χ.).
 Εὐμόλιος : ἀρχαῖος ἥρωας, τιμώμενος ἰδίως εἰς τὴν Ἀττικὴν.
 εὐσημος λέξις : καλῶς ἐννοουμένη λέξις.
 εὐσμπάθητος : ὁ συμπαθούμενος εὐκόλως.
 ἐφικνέομαι : φθάνω, καὶ μεταφορικῶς προσεγγίζω.

ἐπέστησε χηρείαν : (ἐφίστημι)· μοῦ ἐπέβαλε χηρείαν.
ἐφοδίον, τό : τὸ ἀπαραίτητον δι' ὁδοιπορίαν.

Z

ζαερεὺς καὶ ζαῖρες : ζωοτροφία.

Ζάρηξ-κος, ὁ : ἥρωες, φίλος τοῦ Ἀπόλλωνος διδασχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τὴν μουσικὴν.

Ζίγκφριδ γραμμή, ἡ : ἡ γερμανικὴ ὀχρωματικὴ γραμμὴ παρὰ τὰ γαλλικὰ σύμ-
πρα κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον (1939—1945).

H

ἡδίκηκόςτας : ἡ μετοχὴ ἐναντιωματικῆς.

ἡνέγκαμεν τὴν χηρείαν : (φέρω) ὑπεφέραμεν τὴν χηρείαν.

ἡφίε πιηγὰς δακρύων : (ἐφίημι)· ἔχυνε ἄφθονα δάκρυα.

Θ

θαυμαστόω-ω : ποιῶ τι θαυμαστόν, μεγαλύνω.

Θεαίτητος, ὁ : ἀρχαῖος μαθηματικός, μαθητὴς τοῦ ἐκ Κυζίκου μεγάλου μαθηματικοῦ

Θεοδώρου, φονευθεὶς τὸ 394 π.Χ. εἰς Κόρινθον εἰς μάχην κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν.

Θεραπεία, τὰ : προάστιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὠραιότατον ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς
ἀκτῆς τοῦ Ἄνω Βοσπόρου.

θήλιασμα, τό : τὸ ἐμβόλιασμα τῶν δένδρων.

θριγκός, ὁ : ἡ ἀνωτάτη σειρὰ λίθων εἰς τὸν τοῖχον, ἡ ὁποία ἐξέχει.

I

Ἰβήρων μονή, ἡ : μία τῶν μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

ἰδαλγός, ὁ : ἰσπανικὸς τίτλος κατωτέρας εὐγενείας.

Ἰππαρχος : Πυθαγόρειος φιλόσοφος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἰπποθῶν, ὁ : ἥρωες ἐπώνυμος τῆς Ἰπποθοωντίδος φυλῆς ἐν Ἀττικῇ.

ἰχώρ, ὁ : ὁ αἰθέρος χυμὸς ὁ ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν θεῶν.

K

Καικίας, ὁ : ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (γραιγολεβάντες).

κακουργία, ἡ : κακὸν ἔργον.

καλάρισμα, τό : τὸ ρίψιμον τῶν δικτύων εἰς τὴν θάλασσαν.

καλντιρίμι ἢ καλντερίμι : ὁ λιθόστρωτος δρόμος.

καλούμα, ἡ : τὸ σχοινίον ἢ ἡ ἄλυσος τοῦ πλοίου ἢ ριπτομένη εἰς τὴν θάλασσαν.

καλουμάρω : ρίπτω τὸ σχοινίον ἢ τὴν ἄλυσον τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν.

Κάντ Ἐμμανουήλ : μέγας Γερμανὸς φιλόσοφος (1724—1804).

Καρδάκι : μαγευτικὴ τοποθεσία τῆς Κερκύρας.

καρσί : ἀπέναντι.

Κάρστειντ Οὐλριχ : Γερμανὸς ἱστορικός, συγγραφέας ἱστορίαν τῆς Καρχηδόνας.

Καρτέσιος Ρενάτος : μέγας Γάλλος φιλόσοφος (1596—1650).

Καρναί, αἱ : κωμόπολις, πρωτεύουσα τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

καταλλαγή, ἡ : ἡ ἀλλαγὴ χρημάτων, ἡ συνδιαλλαγὴ, ἡ συμφιλίωσις.

κατάμερον, τό : τὸ ἀπόμερον.

κατάστασις τοῦ βίου : κατεύθυνσις τοῦ βίου.

καυκί, τό : ξύλινον πινάκιον τῶν χωρικῶν μεταφορικῶς κοίλη χώρα περικλειομένη.

Κένταυροι : μυθολογικά τέρατα κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνθρωποι καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἵπποι.

κίδαρις, ἡ : περσικὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς.

κιοτής : δειλός :

cloaca maxima : ὑπόνομος τῆς Ρώμης, διὰ τῆς ὁποίας διαχετεύοντο τὰ ὕδατα εἰς τὸν Τίβεριν.

Κόιντος, ὁ : φίλος τοῦ Κικέρωνος.

κολορίστας, ὁ : ὁ προσέχων πολὺ τὰ χρώματα, ζωγράφος ἢ λογοτέχνης.

κόμπος, ὁ : ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἐπίδειξις, ἡ ἐπιβλητικότης.

κομπωδέστερος : περισσότερον ἐπιβλητικός.

Κοντοβουνίσιος, ὁ : ὁ κάτοικος τῆς ὀρεινῆς Τριφυλίας.

κούλια, ἡ : πύργος.

κουρεταλῶ : κρούω ἐπιμόνως.

Κραβαρίτης, ὁ : ὁ κάτοικος τῶν Κραβάρων τῆς Ναυπακτίας.

Κρουμβάχερ ('Αδόλφος) : μέγας Γερμανὸς βυζαντινολόγος (1768—1845), καθηγητῆς Πανεπιστημίου.

κυρία λέξις : κυριολεξία.

Κώτας : μακεδονομάχος ἀπὸ τὴν Ρούλια τῆς Μακεδονίας. Ἐκρεμάσθηκεν εἰς τὸ Μοναστήρι τὸ 1905.

Λ

λάδανον, τό : κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ «κίστος ὁ κρητικὸς».

Λαίβηαι, οἱ : μυθικά ὄντα, συγγενεῖς με τοὺς Κενταύρους, ἀλλὰ με ἀνθρώπινον ὄλοκληρον τὸ σῶμα, κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας ἀγωνισθέντες ἐναντίον τῶν Κενταύρων.

λασκάρω : χαλαρώνω τὸ σχοινὶ ἢ τὴν ἄλυσον.

Λίθη, ἡ : εἰς τῶν πέντε μυθολογικῶν ποταμῶν τοῦ Ἄδου.

λογοκρατία, ἡ : ἡ κυριαρχία τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἡ διανόησις κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὀρθολογισμός.

λογοποιῶ : συγγράφω.

λόγος γὰρ οὐδεὶς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ χειμῶνος ἐκείνου : κανεὶς λόγος δὲν θὰ περιγράψῃ ἄρκετὰ ἐκείνην τὴν τρικυμίαν.

λύθρος, ὁ : ὁ ρύπος ἐξ αἵματος.

λυτρόν, τό : τὸ λύτρον.

Μ

μαγνάδι, τό : ὕψος λεπτότατον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς.

Μαζινὸ γραμμὴ : ἡ γαλλικὴ ὀχρωματικὴ γραμμὴ παρὰ τὰ γερμανικά σύνορα, τὴν ὁποίαν διέσπασαν οἱ Γερμανοὶ τὸ 1940.

μαναφούσκια, τά : αἱ διαβολαί.

μάους, τό : εἶδος τυχεροῦ παιχνιδιοῦ.

μασγάλια, τά : πολεμίστρες.

Μαρώνεια, ἡ : ἀρχαία πόλις τῆς Λαυρεωτικῆς.

μεθοδευτής, ὁ : ὁ μεταχειριζόμενος τεχνάσματα, ὁ πανοῦργος.

μέλει (τινὶ τινός) : φροντίζει τις περὶ τινος.

Μελκάρθ, ὁ : Φοινικικὸς θεὸς ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν Ἡρακλέα.

Μένανδρος, ὁ : ἀρχαῖος κωμικὸς ποιητὴς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

μετερίζι, τό : τὸ πρόχωμα.

Μίλτων, ὁ : μέγας Ἀγγλὸς ποιητὴς (1608—1674), τοῦ ὁποῦ ἀριστοῦργημα εἶναι τὸ ἐπικὸν ποίημα «Ἀπολεσθεῖς παράδεισος».

μιντάτι καὶ μαντάτο : ἡ εἰδήσις.

Μισίρι καὶ Μεσίρι : (ἀραβιστὶ) ἡ Αἴγυπτος.

μνέω : ψυχομαχῶ, «κάνω τὰ μάτια», λιποθυμῶ ἀπὸ μεγάλῃ ἐπιθυμίαν.

Μουσεῖον, τό : λόφος τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ὑπῆρχεν ἱερὸν τῶν Μουσῶν.

μπαϊράκι, τό : ἡ σημαία.

μπαλαισιά, ἡ : ἡ τριχυμία.

μπάρκο, τό : μέγα ἱστιοφόρον, τοῦ ὁποῦ ὁ ἰστός φέρει σταυρωτάς κεραίας.

Μπέκκ : Γερμανὸς ἱστορικὸς συγγραφέας περὶ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν.

Μπόστφορντ : Ἀγγλὸς ἱστορικὸς συγγραφέας ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

μπουγάζι, τό : ἡ στενὴ θαλασσία διόδος (δίαιλος).

μπουράσκα, ἡ : ἡ θύελλα, ἡ τριχυμία.

μπρατσέρα, ἡ : ἱστιοφόρον μὲ δύο ἰστούς, λίαν ταχύ.

N

νεωτερικαῖς ἐπιβρίθω φαντασίαις : παραφορτώνω μὲ φαντασίαις τῆς νεότητος.

Νότμαν : Γερμανὸς ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος (1823—1880). Ἐγγράψε μετὰ τοῦ

Πάρτς φυσικὴν γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ντερνὺ : ὁ Γάλλος ναύαρχος Δὲ Ριγνύ (De Rigny).

ντισμπάρκο, τό : ἀπόβας.

Ξ

Ξενοκράτης ὁ Ἀφροδισιεὺς : ἀρχαῖος ἐρμηνευτὴς τοῦ Πλάτωνος, τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος.

ξέυχομαι : ξεστομίζω κακὸν λόγον.

ξηροποιταμινὸν δάσος : δάσος τοῦ Ἀθω.

ξηνήμι τῆς τέχνης : ἐννοῶ τὴν τέχνην.

O

οἰακίζω : πηδαλιουχῶ.

οἰκέτης : ὑπηρέτης.

ὀλκάς, ἡ : ἐμπορικόν, φορτηγὸν πλοῖον.

ὀντολογικὸς : ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὀντολογίαν, ἡ ὁποία ἀναζητεῖ τὸ σταθερὸν εἰς τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν ἐνότητά εἰς τὴν πολλότητά.

οὐβρια, τά : χόρτα τῆς θαλάσσης.

οὐσία, ἡ : περιουσία.

Π

Πάνανιος, ὁ : ἐπιφανὴς Ἀθηναῖος ζωγράφος, ἀδελφὸς ἢ ἀνεψιὸς τοῦ Φειδίου.

Πανδρόσειον, τό : τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἱερὸν τῆς Πανδρόσου, θυγατρὸς τοῦ Κέκροπος.

παρίδμων : παντογνώστης.

Πανύασις, ὁ : ἐπικὸς ποιητὴς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ τὰ ἔργα του «Ἡρακλείας» καὶ «Ἰωνικά» σφύζονται ἀποσπάσματα.

παράκλησις, ἡ : ἡ παρηγορία.

παρειμένον οἰκοδόμημα : ἀνοικτὸν οἰκοδόμημα.

παρεκβολικός : ὁ ἀνήκων εἰς κριτικὰς σημειώσεις (παρεκβολάς).

πάροιθεν : ἔμπροσθεν, πρότερον.

Πάρης : Γερμανὸς γεωγράφος (1856—1925), καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας. Ἐγραψε μετὰ τοῦ Νόυμαν φυσικὴν γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος.

Παχέκο : ζωγράφος Ἰσπανός, σύγχρονος τοῦ Γκρέκο.

Πειριθούς, ὁ : βασιλεὺς τῶν Λαπιθῶν τῆς Θεσσαλίας, φίλος τοῦ Θησέως. Κατὰ τὸ γάμον του μετὰ τῆς Ἱπποδαμείας προσεκήθη ἡ σύγκρουσις Λαπιθῶν καὶ Κενταύρων.

Πενθεσίλεια, ἡ : βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, συμμαχος τῶν Τρώων, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως.

περιέλκω : παρασύρω.

περιόν, τό : τὸ πλεονέκτημα.

περιορίζομαι : παραφέρομαι, γίνομαι ἐξάλλος.

περπερεύομαι : ἀλαζονεύομαι, καυχῶμαι.

πλέγμα, τό : τὸ πλεγμένον πῆγμα, ὁ στέφανος, ἡ πλοκὴ τῶν λέξεων.

ποδόστομα : τεμάχιον ξύλινον ἢ χαλύβδινον ἀποτελοῦν κατακόρυφον συνέχειαν τῆς τρύπιδος (καρίνας) κατὰ τὸ πρυμναῖον αὐτῆς ἄκρον, ἐφ' οὗ προσαρμόζεται τὸ πηδάλιον.

πολιτικὴ λέξις : λαϊκὴ λέξις.

πράγματα, τά : αἱ πράξεις

πραγμάτων ἀναγκάζω προστιῆναι τῶν ἐμῶν : σὲ ἀναγκάζω νὰ διευθύνῃς τὰς ὑποθέσεις μου.

Πρασιάς, ἡ : λίμνη τῆς Μακεδονίας μετὰξὺ Ἀζιοῦ καὶ Στρυμόνος.

πράττω τὰ δημόσια : πολιτεύομαι.

πρῆξα, ἡ : μικρὰ ποσότης κονιορτοποιημένου πράγματος. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 πρῆξες ἐλέγοντο τὰ λάφυρα.

προαιρέσεως τὸ ἰσοστάσιον : ἡ ἰσορροπία τῆς διαθέσεως.

προΐσχομαι : κρατῶ πρὸς τὰ ἐμπρός, προτείνω, προσφέρω.

προκαθίσταμαι τινα : τοποθετῶ τινα ἐπὶ κεφαλῇς.

procuratores : οἱ ἐντεταλμένοι διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων ἄρχοντες.

προπολεμικαὶ δραχμαὶ : αἱ δραχμαὶ πρὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914—1918), ὅτε τὸ δολλάριον ἐξηργυρώνατο μὲ πέντε δραχ.

προσηγνής : πρῶτος, ἡπίσιος.

πρυμνάτσα, ἡ : τὸ σχοινίον, διὰ τοῦ ὁποίου προσδένεται τὸ πλοῖον ἀπὸ τῆς πρύμνης εἰς τὴν ξηράν (πρυμνήσιον).

Πρωτοψάλτης : φίλος τοῦ Κοραῆ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχει γράψει πολλές ἐπιστολάς. πτοοῦμαι : δειλιάζω, εὐκόλως παρασύρομαι.

Ρ

ῥαθυμίας τῶν οἰκετῶν ἐπιστρέφειν : νὰ διορθώνης τὴν ἀμέλειαν τῶν ὑπηρετῶν. ρασιοναλισμός, ὁ : ὀρθολογισμός· φιλοσοφικὴ θεωρία, καθ' ἣν πηγὴ τῆς γνώσεως εἶναι ὁ ὀρθὸς λόγος.

ράχτα, τά : οἱ παραθαλάσσιοι βράχοι.

ρεζές, ὁ : ἡ στρόφιγξ τῆς θύρας ἢ τοῦ παραθύρου.

ρικνός : κατάρχης, ζαρωμένος.

Ροδαφνοῦσα, ἡ : 1) ἡ χώρα, ὅπου φύεται ἀφθόνως ἡ ροδαφνία (ροδοδάφνη), 2) θρυλικὸν πρόσωπον, ἡρώϊς ὁμωνύμου κυπριακοῦ δημοτικοῦ ποιήματος.

ροτόντα, ἡ : κυκλωτερές οἰκοδόμημα μετὰ θόλου καὶ περιστυλίου.

Ροῦσος Δημήτριος : Φιλόλογος ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου, μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγράψε πολλές ἐπιστημονικὰς πραγματείας (1869 - 1948).

Σ

σαλβάρι, τό : εἶδος πλατείας περισκελίδος.

σήθω : κοσκινίζω

Σίλλερ Ἰωάννης : εἷς τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Γκαῖτε (1759 - 1805).

σιάδι, τό : μέρος ἐπίπεδον, ἴσιωμα.

σισανές, τό : ραβδωτὸν τουφέκιον μὲ ἐξάγωνον κάννην.

σκοιτάριος, ὁ : (λατ. scularius)· ἵππεὺς ἀσπιδοφόρος τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, ἄλλως σκοιταριώτης.

Σοπενχάουερ : Γερμανὸς φιλόσοφος (1788 - 1860).

Σουῖδας, ὁ : λεξικογράφος τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος.

στελέτο καὶ στιλέτο, τό : ἐγχειρίδιον, μαχαίρι.

Στήβενσον : Ἀγγλος μελετητῆς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν.

συνουσία, ἡ : ἡ συναναστροφὴ.

σχολή, ἡ : ἀργία.

σωτρόπιον, τό : (ἑσωτρόπιον)· ἰσχυρὸν τεμάχιον ξύλου διῆκον ἐσωτερικῶς τῆς τρόπιδος καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτῆς.

Τ

Ταρίφη, ἡ : πόλις τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ.

Τάσος Τορκουάτος : εἷς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας (1544 - 1593) τοῦ ὁποίου τὸ σπουδαιότερον ἔργον εἶναι α' Ἡ ἀπέλευθερωθεῖσα Ἱερουσαλὴμ, τζάκι, τό : (λ. τουρκικὴ, ὑτζάκι)· ἐστία, οἰκονόμεια μεγάλη.

τζοχανταραίοι : ἀκόλουθοι μεγιστᾶνος.

τοῖς εἰς αὐτὸν κεχηρῶσιν : εἰς ὄσους χάσκουν παρατηροῦντες αὐτόν.

Τολστόι Λέων : διάσημος Ρῶσος φιλόσοφος καὶ λογοτέχνης (1828 - 1910).

τὸν λίθον ποτὶ τὰν σπάρτον ἄγοντας : φέροντας τὸν λίθον εἰς τὸ νῆμα τῆς στάθμης (ἀλφάδι).

τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν χερσίν : ἡ ἀπόφασις ἤρχισε νὰ πραγματοποιηται.

τραμουντάνα, ἡ : ὁ βόρειος ἄνεμος.

Τριτογένεια : προσωδυμία τῆς Ἀθηνᾶς. Κατὰ παλαιὸν μῦθον ἐγεννήθη ἡ θεὰ ἐκ τῆς λίμνης Τριτωνίδος ἢ ἐκ τινος ἀρκαδικῆς πηγῆς.

τρίχαπτον, τὸ : (θρίξ—ἄπτω)· πλέγμα λεπτοφυέστατον, δαντέλλα.

τσαπράκια ἢ τσαπράζια, τά : ἀργυρᾶ ἢ ἐπίχρυσα κοσμήματα τοπικῶν ἐθνικῶν ἐνδυμασιῶν μετὰ διαφόρους παραστάσεις.

τυρανῶ : διοικῶ.

τῷ χρόνῳ φθάνω τινά : προλαμβάνω τινὰ ὡς πρὸς τὸν χρόνον.

Υ

ὑποδύομαι τὴν πρεσβείαν : ἀναλαμβάνω τὴν πρεσβείαν.

ὑπόστασις τοῦ σηκοῦ : τὸ ὑποστήριγμα τοῦ σηκοῦ.

ὑποχωρῶ θεῷ : ὑποτάσσομαι εἰς τὸν Θεόν.

ὑφίεμαι : παραμελῶ.

Φ

φελούκα, ἡ : μικρὰ λέμβος.

Φίλιππος Θεσσαλονικεὺς : ἀρχαῖος ἐπιγραμματοποιοὺς ζήσας τὰ τέλη τοῦ 1ου μ.Χ.

καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος.

φιλονεικῶ ἀφεῖναι κατόπιν τινά : φιλοδοξῶ νὰ φανῶ ἀνώτερός τινος.

φοινικουῶς : ἐρυθρός.

φουσάτο, τὸ : τὸ στράτευμα.

φυσιοῦμαι : ἀλαζονεύομαι, ὑπερφηφανεύομαι, φουσκῶνω.

Χ

χαροκόπι, τὸ : διασκέδασις.

Χατζῆ - Ἀναργύρου Ἀνάργυρος τοῦ Ἀνδρέου : Σπετσιώτης ιστοριοδίφης δημοσιεύσας τὰ «Σπετσιωτικά» εἰς τρεῖς τόμους (1851 - 1925).

χλαπαταγή, ἡ : ὁ μεγάλος θόρυβος τῶν κυμάτων.

χλοάζον, τὸ : τὸ πράσινον.

Χλομούτσι ἢ Χλεμούτσι, τό : φραγκικὸν φρούριον εἰς τὰ Β.Δ. παράλια τῆς Πελοποννήσου.

χρυσάκτιν : ἔχων χρυσᾶς ἀκτῖνας.

Ψ

ψάινι, τό : τὸ χλωρὸ στάχυ.

Ω

ὠδῖς, - ἴνος· «τάς ὠδῖνας τάς ἐπὶ σοί» : τοὺς κατὰ τὴν γέννησίν σου πόνους.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Έγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1934.

Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν φυσικομαθηματικά καὶ ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς μετεκπαίδευσιν εἰς τὴν Ἀστρονομίαν. Ἀνέλαβε τὸ 1890 τὴν διεύθυνσιν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν. Διετέλεσε τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐγένετο δις ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, ἔδρουσε δὲ τὸ 1926 τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας ἐχρημάτισε πρόεδρος καὶ γενικὸς γραμματεὺς. Ἐδημοσίευσεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς ἐργασίας. Περιεσπούδαστος εἶναι ἡ μακρὰ μελέτη του τὸ «Κλίμα τῆς Ἑλλάδος».

ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1876 εἰς Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1935 εἰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰς ἐπιστήμας εἰς Παρίσιους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐδημοσίευσεν οἰκονομικὰς, ἱστορικὰς καὶ κριτικὰς μελέτας. Συγγράμματα : «Μαθήματα δημοσίας οἰκονομίας», «Οἰκονομικὴ διοικήσις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Τουρκοκρατίας», «Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς δημοσίας οἰκονομίας» κ.ἄ.

ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Λέσβον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ 1907. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἐξέδωκε τὰ δράματα τοῦ Εὐριπίδου καὶ πρωτότυπα λογοτεχνικὰ ἔργα. Δράματα : «Κυψελίδα», «Μαρία Δοξαπατρή», «Φαῦστα», «Εὐφροσύνη», «Ἀντιόπη», «Νικηφόρος Φωκᾶς», ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνώτερον θεωρεῖται ἡ «Φαῦστα». Εἰς τὴν δραματικὴν τέχνην εἶχεν ὡς πρότυπον του τὸν μέγαν Ἀγγλον δραματικὸν ποιητὴν Σαίξπηρ. Τὰ δράματά του, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐθνικὴν μας παράδοσιν, ἤρresαν πολὺ εἰς τοὺς συγχρόνους του, οἱ ὅποιοι τὸν ἀνεγνώριζον ὡς τὸν κορυφαῖον Ἑλληνα θεατρικὸν συγγραφέα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Νάυπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1946. Διετέλεσε διευθυντὴς τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους. Ἐδημοσίευσεν πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας σχετικὰς μὲ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ «Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα» τοῦ Κασμοῦλης, ὡς καὶ διηγήματα : «Ἱστορίαι τοῦ Γιάννη Ἐπαχτίτη», «Τὰ παλληκάρια τὰ παλιά», «Μεγάλα χρόνια», «Στὸ γύρο τῆς ἀνέμης» καὶ ἄλλα.

ΒΛΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Δημοσιογράφος, διευθυντὴς τῆς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος «Καθημερινή», γεννηθεὶς τὸ 1886. Εἶχε καταστῆ περίφημος διὰ τὰ πολιτικά του

ἄρθρα, τὰ ὅποια διακρίνει νευρώδες ὕφος καὶ πατριωτικὸς παλμός. Τὰ καλύτερα τῶν ἁρθρῶν, τὰ ὅποια ἔγραψε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου 1940—41, ἐξεδόθησαν εἰς βιβλίον. Ἐγραψε καὶ θεατρικὰ ἔργα, ἐξ ὧν σπουδαιότερα εἶναι : «Ἡ δὲς Κυκλῶν», «Ἡ ἀπογραφὴ», «Τὰ κόκκινα γάντια» κ. ἄ. Ἀπέθανε τὸ 1951.

ΒΛΑΧΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Σαντορίνην τὸ 1897 καὶ ἀπέθανε τὸ 1956. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἐξέδωκε : «Τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα» καὶ μελέτας εἰς περιοδικὰ.

ΒΟΡΕΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1873 ἐν Ἀμαρουσίῳ καὶ ἀπέθανε τὸ 1954. Διετέλεσε τακτικὸς καθηγητὴς τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἡ συγγραφικὴ του δρᾷσις εἶναι μακρὰ καὶ ποικιλῇ. Ἐγραψε «Λογικὴν», «Ψυχολογίαν» καὶ «Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν», διαφόρους ἐπιστημονικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνάλεκτα» εἰς 4 τόμους. Μετέφρασε καὶ ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ρυθμοὶ ἀθανάτων» τὰ καλύτερα ποιήματα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν τοῦ κόσμου, ὡς καὶ ὁλόκληρον τὸ σφζόμενον ἔργον τοῦ Πινδάρου.

ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κατωχώριον τοῦ Πηλίου τὸ 1899. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του ἐν Γερμανίᾳ. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1948 κατέχει τὴν ὁμώνυμον ἑδραν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Συνέγραψε πολλὰς πραγματείας φιλολογικὰς καὶ παιδαγωγικὰς, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσεν εἰς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ. Ἔργα του : «Τὸ πρόβλημα τῆς ἱστορίας εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως», «Αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις τοῦ Πλάτωνος», «Κράτος καὶ παιδεία κατὰ τὸν Πλάτωνα», «Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ Πλάτωνος», «Μορφώσεις καὶ ἀνθρωπισμὸς» κ. ἄ.

ΓΕΩΡΓΙΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤ. Ἐγεννήθη εἰς Καλαμάταν τὸ 1894 καὶ ἀπέθανε τὸ 1968. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησε διαδοχικῶς εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαιδεύσιν ὡς καθηγητὴς, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Ἐδημοσίευσεν : «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Ἡμετέρη τῶν ἑλληνικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλὰς ἄλλας φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς ἐγκυκλοπαιδείας.

ΓΚΑΙΤΕ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΟΛΦΓΚΑΓΚ. Ἐγεννήθη εἰς Φραγκφούρτην τὸ 1749 καὶ ἀπέθανεν ἐν Βαϊμάρῃ τὸ 1832. Ποιητὴς, ἑλληνολάτρης, φιλόσοφος, ἐπιστήμων. Ἡ μεγαλυτέρα διάνοια τῆς Γερμανίας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ μίᾳ τῶν μεγαλυτέρων πνευματικῶν μορφῶν τοῦ κόσμου. Πολλῶν ἔργων τοῦ Γκαίτε μεγαλυτέρων πνευματικῶν μορφῶν τοῦ κόσμου. Πολλῶν ἔργων τοῦ Γκαίτε ἐχομεν μεταφράσεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν, γενομένας ὑπὸ διασῆμων Ἑλλήνων λογο-

τεχνών. Ἐκ τῶν ἔργων του τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ πλέον γνωστὸν εἶναι ὁ «Φάουστ», τοῦ ὁποῖου τὸ πρῶτον μέρος μεταφράσθη ὑπὸ τοῦ Κ. Χατζοπούλου, τὸ δὲ δεῦτερον ὑπὸ τοῦ Δ. Λάμπου. Ἀμφοτέρων αἱ μεταφράσεις εἶναι ἀριστοτεχνικαί. Μεταφράσεις τοῦ «Φάουστ» ἐγένοντο καὶ ὑπὸ ἄλλων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν.

ΓΡΥΠΑΡΙΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανε τὸ 1942 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὑπὲρ ἑπταετίαν καθηγητὴς, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς, διευθυντὴς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Ἐξέδωκε μίαν ποιητικὴν συλλογὴν: «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες». Μετέφρασε τὰς τραγωδίας καὶ τοῦ Αἰσχύλου τοῦ Σοφοκλέους καὶ τὴν «Πολιτείαν» τοῦ Πλάτωνος. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον, τὴν ὑποβλητικότητά, τὴν ἐπιμελεῖ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου καὶ τὴν χρησιμοποίησιν σπανίων διαλεκτικῶν λέξεων, ἰδίως συνθέτων.

ΔΑΝΤΗΣ ΑΛΙΓΚΕΡΙ. Ἐγεννήθη ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ 1265 καὶ ἀπέθανε τὸ 1321. Θεωρεῖται ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς νέας Ἰταλίας, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν Βιργίλιον. Ἐγραψε πρῶτος αὐτὸς ποιήματα εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς του, ἀντὶ τῆς Λατινικῆς, γενόμενος οὕτως ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης. Τὸ μεγαλόπνευστον ἔργον του «Θεῖα Κωμωδία» καταδεικνύει τὴν ἐξέχουσαν ποιητικὴν αὐτοῦ διάνοιαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγεννήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε νομικά. Ἐχρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτὴς. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἐλληνολόγος. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ ἄρθρα πολιτικὰ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Ἰδας», ἐδημοσίευσεν δὲ τὰ βιβλία: «Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἷμα» ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἥρωα μακεδονομάχον Παῦλον Μελά, «Σαμοθράκη», «Ὅσοι ζωντανοί», «Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς» κ. ἄ.

ΖΑΚΤΩΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1905. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ εἰς Παρίσιους. Ἀπὸ τὸ 1939 μέχρι τὸ 1970 καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πολλὰς μελέτας μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Τὸ Ἑλληνικὸν Δεσποτατὸν τοῦ Μορέως» (γαλλιστί), «Βυζάντιον», «Τουρκοκρατία» κ. ἄ.

ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1834 εἰς Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1897. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Λεψίαν. Διετέλεσε συντάκτης εἰς τὴν ἐφημερίδα «Νέα Ἡμέρα» τῆς Τεργέστης καὶ ἐξέδιδε τὴν φιλολογικὴν καὶ πολιτικὴν ἐπιθεώρησιν «Κλειώ». Συνέγραψε φιλολογικά καὶ φιλοσοφικά ἔργα, ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτερον εἶναι τὸ δίτομον: «Ἀδαμάντιος Κοραΐς». Διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ἐπιστημονικὴν του κατάρτισιν, διὰ τὴν κριτικὴν του ἐμβρίθειαν καὶ διὰ τὴν ὑποδειγματικὴν καθαρεύουσαν γλῶσσάν του.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1863 εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1933. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθησαν τὰ ποιήματά του εἰς ἓνα τόμον καὶ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιήματα». Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὴν γλωσσικὴν μορφὴν. Προτιμᾷ νὰ χρησιμοποιοῖ ὡς σύμβολα πρόσωπα καὶ γεγονότα τῆς Ἀλεξανδρινῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἀναμιγνύει γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς δημοτικῆς. Τὸ ποιητικὸν ὕφος του, φαινομενικῶς πεζολογικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ὑποβλητικότητά καὶ τὴν ἐπιγραμματικότητά του.

ΚΑΚΑΜΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τὸ 1872. Εἰργάσθη ἐπὶ μακρὸν ὡς δημοσιογράφος καὶ διηύθυνε τὴν ἐφημερίδα «Νέον Ἄστυ». Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος εἰς Λονδίνον, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 1949. Ἦσυχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἔγραψε φιλολογικὰς καὶ κριτικὰς μελέτας. Τὰ ἔργα του διακρίνει εὐαισθησία καὶ λεπτότης σκέψεως καὶ ἐκφράσεως.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792, ἀπέθανε δὲ τὸ 1869. Ἔζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχέτισθη μὲ τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κάλβου εἶναι αἱ δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαί, ἡ «Λύρα» καὶ τὰ «Λυρικά», αἱ ὁποῖαι περιέχουν εἰκοσιν ὧδὰς ἐντελῶς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Διαπνέεται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμὸν καὶ λυρικὴν δύναμιν.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος ἡσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἔργα του : «Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίᾳ», «Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν», «Τὸ παιδομάζωμα» (Ἱστορικὸν δράμα), «Ὁ Ἀναδρομάρχης τῆς Ἀττικῆς», «Διηγήματα»-κ.ἄ. Τὸ 1927 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Σμύρνην τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1875. Ἐδημοσίευσεν τὰς ποιητικὰς συλλογάς «Λύρα», «Μοῦσα θηλάζουσα», «Ἐωθινὰ μελωδία», «Ποιητικὸν ἀπάνθισμα», «Βάρβιτος», «Κλεονίκη». Διακρίνεται διὰ τὴν νοσταλγίαν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν διάθεσιν καὶ τὸν ὑψηλὸν τόνον τῶν ποιημάτων του καὶ ἀναγνωρίζεται ὡς εἰς τῶν καλυτέρων ἀρχαϊζόντων ποιητῶν μας.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς Λεσχινὰ τῆς Ἠλείας καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀμαρούσιον τὸ 1922. Ἰατρός τὸ ἐπάγγελμα, κατ' ἀρχὰς ὑπηρέτησεν εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα, ἔπειτα δὲ ὡς στρατιωτικὸς ἱατρός μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐπεδόθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἀνεδείχθη ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐπικὸς διηγηματογράφος. Ἔργα του : «Διηγήματα», «Λυγερή», «Παλιὰς Ἀγάπης», «Λόγια τῆς πλώρης», «Ὁ Ζητιάνος», «Ὁ Ἀρχαιολόγος» κ.ἄ.

ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1792 εἰς Σιάτισταν καὶ ἀπέθανε τὸ 1872. Μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν τοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔκτοτε ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας. Μετέσχε τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς ἐξόδου. Συνέγραψε τὸ ἱστορικὸν ἔργον «Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα», τὰ ὅποια κατέλιπε ἀνέκδοτα. Τὸ ἔργον τοῦτο, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Ἱ. Βλαχογιάννη, εἶναι ἀξιολογώτατον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος.

ΚΙΠΛΙΓΚ ΡΟΥΝΤΙΑΝΤ. Ἐγεννήθη ἐν Βομβάῃ τὸ 1865 καὶ ἀπέθανεν ἐν Λονδίῳ τὸ 1936. Νεώτατος ἀπέκτησε παγκόσμιον φήμην. Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα, παιδικὰς ἱστορίας, ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ἐτιμήθη μὲ τὸ βραβεῖον Νομπέλ.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη ἐν Βιάνῳ τῆς Κρήτης τὸ 1861 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1920. Ἐσπούδασε νομικά. Εἰργάσθη ὡς συντάκτης καὶ χρονογράφος εἰς διαφόρους ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας. Ἐπὶ εἰκοσαετίαν διετήρησε τὴν χρονογραφικὴν στήλην τῆς ἐφημερίδος «Ἐμπρὸς» ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Διαβάτης». Ἔργα: «Ὅταν ἤμουν δάσκαλος», «Ὁ Πατούχας» κ.ἄ.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748 ἐκ γονέων Χίων. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Παρίσιους, ὅπου καὶ ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1833). Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Ἐξέδωκεν ἀρχαίους Ἑλλήνας συγγραφεῖς μὲ προλεγόμενα καὶ σημειώσεις, πολλὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα καὶ πλῆθος ἐπιστολῶν, πολλὰ καὶ τῶν ὁσίων εἶναι παραινετικά πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς του. Ὁ Κοραῆς μὲ τὰ κηρύγματά του ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας καὶ τὴν ὅλην πατριωτικὴν του δρασιν ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ ὑποδούλου Ἑθνους καὶ ἔγινεν εἰς τῶν πρωτεργατῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρωτοπυργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ ἐδημοσίευσεν δεκάδας ἱστορικῶν μελετῶν ἀναφερομένων ἰδίως εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἠσχολήθη περισσότερο μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Ἔργα του: «Τὰ μυστήρια τῆς Κεφαλλονιάς», «Στιχοὺργήματα», «Ἴδου ὁ ἄνθρωπος» (χαρὰκτῆρες), «Στοχασμοὶ» κ. ἄ. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιον ᾔθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικοὺς μας καὶ ἀπὸ τοὺς πλέον ὀξυδερκεῖς μελετητὰς τῶν κοινωνικῶν ἐλαττωμάτων.

ΛΙΠΕΡΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Κύπριος ποιητὴς, γεννηθεὶς ἐν Λάρνακι τὸ 1866 καὶ

ἀποθανόντων ἐν Λευκωσίᾳ τὸ 1937. Ὑπερέττησεν ὡς δημόσιος ὑπάλληλος ἐν Κύπρῳ καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης εἰς τὸ ἐκεῖ Παγκύπριον Γυμνάσιον. Ἐξέδωκε δύο ποιητικὰς συλλογὰς ὑπὸ τοῦς τίτλους «Χαλαρωμένη λύρα» καὶ «Στόνοι». Ἀπὸ τὸ 1923 καὶ ἐντεῦθεν ἤρχισε νὰ γράφῃ ποιήματα εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον, τὰ ὅποια ἐξέδωκεν εἰς δύο τόμους μετὰ τὸν γενικὸν τίτλον «Τζυπριώτικα τραυόδικια». Τὰ τραγούδια τοῦ αὐτὰ διακρίνει γνησία ἐμπνευσις καὶ πατριωτικὸς παλμός.

ΛΟΥΒΑΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Τήνῳ τὸ 1887 καὶ ἀπέθανε τὸ 1961. Ἐσπούδασε θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς τοῦ εἰς Γερμανίαν. Τὸ 1925 ἐξελέγη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστησίου Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1960 μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Διετέλεσε δις ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Ἔργα τοῦ : «Παῦλος, ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ», «Εἰσαγωγή εἰς τὰς περὶ Παύλου σπουδὰς», «Ἐπιστολῶν Παύλου χαρακτήρ», «Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολήν», «Μεταξὺ δύο κόσμων», «Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας», «Νοσταλγικαὶ περιπλανήσεις», «Ἐκπαίδευσις καὶ ἀνθρωπισμός» κ. ἄ. Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης πολλὰ ἐπιστημονικὰ ἄρθρα εἰς περιοδικὰ.

ΜΑΒΙΑΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1860 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπεσε τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἠπείρου ὑπὲρ πατρίδος. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Μετὰ τὸν θάνατόν τοῦ τὰ ποιήματά τοῦ ὡς καὶ αἱ μεταφράσεις τοῦ ἐκ τῆς ξένης λογοτεχνίας ἐξεδόθησαν εἰς τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἔργα». Ὁ Μαβίλης ὑπῆρξε φλογερὸς πατριώτης εἰς τὴν ποίησιν ὅπως καὶ εἰς τὴν ζωὴν.

ΜΑΚΡΥΤΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Λιδωρικίον τὸ 1797 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1864. Ἦτο ἐκ τῶν σημαντικῶν ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ. Συνέγραψεν «Ἀπομνημονεύματα» εἰς δύο τόμους. Τὸ ἔργον τοῦ εἶναι σημαντικὸν ὡς ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ὡς γλωσσικὸν μνημεῖον τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1870 εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐγραψε ποιήματα. Ἔργα : «Ὁρες», «Ἀσφόδελοι», «Πετρωμένα», «Ἀντίλαλοι» κ. ἄ. Ἐτιμήθη μετὰ τὸ ἔθνικόν Ἀριστεῖον γραμμάτων καὶ τεχνῶν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸ 1826 καὶ ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς Ἰταλίαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν ἐν Κερκύρᾳ Ἰόνιον Ἀκαδημίαν. Ἀφιερῶθαι εἰς τὴν ποίησιν καὶ ἐδημοσίευσεν τὸ 1875 τὸ ἐπικολυρικὸν ποίημα «Ὁρκος». Τὸ 1898 ἐξέδωκε τὴν τελευταίαν ποιητικὴν συλλογὴν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Μικρὰ ταξίδια».

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ὁ Παῦλος Μελάς ὑπῆρξεν ὁ πρωτεργάτης μακεδονομάχος, τὸ σύμβολον καὶ ὁ ἥρωας τοῦ μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Ἐγεννήθη τὸ 1870 καὶ ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ἠγωνίσθη νὰ ἀφυπνίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διὰ τὴν Μακεδονίαν καί, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον καπετὰν Μίκης Ζέρβας, κατήρτισε σῶμα ἐκ τριακοντα καὶ πέντε ἀνδρῶν καὶ ἔρχισε τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους. Ἐφονεύθη ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος προδοθεὶς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους κομιτατζήδες εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας τὸ φθινόπωρον τοῦ 1904.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1883 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1966. Διετέλεσε συντάκτης καὶ χρονογράφος εἰς πολλὰς ἐφημερίδας καὶ σκηνοθέτης θεάτρου. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Χρονογραφήματα: «Σφυρίγματα», «Κουβέντες τοῦ Φορτοῦνιο» κ.ἄ. Ἱστορικαὶ βιογραφίαι «Ὁ Γέρος τοῦ Μωριά» εἰς δύο τόμους, «Ὁ ναύαρχος Μισούλης», «Τὰ ματωμένα ράσα» κ.ἄ. Θεατρικὰ ἔργα: «Ὁ γυιὸς τοῦ Ἰσκιου», «Τὸ χαλασμένο σπίτυ», «Ὁ μπαμπᾶς ἐκπαιδεύεται», «Ὁ Παπαφέσσας» κ.ἄ.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Ἔργα του: Διηγήματα, ἡθογραφαὶ καὶ θαυμάσια περιγραφαὶ: «Ἀθηναϊκαὶ σελίδες», «Ταξιδιωτικαὶ σημειώσεις». Ἐκ τῶν καλυτέρων του σελίδων εἶναι «Τὸ φίλημα», μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν, «Παναγία ἡ Μεγαλομάτα», «Τὸ παράπονον τοῦ μαρμάρου», «Εἰς τοῖχος» κ.ἄ.

ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τὸ 1846 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1911. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του ὡς ὑπότροφος τοῦ Κράτους ἐν Γερμανίᾳ. Ἐπανελθὼν ἐξελέγη καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ 1875 καὶ μετὰ τριετίαν καθηγητὴς τοῦ Ἑθνικοῦ Μετσόβιου Πολυτεχνείου διδάζας γεωλογίαν εἰς τὰ δύο αὐτὰ ἀνώτατα ἰδρύματα ἐπὶ τριακονταπενταετίαν. Τὰ ἔργα του θεωροῦνται κλασσικά.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. Γάλλος ποιητὴς τοῦ 19ου αἰῶνος (1830 - 1914). Τὰ ποιήματά του ἔγραψεν εἰς τὸ προβηγκιανὸν διαλεκτικὸν ἰδίωμα, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέδειξεν εἰς ἑξοχὸν ποιητικὸν ὄργανον. Ἦτο θερμὸς φιλέλληνας. Ποιήματά του μετεφράσθησαν σποραδικῶς εἰς περιοδικὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν Κ. Παλαμᾶ Ἰω. Πολέμη Στ. Σεφεριάδου κ.ἄ. Τὸ 1904 ἐτιμήθη διὰ τοῦ βραβείου Νομπέλ.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1892 εἰς τὴν Συκαμινίαν τῆς Λέσβου καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1968. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Ἐδημοσίευσεν διηγήματα, μυθιστορήματα καὶ ποιήματα. Σημαντικώτερα ἔργα του θεωροῦνται τὰ μυθιστορήματα: «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ» μὲ ὑπόθεσιν ἀπὸ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, «Ἡ δασκάλα μὲ τὰ χρυσὰ μάτια» καὶ «Ἡ Παναγία ἡ Γοργόνα» καθὼς καὶ αἱ συλλογαὶ διηγημάτων: «Τὸ πράσινο βιβλίον καὶ τὸ γαλάζιον βιβλίον».

ΜΩΡΑΓΙΩΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη ἐν Σκιάθῳ τὸ 1850. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐδίδασκεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Συμπολίτης, σύγχρονος καὶ συγγενὴς τοῦ Παπαδιαμάντη, κατέχευται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀπλοϊκῆς ζωῆς. Εἰς τὰ διηγήματά του ζωγραφίζει καὶ αὐτὸς τὴν ναυτικὴν ζωὴν, κυρίως τῆς Σκιάθου. Ἐκτὸς τῶν διηγημάτων ἔγραψε καὶ θεατρικὰ ἔργα καὶ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Τὰ διηγήματά του ἐξεδόθησαν εἰς ἑξ τόμους ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Μὲ τοῦ βοριά τὰ κύματα». Τὰ δράματά του φέρουν τοὺς τίτλους: «Καταστροφή τῶν Ὑάρων», «Βάρδας Καλλέργης». Τὸ 1928 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μετ' ὀλίγον δὲ περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 1929.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μετὰ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Πολυγραφώτατος ποιητῆς καὶ πεζογράφος. Ποιητικαὶ συλλογαί: «Τραγούδια τῆς πατρίδος μου», «Ὁ τάφος», «Ἡ ἀσάλευτη ζωὴ», «Ἡ πολιτεία καὶ ἡ μοναξιά», «Οἱ κακημοὶ τῆς λιμνοθάλασσης καὶ τὰ Σατιρικά γυμνάσματα», «Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι», «Ὁ δωδεκάλογος τοῦ γύφτου» (ἐπικολυρικόν), «Ἡ φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ» (ἐπικόν) κ.ἄ. Διηγήματα: «Θάνατος παλληκαριοῦ», «Διηγήματα». Δράμα: «Ἡ Τρισεύγεννη». Κριτικά: Τὰ πρῶτα κριτικά, «Πεζοὶ δρόμοι» (3 τόμοι), «Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου» (2 τόμοι) κ.ἄ. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἐθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη ἐν Αἰτωλικῷ τὸ 1901. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἔγραψε κριτικὰς μελέτας, μυθιστορήματα, ποιήματα καὶ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Αἱ κριτικαὶ μελέται του ἐξεδόθησαν εἰς 6 τόμους μὲ τὸν γενικὸν τίτλον «Πρόσωπα καὶ κείμενα». Τὰ βιβλία του «Ἑλληνικοὶ ὀρίζοντες» καὶ «Σκαρβαῖος ὁ ἱερός» ἀναφέρονται εἰς ταξίδια του ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Αἴγυπτον, εἶναι δὲ ἄριστα εἰς τὸ εἶδος τῶν.

ΠΑΠΑΓΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1884 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1955. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Στρατιωτικὴν σχολὴν Ἱππικοῦ τοῦ Βελγίου καὶ μετέσχευε εἰς ὅλους τοὺς πολέμους ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ κατόπιν. Εἶναι ὁ νικητὴς ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου (1940 - 1941) καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν συμμοριτῶν (1946 - 1949). Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ἡ πατρίς τοῦ ἀπένευμε τὸν τίτλον τοῦ στρατάρχου. Τὸ 1951 παρητήθη τῆς θέσεως τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ἔδρυσεν τὸ πολιτικὸν κόμμα «Ἑλληνικὸς Συναγερμός». Ἀπὸ τὸ 1952 μέχρι τὸ 1955 Πρωθυπουργός. Ἐδημοσίευσε τὰ πολεμικά του ἀπομνημονεύματα «Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940-1941», εἰς τὰ ὁποῖα μὲ τὴν λιτὴν στρατιωτικὴν φρασεολογίαν ἐκθέτει τὰ γεγονότα τῆς περιφανοῦς Ἑλληνικῆς νίκης.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1851 ἐν Σικιάθῳ καὶ ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ μυθιστορήματα : « Οἱ ἔμποροι τῶν ἐθνῶν », « Ἡ γυφτοπούλα ». Τὴν δόξαν αὐτοῦ ὀφείλει ἰδίως εἰς τὰ διηγήματά του μὲ τὴν ἰδιότυπον καὶ λυρικήν γλῶσσαν του. Τὰ πλεῖστα ἔργα του περιγράφουν ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς πατρίδος του, πάντα δὲ διαπνέονται ἀπὸ βαθεῖαν εὐλάβειαν, θερμὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἀπὸ ζωηροτάτην λατρείαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Έγεννήθη ἐν Καρπενησίῳ τὸ 1877 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1940. Ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα, τὸ θεατρικὸν ἔργον « Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου » (δραματοποιήσεις τοῦ δημῶδους ἄσματος « Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ »), αἰσθητικὰς καὶ κριτικὰς μελέτας. Ἔργα του : Πεζογραφήματα : « Πεζοὶ ρυθμοὶ » « Ἡ θυσία », « Ἄγιον Ὅρος », « Βυζαντινὸς ἄρθρος ». Ποιήματα : « Πολεμικὰ τραγούδια », « Χελιδόνια », « Θεῖα δῶρα ». Ἐγραψεν ἐπίσης χρονογραφήματα καὶ μακρὰν σειρὰν ἄρθρων καὶ μελετῶν ἐπὶ αἰσθητικῶν καὶ τεχνοκριτικῶν θεμάτων.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Υἱὸς τοῦ ἐθνικοῦ μας ἱστορικοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου. Έγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1843 καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. Ἐσπούδασε νομικά. Ἦσχυλῆθη κυρίως μὲ τὴν ποίησιν καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς καλυτέρους ποιητὰς τῆς ρομαντικῆς σχολῆς. Ἔργα του : « Στόνοι », « Χελιδόνες », « Συζύγου ἐκλογὴ » (πολιτικὴ κομωδία), « Ἄσμα ἁσμάτων » κατὰ μίμησιν τοῦ Σολομῶντος κλπ. Ἐγραψεν ἐπίσης σύνοψιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπανειλημμένως ἐκδοθεῖσαν.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Έγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1815, καταγόμενος ἐκ Βυτίνης τῆς Ἀρχαδίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1891 εἰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασεν εἰς Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν καὶ ὁ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Εἶναι ὁ ἐπιφανέστατος ἱστορικὸς τῆς Νέας Ἑλλάδος καὶ ἡ « Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους » ἀποτελεῖ ἱστορικὸν ἐθνικὸν μνημεῖον μετὰ καταδῆλων λογοτεχνικῶν χαρισμάτων.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὑπηρετήσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας καὶ μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐπεδόθη εἰς λαογραφικὰς μελέτας καὶ εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἔργον του « Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ » εἶναι μνημειῶδες. Ἀξιόλογος ἐπίσης εἶναι ἡ συλλογὴ δημοτικῶν ἁσμάτων « Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ». Ἐκτὸς τούτων ἔγραψε διαφόρους κριτικὰς καὶ αἰσθητικὰς μελέτας.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΦΩΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1890 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1935. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν ἱστορίαν τοῦ θεάτρου καὶ σκηνοθεσίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Διεκρίθη κυρίως ὡς σκηνοθέτης τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου καὶ ὡς κριτικός. Τὸ κριτικόν του ἔργον εἶναι ἐγκατεσπαρμένον εἰς τὰς ἡμερίδας. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθη τὸ καλὺτερον μέρος του εἰς δύο τόμους « Ἐκλογὴ ἀπὸ τὸ ἔργο του ».

ΠΟΥΛΑΑΣ ΙΑΚΩΒΟΣ. Έγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τὸ 1826 καὶ ἀπέθανε τὸ 1896. Ἐσπούδασεν εἰς Ἰταλίαν. Μελετητὴς τῶν κλασσικῶν κάθε ἐποχῆς, Ἑλλήνων, Λατίνων, Ἰταλῶν, Ἀγγλων, Γερμανῶν. Διετέλεσε βουλευτὴς Κερκύρας. Μετέφρασε τὴν « Τρικυμίαν » καὶ τὸν « Ἀμλετ » τοῦ Σαίξπηρ, τὴν « Ἰλιάδα » καὶ « Ὀδύσσειαν » τοῦ Ὀμήρου. Συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ ὁποίου ἐξέδωκε τὸ 1859 « Ἀπαντὰ τὰ Εὐρίσχομένα » μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς, τὰ « Προλεγόμενα », ὡς ἐπέγραψε τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου. Έγεννήθη εἰς τὴν Χίον τὸ 1879 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ 1932. Ἐγγραφεν ὀλίγα, ἀλλ' ἐκλεκτὰ λυρικά ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοὺς τίτλους « Σκιᾶς », « Μουσικῆς φωνῆς ».

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ. Έγεννήθη ἐν Σίφνῳ τὸ 1850 καὶ ἀπέθανε τὸ 1935 ἐν Ἀθήναις. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς Γερμανίαν, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰένας. Διετέλεσεν ἐπὶ βραχὺ γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, βουλευτὴς τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος ἀπὸ τοῦ 1899 μέχρι τοῦ 1905 καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1926. Ἀφωσιώθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ποίησιν. Ἐξέδωκε τὰς ποιητικὰς συλλογὰς : « Ποιήματα παλαιὰ καὶ νέα », « Ποιήματα » καὶ « Ἐμπρὸς στὸ ἄπειρον »· τὰ δράματα : « Ἡ κόρη τῆς Ἀήνου », « Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς », « Φαῖδρα », « Ρήγας », « Ἀσώτος υἱὸς » καὶ μετέφρασε τὸ πρῶτον μέρος τοῦ Φάουστ τοῦ Γκαίτε καὶ τὸ κλασσικὸν ἔργον τοῦ Λέσιγγ « Λαοκόων ». Ἡ γλῶσσα του ταιλάντευεται μεταξὺ καθαρευούσης καὶ δημοτικῆς.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1892. Ἐσπούδασεν εἰς Μόναχον καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐχρημάτισε βουλευτὴς, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτὴς. Ἐδημοσίευσεν ἔργα ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, λογοτεχνικά, ποιήματα, δράματα, κωμωδίας καὶ μετέφρασεν ἀρχαῖα καὶ νεώτερα δράματα. Τῶν « Ἀπάντων » του ἐξεδόθησαν 19 τόμοι.

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Έγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1904. Ἐγγραψε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Ἔργα τού : « Ἡ πάπισσα Ἰωάννα », « Συριανὰ διηγήματα », « Τὰ εἰδωλα » κλπ. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν τὰ « Ἀπαντὰ » του εἰς 7 τόμους.

ΣΑΙΞΠΗΡ ΟΥΤΛΑΛΙΑΜ. Μέγας Ἀγγλος δραματικός ποιητής (1564 - 1616).

Ἐγράψε τριάκοντα ἑπτὰ δραματικά ἔργα, τῶν ὁποίων πολλὰ μετεφράσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπαίχθησαν εἰς τὸ θέατρον: «Μάκβεθ», «Ἀμλετ», «Βασιλεὺς Λήρ», «Ἰούλιος Καῖσαρ», «Ὁθέλλος», «Τρικυμία» κ.ἄ. Περίφημα εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ «Σονέττα» του.

ΣΙΑΛΕΡ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ (1759 - 1805). Μέγας Γερμανὸς ποιητὴς καὶ δραμα-

τουργός, σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Γκαίτε. Ἐγράψε σπουδαῖα ἱστορικά καὶ κριτικά ἔργα, ἔγινεν ὅμως διάσημος κυρίως διὰ τὰ λυρικά του ποιήματα καὶ τὰς τραγωδίας του: «Γουλιέλμος Τέλλος», «Μαρία Στιούαρτ», «Ἰωάννα ντ' Ἀρκ», «Λουίζα Μύλλερ» κλπ. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν μετεφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ παρεστάθησαν ἀπὸ Ἑλληνικοῦς θιάσους.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1881 καὶ ἀπέθανε τὸ 1953.

Παρηκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς εἰς Παρισίους. Διετέλεσε γραμματεὺς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν. Τὸ 1945 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐξέδωκε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι εἶναι: «Τραγοῦδια τῆς ὀρφανῆς», «Μεγάλη αὖρα», «Κυρά Φροσύνη», «Κολχίδες», «Μέσα ἀπὸ τὰ τεῖχη» κ.ἄ. Ἐγράφεν ἐπίσης τὸ δρᾶμα «Χριστὸς ἀνέστη» καὶ μετέφρασε τὸ ἔπος τοῦ Ἡσιόδου «Ἔργα καὶ ἡμέραι».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμῶναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Πλὴν τῆς νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμεινε εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγράψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Ἐγράψε ποιήματα καὶ ὀλίγα πεζά. Ποιήματα: «Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν», «Ἡ φαρμακωμένη», «Ὁ Λάμπρος», «Ὁ Κρητικὸς», «Ὁ Πόρφυρας», «Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι» κ.ἄ. Πεζά: «Διάλογος μεταξὺ ποιητοῦ, φίλου καὶ σοφολογιστάτου», «Ἡ γυναῖκα τῆς Ζάκυνθος» καὶ διάφορα πεζὰ σχεδιάσματα ποιημάτων του καὶ σημειώσεις, ὅλα εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν. Ὁ Σολωμὸς εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας ποιήσεώς μας.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σύρον καὶ ἀπέθανε τὸ 1919 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν. Ἀπὸ τοῦ 1883 ἕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἑβδομαδιαίαν σατιρικὴν ἑφημερίδα «Ὁ Ρωμῖος». Ἐγράψε καὶ ἄλλα σατιρικά ποιήματα, κωμικὰ παίγνια, ἐμμέτρους σατιρικὰς κωμωδίας καὶ ὀλίγα λυρικά, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν εἰς ἑξ τόμους μετὰ τὸν τίτλον «Ποιήματα».

ΣΟΥΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1808 καὶ ἀπέθανε τὸ 1863. Ποιητικὰ ἔργα του: «Ὁ περιπλανώμενος», «Ἡ τουρκομάχος Ἑλλάς», «Τὸ πανόραμα» κλπ.

ΣΟΥΤΣΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1806 καὶ ἀπέθανε τὸ 1868. Ποιητικὰ ἔργα του : « Ἡ κιθάρα », Δραματικά : « Ὁ ὁδοιπόρος », « Μεσσίας », « Εὐθύμιος Βλαχάβας », « Ὁ ἄγνωστος ».

ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τὸ 1901. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς Λειψίαν. Ἐπανελθὼν διωρίσθη ὑφηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Συνειργάσθη εἰς πολλὰ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλολογικὰ περιοδικὰ καὶ ἐξέδωκε τὸ « Συμπόσιον » τοῦ Πλάτωνος ἐντολῇ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐδημοσίευσε φιλολογικὰς, ἱστορικὰς, παλαιογραφικὰς καὶ ἄλλας μελέτας. Ἀπέθανε προῶρως, τὸ 1937.

ΤΑΙΝ ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ. Γάλλος φιλόσοφος, αἰσθητικὸς καὶ ἱστορικός. Ἐγεννήθη τὸ 1828 καὶ ἀπέθανε τὸ 1893. Ἐγραψε πολλὰ ἀξιόλογα ἔργα, δι' ὃ καὶ ἐγένετο μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Εἰς τὸ ἔργον του « Φιλοσοφία τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι », μεταφρασθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, περιέχεται ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ ἀνάλυσις τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀνεπτύχθη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη.

ΤΕΝΝΥΣΟΝ ΑΛΦΡΕΔΟΣ (1809 - 1892). Δαφνοστεφὴς ποιητὴς τῆς Ἀγγλίας ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν συμπατριώτην του Μπάϋρον καὶ τὴν ὅλην ρομαντικὴν ἐλληνολατρίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐδημοσίευσε πολλὰ ποιήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ « Ὀδυσσεύς » ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰ πλέον γνωστὰ καὶ ἀγαπητά.

ΤΑΣΣΟΣ ΤΟΡΚΟΥΑΤΟΣ. Εἷς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας. Ἐγεννήθη τὸ 1544 καὶ ἀπέθανε τὸ 1595. Ἐγραψεν ἐποποιίας : τὴν « Ἀπελευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλὴμ » καὶ τὸν « Ἀμύνταν », τὴν τραγωδίαν « Τορρισιμόνδος », τὰς « Ἑπτὰ ἡμέρας τῆς δημιουργίας » καὶ πολλὰ μικρὰ ποιήματα.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμεχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθῆνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐξέδωκε τὰ ἑξῆς ἔργα : « Μυκῆναι καὶ μυκηναϊκὸς πολιτισμός », « Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου », « Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης ». « Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν » κ.ἄ.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

	Σελ.
1. Παναγία ἡ γλυκοφιλοῦσα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	33
2. Τὸ φίλημα, Μιχ. Μητσάκη	49
3. Παραδόσεις, Ν. Πολίτου	55
4. Διήγησις συμβάντων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς (καθ' ὑπαγόρευσιν Θ. Κολοκοτρώνη εἰς Γ. Τερτσέτην)	65
5. Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα, Ν. Κασομούλη	67
6. Ἡ πενία τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ, Δ. Θερειανοῦ	69
7. Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940 - 1941, Ἀλ. Παπάγου	78
8. Προλεγόμενα στὴν πρώτη ἔκδοσιν τῶν Εὐρισκομένων τοῦ Σολωμοῦ, Ἰακ. Πολυλά	124
9. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Φ. Πολίτου	129
10. Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς Ὀλυμπίαν, Χρ. Τσούντα	136
11. Ἡ τέχνη τοῦ Γκρέκο, Ζαχ. Παπαντωνίου	139
12. Ἡ δημοσία οἰκονομία τῶν Ἀθηναίων, Ἀνδ. Ἀνδρεάδου	152
13. Ὁ Πλάτων, πνευματικὸς ἀρχηγέτης τῶν αἰώνων, Κ. Γεωργούλη	164
14. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, Κ. Παπαρρηγοπούλου	174
15. Ὁ Ἀθωνας, Ἀλ. Μωραϊτίδου	176
16. Ἡ Παναγία ἡ Γοργόνα, Στρ. Μυριβήλη	180
17. Ἡ ζωή, Ζαχ. Παπαντωνίου	195
18. Ἀχώριστοι, Γ. Βλαχογιάννη	196
19. Σκέψεις, Ἐμμ. Ροῖδου	197
20. Στοχασμοί, Ἀνδ. Λασκαράτου	198
21. Θρύψαλα, Δ. Καμπούρογλου	198
22. Παροιμίαι	199
23. Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, δημοτικὸ τραγούδι	211
24. Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν, Διον. Σολωμοῦ	216
25. Εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον, Ἀνδ. Κάλβου	230
26. Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, Κ. Παλαμᾶ	239
27. Ὁ ἐρασιτέχνης, Ἰακ. Πολυλά	245
28. Καρδάκι, Λ. Μαβίλη	246
29. Τρελὴ χαρά, Ἰω. Γρυπάρη	247
30. Προσευχή, Π. Σούτσου	247
31. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἀλ. Σούτσου	248
32. Εἰς ἓν ἄστρον, Ἰω. Καρασούτσα	249

33. Εἰς τὸν ἥλιον, Δ. Παπαρηγοπούλου	251
34. Ἡ ἐλληνικὴ ψυχὴ, Ἄρ. Προβελεγγίου	252
35. Κύπρος, Κ. Παλαμᾶ	256
36. Ὕμνος τῶν αἰώνων, Κ. Παλαμᾶ	258
37. Χειμάρρα, Κ. Παλαμᾶ	259
38. Τὸ ἐλληνικὸ θαῦμα, Μιλτ. Μαλακάση	261
39. Βράδυ σ' ἓνα χωριό, Λ. Πορφύρα	263
40. Ἰθάκη, Κ. Καβάφη	264
41. Θερμοπύλες, Κ. Καβάφη	266
42. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι, Γ. Σουρῆ	268
43. Τὸ κόσμος, Γ. Σουρῆ	269
44. Φαύστα, Δ. Βερναρδάκη	270
45. Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων, Μεγ. Βασιλείου	283
46. Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου	285
47. Αἱ τῆς μητρὸς ἐπῳδαί, Ἰωάννου Χρυσοστόμου	287
48. Ἡ Ἁγία Σοφία, Προκοπίου	290
49. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	293
50. Μυριόβιβλος ἢ Βιβλιοθήκη, Φωτίου	295
51. Ἐπιστολὴ, Φωτίου	296
52. Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα, Εὐσταθίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσ/νίκης	296
53. Περὶ ἀρετῶν, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος	300
54. Πρὸς τὸν βασιλέα Ἐμμανουῆλον περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος	301
55. Χριστὸς πάσχων (ἀδήλου ποιητοῦ)	304
56. Εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ	304
57. Κανὼν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σεισμοῦ ἔτει 740 γεγονότος, Ὀκτωβρίου 26, Ἰωσήφ ὕμνογράφου	305
58. Ὀδοιπορικόν, Σατωβριάνδου, μετάφρασις Ἐμμ. Ροΐδου	316
59. Ἰούλιος Καῖσαρ, Σαίξπηρ, μετάφρασις Κ. Καρθαίου	336

Β'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Η. Λάγιου

1. Λόγος τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Παύλου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν	7
2. Λόγος τοῦ Κολοκοτρώνη στὴν Πνύκα	14
3. Ναυάγια, Ἀνδ. Καρκαβίτσα	52
4. Ἀπομνημονεύματα, Ἰω. Μακρυγιάννη	60
5. Ὁ τορπιλισμὸς τῆς «Ἑλλης», Σπ. Μελά	73
6. Ἡ προέλευσις καὶ ἡ ἀξία τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων, Ν. Πολίτου	85
7. Τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας, Κ. Γεωργούλη	91
8. Πνευματικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς	96

9. Τὸ Πάσχα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	115
10. Ἑλληνίδες, Γ. Βλάχου	118
11. Ἡ τελετή, Γ. Βλάχου	119
12. Κωστής Παλαμᾶς, Δ. Κακλαμάνου	134
13. Κατακόμβαι, Ν. Λούβαρη	142
14. Φαινόμενα παρακολουθοῦντα τοὺς σεισμούς, Κ. Μητσοπούλου	144
15. Σκιαγραφία τοῦ ἄττικου κλίματος, Δ. Αἰγινήτου	147
16. Ἡ αὐτόνομος ἠθικὴ συνείδησις, Θεοφ. Βορέα	159
17. Ἡ ἐλληνικὴ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου, Κ. Βουρβέρη	170
18. Ὁ ἐπικήδειος, Ἰω. Κονδυλάκη	200
19. Οἱ Ἑλεύθεροι Πολιορκημένοι, Διον. Σολωμοῦ	225
20. Ὁ Ὁκεανός, Ἀνδ. Κάλβου	231
21. Ὁ Ὀρκος, Γερ. Μαρκορά	242
22. Πατρίδα, Α. Μαβίλη	246
23. Τὸ τραγούδι τοῦ Σταυροῦ, Κ. Παλαμᾶ	255
24. Ἑστιάδες, Ἰω. Γρυπάρη	261
25. Μεγάλῃ Παρασκευῇ τοῦ 1942, Σωτ. Σκίπη	263
26. Τὸ θέατρο, Α. Πορφύρα	264
27. Εἵμασιν ἰσχεινὸν πού ᾿μαστιν, Δ. Λιπέρτη	266
28. Νά ᾿τουν νά θωρούσατε, Δ. Λιπέρτη	267
29. Ἡ ζωγραφιά μου, Γ. Σουρῆ	269
30. Εἰς τὰ θεμέλια τοῦ φρενοκομεῖου, Γ. Σουρῆ	270
31. Ἡ Κόλασις, Δάντη, μετάφρασις Ἀλ. Ραγκαβῆ	309
32. Ὁ ἐλληνικὸς ὕμνος, Φρ. Μιστράλ, μετάφρασις Κ. Παλαμᾶ	314
33. Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, Ἰππολύτου. Ταῖν, μετάφρασις Δ. Αἰγινήτου	321
34. Φάουστ, Γκαῖτε, μετάφρασις Κ. Χατζοπούλου	323
35. Ἄν..., Ρ. Κίπλιγκ, μετάφρασις Ν. Καρβούνη	354

Γ'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Μ. Σταθοπούλου - Χριστοφέλλη

1. Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς Παῦλον Μελά, Σπ. Λάμπρου	19
2. Νεοελληνικὸς πολιτισμός, Ἰων. Δραγούμη	101
3. Πολιτικαὶ παραινέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, Ἀδ. Κοραῆ	104
4. Ὁ δημιουργὸς τοῦ 21 εἶναι τὸ ἔθνος ὁλόκληρον, Ν. Βλάχου	109
5. Παύλου Μελά ἐπιστολὴ ἐκ Μακεδονίας	122
6. Ἑλευθερωθεῖσα Ἱερουσαλὴμ, Τορκουάτου Τάσσου, μετάφρ. Ἰουλίου Τυπάλδου	312
7. Ὁ βουτηχτής, Σίλλερ, μετάφρασις Ν. Κογεβίνα	330
8. Ὀδυσσεύς, Τέννισον, μετάφρασις Μ. Σιγούρου	356

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

I. ΡΗΤΟΡΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Παύλου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν	7
2. Λόγος τοῦ Κολοκοτρώνη στὴν Πνύκα	14
3. Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς Παῦλον Μεῶν Σπυρ. Λάμπρου	19
4. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 25ην Μαρτίου 1942 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Δ. Ζακυθηνοῦ	22

II. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ — ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

1. Παναγία ἡ γλυκοφιλοῦσα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	33
2. Τὸ φίλημα, Μιχ. Μητσάκη	49
3. Ναυάγια, Ἀνδ. Καρκαβίτσα	52
4. Παραδόσεις, Ν. Πολίτου	55

III. ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ — ΧΡΟΝΙΚΑ

1. Ἀπομνημονεύματα, Ἰω. Μακρυγιάννη	60
2. Διήγησις συμβάντων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς (καθ' ὑπαγόρευσιν Θ. Κολοκοτρώνη εἰς Γ. Τερτσέτην)	65
3. Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα, Ν. Κασομούλη	67
4. Ἡ πενία τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραΐ, Δ. Θερειαννοῦ	69
5. Ὁ τορπιλισμὸς τῆς «Ἑλλης», Σπ. Μεῶ	73
6. Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940 - 41, Ἀλ. Παπάγου	78

IV. ΜΕΛΕΤΑΙ — ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ — ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

1. Ἡ πρόελευσις καὶ ἡ ἀξία τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων, Ν. Πολίτου	85
2. Τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας, Κ. Γεωργούλη	91
3. Πνευματικὴ ζωὴ, Ἰω. Συκουτρῇ	96
4. Νεοελληνικὸς πολιτισμὸς, Ἰων. Δραγούμη	101

5. Πολιτικάι παραινέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, Ἀδ. Κοραῆ	104
6. Ὁ δημιουργὸς τοῦ 1821 εἶναι τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον, Ν. Βλάχου	109
7. Τὸ Πάσχα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	115
8. Ἑλληνίδες, Γ. Βλάχου	118
9. Ἡ τελετὴ, Γ. Βλάχου	119
10. Παύλου Μελά ἐπιστολὴ ἐκ Μακεδονίας	122

V. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑΙ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. Προλεγόμενα στὴν πρώτη ἔκδοσις τῶν Εὐρισκομένων τοῦ Σολωμοῦ, Ἰακ. Πολυλᾶ	124
2. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Φ. Πολίτου	129
3. Κωστῆς Παλαμᾶς, Δ. Κακλαμάνου	134
4. Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς Ὀλυμπίαν, Χρ. Τσούντα	136
5. Ἡ τέχνη τοῦ Γκρέκο, Ζαχ. Παπαντωνίου	139

VI. ΕΠΙΣΤΗΜΗ — ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

1. Κατακόμβαι, Ν. Λούβαρη	142
2. Φαινόμενα παρακολουθοῦντα τοὺς σεισμούς, Κ. Μητσοπούλου	144
3. Σκιαγραφία τοῦ ἀττικοῦ κλίματος, Δ. Αἰγινήτου	147
4. Ἡ δημοσία οἰκονομία τῶν Ἀθηναίων, Ἀνδ. Ἀνδρεάδου	152
5. Ἡ αὐτόνομος ἠθικὴ συνείδησις, Θεοφ. Βορέα	159
6. Ὁ Πλάτων, πνευματικὸς ἀρχηγέτης τῶν αἰώνων, Κ. Γεωργούλη	164
7. Ἡ ἐλληνικὴ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου, Κ. Βουρβέρη	170

VII. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ — ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

1. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, Κ. Παπαρηγοπούλου	174
2. Ὁ Ἀθωνας, Ἀλ. Μωραϊτίδου	176
3. Ἡ Παναγία ἡ Γοργόνα, Στρ. Μυριβήλη	180
4. Πρὸς τὴ Μακεδονίαν, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	187

VIII. ΠΕΖΟΤΡΑΓΟΥΔΑ — ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ — ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

1. Ἡ ζωή, Ζαχ. Παπαντωνίου	195
2. Ἀχώριστοι, Γ. Βλαχογιάννη	196
3. Σκέψεις, Ἐμμ. Ροΐδου	197
4. Στοχασμοί, Ἀνδ. Δασκαράτου	198
5. Θρύψαλα, Δ. Καμπούρογλου	198
6. Παροιμίαι	199

IX. ΕΥΘΥΜΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Ὁ ἐπικήδειος, Ἰω. Κονδυλάκη	200
---------------------------------------	-----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

Ι. ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

1. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη	209
2. Τῆς Δέσπως,	210
3. Μισολόγγι,	210

Β'. ΠΑΡΟΛΟΓΑΙ

Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ,	211
---------------------------	-----

Γ'. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Μοιρολόγια	214
------------------	-----

ΙΙ. ΕΝΤΕΧΝΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΠΙΚΑ—ΕΠΙΚΟΛΥΤΡΙΚΑ

1. Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν, Διον. Σολωμοῦ	216
2. Ἐλευθεροὶ πολιορκημένοι, Διον. Σολωμοῦ	225
3. Εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον, Ἀνδρ. Κάλβου	230
4. Ὁ Ὠκεανός, Ἀνδρ. Κάλβου	231
5. Διονύσου πλοῦς, Ἀλ. Ραγκαβῆ	235
6. Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, Κ. Παλαμᾶ	239
7. Ὁ Ὀρκος, Γερ. Μακκορᾶ	242

ΙΙΙ. ΛΥΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. Ὁ ἐρασιτέχνης, Ἰακ. Πολυλά	245
2. Καρδάκι, Λ. Μαβίλη	245
3. Πατρίδα, Λ. Μαβίλη	246
4. Τρελὴ χαρά, Ἰω. Γρυπάρη	247
5. Προσευχή, Π. Σούτσου	247
6. Εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἀλ. Σούτσου	248
7. Εἰς ἓν ἄστρον, Ἰω. Καρασούτσα	249
8. Εἰς τὸν ἥλιον, Δ. Παπαρηγοπούλου	251
9. Ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ, Ἀρ. Προβελεγγίου	252
10. Τὸ τραγούδι τοῦ Σταυροῦ, Κ. Παλαμᾶ	255
11. Κύπρος, Κ. Παλαμᾶ	256
12. Ὕμνος τῶν αἰώνων, Κ. Παλαμᾶ	258
13. Χειμάρρα, Κ. Παλαμᾶ	259
14. Τὸ ἐλληνικὸ θαῦμα, Μιλτ. Μαλαχάση	261

15. 'Εστιάδες, 'Ιω. Γρυπάρη.....	261
16. Μεγάλη Παρασκευή τοῦ 1942, Σωτ. Σκίπη.....	263
17. Βράδῳ σ' ἓνα χωριό, Λ. Πορφύρα.....	263
18. Τὸ θέατρο, Λ. Πορφύρα.....	264
19. 'Ιθάκη, Κ. Καβάρη.....	264
10. Θερμοπύλες, Κ. Καβάρη.....	266
21. Εἴμαστιν ἰσθεῖνοι ποῦ 'μάστιν, Δ. Λιπέρτη.....	266
22. Νά 'τουν νά θωρούσατε, Δ. Λιπέρτη.....	267

IV. ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. Οἱ "Ἕλληνες λόγιοι, Γ. Σουρῆ.....	269
2. Τί κόσμος, Γ. Σουρῆ.....	269
3. 'Η ζωγραφιά μου, Γ. Σουρῆ.....	269
4. Εἰς τὰ θεμέλια τοῦ φρενοκομείου, Γ. Σουρῆ.....	270

V. ΕΜΜΕΤΡΑ ΔΡΑΜΑΤΑ

Φαύστα, Δ. Βερναδάκη.....	271
---------------------------	-----

Α' ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΑΤΤΙΚΙΖΟΥΣΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων, Μεγάλο Βασιλεῖον.....	283
2. Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα καὶ εἰς τὴν Βραδυτῆτα, Γρηγορίου τοῦ Θεο- λόγου.....	285
3. Αἱ τῆς μητρὸς ἐπῳδαί, 'Ιωάννου Χρυσοστόμου.....	287
4. 'Η 'Αγία Σοφία, Προκοπίου.....	290
5. "Εκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 'Ιωάννου Δαμασκηνοῦ.....	293
6. Μυριόβιβλος ἢ Βιβλιοθήκη, Φωτίου.....	295
7. 'Επιστολή, Φωτίου.....	296
8. Παρεκβολαὶ εἰς τὴν 'Ομήρου 'Ιλιάδα, Εὐσταθίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσα- λονίκης.....	296
9. Περί ἀρετῶν, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος.....	300
10. Πρὸς τὸν βασιλέα 'Εμμανουῆλον περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμά- των, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος.....	301
11. Χριστὸς πάσχων (ἄδηλου ποιητοῦ).....	303
12. Εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ.....	304
13. Κανὼν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σεισμοῦ ἔτει 740 γεγονότος, 'Οκτωβρίου 26, 'Ιωσήφ ὕμνογράφου.....	305

Β'. ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ι. ΙΤΑΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. 'Η κόλασις, Δάντη, μετάφρ. 'Αλ. Ραγκαβῆ.....	309
2. 'Ελευθερωθεῖσα 'Ιερουσαλήμ, Τορκουάτου Τάσσου, μετάφρ. 'Ιουλ. Τυπάλδου.....	312

ΙΙ. ΓΑΛΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. 'Ο ἑλληνικὸς ὕμνος, Φρ. Μιστράλ, μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ.....	314
2. 'Οδοιπορικόν, Σατωβριάνδου, μετάφρ. 'Εμμ. Ροῦδου.....	316
3. 'Ελληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, 'Ιππ. Ταίν, μετάφρ. Δ. Αἰγινήτου.....	321

ΙΙΙ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Φάουστ, μετάφρ. Κ. Χατζοπούλου.....	323
2. 'Ο βουτηχτής, Σίλλερ, μετάφρ. Ν. Κογεβίνα.....	330

ΙV. ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. 'Ιούλιος Καῖσαρ, Σαίξπηρ, μετάφρ. Κ. Καρθαίου.....	336
2. "Αν... Ρ. Κίπλιγκ, μετάφρ. Ν. Καρβούνη.....	354
3. 'Οδυσσεάς, Τέννyson, μετέφρ. Μ. Σιγούρου.....	359
Λεξιλόγιον.....	368
Βιογραφίαι συγγραφέων.....	380
Πίναξ περιεχομένων κατὰ συλλογὰς.....	383

0020566199

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Έκδοσις : IB' - 1974 (VII) Άντ/πα : 54.000 - Σύμβασις 2452/22-4-74

Έκτύπωσις : ΚΟΥΣΕΝΤΟΣ - ΔΑΒΕΡΩΝΑΣ - ΠΡΙΦΤΗΣ - Βιβλιοδεσία : Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

